

પ્રકાશક સંસ્થાની લાયબ્રેરીમાં માટે મળુ થયેલું

વૈદક મિદ્ધાન્તોને પુલનાત્મક દષ્ટિથી તથા જરૂર
અનુભવની દષ્ટિથી, ચર્ચનાર વૈદક મામિક

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક-૧૩

તત્ત્વેવ ચુત્ત મેષજ્ય ચદાદોગ્યાય કલેતે ।

જાન્યુઆરી

અ-૧

સ ચેવ મિપજા યેષો રોગેભ્યો ય પ્રમોચયેત્ ॥ ૧૯૬

તરી અને પ્રાપ્ત-

દુર્ગાશિક્ષક કેવળગમ શાસ્ત્રી

અનામરિયુટી-૫ નંબર લીડ તરફથી

કે સયાની રોડ મુબાઈ-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદીય દવાઓની માકક શુદ્ધ આયુર્વેદ
સમ્બંધનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને જડુ કાર્મસી
તરફથી પ્રગટ થતા આ મામિક દ્વારા જ મળશે

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ ૨૮મું મુખર્ષ નિખિત ભારતવર્ષિય વૈદ્યમંમેન	૧
મુખર્ષ સરકારના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી મેઝ સાહેબનું ભાષણ	૬
મુખર્ષ સરકારના મુદસસિર શ્રી મુનશીનું ભાષણ	૮
૪ યાદનંત્ર ત્રિમંત્ર આચાર્યનું સ્વાગત ભાષણ	૮
૫ વૈદ્યમંમેનના સભાપતિ શ્રી પ. ચિન્મયભાઈ આચાર્યના આચાર્યનું ભાષણ	૧
૬ પ્રાણાચાર્ય ગણનાથસેન શર્મા મ સ્વતીનું ભાષણ	૬૮
૭ નિખિલ ભારતવર્ષિય ૨૮મા વૈદ્યમંમેન ત્રમગે ભગવામા આવેલું નિવેદન	૨૭
૮ ચર્યાપન મહોપાધ્યાય કાશીરિજનાથ પ્ર આચાર્ય	૩૧

— વિનતિ —

આ મામિકની આ અનુક્રમણિકા જોઈને વાચકને ખાતરી થશે કે આ મામિક આપણા વૈદ્યશાસ્ત્રના જ્ઞાનપ્રચાર માટે કેવું મારી મારી ગયું છે આ મામિકનું આ ૨ મું વર્ષ ચાલે છે શરૂઆતથી જ આ માસિકમા આના ને આવા જ નખો આવે છે વડોદરા ગામે ગાંધીની લાલજીરીઓ માટે આ માસિક મળુ પૂર્વે છે અમને આશા છે કે દશની વિદ્યાના પ્રચારમા જ દેશનો ઉત્કૃષ્ટ સમાજલોકો છે એમ જમણ રેક વાચક આ મામિક ના પ્રાદેશવિધાસ્વાની કે છેવટ પોતાના ગામના લાલજીરીઓ દ્વારા આ મામિકનું વાચન ફેલાય તેની કોશિશ ગમે

દુર્ગાશંકર કે શાસ્ત્રી
તરી

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો વ્રહ્મમુજાપત્યશિવલમિદ્રન્વન્તરિમુશ્રુત-
ભરદ્વાજપુનર્વસ્વપિવેશ્વરક્રમભૂતિભ્ય

પુસ્તક ૨૨ મુ]

જા યુગ્માની ૧૯૩૯

[અક ૧

૨૮ મુ : મુખર્થ નિખિલ ભારતવર્ષીય વૈદ્યસમેલન

ડીસેમ્બરની ૨૮ થી ૩૧ તાગિઓમા મુમધનુ ૨૮ મુ વૈદ્યસમેલન આગળથી ગતહેર
યયા પ્રમાણે નિર્વિધે અને સપૂણ ગૌરવથી ભરાઈ ગયુ એ સાથે તા ૨૭મીએ શુ ક કા તુ
માતમુ પ્રાતિક મમેનન પણ હતુ

આ રીતે નિ ભા મમેનન સાથે પ્રાન્તિક મમેનનને પણ ઉકેલી દેવામન્કાયકર્તા મોના
શ્રમનો બચાવ ખચનો બચાવ વગેરે કેટલોમ લાભ છે ખરો પણ ખીછ રીતે પ્રાતિક
સમેલન મોટા મમેનનમા દબાઈ જાય છે મયમ્તાઓ કેટલાક તો એના એ હોવાથી તેઓની
શક્તિઓનો પ્રાતિકને વાલ મળતો નથી દુકામા પ્રાન્તિક સમેનનની શોભા ઉકેલી નથી
તેમજ તેના કાયમા ઘણી ખામી ગેવાનો તથા ઘણી ગડબડ થવાનો અભવ ઉત્પત થાય છે

પણ પ્રાન્તીય સમેલન મમધી આ નોધમા વિશેષ કાર્ક લખવાનો મારો વિચાર નથી
એની જુદી જ નોધ જોએ એમા પૂરો ભાગ લીધો દતો તેજે લખેની જુદી ગપના વિચાર
છે હું તો તા ૨૭ મીએ પ્રાતિકમમેનનના પ્રમુખનુ લાપણુ પૂર થતા આયુર્વેદ
માર્તક ગદવજી ત્રિ આચાર્ય સાથે મમેનનની પ્રાશીયમા પાડુ રાજાશ્રીએ અને પાકચપુસ્તક
મમધી અવિધિપૂર્ન પ્રિયાર કરવા બેઠક મળેની તેમા ગમે દતો

નિ ભા વદ્યસમેનન સમઘમા પણ મભાપનિતુ આગત કે ઉલ્લે દિવસે થયેલો
દ્વારતોસ વગેરે ઉપચાર વિધિ વગેર વિગતો પણ નોંધવાનું નિષ્ણ નથી એ વસ્તુઓ
ગોણુ છે એટલુજ નહિ પણ મારી નમણી તમિયતને મારતો એવે બધે પ્રસંગે હું હાજર
ગદી શક્યો નથી. દુકામા મુખર્થના સમેનન વિષે માગ ચિત ઉપર પડેની સામા ય લાપજ
અહીં નોધવાની નિષ્ણ છે

મુખર્થનુ સૈમેનન અનેક રીતે જોતા પૂરી સમજતાથી અો યશમ્મી રીતે પાર ઉતર્યું
એમ કહેવું જોઈએ નાગપુરમા આ મા મુ જ વજીમાઈએ શ્રી પુગણિમ્ની તથા
મી જુગતગમ વઘની સનાદ લઈને જનારે ૨૮ મા મમેનનો મુખર્થ આનવા નિમ તણુ
માપ્યુ ત્યારે એ ત્રગ અને આ લેખ ને માથે મજતા ચારમાથી કોઈની ક પનામા નહિ હોય
એટલા વિધો મુમઠના સમેનનને એની નૈવારીની શરૂઆતથી જ ન થા છતા સમેનનની
બેઠક નિર્વિધે ભરાઈ

મું ૧૪ સરકાર તરફથી વધ હળીમોના રહસ્યેશનના ખીવનો કાચો ખરડો તો નાગ પુરના સમેનન પહેલા જ પ્રસિદ્ધ થઇ ગયેલો અને એ ખીન તરફ વિરોધ પણ શરૂ થઇ ગયેલો એ જાના ઇતિહાસનો ઉપેક્ષા કરવાનું કારણ એટલું જ છે કે એ ખીન વિષયને ત્રણ પક્ષો પડેના તેમા સનયા વિરોધવાદી જે વધ અપ્પાશાસ્ત્રી માટે અને તેના બીનુવાથી વગ તેના તરફથી મુમુક્ષુમાં સમેનનની નૈયારી માટે જે પહેલી જ સમા મળી તે મેદકથી જ વિદ્યન નાખવાનો આરંભ થયો આ વિરોધી પક્ષ તરફથી એમનું આયુર્વેદ માસિ મા તથા અમુક મરાઠી પત્રોમા મેવુ પ્રચાર થમ મલુ હતું જે મુમુક્ષુમાં સમેનન નહિ જરી શકાય અથવા સમેનનની બેઠકમા ભાગે વિદ્યો ઉભા થશે મેરી બીક મને તો લાગેની પણ મુમુક્ષુના વૈદ્યોના અમુકથી મુ ન વહુ ત્રિ આચાર્યની દિશ્મત બારે અને મુ મગતી દિંદી બાપાભાપી અને દક્ષિણી ત્રણેર વધ નગના મોટા લાગતો એમને પૂરા ટેકા એટલે સમેનનની સ્વાગત સમિતિના મય તંત્રિઓએ મેરી કુનેદથી થમ લીધું કે વૈદ્ય અપ્પાશાસ્ત્રી સાથે સાથે થોડા માનુસોએ મડપની બતાવના માધવ ભાગના ચો મા મળા વાવટા સાથે ઉભા રહીને તેમજ વિરોધ શક બોમો પાડીને સમેનનના અમુકથીએ તથા મુમુક્ષુ સંગ રના શ્રી બેગ રી મુનશી શ્રી ગી ર ગરેર મનીમેને વિરોધાપક્ષનું જે અસ્તિત્વ દર્શાવુ તેને બાદ રતા સમેનનમા મધુ કાય અત્યાર રાસિથી એકગમથી અને મમાધા નથી થયુ વિરોધીપક્ષ જાણે સમેનનમાથી નીકળી ન ગયો મુમુક્ષુના સારા વલોમાથી વહુ દક્ષિણી વૈદ્ય એનાપુરે અને આ વિરોધી અમુકનના નેતા અથવા એના મર્તા હતી પ્રાચુર્ય વૈદ્ય અપ્પાશાસ્ત્રી સાથે મિનાય મુમુક્ષુના મુજરાતી દક્ષિણી અને દિંદી વંદોમે સમેનનમા પૂરા ભાગ લીધો મરાઠી પત્રોમા વિરોધી પક્ષ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેના એકપક્ષી લખાણથી દોરવાઈ દક્ષિણી વૈદ્યોને સમસ્ત નગ વિરુદ્ધ હતો એમ કોઇ ન માને મુમુક્ષુ બહાર પૂના અને ખીજા ભાગના પણ દક્ષિણી વૈદ્યોને સમેનનમા ઉત્સાહથી ભાગ લીધો છે મનનમ કે ઉપર દુકામા સચવેના વિદ્યને દૂર રાખી સમેનનનું કાય નિરિધને પાર ઉતારવામા કાયકતાએ કુતોદમદ થયા છે આ કુતોદ માટે અભિન ન અને આ વિદ્ય દૂર રાખવામા ભાઇ વામન દાનાનાથ આદિ જે કાયકતાઓને રાતદિવસ બારે રમ વેરેલા પડેલા તેમને ધ સ્વાદ

મુમુક્ષુનું વૈદ્ય સમેનન નિર્વિધને પાર પડ્યું જે મેરી ઉપર કહ્યું તે તરફથી એક તો મોગી કુતોદ

વૈદ્યોની મોટી સંખ્યા—મુમુક્ષુના સમેનનના ટોરવની ખીજા કાન સમેનનમા વૈદ્યોની મોગી હા જરી કુતોદ વર્ષાથી વૈદ્ય સમેનનમા વૈદ્યોની આટલી મોગી હાજરી જોઇ નયા મુમુક્ષુમા ન ભરપેલા આના નિ ભા વધસમેનન કરતા આ હા જરી વધારે રાસની હતી લગભગ ૬૫ જેટલા પ્રતિનિધિઓ અને માડાત્ર મોની આસપાસ સ્વાગત સમિતિના સભ્યો એ બારે હાજરી મેતા મુમુક્ષુના વધસમેનનમા નધોએ ધણો રસ લીધો એમ જ કહેવું પડે નથી આ મજમામા અમુક એક ન ના તને નહિ પણ નિરિધ ના તેના વૈદ્યોને સમૂહ હતો એ રિશિર ખુશી થવા જેવું છે મુમુક્ષુ તમના તથા મુ ક કા વૈદ્ય સમેનન પણ સાથે હોવાથી મુજરાતના વૈદ્યોની મજમા મોગી રોડ જે આજ્ઞાવિ છે પણ મદા—રાષ્ટ્રના મજમા તના મુમુક્ષુ તના મદાસના પુદ્ધિકના મગાગના પતમના સિંધના અને રાજપૂતાનાના પ્રતિનિધિઓના સમેનન મજમા સંનથી સમેનનનું નિખિનભારતીયત્વ

તેથી ઉપર તુ અને ગુરુગતી મગી દિદી મસ્કૃત અગ્રેષ્ઠ મગાળી અને ઘણુ કરી
નગી પણ ભાષગોમા આવળીને જે છાપ મચોટ નનતી હતી તે કે મુખર્ષિમા ભગવેના
આ મમેનનની મુખ્ય ભાષા તો દિંની ૮ તી

ગુરુ ગોવિન્દ—પણ ઉપર શાવેન મખ્યાના તથા નિખિલભાગીનતાનિર્ણય
વિવિધતાના તત્ત્વ ગતા પણ મુખર્ષિના વૈદ્ય મમેનનને જે વસ્તુએ માન્યુ ગોવિ આપ્યુ તે
વસ્તુ હતી મમેનનમા આગ્રેશના એન્ડ નિરોની મોગ પ્રમાણમા હાજરી કેટલા
વધોથી ૫ વૈદ્યોની આગ્રા મોટા પ્રમાણમા મમેનનમા હાજરી જોવામા નથી આવી
મન મમેનનેના અને મમાર્ષિઓની હાજરીથી મમેનનનો ઉપર હતુ તેમા પણ
જેની વિદ્વાત શુદ્ધિ અને આયુર્વેદ પાઠ્યનના ભાગતમગમા યોગ્ય રીતે પ્રુખ્ત છે અને
જેનો મમેનનત્રેમ તેમજ મમેનનના ગોવિની શુદ્ધિ જોવાની જેઓની ઈચ્છા વારવાર આ
મમેનનની બે મા પણ દેખાઈ આવતા રતા તે મહામહોપાધ્યાય વિગજ ગણનાથમેન
અને પંડિત નંદીગીરમચ્ચાએ એ બે શુદ્ધ વૈદ્યોની રાજરીએ અપૂર્વ ગોવિ મુખર્ષિના વૈદ્ય
સમેલનને આપ્યુ છે

ગોવિની નીચ નાત—જેના નખતથી હમણા હમણા આવા મગાળોમા
ઉદ્વાદન કોઈ નિર્ણયિત વ્યક્તિભાગ નગવાનો ગૈરો આને છે અને તે ધોરણે મુખર્ષિના
વદ્યમમેનમા મમેનનનુ ઉદ્વાદન મુખર્ષિ મગાળના મુખ્ય જ્ઞાન નામ । ખેર માહેમને
હાથે અને અધ્યાપક મમેનનુ ઉદ્વાદન શુદ્ધમરી નામદાર મુનશીને હાથે પહેનેથી જુલહે
થવા પ્રમાણે થયુ

મુખર્ષિ મ કાગના આ મત્રોએ મોગ શુદ્ધિગાળી વિદ્વાનો છે પણ આયુર્વેદ એજનો
વિદ્વા નથી હતા હમણા જ મુખર્ષિ મગાળે વદ્ય નિરનપનો માટે પચાર રેનો હોવાથી
એ બાનતમા તેઓ પાઈ અધિકૃત મ્યન મને એવી અપેક્ષા હતી જ અને બેય ગજપુરો
એ જે પાઈ ક્યુ તેથી સુચ વદ્યને મર્ડ મનોપ થયો એ મેરના વ્યાખ્યાનોનો સાગ ભાઈ
વાસુદેવે લખી લીધેનો તથા જાપામા પણ આવેનો તે ઉપરથી આજ અક્રમા છુટે છાપ્યો
છે પણ મેય પ્રધાનોના મનમા જે બે મુદ્દા આજ મ્યાન ખેચે એવા હતા તેની નોંધ
અહીંજ લેવી યોગ્ય છે કાગ્રેમ મગમરનો હેતુ આ ૧૫ ૧૬ ૧૭ દેશિ વદ્યાનુ ગોવિ
વધારવાનો છે દેશી વદ્યાનુ રચાન અત ૧૭ મુખી માત્રરોથી નીચુ હતુ તે માત્રરોની મમાન
કરવાનોજ અનમત મગમર આવો લાભ આપે તે આવે જગજગ તરફની જોતાની જોખમ
તારીનો વિચાર કરી પાઈ અનુશ ધધા ઉપર મુકે એ સ્વાભાવિક છે

આ રીતે મગમરો હેતુ શુદ્ધ હોવાની જાન મેય મત્રોએએ કરી અને એ જાનમા
કાગ્રેમનુ માનમુ જાણનાર કોઈને શ । હોવાનો સમ્ભવ નથી પણ પહેનેજ વિમે
થી જોનો ઉપાર માનના મ મ વિગજ ગણનાથમેને પોને ચારીગ રાજતન પ્રમુતિનવ
વગેરે વિદ્વાઓની આયુર્વેદ પાઠ્યક્રમમા આવરજના માનના હોવા છતા જે મ્યુ તે
બગમ વિરોધના મૂળને મર્ષે છે જેમજે તુ કે પોનાના મગને દસ પાતા માતાનો
હેતુ શુદ્ધ હોવા છતા જેમ અજાનથી પંચાગ બૂન રે અને નુ જાન ૧૨ નુ જાન
પાઈ દીએ તેતુ આ ૧૧ ૧૨મા મગમરો હેતુ શુદ્ધ હોવા છતા જાનવાનો સમ્ભવ છે

આ રીતે ગમે તેવો શુદ્ધ હેતુ હોવા છતાં ગમે તેવા કાળમાં માણસને હાથે પણ મૃત્યુના સમય છે એ કહ્યું ન પણ એનો ઉપાય વિગતથી નિરચ મૂકી પાડવામાં નથી પણ જેટલું સારું હોય તેટલાનો ઉપયોગ રી હાનિકાર તરતોને સમ નવટની પદ્ધતિથી અધિકારી એના જ્ઞાન ઉપર લાવી તથા ખી રીતે હાનિ ઓછી થાય એવો રસ્તો કાઢવામાં છે પણ એ વિષે એ કાયદાના ઠગન ઉપરની નોંધમાં જ નમારે વિવેચન થયું છે

મુગર્થ સરકારના આ મંત્રીઓને ખીજી મદદની વાત જુઝી તે મુગર્થ મરકાર તરફથી દેશી વેદકની કાનેને લેવાને લગતી હતી પણ મરી ગુજરાત મહારાષ્ટ્ર અને કર્ણાટક એ ત્રણેય પ્રાંતોમાં એક એ અને એક સુધી તથા એ રીતે ચાર કાલેને નીકળવાનો અને તે પણ ચાતુર્યના અન્ન પેના ની ગયાનો સમય છે સ્વ મહાન આયુર્વેદલક્ષ પે હરિવ્રજના આયુર્વેદ વિદ્યાલય માટેના દરજ્જા તથા એમની જ પ્રેરણાથી મુગર્થના એક શ્રીમતગૃહસ્થે આયુર્વેદના શિક્ષણ માટે આના ધારના પૈમાના પાયા ઉપર મુગર્થની કાલેજ ઉભી થયો એમ લાગે છે

આ ઉપરાંત શ્રી મુનશીએ વધારે આયુર્વેદ મગધી મંત્રોધન ઉપર માર મુકવાની તથા એક લખ્ય મંત્રોધન મદિર (આયુર્વેદ શીમચ કૃત) ઉભું કરવાની અપીન રી

વેદધરા સંમેનનો અર્થક્રમ—આ વખતના વેદ મમેનના એ દિવસ સાંભા ૫ સંમેન માટે અને એ દિવસ અધ્યાપક સંમેન માટે ગમ્યા હતા તેમથી બ ને સંમેનના સ્વાગત પ્રમુખ અને સભાપતિના લાગણો તથા તે પહેલાનો સુટણીનો ઉપચાર વિધિ વગેરેમાં એ દિવસો ગયા, અને એ દિવસો બ ને સંમેનના નસ્તાવે પમાર કરવામાં ગઈ સવાર અને રાત્રીના કેટલોક વખત ધોરણ પ્રમાણે વિષયવિચારણી સમિતિએ કીધો આ રીતે ચાર દિવસનો સંમેનનો કાયદમ પૂરો થયો

આ કાયદમને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જોવાની જરૂર છે ખીજા વિદ્યાર્થિયક સમેલનો—પરિષદો પેટ વેદ સંમેનમાં પણ પહેલા નિમ્નો માગવામાં આવતા અને આવતા પણ ખરા અલગત એમાંથી વચાતા થોડા જ અને તે પડુ મોટા ભાગે અધુર ગુ ક કા વેદસંમેનની એકા એકકમ લગલ સો સુધી નિમ્નો આવ્યા હોવાનું સમજી છે અન્યત્ર નિમ્નો પણ આવ્યા છતાં એક પણ વચારો ન હોય એવું પણ બ પુ છે વળી નિમ્નોની યોજના સંતોષકારક ન જણાતા છું જુદા જિલ્લાગ રી સંભાળા પરિષદો તથા બાપ્તિઓની યોજના નાશિકના નિ બા વેદ મમેનથી સર ચર્ચ અન્યત્ર જેને પ્રાચીન આયુર્વેદીય પરિભાષામાં સાચી સંભાળા પરિષદી રાકાય એવી તો ભાગ્યે જ કાઈ થઈ શકી છે પણ સભાના પરિષદોના પ્રમુખોના તથા ખાસ બાપ્તિના તાંઓના પહેલેથી વિચારેલા બ્યવસ્થિત અને વચિત પહેલેથી છપારેના ભાષણોનો લાભ મળ્યો છે ખરા ગુજરાતી સાહિત્ય મમેનમાં પણ વિકાસોના પ્રમુખોના સારા ભાષણોનો લાભ મળે છે એજ કીમતી છે બાકી એમાં પણ વિકાસનાર આવેના નિમ્નોમાંથી મેકાદ એ અધુરા વચાય તો અહોભાગ્ય એવી સ્થિતિ હોય છે એ નિમ્નો રિપોર્ટમાં છપાય છે અને ભાવિમાં સંપાદનને ઉપયોગી થાય છે એટલું જ એનું માદ્દવ

પણ આ મુગર્થના વદસંમેનમાં તો નહોતા નિમ્નો કે નહોતી સભાના પરિષદો

એટલે તપશ્ચર્યા વૈદિક અને ઉપનિષદોમાં જોવા મળે છે. આવા પદો સામાન્ય રીતે સામાન્ય જાણના લોકોમાં જોવા મળે છે. આવા પદો સામાન્ય જાણના લોકોમાં જોવા મળે છે. આવા પદો સામાન્ય જાણના લોકોમાં જોવા મળે છે.

પણ પ્રિન્સિપલ મતોના પરિપક્વ ન ગણતા એવા અધ્યાપક સમેલન ગણનાને ઠગાવવાનું સમિતિએ શા માટે કર્યું છે તે સ્વા સના પ્રમુખ આ મા જાણ વિકસિત આચાર્ય પોતાના નિવેદનમાં કહેલું છે. જે સમેલન નિર્ધારિત થયા કરનાર મંડળ હોવું જોઈએ એવી ચોંટાટીના દર માન્યતા હોવા છતાં મુજબ આ પ્રમુખના મતોના અમાધાર્ય સભોગો જ્યાંમાં રાષ્ટ્રીય સમેલન માટે એવા અધ્યાપક સમેલન ગણનાને ઠગાવ કરી દેવા એ સ્વાભાવિક છે. અધ્યાપક સમેલનમાં મ મ કવિરાજ ગણનાયેલ એવા મહા વિદ્વાનના મતોપર પ નીચે પાઠન પુસ્તકો અધ્યાપન મળેલી મિત્રોએ તથા સુધારાઓની ચર્ચા બગેર નિર્ધારિત કાર્ય થશે એવી ધારણા ગંભીર હતી. પછી સમેલનમાં જે કાર્ય થયું તે સંમિલિત સૌની વૃત્તિ-વૃત્તિ અનુમાન થયું અનુમત પ્રોગો માટે સમય મળે એવી ધારણા ઈચ્છા હતી. પણ સમય ક્યા હતો?

સમેલન પ્રમુખોના ભાવનો — મેં પ્રમુખોના ભાવનો મુજબ અનુમાનમાં જોવા છે એટલે એ વિશે અત્યંત કાંઈ નોંધાતી જરૂર નથી. છતાં સામાન્ય રીતે પ ની પ્રિન્સિપલ મતોના અધ્યાપકોના ગૌરવની પ્રશસ્તિ અને છતાં જાણીતા પૂરતા વિષયો જેવામાં વાંધો નથી એવો માનવું સૂર છે. ત્યારે મ મ ગણનાયેલના ભાવના આનુર્વદ્ધે તેના પ્રાર્થના રૂપમાં અત્યારે વસ્તુતઃ છેજ નહિ પ્રાચીન આયુર્વેદના અને ગંગો નદી યદ્ય ગંગા જે માટે એને પ્રાચીન ત્ર શે તથા પ્રત્યક્ષ નાનથી પશ્ચિમ રીતે લાભના ભાવનાની આશર તા ઉપર ભાર દેવામાં આવે છે. હાલમાં ગેમ હી સમય છે. પ્રમુખોના ભાવનો તથા સમેલનમાં થયેલા ઠગાવો જોતાં મુજબ સંગઠન પમાર કરેલા એટલે આશર ગંગો નિર્ધારણ શિક્ષણ આયુર્વેદના પાઠ્યક્રમમાં દાખલ કરવાની જાગૃતમાં સમેલનની મમતિ છે. અન્ય તત્ કાંઈ નથી અમુક કન્યાની અસંગતી જાગૃતમાં તથા શત્રુત્રાસિ નિર્ધારણ કહેલું શિક્ષણ જરૂરનું ગણાયેલ વગેરે જાગૃતમાં મદ્યોના મનમાં માર્ક આશરકો છે. હવે છ ડીઅન મેડીસીન બોર્ડમાં કાણુ આવે છે અને મરકાં તરફથી એકત્રીત અમર કરી રીતે થાય છે એ ઉપર ધારણા આધાર રહેશે.

સમેલનમાં થયેલા ઠગાવો — હજી સમેલનમાં થયેલા ઠગાવોની નકલ મળી નથી. વળી ખુલ્લી બેઠકમાં જે રીતે ઠગાવો આવેલા તેમાં ચર્ચા પછી ફેરફાર થયા હતા અને કોઈક ઠગાવની તો છાપેલી ન લેવાય ન હતી. છતાં મારી વિનંતિથી ભાઈ વાસુદેવ મૂ દિવેદીએ ઠગાવોની છાપેલી નકલો જ્યાં સંગ્રહિત તથા કનચિત્ પોતે છપાયેલા ઠગાવ લખી લીધે તે ઉપરથી અહીં એ ઠગાવો ગુજરાતી અનુવાદ રીતે એમણે જ મોખના છે. બાબત રહી ગએલા વ સ પમાં જાણે ત્યારે તેમાંથી ઉતારવામાં આવશે.

મુમર્શના વૈદ સમેલનનું મામાન્ય દિવસ આ રીતે નહિ થયું મુજબનું વધ્યમંમેલન સફળ થયું એ નિર્ધારણ છે. એ મરજીતાના વધના લાગી ૧૦ પ્રતિનિધિઓ પણ ગણાય,

અઠાવીશમા નિ બા વૈદ્યસ મેલનના અધ્યાયકે સ મેલનને ખુલ્લુ મુકતાં મુખઈ સરકારના ગૃહ સચિવ નામદાર શ્રી મુનશીએ કરેલુ બાપલુ

આયુરે ના વિરા માવે જ્ઞાતાને ખાસ સમઘ નથી જો કે આયુર્વેદની દવાઓ સરીરમા ઘણી ગણ છે વગેરે ઉપચારોક્તિ પછી પ્રાચીન વિદ્યાઓના અભ્યાસી તરીકે પોતાને અધિ ૧૦ છે જેમ જ્ઞાતાની આયુર ની પ્રાચીનતા દર્શાવતા હુ કે એક વૈદ્ય-સપિએ એ વખતના વઘને મેનુ કે જે વૈદ્ય તમે ઘોડો ગાય વચ્ચે કે મારા જીતમાને પણ આપીશ-વળા પી ન સપિએ ઔરધિને મનુષ્ય જાનિની માતા મહેન છે એ સપિ કહે છે કે જેમા આપધિઓ ગ ન જેમ સમિનિમા એ કી થાય છે તે સપિ વધ કહેવા છે તે બુતોને દૂર ર છે ગાયોના નાગ ર છે પત્રીના એટલે એના પાયમા યતકમા આયુર્વેદ એવી ઉચી કાટિએ પહેલ્યો દતો કે આયુર્વેદ પરિવાર્ગી કાદવતો દૂરના કાચગર અને પૂર તુ રતાન જેના ભાગમાથી મળી છે પણ ધીગીશોએ આ દેશને એલી લેતા જે ઘણી મારી વસ્તુઓના નાત કર્યો તેમા આયુર્વેદની પ્રતિષ્ઠાનો તથા જ્ઞાનો પણ મમાવેશ થાય છે પાશ્ચાત્ય વંદકે આયુર્વે ની મજ્જા ખુશ્કી લીધી છે મધુ માત્ર ૧૧૫થી એ મહત્તા પાછી મળગે નહિ સમેનનોથી કે ધ મો વધવાથી પશુ નહિ મને પણ અધ્યાપકમાના ઉત્તમ વલોન્દા જીવન પવતના અભ્યાસથી તથા અવેશુ કાયથી મળો તમારા ડિપોર્ટમાથી દુ નેષ સકથો હુ કે તમારી પરીક્ષાઓને ઉચ્ચતર બક્ષા ઉપર લઈ જવાનો તમે ખૂમ ન્યાત્ન કરો છો પર્વ મને એટલાથી સતેષ થયો નથી આ શમા શરૂપર પરાની પદ્ધતિને વિદ્યાના રહસ્યોને વાગમે તથા શિ રોમા સાચી રાખીને કોને તે તથા ધરિપતાલો દારા જો એ જ્ઞાનો પ્રચાર થતો રોન નો જે પ્રગતિ એમા થાત તે પ્રગતિને આ પરી છે નાન તો છે પણ એ વ્યવચિત તથા મતિમાન ૧૧

તે તમારા ધમાના અમળથી તમે ૧૫૦ તમારી પગલોએ તથા પૂર્વજોએ મેળવેના રહસ્યોને અમરેનમા બહાર પા શો તો તમે મી ૧ કોઈની ન મો ૧૦૨૫ અ રે ૧૫૦ને ઉત્તમન આપશો

મુનષ સમરે આયુર્વેદ ચિત્તિકા સ ૧૧૧ જે ૧૨૦ ૧૦૦ છે—જે ધડામા મારો પણ લાગ છે તે આયુર્વેદને જગતની વિદ્યા પોમા મેનુ મૂળ રથાન પ્રાપ્ત મગરવા માટે ક્યો છે તેનો મેનો વિકાસ ર છે તે પોને આ વાતની ખર્ચ નથી માટે આપણે તેઓને શ્રમા આપીએ

મુ ૧૫મા ૧૬ આનનીવાન પો ૧૨૧ ઉ ૧૨૫થી તથા આયુર્વેદના મેક મહાન રિક્તિસક વૈદ્ય પ દરિપલ ૭ કે જેમોના અભ્યાસની આપ ૧૫૦ મોને બારે જે થાય છે તેઓની પ્રેરણાથી મુ ૧૬ મ ૧૦ મુ ૧૬મા મે આયુર્વેદ કે જેને ઉરાડી શક્ર ૫૫ એટલુ બમ નથી પણ જેમાથી તમારી વિદ્યાનો નવો પ્રાપ્ત આરે તમ મેનાય એવુ આયુર્વેદનું અવે ૧૬ રથાપવાનો આયુર્વે મા ૨૧ લેનાર તમારે મોએ બેગા મળી મહાનવાસ કરવો જોઈ મે મારો તમને એ કાર રથા માટે આપ્ર છે

[ના ની ખેર તથા ના ૧૧ મુનમીના ભાગ્યે બી ન દિવમના છાપામાથી ઉપર ઉતારેલ છે પણ તેમા કેટલાંક વા ૧૧ છુટી ગયા હોવાનો જરૂર સનદ છે

તની આ વિ]

મુખધના રત્નમા નિખિલ ભારતવર્ષીય વૈદ્યસમેલનના સ્વાગતાધ્યક્ષ બ્રાહ્મવજ્ર ત્રિકમજ્ઞ આચાર્યનું સ્વાગત ભાષણ

શ્રી ધ વ તરિ વિંજયતેતસમ્ ।
અશ્વિના સારઘેન મા મધુગાત્ત શુભસ્પતી ।
યથા વર્ચસ્વતા વાચમાનદૌનિ જન્મા અનુ ॥
સમાની વ આકૃતિ સમાના હૃદયાનિ વ ।
સમાનમસ્તુ વા મના યથા વ સુસહાસતિ ॥

શ્રીમાન્ પદ્મ માનનીય પ્રાન્ત અશ્વિન, અથ મ ત્રીગણ, ન નન્તરિકલ્પ વૈદ્યગણ, સ પૃહુસ્થો અને બહેનો !

આજે આપનું સ્વાગત કરતા મને ઘણો આનંદ થાય છે. આયુર્વેદ ઉપર પ્રમદગર્વીને સ્વાગતકારિણીના નિમગ્નને માન આપીને ગાંધી મહાનુભાવો ભારતવર્ષના દૂરદૂરના પ્રાંતોથી અને પ્રકારના ષ્ટો વેડીને આ સમેલનમાં પધાર્યા છે એ માટે સ્વાગતકારિણી તરફથી હું આપને ધન્યવાદ આપું છું.

જેના અકાળ સ્વર્ગવાસથી આપણા વૈદ્યમાજને ભારે હાનિ થઈ છે તેમાં મુખધનિવાસી મારા પદ્મમિત્ર આયુર્વેદના પ્રકાડપડિત વંદ્યગણ હરિપ્રપ નજી તથા લાહોરનિવાસી કવિરાજ નરેન્દ્રનાથમિત્રજીના નામો ખાસ ઉપેક્ષા યોગ્ય છે. પ હરિપ્રપનજીએ અધ્યાગ પરિનમ સૌથે અચન્ય કરીને રસયોગસાગર નામના મ યતો સચા કરીને તેનું પ્રકાશન કર્યું છે. પડિતજીના આયુર્વેદના તલસ્પર્શી જ્ઞાનનો પગિચા રસયોગમાગજના ઉપોદ્ધાતથી મળે છે. આ સમેલનના યોગા જ મહિ ॥ પહેલા પડિતજીનો સ્વગતસ થયો એ વસ્તુ મારા હૃદયમાં બહુ ખટક્યા કરે છે. પ્રાચીન તેમજ નવીન ઉભયવિધ રસશાસ્ત્રનું જ્ઞાન જેમાં છે તે સ્વામીશ્રી ગાંધી કવિરાજ નરેન્દ્રનાથમિત્રજીના જ્ઞાનની પ્રસાદી છે. વિરાજ મિત્રજીએ અતિ પરિશ્રમપૂર્વક ત્રીસટાયાય નિરમિત્ર ચિકિત્સા કનિષ્ઠ નન્યનું ગપાદન તથા પ્રકાશન કર્યું છે. આ બે પ મહાનુભાવો યોગે વધારે વખત જીવ્યા હોત તો તેઓની પાસેથી આવા જ ઉપયોગી કાર્યોની વૈદ્યસમાજ આગા ગખતો હતો. પરમેશ્વર એ બન્ને મહાત્મીઓના સ્વર્ગસ્થ આત્માને અખડ શાંતિ આપે. એવી અમારી પ્રાર્થના છે.

નિ ભા વૈદ્યસમેલનનું આ અઠ્ઠાવીસમું વાર્ષિક અધિવેશન છે. આજથી સત્તર વર્ષ પહેલા ઇ સ ૧૮૨૧માં વૈદ્યસમેલનનું બાગ્મુ અધિવેશન અહીં ભગાયુ હતું. વૈદ્યસમેલનનું વાર્ષિક અધિવેશન ભગવાન મુખધને આ બીજામા સૌભાગ્ય મળે છે.

આ સમેલનનો જ મ મુખધ પ્રાન્તમાં જ સ્વર્ગવાસી વંદ્યગણ શકર શાસ્ત્રીપટે મહોદય દ્વારા થયો છે. બે વર્ષની બા રાવગ્યામાં આ સમેલનને તજીને તેના જ મદાતા પેશાસ્ત્રી આ લોક જોડીને આ યા ગયા. આ સમેલનનું આયુષ્ય બે વર્ષમાં તો નહિ પૂરું થઈ જાય એવો સંદેહ હતો. પણ સમેલનરૂપી બાળમને મારા પદ્મમિત્ર પદ્મકર્ષ પ્રાગનિવાસી વંદ્ય પચાનન પ જગતપ્રસાદજી શુક્લે રૂગી પોષણ આપી જીવતું ગખ્યું અને તેથી જ આ

અઠાવીશમું અધિવેશન ભરનાનો મુખ અરસા જેવા આપણે લાગ્યશાળી થયા હીએ આ સમેનનના અધિવેશનો પૂનમા ખલકતા ઉત્તમમાં હાલિદા પશ્ચિમમાં શિકારપુર અને દક્ષિણમાં સીલોન સુધી ભારતવર્ષના સર્વ પ્રાંતોમાં ભરાયા છે

જોકે ૨૭ વર જેટલા લાંબા સમયમાં પણ આ સમેનન આયુર્વેદની તથા વદ્યસમાજની વધેષ્ટ ઉત્પત્તિ નથી રી શક્યુ તથાનિ વદ્ય સમાજમાં નૃત્તિ હાસીને તથા રાજ્ય તથા જનતાની દૃષ્ટિ પોતાના તર આપીને પ્રવામાં સફળ થઈ શક્યુ છે એટલું તો જરૂર સ્વીકારવું પડશે

આ સમેનનના સંસ્થાપક સ્વ શક્ત શાસ્ત્રીપંડેને વેદ્ય સમાજમાં મગ્ન તથા નૃત્તિ ઉત્પત્તિ રવાના ઉદ્ગમથી જેમ રાજ્યસમેનની સ્થાપના કરી હતી તેમ આયુર્વેદનું પાકન પાકન સમસ્ત ભારતમાં એક સૂત્રથી થાન વિદ્યાર્થી યુને પેર તથા વિદ્યાનગરોમાં બધા પુત્રી પરીક્ષા પાસ થયા પછી જ મહાનિત રૂપથી ચિત્તિસાધે એ જેલુથી નિષ્ક્રિય લા તનનાય વિદ્યાપીઠની સ્થાપના કરી હતી વિદ્યાપીઠની પરીક્ષા હાલમાં આખા દિ હુસ્તાનના સર્વ પ્રાંતોમાં મળીને પાત્રીશ કે દ્રોમાં થાય છે મહામહોત્સવાય કવિગજ શ્રી મહાનાથસેન સરસ્વતી આયુર્વેદ માતક શ્રી શ્વામી લક્ષ્મીગમજી જેવા ભારતવર્ષના સનના તોના હુ ધર વિદ્યાનો આ વિદ્યાપીઠના અધ્યક્ષ થાય છે આ વિદ્યાપીઠમાંથી આ વર્ષે ૧૬ વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષામાં પાસ થઈને બહાર પડ્યા છે આ પરીક્ષાઓને યુ પી સીસ એફ ઇ ગીઅન મેડીસીન ગ્રાજની આયુર્વેદિક ટેલ્ટી વડોદરા રોડ અને અમીની સેટલ આયુર્વેદિક ડો વગેરેમાં માન્ય રાખી છે અને મને વિશ્વાસ છે કે આ પ્રાંતમાં થોડા વખતમાં જો આ એફ ઇ ગીઅન મેડીસીન સ્થાપાશે તેના તરફથી પણ આ પરીક્ષાઓને ખીજ પ્રાંતો પ્રમાણે જ માન્યતા મળશે નિ આ આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠ સમસ્ત ભારતની પરીક્ષા નેનારી માત્ર મેં જ આયુર્વેદિક યુનિવર્સિટી છે

મુખર્ષ પ્રાંતની સ કારે હાલમાં ભોમ્મે મેડીસીન ગીશનસ મિલ પાસ થયું છે આ પ્રાંતનું ખીન જીજી પ્રાંતમાં પણ થોડા વખતમાં પચાર થાય એવો અભવ છે આ કાયદામાં સરારે ૨૭૨૮૬ થયેના નહોને ૨૭૨૬ થયેના હાલતરેને મળતા જ હકો આપ્યા છે અને એ મોટા સરારને આપણે હ રથી ધ નાહ આપીમે છોરે પરતુ આ મિલ પ્રમાણે જોએ ૧૬ ચિત્તિસા (મેડીસીન) શસ્ત્ર ચિત્તિસા (અર્ચરી) અને પ્રસૂતિતત્ર (મિડવાઈરી) આ ત્રણેય વિષયો પડનાત્મક તથા કર્મકાંડાત્મક (પ્રેક્ટીસ) જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને સરારે સ્થાપેના ને સમત પરીક્ષા પાસ થી હશે તે જ નહીં ભરિખમાં વદ્ય થયો કરી શકશે ૧૬ની વાત દેખાતમાં ઉપરથી ઘણી સારી લાગે છે પરતુ આથી યુને ધેર રહીને આયુર્વેદનું અધ્યયન રાની આ રેશની ગ્રામીન પરપગ નહીં થઈ શકે આ ૧૬ તૈયાર કરનારાઓને આયુર્વેદની ગ્રામીન તથા ગ્રામીન રિયલિટી ઉપર ઉડો વિચાર નથી કર્યો અથવા તો સમજને એની ઉપેક્ષા કરી છે ભારતવર્ષમાં ગ્રામીન કાળમાં પણ ચિત્તિસા શાસ્ત્રની રિયલિટી એવી રહી છે મહો કાયચિત્તિસક શસ્ત્રચિત્તિસક ઉર્ધ્વ જનુરોગ ચિત્તિસક કોમાર ત્વ વિન ચિત્તિસક વગેરે સર્વ ગોના ચિત્તિસકોના વર્ગો બિન્ન બિન્ન રહ્યા છે મતનય કે આ દેશમાં ગ્રામીન કાળથી જો કે બીજા ગોના સામાન્ય જ્ઞાન આપનામાં આવતું હતું છતાં ચિત્તિસા શાસ્ત્રના એક પેઢામાં પાસ ચિત્તિસકો હોય એવી પ્રથા

હતી આ વસ્તુસ્થિતિ કાયચિત્સિના ઉપનયન પ્રધાન તથા ચરમના પરાવિકારેનું ન વિસ્તરણતિ એ વચનથી સ્પષ્ટ દેખાય છે ભારતવાના પ્રાચીન ઇતિહાસને નોંધ્યે તો પણ આ વસ્તુ દેખાય છે માત્ર બે દશચિત્રમાં મહાગાન હતા રાજબક્ષ તરણ ચિકિત્સ માટે પોતપોતનાં ૧૫નિર્મિત એવું વિશેષ વાપરું છે મૈટ્રીક્ષી અથવાત્રમા પણ નિર્મિતચિકિત્સાને ગાત્રીવિ પહેલ છે આ ચર્ચા પ્રાચીન સમયની વાન નતમાન સમયના વૈદ્યસમાજ ઉપર તથા આધુનિક પંચગિયતિ ઉપર પણ વિચાર મગવાની આરમ્ભના છે તાનમા પણ વૈદ્યા મુખ્યત્વે પ્રાચિન્નસૌના ક્ષેત્રમાં જ રી રહે નહોતે સત્તરી તથા મિત્રાધરીનું જ્ઞાન ન હોતુ નોંધ્યે એમ હેવાનો મારા આશય નથી વૈદ્યાને પ્રાચિન્નસૌ નરચિન્નસૌ તથા પ્રચલિતસૌ એ નહોતું જ્ઞાન જરૂર હોતુ એમને એ દિશામાં આપણે નવાસ ચાતુ છે વિદ્યાપીઠની પરીક્ષાઓમાં સત્તરી અને મિત્રાધરી એ વિષયો ગણ્યા જુ છે પણ આધુનિકની વનમાન પંચગિયતિ ઉપર પણ ખ્યાન આપતુ નોંધ્યે દિંદુસ્તાનમાં અગ્રેષ્ઠ ગણ્ય રચાપત્ત યાતને લગભગ ૨૦૦૦ ની થઈ ગયા આ લા ધા સમયમાં ગજન તરફથી આધુનિક શિક્ષણ આપનાર એક પણ વિદ્યાનર ઉદ્યાગવામાં નથી આ યુ એનુ જ નહિ પણ અગ્રેષ્ઠ રાજ્યના માર્ગલમળમાં સગરે રચાપત્ત કોઈ કોઈ મમૂત કોને તમા આધુનિક શિક્ષણ આપવામાં આવતુ હતુ તે પણ સાબળો ૧૫ ગામાં આ યુ તાનમાં ૧૦-૧૫ વાંથી મનમાં બનામ દોલ્હી લાહોર અને પૂના વગેરે શહેરોમાં લોકો તરફથી અને મનાસ તથા પગામાં મ માર તરફથી એવા વિદ્યાનરો માલુ થયા છે કે જેમા અચિન્નસૌ અને પ્રસૂતિતનું પણ સામાન્ય જ્ઞાન આપરાતો ઉત્ક્રમ થયો છે કલ્યાંક મુમ્મ અને શુજગતમાં તો એક પણ એવું વિદ્યાનર નથી કે જેમા અચિન્નસૌ અને પ્રચલિતનું ત્રેકિ ક્ષ નાન આ રચાતો મર્ધ પણ નમ થ હોય અમાગ (મુમ્મ સગમના) મની મહાશયોએ પ્લાટ મુ મ્મ અને શુજગતમાં એવા વિદ્યાનરો ઉપાવાનુ થો । દિસ પહેલા જાહેર કર્યું છે તમોની આ અચિન્નસૌ પ મેશ્વ જનદી પૂરુ રો એવી આના રાખુ છુ

પણ આ વિદ્યાનરો ઉપરના ઉપરના એકા ન લાગી જશે વળી આ વિદ્યાનરોના ચાગ પાય વાતો અભ્યાસક્રમ પણ મરો એટલે આનરો ચાગ પાય વર્ષ પછી નહો વિદ્યોના જ્ઞાનરાજા ૧-૨ વૈદ્યો પરીયા આપીરે બના પડશે આખા ક્ષેત્રમાંની જગિ યાતને પહેલી વગેરે એ ના વૈદ્યા તૈયાર થતા તો એણમાં એણ વીચ પચીગ વર્ષો જરૂર લાગશે એટલે તે પહેલા આ ત્રણ વિદ્યોને પરીક્ષા અનિવાર્ય ગવનારી મનાની પ્રક્રમ અને એ ત્રણ વિદ્યોની પરીક્ષા અપ્પા વગર થશે કનનારો ૬ મનારી જ્ઞાન કેટલી સુમ્તિ મગન અને ન્યાય છે તેનો હુ યની સાનુકૂળિપૂર્વક વિચાર મગો નોંધ્યે વૈદ્યોને સત્તરી અને મિત્રાધરી રીખવવાની નવચ્યા મગકારે પહેલા મરી હોત અને એ બે વિષયના જ્ઞાનરાજા વૈદ્યો પૂરતી અપ્પામાં તૈયાર થયા પછી વૈદ્યોના જીવનનીયો રનાની પગીમાં એ બે વિદ્યોના જ્ઞાનને સગરે અનિવાર્ય મનામુ હોત તો એ ન્યાય ગગાત પગુ હને તો બીન પાસ થઈ ગયુ છે તો સત્તરી અને મિત્રાધરીની પરીક્ષા અનિવાર્ય રાજ્યની પ્રક્રમો અમન ૧૫-૨૦ વા સુધી અમારી ગમે એવી અમારી સગમને નમ પ્રાથના છે

અને તે સાથે જેમા સત્તરી અને મિત્રાધરી રીખવવાનો પ્રમથ તાય એવી આધુનિક કોને તે મુમ્મ ક્ષવાના મુખ્ય ચક્રમાં જતલી ઉતારે એવી પણ અગ્ર ૫

આ દેશમાં શાસ્ત્રીન જ્ઞાન મેળવે ન હતા છતાં એક એક ગામની સિદ્ધાંત ચિંતિત્સા જાણવા વાળા પૃથ્વીએ લોકો છે એ લોકોને એના પ્રમાણ ચિંતિત્સા કરવાની છુટ આપીને તેઓની સિદ્ધાંત ચિંતિત્સાને લાભ લોકોને મળી શકે એવા પગલુ માર્યા મુધારે કરવાની જરૂર છે.

અહીંની સરકારને મારી જીજ્ઞાસુ પૃથ્વીએ નમ્ર અગ્ર છે એના મનીમડા યોગ વખતમાં પણ આ આયુર્વેદિક કોલેજને ઉદાસીની રૂઝગત કરી હતી તેઓને વેલોને આયુર્વેદી સીખવા માટે કોનેજના સ્કોલરશીપની છ એ વાત ખ્યાનમાં રાખવાની છે એ કોલેજમાં આયુર્વેદી પ્રધાનના ગૃહની જોઈએ આ પાઠાલય રેલવેને નિગચક મહત્તા ન મળવી જોઈએ પાઠાલય રેલવેનું શિક્ષણ આપવા માટે તો આ ના નમા પાચ મોટા સરકારી વિદ્યાલયો જેમ જેટલે આયુર્વેદના વિદ્યાનગરો તો આયુર્વેદનું સવાગમુ ઉત્તમ શિક્ષણ અપાય અને આયુર્વેદનો ફરી વિકાસ થાય તે માટે આ નમલ કરો તથા હુદે હાથે આર્થિક સહાય આપો એવી પ્રાર્થના છે.

આ ના તના રૂઝ ભાઈઓને પણ મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે કે હમણાં તો આ નમલ કરના મતભેદો બહી જઈને તથા નમન્ય છાત્રી છાત્રી સરકાર સરકાર પામેથી અને જેટલો વધારે લાભ લેવાનો થતો તે મનીમડા જોઈએ ના નમાને થોડા વખતમાં આ પ્રાતમા જણ આર આયુર્વેદિક કોલેજને ઉદારો આ કોલેજમાં આયુર્વેદી શિક્ષણનું પ્રાધાન્ય ફરી રીતે ગ્રેડ આ વિદ્યાલયોમાંથી આયુર્વેદના સા સા મર્મન વિદ્યાન રેલવે ફરી રીતે તથા થાન આ વિદ્યાલયો દ્વારા આયુર્વેદનો વિસય જોઈને મસાગમા પાછું પડેવાનું ગૌરવ વી રીતે પ્રાપ્ત થાય એ ના તમા તમારી સર્વ શક્તિ મેળો ઉપયોગ તે અને સરકારને આ મરે પણ ને આ વખતે આપ એ રકાર ગ્રેડ આ અધના રીસાઈ થો મેકા રહેતો તો એનું પરિણામ લવિધ્યની પ્રજા માટે થણુ ખરા આવરો જો કે કોલેજ સરકાર આપણી જ છે તો પણ કોલેજના નેનાઓનો મોટા ભાગ પાઠાલયમાં મળત તથા પાઠાલય મરુતિથી ગુજત માનસવાળો છે આયુર્વેદના મરુતિમાં તેઓની દશા વિદ્યા બુનેના માપુસ જોઈ છે તેઓને આયુર્વેદની પ્રાચીન તથા વતમાન ગિયનિ સમ નમની આયુર્વેદીય ચિકિત્સાની સરળતા તેનું સરતાપણુ આ દેશની વસ્તી માટે તેની ઉપયોગિતા અને આયુર્વેદ ચિકિત્સાના અચારદાગ દેશનું ધન દેશમાં જ રાખવાના કોલેજના ઉદારની સફળતા વગેરે સમ નમીને તેઓનું આયુર્વેદ તરફનું આકર્ષણ વધુ જો હાલમાં વેલોનું પરમ કર્તવ્ય છે જો હાલમાં આપણે એ રીતે અને આ મપલ ગ્રહીયુ તો લવિધ્યમાં મરે આશાનું એક પણ કિંગ્ડો દેખાતું નથી.

જેવટ આ દેશના દાનવીર શ્રીમત ગૃહસ્થાને માફ નમ્ર નિવેદન છે કે આપ લોકોએ હાલના વરથી આ નમ્ર સુધી આ દેશમાં પ્રચલિત આ દેશના હાનપાણી તથા માનવ મરુતિને અનુકૂળ તથા સતી દેશી ચિકિત્સા પદ્ધતિની ઉપેક્ષા રીતે વિદેશી ચિકિત્સા પદ્ધતિ માટે એ ગાંડામાં હોવાથી છુટ હાથે ધનની સલામતા રીતે પગલુ હવે તો સરકારે આયુર્વેદને માન્યતા આપી છે સરકાર ને આ પ્રાતમા જણ આર આયુર્વેદિક કોલેજને ઉદારીને તેને નાનનાની જોખમ મરી પોતાના ઉપર લે છે તો હવે તમે તમારો દાનપ્રવાહ આયુર્વેદ તરફ ફેરવો દો આયુર્વેદિક કોલેજ દેશીય ન વનસ્પતિ ઉદ્યાન (બોટેનિકલ ગાર્ડન) વિદ્યાર્થિઓ ૧૮ વસનિટ્સ (હોસ્ટેલ) આ વખતે નમ્ર (રીસચ ઈન્સ્ટીટ્યુ) વગેરે આયુર્વેદના શિક્ષણ અને

મુળધર્મા સભાપતિ શ્રી ૫ શિવશર્મા આયુર્વેદાચાર્યનું અભિભાષણ ૧૩

વિ ૧૨ માટે જરૂરી સામગ્રી વિમાણ દ્વારા કોચેસ મંત્રીમંડળ અને વૈદ્યસભાએ છુટાથે ધનની સહાયતા રીતે આપણા દેશની ચિકિત્સા પદ્ધતિના વ્યાપ્તિ અને ઉત્કર્ષમાં સદાય બને.

અતઃમા દુઃસ્વસ્થી અને ૨૮ વર્ષીય અહીં આવેલા નવ ભાઈએને મારી પ્રાથના છે કે જે આયુર્વેદો રીતિનું સ્વસ્થ ગણીતે આપ મારી પસાર્યો છો તેની સત્તા ભાગથી ઉત્તરિ શી રીતે થાય આયુર્વેદો રીતિ માટે આપણે આપણી કોચેસ સંગ ૧૨ અને જનતા પાસે રીતિનારમાં વધાર સહાયતા રાખી રીતે મેળવી શકીએ આયુર્વેદો રીતિમાં પદ્ધતિનો આખા દેશમાં વધારે પ્રચાર શી રીતે થાય તેનાવાગ જનતાની નધારેમાં નધાર સેવા શી રીતે મરી શકાય આયુર્વેદો રીતિ સમાગમપૂર્ણ તથા શી ૭ ચિકિત્સા પદ્ધતિઓની નિર્દિષ્ટિમાં ટકી શકે એવી શી રીતે બનાવી શકાય વગરે વિરોધો તમે ખૂબ વિચાર કરીને એકમત્ત્વથી નિર્ણય મરી આપણે માટે આ કાલિતેરે વાગ ૭ આ વખતે આપણે સાવધાન તથા મનિષ્ઠ મધને આપણી ચિકિત્સા પદ્ધતિની ઉત્તરિ મરી લઈશું તો એ તરત થશે નહિ તો એ સુખિની લા ૧૧ વખત મુવી ગદ્દ નેરી પડશે

આપણા સદ્ભાવે આ મેનનના સભાપતિ તરીકે પણ મુખે ૧ અભિ મંગલ છે તેઓ જીવનના હોના ક્રમ અનુ ૧૬ ૭ આયુર્વેદ ઉપર અથવા વૈદ્યમમાં ૮ ઉપર જ્યારે આશ્પેષે આપણા ૮ રાસે રાસે પોને ૬૩ બાધીરે માત્રપા સામે લડ્યા છે અને પૂરે રિશ્યામ છે કે પોતાની અધ્યાક્ષતાના અમલમાં તેઓ આખા ભારતમાં એક વખત ફરીને વૈદ્ય મંગેલનનો મહેશો ખુરોખુલામાં પહોંચાડશે અને એ રીતે પોતાની મનિષ્યનો પુરાવા આપશે

સમગ્રદેશ સવદેશ સ વો મનાસિ જાનતામ્ ।

— ૦ —

મુળધર્મા ભરાયેલ ૨૮મા અખિલ ભારતવર્ષીય વૈદ્ય

સમેલનના સભાપતિ શ્રી ૫ શિવશર્મા

આયુર્વેદાચાર્યનું અભિભાષણ

(અનુવાકતા—વૈદ્ય વામુદેવ મૂળગર દિવેની)

તા ૨૮-૧૨-૩૮

સતારીઓ અને સંજ્ઞાઓ,

આ મહાન સુઅવમર પર મારા પ્રથમ લખા ફલસાસુઅ હોવા જોઈએ આપની સવ શક્તિ મુજબ સોથી મોગમાં મોટું ગાન આપે અને આપ્યું છે જેના માટે હું આપનો સરનો આભારી છું પરંતુ આપે અને એના મદત્તવપૂર્ણ આસન પર બેઠાડયો છે કે જેને લીધે મારા દેગમુજો મારા સ્પર્શને માન અને ધ્યાનપૂર્ણ સાબાગશે તે મારાસુ તે હું આપનો અધિષ્ઠત આભારી છું

આખા દેશના આનંદમર કારો પૂર્ણ મરીને જે હું કેનામ પ્રયોગ નિરીમય મરીય જે પ્રશ્નોના ઉત્તરની રાહ અને રોધ એ નવ મમાજની પ્રધાન ચિંતાનો વિષય છે આયુર્વેદ

મહામહાના આ ભાગથી જ આ પ્રશ્નો તેના મુખ્ય પુરોને મુજબી રહેતા છે અને હજી
પણ તેની જાગૃતતાનો ઉપદેશ આપતો નથી.

શુ આયુર પોતાની તમામ દયાગામી જાતોની શરૂઆત? અથવા તેના ભાવિ મહત્વ
માટે કેવા પ્રયત્નો ઉભા થઈ શકે? જો કે પશ્ચિમના આશરે કે જે ગ્રામ હાય તે આયુરે તે વિદ્યાસ
પોતાની જ પ્રથા અને સિદ્ધાંતો અનુસરી રહે? કે આધુનિક ચિકિત્સા પદ્ધતિ (એનો થી)ના
મરત કે જે દી ભાસતરથી મિત્ર થયાથી અનત ધોર આયુરદો ઉત્તર આયુરે પ્રીયુ?
કે કેવળ પેલોપથી મને આનુરદના વિશે મુખ્ય પ્રશ્નો જાનને અને પગપગ વિગતથી
ભાષાના અસમર્થ મિત્રપુરો ઉત્તર આયુરદ તરીકે પ્રમિદ્ય વામા આવશે? શુ આયુર
અને એનોપથીનું વર્ણન રીતે સમિતપુ શક્ય છે? અને જો હાય તો રીતે આ
કેટલી સુધી?

હું સમજું છું કે આ પ્રિત્તિ આ જાગૃત પ્રશ્નોના સફળતાપૂર્વક ઉકેલ નાવવાની આશા
અને નિવરણ આપવાનો હજી અને તેજ પ્રયત્નો આ વિગત ભાગતના સુદ્ધર્મો પ્રતિષ્ઠાથી
ચિત્ર પ્રયત્નો કરતે સ્વીકારી આપના અમુક સમય અને સગવડનો ભોગ આપીને આપ
આ વિશાળ નગરીમાં જો નિત થતા છે.

શુ ઇર્ષ્યા પ્રાસરે જો સ્વયં કેવા જો અરેખર તેના મર્યાદા માદન તે અન્યાય પ્રવા
ગુણ છે ભાગતનાની રમ્યતમ નગરી આધુનિક અને સમૃદ્ધ સુધા કેવળ પોતાની વિજ્ઞા
અને રૂપથી ઉત્કૃષ્ટ છે એવું નહિ પણ કેવળ સરખા દિનકર આપે તેજ પોતાનું
ગૃહનૈતિક અને ધાર્મિક સ્થાન પણ ઉત્તર થન પુછે વિજ્ઞાના પ્રજા વર્ણવિકાની ઉચ્ચતમ
રિપ્ત તે માટે પણ સુધર્મનગરી જો ગૌરવનું કારણ હતી રહેશે અને ભારતીય ચિકિત્સા
શાસ્ત્રના દિવસીમાં માટે તો આ એક આર્થિક ચળ ગણાય.

આયુરે જો પ્રાચીન શાસ્ત્ર છે તે વાત સત્ય છે અને સુધર્મે પ્રાચીન ઇતિહાસ
સારે ઈસાઈથી રાખી તે તો ભાગતની નવિનતમ અને નવચક્ર નગરી છે પરંતુ
આમકલ વસ્તુ મુદત તની અર્વાચીન ચોગ્યતા પર જ આધાર છે કેવળ પ્રાચીન મહત્વ જ
આ સુધા આ ગણી નથી ગણતું ગણી સુદ્ધ જ્ઞેનમાં વાતાર અપનાવીને મુમધએ
પોતાની ચોગ્યતા પુરાવ પ્રીત ગૃહનૈતિક અને રાષ્ટ્રીય ઉત્તરિમાં સુધર્મ આજ તો
ખૂન જ આગળ છે તો પછી આયુરે અને વર્ણવિકા ઉત્તરિમાં અનુભવ મુમધને
માટે સ્થિત નહિ જ ગણાય સુધર્મની સાથે પ્રાચીન ઇતિહાસ મહાન હોય તો સુથયુ
મુમધ તો સ્વયં ઇતિહાસની જાગૃતતા સિધાંતી છે.

મુમધનું ઔદ્યદર્શન તે યાત્રિકા યાત્રીઓ અને શિવરાત્રીમાં માટે એક ધર્મ
ગણાય છે પણ તે ગાંધી અને ધાર્મિક દૃષ્ટાંતથી મુમધના નાગરિકાના આચાર અને
ચારિત્ર અનુગળી છે તેનો પ્રયાન માગ પર વિશેષ છે આ દત્તભાગી દિંસા આમાત્રક
મહાન દિલોને ગામગણીને વ્યક્તિગત રસાય આધનાર વ્યક્તિમાં છે અને તેઓ પોતાના
અગ્રિ ગમે ટકાવી ગણના માટે જોણી અસાધ્ય જનતામાં સામદાયિક વિદ્યારા પરસ્પર મુખ
પ્રેનાની પોતાનું ગૃહત્વ દાનવામાં જ્ઞેન અનુભવતા નથી પણ આ નગરીમાં હું વિશેષ
આનંદ અનુભવું છું તપ્તુ કે અર્થિના નાગરિકાની નિસ્સાય દેશસેવા અને સાચા બનિ નથી
અહીંનું વાતાવરણ સ્વચ્છ પવિત્ર અને ખાસ રીતે આદર્શરૂપ બની રહ્યું છે આવા આદર

ચર્ચિત નાગરિકોની હાજરી માગ માટે અને આ મહેનત માટે મહત્વનો મનવ ધગવે છે એ હું સારી રીતે સમજી છું

જો હું અહીં કેવળ સમાજ નીતિ ન્યાય અને વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રના બિલિન નેતાઓની સૂચના અને અમતિનો લાભ ન લઉં અને તેઓની હાજરી નાનવી ગર્માનદમા આવી જાઉં તો માગ હૃદયમા મુગ્ધનિવૃત્તિઓ પ્રત્યેના માન અને તેઓની ચોંટાટનો વિશ્વાસ સરથા નિગ્રહ ગણાય તેથી પ્રથમ વલસમાજને મારે સ્પેશ મહેસાનો છે તે સમયે જી મહેતુ હું યોગ્ય ધાર છું પણ જે સત્કર્મનો આયુરે ના મલાગી નથી તેમો પણ યથાર્થ સમજી શકે ને માટે આયુરે સારી ઇલામ આરક્ષ સૂનાઓ મહેસમા તેમની આગળની મરની કમકે તેઓ પણ પર્ગિવતિને યથાય રૂપમા સમજી શકે અને ગારખા નતાના ઉકેનમા પોતાની ચોંટાટ અને અનુભવનો લાભ આપવાને આપી શકે આમ રવા જતા આનણા આયુર્વેદથી અપર્ગિચિત દિર્ઘાઓની મિચાગ મિતિ વવારે મેળો ન પડે તેનો હું જરૂર ખ્યાન ગમીશ તેથી મિતિ અને પાગિવિતિ શમોથી મયવા હું પ્રવત્ત મરીશ અને મુખ્યત વિષયની સ્પષ્ટતા અને સક્ષેપ તરૂ વલ્લ ગમીશ અહીં હું એમ વિવેન કરવું ઉચિત ધાર છું કે—આયુર ભાગતીય આવિત છે જે શાસ્ત્ર મમત છે નપિ પ્રખીત છે સસ્તો છે સ્વેચ્છી છે અને જેની સાથે મહાન પ્રાચીન ઇતિહાસ મળ્યાએન છે તેવું સવ પ્રથમ મૌલિક ચિત્રિસાચાસ્ત્ર છે તેથી તેને ઉચ્ચતમ સ્થાન ફેરવે જોઈએ, એની આયુરેદની મહત્વ પ્રતિપાદ અપી હું નહીં મરે ઉપરામત સર્વ વાતો નિ સાગ છે અથવા હું તેમનું મહત્વ નથી સ્વીકારતો એમ કોઈ ન માને પરંતુ આ વિષયની અર્થા ધણીવાર થઈ ગઈ છે અને કટનામ નવીન પ્રતિભાવાળા લોકો તેથી ગમતુદ પણ છે

જો સત્કર્મનો માગ વિચારોની પરીક્ષા આતોચનાતમક દષ્ટિ (critical mind) થી કરના માગતા હોય તેઓને નિશ્ચામપૂર્વે હું કહું કે—જો કે હું માગ વિચારોમા સર્વથા નિષ્પક્ષ ભાવ નહીં લાવી શકું અને આયુર ચિત્તિક લોરાને લીધે આયુરે પ્રતે મારો પક્ષપાત હોય તે પણ રાસ્તવિક છે તો પણ જે પાડ અને મયા સરથા શુદ્ધ અને પ્રમાણિત હોય તેને જ હું આગવી સમક્ષ ગણું કરીશ

ભારે અમ્મોચની વાત કે કે આયુરેદોત્પાદ દશની મેકે આયુરવદની મથુ પણ મરણા જનમ છે ત્યાં અનિરામની મીમાઓ પણ પળેઓ શમી નથી એવા સુર પ્રાચીન કાગમા તેમો મિચાળ આગલ અને રિગમયજનમ ઉતિ છે મારા અને અપરિમ જગદાઓથી પૂર્ણ મધ્યમાળમા તેની દુશા અને અનનનિ યર્ષ તેમો અન્યરગિચિત વનમાત મા છે અને આશાપૂર્ણ છનાયે અનિશ્ચિત ભાપિ છે—આ આયુર ની સમગ્ર કરાળી હ કેમ નો ભાગત વાના ભાગની પ્રનિકૃતિ લેય ને

ધૂતતા અને અમત્ય સ્વર માન છના એ મિશ્રવા અને ખરી વસ્તુચિનિનુ અમાત આ ચાર આયુરે ના વિદ્યોઓના અને નીગવનનાના ડામોના હાયમા મેક પ્રમાગના રાએ છે અગરનિર્જિન ભાગની કનિ ભવની પાડય ત્રપુતિના હુ તકો જેટલા ઉતે મારો લમ જનાગ અને બમાતમક છે તેમજાજ પ્રમાણમા—આયુરેદ ચિત્તિમાના

મૂળ મ થો પ્રાચીનતા અને રનામિત્તના નાધી પાશ્ચાત્ય લેખકોના લેખો પ્રાન્તિપૂર્ણ છે *
હિંદુસ્થાનનો સાચો ઇતિહાસ ૧૨ ગ્રંથો તે ૧૮ હો કાતુ નથી પરંતુ
આયુર્વેદ વિજ્ઞાન દ્વારા એકની બધી સામગ્રી તથાગ છે કે વિજ્ઞાના ઉચ્ચ વિજ્ઞાનની શ્લામા
તે પોતાનું સ્થાન રાખે રી શકે તેમ છે

ચીન અને મિસરની ચિકિત્સા પદ્ધતિઓને જાદ કરતા (મગલુ કે આ બે નેના
પર્યાપ્ત સાહિત્યનો અભાવ છે) આયુર્વેદી ગ્રંથો આગળની શ્રેણીના પ્રાચીન ચિકિત્સા
પ્રણાલીઓ છે કે જેના અધ્યયન માટે સાહિત્ય વિવિધ છે

આ નધામા આયુર્વેદ પ્રાચીનતમ છે તેની ઉત્પત્તિ મ્યારે અને ૨૬ રીતે ઘટ્ટ તે
નિશ્ચાત્મસ્વપથી જાણવું મિન છે કારણ કે સુર આરબથી જ તેના જૂઠકાગેનો પત્તો
લાગતો નથી આયુર્વેદ ચક્ર મતિતાના પ્રથમ ગચરિતા પુનરુસ આત્રેય મ્યારે અમિવેશને
આયુર્વેદનો ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા—તે પ્રાચીન જામા પદ્ય આયુર્વેદની ઉત્પત્તિ બ્રહ્મા
અર્થાત્ સૃષ્ટિ નાં સાચે સત્ત્વ ગમે છે કારણ કે રસ જ બ્રહ્માજીએ એક મહાન
અષ્ટાંગપૂર્ણ મહિતા રચી હતી આવો વિશ્વાસ પ્રચલિત હતો આ ઉપરથી એમ પ્રતીતિ
થાય છે કે—આદસા પ્રાચીન જામા પદ્ય આયુર્વેદની ઉત્પત્તિ કે આગભગ વિજ્ઞાન
તે લોકોનું જ્ઞાન-હલ આપણ છે તેવું જ હતું

કષ્ટ ચિકિત્સા પદ્ધતિ પહેલી અને કષ્ટ પછી ઘટ્ટ તે જાનત હાવના ચિકિત્સાને
શુ જરૂરની છે કારણ કે ભારતીય કે ગ્રીક રેવકની પૂર્ણપરતાથી અમને કોઈ હાનિ લાભ નથી
—પણ તે તેની પૂર્ણ જીન મનુષ્યની ચોગ તપાસ કરી લેવથી એ વિશેષ
મહત્વના પ્રયત્નો ઉકેલ આપી નવ છે—તે એ કે ગ્રીએ કેની રીતે જગ્રાક આયુર્વેદ મંડિત
સિદ્ધાંતોને સારી રીતે સમજાવે વિના પોતાની ભાષામા અશુદ્ધ અને બમાત્મક અનુવાદ કરી
નાખ્યો અને આ વિકૃત સપત્તિને સ મે વર્ષો સુધી કેની રીતે મુશ્કેલ ગખીને તેના પોતાના
પ્રધાન શિષ્ય યુરોપને સોપી અને તેથી—આધુનિક વિજ્ઞાનવેત્તા પો આયુર્વેદી સિદ્ધાંતો ગ્રીક
સિદ્ધાંતોને મળતા દેખીને તેન (આયુર્વેદન) નિરીક્ષા કરી પા. ૫. વ્યથ અને અનાવસ્યક
માની બેસા છે

પાશ્ચાત્ય લેખકો કૃત ભારત વા. ૧૫થી પ્રાચીન તિથિ જ્ઞેનજ્ય ઘણેભાગે પથપાત
પૂર્ણ છે અને તેની સામગ્રી મેકનિન પ્રવામા નસી જોઈને તેઓએ મડમડ કરવા પ્રયત્ન
કયા છે તેવો દા. ૫ જુ તેરોને શિર છે ૫૦ તુ આમ જતારે વાસ્તવિક સત્ય જોવરા માટે
નિષ્પથપાત પો જ નિધિ નિર્માના પ્રયત્નો કોઈએ થા છે—તે પા. ૫. અપૂ. સામગ્રી અને
અધુરા અનુમાનના ત્યા પાયા પર કરવામા આવેના છે

વિચાર કરતા કુ બ સાથ છે કે—ગ્રીક જ્ઞેનજિના સમરિકા અજ્ઞાન રીતે પા. ૫. સત્ય અને
સિદ્ધાંતને મરફ મચકોને પોતાના હેતુને જર જેમતા કરવાને વારવાર તથાગ રહે છે અને તિથિની
સહિધનો લાભ લેવાને અગિયાર પોતાના માટેજ ૧ પી એમે છે પરંતુ જ્યારે હિંદુઓની પ્રથમતા
નિસદિત રોય કે ચાર જત્ર અચવાનો કોડ નૃતીય મૂલ્યો ૮ ઉદ્ભવો છે અથવા તો
જમખની સમકાલોન સ્વપત્ર જનિ થઈ છે એવી દશોનેના આશ્રય પોરે છે વિજ્ઞામા યુરોપ
ભારતવપનુ ન ની છે એમ રચોગરામા આ વિજ્ઞાનો મહાન કુ ખની લાભ ૧ અનુસવના હોય
એ ૧ લાગે છે અને તેથી નિશ્ચામક અતિદસિક સંસાના અ વ કરવાના પ્રજા નિર્મ પ્રથ નો
તેઓ કરે છે (સર F C F. ૭ હીસ્ટરી ઓફ હિંદુ કેમોસ્ટ્રી)

આજના આયુરવેદ પ્રાચીન આચાર્યો વિશે જે કાળ નિર્ણય જેવામાં આવે છે તે સ્પષ્ટમાનથી જ પરી વાન તેની સુખ રેતીની વિાન જેવાજ છે આના સમયનમા માન જે ઉદાહરણ જ બસ થશે

જમન લેખક હાસ અને ઇન્ડિયન લેખક ડ્યુગર સ્ટ્યુઅર્ટ જેનાના ઉન્મત્ત પ્રવચન પર તો અહીં સમય સુમાનવો યોગ્ય નથી આમથી એમ મહાશય તો એમ માને છે કે ભાગતીર ચિકિત્સા શાસ્ત્રો જનન ૧૭૫૨માંથી મેળમાં સ ૧૫૦૦ પરિમિત છે અને ધ વન્તગિ અને ટાગી શબ્દો—ગ્રીસ ભાષાના હિપોક્રેટિસ અને 'ક્રાસ' પૃથ્વી અપવશ પામેલા છે બીજો લેખ એમ વિશ્વામપૂરુ માને છે 'મરુત સાહિત્ય ગ્રીક સાહિત્યમાંથી જન્મ્યુ છે એટલુ જ નહિ પણ ચિદ્વત્તા વિવેચ પગી હિ દના સતુર બાહ્યશોએ ગ્રીસ ભાષાના આ શ પર મરુત ભાષા રચી કાઢી આ જ ને વાતો જવા દઇએ પણ એમસક ના પ્રખ્યાત ડો. રૂડાં દ હનલ જેના ઉચ્ચકોટિના વિદ્વાન કે જેણે આ વિષય પર વિશ્વાસપાન સામગ્રીઓ એકત્રિત કરીને સાચો પ્રયત્ન કર્યો છે તે પણ તિથિ નિબંધો જગા દુર લઈ જવાની જૂલ કરી એકા છે 'ટલામ જુદા જાતકો અને રોમહિન લિખિત જુદા ચરિત્રના આધાર પરથી તે સ્થિત કરે છે કે ભગવાન જુદા ચિદ્વિસક જનમના ગુરુ ભિન્નુ આત્રેય કરીને હતા આ આત્રેય તક્ષશિના વિશ્વવિદ્યાનયના વીગ પ્રમુખ્ય આચાર્યોમાંના એક હતા અને કાષ્ઠસ્થના જન્મથી ૬ વર્ષ પૂર્વની આ વાત છે તેથી આત્રેયનો મલ કાષ્ઠસ્થના જ મથી ૬૦૦ વા પૂનનો સિદ્ધ કરે છે

ન્યા સુધી આ તિથિ નિર્ણયથી ગ્રીક વૈદ્યક શ્રુતા આયુર્વેદની પ્રાચીનતા નિર્વિવાદ રીતે મિદ્ધ થાય છે તેટલા પૂરતું તો આ બળવાજ છે પણ જરા આગળ ચાલીએ કેમકે એવા પ્રશ્નો ઉપગિયન થાય છે કે જેણે નિષ્ણયાત્મક ઉત્તર તેમાંથી નીકળતો નથી સૌ પૂર્વે ૬૦૦ વા પહેલાં જે અગિયેસહિતા ભિન્નુ આત્રેયના ઉપદેશાનુસાર લખાઈ તો આ પ્રય પર બૌદ્ધ પ્રભાવ કેમ પડેલો નથી ? (ભદ્ર જમાવ ત્યારે શરૂ જ થયો ન હતો તરી)

અરમ્બહિતામાં આત્રેય ઓ અગિયેસેનો જે ઘનિષ્ઠ મંત્ર થ છે તે જોતાં જે ભિન્નુ આત્રેય ખરેખર આત્રેયજ હોય તો બૌદ્ધ લેખકો આત્રેય વાનુન શ્રુતી વખતે અગિયેસેને બિલકુલ જુદી જાન ? અગિયેસે પોતાના સમયનીન કે માયે સર્વિઓ ઓ વેદોના નામ પોતાના ક્રમમાં આપ્યા છે તથા પોતાના સન્નાયથી બે રાતર વિગેરે આત્રેયજના અન્ય શિષ્યોનો પણ પરિચય કરાવે છે તો પોતાના પ્રસિદ્ધ મિથ્યુ, હવર્મુ નામ તે ક્રમમાં કેમ નથી મળતુ ? આ સિવાય અગિયેસે પુનરાશુ આત્રેય તારો કૃષ્ણાત્રેય એમ બન્નુ આત્રેયોના વર્ણન કરી છે પણ કોઈ ભિન્નુ જાનાનુ નામ નથી મળ્યા યુ ાદ્ધ ભિન્નુ ત્રણે આત્રેયોમાં પહેલા નહિ બીજાને ત્રી પદ ત્રીજા તતા એ વત નિર્ણય છે અરક્સહિતાના શ્રી આત્રેયજ ભિન્નુ આત્રેયના સુર મળતા પૂન જતા અને તે ઈ સ. પૂ. ૬૦ શ્રુતા કેટલીએ સત્તાપીપૂર્વે ચલા હો

એક બીજા પ્રમાણથી ૫૧ આ શ્રુતને પુટિ મરે છે અગિયે. મદિનાના સરખાં અરખ્ત લાભગ ૧૫ ચિત્રતાનીમા મુખ્યમાં આવે છે મા જ કે તે સમયના સમાદ ધનિષ્ઠના મંત્રમાં જે સાહિત્ય ઉપનય છે તેમાં સમા ના ગત્વ થ તરીકે અરખ્તુ નામ વજુવ્યુ છે આના એમ જે પ્રમાણના આધાર પર થયેનો નિર્ણય એટલો બધો પ્રચલિત

મધ ગયો છે કે વિગળ ધીરે ત્વાચમય જેવા મુગ્ધ આયુર્વેદિ મિત્રિસકોએ The principle of Trade has in Ayurveda—જેવા પુસ્તકમાં કે દનના આ નિપુયનો નિરો સ્વીકાર કરી લીધો છે આ પુસ્તક પર મારા મુનિવર્તિ તરફથી સર જગન્નાથ બોઝ પાતિપિક અને લાહોરથી હુમન દાનમીના આગ્રહ પાતિપિક વિગળ ધીરેન્દ્ર નાથજીને મોકલ છે પરંતુ સમ્રાટ નિ ના ગ વચોમાં રજ નામના જે વેલ દર્ના તેજ ચક્રસંહિતાના પ્રણેતા દના એમ માનુ જે સરમહા સુધી મારપુકે આ પ્રમાણે ચરકના નામનો પ્રયોગ તો કનિ ના સમાચીને જે કે વર્ષ પૂર્વે થયેના વધા ગુણ શ્રી પાપિનિને કઠરરકારકુક જે સુત્રમાં પણ મોકલ છે જે નામ પ્રથમ પ્રસિદ્ધ યદ્યચ્યુ હોય તેના નામ પર / વિગળ મુનિ નિર્માણ થઈ રહે છે અને ચરકસંહિતાના પ્રથમ સિવાય પ્રસિદ્ધિ પામેલું મારા થ હોઈ રહે ? આ પ્રમાણે થોડા આનો ત્વાત્મ દૃષ્ટિથી જ કે હવે મન નિપુયનો જે નિષ્પક્ષ પ્રાપ્ત થો છે તે મના ભારતીય વિદ્વાનોને સમત છે તથા આ ગુણ છે પણ તે નિરો સ્વીકાર થોગમ નથી એ પણ આધુનિક વિદ્વાનોએ વિચારવા જેવું છે ૧

(અપૂર્ણ)

૨૮ મા નિખિવ ભારતીય વૈદ્ય મહાસભેલનમા આયુર્વેદાધ્યાપક
પરિપદના સભાપતિ

માણુઆર્ય વિદ્યાસાગર મહામહોપાધ્યાય કવિરાજ

ગણુનાથસેન શર્મા સરસ્વતીનુ ભાષણ

(૨ ૧૮૯૫)

(અનુસાદર્ભતા આપાનાન ગ વેલ)

ધ વતરિર્વિજયત કરણૈર્મૃતિ

રીયૃષણિ રદમાદુરધે પુરાય ।

અવાપિ ચક્ર કરણા તર્મિની તરજ્ઞા—

સૌરે ક્ષણાન્ પ્રશમમેતિ જ્ઞાદવાગ્નિ

આયુર્વે સેના નિરત આયુર્વેદના મર્મજ્ઞ માનનીય અધ્યાપક ધૃ ૬ ।

આજે અતિ આનંદનો અસર છે આ / ધૃતો લાગે । ૧ આ ૨૮મા નિખિવ ભારતીય વૈદ્યસભેલનમા આયુર્વેદની સેના માટે આયુર્વેદના ઉદ્ધાર માટે જેણે મત લીધું છે એવા આપ આચાર્યશ્રી સાગર મેળાપ થાય છે આપ લોકોએ આ પત્રિકા નું સભાપતિ સ્થાન સ્વીકારવાને મને અત્રે આમનેનો છે તેથી મારું હૃદય કંપે છે મારી જગા ફુલ

૧ હિદુએના એક વામા પ્રાચીન વદિક નામે રાજવાનો પ્રાચીન પ્રચલિત છે જેના પરિણામ વાચ્યન ધ વતરી ન ગ્રામ— જે નામના થતા સત્ત્વનો આગે પણ મળી આવે છે વળ આ નામે વાચીને કે સાતગીને જે પ્રાચીન વદિકનાને વીમમો ન મિત્ર / આધિપતિ માને તા તે ધવી હૃદ મુધી થોગમ મારો ૧

ખાલો ઉપર જે શુરુતર સમાપ્તિ પ નો ભાગ આપ વિદ્યુત શિરામણિઓએ નાખ્યો છે તે આપને હુ મ અંતોથી ગંધશ એ સિંગર અને સતાવે છે પરંતુ આ / સુધી આપ સૌએ મો આપનો ગણીને જેની રીતે નિભા ચો છે તેની રીતે આજે પણ જાને ને પગને ચતારી મારી નુગિઓ પા ધ્યાન ન દેના અને નિભારી લેજો

આજ ભમા અને આજે રસ યોગ સાચુ ન ચતા મન નિર્મલ મુખર્ષ નગરીના પરમ આભૂષણ રૂપ વે વેળા પા ગત પ મુનિદ્વાન પ હરિપ્રપાદ આયુર્વ ગિધ્યગ્રથ ને પરમપ્રિય એવી અમતર ગિણી ના કર્તા લાહોગવાસી નિદ્વાન પ નરે દ્રનાથમિત્ર અને વૈદ્ય ભાત જેની અનુદા પ્રતાપી સમુજ્જનન હતુ એના બીજા પ્રખર રંધા ના રોજો મનુ અમરણ વિદ્વાન વહો લાગા ન મત સુવી યો—આવાઓનુ પ નો ગમન વાદ્ય આવે છે

વૈદ્યોની શો અ ધા ગરીનુ પ્રભાત તો ચાગુયે ગી ગયુ છે આજ સુવી ગાજો અને અમમ ૧—મનોના નિગારી પીતિ યત્રેન નહરિના મુખર્ષ મિતિમા પરી ગ્હી હતી આયુર્વ મેરો હુ અ અને ન્યથી આનુચાનુ યજોના દના તવે આનુ વે નો અ હો ય જાન શરુ થયો છે નાળી ના હ મા પ્રાભાતી પ્રમ નના નદિ પ્રગે ? આજ કોચેસી અને અ-કોચેસી ભારતીય યોગીના રંધા વિતાને ગાજ્યાનન—ગાજ્યુમો ન પ્રાપ્ત થયુ છે ગજકોષ વળ વિદ્યાનો અપાયા છે નહ વિદ્યાનયોને જ્ઞાદાથ- નો મગવા લા ન છે ગાજીર અનુમો ન અને પનપાન—મા ચાગ મિદિઓ નામ થઈ છે અથવા યોડા વખતમા થો

જે જે મરાનુભાવાએ જાયુરોદ્ધાગ માટે જાને ને પગને પ તી વિદ્ય નાધાઓને તૃણવત સમજને સા રી લગતીથી ૧૫ રુ કે તે સા ગાજુરુના અને તેમને સના આપનાર અમ્ય સજોનો નામ કે તુ મર્ષ રીતે ૧ ન ની

જાજ ચાગ તરફ સ્થરાતા આયુર્નગન ધર્મા ૧ સાજાના આરોગ્ય નાઓ તથા રસ લાગાઓ આયુર નિ નતતાનો હર્ષ લાર પ્રગર મી ગવા છે અને ગાજ પાપુ મેરો લાગે નહરિમિતિ પદતિ માન આતા થયા છે જન આયુર્વ વિદ્યાનયોમા હજુ ચોગ્ય જાને વૈદ્યગિદ્ય માટે હ ગેની ગખામા આરતા નથી એથી ચિત્ત જો પામે છે અને માટે તો અમે આપણી ધનિ જાનાને જ નેનિ ગાજિ છીએ આ ધનસાને પેનાના સુશિશિન યુજોને આયુર્વ કેમ લક્ષ્યતા નથી ? જનુય અમને પ્રુ આસા છે કે ઉત્તરોત્તર જ્યમ આયુરહનુ ગૌવ વધો તમ વધ વિદ્યાને અથ રી માતી તે લોકો પયુ પેનાના પુનોને આયુર્વ શિક્ષણ માટે આયુર્વ મહાવિદ્યાનયોમા મોમયે જ

જે કોઈ આપણા વહો પ્રેમ મ્હે છે કે ગજકોષ વિધિનિરવ-નિયમજુ માધે વનાની સ્વનનના સરથા ચાલી જો માટે તે નિયમજુ આજુને મા નથી આવાઓને અમાઈ મેટલુ જ કહેતુ છે કે કોઈયજ જાનના નિનનજુ વિના મગજ આપણને શ મમ સનાય આપે ? જો કોઈપણ જાનના મકુમ સિતા તો મિત્રજન્યરાની નિ કુગ્રાનુ નિસાગજુ / કેમ મી રજા ? શિશિન અને અગિશિન ના રને કેઈ જાનો ને જ ન હોય એ તો વગર શિક્ષાની અવનનિનુ નધાનમાજા ૧૫૫ રુન નમુ કહે જ કુ ના વપાવત અર્થાત કુરંદા વદુ કરે એ તો જાનો દોન મણાય આગમ નાના તુરુત મ્હે છે -

અધિગતત વળ સ્થાપિતત ગ્રાવેન દટકમળા જૃતયાગ્નન શાસ્ત્ર નિગન્તા રાજાનુજ્ઞાતન x x x
 ન-પુમ્નેન મૂતાનાં સુમહાયવતા વચા વિશિષ્ઠાનુગ્રવટયા (સુગત સુ સ્વા ઇ ૧)

અર્થાત્ જેને ગાંઘનેા અભ્યાસ તથા શાસ્ત્રના અર્થોનું ઠીક જ્ઞાન હોય જેણે દરેક
 ક્રિયાઓ જોઈ હોય અને જેનો અભ્યાસ પણ સારો હોય જેને રાજાની આજ્ઞા મળી
 હોય જેનો સવ પ્રાપ્તિમાનમા જથ્થામા હોય—આવા મુસળાય—મપન્ન વદ્ય જ વદ્ય
 યના નવત થયુ

આચાર્ય ડાનપુ ઉપરાખા સુનુતસ્મને પિત્રા નાનતા હે છે કે રાજા હિ પ્રજા
 પાલનતરપર તત્પ્રમાણત્ વૈદ્યવર્ણ રાટ ચર્ચિત કષ્ટકમૂતા ગેવસ્ય તસ્માત્ રાજા પરીચ્ચ અનુ
 જ્ઞાતન વિનિયુદ્ધ અનુગ્રવટયા ઇતિ ॥ અર્થાત્ રાજાનુકનન્ય ન પાનન છે રાજાના પ્રમાદથી જ
 જટસ્પ કુપેદો ગજૂદ્રમા ચરી આય છે માટે ગજાથી ચારી રીને પરીક્ષિત તથા અનુમોદિત
 વૈદ્યોએ જ મમાગમા નવત થયુ જોઈએ

અકપાપિ પપા હે છે નિષ્પન્નન વચન પ્રજાપાત્ક રાવિ ભારમા મુળતો દર્શનીય નતો
 રાજા પરાય વચ પ્રજોર શયમનુમત થ—અપ ધમ । અનિષ્પન્નનવૈવૃણધિક્ષિતમા કુર્ણોજો જોકા
 પવારકક્ષયા રાજા પાતનોય ॥ રૂનિ અર્થાત્ વ્યુત્પ ન વદ્ય ગ ૧ પાસે જેને પોતાની
 ચોગ્રતાનો પરિચય આપેલા જોઈએ અને રાજાને સારી રીતે જે વદ્યની પરીક્ષા લઈને
 પ્રાપ્તની રમા માટે એને પ્રમીશ રાનાની ગગ આપી જોઈએ રીતમગનો અગ્રાસન કર્યો
 હોય એના અનુરૂપન વદ્ય જે ચિત્તિસા (પ્રમીશ) ર તેા લેખાનુ તે અદિત કરે એને
 ગ નમે તેને સન્ન ગી જોઈએ

આથી ગ નનુમો ન આરસ્થક છે પરંતુ રાજાનુમો ન નવમ શિક્ષાપુત્રો સમ્યક્ પ્રચાર
 વૈદ્યોનો રાખીય થોમા યથાયોગ્ય નિરોગ—આ પપુ શી રીતે યવા જોઈએ આ પ્રાપ્ત જ
 ખરી રીતે વિશેષ વિચારયોગ્ય છે રાજપુરુષો પ્રમદિત માટે જ પ્રયત્નરહિત હોય છે છતાં
 તે હમેશા પ્રાપ્ત કે વૈદ્યોનું હિત રી રાખતા નથી રાજપુરુષોનો વિચાર તેા પ્રાપ્ત આપુતો જ
 હોય છે છતાં તે પાઈ કોઈ વખત પર—શુદ્ધિ—નેર હોય છે એટલે શુભ હેતુ હોવા છતાં
 કેટલીક વખત તેમનાથી અનિદ યાય છે દાખલા તરિકે મુર્છા ના તીય રાજમત્રીઓ દ્વારા
 પ્રવર્તીત સુરક્ષાપાન—નિરોધ પ્રાપ્ત હવે જો આ નાન આયુર્વે ના આસવ અગિયે જે આસવ
 અરિષ્ટોમા સુરાનુ પ્રમાપુ અત્યલ્પ હોય છે જે વૈદ્યોનું આત્મસર્વસ્વ છે—ઉપર લાચુ પાક
 વામા આવે તો આયુર્વે ના ચિત્તિસા પદ્ધતિનુ એક ઉપયોગી અગ નાશ પામશે વૈદ્યો માટે
 રાજાનુમોદન (રજસ્ટ્રેશન)ના નિયમો પપુ અતિ કઠોર નાનારામા આવ્યા છે રાજમત્રીઓએ
 આ વિશે ગીનસર વિચાર નથી પ્રો વૈદ્યોની વૃત્તિને તે હપુશે એટલો કઠોર કાનૂન છે
 મદ્રાસમા પપા કોમેસ મિનિસ્ટ્રી તરફથી આયુર્વેદ તરફ દૂર—ટાક્ષ—અસ્લોકન થવા માડયુ છે
 આથી એ અદ્ભુદર્શી રાજમત્રીઓની દૃષ્ટિમા પલટો થાય તેઓ સમ્યગ સન રી રાકે એવી
 પ્રવૃત્તિઓ આપણે હાય ધરી જોઈએ મધુમ્તા પ્રાનોમા અને મિહારમા પપુ ગાન્ય તરફથી
 દેશી વલકને જે નાટ આપવામા આવે છે તેમાથી અર્ધા શોધ્ય જેથી ધારની ચિકિત્સા
 પદ્ધતિ (અલોપથી) જૂટની જાન છે

આ પ્રસંગે આયુર્વિ શિક્ષાપદ્ધતિ વિશે પપા વિચાર કરાનો વખત ગાની પહોંચ્યો
 છે આ વિશે પપુ ધણો મતલો છે પરંતુ તેમાથે જે પહેાનુ પ્રાધા ય છે એક પમ એમ માને

છે કે આયુર્વે સ્વતઃ મૃતુ છે એવો બહાગવી લેના જેવું - ઇજ નવી મીને પણ એમ માને છે કે પાનાત્મ્ય ત્રયો તથા પ્રત્યક્ષ નાની ગ્ગાનની આયુરવે પરિષ્કૃત પ્રવેશો જોઈએ આમ પ્રાચીનસર્ગિત્રિય અને નવીનસર્ગિત્રિય પ્રેસા જે મુખ્ય પથો આજમા છે કેમકે ઈઈ વખત આ બંને પક્ષોના મતાનુસારિઓ પરસ્પર સખત આક્રમણ કરે છે આ બંને પક્ષોના વાગ્વિચરમાથી ઝગતા વહ્નિ ફટિંગોના તારથી સુરાત્તમ પોતાની અગુદ્ધિ સ્થામિકા તપાવવાથી ત્યજે છે તેમ આયુર્વે સિદ્ધાન્ત પથ પોતાની અગુદ્ધિ તત્ત્વો અને વિશુદ્ધ બનશે પરંતુ આ વાગ્વિચરથી પરસ્પર વૈભોમા વૈભવસ્ય ન થાય એવું સભાળના વૈજ્ઞાને હાથ લેવી શક્ય નહીં જાતના સિદ્ધાન્તો ઈઈ પણ એમના પાયાની નથી હોતા ખરું જોતાં તે સત્ત્વ બે પક્ષોની સચમા છે માટે ઈઈ પણ એ પક્ષનું એમ ત પ્રહણ કરના થાય છે

પ્રાચીન સર્ગિત્રિય ભક્ત આયુર્વે નો હે છે કે સિદ્ધાન્તપદ્ધતિના મર્યાદાનું પ્રયોગન કરુ છે કે વૈદ્ય રાજ સવા, મહા હાઈ મહુધા સમાન છે તેના વચ્ચેથી માધ્યમ ચક્રપાણિ શાર્ફધર જ્ઞાન ભાવમિત્ર વગેરે આગાઓએ સુગ્રામીન પદ્ધતિની બહુસંખ્ય મર્યાદા હોતો અને અન્યને ભણાવે તેનો નેતી જોઈને માર પડુ એજ રીતે આયુર્વે બહુવે અને ભણાવના જોઈએ પાનાત્મ્ય ગાગરો તત્ત્વના સિદ્ધાન્ત સમિત્રપ્રત્યે અમાગે લો પાવની આર્ષી વિદ્યાને શુભ મદદ કરે છે કે ઈ ઈરાએ જે પોતે અસાધ્ય રીતે મરેના તેવા હજારો દર્દીઓને વલોએ પોતાની શિષ્ટિસાધી સાગ્રાયા છે માટે સિદ્ધાન્ત પદ્ધતિ જ્યમ આનની આવી છે તેમજ આનસા હો મરણનું જ્ઞાન મળી એનો સદ્ગત મવાનું બધ કરે

જીજ્ઞાસુઓ એમ કહે છે કે આયુર ૧૧ સુગ્રામીન અર્થને મમજાતો તે ગણાગાકસ શોધા જ રીતનાન વલો છે મોગસાધનથી જોગને વિચરિત્ર પ્રાપ્ત થઈ છે એ મમજાતુ જોની કૃપાના જે અધિારી છે તેમજ સુગ્રામીન આયુર્વેના અર્થોગાનાર હોય છે તત્ત્વ મૂલમાન-માનથી એનો પાઠ નથી પમાતો મર્યાદાઓએ ગ્રામ્યતુથી ઉપરી આ શાસ્ત્રનો મર્મ પ્રાપ્ત જોતાથી ન જ પમાય તે પછી આ પવિત્ર સાત્ત્વે મૂલ્યવિદ્યાના સમિત્રપ્રત્યે દૃષ્ટિ મનામા શો ભાવ છે કે પાત્તર વિનાથી આયુર શાસ્ત્રનો નારો અધ્યયોધ થયો એ બહુભાષા છે

આ સર્વાગમપૂર્ણ વાદોઓ પૂર્વમગેનમા મહેત મગર વિચારો કુમીથી કહેવા માગુ છું કે કયા છે હવે એ જલ્દી પગલાર ક્ષારપાણિ સ્પિન ખગના ગોતમ વગેરેની વિચિત્રિત્સા સહિતાઓ કે કયા છે હવે આપોતે જ ઉગ્ર ભોલ વૈદ્યશુ પુનાવન ગોપુત ગહિતાના શત્રુઓ કે કયા છે હવે વિદ્યાધિપતિ નિમિત્ત ૧૧૫૦ ગાગર ગાગર સાત્ત્વિક શૌનકાદિ નિગમિત્ત સાત્ત્વિક-અહિતાઓ કે કયા છે હવે આયુરવેદ બૂતવિદ્યાનો કે કયા છે જ્ઞાન પવન બધા દિગ્દશાદિ તત્ત્વમાગ-જ્ઞાનનો કે કયા છે હવે અગ્ર નમોજ્ઞ તત્ત્વ જન પ્રતીમરક્ષમા મસ્યપમરિના કે કયા છે જ્ઞાન આન સત્ત્વ ઉગ્રમ સત્ત્વ લાટસાત્ત્વિક કૃત પ્રિત્તનો કે અને માગુ મૂલ્ય વિલોન થઈ ગયેના વચિષ્ઠ માગ્ર સહિ પત્રજ્ઞી વગેરેના બનાવેના વાગ્વિચરનો સાગ્રામીન મર્યાદાઓમા આ તત્ત્વો હતા પાગ્રે ઉપર થયેના છે એ તત્ત્વો જ નામોર થઈ ગયા હોય એવું નહિ પરંતુ તેમા અધિવેદિ કિયામીયત

પણ નહિ થઈ મનુ છે મુનત બેભાનિ ઉચિત પ્રત્યક્ષ મૂલક શારીર દાન જેને માટે મહેનાયુ છે કે—

પ્રયત્નતઃ ચાત્રાચાર્ય ચ યદ્ભવેત્ ।

સમાસનસ્તદુભય મૃત્યા નાનવિવિધાન્ ॥

તે પાન હોયે યા છે? યન શસ્ત્ર અને ૧૫ (Bhagadage) વિધિઓ શાસ્ત્રમાં વર્ણિતી છે. ઇત્યાં તે પણુ મ્હા ગૃહ યદિ ચર્ચિ? અને મ્હા છે હરે સોમનતા શ્રાવણી મહા શ્રાવણી બ્રહ્મમુવચના વગેરે ગ્રંથાન ઔષધિગોનુ નાન? મ્હા છે જગમગુ હરુકારી પાગ નુ અટા શ-સ ૧૭ પટલ? રિંગી રી પાગ? છુનુનિતી ગુપ્તેકા છે? પચમ્મમા આપણી નિપુણતા ત્વે ના છે? નાગિનિનાન અને અગ્નિષ્ટનિજ્ઞાનમા ૧૧૫૧ી તે વિસ્તાર ત્વે કયા છે? અપ્સોસ છે કે માજ માપણુ પેનના હ નરો અગો લુપ્ત યદિ મયા છે અને જે શ ય તનોના અવગો ૧૨૫૫ા છે તે ગુરુ પરપગ નષ્ટ થતાથી નિરચક જણાય છે માટે આપ સોને ૭૦૧૧૧ બેગી પિનુ છુ કે સ્વકેદાગ્નુ નોજન જ નવી એવી વ્યાખ્યા કરી શુદ્ધિ રચ છો (મગિયાગમા પેન સ મેનના સમાનિનુ બાનશુ)

જ્ઞાનચતુ આપ્ત મર્ચિંગો ॥ ઉપરોક્ત જ્ઞાનચતુ જ સમગ્ર છે આમ મહેનાગને માટે નાખતા છે કે આ રમથી એના જ્ઞાનચતુ કેણુ છે જે આયુર્વેદીન ૮૧ ગોનો નરીન અથ સમગ્રને મા ૧ જેના અ પમતિને એનુ તત્ત સમ નવે? ખગીવાત તો એ છે કે વનમાન વલ નથોમા આપોપરોની સખ્યા જૂજ છે ત્યારે અનાપોપરોની મખ્યા અધિક છે જેમા પ્રત્યક્ષનિરૂદ્ધ પ્રામાદિક ભાગ હોય તે છોડી દેવો નેઈએ અને ખીનને પગીક્ષાની ઉસોગી ૧ ૫ ૧૧ રાવીનશુદ્ધિયો નરો ત્વમા લેવો નેઈએ કે ૧ જ્ઞાનચતુ વલગ ગહન કદરામા હો પણુ ખરો પર તુ તે અમાગ જેના પાગર મનુ મને ૧૦ ટિગોચર થય? અને દિટિગોચર ૫ મને થાય તોરે તથી નવમરિવા સર્ચિનુમ નહિ ૧ થાય

આધુનિક નવાવિષ્કૃત પાતાલ્ય વિચારોને સદ્-નલોએ ન માનના નેઈએ એમ પ્રવાથી વલમરિવાનુ વશિષ્ઠન અને રસાત્ત ય હમેશ માટે ચાની જો -આમ માનનાગઓને અમાગે પિનતી છે કે તેઓ પ્રાચીન આયુર્વે - ૧૧૧૫ા પરમ અન ૫ લક્ષા છટ્ટા નિ લા સમ્મેનના સમાપતિ જેમના વિજ્ઞાનચતુ આધુનિ સાન સથી અથ નથી થમેના એના શ્રી લક્ષ્મીગમ રસામીના નિ ૫૦૫રોને આ યો વિચારે —

મારો એથી ઉપાન આ છે કે નરીન પાતાલ્ય વિજ્ઞાનના આધિ ૧૨-સારને રીકારવો અને પોતાના વિજ્ઞાનની ઉચિત અથ જ્ઞાનપૂરક તેનો ઉપયોગ રવો સન પ્રાચીન આયુર્વિજ્ઞાન આજ સાર પ્રત્યક્ષ યદિ મળુ છે મર્ચિંગોએ એને જ્યા છોડી દીધુ છે ત્યાથી તે આગળ નખતના વહેલ સાથે વધી શ મુજ નથી પેલ અને કાના રાણો તેમા પ્રવેશીને તેને પ્રાણુન તુ બનારી સખ્યા નથી નરેડ ૧૫ે ભાગતમા જે જે રિદેશીયો આ મા તેમના વિજ્ઞાનમા જે આગમૂત તત્ત આ રાને લાગ્યુ તે આખરે અપાયા છુ એ ત્રી નોકા આન્યા ત્યારે તેમના વિજ્ઞાનના સાગબાગને ૧૧૫૫ા પોતિરીંગોએ સા ૧ રીને નણી લીધુ અને સાગ અભ્યાસ પગી પોતાના રાત્રે ૧૧મા તરી સમારી દીધુ ૧૧૫૫ે આજ ભારતમા ફ્રેગ પેગે વગેરે નરીન રેગો ૧૧૫૫ થાય છે અને તેને માટે આપણે સ્વાભાવિ રીને જ

નવીન ઉપાયો સોચના પડશે દેશ શાન્તગથી આવેન વિચારેનો ૨૧ ૧૦ એવ છતાં વિજ્ઞાનનું લક્ષણ છે હવતુ પ્રાણી વ્યય ખોગ ખાઈ તેમથી રસ નિર્માણ રી તેના પ્રાણને આત્મસાત્ કરી હવનગિલાન કરે છે ત્યમ પાશ્ચાત્ય ચિત્તિસાનો જે અશ સવોપરી અને વિજ્ઞાનાનુભોતિ હોય તેને પણ અવગ્ન અપનાવી લેવો જોઈએ

(જઠા નિ જ્ઞા દ્ય અગ્નિનના સમાપતિ ધ્યાનેથી)

આ વિષયમા અમો પણ સ્ત્રી-કેના ઇચ્છીએ છીએ

‘ વિનકો ગળો સાદેગી આહી, મ રવજ વગેર સોની પણ વધુ આપણી દવાઓને પાશ્ચાત્યોએ, જગ પણ કણુ મરી ૧૦ રી જિના પોતાની રી લીરી છે તો પડી મનીનીત કોકેન ઇલાઈ પાચ છ મદાપ્રલાનવાળી રાઓ આપણે કેમ ન રી જોઈએ ? મહર્ષિ યગ્નુ પ્રાચીન વચન અમને યા આવે છે તમે સુક મવગ્ન મદાપ્રલાન વ્યવસ્થા અને આ કહેવા સાથે આપણા માથાએ આયુરવેદની લીમા નિધાતિ નથી મી જ્ઞાનમિત વગેરે આચાર્યોએ યોગમની વગેરે દ્વાર પડેથી ની રેને અપનાવી લીરી છે

આ નસજે મદલુ કરવા યોગ્ય રોગ-વિજ્ઞાનના ઉપાયોની ગામતમા પણ અમો થોડુંક મદવા ઇચ્છીએ છીએ સુતે કહ્યું છે વ્યવિધા ૧૮ રાગણા વિજ્ઞાનોવાય વલ્લિ મોત્તાવિમિ પ્રમેન ચ રિતિ રોગો વ્યવિધાનો ઉપાય ૭ વતતો છે પાચ ઇ ચોથી અને છઠી પ્રશ્નથી આ આપોપ્તશનું અનુમગ્નુ મતા ગતીના રોગોના નિાન માટે આપણે સ્ટેથોસ્કોપ નામના આ ષુનનાડીનનો ઉપયોગ લિન્ન લિન્ન નાગના શ્વાસ રાખ્ધો સાલગવા માટે શુ કામ ન રીએ ? જવગ્ન તપના નિશ્ચય માટે અને ત્વાચપરીક્ષા ફનિધાર માટે થર્મોમિટર નામના તાપમાનવત્નો ઉપયોગ આપણે કેમ ન રીએ ? આયુરી પરીક્ષા કરના સાથે મમ પડે ત્યારે સૂક્ષ્મ વસ્તુ જેના માટે અલ્બીક્ષ્ણ વચ (માઈક્રોસ્કોપ) અને લગ્નાદિ વિજ્ઞાન માટે એમ-રે-વત્નો ઉપયોગ આપણે શુ કામ ન રો જોઈએ ? અને મૂન પરીક્ષામા તલગિદુ પરીક્ષાની માથે પાશ્ચાત્ય પરીક્ષાપદ્ધતિ જેની આધુનિક પરીયા શુ કામ ન રીએ ?

। યચિદિતમામા માત્રાત અગ્નિતપ અથવા જલીર થાખ્પતાપથી ન રાશ્વ, પિત્ત, પાન વગેરનું મશોધન (asepsis and antiseptis) તેમ સુગંધ (ab olfatorialcohol) થી ચામડેને સાર ગી લેનાની નાપાતી સાપ્રત સમયમા વલોએ અપનાવી લેરી જોઈએ અગ્નિતત્તન શલ્લેખ એ સનથી રત્ત્વ નોધનનો ઉપેગ સુતે મરો છે જ્ઞાત્ય અતિસ્ફૂટ વિસ્તાર ન હોવાને લીધે આધુનિક વિધિનુ જ અપનાવ ન રામ્મ છે આ વિધિ પ્રવત્તનુ નામ લોડ નિગ્ગ છે આ પાશ્ચાત્ય ચિત્તિસ નવરે રત્ત્વક્રિયાથી રણમા ફરી પડ ન થાય એ માટે આ સશ્વશુદ્ધિની તોધ ગી સમગ્ન પાશ્ચાત્ય જનનાને પોતાની કમળી બનાવી છે આ વિધિથી પડના જતુઓ ઉત્પન્ન થઇ રમ્તા નથી

(૧૧મા અગ્નિનના સમાપતિના અભિમાપયમાથી)

વળી નિાનના જેના ય થો અત્યારે ઉપરમ્મ છે તેમા વ વિના કેના રોગો આજ જોવામા નથી આવના જેવા કે મિટ્રિય । વિનગિગ્ન અનમ્મ ગ્રંદેશ જૂતો મા આનગ્રટો વગેરે ત્યારે બીજા નવા રોગો દાન ખાવ વેવા લાગ્યા છે જેવા કે નાતીમાગ (કોનેગ) સધિઃ અચિઃ ચિદિપિસ પૂચમેડ ૨ સગ વગેરે માટે વિતુષ્ત રોગોના નમણો

અથવા તો પાશ્ચાત્ય ચિકિત્સાએ આપેલ રેના મન ચિકિત્સા માર્ગો જ આપને અપનાવી લેના શુ? અથવા સૂનિવેધ (Injection) વગેરે નવીન ઔષધો આપણે સ્વીકારી લેવા એમ?

તેનો આ ઉત્તર છે—અહમ્ના ઉત્થાન માટે આ પથ મંથીચીન નથી પશિમના પ્રધાના લાપા તરો વાચીને જ શક્યેશો તેના મમને અગમ્ય નહિ સમજી શકે ખરી રીત તો એ છે કે આયુર્વદીર્ઘ મિદ્ધાન્તો માથે એને મીનારી દર્ડ એરી રીમા લમતુ નેઈએ કે તેથી પ્રાચીનશાસ્ત્રોતુ ઉપ રજુ થાય અને નરીન પ્ર થો નિર્માણ યાન સૂચિવેધ વગેરે ચિકિત્સા વિધિઓ પણ વગર વિચાર અવગણાએ ન જ પ્રદુષ્ય ગી નેઈએ કાળુ કે તે આપણા મતથી વિરુદ્ધ છે પરિણામે દુખર્તા છે અને લોગ તેનો દૂર કરે છે આવા ઇન્દ્રિયો મોટે લાગે તીવ્રસિંધોયો મૃતજાણુનુ પર (Vaccines) તથા મૃતજાણુ વિધ પ્રતિવિપ્ર પ્રયોગો (Antitoxic sera) / હોન છે આ ઈન્દ્રિય મનમારી નણ્યાગ (જેવા કે Diphtheria antitoxin Antitetanus serum ઇત્યાદિ) ઈન્દ્રિય દસનો બાદ કરતા બાખીના ઘણાખગ પરિણામે દુખારી જ હોન છે આપણે મિદ્ધા ત તો ચાલુદીર્ઘ શમયતિ નાચ યાધિ કરાતિ જા સા મિયા ન તુ ચા યાધિ દરશયમુદીત્યન્ (ઉદીર્ણ યગેવા દોષાને જે શાત પ્રે ઓ અન્ય બાધિ ઉત્પ ન ન રે-આ / ખરી ચિકિત્સા છે એક બાધિ મટાના બીજ બાધિ ઉત્પન રે એ ખરી ચિકિત્સા ન હેવાય) આ છે જનતા પણ વૈદ્યોને ડોક્ટરોનું અધ અનુકુળ કંટી નેઈને તેનો દૂધ ગરો એ પણ દૈવાએ સજાગતુ નેઈએ પૂરેપૂરો વિચાર યા વિના પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ અપનાવી લેવામા નેખમ છે એ તમ્હ વદાએ ધ્યાન આપતુ નેઈએ

હા અશ્મરીશ્ન કે એરા જ બીજા તીવ્રે નાને શાત કરનાગ અશ્મરિમરત્ત (morphia) વગેરે સદા દુઃખ ઔષધોની ઉપેક્ષા વદાએ ન જ રવી નેઈએ

હા ઔષધ ખાઈને પણ શૂન પ્રશમનનું ન અધી નાય છે પરંતુ આમા ઘણો વિલગ લાગે છે દુન પણ અનિશ્ચિન ગહે છે આવે વખતે મોદીનાનુ ઇન્દ્રિય મન આપતુ એ પ્રયત્ન પથ છે ત્વચા મામ અને મિગ વાગે ઔષધ આરવાતુ તો પ્રાચીન આચાર્યો એ પણ સૂચવેનું છે દુઃખ-દુઃખ સૂચિમાત્ર લગમ વગેરે કેના ઔષધો મા તેમાયા ઉપર આમડી કાપીને મોઈવડે ઔષધ યોજના મવાનુ સૂચન છે જ તીવ્રશ્ન યા વાચિતુ આવી રીતે સૂચિવેધદ્વાગ ગદ નિવાગણુ પ્રીને ડાટા દગ્દીઓના ચિત્તને દરી લેડે અને દરદી ઓની ડોક્ટરોમા ભમ્પિ દદ ચાર છે—આ નોવા પડી પણ આપણે આના મલ-દુન ઔષધો અપનાવવામા ઉત્સાહ રહીએ તો તે યોગ્ય નથીજ આથી જ સજ્જન રનેદ રસોનપીયુષ તુવગ-તેના અમે આનિષ્કૃત નરીન પ્રયોગો અમે અમારી આરોગ્યતાગામા ત્વચા મારે અમાગ દ દીગોને આપીએ છીએ ઓ ત્વક્ષુદન દાખવી તેનાગોએ વિરમયમા નાખીએ છીએ તાલુકિ પ્રચ્છવિલાડય રમનેન વિનિષિપેન્ મુચાતિમૂ મયા તોયમિત્તયાતિપ્રવલત ઇત્યાદિ ત્વચ પ્રયોગવિધિઓ રમગત સમુચ્ચયાદિ પ્રયત્નોએ દશવિના છે—એ પણ આ પ્રસંગે આપણે યા મનુ નઈએ નાનાતમાગ રોગ (cholera)મા આપધાનુનો દુર યાય રે રમ્પ સ્થાન-નાડુ યાય છે આને વખતે સિરાઓમા લવણજન ભરી રી ડામટગ ગીમોનો પ્ર મચાવે છે આવી ત્વચ દુન

અને પ્રાણીશાસ્ત્ર દર્શક પ્રિથિતી વૈદ્યોએ ત્વે ઉપેક્ષા ન જ કરી જોઈએ શાસ્ત્રમાં કાંઈ ન હોવાથી હોય તોય ખી નજો પામેથી આરૂં ઔષધ હોય તો તે લેવું જ જોઈએ તદ્દેા સુક્ત મધુચય ચદારોગવાય ક વતે ગારો નાગે તે અનુન અને દર્દ મટાડે તે જ ખરૂં ઔષધ આથી મર્યાદા ઉ નધન નથી જ થતું

અત્યારે ઔષધ ગુણ પરીક્ષા માટે સમલા દેડમ ખીનાડા વગેરે પ્રાણીઓને પ્રેરિશ દેશ આપીને બેઝાન મનારીને બેઝાલોઈ (allaloré) પ્રોગોથી હાલિ રોગો ઉપર તેની શી શી અસરો થાય તે જોવા જણવાના જે પ્રોગો થાય તે તેની તરફ અમારો નમ્ર વિરોધ છે મમના વગેરે પ્રાણીઓ ઉપર અજમાવેના ઔષ્ણોની ક્રિયા અને અને મનુષ્ય શરીર ઉપર અજમાવેના ઔષ્ણોની ક્રિયા હમેશા એ સરખી નથી હોતી વળી પ્રેરોશિમલાગ પ્રેશાન બનાવેના નવચતનવ પ્રાણીઓ ઉપર થતી ક્રિયા ઇત્યાદિ જગતા પ્રાણીઓની ઉપર થતી ક્રિયાથી બિન પ્રકારની હોય છે વળી શરીરના એક વસ્તુ ઉપર ઔષધ વાપરનામાં આયુ હોય તે આપની મમરૂત શરીરમાં જતા એવીજ અસર થાય છે એમ માનવું પણ મુશ્કેલ છે જેવ ત્સાર (આલ્કોહોલ)ના એક ચ પ્રોગથી ઉપરતી ક્રિયા અને સમપ્રેશજની ક્રિયા હમેશા એક સરખી નથી હોતી માટે સ્વસ્થ માણસો તેમ રોગીઓ ઉપર અપધ પ્રોગો રી જે જે ક્રિયાવિશેષો જોવા જણવામાં આવે તેજ માથો રસતો છે વળી આધુનિક ફાર્માકોલોજી (Pharmacology) નિતિપાદિત પરીક્ષા ફના મનયા વિશ્વાસાર્થ છે એમ નથી આ પરીક્ષા ફલ તો માત્ર દિ હ રાન પૂરતું જ ઉપોગી છે એને વે વાક્ય સમજવાની શૂલ કદી ન કરવી

વળી નવી વસ્તુ અપનારી લેવી જોઈએ એવા આગ્રહ-નોહમાં કીને પ્રત્યેક નરીન વસ્તુને ન લેવી જોઈએ આજે નિતિદનવાળી ગણાતી ચિમ્તિસાધિધિઓને પાનાત્યો આવતી કાલે નિરચક ગણીને ત્યાગ કરે છે અનાત પાનાત્યોને આ લોચ પરીક્ષા આગ્રહ અને સત્ય શોધનાને તેમનો પરિત્રમ અતિ આરણી છે તથાપિ વૈદ્યોએ તેનું અનુકરણ કરવા જેવું નથી કાગળ કે ચોમા મિદ્ધા તેની દૃઢતાનો અભાવ હોય છે આપણે અધિપતિ અને અદ્ભૂત ફલવાળી ઉત્તમ આધિપતિ છે પરંતુ તેમના વિશિષ્ટ ગુણોના આવિર માટે આપણે મૌએ ખૂં રાગિત્રમ બેસાવા જોઈએ પણ એમ માણિકા સુનજીવનમ વોરે ધાતુઓ રસાયન આધિપતિ વગેરે આપે પણ જે અદ્ભૂત ફલ રાન કરાવે છે તેમજો તે શુ પરંતુ તેની અધનોય ગુણ પાનાત્ય આધિપતિ માટે લાગે દર્શાવી શકની નથી રસ-ગતિ તુ મિત્ર । તુરાર અને વજનાતું શોધન—આથી જે અદ્ભૂત પ્રભાવવાળી અને વ્યાપકદિત ક્રિયા સિદ્ધિ માટે ઉપનબ્ધ થાય છે તેમાનો અદ્યચાર પણ દિવસ બેગેને નવી નરી દવાઓ નસિદ્ધિમાં લાનનાર પાનાત્ય વૈદ્ય બનારી રાત્રું નથી આ છતા પણ નિદ્રાગ્રહ સઘન પ્રશમનકર અને વિધન—આવી ત્રણ તતની અનેક રાઓ તેમના વૈદ્યમાં તે તે પાનાત્ય છે પ્રશમનીય છે માટે સુધી આપો તેની અતના અથવા તેની પણ અધિક મનાગા આવલો રોધી નાદોત્રે ત્યા સુધી તેનો ઉપોગ કરવો જોઈએ વેદના શાંતિના કાયમાં વધા પ્રી પણ ચૂનતા ન રાને ખીજ કોઈની તે પાછળ ન રહે એ જોવા અધીરો છુ કારણ જે જુના રોગોને ધીરે ધીરે સાગ કરવામાં જોલો વશ નથી મળતો તેથી અધિક વશ સઘન પ્રશમનની વધાને મળે છે અને દરદીઓની તેમની તરફ ભક્તિ દદ થાય છે

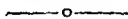
નિખિલ ભારતવર્ષીય ૨૮ મા વૈજ્ઞાનિક મેલન પ્રસંગે ભરવામાં આવેલ પ્રદર્શન ૨૭

આ સિવાય પશુ વધારે બીજા વસ્તુ મળવાનું છે આયુર્વેદની ઔષધિઓ પ્રિયપત્તવ પચકર્મ વગેરે તત્ત્વોનું અ વેપણ (Research) આપણે કરવાનું છે આ મામ વૈદ્યાઓ અને ખાસ કરીને આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠે તત્ત્વા વેપણ શાળા (Laboratory) સ્થાપીને હાય ધરવું નેર્મ્સને આરી શાળાઓમાં તાપ ખપર નિમનાઈ નિર્માણ વસ્તુઓ દ્વારાનિર્મેષ પ્રયોગવિજ્ઞોનું મારી રીતે મશોધન થવું નેર્મ્સને અત્યારે તો સ્વલ્પમાણે યમા કેન્ડીકમાં તાપાનો ભાગ જનરપ તો બીજીમાં અત્યધિક જેથી વાનિત્યાતિ થાન છે (2 to 20 p C) ઇ આ રિયતિમાં તેને કેમ વાપરગી એ મમજનવું નથી આ માટે તો વૈદ્યમમેનનના જૂનપૂર સભાપતિ દ્ર ગુણુ મમવેતા પ થી ગજાધર શાસ્ત્રી ગુણેના મહન આયુર્વે ના અધ્યમગે છે નાર મહાભાગ પ થી યાવ્વજભાઈ નિકમજ આચાર્યના અને અમાગ ત્રિવિધ્ય મિગનજ થી અપાપસિદ્ધતા ત્રવતોને કરો વૈદ્ય નરિ વખાણે ઇ અચારા જો વૈદ્ય એમનો નક્ષી નથી ?

વિનુષ્ઠપ્રાય યુગણી જ્ઞાનીને અમરીતમરીને યાઓપરેશને શિરોધાય કરી અજાગ આયુર્વે ને પ્રાણુનાન બનારનાને આપણે સાએ સુમદા ઇ ત્રવતો આદરવા નોધએ આ પ્રવતો અ યારે ભારતનપમા મનર સર મર્ઠ ગયા છે અરે અમને તો આશા છે કે મૂળાગત સુવ છુની માફક વૈદ્યમવાત્ર પછુ એકનાર ખીચી મમુજનવન રૂપ ધાગણુ કરગે જ આયુર્વે નું નરીન મ્લેરજ બનારનામાં તો આપ મા જ અમાગ મદાનક હો આનરક વિપૈન પ્રધાન પાંચમુચી અને તે અનુમાર નરીન ઇ ય ગચના તેનું અધ્યવન અને અધ્યાપન કરી કરારી આપ જ આયુર્વેદને જગ-મગણુ-નિનારણુ-મમથ બનારી રામરો નરીન આયુર્વે ની વિજય-પતાકા નર્મને આનરાવાળા અમો આપ જેનાઓના અનુચર ડોએ અને આપની પૂણુ રાહાનુમૂતિ તથા શુભ જામનાની જ આશા રાખીએ છીએ વૈદ્યમમાગતે અગો પોકારીએ છીએ કે

ઉત્તિષ્ઠત જાગ્રત પ્રાપ્ય વરાન્ નિરોધત ॥

॥ તિ ગમ્ ॥

નિખિલ ભારતવર્ષીય ૨૮ મા વૈજ્ઞાનિક મેલન પ્રસંગે ભરવામાં આવેલ પ્રદર્શન

(લેખક-વૈજ્ઞાનિકાવાવ ગ વૈદ્ય પ્રશન સમિતિ તરફથી)

(તા ૨૭-૧૨-૩૮)

પ્રદર્શન ઉપર માગન્શક ગાર્ડ છપાનનાં ઉદ્દેશ જ્ઞેતો પરતુ મમાન ૨૬ મી તારીએ મન્યુ એટલે એક રિમ જેટલા રુપ મમથમાં રિમદ વિચારણા માગતી મોધ નખવાનું ન બ થુ જ્ઞતાય અજનામ દષ્ટિએ અમુક અમુક રૂ મો તરફ વૈદ્ય બધુગોનું ધ્યાન ખેંચરા મારે આ નક્ષ પ્રશામ છે આ જખાણુની મર્ધા ધ્યાનમાં રાખરા મૌને નક્ષ વિનિતિ છે મતભેદને અનકાર છે જ

આયુર્વેદાચાર્ય નિકિતસઃ ચૂડામણી રાજવૈદ્ય દિક્ષિત પ મધુસૂત્ર શાસ્ત્રી ચંદ્રમુન

નાગકેશવ તરીકે વાપરે છે બગરમા રાસનાની ઝૂડીઓ મળે છે તે (આ ઝૂડીઓ કાઠિયા વાડમા નકરા ના થી હેમીના મૂળીયા - આવે છે) તથા ઝૂડી રાસના જે ઉત્તર દિશ્વનાન વગેરે રથગોએ રાસના તરીકે વપરાય છે તે મારો કપિલો. ઉત્તમ પીપરીમૂન ખરી અને ખોળી કાકડાસીંગી સંપત અને કાગુ નસોત્તર પાપાણુમે પાતાન તું હી નાયમાણ વખણે દવ ૧૨ અને ચીડ (આ ચીડ જૂ નૂત્રાતમા દેન ૧૨ તરિકે વગાય છે) કુકુત્રીય (હીડનોકાપસ) અને ચેનમોગરાવા ખીજ બ ૧૩ અગર અને સારો કૃષ્ણગુરુ અમ્મત્રી દિગ (આપણે મધા અશુદ્ધ દિગ વાપરીએ છીએ) અમન ડીકામાલી દરમળ હપુ ૧૧ (Jupnierna તીજ છે) શુદ્ધ ગુગળ ખોળી ખરી મળીપર પાયા વાળો વગેરે શુદ્ધ દ્રવ્યો છે એમ અમારૂં માનવું છે

સપ્તર ગી ગોરા તરફ ખૂબ વપરાય છે યદુત ઉપર મારૂં ગણાય છે આ ઉપરોચી વનસ્પતિના મૂળ અર્દિઆ શુરુ વલ્લભદાસ અભિધિ ભડારે શીશીમા ગખ્યા છે (Casearia esculenta n o samydaceal)

સપ્તર ગી ડીજીનીસ અનેડેના પાંડારીનમ્ (પામ) સોમ (છમે ૧) દામા [યાર્ધમ જેમાથી યાર્ધમોન કાઢનામા આવે છે] રમીરમા થાય છે] કીમ્બીસાકારની (Viscum album) વામીયા ઇત્યાદિ દવાઓ વાપરવા થોડા હોઈ એનો પરિચય આવશ્યક છે

હજી રાનિપર્ણી અને પૂતિપર્ણી પપુ આપણે નક્કી કરી શક્યા નથી આ વાત ખૂબીઓ ઉપરના નામો જેવાથી સમ ૧૧ છે આવા થોડા મેટલે નમૂનાઓ ટેમન ઉતર રાખવામા આવ્યા છે પૂતિપર્ણીને કેટલા રાનિપર્ણી અને તીન રાનિપર્ણીને પૂતિપર્ણી માનના લાગે છે પૂતિ એટલે ચિનવિચિત્ર જેના પાન ચિનવિચિત્ર (Spotted) હોય નથી જેના કુનની ઘટાર સિદ્ધપુરુ સદય હોય એ પૂતિપર્ણી=Uraria picta Uraria pictaનો અર્થ પણ ચિનવિચિત્ર પાનનાગી એવોજ થાય છે ૧૦/૩૨ હોડ થાય છે અમે તો માનીએ છીએ ૨ શાસ્ત્રોક્ત પૂતિર્ણી આજ છે અને થી ખાસનાન મ વછતો પૂતિપર્ણીના નમૂનો જેવાથી તે સમ ૧૦

શાલિપર્ણી એટલે Desmodium gangeticum n o Leguminosae સાનવણુ નામથી જ આ હોડ ઓળખાય છે આને ઘણાખરા પૂતિપર્ણી માને છે સાચી શાલિપર્ણી તો નમૂનો જેના મળી શકશે

કુરુકાઈ અનના અને સારિવાને ભિન્ન ભિન્ન માનવા જણાય છે કુકુકામસીના નમૂનામા પપુ બન્ન ચીજે ભિન્ન ભિન્ન નામોથી (વાસ્તવિક તો એકજ વનસ્પતિ બ તેમા ભરી લાગે છે) આવેલી છે સારિવા તો નિન્નિ જ છે અનના ને સારિવાનો પરીચ માનીને મદિગના ટાગવા જેવી છે મલ્લાલી ને માધવે હુનયુ ૧ વિ ત્રાકે તરિકે ઓળખાવી છે પૂ નલવજભાઈના ૧૦ મનડી મિત્ર મત્તવાલીનો જે નમૂનો [alternanthera sessalis n o Amarantaceae નૂત્રાતી નામ નવા ૭] અર્દિ રાખવામા આ ૧૦ છે તેને હુનયુ ૧ તરિકે ઓળખાને છે એટલે મલ્લાલી આને માનવી પડે ખરી

ખાકી દેશી તથા સસ્કૃત નામોની ચર્ચામા ઉત્તરવુ અને અસ્થાને છે કોઈ મે હુરુરા દિલ્લોચિમ નો નમૂનો રાખ્યો છે કુરુકાઈ એટલે ગુજગતી તનવણી કે કાનકાડી દિના એચિકા બગનામા થાય છે કોઈએ સીમખૂળીના (Commelinaceae) ને વિખ્યાનના ભેદ નામ આપે છે કોઈ વિષુડા (igers claus) ને કાકનાસા મ્હે છે કાકજવા મ્હે પણ હજી મોટાઓ બેસો છે

થોડીક યુનાની જાણીતી દવાઓ પણ શીશીમા રાખવામા આવી છે બનફસા કામની ઉતાવળ (સિદ્ધભેષજ મણિમોનાના ટિપ્પણીમાર લક્ષ્મીરામ સ્વામીજી દુવવાનો ઉતાવળ તરીકે પ્રચલિત આપે છે) ઉત્તમગોત્ર સિપિસ્તાન (વ યુગ) ગાઉડગાન રૂમીમન્નની વગેરેને તો આપણા સંસ્કૃત લેખકોએ અપનાવી પણ લીધી છે યુનાની દવાઓ તમ્મ આપણુ નાન હજી ભેઈએ તેટલુ વજ્યુ નથી

થોડાક પ્રાણિજ ઔષધો જ દુકીઓ વાંપરે છે તે પણ અહિં રાખવામા આ ના છે ખનિજ દ્રવ્યોની સહિગ્ધતા હવે ઘણી ઓછી લી છે અહિં કેટલાખ ખનિજ દ્રવ્યો આવા છે સુદ્ધ તુલ્ય અને નનારી મોગ્યુથા વચ્ચેનો બે ભેદ લાય છે ખમ્મરમા વેચાતો ખનાવગી દિયુન તથા ખનિજ દિયુન વચ્ચેનો બે ભેદા ભેદો છે વરખી દડતાવનો ઉત્તમ નમૂનો હિમાલય જગ દુપતીએ ગાખ્યો છે જે ધરાના છે

એકે એક વનસ્પતિ કે દ્રવ્ય ઝીણવટથી ભેઈ જના અખાસી મોને વિનિતિ છે રા શ્રી બાપાનાય ગ વૈદ્ય (નિઘડુ આદ્ય વગેરે પુસ્તકોના લેખક) નો વિષુત વનસ્પતિ મગ્ધ (Herbarium) જગાને અભાવે અહિં મોક વામા નથી આવ્યો અમુક જ નમૂનાઓ રાખેના છે નૈમર્ગિયજ કમાપુમાર આના મગ્ધા મોકનાય તો હીક તુટિઓ જણાતી હોય કે અથા કરાની ઈગ હાય તો પ્રદશનમા મી બાપાનાય ગ વૈદ્ય છે તેમને મળવા નમ્ર વિનિતિ છે

ભવિષ્યના પ્રદશનોને આ નમ્ર પ્રનાસ માગદશ થો ઝોરી આગા છે

અર્ચાપત્ર

ઉ.અ.તા ૧-૧૨-૩૮

મુરખી શ્રી દુર્ગાશ-સ્વામી,

મારા મિત્ર માટે સિદ્ધભેષજ મણિમાનાનુ ચુજગતી બાપાતર હું મરી મહો હનો એવામા બાપાલાલભાઈ તરફથી બાપુર્ વિનાનમા એ ભેદ મહાર કામ મ્મ મધ રાખ્યુ આ રોગ કારને અધુર-આટોપતામાયે આન ની વાત માનું છુ કે બાપાલાલભાઈ જેના વૈદ્યરાજને તેમના ભાવાતરમા નહિ મગભરેલા મ્લોમ્ની મારી સમજણ મુજમ પુજરાતી નીકા આપના ઉપર હાપરા માટે મેની શુ છુ —

સાચુઆરસ્તેલચૂર્ણમુજ મા સ્ફીતચ્છાયો વાસ્તિગાસોચિશીધી ।

નક્તાચત્ય વિસ્ત્રામણ્ડકળ્હ સોદામર્તે જાતુજાલ નિહતિ ॥ ૧૪ ॥

સિ મ મ મા

હરીતકયાદિ મનું આ અતિમ પદ મ્મે મારફત શરીરમા નહિ લેવા જેતુ એવુ

આ એકજ દ્રવ્ય એનું નામ માણુ ૧૨ માણુ મનાવના વાસ્તે ૪૫રાતો ખાર-સોડા-મેવાનો સોડા મ્લોકના પ્રથમ પા મા માણુપ્રક્રિયોપોગી દ્રવ્યનો નિર્દેશ છે તેન ચૂચુ-પાટિક

સોડા અને પાણીના મોળાથી માણુમાગનો સાચુ જ મે છે

દ્વિતીયચુણુમા એનો વા પરિચય સ્ફીતચ્છાય વા એ પોથી મગ્ધો છે આમ

તો માણુ મ્લેત વર્ણો થાય પડુ અભિવજ્યુથી તેનો ગ્મ જે તે ચર્ચ શકે છે એ ખતારવા

વા પદ રાખ્યું છે પણી રહ્યું અસ્તિ વાસોવિજોષી એટલે એનામા કપડા શુદ્ધ-મેન રહિત કરાવેના ધર્મ છે

આખીના અર્ધા ૨ના મા ચલુન નિ છે માણુસારથી રતાધળાપણુ જ મો વચણુએ છીદાત અંત કૃમિએને નાશ થાય છે

મૂળમા તક્ષાધત્વમ્ ની દીપમા જડનેા વિચ્છતામણ્ડલમ્ મૂલી દીપમા મુખજેત અંતે વ તુજ્જલમ્ એ દીપમા વસ્ત્રિવિધવા ગોચો પુનામા છે એથી રસટ થાન છે કે રતાધળાપણુમા આ દ્ર ૧ આખમા આ ત્તા અમરક નીરડે છે તારે અડકુમા આ વડુ તે રથાને મર્ન થતા કાનૌ થાય છે અને કૃમિરોગમા આ દ્ર ૧ અરિનથી રસીમા દાખન થવુ જોઈએ

વક્ત્ર ય—વિગતામ્ અને સોદાવતમ્ મે ૧ પદો નીપ વિના ૧૧ રહી જાય છે પરંતુ એ મમજના માટે તો વૈયા ગ્યુ અંતે કનિ મળાનુભાવેની લારીમ્ણુ પદ્ધતિને અનુલમા રાખનાની જ જ ર છે

વિચ્છતામ્ અને વણ્ડલમ્ ૧ પદા મધિમમ્ છે ત્રસ્તુત ન રની નાપગવાની રીત એક ૧ છે તેવુ શારિરા માનગ જ જણે પ્તિ બેડ રખે મહિમમ્ રી આપણુને મકેત રામ નવે છે

અનિમ અરણુમા પથુ એવો મકેત છે સોદાવત ૫ વતુજાલમ્ સાથે જાય છે સમાસનાગુ એ ૫ છે સહેજિતથી બેડેના સમધ સિદ્ધ છે માટે બેડમા આ ૫ સમાન રીતે વાપગુ એવો નિશ છે

આ સાથુ આખમા જતા આખો ગિ છે લાન થા છે અને આમુ પથુ આરે છે રતાધળાપણુમા આપ ત્રિતકારમા પથુ એવા લીક્ષુ ઉપ્પુ વનથુ નેનો સમાવેશ છે એથી આ ત્રોગમા અનજા નહિ પથુ કાળજી રાખી જોઈએ

એાગીને લારાથી મેન દર થાય અને પરિજામે મેનથી થતી વિચ્છતા અને અડકક પપુ ન રહે

ક્ષાર શુદ્ધ વાતરિશોધી છે મનાનરોધાદિ રરોધી ઉત્તર્ત થાય ૧મા સાણુના પાણીની રસ્તિ ૧૦કુ મમ ર છે ૧૦ક તો વાતરણુરમગી મનાવરોધનો વિશ્વધ કરે બી છુ વિકૃત વાયુને આત્મથુ થી નકૃત કરે

કૃમિનિ બાહ્ય ક્રુનામા માણુથી હારા ધોનાની ઉપચાર પદ્ધતિ છેજ અભ્યાર કૃમિમા ઉપચારાદિ ૫૫ વિધિ મા સાણુના પાણીની રસ્તિ આપવાથી છુમ પડેના કૃમિ આતગ્જામાથી બહાર ની જાય આવે છે

આમ સાણુક્ષાર વિવિધ પદ્ધતિથી ત્રોગજતા વિવિધ માધિમા કાય ૧૫ માનમ પડેતો હોના વિધે અ ૫ નિરુદકારોએ ઉ વેષ કોપો નથી થતા દ્ર થો ૬૭ તો એવા મળી એકે જોનો વરસારમા ધમધો રર ઉપયોગ થતો હોય છતા આયુર્વેદમાથી રિદિ કૃત રહી ગયા હોત તદિદાની તે શિશમા ઉત્સાદ રક્તિમરી પ્રગતિ આજે આવરક અને આવકારપાન છે

લી

મહોપા નાય કાશીનિધિનાથ પ્ર યાસ
મહિત્યાયાન કા ૧ વિલાગ્દ મીમામાશાસ્ત્રી
ગૃહીતાયુર્વેદશાસ્ત્ર
હીઆ

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંગ્રહવા

યોગ્ય આયુર્વેદનો અમુદ્ય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

દમણા / બાજ પડેલા આ અમુદ્ય ગ્રંથ આયુર્વેદના ૨ વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ
વૈદ્યોએ અવશ્ય સંગ્રહવા યોગ્ય છે. ૧૭૬૬ શારીરનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જ વધુ વિદ્યાનો સાચો
પાઠો છે. મ મ વિગત ગણનાયસેન મગ્યની એમ એ પ્રેન એમ પ્રેમ કૃત મ કૃત
પ્રત્યક્ષ શારીરના પદોના તથા બીજા ભાગનો ૩ માનદૃષ્ટિ અમર ૭ પાદ ૧૦મ બી બી
એમ એમજો રેલો આ ગોધિતરધિન ૬૭૭૭૭૭ છે ગુજરાતી ભાષામાં આ વિવરનું
આ પાલુ જ પુરત છે

પા ૧ પૂઠાના છ મા પાનાના મિત્ર ગુરુતરી કિંમત માત્ર રૂ ૮- -

આટલે ના વિદ્યાર્થીઓને ગુરુ ગ્રંથાપુષ્પ જતાવવાથી રૂ માત્રમાં મળશે

પ્રકાશકો

પ્રેમ જી નર નિમ્મજી આચાર્ય

તથા

પ્રેમ જીગતગમ શંકરપ્રસા

કાલ્યાણી સુબર્ણ

મગ્યના ઠેકાણા

૧ પ્રમશમે પાસેથી

૨ અ. રૂમસીમા સુબર્ણ એન. રૂમસીમાથી

૩ ગુજરાત આયુર્વેદ રૂમસીમા મુખ્ય

તથા આ ચ એફિએમથી

૧૩૧૧૧ ગવનની લાયબ્રેરીઓ માટે મળુર થએલું

વેદકે મિદ્ધાન્તોને તુલનાત્મકે દૃષ્ટિથી તથા
અનુલક્ષની દૃષ્ટિથી, ચર્ચનારૂ વેદકે માસિન

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક- ૧૨

તન્વેયુક્ત મેષવ્ય યદારોગ્યાય ફલપતે ।

પ્રશ્નચારી

અક ૨

સ ચવ મિપના શ્રેષ્ઠો રોગેભ્યો ય મમોચયેત્ ॥

૧૯૩૬

ત્રી અને પ્રતિ-

૨૨/૩

દુર્ગાશક્ત કુવળગમ શાસ્ત્રી

જી રામચંદ્રી ૪ નંબર લીડ તરફથી

૬ સયાની રોડ મુખ્યાલ-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદીય દવાઓની માકક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મખવતું ગામ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને જડું કાર્મસી
તરફથી પ્રગટ થતા આ મામિક દ્વાગલ મળજે

અનુક્રમણિકા

વિનય

૫૫

૧	આયુર્વેદિકે મ ય સાહિત્યની પતિ શી રીતે થાય ?	વાદવજી ત્રિકમજી આચાર્ય	૩૩
	મુખર્ધ ૨૮મા વૈદ્ય મહેવાલા પ્ર શન માટેનું વદ્ય બાપાનાનું વ્યાખ્યાન		૩૮
	મુખર્ધમા વદ્ય મે ના મહાપતિ ૫ સિંચશર્માન ભાગ્ય		૪૬
૪	૨૮મા નિ બા વર્ણીય નવસમેનમા પાઠ્ય થયેના ઠગવે		૫
૫	મુખર્ધના કાનારેથી	૨૬ વાસુદેવ મૂળશંકર	૫૬
૬	એક દરદીનો અનુભવ	હરિનાન ના વૈદ્ય	૫૮
૭	૪૬ વૈદ્ય અમરનાથ મણિશંકરનો અવગવાન		૬

— વિનતિ —

આ મામિકતી આ અનુક્રમણિકા જોઈને વાચકને ખાતરી થશે કે આ મામિક આપણા વૈદ્ય શાસ્ત્રના જ્ઞાનદ્રવ્ય માટે કેટલું કામ કરી ગયું છે આ મામિક તુ આ ૨૨ મુ વૈદ્ય ચાલે છે શરૂઆતથી જ આ મામિક મા આવા ને આવા જ ૧૨૦ આવા છે વડોદરા ગ ત્ય ગાંધીની લાયબ્રેરી'માં માટે આ મામિક મળ્યું થયું છે અમને આશા છે કે શની વિદ્યાના દ્રવ્યમાં જ દશનો છ ૫ મમાએની છે એમ સમજી દરેક વાચક આ મામિક ના આદરે વધારવાની કે છેદના પોતાના ગામના લાયબ્રેરી'માં દાગ મળ્યું આ મામિકનું વાચન ફનાર તેની કેશિશ કરો

ડુગારાં કે શાસ્ત્રી
તત્રી

સ્વ વૈદ્ય ગ્ર્યખકલાલ મણિશકર

રાજ ૧૮

મ ૧૮૧૮

મ પુ મ ૧૮ ૧

ટિા દુવાન વચનો છે

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો વ્રહ્મજાપત્યધિપત્યમિદ્ધન્વન્તરિસુશ્રુત-
મરદ્વાજસુતર્ગ્સ્વશિવેશ્વરૈરુપભૂતિભ્ય

પુસ્તક ૨૨ મુ]

દેવ્યઆગ્રી ૧૯૩૬

[અંક ૨

આયુર્વેદિક ગ્રંથ સાહિત્યની પૂર્તિ શી રીતે થાય ?

(લેખ — વેદ યા વજ્ર ત્રિ મજ્જ આચાર્ય)

(નિ ભા ૨૮ મા વેદ મનેનના અધ્યાપક મનેનના આગ લખા એ મનેનના રવા ગતાધ્યક્ષ તરફથી જે નિબંધ વહેચરામા આવ્યો હતો તેનો અનુવાદ ત ની)

ગ્રામીન સમયમા ભારત વર્ષમાજ આયુર્વેદ (ચિત્સાશાસ્ત્ર)નો જન્મ અને વિભાસ થયો છે એજ વાત ખીજ દેશના ઇતિહાસનો પણ માને કે ભારતીય લોકોની માન્યતા છે કે સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ પ્લતાથી થઈ અને આયુર્વેદનો જન્મ પણ પ્લતાથી થયો પ્લતા પાસેથી સુપ્રભપતિ દક્ષપાસેથી અશ્વિનીકુમાર અને અશ્વિનીકુમાર પાસેથી ૮ દ્ર આયુર્વેદ રીખના તેઓએ અને તેઓના શિષ્ય પ્રશિષ્યો એએનેક સંહિતાઓ અને તત્રો લખ્યા આ આવકાળમા (માજથી પચીસો વર્ષ પહેલા) આપણો આયુર્વેદ ખીજત મઠ્ય દેશના ચિદિત્સાશાસ્ત્રોની તુનનામા અવશ્ય હુમ્ય દ્રાટિયો હતો ખીજ દેશના જિજ્ઞાસુઓ ભારતવર્ષમા આવી અર્ધના ચિદિત્સાશાસ્ત્રનુ અધ્યયન કરી જતા અને પોતાના દેશમા તેનો ત્રયાગ કરતા હતા એ વખતે આયુર્વેદમા નવીનવી સોધો ચતી હતી સપિઓ તદ્દિદ્ધમલાપા પરિપો મેજરી શાસ્ત્રની ચર્ચા કરતા હતા એક ખીજના મતોનું યુક્તિપૂર્વક ખાન મડન પણ કરતા હતા એ વખતે આયુર્વેદના સર્વ અંગો મંમધી મોટા મોટા વિસ્તૃત મંતિતા ગ્ર થો લખાતા હતા હમેશા તેમા નના નવા વિચારોનો સમાવેશ થનો હતા પરતુ પડી ભારતવર્ષ ઉપર વિદેશીઓના વારવાર થરેના હુમલાઓથી તથા છુદ્ધના જ મ પછી થયેના ધાર્મિક મથક તથા વિપ્નવશ્ચ આયુર્વેદના વિકાસનો માગ અટકી ગયો નના અને રતત્ર વિચારોનાળા ગ્ર થો નખરાનો ક્રમ દિનત્રિતિનિ ધતો ગયો પરદેશીઓના હુમનાઓ તથા ધાર્મિક વિપ્નવોએ આપ આયુર્વેદિક સાહિત્યનો અટનો નાશ કર્યો કે સાતસો આઠસો વર્ષ પહેલાના દીકાકાર ચક્રપાણિ ત ૩૮૬૭ ૪૬૬ વિજય ગદિત અરુણ ત વગેરેના સમયમા જે ચાળીસ પચાસ આ મહિતાઓ હિન અંગોના વિપયમા ઉપનબ્ધ હતી તેમાથી ચરક-મુન ને સપૂર્ણ (તે પણ પ્રતિસરૂત) અને બેડ તથા કાશ્યપ સંહિતા એ મે ખડિત ગ્ર થો એને આદરતા ખીજ સવ સંહિતા તથા તત્ર ગ્રંથો આપણા હુલોગ્યે હુમ થમ ગયા ૮ મહિતા ગ્ર થોજ નરિ પણ મખકાળમા ઈ સ ૭૦૦ થી ૧૧૦ સુધીમા રચારેના લહારદગ્ગિ દ્ર જેજનટ ગમહાસ વગેરેના વિસ્તૃત દીકા ગ્ર થો પણ માજે આપણી પાસે નથી આપણા કેટલાક વેદ્યાર્થો માને

છે કે નર્તમાનમાં જે ચરક અને સુત્ર મહિતાઓ મળે છે તેમાં જ મમસ્ત ભારતીય ચિકિત્સા શાસ્ત્ર આવી ગયું છે પણ તેઓની આ માતા વીક નથી ખડિત રૂપમાં જે બેઝમિદિના અને પ્રશ્યપમહિતા મળી છે એમાં પણ કેટલીક ગેરી માત્રો મળે છે કે જેનો ચરક સુત્રમાં ઉલ્લેખ નથી તેમાંથી એક મેં પામ્યો કે નિગ્ધિ ગત માટે આ ઉનારુ ધુ-

(૧) શિરસ્તા વતરગત સર્વીદ્રવ્યપર મન ।

તત્રસ્થ તદ્વિ નિપયાનિદ્ર્યાણા રસાદિકાન્ને ॥

સમસ્તાદિ વિજ્ઞાનાતિ ।

ઝર્વ પ્રકૃપિતા દોષા શિરસ્તા વતારસ્થિતા ।

મન સદૂપયયાશુ તનવિષ્ણ નિપવતે ॥

ચિત્તે આપદમાવન્ને બુદ્ધિર્નાશ નિગદ્યતિ ।

તતસ્તુ બુદ્ધિ આપત્તૌ કાર્યાકાય ન નુદ્યત ।

एव प्रवतत यावि न माता नाम तारुण ।

(બેઝ મહિતા ચિ રથા અ ૮)

ઉપના વચનમાં મનનું સ્થાન તાતુ (એટલે કે તાળવાથી ઉપનક્ષિત પ્રદેશ) ને માથું એટલે કે શિર પાનથી ઉપનક્ષિત પ્રદેશ એ બેની વચ્ચે જેવું રૂપ હેતુ છે તેવું રૂપ મનનું સ્થાન ચરક સુત્રમાં નથી મળતું

(૨) हृदो रसो नि सगति तस्मादेव सवश ।

सिराभिर्हृदय चत्ति तस्मात्त प्रभा सिरा ॥

(બેઝ મહિતા ચિ રથા અ. ૨૧)

લોહી શરીરમાં હમેશા ફરતુ રહે છે તે વાત બે કે ચરક સુત્રને દર્શ માનુષ હતી પણ અહીં રસાભિસંજ્ઞા (સ્નાનાભિ પુ)નું વર્ણન સ્વરૂપ મા પણ જેનો સ્પષ્ટતાથી કરેલું છે (રસ-સ્ના હ વમાશી નીચળી આખા શરીરમાં ફરી પાછું હૃદયમાં આવે છે) એની સ્પષ્ટતાથી ચરક સુત્રમાં નથી મળતું

એજ રીતે માધ્યમ સંહિતાના દત્તજ્ઞિષ ધ્યાયમાં દાતોની ઉત્પત્તિ આનું વર્ણન તત્કર્મોત્તરીયાધ્યાયમાં માનવને હૃદ્ય મદિનાથી જ અને નાગમાસ પત્રી અને આપવાનું વિધાન ફક્તચિકિત્સિતાધ્યાયમાં કરેલું. (કિમ્મ)નું વર્ણન વીરે ચરક સુત્રમાં નથી મળતા એવા અનેક વિરોધ મળે છે

આ દાખલાઓથી અનુમાન થઈ શકે છે કે તે આયુર્વેદની મૂળ પ્રાચીન આર્વેસદિતાઓ આજે ઉપન્યસ હોવા તો આજે જેને તોડે પાશ્વરોની નથી મોધ કદ છે તેવી કે બી આમતો એમાંથી મળી આવત તો નથી મળી શકતા

આ શિવાય જે મહાભારત રમાયણ ધુગાપ મૈટિનીર અથશાન્ન જોડ અને જૈનસાહિત્ય વગેરેમાં કાઈ કોઈ એવી આયુર્વેદિક આમતો મળી આવે છે જેનું ચરકસુત્રમાં

નામનિશાન યદી આ જોતા ચક્રસુત્રનાં ત્ર યોગાદ્ય અપુણ્ય આયુર મમાર્ધગરો ડે એડુ કેમ બનાય ? વે આથી કેના રચનો આને ઉત્તરગણુ તરીકે ઉતા છુ --

અ ગણ્ડન્ સરાન ગદનાક્રિમી વચસા નમ્મયામસિ

(અયર્વ સહિતા કા ૨ સુક્ર ૩૧)

અ ગણ્ડૂનિતિ એતન્નાર્ન શાણિતમમ્મદપન્નાન્ ક્રિમિવિગેપાન્ શાઢનાનિતિ ન તન્નામ્નથ સર્વાનપિ ક્રિમીમ્ ।

(સાયણ ભાષ્ય)

આ મનમા રક્ત અને મામને દૂષિત રનાર અ ગણ્ડુ ' અને શલુન નામના સદ્મ પીટાણુઓનુ વર્ણન છે આ મે ક્રિમિઓનો ચક્ર સુત્રમા ઉલેખ પણ નથી

“ય ક્રિમય પર્વતેષુ વાગ્માપધાપુ વગુપ્ત ત ।

યે અસ્માક ત્તનમાનિવિશુ સર્વે તદ્દ્રમિજનિમ ક્રિમીણામ્ ॥”

“ઉચ્ચનાદિત્ય ક્રિમોન્હતુ નિમ્બોચહ તુ રત્નિમિ ॥”

(અયર્વ સહિતા કાક ગ્રંથ ૩૧)

“તવ હનુ શરીરાણિ, આરિવિશુ નળમુલન અનપાનાદિદ્વારણ વા પ્રવિષ્ટા”

ઉપરના મેય મરોમા પર્વત વન ઓરધિ પરુઓના શરીર અને પાણીમા ધનાગ તથા નજીમુખ દ્વાર તેમજ જોગ પાણી દ્વાર માણુમના શરીરમા પ્રવેશ રનારા ક્રિમિઓનુ તથા સૂકિ જો ૧રા તેઓના નાશનુ વર્ણન છે આથી રોગોત્પા કે સદ્મ પીટાણુઓનું અપ વણુન છે એ સ્પષ્ટ ૬ ચક્રસુત્રમા નથી મળતુ એનુ ચિત્તિમાસાઅ મ નથી ધણુ અથન વેદમા છે

હરિનશમા વખ્યુ છકે --

કફવર્ગ મવે છુક પિત્તવગ ચ શાણિતમ્ ।

(હગ્વિશ પર્વ ૧ અ ૪૦)

અર્થાત્ શુક્ર કફગમા ૯ બે ગત પિત્તગમા છે હગ્વિશનુ આ વચન નરુ આયુરહની ડોર્ડ નાનીન સહિનાના આધાર લખાયુ હો એ વચનમા પિત્ત બે કફને એક એક શરી ધાતુ ન ગણુતા અનેક શરીર ધાતુઓના વગરપ હેન છે આ કલ્પના આવા સ્પષ્ટરૂપમા આયુર ના ઉપરન્ધ ડોર્ડ સહિનાઅ યમા જોરામા નથી આવતી આયુર્વેદમા રોગ વિપરમા પ્રમે ૬૦ નરર ગોચ એના વર્ગની જ કે પના છે આ વિરાની નધાએ ચર્ચા વિગ્નાર બનથી આ નથી ક્રોતે

ઉપર આરોના થો । ઉત્તરગણુથી મેનુ તો સ્પષ્ટ થો કે આપણુ જનમાન આયુ વેદીન ત્ર ચ સાહિત્ય મે સપ્તપુ ચિત્તિસાગારઅ । હો શકોર નમી હાનમા બીજી ચિત્તિસાગારો માધેની મોગી દર્શિમા કાગ લયચિત્તિમા શિવાર બીગ અંગોમા દકો રાકે એમ નવી દર્શિધની નકારમા તો લેજ દત્ત શક છે કે જે રધારે નમપત તથા માધનમપત હોય આ કાગ્યથી જનમાનમા આપણુ વિદ્વાન વદ્યમાધઓનું સર્વ પ્રથમ

કામ ચૂકા આતિને જે મન પ્રવામા આવે તો એની મધ્યધે દમરોની થાય એ સર્વ
 ઈર્ષક ઉપરોમના તો ૧૩૨ હશે શાસ્ત્રધરોએ લખ્યું છે કે તાનોપધિમૂત જગતિ કિંચ
 દ્વયમસ્તિ પરંતુ હાનના અ પાણ્યો મનુષ્યના જીવનમા આ મવ યોગોને તેયાર કરવા
 અમલવ છે માટે આ યોગોમાથી જે વિશેષ ઉપરોગી હોય તેનો જ પા ચપુસ્તકોમા
 ગમાવેશ કરવો ન્દેષ એ

એજ રીતે નિ નિ અ યોમા પણ શુક િય વગેરે કેટલાય રોગો એવા છે કે હાલમા
 જેવામા નથી આવતા તેઓને પણ પા ચપુસ્તકોમાથી કાની નાખવા ન્દેષએ

આયુવદીય ૫ ધસાલિત્યનો પ્રતિસન્ધાર અથવા તેની પૂતિ શી રીતે કરવા ન્દેષએ
 ૧૫ માન આયુવદીય ૫ યોમા ને વિષયો અતિ અમેષમા લખ્યા છે તેનો વિચાર
 તથા ને વિનકુન નથી તેની રૂર્તિ કરવા ઈચ્છનાર લેખકોએ મની શકે ત્યા સુધી યયામભવ
 પ્રાચીન સનાશખ િો ઉપરાગ રવા ન્દેષએ આ નવા શખો ન મનાવવા ન્દેષએ
 પ્રાચીન શખ ન મળતા નવા શખો નાના જ પડે તો પુત્ય ન અ રથ અને ને
 શખ ના અનુવાદ રૂપ હોય તેનો ખરામર સમાનાયક તથા પ્રાચીન શખ નિર્માણ પ્રધાની પ્રમાણે
 સરકૃતમા બનાવવો પણ અમે તેરા અચદીન મનગદ ત અ પુત્યન્ન શખો ન બનાવવા વગી
 ને લેખકો પોતાના ૫ રોને લારન સાધક અને ચિ સ્થાપી મનાવવા ઈચ્છના હોય તો
 તે રોએ મની શકે ત્યા સુધી સંસ્કૃતમા જ અ યો બનાવવા ન્દેષએ વગી એના પ્રાચીય
 િોરોઓમા અનુવાદો લને થાન આપણા કેટલાક લાખએ હિંદીમાજ અ યો લખવાના
 આમ ૧ છે પરંતુ તેઓએ ખાનમા રાખવું કે હિંદીઆપા હિંદુસ્તાનની ૧૭૯મા ૧૧૨
 ગણ ૧ શે પણ હિંદુઓની શાસ્ત્રઆપા નદિ ચક્ર શકે આજ કારણથી મધ્યકાગર્મા
 નાદ અને જન માતિય પાની તથા માગધીમા નખારેન હોવા હના તેની રાખ્યાવો
 સંસ્કૃતમા નખવી વગી

સુલ્કર્ષ ૨૮ મા નિ ભા વૈદ્ય અમેક્ષનના પ્રદર્શન માટે લખાયેલુ વૈદ્ય આપાલાલ ગ વૈદ્યનુ ન્યાખ્યાન

સમજનો,

આપે અને અહીં જે મોન બેનના માટે નિગમણ આપ્યું છે તે બ ન દુ આપને
 સહી છુ આજે આપ મમક્ષ સ્વસ્થનિગ્રો ઉપર મોલવાનો છુ વગી અને વનસ્પતિઓ
 એ મે જાતો પર્વાર રાખા કેમ ન હોન તેનુ ગ જક થાન વધીના ૫૧મા સ્વસ્થનિગ્રોનું
 છે વનસ્પતિ મિવાય વધાનુ અતિ ન ૧ હોય ગર્ભાં ગરકે િોગ જ કર છે કે
 કિ પુનર્થા વિનાનીશાત્ િોપરિ સરગમિયન્ નોમિએ ૧૦ ને જ ૧૫ સ્વસ્થા વાણા
 અને તાણા માધક સ્વસ્થનિ વૈદ્યના ૬૧મા ૧૩૫૬ ગઓલો છે એમ કહવામા અતિધારકિ
 તો નથી જ કરો સ્વસ્થનિના નાન વિનાનો વદ્ય એ સાચો વદ્ય ન જ ગણા

મુંબઈ રતમા સમેલન પ્રદર્શન માટે વેદ આપાલાલજી વ્યાખ્યાન ૩૬

વનસ્પતિ ઓળખવાનું પણ શાસ્ત્ર છે જે માધ્યમથી રીતે વનસ્પતિ શાસ્ત્ર-botany તરીકે ઓળખાય છે પરંતુ વનસ્પતિ શાસ્ત્ર ગતા C વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર એ નામ વિશેષ સાધ્ય લાગે છે મુગ ઉદ્ભવિત ત ઉદ્ભવ અર્થાત્ પૃથ્વીનું પેટ તોડીને જે મદાર આવે છે તે ઉર્મિય ચર હે છે કે ઓર્મિય તુ ચતુર્વિમ્બ ગનસ્પતિસ્તથા વીહત્ વાતસ્પત્યસ્તથોપધિ અર્થાત્ ઉનિભદ્રના ચાર ભેદો પાડવામાં આ મા છે (૧) નનસ્પતિ (૨) વિધ (૩) માન સ્પત્ય અને (૪) ઔષધિ અર્થાત્ વનસ્પતિ ત્રી તો ઉર્મિ હોય એ બ એ એટને વનસ્પતિ શાસ્ત્ર ગતા ઉદ્ભવિત-ગાસ્ત્ર વિશેષ મોગી રાખ છે કા વનસ્પતિ પુષ્પગાનસ્પત્ય ફલેરપિ ॥ ઓષધ્ય પટ્ટાપાકાન્તા પ્રતાને વીરુધ સ્મૃતા । ચરક ૧ ૧ ૭૨ ?

અર્થાત્ ફન મિરાય જેને ફલ ભેમે તે નનસ્પતિ

જો ફુન અને ફન બને આવ તે માનસ્પત્ય

ફલ ભેદો પછી અને તે પામ્યા પછી જે સૂચી મના તે ઔષધિ અને નના મુદ્દમાદિ તે વિરુધ-આ ચરમ્બુ વર્ગિકગણ છે મુનુતમા વાનસ્પત્યને ૫ લે વક્ષો નામ રાખવામાં આવ્યું છે

ફલ સિવાય ફલ ભેમે તે અપુષ્પ વનસ્પતિ જેને અગ્રેષ્ઠમા Cryptogamous Plants અથવા Cryptogamia કહેવામાં આવે છે તે અર્થાત્ વનસ્પતિ એટલે Cryptogamous plants

ફલ અને ફુલ બને આવે તે વાનસ્પત્ય અથવા જેને અગ્રેષ્ઠમા Flowering Plants અથવા Phanerogamous Plants અથવા Phanerogamia કહેવામાં આવે છે તે ઔષધિ એટલે તો ફન પા યા સિવાય સગ્રાઇ જનનાર બાજરી ધડે ભુરાગ ચોખા ઇત્યાદિ પૃથગ્ગતો જે અથમા ઔષધિ નો ઉપયોગ મરે છે તે ગતા ઔષધિ ૧૫ નો અર્થ જુદો છે એ સમગ્ર શમરો

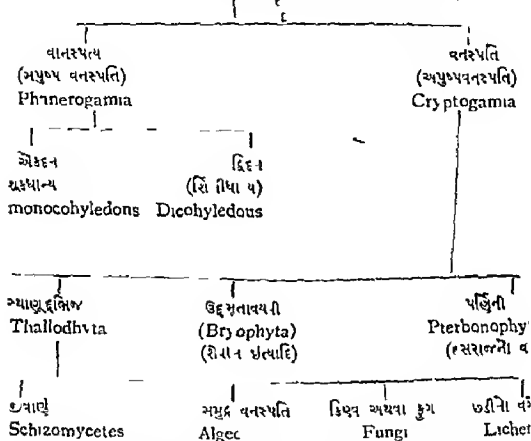
મુશ્વત ડીકામા પશુ વિરુદ્ધતા મે ભેદો પ્રજાનવસ્પત્યસ્તથા આવે છે ૬ હજુ કહે છે કે પ્રતાનસ્ત્ય એટલે પ્રિગ્તાગ્વાળી વિરુધ ગતિય તે કેટલાક મુદ્દિમ્બ કુક છે મુ મ એટલે વર્તુલનતામતનિવિટપ અર્થાત્ વિ હરી તોગણ (બદરવતી અથવા જીનવલ્લી) શાલપર્ણ પૃષ્ઠિપર્ણી મોરે ગતિમતી વીરુધ ગણાય છે ફૂલપાક નિષ્ઠ ઔષધિના પણ ૬ હા ૧૫૧ પાઠા મે ભેદો પાડે છે - (૧) ફલ નિષ્ઠ ઔષધિઓ ડાગર અનાજ વગેરે અને (૨) પાકનિષ્ઠ ઔષધિઓ પામ્યા પછી જે પ્રમાર્થ ક્તય-જેને ૫૫ કે ફન બનેમાથી એમ પણ આવે નહિ એવી ઔષધિઓ બીનાડીના ટોપ ઇત્યાદિ

વરાવિક લાખ ૧૨ પ્રશસ્તપા આથી પા ૧ મગમ વર્ગીકગણ આવે છે નશસ્તપાદે ઉદ્ભવિ ને ૫ વિભાગમા વહે-મુ છે (૧) તૃણ (૨) ઔષધિ (૩) વૃક્ષ (૪) લતા (૫) અનનાન અને (૬) વનસ્પતિ અવતાનને થી અજ્ઞેનાય મીન arboraceous Plants કહે છે વાસને તૃણમા ગણાવી તેનું નામ તૃણ વજ રાખવામાં આ મુ છે તૃણવજ એટલે ફાલ જેને વનસ્પતિ શાસ્ત્રીયો Gramineae કહે છે તે વજ ઔષધિમા Cereals અને

Legumes બનેલો સમાવેશ થાય છે.

ત્યાર આપણે ઉદ્ભિ જગત (Vegetable kingdom) ને મુખ્ય બે વર્ગમાં વહેંચીશું તો તે વિશેષ સુગમતાવાળું થઈ પડશે આજના વનસ્પતિશાસ્ત્રીઓ પણ આજ પ્રમાણે વર્ગીકરણ પાડે છે -

ઉદ્ભિ જગત (Vegetable kingdom)

અપુષ્પ વન પતિના એ દન અને દ્વિ વ બેટા બધાને સુગમ છે પરંતુ અપુષ્પવનસ્પતિના અને બેટા દિવે આપણા રહો મ્હા નજીક નથી આ અનિચ્છિક વિષય છે અમે તેને અગ્રાસ્ય ખૂબ જ રસિક અને બોધ જે આધુનિકોને અપુષ્પવનસ્પતિને ત્રણ વર્ગમાં વહેંચી નાખી છે (૧) મથાણુદ્ભિજન (૨) ઉદ્ભૂતાવયવી અને (૩) પાર્શ્વિની

મથાણુ લિજન એટલે સુષ્ટિની શરૂઆતમાં જે વનસ્પતિઓ પાણીમાં ઉગતી હતી તે દરિઆઈ વન પતિઓનો આમા સમાવેશ થાય છે નિહાનો કહે છે કે સુષ્ટિની શરૂઆતમાં

૧. રહે શુક્રધા ય અને શમીધા ય એવા આદાર દ્રવ્યો બે મુખ્ય બેટા ગણાયા છે શુક્રધા યમા શાલિ ત્રીલિ રથામાઠ નીવાર થવ તેલુચ્ચ ઘટ નદીમુખ હ માદિનો સમાવેશ થાય છે તૃણવ - આમીનેસી પાડર શુક્રધા યમા અત્યંત ઘટ તથા ઉચ્ચારે શમી યા ય એટલે કોગમખ સિંગ દોરે વગેરે I gymnosperms plants ગિંતીવ મા-લેગ્યુમીનોસીમા આવી તથા છે કૃષા હ ધા યને Cereals અને શમી ધા યને L. gums કહીએ તો આને શુક્રધા યને એકદલ મંદ શમીધાન્યને દ્વિદલ ઔષધિઓ પણ કહી શકાય

ક્રૂત આ જ વગતી વનસ્પતિઓ હતી આમા પોષક nutritive અને પ્રતનક Reproductive અને જાતની પેશીઓ નિર્ગનરાળી સ્પષ્ટ રૂપમા રોતી નથી આથી એનું નામ સ્થાણુદ્ભિજન ગણવામા આવુ છે

(૨) ઉદ્ભૂતાનયવી—એટલે જે વનસ્પતિઓને પોષક અને પ્રતનક પેશીઓ સ્પષ્ટ હોય છે તે Cusy ઉદ્ભિજન જેટલી આ પેશીઓ નિકમિત થએલી નથી હોતી પરંતુ સ્થાણુદ્ભિજન પ્રતા આ વગતી વનસ્પતિઓ વિષમક્રમમા વધુ વિચાગનાળી થએલી જણાઈ છે શેવાળ લીસરવર્ડસ વગેરે આ વગતી વનસ્પતિઓ ગણાય છે

(૩) પર્ણિની એટલે મૂળ ડાડી પાં નોંડે મધુજ સ્પષ્ટ સરૂપમા જણાય છે તે વનસ્પતિઓ આ વનસ્પતિઓને કુન નથી મેમતા આડી ઉપતિ રેણુ (Spores) રૂપ પ્રતનક અવયવોમાથી થાય છે હમગજતા કમનીય છા સોળ આજ વગના છે

સ્થાણુદ્ભિજનના આ બે પાડામા આવે કે જરાબ જેને અરેજમા Bacteria કહે છે તે અપુષ્પવનસ્પતિઓ જ બે કે એક સામા ગણવા જેવું છે જનુશાસ્ત્ર એ ઉદ્ભિજન શાસ્ત્રની જ શાખા છે એ જાણવાથી ઘણા વહેતે આખરે લાગશે પરંતુ આપણા પૂરજોને આ વાતનું માન હવે સુનતમા અને માનવી જાતમા નૂરૂપ ઉપર લખાણ છે આ શક એટલે જલજનુ એમ ડહણુ પરિચર મરવે છે ડીમ માને છે કે આ શક તે એક જાતની અત્યંત સુદૃઢ વનસ્પતિ (ડાયટોમ) કે આ અતિસુદૃઢ વનસ્પતિ જેને કેટલાક પડિતો Bacteria જ માને છે તેનો ઉપોગ જાત્રાપને તેના મગસૂતમા અને સુનુત વગેરેએ પોતાના પ્રયોમા વિગરર્થન માટે રોત છે આ અતિસુદૃઢ જરાણુ જેવી વનસ્પતિ ખાઈ નેજ નાની માછલીઓ પોતાનો જનનનિર્માહ ચનાવે છે આ નાની માછલીઓ ખાઈ ને મોગ માછલીઓ જીવે છે આ મોટી માછલીઓને ધા નામની પગડ માછલીઓ ખાય છે કોડલીવગ આજમા વિટામિન એનું પ્રચૂર પ્રમાણુ જોવામા આવે છે તેનું મૂળ આ અતિસુદૃઢ વનસ્પતિ (ડાયટોમ) છે કાણુ કે વિટામિન એ' ઉદ્ભિજન સૃષ્ટિમા જે કરોડીન (ગાજરગી 1/10 12 પદાય) રહેલું છે તેમાથી જ પ્રાણિમાર અનુકર છે ઉદ્ભિજન સૃષ્ટિમા પ્રેરીન પદાય રહેલો છે જે પ્રાણી શરીરમા ગ્રાપડી જ વિટામિન એ મા પરિણત થાય છે અર્થાત આ અતિસુદૃઢ વનસ્પતિ જેને જરાણુ કહેવામા આવે છે તે એક સ્વતંત્ર વિષય બન્યો છે અને આ સ્વતંત્ર વિષય—Bacteriology એ—હાલ આશ્ચર્યજનક ઉન્નતિ સાધી છે આ વર્ગમા દ્વિદ્રજક દ્રવ (પ્લોપ્લાસ્મ) હોવું નથી સ્થાણુદ્ભિજનનો ખીજો બેદ તે સમુદ્ર વનસ્પતિ (Algae) સૃષ્ટિની શરૂઆતમા દિગ્માના પાણીમા આજ જાતની વનસ્પતિઓ જાતી એમ વિદ્વાનો માને છે આપણું આયોડીન આજ વર્ગની વનસ્પતિઓમાંથી તયાર થાય છે તમે દારકા ગયા હશે તો ત્યા સમુદ્રનો કિનારે સમુદ્રનો પાણી ઉપર તરતી વિરિધ જાતની વનસ્પતિઓ ભેઈ હશે ન ભેઈ હોય તો તમે જ્યારે જવાનો પ્રમંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જોજો આ સમુદ્રવનસ્પતિઓનો અભ્યાસ મને મુદ્દલેય નથી પરંતુ આ અભ્યાસ માયન છે ખૂબ જ ગમિક છે એમ હું આપને ખી શકુ છું સારએસસ તામની સમુદ્ર વનસ્પતિના એટના મોગ જાણા થાય છે કે તેનું મૂળ હાથમા આવવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે આ વનસ્પતિને લીરે તો એ સમુ નું નામ પપુ મારગરસો સેરાવર રાખવામા આવ્યું છે લેમિનેરીઆ તામની વનસ્પતિમાંથી તો અપુતા હાથા પણ મનાવ

વામા આવે છે અગર અગર અથવા ચિત્રામ વામ જેનો ગરુડમેવો મનાવવામાં આવે છે તે પશુ મધુ વનસ્પતિનું ૧ મધુ ના પાણીમાં ઉપર ત ની ૪ -૫ ફીઝ બીડે ઉગતી આ સમુ ના તમોએ ધની-આરી અમૃત્ય વનસ્પતિઓ મધુદ્રમા થાય છે વિદ્વાનો આ નનસ્પતિઓની ગોધ આ અમૃત્ય પાણી મા ૧ ઇવન પમાર મરી લા ૭ અતન મમદના તમીયા મોવરાના અથાગ પ્રવતો આનુ યસ છે તેન દોટામયે પડવા લાગરા છે ફોઈ ઉ માલી તરુણેષ આ નનસ્પતિઓના મુખ્યત્વે તરુ રાજો તે વધોને વાના મમમા પશુ ઘણી ઉપયોગી નન પતિઓ લાય આનર આરોગીન આજ વનસ્પતિમાંથી બનાવવામાં આવે છે આમા તરુદ ૧ કચ (નોતરોન) દોષ છે લીની નીની ની અને બુરી (લાઉન) આરી આ જાતની નનસ્પતિઓ આ વામા થાય છે

૨૪૭ દિબિ / તો રોને વગ િષ ૧ મયવા કુગ (Himgu) રાટની બાખરી અને સુગ્રમા ઉગ મતી કુગ આપમે સૌંદે દીકી છે આ પગ એ નતની દિ ૧૩ દ્રવ્યગીન (નોરોફોન) વગરની-વનસ્પતિ નીટ (મિષર)નો મમૈવડ આમા થાય છે

રયાભુલિભજનો એથો ૨૪ લીચ મ ખડો અને જાડના થડો ઉપ આ જાતની અમૃત્ય વનસ્પતિઓ થાય છે મધુ વનસ્પતિ અને કુગ રોના અસપગમના ૨૪ ૧૭થી ૭ આ જાતની વનસ્પતિઓ અસ્તિત્વમાં આવે છે

આ રયાભુલિભજ વન પતિ સુદિની શરૂઆતમાં હતી અને લાખો વર્ષોના ગાળા પછી આ અપૂર્ણ અવધરો નાળી નનસ્પતિઓએ મુખ્ય અવરો ધા હુ ધો લોવરવડ સ મોમીમ વગેરે આ જાતની ઉ બુતાવધી વનસ્પતિઓ પરી લાખો વપ પછી પશ્ચિની વનસ્પતિ (pharidophytes) અસ્તિત્વમાં આવી અને આખરે આનંદ આરો મેરી દસરાજની અનેક ચિત્રનિચિત્ર જતો વિષમકમે વિષમિય ની સુદિની શોભામાં વૃદ્ધિ કરવા લાગી કુદરતને હમગળના સોખાથી સતિ ન થઈ દમરા તરી પુરુષ મેમવક અવધરોથી (spores) થતી વૃદ્ધિ કુ રતને અપૂરુ લાગી જેટલે કાનકમે ફેરફાર થતા થતા સપુષ્પ નનસ્પતિઓ સુદિ ઉપર અવતરી આ વનસ્પતિઓએ મૂળ થડ પાન ફૂલ ફળ અને બીજ ધા હુ ધા આ વાનસ્પત્ય સહિ-સપુષ્પ વન પતિઓ--વિષે આપણને એજેન્સ માનું છે પગલુ સુદિ મા આગ ભાગ થતી નનસ્પતિઓનો આપણને ક) પરિચય છે

સુદિની શરૂઆત વનસ્પતિઓથી થઈ પે રાતનું નાન આપણ ૧૫ જોરે નુ એમ રામાયણ ઉપરથી જણાય છે એક નખતે એક ધુવડ અને મેક ગીધ મ તેને એક ઝડ પર બાવેના માગા માટે તકગર નઈ ધુવડ કરે છે આ માંજો મારો છે એ મ તે આપસમાં ક્યાર આ ટટાનો નિશાન ન મગી શકતા તારે તે ગમચ છ પામે પહેલ્યા થી ૧મથદ તે બ મેને તમે કેના વખતથી આ જાડના માગામાં રહે છે ૨ એ પ્રજા પૂરા એટલે ગીધ જનામ આપો ૩ ઠાથી સુદિ ઉપ મનુ પો વચવા લાગરા તારાથી હું આ માળામાં વસુ હુ મનુષ્ય પરિવો ચ ૧ ધુવડે વસુ લ્યા થી આ સુદિ વન પતિથી મોભરા લાગા ત્યા થી વ વ વપ્તોમિતા હું ૪ માગામાં વસુ હુ પોતાના અગત્યોની મદાયથી પાખર ગમચ છ ૫ ધુવડનો હક્ક હુન ગમ્પો કાગ કે મનુષ્યો વચવા લાગ્યા ત પેના આ સુદિ ઉપર વન પતિઓનો વાગ તો ૧ સાંજાજાએતા ૧૦ Biologists માજ રાત મ્હે છે વન પતિઓ આઈ ૧૪

પ્રાણિઓ જીવ્યા છે અને હવે છે અને આધુનિક 'બોસ્કો' શબ્દ જો આ જ પ્રાણીથી
 ઓક Bosko I eat એ ધાતુ ઉપરથી પડ્યો છે

પ્રત્યે સૃષ્ટિ પદાર્થ મે ઐશ્વર્યમા નિષ્ક્રિય થાય છે [૧] માશન અને [૨] અનશન.^૧
 પુરુષસૂક્તમા સતા વિધ્વન્ વ્યવામતે સાદનાનશન અમિ માશન એટલે જે નજ પોતાની બહર
 બાહ્ય પદાર્થને લે છે અથાત્ ખાય છે પીરે છે અને તે થકી ઉત્પન્ન થતી ક્રિયાથી પોતાનું અસ્તિત્વ
 ટકાવી રાખે છે, નથે છે, મનુષ્ય ઉત્પન્ન કરે છે તે વગેરે સામાન્ય કહેવામા આવે છે ઉદાહરણ
 તરીકે જા પશુ પક્ષી મનુષ્ય ઇત્યાદિ સા જોવા માલ પ ધર્મને ખાઈને જ પોતાનું જીવન
 ટકાવે છે આથી નાપ્રેક્ષમા organic શબ્દ જેનું લાપાતર આજ સુધી ગુજરાતી સાક્ષરો
 મેદ્રિય એવું ના આવે કાનમા પ્રેટના ન જુદા સુધારી શબ્દન ગમાયન 'ર એવું નામ
 આપે છે-તે બધા ક્રમતા આ માશન શબ્દ વિરોધ થોય છે Inorganic અનશન જે
 વગ બાહ્ય પદાર્થને ખાનો નથી (ઉત્તર અનિજ પ ધર્મો) તેમ પ્રત્યેત્પત્તિ નગેરે ખરી શમ્તો
 નથી તે વગ નિર્ગિદ્ર ના અનશન શબ્દ વિરોધ થોગ છે

ઉદ્ભવનજ સૃષ્ટિમાં મારાન નગમા મમાવરા થાય છે આધુનિક બાયોલોજી શબ્દ
 [Bios=life] and logos=discourse-ઉપન મીમામા] મે માશન નગ કમ્તો
 શબ્દ છે માશન વગમા પ્રાણી બે ઉદ્ભવિ જે બે મુખ્ય ભેદો છે ઉદ્ભવિ અને પ્રાણી
 વચ્ચે જો ફરક એ પ્રશ્ન પણ રિચાગના જેવા છે આજ દિન સુધી પ્રાણિ અને ઉદ્ભવિ
 નગેતો ભેદ દર્શાવના કામ પા નામા આવના પ્રાણી સ્વેચ્છાથી સ્થનાતર રી રી છે
 નથારે ઉદ્ભવિ સ્વેચ્છાથી સ્થનાતર ખરી મળતુ નથી પ્રાણીમામા હરિતજકદન્ય (પ્લોરાઈડોન)
 હાતુ નથી જનાર ઉદ્ભવિ મા હાય છે આ અને બી ન મુદ્દાઓ બ ને વચ્ચેતો બે દર્શાવવા
 ઉત્તરમામા આવના પ તુ હવે તો આ બધા મુદ્દાઓ જોગ કના છે પ્રાણી માફ ઉદ્ભવિ પશુ
 સ્વેચ્છાગે સ્થનાતર રી રી છે કે કેમના પ્રાણિઓમા ઉદ્ભવિ દ્રવ્ય છે નાગે
 પ્રેટથી ઉદ્ભવિમા આ દ્રવ્ય નથી જોવામા આવતુ ઉદ્ભવિ અને પ્રાણી બ નેતો પિતા ખરી
 રીતે એમ જ એમ લવે તો પ્રગતિ થાય છે અનન્યની ચીજુગારીમાથી જ બ નેતો નાદુર્ભાવ
 છે કોઈ લગાવેલ ચીજવાતુ કે લગાવેલ ઉત્તરતુ નથી મનુષ્યે કથુ છે કે કાત સજ્ઞા મથ લયે
 સુલલુગ સમન્વિતા મુદ્દા મથી યુક્ત અત સત્તારાળી નનસ્પતિઓ પ્રાણિયોની માફક જ
 ખાય છે પીરે છે બેવે છે નજે છે મરે છે ઉત્તર રૂઢિની નિરુપણુમ નામના સુક્ત
 વનસ્પતિઓમા હવે મુદ્દા નિદ્રા મજ જુ રાજ ઔષધ નગેરે મજુવે છે કે ઘડદશન
 મમુચ્ચલ ઉપર રી દીકાગા ગુજરાત જપુવે છે ન જમ સ્ત્રી બોહદ પત્રિપૂજ્ય મવાથી મારી
 સનતિ ઉત્પન્ન ખરી મકે છે તેમ વનસ્પતિમા પડ પોતાનું જોશ મારી રીતે પત્રિપૂજ્ય
 થનાથી સાગી કનમતતિ ઉત્પન્ન ર છે વિગિષ્ટનાહ દિમલ્લ વિશિષ્ટસ્ત્રીશરીરવન્ તથા
 છાશરીરવ તથાવિધવૃદ્ધપૂરણાત્ પુત્રાદપ્રસવન તથા વનસ્પતિગરીરવ્યાપિ તત્ત પૂરણમ જે
 વનસ્પતિ ને મુદ્દા મના ન તની માદી પશુ ગુજુરત આ લે છે (સમીપગુપ્તવિદ્યસર
 કાતુ દક્ષિણભૂગત્યઆમલકાલ્પિપ્રમૃતિના સ્વાપવિગોષત્ત ॥ ગમડી અથવા ખીજડી કુવાડીરો

૧ ૨૪ ૧૩૫ શાસ્ત્રી નરી ૨૧

૨ ૩૧૦ ૧૦ ॥ શાહુ જમ તા ૧૧ માઈ ૫ ૧૧૧ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧

૩ ૩૩૨૪ પ્રતિનિવૃત્તમા ન્યધિષ્ટિત નીવમરણશ્વ નજામરણરાગવત્પ્રયોગીજ સજાતી
 માનુવિદ્યાનુકૂળાગમનપ્રતિકૂળાવગમાદિમ્ય પ્રાસદ્યસારવન્ ॥

સંધેસરો કામમદ્ આવગ અગથીયો આળની વગેરેના પાન રાત્રે સંક્રાન્તિ મ્તર છે અર્થાત્ આ વૃક્ષો રાત્ર બીધી જાય છે અને સનામ્ભા નગે છે આ બધાથી આપણા પૂતળોનું વનસ્પતિ ત્રિપાનું જ્ઞાન કેવું હતું તે હીમ્મીક સગજ રાધાય છે વનસ્પતિઓને સુખ અને દુખની લાગણી થાય છે તેમને રોગો થાય છે દવાઓથી રોગો સારા થઈ શકે છે વગેરે બધા વિસ્તારથી ઉપવિવિનોદ જોના ન થોમા મહેરામા આવ્યું છે *

દદ બલે ઓ અને પુરુષ એવા વનસ્પતિના બેગે પણ દર્શવેના છે

અથ વસકનામાનિ મેદુ લીપુસયોસ્તથા ।

ક પ ચાસ્ય પ્રત્યાતિ વિસ્મરણ યથાતતમ્ ॥ ચરુ ક રથા

સંદેહુન મોટાફલ અને સિંગધ પનપાળો કુળ તે નરકુળ અને અશ્વપુષ્પ શામલ રંગ નાના ફળ તે-આ સ્ત્રીકુળ એવો પરિચય પણ આપેનો છે રાગનિધકાર નરહરિએ સ્ત્રી પુરુષ અને નપુસંસ એના ત્રણ ભેદો આપવાની ધષ્ટના શ્રી છે અર્જુન પ્રથમો વગ લીપુનપુમ્મલ વૈન ત્રિવિધ્ય દ્યાવેરુપિઃ । ગણુ વર્ણ્યામિ તત્ત્વમ્ દ્યક્તમત્ર દયાજનમ્ આનંદાશ્રમ તત્ ૫૩૩૩) સ્થિતિચિત્તજ્ઞતા મનારમા પા સ્ત્રી-વૃષ્ટો મામાન્ય પરિચય આપનામા આવેવો છે અને પુરુષો માટે ચત્રુપ ત્રાગદિ નાતિત્રિપ ન ચાપરુમ્ । દ્યુલે

અકપાણિ તેની ભાનુમતિ યાજ્યામા વુશ્વાસ્તુ ચત્રાજ્ઞતાડિ તન વ્દન જ્ઞાનતયા ગાદ્યાપદેગા વિપયા દવ વૃક્ષો નેતનવાયા છે અવવાળા છે પરંતુ તમસથી તે ચામ થએવા ઢોવાથી મનુ થોની થે છે તેમનું અવન દોચર થઈ રાહતુ નરી (દ્યન ખન ગતિમદ્દાન્ત સન્નિતયા (Dormant unmanifested consciousness which is extremely dull) બી એન સીક) વૃક્ષોને અત સજાવાળા પણ અતિમ દ-સુખમ અવસ્થામા દેશા દ્યારે છે આમા ત શાન્તિપવ મા વૃક્ષો રપરા અનુભવે છે રા દ સુપે છે, આખથી દો છે એ છે રસતુ નાન ધરાવે છે પાણી પીએ છે વોરે રપષપણે પણ વધામા આ હું છે

અભ્યતો મ્લાચતે પળ નકપલ પુરુષમેવ ચ ।

મ્લાચતે લીયતે ચાપિ સ્પશસ્તેનાત્ર વિચતે ॥

વાય્વમિશ્વરશનિર્ણોધ પલ પુરુષ વિશીઘ્યર

ત્રોત્રણ શુદ્ધતે ન દ તસ્માત્ નશ્વતિ પાન્પા ॥

લગી ઘેટયતે વૃક્ષ સ વૃત્તિવ ગાપ્તિ ।

નશ્વત્વુથ માર્ગોડસ્તિ તસ્માત્પરન્તિ પાદપા ॥

પુરુષાપુરુષેસ્તયા ગ ધે ધૂપેય વિવિધરપિ ।

અરાગા પુરિતા સતિ તસ્માત્ત્રીપતિ પાન્પા ॥

પાન્ સન્નિપાનાજ્ઞ વ્યાધિના અપિ દનાત્ ॥

દ્યાધિપ્રાન્ત્રિયસ્વાત્ત્વ વિચતે રસન દુન ॥

વત્રનાપલનાત્રેય યથાર્થે વલમા ન્દ ॥

તથા પવનમપુચ પા પિચિ પાદપ ॥

મુરુ મયોથ શુદ્ધગાર ક્રિત્તમ્ ચ વિગેહનાત્ ॥

વીર વ યામિ વ રાગા ધ્યત્તમ ન વિચતે ॥

પ્રકૃતિવિષય પુમાનુક્તો મનીષિમિત્ર । આત્મા પરિચર આત્મા કે આ મનેના મામાન લયલો
ધરાનના વૃક્ષોને નપુંગ વૃક્ષો મોના છે આ પના મેની વાગુણ છે એમ માગે છે
જનિ sexual characters વિષય જ્ઞાનનો અભાવ આ નર્ણન આપે છે

મનજનો! આપણા પૂરજોના ઉદ્દિગ્ધજ્ઞાન ઉપરનું ઉપગ્રેક્ષ વિદ્યવાવનોન આપણને
અને રીતે માગદશક છે આપણા એ સ્વનામધ ન પૂરજોને Intuition થી—અસાથી—કે
યોગદ્વારા—મને તે રીતે નનૃતિમા હર જોએ અને વનૃપનિજોને અત મસાવાળો વર્ણુરી
પછી એના ગુણાપ જાણના નાજોમા તેને મો—અને મારો જગત નસારે અનાતમા
ધારવુ તવુ ત્યાર આપણા આ પૂરજોએ આના પ્રયત્નોથી ઉદ્દિગ્ધજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું ઉદ્દિગ્ધજ્ઞાન
અગ પ્રયત્નોને નાજો આપ્યા અને મૂળ કુનદ્ધી સાવાના મને દરાના ભમા લીધા
જગથો પૂઠા એરી નાજો ની ગોધ રી હનનીય નેખનીય બે ની ન વૃષા કેસ્ય અસુખ્ય
ત્યાં વિવિધ નાજોનું વર્ગીકરણ મ્યુ અગ્નના ક પરથા અને વિદિ જ્ઞાન જોરાથી
રેચ અને નામ તેમજ નિદ અને અનુસાગત દરાજોના અગ્ન નીમા અપગી મતિને
છક મરી દ છે આપણા નિવદુજો એ આપણ આગમેનું ધન એ ધમી રખાનુ
છ તેમ આ નિવદુજોમા ગતો માથે મ ન જાગર રથ રથા કે પર હુ ગુપ્તસુદિરાજોને
ઉદ્દાપોદ' મવાનો હક્ક છે મદમતિવાનો માટે મા મામા ન માજુમ અથવા પુથાનુચમન
એન શ્રેય છે માગ આ વિપરના રિચારો આપથી અનત નથી જ નિવદુજોનો પ્રતિ
સંગ્રહ કરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે તદ્દા રી હમે આપણા નિવદુજોના પ્રતિ
મંરકગણ હવે યના જોષએ એમ મો તો લાગે છે

ઉદ્દિગ્ધજ્ઞાન આપણી પાકગાજાઓ અને મ વિદ્યાનોમા પદ્ધતિપૂર્વ ભજાવવાની
જરૂર છે આને માટે આપણી પાસે એમ પણ આ પાકનુગત નથી આ એ ની વાન છે
આ ઉદ્દિગ્ધજ્ઞાનના પરીભાષા તેનું ગારીંગ (Plant anatomy) તેનું નજન ગારીંગ
[Plant Physiology] ગર્ભશ્રેણી [Natural classification] વગેરે ઉપર વિસ્તારથી
દે લખી રહો છુ પ્રકાશક ગોધુ છુ અમ કાલ્ય અને આપણા આલુવદીર શાસ્ત્રમા અહીં
તદ્દિ જે વેગમનુ છે તેને અનરિચન જોડરાસની જરૂર છે પરિભાષા આપ ને માગી માપડી
શકે એમ છે પરિભાષા મે લખી નાખી છે આ જમ્મા માટે આપણે પરિભાષા
તપ સિવાય મિદિ ન હોય આ મકાતિ સુગમા પ્રમાદી ગ્દે આપણને નદિ પાનકે નિષ્કુર
કર્તવ્ય પાનન વિના આપણો જ્યવારો દે વ પી શમ્તો નથી જીમ પામે જીમ માગવા
મગ્તા આપણી તપ નસતિ વધે એ જોરા હું ઉત્સુક છુ પ્રતેક વદ સ્વાધરાયત થાજો
સ્વાધાપથી મતિ નિગ જનાવો અને ગુજ જુષ્ઠિધી સુખ થ શિષુ ને જગતમા એરી કાઈ
શમિત નથી જે આયુર્વેદના ગમ્તોના ઉત્ક્રાંતે ખાળો શકે છ ના મુદ્ધા મુગમા સદુનવત
પ્રાચીન વાગનવર્ષે વિધાના પામે શુભ જુદિરી જ થાયતા મરી છે ભારતવર્તનું પનન તેના
મતિનિનમને આખારી છે વજાનું પનન પથ જુદિલોપથી જ થજોનું છે એમ હું તો માનું છુ
તપની દિવિતા ગેરી શ્રદ્ધા આપણા અંતરમા આવી રમે તપથી આપણા જીવન આપણાવિન
થાગે તપથી આપણી શુદ્ધિ કુપ્ત્રામ અને વિદ્યા થાપે પરમાતમા આપણી ગુપ્તશુદ્ધિ
યુક્ત મરા આ દિન જતદી આવરો ત્યારે રજાના ઉત્કર્ષની જયગાથા નખવાનો મિત્તેને
ઉદ્દાત્ત પાવરી

કારમા પડી હતી, ત્યારે સુનુને સ્પર્શીમા જે આશ્ચર્યજનક ઉન્નતિ અને મહાન શક્તિ હતી તે આધુનિક શસ્ત્રવેત્તજ્ઞોને પણ અસ્મિત મરી રહે છે-ડા રાક્ષ હનન મ્હે છે કે

‘ભાગ્યના પ્રાચીનતમ આધુનિક અધ્યયનોની ગચનાઓમાં જે શરીર વિજ્ઞાન સમ્રાટો છે તે નોંધે તે મારી માટે ઘણા વિદ્વાનોને આશ્ચર્ય થયે તેના વિસ્તાર અને ચોક્કસાઈ (નિર્ણયતા) બે તે વિસ્મયજનક છે

ગ્રીસમા હારોફાઈપ્સ (Harophalus) સૌથી પ્રથમ શસ્ત્રકર્તા પગ તુ ત્યારે ભારતમાં પણ ખુબી શય અને શારીર વિજ્ઞાન ગ્રીસમા પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યું હતું તેટલા મોડા સમયમા એવે કે બી સી મા તે આ ક્ષેત્રમા મમ ગતે જણાવે છે આધુનિક વૃદ્ધિપુ માનિર્ણય નમાળે પણ સુનુને મમય ૬ બી મી છે તે પછી પણ નકી થાય છે કે સુનુને (ગ્રીસમા પ્રચલિત થયે તે પછી) કેનારે મમ પછેના ગવરટે મોં હતો અને ભારત વર્ષમારે સુનુને પ્રથમ શસ્ત્ર કરે મોં મેમ મેવાની પણ કાઈ જરૂર નથી તરુ કે અદ્યતન પૂર્વ આધુનિક મહિતા સરખલા એ ન બનાવી છે એવ નમાપ છે તે પરથી નીચે થાય છે કે સુનુનેની પહેલા ઘણા સમયથી શસ્ત્રકર્તા તથા ભારતવર્ષમા પ્રચલિત હતી આરોગી બીજા નતિ મો માથે નિરતર યુદ્ધ મ્વા પડતા તે પણ શરોતનાનો મુખ્ય હેતુ હતો (યુદ્ધમા) મેનાધિમરીગોની માથે શસ્ત્ર વધ પણ રહેતા અને તેઓ ભગ્ન શાખાઓને છેદન અસ્થિસંધાન અને આહોના તુરના દુકડા બનાર કાઢવાનું માય કરતા મગ્ગે ના સુદ્ધ નમા પણ અસ્થિની કુમારો મે ભગ્ન પગે કાપી લેવાનું (Amputation) અને કુદી આપે શસ્ત્રશસ્ત્રની મારાનું છતા ત છે x સુનુને ૧૨૫ પ્રકારના શયશસ્ત્રો બતાવ્યા છે અને જરૂર મારો બી ૧ માનનાનું પા મ્લુ છે એમાથી કેવાથે શસ્ત્રોમા માન મોડાનું શસ્ત્ર સાથે આધુનિક મર્લિ ન અસ્થિ બનાયા છે એ પણ નિરીક્ષણ થી બાદથી મુન્ય ખૈરાતીગમ દ્વરદ આધુનિક અને સહન હોસ્પિટ મા સુનુના પ્રધોના આવા પગે સવનું પુનર્નિર્માણ પુ છે જે મવ શસ્ત્રો આન મવ મા ન શરીરમા નોંધે મરો શારીરના મોક્ષમ માનની આવશ્યકતા પગ સુનુને ૧૫ માગ દીધો છે શવર ને માટે મુનુને કેમ તમાગ મેમ ગો આવતમા સુનુને ખાસ નિયમો મતા પા ન અને શરીરના અગ નત્ય મને ધ્યાનપૂર્વક નેના મમજવા અને વાદ ગખના તે ખાસ આગ્રહ કરે છે તેણે

૧૨૫ કુચુ છે કે શવર માટે જે મુનુને લેવામા આવે તે બાહીન હપ્પ શીથ અથવા કોઈ છુના વાધથી સીડિત નહિ હાવા નોંધે

સુનુનેના મમયમા ચતા જોપરેશનનું ક્ષેત્ર મહુ વિશાળ હતું મવ શસ્ત્રકર્તા પ્રચારમા હતા નેત્ર-શનાકયમા મોતીના મદતમા આપના મસ્તિષક સુધીની શસ્ત્રક્રિયા (Craniol operations) પણ ત્રચાગમા લાવનામા આવી હતી જે જે આધુનિક વિદ્વાનોએ સુનુને મહિતાનું પોતે અધ્યયન કમુ છે તેના હૃદયમાં સુનુનેની મોગતા માટે ઉચ્ચ સ્થાન છે વેમર મ્હે છે કે-ભાગ્યવાસી મોમે સ્પર્શી વિભાગમા પુન નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી હતી આજે પણ યુરોપની નવ તેની પાછેથી કાઈ રીખી શકે તેમ છે જેની રીતે તેઓ નાસાનિર્માણ (Rhinoplasty) ની ક્રિયા શીખ્યા તેમ જમનીના વિખ્યાત સજ્જન ડોક્ટર Hirschberg કહે છે કે-The whole plastic surgery took a new turn

x સદા વધાનાયતી વિસ્તાર્ય ધને દિવાનતવે પ્રત્યક્ષિ ॥ તરમા ભતીના સત્તવાવિવશ
ભાષત દસ્તામિપત્રાચારી

સુ બધા સલાપતિ શ્રી પ ગિવશર્મા આયુર્વેદાચાર્ય અભિલાષણ ૪૯

when the cunning devices of the Indian worker became known to us'

ભારતીય મનાકારોની કુશળ વિધિઓનો પરિચય પ્રાપ્ત થયો પછી તો સ રક્ષિતાના સંધાનવિભાગ (Plastic surgery) નું આયુ રૂપ પદ્ધતિ મળ્યું છે

ભૌતિક અવેશજન્ય ઉત્તનિશીન અને વસ્ત્રાનિ લાગતીય શ વશાસ્ત્ર આ બધી સમૃદ્ધિ છતાં પણ તે બાંહેધોના શિખર બની ગયું સર્જી અગ્રેષ્ઠ બૌદ્ધધર્મ મ્તીમયો પણ મન્ત્રાદ્ હોના છતાંયે પોતાની આ રી ધર્માન્ધતા કે તેન સકુચિત દષ્ટિકોણથી પોતે મુક્ત કરી શક્યા નહો તેણે મનાન ઉપકાગ દર્શિયો અને બાદ અદ્વિમાલાવશી રાત્ર્યમા એવો હુમ્મ કર્યો કે જે કોઈ શપ્તશ મરચે મરે તો તેો ગણગધી ગણી મના મવામા આવશે (જેમ મુનર્ધ મગમરે આસરાશિષોના મધમા આસા ની ને તેમ) આ આસા એટલે ભારતીય શારીરવિજ્ઞાન ઓ મજરીના વિનાતની મધુવગાઈ હતી

ત્યારપછીના ઇતિહાસનો આપ મનને પરિચય છે જે કે છેવટે બ્રાહ્મણોએ બૌદ્ધધર્મનું હિંદુમાથી ખડન મ્યું, તો પણ ભારતની વૈનાનિ મનોવૃત્તિનો તો મ્મશ જામજ થતો ગયો અને મધ્યકાલમા લોકોના મનમા વડેમ ઓ કોમીવા વધના જ ગયા કાયચિદ્વિત્યા (Medicine) ની શાખામા બીજાએ પણ C નતિ સાધી કે પણ શારીર અને રાત્ર્ય વિજ્ઞાન તો મધમા જ રતી ગયા અને તે પણ જુશીણુ અવસ્થામાં શમને અડકવું એ પણ પાપ મનારા લાગ્યું જે પ્રજા શરન્ડે દારા પૂજા શારીર નાન પ્રાપ્ત થયો વિના વૈદ્યક્રોધ ધધો મરવાની આસા આપતી ન હતી તે પ્રજા વિગ્રનના આ વિભાગ (શત્રુ સાનાક) થી એવી બધી વિમુખ નતી ગઈ કે ત્યારે અંગ્રેજોએ કનમ્તામા પ્રથમ મેડિકન કોલેજ ખોલી ત્યારે કોઈ પણ દિની ચવચે કનમ તયાગ ન થયો પણ છેવટે એક યુવાન પડિત મધુસૂ ન મૌથી પેનો આ નામ શિખવા તૈયાગ થયા અને આ બ્રાહ્મણુ જ્ઞાતિનુ પગમ સૌભાગ્ય ગણાય શરણુ કે તેવા મધ્ય આસ્તિમ્યતા યુગમાયે આ પહેન બ્રાહ્મણુ જ મરી જ્યારે તેણે મૃત્યુરેહ પર પ્રથમ શસ્ત્રોનો ઉપયોગ થયો ત્યારે તેને પાચ તોપોનું માન આપરામા આવ્યું હતું અને તે શમી પોનિમ ચો નીએ ગણવામા આવ્યું હતું (જુમો-G N Mukherjee's History of Indian Medicine)

વૈમાનિક મનોવૃત્તિને દ્વાસ અને આપ્રદાવિ મૃત્તિની વૃદ્ધિ જે પનનો આગલ થયો હતો તે મુરલીમ વિજ્ઞેનાગોના આગમન પછી રધનો ગણે ના આ દુર્ભાગ્યની કથા હું આદી સમજાવવા નથી હમ્મને

અને હવે બ્રિટિશ રાજ તો આયુર્વેદ ચિત્સિક આર્થિ અને કેમવણો વિષમ સવ સુવિધાથી વચિન ગદો ગયો પોતાના જ દેશમા તે વિદેશી બની ગયો અન્યાયપૂર્ણ વિકટ નિયમોથી ર્ધારેતુ તેનું જીવન મ્માગ બની ગયું વિમ્મરમા વૈદ્ય પદ્ધતિને ગાજ્ય મ્તોઓ તરફથી ઉત્તલન મરે ન આ બધા વિષ્ણો અને ર્માવડો આમનો કરીને જે ચોનુ ધન વૈદ્ય એ ન મરી શકે નેતા પર તેને મ્નકમોય મગ્નો પડે છે પોતાના દેશની મરમર માથે દશી ચિત્તિને ને આવો અર્થિક મમથ જ દો વલસમા અને ગતનમે દ વચ્ચે આ મિવાય કોઈ પ્રમગની આર્થિક આપ લે ચક નથી

અઠ્યાવીસમા નિખિલભારતવર્ષીય વૈદ્ય સંમેલનમા પાસ થયેલા ઠરાવો

૧ આ સંમેલન નિમ્નનિખિન રહ્યોના આ ન સ્વગતમથી આયુર્વેદને જે હાનિ થઈ છે તેજાન્ય દુષ્કાળના અનુભવસુખ તેમના વિભાગ માટે સ્પર્ધિત રોકાઈ કરે છે અને તેમના કુટુંબીજનો પ્રતિ સમયે ના રક્ત રે ?

સ્વગતારી વલ ૬ હિમિપ્રપન ૭ (મુમર્ષ)

કનિગ ૮ ૧૨ નાથ મિત્ર (નાહોગ)

રસમી મળેશાન ૭ વલ (અગમેર)

વલ સુરમાન અમવી (કાનપુ)

વૈદ્ય દાનતગમજીવરૂ (ઉજ્જૈન)

વૈદ્ય સુનીસાન વનમાવી ૧૩ (ભરૂચ)

વૈદ્ય રતનનાથ બખ્તાવારનાથ (મુમર્ષ)

નમ ૧૩ ૭ પ્રાપ્તવન જોશી (શાતાકુશ)

વૈદ્ય દરિદ્રમા ગગાધર (મુમર્ષ)

વલ ભગવાનના ત્રિશુવન (મુમર્ષ)

વૈદ્ય દિનકર કેશવ મનીન ૨ (મુમર્ષ)

વૈદ્ય તારાનાથ શર્મા (મગલોર)

લક્ષમણરાન ફલુશીકર (નાગપુર)

વજનાન નાગપુર (પ્રયાગ)

નાગમથુગવ વાગલટ (પ્રયાગ)

સિનગમમિત્ર ધટૌ ૧ (લખનૌ)

સભાપતિ દ્વારા

૨ ગત વન નાગપુર સંમેલનમા પમાર થયેલા ઠરાવ મુજબ આયુર્વેદિ ગ્રન્થાદિ પ્રમુખને માટે જે પ્રકાશન સમિતિ નિમિત્તે મનાવવાની આવેશજના કરવામા આવી હતી તેને સંશોધિત સ્વરૂપમા સ્વીકારનામા આવી અને તેના પ્રથમ મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર તરીકે પદિન જીવતરામજી લલ અને શ્રી નાનામાહેન પુરાણિકની નીમણૂ મુદવામા આવી આની એકાદિસ મુમર્ષમા ગહેશે

આનું નામ— આયુર્વેદીય માર્હિત પ્રકાશન સમિતિ નિમિત્તે ગહેશે

ધ યના પ્રસ્તાન

આ સંમેલન મહાગ વધિરાજ શ્રી બીકાનેર નરેશને હાર્દિક ધનવા આપે છે કાગજુકે તેજાશ્રીએ પોતાના સુવર મહોત્સવના નુકમ પ્રત્યે પોતાની પતી પ્રમતના હિનાથે અને આયુર્વેદિક ચિમ્તિમાના મયાનનાથે એકી સાથે રૂ ૭૫ ૭ નું રાગભિક્ષન તા -૧ - ૧૭ના રોજનું હું છે અને એ સ્થી તેનો આરભ પશુ કરાવો છે વળી આયુર્વેદિક રૂઝબાદન તથા ગમાવન શાતાના સચાવન માટે ભવિષ્યમા વાર્ષિક રૂ ૧૮ આપવાનું પણ

અર્થન આધુનિક આ સંમેલન આશા રાખે છે કે પોતાની પ્રજામાં આ દશદિતૈરી આયુરેદિ ચિકિત્સાનો પ્રચાર થી વિસ્તાર પધારીને અખિલ ભારતીય આયુરવેદ મહામંડળના નિશેષ મંચરાદ ને યોગ્ય મનતા રહેશે અને આ સંમેલન તેઓ નામ ભરતી પ્રા. ૧ વર્ષનનાને માટે દોર્યાયુધની તુલ્ય પ્રાપ્તિ થકી છે

પ્રસ્તાવ — આમી કેવળગમ વદ્ય — મિકાનેર

અનુમો ૬ — ૫ ચદ્રશેખરજી

તથા વૈદ્ય — મણિરાયજી રામી

૪ (ક) કેટલીક પ્રાતિક મરમરેએ જનતાને માદ્ય દ્રવ્યોના ખરાય પશ્ચિમામયો બચાવવા માટે જે પ્રયત્ન કર્યો છે તેનું આ સંમેલન સ્નાતક કરે છે પણ તેની માથે માથે તે મરમરે આયુરવેદી આમન-અગ્રિષ્ટો પછલ્લે જે પ્રતિમધ મુક્યો છે તેને આ સંમેલન અગ્રેજ અને અનામરત માને છે કાણુ કે આયુરવેદમાં આમવારિષ્ટની મંડા કવાયોને ચિકિત્સા પદ્ય ન સુગૃહિત ગણ્યમા માટે કે વદ્યસમાજ આસવારિષ્ટોને ઉપયોગ કેવળ ઔષધ તરીકે કરે છે નહિ કે માદ્યનાને માટે વર્ગી આસ્નાગ્રિષ્ટ પોને પ્રમત થઈ ગયાના હાખત્રા પણ પોરીમના હૃદયમાં પોધાયેના નથી તેથી આ સંમેલન મરમરેને સાગ્રહ વિનિતિ કરે છે આમવારિષ્ટ રિપર પ્રતિરોધ જનહી દુર કરાની કૃપા કરે સાથે માથે આ સંમેલન વૈદ્યોને પણ આગ્રહપૂર્વક વિનિતિ કરે છે કે તેઓ આસવારિષ્ટ કેવળ આયુરવેદીક પદ્ધતિથી બનાવે

(ખ) આ વિષયનું મદ્ય ધ્યાનમાં લઈને પોતાના અધિકારના ગ્રહણ માટે અને શાસ્ત્રીય ઔષધિનિર્માણ તથા મરે ગાધાગ્ય રોગીઓની કિલદશિથી જે કાર્પ પ્રાંતના વૈદ્યો આ મધ્યમાં પોતાના પ્રાતીક મરમરેની અના નર્તને મતાગ્રહ વા ન છુડે તૈયાર થાય તે આ સંમેલન તેના મધ્યનું મધ્યન કરશે

પ્રસ્તાવક — વૈદ્ય નેરીરામજી તામ્બી

અનુમો ૬ — અમરાશકર જી ત્રિવેગી

મમમ — મવિરાજ ઉપે ત્રાચજી ભ

વૈદ્ય જગ નાય પ્રગાદજી શુભ

વિરાજ પ્રતાપસિંહજી

૫ આયુર અને યુવાનીવૈદ્ય મૌથી પ્રાચીન સરત અને આ દેશને મપૂણ રીને વાલ્મીકિ ચિકિત્સા વિજ્ઞાન છે આ દેશને તેના પર પૂણ અદ્વા અને વિશ્વામ છે તથા આ સમયમાં પણ આ દેશના રમજી દુ દુભ લોકો આ ચિકિત્સા વિજ્ઞાનનો લાભ લે છે અને ભારતીય મરમરે કોએમની પાનીમેન્ગી અખમ્મી મરમરે પ્રાનિ મરમરે અને દેશગોનીમને પ્રાયના કરે છે કે — આયુર અને યુવાની ચિકિત્સા વિજ્ઞાનને મરમરે પ્રાગ્ય મુજળ પોતાના પ્રાતમા મેકિન િસ્ટમેટ નો પ નો ને ધકિતમે મને માટે મા વના પાપે અન પોતપાના પ્રાતન માટે નતો ગ્રીમર કર આ મરમરે આવરક મમરે ૬ કે મરમરે આ ચિકિત્સા વિજ્ઞાનોની વિનિતિ આ પુર્તિ માટે આવરક ઉપાય મોટને મને તેમજો ત્વ ઈથી નેને અધિમર પૂણ મનાવે

૬ (ક) આ સંમેલન નિશ્ચય કરે કે ઠ-આયુરવેદી ચિકિત્સકોના અધિકારનો નિશ્ચય તથા તેના પર મૂકનામા આવતા પ્રતિબંધોનું ફરીકાગ પાઠવિધિ આયુર્વેદના અટ્ટાગનું પરિપૂર્ણ શિક્ષણ તથા આયુર્વેદ સંબંધી અનુમધાન (રીયસ) માટે સામનાધિપરીચો પાસેથી અલ્પીષ્ટ સાહાય્ય પ્રાપ્તિ વિગેર ઉદ્દેશોની મિદ્ધિ માટે આગામી વનમાં નિરતર પ્રયત્ન કરવા માટે અગિયાર મજ્જનોની એક મમિતિ બનાવવી અને તેને અધિકાર આપવેલો મહામહાજી તરફથી રે પ્રકારના જરૂરી સાધનોનો ઉપયોગ કર

(જી) આ સમિતિને અધિકાર આપવામાં આવે છે કે વિરોધ અનાસ્તતા મુજબ સ્થાયી સમિતિની અનુમતિ લઈને બીજા મજ્જનોને પણ પોતાની માથે સમિતિનું (કા અપ્ટ) કરે

(ઘ) આ સમિતિના કાર્યોના મતિમા જરૂર પ્રમાણે રૂપિયા એક હજાર સુધી ખચ કરવાના અધિકાર સ્થાયી સમિતિને આપવો

નગ્નનારુ ગણેશ ત મારસ્વત દહલી

(ઉપગના કરામમા અગિયાર મજ્જો નીમનાનો અધિકાર પ્રમુખશ્રીને આપવો તથા મહામહાજીના તૃપ્તો દષ્ટિકાણુ આવો જ છે માટે આ સમિતિને અનાવસ્ય ગણવાનું એક બે ભાષ્યોએ કયુ વિરાજ ગણનાથ સેનગ્રમે પરુ તેમ જ પ્રુ પશુ સાથે ઉમેયુ ઠ-ને આ સમિતિને પરામર નો સમિતિ ન- (એકનાઈઝરી કમિટી) એવું નામ આપવામાં આવે અને રા હજારના ખચની માત્ર મા મનામા આવે તો હરાવ પમાર કરવામાં ર્ષ વાધો નથી આ સુધારા શ્રી ગણેશ તજીએ રીગરો અને હગદ સુધારેલા સુધરમા પાસ થયો હો)

૭ આ સંમેલન વૈદરાજ રામનાગરપુજી (અધ્યક્ષ-વદનાથ આયુરવેદમત્ત કનકતા) ને એટના માટે ધ વનાદ દે છે કે તજોશ્રીએ પાઠ્યમથ નિર્માણને માટે રૂપિયા પાચમોનું દાન કર્યું છે તેમની સદ્વિચ્છા મુજબ તે રૂપિયા પ્રયત્ન રેખકને ઈનામ તરીકે આપતા તે અથ આયુર્વેદિક પદ્ધતીસંગ પત્રી કે વિદ્યારીડ છપાવે અને પ્રયત્નો વિષય પ્રમાણુ ભાષા વિગેરના નિણુય માટે નીચે લખેલા પ્રુ સ ર્યોની એક મમિતિ બનાવવી અને પરીક્ષક સમિતિના નિણુય પછી ઈનામ આપવું

વૈદિક સમિતિ—

- ૧ વૈદ જી વજી નોકમજી આચાર્ય
- ૨ કવિરાજ ગણનાથ સેન મરસ્વતી
- ૩ રામો લક્ષ્મીરામજી વૈદ

નસ્તાનક—લિનક કેશરી શ્રી ગોવિંદાસર્મા જગાણી

અનુમોદક—શ્રી લગીગથ રવામી

૮ આ સંમેલન અવરર માને છે કે વદ સંમેલનના પ્રતે વાર્ષિક અધિવેશનના પ્રસંગે વિદ્યા સત્વી વિપોના વિચાર અને નિશ્ચરને માટે એક વિદ્યા પરિષદ ભરવાની યોજના અવરર કરી અને જે રહો વિદ્યાની મપદ મપતા વિદ્યારીડ સમત વિદ્યાવધના અ સાપ હોય તથા વિદ્યાપીઠની પરીક્ષાઓમા વિદ્યાર્થી મો ના વાગા વિદ્યા પોધનુમત અધ્યાપક હોય, તેઓજ આ પરિષદની વિષય નિર્ણયની સમિતિમા ભાગ

અહ્યાવીસમા નિખિલ ભારત વર્ષાય વૈવ સ મેવનમા પાસ થયેલ ઠરાવો પઝ

લઈ શમો આ પગિવના જે પ્રમુખ હોર તેજ આગામી વયમા આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠના પ્રમુખ તરીકે મામ કરે નિદાપીઠની ભવગિણીના મ સ્વ વિદ્યાપીઠ મનદ્ અને સમાનિત અંસ્થાઓના અધ્યાપકો તથા નિદાપીઠની પરીક્ષાઓમા નિદાર્થો મોનરા નાળા વિદ્યાપીઠ નુમત અધ્યાપકોઆ મનને આ પગિવના પ્રમુખની સુગણીમા મત આપનાનો અધિપતિ મહેરો સભાપતિની નુદાપી માટેની મતગણનાના નિષ્ણમનુ આ આયુર્વેદ મહામંડળની સ્થાયી સમિતિના અધિવેશનમા થાય

પ્રસ્તાવ—૧૬ ચાલવજી નીકમજી આચાર્ય

અનુમોદ—ભગવતીપ્રમા છ—ગિરની નિનામી

૮ આ મેમનનની સમિતિમા કાષ્ટ નિપરપર નિના ઉપગિયન થાય ત્યારે તેના નિષ્ણ મારે મનરિઆગન (Division) રખને કેવળ પ્રતિનિધિઓના મન મીમગી રામગે

પ્રસ્તાવ—૫ જગ સાયનમા ૮ મુકન

૧૦ દશજ ન ની અહ્યાગામી ઔધિઓની મેટની બી અનિષ્ટા વાપી ગઈ કે જેનો લીધે દેશી અનિષ્ટાને ભાર નુકમાન થઈ ગયું છે માટે આ મેમનન સરનામે આગ્રહ વિનતે ૨ છે કે તે આવા ઔધિઓના આનિષ્ટાર નો નિકલ થઈ શકે પ્રથમ મે પ્રસ્તાવ —હેમ ૧૮ ૮ ૧૧

અનુમોદ—ભગીચથ

૧૧ આ સમેનન મરમરને સાગ્રહ પ્રાચના મે છે કે પ્રાતમા પ્રતિનિ આ કોશીની હાટલો વધતી જતી થય છે અને હાટલોમા આ કોશી મળનાની મુગમતી લીધે લેખ દિનસમા અને વા તે પીએ છે આ કોશીના અતિભગથો કેરા મવા ખગાન પગિણામ આવે છે તે નિરો મોટા મોટા નિધાન ગિમિમોડોના મન મુગમિદ્ છે માટે આ અને કોશીની હાટલો ત ત બધ મરી દેરા કે જેની લોકો આ કોશી (સગળનાથી) ન મેગની રાકે આ કોશીથી જનનાના જેટલા મોટા ભાગને નુગમન મદન મરુ પડ છે તેટલા મોટા ભાગને મલથી પલ નર્તી થયુ હોય (આ કોશી મલ ન તા વિતેપ વાપક છે એવો અભિનેનાય ભાગે છે) પોતાના રાજ્યમા આ કોશીની હાટન મિનકુન બધ મરી દેરા બન દરજના થી મહાગવો આ સમેનન ધન્યવાદ આપે છે

પ્રસ્તાવ—૧૬ ચાલવજી નીકમજી આચાર્ય

અનુમોદ—ગોવધનસર્મા હાંગમી

૧૨ આ સમેનન મરમરના નધાન મરીતે આવા મે છે કે તેમણે નિયમાનનીના નિયમ પ્રમાણે આયુર્વે નિધિ દરદને ગમિદર મગરી લેવુ

પ્રસ્તાવ—જગ સાયનમા ૮ મુકન

અનુમોદ—મિ ૧૮ પ્રનાપમિદજી

૧૩ ગન વયમા જે દવોટા સિદ્ધમનો પ્રસ્તાવ પામ થયો દનો તે મ કરી નાખવો એવો આ મેમનનો મન છે

સભાપતિ દ્વા ૧

૧૪ પોતમા દ મરનાના ઉપરામીના નિવ આમા ય જનના અને અન્વેષણીય ડામરો વચ્ચે જે મનમે માનુષ રહે છે તે વિચારતા આ મેમન ભારતીય સરમરને

સામ્રાટ વિનતિ કર છે કે કેટલાક પશ્ચિમના ગ્રામીણો પેઢે ભાગત વધુમાં વધુ શીતળા ટ મધ્યમનો ધારો અતિશય ગાળવો—(દરજ્જાત નહિ)

મહાપતિ દ્વારા

૧૫ આ સમેતન સમસ્ત યોગે માત્ર વિનતિ કર છે કે ત્યાં ત્યાં ખનીજો ત્યાં નગરકીર્તન મધ્યની સ્થાપના રે કે જે વ્યાખ્યાન અને મગીત દ્વારા જનતાને સ્વાસ્થ્ય જનનતા શિક્ષણમાં મહાયક બને અને આયુર્વેદ પ્રતે જનતાની નજીમાં વૃદ્ધિ કરાવે

સભાપતિ દ્વારા

૧૬ આ સમેતન દેશી ચિકિત્સા વિજ્ઞાનના શિક્ષણના નિયમને આવશ્યક માને છે અને દેશી ગાળોને માત્ર વિનતિ કરે છે કે તેઓ પોતાને ત્યાં મમસ્ત માધન સપ ન આયુર્વેદ વિજ્ઞાનની સ્થાપના કરવાની યોજના શક્ય તરફથી કરે

સભાપતિ દ્વારા

૧૭ આયુર્વેદીય પરિચાર પરિચારિત તથા પ્રસૂતિ પરિચારિતઓ (૧૫જો) ને શિક્ષણ આપવું આવશ્યક છે એમ આ સમેતનનો અભિપ્રાય છે અને આયુર્વેદ વિજ્ઞાનીને સામ્રાટ નામના રે છે કે તેણે તદ્વિષયક પાઠ્યક્રમ બનાવવો અને તેની પરીક્ષાની વ્યવસ્થા કરવી

સભાપતિ દ્વારા

૧૮ આ સમેતન ગાંધીય યોજના સમિતિને પ્રાર્થના કરે છે કે તે ભારતીય-મા પદ્ધતિ સાધી ઉદ્યોગ ધધાને પોતાના કાર્યક્રમ માથે વિશાગમ મમિનિન કરે ને તે ઉદ્યોગ ધધાને આ પ પરિમાણમાં ચાલતા ઉદ્યોગ ધધા (Cottage-industries) ની પેઢે આખા ભારત નરમા પ્રેરણાદન આપે

મહાપતિ દ્વારા

૧૯ આ સમેતન હિંદુસ્તાનમાં દેશી ગાળોને માત્ર વિનતિ રે છે કે તેઓ પોતાના રાજ્યમાં રાજ્યશી ચિકિત્સા પદ્ધતિઓને ઉત્તમ દયા માટે તથા રોગોના સમકેન માટે જે જે જોગવાઈઓ નાવે તેની સાથે ડા ટરોનો સમથ રે ગમે

સભાપતિ દ્વારા

૨ આ સમેતન આયુર્વેદ વિજ્ઞાનીને આજ્ઞા કરે છે કે વિજ્ઞાની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયેના વૈદ્યને શારીર શન્ય શાના ય અને પ્રકૃતિતત્ત્વ નિષ્ણતાન અપારજા માટે એક વિદ્યાલય ખોલવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યાં સુધી તેણે વિદ્યાનય ન ખોલાય ત્યાંસુધી જે વિદ્યાલયોમાં આવું પ્રત્યક્ષગાન અપાતું હોય તેમાં તે વેદોને શીખવવાનો પ્રયત્ન કરે

નરતાવડ-જગ નાય શમા આ ત્પેરી

૨૧ આ સમેતન દ્વારા રે છે કે આ વિજ્ઞાનીક તરફથી લેવાના વિશારમ્ની પરીક્ષામાંથી અટાગ મત્રદ મળી નાખવો અને આગામી પરીક્ષામાં ૧૫૫૫

૨ કેટલી જાનિતક સર રાગ વધાની પ્રમાણ કરે છે તમા વિજ્ઞાનીક પરીક્ષાઓમાં ઉત્તીર્ણ વિજ્ઞાનીઓને ધાનમાં મેવામાં આનના નથી તેથી આ સમેતન જાનિતક

અઠ્યાવીસમા નિખિલ ભારતવર્ષીય વૈદ્ય મમેલનમા પાસ થયેલ ઠરાવો પપ
સરકારને પ્રિન્ટિ કરે છે કે નિ. ભા. વિદ્યાપી ઉત્તીણ નવોની મેડી ન ઓરીમરા તરીકે
નીમણુક કરાવવી સભાપતિદ્વારા ।

૨૩ આ સમેતન કરાવ કુટે છે કે ગયે વગ્મે જે નવીન પાઠ્યક્રમ પ્રિયમા ખડ
પરીક્ષા પદ્ધતિ સ્વીકારા છે તે હમણા પ્રચારમા ન આવે સભાપતિદ્વારા

૨૪ આ સમેતનનું નામ નિખિલભારતવર્ષીય વૈદ્ય મમેલન છે તે હવે ન નાવવા
ચોગ્ય છે કારણ કે હવે અઠ્યાવીસ વર્ષમા પ્રવેશ છે એટલે તે યુનાવગ્યામા ગણાય એક
બાળક નાનો હોય તેને જે નામથી ખેલાવતા હોઈએ તે મોટા થતા તેને માનવાચ પૂર્ણ
નામથી ખેલાવવો ચોગ્ય છે માટે હવે આ મમેલનનું નામ ' ડીન આયુર્વેદિક કોલેસ '
ગણવુ જોઈએ એવી મતનગનો ડગન શ્રી ગણનાથમેનદગે જુ મે હનો જે મર્નાનુમતે
પમાર કરવામા આ થો હતો

૨૫ મદ્રાસમેલનને રાજકોટ હેનાયા મનધ અને જોધપુર મેમ ચાર રથમેથો
આમતણુ હતા પ્રત્યેક ગામના આમતણુ આપનાગ નવોએ પોનાને તા મમેલન આવે
એરી લાવલીની અને ગરમા ગરમ લીલો વરી ડેવે પરિસ્થિતિ જોતા એમ લાગ્યુ કે
જોધપુર સમેલન જરો તે પરથી હેના રાદ રાજકોટ અને અમધના આમતણો પાઠા
ખેચાયા અને આગામી વર્ષ માટે જોધપુરનુ આમતણુ સ્વીકારનામા આવ્યુ

૨૬ વિદ્યાપીઠ મહામળના મર્યાબધના રચનાતર માટે મે ચયોલા આમતણુ હતા
૧ હી હી ૨ લાહોર અને હી હીની રૂપાસ્ત ઓઠા મત મગવાથી ઉગે મત અને
કાર્યાનય લાહોર લઈ જવાતુ ઠરાવમા આ યુ તેના હાદેફત વણે લાગે નીચે મુજબ છે

(અ) મહામળના પ્રમુખ શ્રી શિવરામોજી

પ્રધાનમત્રી—ડો આચાર્ય પચગલ

(બ) વિદ્યાપીઠના પ્રમુખ

(૧) રાજ્યવૈદ્ય ભિખાદાસ-પતીવાળા

(૨) ઉપપ્રમુખ-શ્રી દુર્ગાદત્ત શાસ્ત્રીજી-નનારમ

(૩) મત્રી શ્રી હરિ ત શાસ્ત્રીજી નાહોર

(૪) શ્રી ગણેશદત્ત શાસ્ત્રી-હીલ્લી

આ ઉપગત બીજા એમ મે નામો પણ છે

તરીની નોન—

રા વાસુદેવ મૂ દ્વિવેદીએ મારે માટે મમેલનમા પમાર થયેના ઠગવોની નોધ લીધી
હતી સમેલન વખતે જે રીતે ઠગવો પમાર થયા એ જોતા અ ચાહી અપૂર્ણ નથી વૈદ્ય
કંપતડ મા તેમજ હેલરી વૈદ્ય સ પ ફરરરી ૧૯૩૮ મા છે તે પણ સપૂણ નથી વળી આમા
મભાપતિ દ્વારા છે તા અ યા પ્રસ્તાવ અને સમચકના નામો પણ છે

સામ્રાજ્ય વિનિર્મિત કરે છે કે કેટલાક પશ્ચિમના પ્રેશોની પેઠે ભાગ્ય વધુમાં પશુ સીતળા દેશવાનો ધારો અચિત્તક ગણવો—(શરણવાત નહિ)

સલાપતિ દ્વારા

૧૫ આ સમેતન સમસ્ત રહોને આગ્રહ વિનિર્મિત કરે છે કે ત્યાં ત્યાંની રહે ત્યાં નગરકોતન મધની સ્થાપના કરે કે જે રાખ્યાન અનુ મગીત દ્વારા જનતાને આરથ્ય જીવનના શિક્ષણમાં મહાયક બને અને આયુર્વેદ અને જનતાની શ્રદ્ધામાં વૃદ્ધિ પામે

સભાપતિ દ્વારા

૧૬ આ સમેતન દેશી ચિકિત્સા વિજ્ઞાનના શિક્ષણના પ્રયત્ને આરથ્યક માને છે અને દેશી ગત્યોને માનદ વિનિર્મિત કરે છે કે તેઓ પોતાને ત્યાં સમસ્ત માધન સપ ન આયુર્વેદ વિજ્ઞાનની સ્થાપના કરવાની શોજના શક્ય ત્વગથી કરે

સભાપતિ દ્વારા

૧૭ આયુર્વેદીય પરિચારક પરિચારિત તથા પ્રશ્નિ પરિચારિત (દાયણ) ન શિક્ષણ આપવું આરથ્યક છે એમ આ સમેતનનો અભિપ્રાય છે અને આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠને સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરે છે કે તેણે તદ્વિષયક પાઠ્યક્રમ બનાવવો અને તેની પરીક્ષાની વ્યવસ્થા કરવી

મહાપતિ દ્વારા

૧૮ આ સમેતન ગાંધીય રોડના સમિતિને પ્રાપ્ત કરે છે કે તે ભારતીય-ચિકિત્સા પદ્ધતિ માટેની ઉદ્યોગ ધધાને પોતાના કાર્યક્રમ માથે નિયામક મંચિનિત કરે અને તે ઉદ્યોગ ધધાન અપ પર્માણુમાં આનતા ઉદ્યોગ ધધા (Cottage-industries) ની પેઠે આખા ભાગ્ય વધુમાં પ્રોત્સાહન આપે

મહાપતિ દ્વારા

૧૯ આ સમેતન હિંદુસ્તાનમાં દેશી ગત્યોને માગ્રહ વિનિર્મિત કરે છે કે તેઓ પોતાના રાજ્યમાં સ્વદેશી ચિકિત્સા પ્રક્રિયાઓનું ઉત્તમન પ્રેમ માટે તથા રહોના સંગઠન માટે જે જે રોડ નાણે બનાવે તેની સાથે કે પ્રેમનો સમ્બંધ ન ગમે

સભાપતિ દ્વારા

૨૦ આ સમેતન આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠને આજ્ઞા કરે છે કે વિદ્યાપીઠની પરીક્ષામાં ઉચ્ચ શયેલા વૈદ્યાને શારીર શાય શાનાજ્ય અને પ્રયતિતત્ત્વ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન અપાવવા માટે એ વિદ્યાલય ખોલવાનો પ્રયત્ન કરે થા મુધી તેવું વિદ્યાલય ન જોવાય ત્યાંમુધી જે વિદ્યાલયોમાં આવું પ્રત્યક્ષજ્ઞાન અપાવું હોય તેમાં તે વૈદ્યોને શીખવવાનો પ્રયત્ન કરે

પ્રસ્તાવન-જગ નાયક રાગી ૧૧/૫/૩૩

૨૧ આ સમેતન પ્રસાદ ૧૮/૫/૩૩ આ વિદ્યાપીઠ તરફથી લગતા વિશારતની પરીક્ષામાંથી અગ્રગ સ્થાની નાણે જન આજ્ઞાની પરીક્ષામાં ૧૧/૫/૩૩

૨૨ કેટલી પ્રાંતિક સરકાર વચ્ચેની નીમણું કરે છે તેમાં વિદ્યાપીઠની પરીક્ષાઓમાં ઉનીર્મિત વિદ્યાર્થીઓને જાનમાં પ્રેમમાં આજ્ઞા નથી તથા આ સમેતન પ્રાંતિક

અઠ્યાવીસમા નિખિલ ભારતવર્ષીય વૈદ્ય સમેલનમા પામ થયેલ હગવો પચ
સરખારોને નિનતિ મે છે કે નિ. ભા વિદ્યાપી ઉત્તીણ રૈલોની મેડી ન ઓરીમરો તરીકે
નીમણુક કરાવવી મભાપતિદ્વારા

૨૩ આ સમેલન કરાવ મે છે કે ગયે વગ્ને જે નરીન પાચકમ નિરુમા ખડ
પરીક્ષા પદ્ધતિ રવી । ૧૮ છે તે હમણા પ્રચારમા ન આવે સભાપતિદ્વારા

૨૪ આ સમેલનનુ નામ નિખિલભારતવર્ષીય નઘ સમેલન છે તે હવે ન નાવના
યોગ્ય છે કાગળ કે હવે અઠ્યાવીસ વયમા પ્રુસે છે એટલે તે યુવાવસ્થામા ગણાય એ
ખાળ નાનો હોય તેને જે નામથી યોગ્યતા હોતએ તે મેળો થતા તેને માનવાય ખૂણ
નામથી યોગ્યતાવો યોગ્ય છે માટે હવે આ સમેલનનુ નામ । નીચ નાચુરલ કોલેસ
ગખવુ જોધએ એવી મતનગતો કરાર શ્રી ગણનાથમેનદએ નુ યા હતો જે મર્નાનુમતે
પમાર કરવામા આ રો હતો

૨૫ મહાસમેલને ગળુડાટ હે । આ મરધ અને જોલપુર મેમ ચાર મથેમી
આમતણુ હતા પ્રત્યેક ગામના આમતણુ આપનાગ વધોએ પોતાને તમા મમેલન આવે
એવી ભાવભીની અને ગરમા ગરમ દનીલો કરી છેવે પિત્રિયતિ જેના એમ લાગ્યુ કે
જોધપુર મમેલન જો તે પરથી હૈદરાગાદ રાજાટ અને અરધના આમતણો પાછા
ખેચાયા અને આગામી વર્ષ માટે જોધપુરનુ આમતણ રવીકારવામા આ યુ

૨૬ વિદ્યાપીઠ મહામડળના મર્યાનના મ્યાનાતર માટે ખે રચજોના આમતણ હતા
૧ દી હી ૨ લાહોર અને દી હીની ગખાત ઓછા મત મગવાથી ઉગી મલ અને
કાર્યોનપ લાહોર લઘ જવાનુ કતાનવામા આ યુ તેના હોદ્દા ગ જો ભાગે નીચે મુજબ છે

(અ) મહામડળના પ્રમુખ શ્રી શિવશર્માજી
પ્રધાનમત્રી—ડા આદ્યાનંદ પચગલ

(બ) વિદ્યાપીઠના પ્રમુખ

- (૧) રાજ્યવૈદ્ય ગમપ્રમા જી-પતીવાળા
- (૨) ઉપપ્રમુખ-શ્રી દુર્ગાદત શાસ્ત્રીજી-મનાગમ
- (૩) મત્રી શ્રી હરિ ત શાસ્ત્રીજી-નારો
- (૪) શ્રી ગણેશ ત શાસ્ત્રી-દીલ્હી

આ ઉપગત બીજા એ મે નામો પણ છે

તરીની નોન—

૨૭ વાસુદેવ મુ દિવેદીમે મારે માટે સમેલનમા પમાર થયેના હગવોની નોધ લીધી
હતી સમેલન વખતે જે રીતે હગવો પમાર થયા મે જેતા અ વાદી અપૂર્ણ નથી વૈદ્ય
કલ્પતડ મા તેમજ છે ની વૈદ્ય મ પ ફરવરી ૧૯૩૮ મા છે તે પણ સપૂણ નથી વગી આમા
મભાપતિ દ્વારા છે તમા અ ય પ્રસ્તાવ અને સમયના નામો પણ છે

૨૪ વૈદ્યરાજ ડાહ્યાલાલભાઈના સ્વર્ગવાસ નિમિત્ત ગોઠનો ઠરાવ

તા ૨-૧-૩૬ ના રોજ વૈદ્યરાજ નમ્બવાન ચક્રાભાઈની વાશાગામા મહાત્મ
ધન્ય તરી તુ ય વધરાજ ડાહ્યાલાલભાઈના અવસાન નિમિત્ત નેમના આત્માની શાંતિ
ઈચ્છા નીચેના ઠરાવ મહામા પચાર થયો હતો

હાન સિદ્ધરતાનમા મૃતપ્રાપ્ત થતા આર્થિક વિદ્વાને પુનઃ મ આપવામા સૌથી
વધુ ફાળો આપનાર પ્રાતઃમચ્છીન ઝાં બટગના ખાનખા અને માથા નીચે તેમજ
ગુજરાત ૨૨ મીઆવા ના અગ્રેડ સિલિયમ વધરાજ ડાહ્યાલાલભાઈના જે જન્મ
અવસાનની આ મહા દીનગીએ આજે તોષ ધીમે છે મ મત આ નો એમ મનાવ રિકિ
રામ રતા મ । મ ડોના મેનો રના ઈશ્વર મજનના આત્માને પગ શાંતિ અપણુ કરા
તેમજ તેઓની આપતજનો ના પ્રાન પ્રે જેનો તેઓની પગલે રાની આયુર્વેદી
મેવા બગને એમ આ મના ઈ છે છે

મહિલા ડાહ્યાલાલ યાજ્ઞિક

વધસભા-મંત્રી રાજકોટ

મુખઈના કીનારેથી

તા ૨૭-૧૨-૮ ના મગગી રાજાલે ભાગતપત્ની ગચ્છતમ નગરી મુઝાપુરીના સે દ્રવ
એકને ઉત્તરતા આયુર્વેદના જગમ તોષો જેના ત્યાના વધરાજોના દયન થવા પોતાને આજો
નોનરેમા લિન લિ ન પ્રાતીય વધરાજના ભાવબીના આતિથ્ય માટે પુષ્પદારો મોરમસો
નાની મોટરો અને સ્વયંસેવક મરિત તે સર્વે મુજબ રીઓ સ્વાગતના પ્રેમ અને ઉત્સાહમા
રહેવા પ્રત્યે કમી પ્રીતે ઉત્તરતા અતિથિને અપૂર અને થોડા વારા થી સત્કારતા
ના મર્વે ગુજરાતી ભાષા મોનુ નિરામસ્થાન ધોગ વાડીમા ગાવામા અ યુ હતું સૌ
પોતપોતાને અગ્રમ સુખમા ગોપાઈ જવા હતા ત્યા આ દૂધ સ્નાનવિધિ વોરેની મુદર
ગોજના હતી એટલે નિત્યના પ્રાતઃમચ્છી પરવારી તરુજ પ્રમુખશ્રીના મરધસમા ત્યા
જન્મ-સંકીર્ણ મહા ન વાડીથી રો પ્રમુખોઈ અમત મોટરગાડી આગળ અને પાછળ
જી । જી । પ્રાનના રા મહાનુભાવો એમ મગધ ની જ્યુ માગમા ધણા સ્વજોએ
પ્રમુખશ્રીને દાગોરાથી મતારનામા આવ્યા ધ । તરી મહારા ઈની જય ધોધણાથી મુખઈ
નગરી ગાજી રહી હતી લગભગ દોઢેક નાની દાગાખરી તપ ર્યા પછી મૌ માધવમાગ
પહોચ્યા દીધપ્રવામથી પરિના ત મા । જેવા વળા ભાઈએને મરધસની ધીમી ધીમી
ગતિ અને સુખનાગણથો તાપ મતપ્ત મનાવી રજા હતા પપા અમે અને આયુર્વેદ જીવતા
છીએ એ બનાવમા માટે આવી કટુમય તપગયા એ આમ જરૂની હતી એમ માની
મનન સમાવા । સોધુ

પ્રમેન મપમા મગીન યુક્ત સ્વાગત થયા આ સ્વાગતાપ્ત થી નાનામાહેન
પુગાલિનું પ્રવચન થયુ પછી શેક થી રામનિરામજી રૂપાના હસ્તે નરશનની ઉદ્ઘાટન
ક્રિયા થઈ ગેકશ્રીનું ભાગ । થયુ-અને શ્રીમાન ડાહ્યાલાલ મુરારામનું આયુર્વેદ અને
ત્રિદોષવા વિષય દુક પ્રવચન થયુ અને સૌ ભોજનમય માટે વિખરાના

લગભગ એ વાગે ગુજરાત ૨૭ માર્ચના ૩૩ પ્રાતીય મહેનનની બેઠક શરૂ થઈ સુરતના વૈદ્યગજ શ્રીમાન માનદૃષ્ટ્યુ મનેશ્વર પાસ આ અધિવેશનના વરાયેના પ્રમુખ હતા મુખ્યમંત્રી મહાસમેનન સાથે આ પ્રાતીય મહેનનની ચોક્કસ થઈ હતી એટલે ગુજરાત ૩૨૭ માર્ચના ના ધગા વધગતે ત્યા ઉપસ્થિત થયા હતા રેલ્વેટ્રેન એટલે ઉભી થયેન પ્રથમ પરિસ્થિતિમા શ ઉપનની ગે હ? પિત્ત જો પાસેરી મીજ શી શી નનીનના સાપડે છે? ઓ આયુષ ૧૦ ક્રિનો ગખતના આપણા પુરધરો શા ઉપાયો સૂચવે છે? વિગેરે જગિન પ્રશ્નોના ઉ ન માટે ગા નોની આ નમતની મોગી હાજરી ખામ ધ્યાન એમે તેરી હતી

સમેનનોમા ગે પ્રકાશની પ્રેક્ટીસ હે (૧) પ્રમુખશ્રી અને સંખાવિત મહાનુભાવો માટે ઉચ્ચસ્થાન અને (૨) પ્રતિનિધિઓ વિશે માટે તેના મામુ નીચેનું સ્થાન ઉપર કોણ એમે તેવો કાર્ક ગાસ રિામ નથી વિદ્વાન અને પ્રતિષ્ઠા ગતા ગે હામત અને લાગરગ હેપ તો ઉપર જરૂર ધુસી જાય છે ઉપર મેમનાના કો અને નીચે મેસનારને અનુભવી પડતી માનદાનિના ગતા એ પ્રમુખશ્રી અને ૧ સંસ્કરીક ઉપર મેસે બાકીના એક પિતાના બાળ એ પ્રમાણે મારે મારેજ એમે તો વધારે માર અગ સામેના પ્રતિનિધિ બાધ્યોની બેઠક જગ ઉત નનાવરી

મગલાચરણ બા ૨૪ ગત પ્રમુખ વૈદ્ય જ એમ એમ શર્માજીએ મર્વે સમાગત વૈદ્યભાઈએને અભિનંદન આપ્યા હતા અને મહેનન ખુ તુ મૂકવા શ્રીમાન ડૉ પોપટ ભાઈને વિનંતિ કરી હતી આ મહેન ટોફાટનનું માન આપણા આરોગ્ય સચિવ ડૉ જિહરને મળવાનું હતું પણ તેમની અનુપસ્થિતિમા ચોતાને તે માન આપના બુલ ડૉ પોપટભાઈએ સાનો ચાનાગ મા રો હતો અને મહેનનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી તારણા શ્રી શર્માજી એ બાપુ ધુ હતું લાપજની ચરી અે રિચારે ખરેખર પ્રાણવાન હતા ત્યારણા શ્રી શર્માજી એ શ્રી રાગજ માનદૃષ્ટ્યુભાઈના પ્રમુખસ્થાન માટે દખાસ્ત રલું કરી હતી જેને જુદા જુદા નનાના વૈદા તરફથી અનુમોદન મળ્યુ હતું પછી પ્રમુખ શ્રીનું લાપણુ નાચરામા આ યુ ગગ્યા એક લા ૧૧ વિગમ પડી વિપવવિચારણી મળી અે તેમા નક્કી થયેના કાનો મહેનનની ખુની બેઠકમા મગાગ કરવામા આ રા હતા

કરાન પહેનો—મ ગત વઘો ૧૧ અનમાન બ ન હાર્દિ શોધ તથા તેમના દુઃખીએ પ્રાયે નનસોજનો હતો

કરાન બીજો—આ મહેનન કાન ૨ છે ૩—આયુર્વેદના નિતની દષ્ટિએ મુખ્ય ધારા મલાએ પામ કરેન મેડિન પ્રેક્ટિશનમ મિા નિન નથી માટે તેને એકટર્નું સ્વરૂપ મળે અને અમનમા મૂકાય તેમા આયુર ના મગ્દા ૧૧૨ ૧૨૬૨ કરાની મુમધની ગવ્ધીય સરમાને વિર્જિત રી

કરાન ૩—આમવો અને અગિયો મઘ નતિ પણ ઓપધ ૭ માટે તે પગનો પ્રતિમધ દૂર મગા બામન

કરાન ૪—નિ આ આયુર વિદ્યાપીઠના આનકોરે સગમરે માન્ય રાખવા ખામત

કરાન ૫—વોટા રીમ ગા મામત

કરાન ૬—આ મગે ન મ ગગે વિનંતિ કરે ૨ કે ડૉ મગે નને વઘોના પગાગ અને બચ્થા વચ્ચે જે તમવન ગખરામા આ થો ૬ તે ચોગ નથી માટે આ મહેનન આશા ગળે છે કે-૧ ૧ વચ્ચે જરારે બે ન ગઈ

મથી તેમજ તેના મર્થમા ધણી ખાગી ગહેવાનો તથા ઘણી ગડગડ થવાનો મભવ ઉત્પન્ન થાય છે (આયુષ્ય વિજ્ઞાન મન-બુ-આગી ૧૮૩૯)

ફરજ-આ સુબાઇના અમેનનમા આનિશ્ચ વિભાગ તરફ દૃષ્ટિ ટાંખવી જરૂરની છે જોગ્યન પ્રાપ્ત તથા ઉતાવળની મગર સુર હતા થી ના નહિઆઇ તથા થી ભુગતગમઆ પેરો અનુભવી અને કુચક કાપુર્નાઆ તે તથા સી નમનતા ગેર આર ૧૧ મુજરાતી ભાઈઓની મર મેખરણ ભાઈ સી હીમન પાનુમુનિ ઉત્માહુરક રાખતા સી વામનમા પિ તથા કીરુમર્થ પચુ ર્થને મર્થ મનારવા અચાગ પશ્ચિમ ભર્મ ગયા હતા મદામમે લનની નોધ આગના આખા આરી ર્થ છે એને આપનો વધારે મમર લેવો અનુચિત છે હલ્લકમ

પાગંધા }
તા ૧-૩-

પેધ નામુદેન મૂળગકર દિવેદી

એક દરદીનો અનુભવ

માતા રોગદુઃખ માતુડીના મગરામો જે માટે વ્યથા ત્યાગુ થયુ ત્યા એક વિમ પ્રભાતમા અમો મૌ રેનેદી મ ગ તાપુ કરી ત્યા હતા ત્યા એક ૬૦ વર્ષની ઉમરના અમાગ કુધમા લગણ મતા કગતા એકત્તમ મેશુદ્ધ થાને જમીન ઉપર ઢળી પડા ધગના માણુમેની દોડા ને યધ મર્થ કોર્મ ૫૩ લા યુ તો કોર્મ ર્થ તા યુ જામ વગેરે મુખા ડનારું શરૂ થયુ-પચુ શુદ્ધિ આવે નદિ પડી મને એમ સુગયુ જે આમકુ ૧૨મ -

મતિપાત્ર ન મૂઝાયામપરનાર તથા પુન

અતિ મોઢવમાપન નસ્ય દાવા વિચક્ષણ ॥

આ કુનતિ ઉ માટે તનો ઉરોગ પમાઉ ધણી રખત મરી નુ રો દનો તેથી આમકુ ૧૨ મજ તો ૧મ યધ ૨૧૧ પચુ દસાની ૧૨૧ રો ૧ ૨૨મા દોવાથો તે રાવના ધીગજ ને સમવની જરૂર હતી તેથી આમ, ૧૨મા મુખા દસા જ ૧૧૧ મરી ૭ તે ધ માથી મગાવો તો જારીઃ વાગીને તનુ ૧૨૧ આપ્યુ તેથી થોગી તા ૧૨૧ મરી થર્મ ૨૨ ને ૧૨ દોવાથો દોડા પડી ત મ ૧૧૧ સરીગો ૧૧ ૧૨મા પુરાગી દસાની ૧ ૧૨૧ નમાથી આમકુ ૧૨ મરીથી મુધાસ તે ઓ ઓખમા ૧૧ ૧૨૧ ત્યા તમનામા શુદ્ધિ આવી પછી તુગત રક્ષીવિનામ ૨૨મ એ નિ જેટલા આતા ૨૨મો મધમા આપો એવલ જે નાગી કોણુ થર્મ હતી તે મનેજ થર્મ અને ૧૨ મુર્કિ જણાઈ ત્યાગ ગા તેમને મકગધ ૧૨ વગેરે આપનામા આ યો અને ધીરધાર માડ રગતાથા લાગુ

આવા અને ત્રમગોએ મ રક્ષીવિનામ મ રો આમ ૧૨ અનેનો ધોજ જ અનુમર નેરો જે વખતે વિમાર વિરમન જે ૧૨ થન ૧૨૨૨ તેમને ધોજ ૧૨૨૨૨ થાર ૧૨ ઓ મ ખામ ૧ ૧૧ ૧૨ મ ગ થા ૧૨ જે ૧૨ આ રાયો મુદિમા આતા નથી તેમ ૧ માડ પચુ યતુ ૧થી ૧૨મ આ ૧૨મત અનુભવમા પાગુ

૨૩ માગ મિત ૧૨૨૨૨ અમુ ૧૨ મગસા અને વિમાર ૧ ૧૨૨૨૨ મનમા જે જે ગનિ ખાવાથી ઓ જે માગ આ ત્રમાએ ઉપકોગ વાર્થા તે જાહ ૧૨૨૨૨૨૨૨ મરી

શયાનો । મલે મોજુ છ શ્યામશાસ્ત્રી શ્યામરામ કુતા આ અર્ચિત સમિત કે તેનો
પાઠ મન વિદિત અને ધર્મો ન મિહ ?

સહચોવનામ સતો પાઠ—અમ ત મ મોહુનો જ ગુહપાઠ દુહમધક ૨
બીમસેની કષુ ગયકુળ વનના ગધાગા ॥ મી ધનુગના લી શુદ્ધ ભગના મી ચીરી ૬
સતાન્દરી ॥ ગાના અતિમના ગોખર અને વનગુના મી મે રક એ પેક તોલો
પહેના પારામધકની જની ઘડી પડી અમુ જ મ મેવરી પૂતી રીઝ આપમેનું મારીક
ચૂલું નાખી ખૂમ ધુડીને નાગરવેનના પાનના રંગા ઓગા જે મે ગતિ દિ કચી

[illegible]

एहि नाव म रेव मेव इज (सी पी)

पृष्ठवैद्य ज्योतिषाक्षर भण्डारकर्तृ स्वर्गवास

ક્રિષ્નાવાડમાંથી જૂની પરવાના વિદ્વાનો તેમજ વહોનો ધોમે ધોમે પોષ થતો જાય છે કાળનો એ વલાન છે આ વરના પોષ મળિનામાં મહત્ત્વા ઝળ જના હુમના એક વૈજ્ઞેનો ગુણકોટમાં સીતાતેર વરની તાળી ઉમ્મરે સ્વાતામ થશે છે સ્વસ્થસ્થ વધ જાય નાન મણિસકર કુલુબદગા ભાઈ રસસંધમાંવાય મળિ ૨ વિદ્વાનના પેટા પુન તેઓનો જ મ ધાણ કરી વિ મ ૧૯૧૮ મ્હ થયો હતો મ કુલુબ વિરો-વિદ્વા માથેના એ કુલુબના મંમથ વિરો ઝડબ જના ઝનગિતમાં તયા રસેત્તમમાંવાય મણિશ ૨ વિદ્વાનજ વિરો એમના સ્વગવામની આ માળિ ના પુ ૬ ૧૩ ૧ મા ને લામી નોધ લીની ૯ તેમાં ને મધ મોટી વાતો માના જાળવાયમ આવી તે એ નોધી છે મણિશ વિદ્વાનજ એક વધત

ક્રિષ્નાવાડના જવાડામાં વસાવના એ ૧ રથ તરીકે ને નિહા મેળવી હતી તેના ખ્યાન તો એ જૂની નોધ વાચવાથી ૪ આપશે

સ્વ ૨૪મકતાનભાષ્યએ લેઈ ધધાનુ ૪૧ ૧૩ ગાન -આ ગેમના ૧મય પિના પારોથી તથા એ મુદુમના બીજ ન જડિના તામેયા એમ યુ ૧૨ુ જા -આયુરવના ૨ થોનુ વિશેષ અધ્યયન યુ લાય એમ તાગતુ નથી મ કૃત ૧૫ માગે જ લાણરા દરો અને ગુજરાતી કદનુ લાણેના તે ગાણુવાર્માં ૧થી ૫૨ુ ગુજરાતીયા મ્વિતા કરવાનો શાખ એમને નાની

ઉમ્મરથી જ હતો એ વખતના એમના મમવચ્ચ પ્રજોરા યુવાનોના કવિતા પ્રવાનો નાદ સામાન્ય હતો એમના મેય મિત્રો ૨૧ મઠ પ્રમાણમાં સ્વપતરામ પછી અને મ્મ પ્રમાણમાં પ્રેમસહક પછી પછી જુવાનિયા કવિતા કરતા તેઓએ બીજાની આપેની પાદ પૂર્નિએ પ્રાંતના ઘણા ઘણા છે પાછળથી જ્યારે ૬ ગજકોટમાં હતો ત્યારે મુ ૫૫નાલ ભાઈ ગભગ હમેશા એમને નવું પદ મોટા ભાગે સ્વપત શૈલીમાં અને સનહ ૭ માં બનાવતા અને ગત્રે મોં જે ૬ રોમ્મએ ત્યારે જામ કરી એમના મિત્ર મારા મામાને ઉદ્દેશીને સંભળાવતા એમની કેમની ગ્યનાઓ ત્યારે પ્રાંતે । સ્ત્રી પુરોગે મોટા ચરી ગયેની અને કેમની કલ્પપ્રેમોના ડપારે ન છે એક । જમાગીમાં પણ છપાવ છે આમકાના પૂઠાથી આધની નાટામાં તેમના કવિતા લખતા એક ઘણી મોટા સાખી લખેલી હો અત્યારે એ નોટાની સી સ્થિતિ છે અથવા ભવિષ્યમાં શુ થશે એ જાણતો નથી

૨૧ મુ ગ્રન્થવાનનાઇની કેળવણીને અંગે આ એમની કવિતા ગ્યનાના શોખની વાત કરી તો એમના ગગીન ક્રિયા ગોખની વાત પણ આવી જ રી લેરી જેમએ તેઓને સીતાર વગાડનાનો તથા તેવડ વગાડનાનો ભાષ હતો એમને સીતાર વગા તા ઘણીસાર સાંભળ્યા હતા

ઉપગની કુકી પાછથી પણ નહોત ધના ગ્રન્થવાનનાઇને કેળવણીથી નહિ પણ વારમાંથી મળ્યો હતો એ રંગુ વાચનાગના ખ્યાનમાં આપે । એ જમાના મોટા પેનાઇની વસ્તુ પણ તથી તાનસા પણ દશિલુમાં નતપર પથી વદ્ય ધરો ગનાગઓનું એ જુદુ મડળ સ્થપાયુ છે એ રખીત ઉપગની રંગુ સ્થિતિ આ મા દેશમાં મામા ૧ દોવાનો પુરાવો છે

૨૨ ગ્રન્થવાનનાઇ પોતાનો જ રાની ઉમ્મર પોતે જમાં પગલા હતા તે પછી થોડા વખતમાં જ એટલે વિ ૩ ૧૮૩૧ મા ગજોટની શાખાની એમના પિતા ગરીબ મલિયામ વિદ્વન્દ્ર તા ખારા પ્રવામથી ગ્યાપના થઈ પણ મલિયામજાઇનું કુટુંબ એ વખતથી જ ગજકોટમાં ગહેના ગયુ નથી ગજોટમાં જુન હતો ભાઇઓ પોપત વિદ્વન્દ્ર વિ ૩ ૧૮૩૩ થી ૧૮૩૭ સુધીમાં મુખ્ય વદ્ય તરીકે દોવાનું મહુલ્લદના ચરિત્રમાં નોંધ્યુ જ છે જે કે ચોક્કમ ગાખુરામ નથી પણ ૧૮૪ થી ૨૧ ૧૫ માનમાં પ્રેમજીકોટમાં સ્થાયી નિવાસ કર્યો દોવાની મારી અટકાવ નિર્મિત વદ્યની તરફના પછુ એમને ગજકોટ આવીને જ રી રંગે પણ હા હતા કુટુંબની જાર ખ્યાતિથી ઘણીગુણ મલિયામ વિદ્વન્દ્ર પણ ગજકોટમાં હેતા હોવાથી તથા ત્યા ન ગહેના હોય ત્યારે પણ એમની તેમજ જુલુલ્લની મનાદ ચાલતા સુનજ હોવાથી તેમજ ગામનય થી ગજકોટ આવીને પણ ગમીર કેમમાં દોરવાની મરી ગય એવો મંત્રવ હોવાથી ગજોટમાં ગ્રન્થવાનનાઇ ૫-૭ વર્ષમાં ખમી ગયા એમની પોતાની વદ્ય મા નજર જુગી ગઈ અને લોકનરે રી તથા ગા માના વર્ધાવનોની આધી આવ હાવાથી તેમ ઉપર મમય મુગમીઆ ગેતા હોવાથી નિમિત્ત ગ્રન્થવાનનાઇએ જુલુલ્લના ઉદાર ધોગજો અનુસરી દવા આપવામાં અથનો લાભ નહોતો પડેો

ગજકોટ મામાની સ્થાપનાના સંવિગ્ન વખત માદ જુલો ૩૬ મહર્જી ચકિત ૫ ૩ તથા આપુવેદ વિન ૫ ૬ ૫ ૩૩૩

મ સમજણા થઈને ત્યારે મેમો જોવા ત્યાં તો તેમો બેઠના કુટુમ્બા ઉપર
પુ પોમા અમણી તરીકે પ્રખ્યાત થઈ ગયા હતા ત્રિ સ ૧૮૪૮-૪૯ થી ૧૮૫૮-૫૯ ના
દશકામાં એ નાનઆઈમે ગળકોટમાં બાપે પ્રતિ મ મેળની હતી એ વખતે કાઠીઆનાકમાં
હાલના જેટલી રેલવે નામેલી અગત્યના ગાડા રખે પણ ધણો થતો મોટાને જ્ઞાતિ બાપએ
જતા આવતા રાજકોટમાં ગળ નાનને જે ઉતરતા એમો જે મહેમાન ન હોય એવો
કોઈક જ વિસ હોય આ રીતે મહેમાન થા જ્ઞાતિજનોની જેમતા ધરમા પોતાના મુઠ્ઠી
જન પેઠે જ ગણુમાં આવતા હતા આ લેખ ના મન ઉપર નાની ઉમરમાં મે ધરની
આ મોટાઈએ ઘણી હાપ પાડલી પછી જુરન વરે અમે ચાર-પાચ જુના બચુવા માટે
રાજકોટમાં ગેહતા હતા એ વખતે સ્વ મુ ૫૧ લાનનાઈની પિતૃતુ ૫ લોગીજન છાયા
નીચે જે આન કરતો તે ૩૫ વયમ પમાર થયા હતા હજુ યા આવ છે એ વખતે કોઈ
કોઈવાર નીલ પચીસ માણસો જમરામાં થઈ જતા રાજકોટ આરતી રેનગાડીના વખતની
રાને જમવા દાખે દમેરા નાં જોરામાં આરતી ગાતી આજીંદા થો ડાઈ મહેમાન નથી
એમ જણા પછી જમરા રેસના ૫૫ નાનનાઈ પોતે મૌની આવે તમા મેળના અને
રમાવાને દાય જમ પચો ન ચાર જે પ્યાન ગખરાનો અનક પછી તપન કરતા

એ વખતે નાખાનામાં દગીરો પણ પુણ્ય આવતા બાપ ગામથી પણ દગીરો
આવતા જેમ આમપામતા ગીગમ રા વગેરે એમને તેડવના રાજકોટ લહેંગમાં તથા સ રમા
આધુનિ કેગલી લીધના વધીન મારીસ્ટરા પણ નમનાનનાઈ ના ખાતા

સ્વ અમ નાલનાઈના પગ ઉત્તરો કાળ મેળને મ ૧૮૪૮ થી ૧૮૫૫ નો દશકો
અને એ દશકાના છે ના ૫૫માં અર્થાત સ ૧૮૫૫ -૬ મા ૩૧ નાનઆઈએ ગળકોટની
પ્રાંતની અસાધારણ સેવા રી એ વામાં ગળામાં ઘણી મમત મરડી મારી નીચી
હતી પોતાના જો હા રા ઘણી મારાપ વગેરેને મ ખીની ગા દમાતા મરમા મરખીમાં
તગડતા તગ દઈને પોતાનો ૨૨ બચાવના હામ બહાર ઝુપાઓમાં કે રીજે ગામ
બાણીના ધરના માણસો આ વા નય એવી મ ખીની ખી લોકોન નાગની હતી સ
૧૮૭૪ ના બય ર ઈ દુમે કામાં જે સેવાબાવ લો મા નગો હતો તેનુ જે વખતે હજુ
નામનિશાન ન હતુ એ વખતે સ્વ અમનાનવા પ્રિંગ રકોટની પ્રાંતી કેવન સેવાઆવથી
જે સેવા કરી તે અનુકરણીય છે ઇ સ ૧૮૧૫ ના વેલ દપનદ મા રવ અમ નાનઆઈની
સેવાના જે દાખના છપાયેલા છે તે નજુવા જેસ લોવાથી એ લખાણ અમમ આખુ
નીચે ઉતાર્યું છે ૧

મરડીની શરૂઆતથી તે ઉપર સુધી તેઓના તરફથી નાઓ રહીએને મફત જ
આપવામાં આવતી હતી એટલુજ નહિ તે પહેલાથી જ તેમના કુટુમ્બી અને નેમની ખાતે
દ્યાગુ વધ તરીકે જ હતી ઉપગત તેઓ મરડીના વખતમાં જોયા પણ મરત ન જતા
ગાડીઓ ધરની જ હતી એટલે મોનાવનારને તેઓ માટે વાતન સમધી પણ વિચાર મરવો

૧ ઉપર કહેના વધ કલપતરમાં જેક સેનુ અનુકરણીય જીવન એ રીતે મેડીંગ છે લખામાં
સદ્વતુ નામ નથી પણ એ સ વએટને સ્વ યજ્ઞનાથ મારાકર અમા ર ૮ પમ રાકા નથી એ
લખાણ (મગેલુ) છે લેખકનુ નામ નથી છપાવુ ૫૩ સ્વ વન અમૃતદાસ પ્રાપ્તકર પદ્મી
લેખક હોવાની મારી મા યતા છે તથી આ વિ

પડે એવું નહોતું ધીમે ધીમે મગ્ન વધીને વધાર કેસો થતા માડા સારા સારા મોટી શી લેતાગ દામતર મારેમો પણ જીવ નરો અસ્થતિ વચન એ વાયે દુષિત મથળો ત્યાગ કરના માયા જેઓ નાની ન ગયા તેજો પાકેની ખોરડી જેવી કમાણીની આ મોમમનો પુગ લાભ લેના માયા અને મને મોતથી બીના હેરાથી ગદી મોનો મોયકાટ કમીને દર્દી ત ઉપ થી જ દવાઓ આપવા માડા ગામો તમ ધીમે ધીમે એવી સ્થિતિમા આવ્યા કે તેમને ૧ છુટકે વેદુ ન બાવમટ ગ્રા પ ના અને જે બોલો તેને આ પાશુ વૈદ્ય ઉપર આવી પડ્યો

તા ૧૨ મી માયની મરારમા મ આ પોતાના નાતાનાગ એક નાગર ગૃહસ્થની મા કે જેને આ સંઘ આગની ગતે જેઈ હતી અને ડોરડીને મ પી છે એવું જણા યુ હતું તેના ધર પામેથી પમાર થતા સામ્ય મારેની લેઈ આ નના નહો પાગશિને તક મારીલે પૂજ્ય કે ધરમા કોઈ છે ?

પાડોગી- ના છ તેજે અધા મલે માજે જ રી ૧ ૧ ગરા ૧ અને આપને આપવાની આ મીકી મને આપતા ગયા છે હશે

વૈદ્ય-નાવો (ચિટ્ટી વૈદ્ય રાએ છે) મહેર ૧૧ વચગજ આપ જ્વલો ડા કે મારી માને મરકી થઈ છે મહે અમે ગધા આજરોજ રીગડે જજએ છીએ અને આપ ડોશીની સંભાળ રાખશો એવી આશા કે ધરને તાગુ છે અને ડોરડીના ખાટને પગસાગે ગંધિયો છે પાણી ગોળામા છે માણમ જેઈ જો તે આપ ગળી લે તે અને ખરચ થશે તે હ આવીને આપીશ

વૈદ્યગજ પોતાને વેગ ગયા ચિટ્ટી ખીમામા મુખી પાડોગી રાઈ મરી ૧ હોવાથી દરરોજના આના આગ હગીને તેને ડોશી પામે ગમ્પી વૈદ્યગજે ને વિમથી ગારીમા ના પણ સાથે જ ગમ્પીને દુગાનો નિયમ રી

૧૧જી ૧૧ ધરમા એ જેન્ટનમેનની સ્ત્રી તા ૧ મી માય મ મીથી પગમો પડી જે દનમેન તેજ ગતે પાસે ૧૧ ગ મમા જે ગગસીઆનો જમીન પોતાના નાનામા હેરાથી મહકુકુળ સહપગિવાર જવા તાગ થયા અને જતા જતા વચગજ પામે આ ના

ગૃહસ્થ-(બરાગથી જ) ઓ વૈદ્યગજ! ઓ વચરાજ! તે વલ ૧૧!

વૈદ્ય- કેમ શું છે ?

ગૃહસ્થ- હારીએ આવો

વૈદ્ય-(હારીએ આવીને) અગ નો પધાગે

ગૃહસ્થ- નહિ માહેમ માફ મે મારે ઉનાનગ હ પણ આપને એક વિનિતિ મરવાની છે

વૈદ્ય- શું વિનિતિ છે ?

ગૃહસ્થ- જુઓ મારેમ મારી ધગવાળી જગ માદી છે અને પાડોશમા ઉ ૨ પડે છે મારે અમે મહારગ મ જામે મીને આપ જગ એની સંભાળ રાખને હો આ ધગની કુચી

વલ સવાગમા ઉગીને ડોનાની કુચી પોતા પાસે હતી તે નહને બાઈ પામે ગયા બાઈ ખાનમા પડી છે એ પાણીનો લોટો પાસે પડેલો છે

વૈદ્ય-(દરદીને) કેમ મહા બેન થુ છે ?

માર્ધ-એક મ મોઢી રડી પડે છે

વૈદ્ય-(તારે બેસીને) ધીમ્મ ગણો ગજરાત્રોમા તમને થુ થાય છે તે કહો હું તમારો બાઈ છું એમ મમળે મુઝારો તે ૨૬ વધો

બાઈ-પણી ધીરજ આપ્યા પછી) બાઈ અત્યારે મારા ખરા સગા બાઈ તમેજ છો પણ તમે મારા ખાટના ઉપગ્રી ઉઠો અને મરકી થઈ જે તમારુ આખ માથુ હું ખસે તો મારા જેવા ઘણા વગર મોતે મરો અને જગમા જ સડી જરો હું તો મગવાની જ છું (પણી રડી પડે છે)

વૈદ્ય- તમે મારી રીકર ન રા પગમેમર સવના રક્ષક છે હું તમને આ દવા આપુ છું તે પીઓ

બાઈ-(દવા લાગે પછી પી પડતી) ખરેખર બીચારા માનકુ રગવાનું આજ થુ થયો ? એ તો મારી નાટ જોતા દરો મેને કાણ ગાત્રી આપતે ?

વૈદ્ય- ચિંતા નહિ તેની હું જ દવા કરું છું અને તરસ્યા હું કરીશ એમ કહી બીજા દરદી મોમા થઈ વૈદ્ય ઘેર આવી ગયું મગવો બને દરદીઓ માટે મોઢીની તા ૧૪ મીથી એમણે પોતાના ધર્મ પત્નીને પોતાની માથે ગખવા માડ્યા દરેક ઘેર જાય ધર ઉઘાડે જઈને દવા આપે જરૂર હોય તો પોતાના પત્ની પામે ૧૫ ગણ રાવ દરદીને પાય અને ૨૦ મરી ૧૫ તો પોતાના ખીસામાંથી જ આપણ અને લાખાના પૈમા આવી તેના મગાઓ હોય તો વીક નહિ તો રેકડાદાગ સમજાનની કિયાઓ પણ કગવે

આની રીતે મગમર ચાર મામ સુધી ને વૈદ્યગજો જત સેવા કરી ધીમે ધીમે મરકી શાત થઈ પાછુ રાજકોટ શહેર જેવું ને તેવું વસ્તીથી બગાઈ ગયું કહે છે કે મ કી સખત ઝતા વધગજના કેસોમા પહિલામ પળ ધણા મારા એને સુમારે ૪૮ ટકા જોટના કેમે ૧૫૫૫ હતા

સાબળયુ છે કે જે ગૃહસ્થોના મગતા હુમોની વધગજ પોતાનું ગરસવ રચીને સારવાર કરેની તે મહાશાસ્ત્રે પણ વિવિધ લેલો આપનાનો રહ્યો પણ તેમના ઘરે માટે થયેના ખુચના નાણા આપ્યા હોય તો પણ કોણુ નણે નાણાની વાત કયા કરે છે ? જે આજમાતરી કેશન ગણાય છે અને જે આપવામા થુ ખચ થતું નથી જે તદ્દન છુપુ આપી શકાય છે એવું માત્રપત્ર પણ આપ્યું નહિ

મારી યાદ રાત જગમગ હોય તો સ્વ ગમકનાનબાઈ રાજકોટની મરકી પડેના જ જેને વૈ કે વાગા લેખમા અવસ્થાભિનિવેશ કહેન છે તે માનસિક અસ્વસ્થતાને બોલ થઈ પડ્યા હતા પણ એ મરકીના વખતની લેલો સેવા તો તેઓ અદ્ભુત રીતે મરી શક્યા એ પછી એમના પત્ની સ્વગવાસી થયા અને થમ વાનભાઈનો માનસિક અસ્વ થના પણ એવી વધી ગઈ કે ગાંડોટની એમના ઘરનો-એમના દવાખાનાની ગાંડોજનાની પડી બાગી ગમે તે સ્થિતિમા એમને વગળી ગહેનાગ કેઈ કેઈ દરદીઓ આવતા હશે અને કેટનીકવાર ગમકનાનબાઈ પોતે દવા આપતા હશે પણ એ નામનું જ રહ્યું છે ના ૩૪ ૩૫ ૩૬ સ્વ થુ ગમકનાનબાઈએ આવી દુખી સ્થિતિમા કાઢ્યા

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંગ્રહવા

ગ્રાંથ આયુર્વેદનો અમુલ્ય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

૪૭

દમણી જ બહાર પડેલા આ અમુલ્ય ગ્રંથ આયુર્વેદના ૩૬ વિદ્યાર્થીઓ તેમજ
૫૬૦૦ અવશ્ય સંગ્રહના ગ્રાંથ ૭ ૧૭૫૦ શારીરના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન / વૈદ્યવિદ્યાનો માનો
પાત્રો છે મ મ વિગત ગણનાયમેન મ અતી તેમ મે એન એમ એમ કૃત મ કૃત
પ્રત્યક્ષ શારીરના પાત્રો તથા બી ન જામનો ૩૧ ૧૧૫૨૫ અમર ૭ પાત્ર એમ બી મી
એમ એમજો કરેલા આ સોધિતવર્ધિત ૩ ૧૭૫૦ ૭ ગુજરાતી જાનામા આ વિપરુ
આ ૧૮૬૦ જ કૃત ૩

શાકા પૂરાના દસ્સો પાનાના સચિત્ર પુસ્તકની કિંમત માત્ર રૂ ૮- -

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓને ગુરુ પ્રમાણુપત્ર બતાવવાની રૂ માત્રમા મળશે

૧૯૧૦

મગધાના કે પાલ

૨ સિદ્ધિ
વલ્લે ૧૮ ૧૯ મેઠ આચાર્ય
૧૯૧૦
૧૯૧૦ જુલૈ ૧૫ મગધાના
૧૯૧૦ ૧૧, મુ મર્

૧ મગધાના પાલેલી ૧૯૧૦ ૪ - ૧
૨ જુલૈ નર્મમીના મુ યે ૧૯૧૦ પાલેલી
ગુજરાત આયુર્વેદ ગ્રંથમીની મુ ય
તથા યા અ. એ. સિ. માવી

૨૩૧ ગ શાસ્ત્રીની લાયબ્રેરીઓ માટે મળ્યું છે

૧૬૬૬ મિહાન્તોને તુલનાત્મક દષ્ટિથી તથા
અનુભવની દષ્ટિથી, ચર્ચનાર—મહાશય

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક ૨૦

તદેવ યુક્ત મપન્ય યદારોગ્યાય કલ્પતે ।

માન્ય

અ- ૩

સ ચેવ મિપજા શ્રેષ્ઠો રોગેભ્યો ય પ્રમોચયેત્ ॥

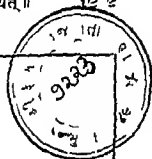
૧૯૬૬

૧૯૧૧ અતે પ્ર ૧૨૧

દુર્ગાશક્તિ કેવળગમ શાસ્ત્રી

અહ દર્શાવેલું ૧૯૧૧ સી ૦ તન્દ્રી

૬ સયાની ૧૬ મુખાલ-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદીય દવાઓની માફક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મળવનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને અહીં કાર્મભી
નગરથી પ્રગટ થતા આ મામિક દ્વારા મળશે

અનુક્રમણિકા

નિસ્ય

પૃષ્ઠ

૧	માસ્યપમેહિતા અથવા ૧૬ ઇવજીન		૬૫
૨	મંપૂર્ણ તદુક્તી માટે આદર્શ યોગ	૬ કા ૧૬	૭૧
૩	મધુપ્રમેદ ૫૨ વનસ્પતિ મામેજનાનો અદ્ભુત ચમત્કાર	૬૨ ૬૨૬સિદ્ધિ નિમા ૭-૧૧૬૩૧	૭૫
૪	ધી દધ	૬૨ નાલ મોદનવાન મરેના	૭
૫	આયુર્વેદમા ૫૧૫-નિશાન	પ્રભાશકર નગેશમ પેઠ	૮
૬	મમાલોચના	બાનાના વધ	૮૭
૭	મિદ્ધોષ ૮ મણિમાલા	બાપાના ગ પેઠ	૮૯

— વિનિતિ —

આ મામિખની આ અનુક્રમણિકા । તોઈને વાચકને ખાત્રી થશે કે આ મામિ આપણા
વૈદ શાસ્ત્રના નાનકડા માટે કેવુ ૧૫ રી ૨૫ છે આ મામિખનુ આ ૨ મુ વધ
ચાલે છે શાસ્ત્રાતથી જ આ મામિ મા આવા ને આવા જ નમો આવ છે વડોદરા ગાજે
ગાજની નારજેરીમે માટે આ માસિ મણુગુ યુ છે અમને આશા છે કે દશ ડી
વિદ્યાના પ્રચારમા જ દેશને ૮૮ ૧ મમાએનો છે પ્રેમ મમ ૭ ૨ વાચ આ માસિ ના
આદર્શ વધારવાની કે ઉવન પોતાના ગાજની લ જોગીમે દ્વારા પણ આ મામિકનુ વાચન
કના તેવો ગણિશ રો

દુગાશકર કે ગાન્ધી
તની

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો વ્રહ્માજાપત્યશિવભિઃ સન્તરિસ્યુત-
ભરદ્વાજપુનર્વસ્વશિવેશ્વરરુદ્રમૃતિભ્ય

પુસ્તક ૨૨ સુ]

માર્ચ ૧૯૩૯

[અક ૩

કાશ્યપસંહિતા અથવા વૃદ્ધ જીવકીયતન

નેપાળ સંસ્કૃત ગ્રંથમાળા ॥ પ્રથમ અંગ તરીકે નેપાળ રાજ્ય ૫ હેમરાજ
શર્માના વિસ્તૃત ઉપોદ્યાત સાથે આયુર માતૃ જન વજ્ર નિમ્મજ આચાર્ય તથા ૫ સોમનાથ
શર્માએ સંશોધિત તથા આ મા જન વજ્ર નિમ્મજ આચાર્ય પ્રાણિત આ કાશ્યપસંહિતા
અથવા વૃદ્ધ જીવકીયતન નામનો પ્રાચીન વૈદ્ય ગ્રંથ હમણા મેં ૧૮૯૫મા પ્રકટ થયો છે
કિંમત રૂ ૫- -

મળવાનું ફોર્મ-વૈદ્ય જન વજ્ર નિમ્મજ આચાર્ય કાનબાદેવી રોડ મુમર્ષ
ઉપર કહેન નેપાળ સંસ્કૃત ગ્રંથમાળાનો આ પહેલો સ્તંભ છે અને
એ ગ્રંથમાળાના સંપાદન નેપાળ રાજ્ય ૫ હેમરાજ શર્મા છે આ શ્રી
હેમરાજ શર્મા સંસ્કૃત વિદ્યાના પ્રખર વિદ્વાન છે તેઓ સંસ્કૃતમાં મોટા ગ્રંથો
લખી શકે છે એનો તો આ પુસ્તકનો ઉપોદ્યાત પ્રત્યક્ષ પુરોષ છે તેઓ પાસે નેપાળમાં
પણ મોટું પુસ્તકાલય છે જેમાં પોતે કરેલો છાંદોના સંસ્કૃત ગ્રંથો, હિંદી અને શુદ્ધગતી
પણ પુસ્તકોનો મોટો સંગ્રહ છે પણ એમના પુસ્તકાલયનો મંગતી લાગ છે તે હસ્તનિખિત
પુસ્તકોનો વિશાળ સંગ્રહ છે અને તેમાં કેટલાક અન્યત્ર દુનવ રત્નો પણ છે એમાંથી
મહાભારતની એક પ્રાચીન હાથપ્રત લાગરક ઈસ્ટિટ્યુટને એમણે મોક્ષી હોવાની તથા
એ હાથપ્રત મહાભારતના નવીન સમગ્રજીવન જે મહાભારત મમ આલે છે તેમાં જો સદાન-
ધ છે તેની નોંધ ઈસ્ટિટ્યુટના છે ના જાનમાં છે

પ્રસ્તુત કાશ્યપ સંહિતા પણ નેપાળ રાજ્ય ૫ હેમરાજ શર્માના ગ્રંથમહમાનુ એક
સ્તંભ છે થોડા વર્ષ પહેલાં વૈદ્યગજ જન વજ્ર નિ આચાર્ય નેપાળ ગયા હતા ત્યારે એમણે
આ પુસ્તક જોયું અને તે હેમરાજશ્રી સાથે ચર્ચા કરીને આ પુસ્તકને અધ્યાગમથી બહાર
કાઢવાનું નક્કી કર્યું તેમાં એના ઉપર વિસ્તૃત (૨૩ પાનાનો) ઉપોદ્યાત લખવાનો ભાર
શ્રી હેમરાજશ્રીએ પોતાને માથે ગણ્યો અને ગયા ૧ મ્હી નિર્ણયસાગર ગ્રંથમાં લખાની
પ્રકટ કરવાનો બધો ભાર વૈદ્યગજ જન વજ્રશ્રીએ પોતાની હોશની આધુનિક સાહિત્ય
ઉપરની મમતાથી પોતાને માથે ગણ્યો

પ્રાચીન ભારતીય વિદ્યાઓમાં જે વૈજ્ઞાનિક મ્હી શકાય એવી અને આ ૮ સંધી થોડે
ધણે અરો પણ જીવતી મ્હોલી વિદ્યાઓ મુખ્ય વે એ (૧) આયુર્વેદ-શરીર (Anatomy)

રસશાસ્ત્ર (Chemistry) વગેરે અંગો સાથે અને (૨) જ્યોતિષ ગણિતમાં અંગો સાથે આ બે વિદ્યાઓમાંથી આયુર્વેદના મૂળ આધારભૂત એ યો સંબંધો વધતી બે મનાતા આવ્યા છે. ચર અને સુક્રત એ બે પ્રયોગોના તથા એના પીકામ યો બેના જુના વખતમાં ધણા સહિતા એ યો હશે એમ જણાય છે. પણ એ બધા મગપ્રવાહમાં તણાઈ ગયા છે. મળન પ્રવાહમાં તણાઈ ગયેલી ઈ આયુર્વેદિક પદ્ધતિમાંથી રચી ગયેલો એક મટકો તાબેરના પુસ્તકાવલમાં મળી આવતા. મન તા સુનિર્વચિત્તો જ્યાં યો ઈ તુટિત બેનમહિતા અને એવોજ ખીજો બધી ગયેલો. મટકો તે આ નેપાળમાંથી મળી આવેલ મરચપસહિતા છે. આ કાશ્યપમહિતા પણ તુટિત છે.

મળેલા તાલપત્ર પુસ્તકમાં આગળનો ભાગ અને વચ્ચે પણ ધણો ભાગ ખડિત છે. ખરી રીતે ૨૮માં પૃષ્ઠથી ૨૬૪ સુધીના પાના મળ્યા છે અને તેમાં ૧૭ વચ્ચે વચ્ચે ૨-૩૨ ૫ ૩૬ ૪ ૪૭ ૪૮ ૧ વગેરે ધણા પાનાં છુટે છે. જાણેલા પુસ્તક માં જે ખીજો જ અધ્યાય જાણ્યો છે તે કારિત્વપત્તિ નામનો અધ્યાય ૧૨૫પમહિતાના મૂળ સ્થાનનો ૧૯ મો અધ્યાય છે અને છે તો ખિનસ્થાનનો ૨૫મો અધ્યાય ના કાયદાતના પેટા ૨૬૪માં પાના ઉપ થી જાણ્યો છે. પણ કિત્તાચળીતિસ્થાયા એ ગીને ખિનના ૮ અધ્યાય હોવા જોઈએ. મનમકે પચાવન અધ્યાયોખિનમાંથી છુટે છે. ઉપનમધમહિતા કેમ્લી ખડિત છે. એનો આથી ખ્યાલ આવશે. વચ્ચે વચ્ચે પાના છુટે છે. કયાક ઉરે ખાધા છે એ બધી ખડિત દશા પુસ્તક જેવાથી તરત સમજાતી છે.

ચરક અને સુક્રત પેડે આ ૧૨૫પસ હેતાની ૧૭ વિપુરુષીય પરગ છે. મહર્ષિ મારીચ કાશ્યપે મૂળ ઉપદેશ કરે. તે ઉપદેશનો તેના શિષ્ય વૃદ્ધજીવકાર્યે સંશ્લેષ કરીને સમ્રાટ કર્યો અને તે વચના વારસે તેનો પ્રતિ સરકાર કર્યો. જેવી રીતે ચરકાચાપથી પ્રતિ સરકૃતા ચરક મહિતા છે તેવી રીતે વારસે પ્રતિ મરકૃતા આ મરચપ સહિતા છે.

જેમ ચરકસહિતામાં અધ્યાયના આગળમાં ૧૮ હસ્તાહ મગવાનાવચ એ ગીતે હોય છે તેમ ૧૨૫પ સહિતામાં કિતિ હસ્તાહ મગવાનાવચ એ રીતે મળ છે. વગી જેમ આવેલને અગ્નિવેશ ચરકમાં પુછે છે તેમ આમાં જીવકાર્યે પુછે છે —

મારીચમૃપિમાસીન સૂવૈશ્વાનરચુતિમ્ ।

વિનયેતોપસગમ્ય પ્રાહ સ્થવિરજીવક ॥

પૃ ૧૪૮ મ્લો ~

અ યત્ર પણ આ ડવમને સ્થવિર મ્લેન છે અને તેના ચુકે મરચપને ડગપતિ કહેન છે (જુઓ પૃ ૧૬૮)

આ સ્થવિર શમ્ર ૧૬ વિપુરુષોના વાને રચિથી લાગુ પડતા હોવા જાના એનો ઐગિક અથ વૃદ્ધિ છે અને આ પ્રથમાં પ્રે પર્વા પાઠધણે રચો વપરાયો છે —

વૃદ્ધો વિનયમવિવિદ્ય પપ્ર ~ વિનયસ્થિત ।

પૃ ૧૭૬

પછી પ્રતિ સરકૃતા વારસનું નામ પ્રત્યે અધ્યાયને અને જે કે નથી આપ્યું પણ ઇન્દ્રિય સ્થાનને અને નીચે ડમાણે આવેલ છે —

(ફિતિ) વૃદ્ધ જીવકીયે કૌમાર ગ્રન્થ વાચ્યપ્રતિસ્કૃત્ત ઇન્દ્રિયસ્થાન ઔપવ મેખજીય નામ ફિદ્રિયમ્ ।

પણ આ ગાથપાનિના ગાનિણ્યનો રિચાર કર્યો પહેલા આ સહિતાના સામાન્ય સ્વરૂપનું અવલોકન કરી લેવું એ ફીક લાગે છે જેમ ચરમસહિતા પ્રાયશ્ચિત્તિસા પ્રધાન તન છે અને સુત્રત રાંધ તા મુખ્યત્વે છે તેમ આ ગાથપ સહિતા કૌમારખત્ય તન છે અને ઇન્દ્રિયસ્થાન તથા મ પચાનના અન્ત વચનેઆ એ સ્પષ્ટ કહેવું છે

સામાય તે ગાથપમહિતાની ભાષા ચરમ સુત્રત બેડને મળતી છે જોકે ચરમ અને સુત્રત જોડના ગદ્ય શ્લોકો આમા નથી વિાચ નિરૂપણ પણ ચરમ સુત્રત બેડને મળતું છે આથી વધારે ઉા ઉત્તરને અ તરમ પરીક્ષાથી આધુનિક સાહિત્યમા ગાથપ સહિતાનું સ્થાન નક્કી કરાતો તત્ત્વ આ અથના ઉપોદ્ધાતના અવલોકનમા જ કરવો સ્થાને છે

પણ ત્રણકે અથ તરોકે આ મહિતાનું મૂલ્ય સંક્ષેપમા પણ વિચારી લેવું જોઈ છે અન્યત્ર અથનું અતિ હિતપણ એના મહાન્તમા ધણ ને છે છતાં જેમ નર સુત્રતમા નથી એવી અમુક વાતો બેસહિતામા મળે છે (જુઓ આધુનિક અથ સાહિત્યની પૂર્તિ રી તે થાત નામનો ગનામા ડપોનો પેષતાર જ વજી ત્રિકમજી આચાર્યનો લેખ) તેમજ આ ગાથપમહિતામા પણ કેટલાક વિષયો નવા છે ઉપર ઉ નેમા લેખમા શ્રી આચાર્ય નોધ્યુ છે કે મારા સહિતાના દ તર્જનિમ્પાસમા દાનોની ઉત્પત્તિ આદિનું વણન જાતકમોત્તરીનાધ્યાયમા ગાળકોને ડા મહિતાથી રૂઝ અને બાર મામ વગેરે અ ન આપવાનું વિધાન ફક્ક ચિકિત્સાનાધ્યાયમા ફક્ક ાગ (ગોકેસ)નું વણન વગેર ચરમસુત્રનમાં નથી મળતા એમા અનેક વિાનો મળે

અહીં જેમા માર્કિક રિગેય મળે છે એવા વિરોનો અપૂણ્ય વાદો આપાનો યત્ન નથી કર્યો એવી જરૂર પણ નથી પડી એમજ વિરોની ગચાની ચરમસુત્રોક્ત ચર્ચા સાથે તુલના કરાનો પ્રસંગ તો આતિદાસિજ વિચારણામા આવશે પણ અહીં ઉપર ખાસ નિર્દેશના વિરો વિષયોમાથી દષ્ટાતરપે એક ફક્કરોગ રિરે આ અથમાથી યોગ ઉતારો કરવાની જરૂર લાગે છે દષ્ટાત તરકે ખાસ આ વિરોપસ ક વાનું એક દાગણુ પણ છે રૂપમ લાલ્લા પ ચીરામા નિ ભા વેષ સમેતનમાં નૂતન યાધિ વિચાર અજાણા પચિગ્ના અખ્યસરથાનેથી વેષ પ શ્રી મન્યાયાલજી સમગ્રિ આ ફક્ક રોગનો દાખલો આપેતો છે તેઓ લન છે કે ફક્ક (ફિક્કસ) આ પ્રાય બાનરોગ છે જેમા હાડકાની દુર્વિનતા ભોલીનું મીપણ મારિ થના દાન મોડા આવવા વગેર થાગ છે પછી આ રોગના કારણો લમજી પગીમા ચિત્તિસા વગેર આધુનિક વદ્યના સિદ્ધાતાનુમાર આધુ છે એ અર્થ ઉતા વાની જરૂર નથી જિજ્ઞાસુ આધુરેદ વિજ્ઞાન પુ ૧૬ અક ૮ ૮મા એ લાગણુ હયાય છે તેમા જોઈ રાંધે પણ આ ફક્કરોગ નામજ નવીન છે આધુરદિ સાહિત્યમા અન્યત્ર મળતું નથી કેવળ આ ગાથપ સહિતામા જ મળે છે પ શ્રી કનૈરાના વદ્ય શ્લે છે કે — ગાથપમહિતા અથવા વૃદ્ધ જીવકીયતન જેનું આ મા સ્વસ્વજ નિ આચાર્ય સંપા ન અને પ્રાચીન હાતમા કે ૮ તેમા પુ ૧૦૧ ઉપર ફક્ક ચિકિત્સાધ્યાય છે જુઓ —

વાઙ સપ સરાપત્ર પાદામ્યા યો ન ગચ્છતિ ।

સ પક્ક ઇતિ વિનયરત્તથ્ય વચ્ચામિ લક્ષણમ્ ॥ ૩ ॥

ધાત્રી શ્લેષ્મિકદુઘા તુ પ્ષ્વદુઘેતિસન્નિતા ।

તત્કૌરવો નહુ યાધિ કાર્યાપ્ષ્વવમાન્નુયાત્ ॥ ૪ ॥

કૌરવ ગર્ભજ ચૈવ તૃતીય યાધિસમગ્ ।

પક્ષ્વ ત્રિવિધ પ્રોવત ॥ ૧૦ ॥

ગર્ભિણીમાતૃક ક્ષિપ્ર સ્ત યસ્ય વિનિવતનાત ।

ક્ષીયતે ત્રિયતે વાપિ સક્ક્રો ગર્ભપીડિત ॥ ૧૧ ॥

નિજૈરાગતુમિશ્વૈવ રો યરાદિમિ ।

અનાથ વિલસ્યતે વાલ ક્ષોણમાસત્રલદુર્ગતિ ॥ ૧૨ ॥

સપુષ્કરિફ ચ વાહરમહોદરશિરોમુર

પીતામ્બો દ્વપિતાજ્ઞથ દત્યમાનામિયપત્ર ॥ ૧૩ ॥

પ્રમજ્જનાધરકાય િત્તમૂરપુરોપકૃત્ ।

નિશ્વેષાધરકાયો વા પાણિજાનુગમોપિ વા ॥ ૧૪ ॥

દૌર વા મદચેષ્ઠ મ દ ચાપરિમુતક ।

મક્ષિકાકૃમીકીટાના ગમ્યથાસન્નપ્રયુરકૃ ॥ ૧૫ ॥

વિશીર્ણદ્વરોમા ચ સ્તધરોમા મદાનસ ।

દુર્ગધા મલિન ક્રોધો પ્ષ્વ અસિતિ તામ્યતિ ॥ ૧૬ ॥

આ શ્લોકમા જે રૂઝાનું વાન છે તે ગિટસ છે તે દેખીતું છે એ રીકેટસ

રોગ માટે આયુર્વેદ સાહિત્યમાથી નામ ન મળવાને લીધે સ્વ રોગરાજ અમૃતવાન પદ્મી એને બાલરોપ હેતા મ પપુ એ જ બલીના વાપરો છે પણ કાચપસંહિતામાથી નવું દ્રક્ષરોગ નામ મળે છે

કાચપસંહિતામા કેટલોક વિશેષ છે તે સાહિત કરવા માટે આ દાખલો પુરતો છે બાકી આ પુસ્ત થી ગૌમાતૃલય— ૧૧-રોગ ચિત્તિસાનો વિવર મપૂર્ણ રીતે લીખવા માટે આયુર્વે ના વિદ્યાર્થીઓને મેળી મ દ થો એવું માની શાય એમ નથી ૧૨૫ કે એક તો આ પુ તક અતિ ખડિન છે અને બી નુ સિદ્ધા તની નરી વાનો એના પ્રમાપુમા આમા નથી મળતી કે ચરક સુત લીખે ન હોય તેનુ આ લીખ્યા પગર આયુર્વેદના સિદ્ધાન્તોનું જ્ઞાન અમૂલ્ય રહે છે એમ હો શાય મારી કહેવાની મત ન એ છે કે ભેડસંહિતા પેકે આ કાચપસંહિતા મળી આવવાથી આયુર્વેદિક સહિતા સાહિત્યનુ લોકોગ જરૂર વધ્યુ છે નશોધનના મારમા એ જોવા નગર નહિ ચાલે એટલું જ નહિ પણ તેો ધાર છુ કે આયુર્વેદિક શાળા પાંચશાળાઓના અધ્યાપકોએ આ સહિતા પપુ નોઈ જતી જ નોઈએ અને જે જે પ્રકરણ

અધ્યાપનમા આમાથી કાઈ ઉમેરી શકાતો એવું હોય ત્યાં અવધ્ય ઉમેરવું જોઈએ આવું અડિત થયેલી આ ઉપયુક્તતાઓની નથી પાછળના પાકે અમહાત્મ્ય એ થોડું જોઈ મળ્યામાં મળે છે તેના કરતાં તે આ પ્રાચીન મહિતા ઘણી વધારા મળતી છે કારણ રોગના નિવારન ચિકિત્સામાં કાઈ વિશેષ કાઈ ચિકિત્સા ને આમાથી મળી આવે અથવા સિદ્ધાંતની એમ અન્ય અનુપનબ્ધ સ્વસ્તુ ગોધત્રી મળી આવે તે મધ્ય પ્રકારનો હારે થમ સદ્ય હ

કાશ્યપસહિતાનો ઉપોદ્યાત

મરુપમહિતા મળી જોવા ૨૩૬ પાનામાં છે ત્યારે નેનામ ગણ્યુક શ્રીહિમગ રામાએ લખેલો એનો ઉપોદ્યાત ૨૪ પાનામાં છે દેખીતી રીતે ઉપોદ્યાતના પાના મૂળ કરના ઓછા લાગે છે પરંતુ મળે મોટા દાર્પિમાં તથા મોળ લાગે અનુકુળ હ મા છે ત્યારે આ ઉપોદ્યાત તે ઓછા દાર્પિમાં મળેલા સમગ્ર હાપેનો છે એ જોતા મળ કરતા આ ઉપોદ્યાતનું ક વધારે છે એમાં સમ નહિ પણ ખરી રીતે આયુરના ઈતિહાસનો આ એક સ્વતંત્ર અન્ય જ છે કાશ્યપસહિતા સાથે એને જોયો છે એવું જ આવો જ બીજો દાખલો-રસયોગ સાગરનો ઉપોદ્યાત એ પણ એ સ્વતંત્ર અન્ય છે પણ વિજ્ઞાનમાં આ ઉપોદ્યાત ત્રયમ ધ્યાને આવે વળી ઉપોદ્યાતમાં ચરના વિવરણ મરુપ જોતા તથા એના લેખકે જે થમ લીધો છે તથા ન્યાયી બધું તથા વિવરને લગતું જે વિશાળ સાહિત્ય એકત્ર કર્યું છે તે જોતા એવું સ્વતંત્ર બીજું વિસ્તૃત અનુદાન જ થોડું છે કાશ્ય આ થયેલા મધ્યમ મુગ્ધાની જ વહલાઈની ઈચ્છાને અનુભવી આ ઉપોદ્યાતના જુદાજુદ વિવરને લગતા પ્રકરણોમાંથી બને તેવાનો સાગર જ જણાય ત્યાં મળે દુર્લભ વિચેતન આમે કમલ આપવાનો પ્રયત્ન કરે, એવે બહોં તે આ થયેલા મુલ્લાધિમરી મરુપાદિ-રિગે ઉપોદ્યાત લેખના વક્તવ્ય સાથે ઉપોદ્યાતના વિષયો નિમ્ન મરી જો મતો માનવો પડે આ ઉપોદ્યાત વિગે સામાન્ય રીતે એમ હો શકાય કે એમાં આયુરના ઈતિહાસના કેટલાક અંગોની લેખની વિવિધ રીતે ચર્ચા કરેલી છે ઉપોદ્યાતના ૨૩૩ પાનામાં પચાસ પ્રકરણો છે આ લખા સાત પાનામાં આયુર એટલે શ આયુરેનું પ્રાચીનત્વ વે અને આયુરેદનો મગધ અને વે મા આયુરવેદના વિષયો એટલે વિશેષ છે ભાષાવર્તિ ૧૪૦ પ્રપચરિચ સહિત એ નામના ધીમ પચિઠે મા ૧૩ પાનામાં આરા સુતન બેઝમહિતા કાશ્યપસહિતા દારીનનહિતા વગેરેના મૂળ ઉપશોકો તેના પ્રતિબંધોમાં વિગેરેના વિચાર મા જ ત્રીજા પચિઠે મા પ્રતિસંકલ્પનીજ વિગેર ચર્ચા અને કાશ્યપ આવેલ બેઝ અને સુત એ ચારે સહિતઓની તુલા કરી છે એમાં લગભગ ૮૫ પાનાના મોટા પચિઠે મા ભારતીય વૈદ્યવિદ્યા ઉપર મોટું વૈદ્ય વિદ્યાનું નજીક છે મોક વૈદ્યવિદ્યા ભારતીય વિદ્યાની નજીક છે એ વિષયની ઘણા વિગતોથી ચર્ચા મરી છે છે ના ઉપમહાર પચિઠે મા પ્રાચીન આયુરોપના શરવન અનુમધાન પ્રાચીન મથોનો લોપ અને તેઓની ગહાની આવરણના તથા કુશ્મિ એવા વિશેષ છે

કાશ્યપ સહિતાના ઉપોદ્યાતની વિગતવાર ગમતોચના જનિત્ય મળે ૧૫ની આ થયેલા કનાઓ વિગે જે માદીની મળે છે તે જોઈ એ કાશ્યપસહિતાના મૂળ ઉપશોક મારીય મધ્ય છે પુણેમાં જણાના પૌર અને મરીચિના પુર મધ્ય પ્રભાવિત પ્રપત છે મધિ મિ શાકૃતપ નાટકમાં એનો ઉલ્લેખ થો છે આ જણાના પૌર મરુપ આ સહિતાના મૂળ

ઉપરોક્ત તરીકે ઉદ્દિષ્ટ છે કે બીજા પાંચ મારીય કસપ નામના વંશ નાં ધર્મ ગ્રંથોમાં મેળવે છે એ બાતનો મળ્યા હતાજીવો ઉપરૂધાનમા વિચાર મોં છે એ કે મેળિતામાં તો નવનપતિ ૧૨૧૫૪ ઉદિષ્ટ છે હા બુ કે આ મેળિતાના ૨૬ સમ્યાય (૫ ૧૬) મા કસપનો પચિયા આપના લખ્યુ છે કે —

દગયત્ત વધત્રામાઽ દેવર્ષીણા પચયત્તા

રોગા મર્ચ સમુપત્તા સ તાપાઽ દેહવંતમો

તન્ના દિતાથ તાજ્ઞાત કસપન મહર્ષિણા

પિતામહનિયાગાચ દદશા ચ નાનચ પુષા ।

તપસા નિર્મિત તત્ર ક્ષયય પ્રતિપદિર ॥

કસપમા વધની બીમ્થી બાગના દેવર્ષિઓનાં શરીર અને મનમા મતાવ ધર્મને બધા રોગો ઉત્પ ન થયા પછી લાખના નિનમો મર્ષિ કસપે પિતામહ-મહાની આગ્રથી તથા પોતાના તર અને નાનથી આ નવ ન્યુ અને તેનો સ્થિતોમાના એક સચીકના પુત્ર હરકે એ મતાવ તો સગેપ મોં પજુ એ નવ બાગક નવાથી બીજા નરિઓએ તેડું અગિનમ્ન । ડું એટલ પાચ વના બાગક નવકે બધા નરિો સમસ્ય કનખમા મગના ઉડા જગમા પાળી મારી નગીઆ અને રગીઆવાગા રદકે પાણીમાથી બદા મકુ મ યુ આ લાખથી મન થયેલા મુનિઓએ રદક આકૃતિવાગા તે બાગ નુ ક્ષય છવક નામ પાડ્યુ અને એ રદક ને ઉત્તમ વત તરીકે રીમરી તેના તત્રનો પજુ રીમર મો

રદકજીક કામની યુત્પત્તિની આ પોગણિ મ્યાનો ઇન્દિદાસમાં વિગેર ઉરોચ નથી પજુ રદક નવ નામના કોઈ વા ૧૨૧૫ નતરી ચા મી દોર એ રદક સમવિત છે અને એ કે કસપના પોત્ર અને આરિઓના ઉત્પા કે સ્વપ તેા પોગણિક કથાના પાન જ છે અયાત્ અતિદાસિક અમ્નિ નથી પચુ કસપ નામના એક કરતા વધારે નરિઓ અતિદાસિક કાળમા યજિગા હોવાનો સમ્ભવ છે અને તેમાના કોઈએ મૂળ ઉપેશ મો દોર એડુ માનીમે તેા બુગી વાત નદિ તેા આ રદકજીકને જ આ તત્રના કર્તા માંડા પો

આગળ આ નર્ત એજ પ્રકરણમા લખ્યુ છે કે પછી મ્નિમાગમાં આ તત્રનો પ્રચાર હુમ થય મો રજુ દેવરોગથી અનાયાસ નામના એક યશે એની રક્ષા કરી પછી રદક હરમ્ના જ વચના વાત્સ્ય નામના વે વે મવિત્ત રિક્ષાને તરથી શિષ્યો કસપને તથા આ પૂઠને નસત મરી તેની પાસેથી આ તત્ર બધી લઈ તેો પોતાના બુદ્ધિ વબવરી તથા અમરી ત્રિભરમા મરી પ્રવના ધમ સુખ અને મર્નિ માટે એ તત્રને પ્ર રશિત કર્યુ

૧ તત્તો દિતાથ તાજ્ઞાત કસપન મહર્ષિણા । પિતામહનિયોગાચ દદશા ચ જ્ઞાનવપુષા ॥ તપસા નિર્મિત તત્ર ક્ષયય પ્રતિપદિર । નીવકો નિગનતમા ક્ષયોઃ તત્રય પુચિ જશ્હે પ્ર મહાત્મ્ય સંચિત્ત પુમ સતત્ । નામ્યનદ્યત્ત સરસે સુનયો ચાન્માપિતમ્ ॥ તત્ર સમ ર સર્વે મુચીનાં જીવક પુચિ । મગાકે કનલને નિમગ્ન વચારિક રતીપતિવિપ્રસ્ત ઉમ્મમમ મૂહતકાવ્ ॥

૧ મશ્યપ સહિતાના પ્રતિસરકર્તા આ વાત્સ્યે તો જરૂર ઐતિહાસિક વ્યક્તિ હોવા નોંધ્યે બાકી અનાયાસ યક્ષ વિષે એકસ કહેવું મુશ્કેલ છે

આ અ ધની કર્તૃપરપરાના કશ્યપ વૃદ્ધુવક અને વાત્સ્ય સખધી ઉપર ઉતારેલી કથામાયી કશો ઐતિહાસિક પ્રાચીન તો નથી અને બહાગથી પણ એક જુવન શિવાય બીજા બે રિષે આપણે કાઈ જાણતા નથી પ્રાચીન ઐતિહાસિકતામાં જુવક કૌમારભત્ય નામના એક વૈદ્યની કથા મળે છે ૧ પણ એ બોદ્ધ જુવક આ ૧૨૫ મહિતાના જુવક એક વ્યક્તિ નથી એમ રાજગુરુ હેમરાજજી કહે છે એ ગમે તેમ હો પણ આ મશ્યપ સહિતાના સમયનો નિષ્પ કરના માટે તો આયુર્વેદિક સાહિત્યમાં એવું સ્થાન નક્કી કરવું એ એમના માર્ગ બાકી રહે છે અને હેમરાજજીએ એ કાગળથી ચરક સુત્રત બેડ અને ૧૨૫ ચારેય સંહિતાઓની વિસ્તારથી ચર્ચા કરી છે એ ચર્ચાનો સાગ આપવાનું નથા એની વિગતવાર સમાલોચનાનું કામ ભવિષ્ય માટે ગમ્બી આ ઉપોદ્ધાતથી આપુને ન્તા ઇતિહાસની ચર્ચા કરનાર જે આપ સાહિત્ય આપણી પાસે હતું તેમાં મહરુનો ઉમેરા થયો છે એમ મરેડુ પડેલો બ્યાગજીદિ પ્રાચીન વિદ્યાઓના અરે વિશેષત આયુર્વેદના ગામ અપ્રમાદન ૥ તથા વિશાળ ઐતિહાસિક સાહિત્યના અવલોકનના રૂબરૂ આ કાશ્યપ મહિતાનો વિસ્તૃત ઉપોદ્ધાત લખવા માટે રાજગુરુ હેમરાજજીને હાર્દિક ધન્યા આપીએ છીએ

“સપૂર્ણ તદુરસ્તી માટે આદર્શ ખોરાક”

(લેખક હા હા વૈદ્ય બેલુવગજ સી પી)

મનુષ્ય શરીરનું યન એ મહાન આશ્ચર્ય છે અત્યાગની કાઈ ગસાગ્નિક શાળા મનુષ્યના ખાદ્યમાંથી લોહી બનાવી રાકી નથી પણ શરીરમાં સહજતા તે બનાવે છે તેથી સારીર યન બધા મરતા ઉપયોગી છે, તેની રક્ષા આવશ્યક છે

જોગકનું પાચન ૪ થી ૫ કલાકમાં પાચનયનમાં થાય છે અને બારે ખોરાક વધારે સમય પાચન માટે લે છે

લોહી એ જુવક જુવક છે

લોહીમાં ૬૦ રાતા પરમાણુ તો એક મેલ પરમાણુ હોય છે

આ જુવક પરમાણુ શરીર ગયક સીપાહીઓ છે અને બહાગના ઝેરી જુવકો (કીટાણુઓ) તો નાશ કરીને રાગીની રક્ષા કરે છે મેલ ૫ મણુ આના બાગને રૂબે છે

સત્તતદદ્ધુત દટવા મુનયો વિસ્મય ગતા ॥ વૃદ્ધજીવક ન્યવ નામ ચકુ શિશોરપિ પ્રત્યક્ષત તત્રત્રચ મિપવશ્ય વ ચચિરે ॥ તત કલ્પિયુને તત્ર નશમેતયદરુણા ॥ બનાયામેગ મેળ ધારિત સોદમુતય ॥ વૃદ્ધજીવકવર્યેન તતો વાત્સ્યેન ધીમત્તા ॥ બનાયામ પ્રહાયામ તથ તત્રમિત મહત્ ॥ જગ્યુ સામવેદીસીન પીત્યોગાનિ સર્વશ શિવકન્યવપર્માલ પ્રણય તપસાચિયા સરુતે તણુનત પ્ર વૃદ્ધજીવક નિમિત્તમ્ ॥ ધર્મકીર્તિગુણર્ચાય પ્રજાનામભિરુદ્ધ ॥

૧ આયુર્વેદ વિજ્ઞાન પુ ૨૦ અ ૧ મા મહાનકામાંથી જુવક કૌમારભત્યની ચરિત્રાયા હતારી છે તે જુવકો

કાદા અને લસણુ લોહી સુધારક અને આનંદ્ય જલુનાશક છે મૂત્રપિંડના વ્યાધિમાં ઉપયોગી છે શ્વાસ રોગ નાશક છે અને ટેફુસાના વ્યાધિમાં ઉપયોગી છે મગ્ગા વધારે શુભ્ર છે ટમાટા મગ્ગા અને શાક તરિકે ખવાય છે રાધિવા અને ગાઠીયા વાળાને સારો ફાયદો કરે છે બી સો વીટામીનો ૯ મુખ્તાન અને મધુમેદમા ફાયદો મે છે

કાળી મગ્ગી અને શાક રૂપે ખરાય છે તેમાં એ બી સી ડી ઈ એ બધા વીટા મીનો છે ૧૫ મિનિટથી વધારે ઉમળગી નહિ નહિતર બધા ડુંગો નાશ પામે છે પાનખ અને લેટયુસની ભાજી સારી છે

પામ્લ કેરી મીઠો મેવો છે તેમાં સી વીટામીન છે લીંછુ ને મોસબી કરતા ચૂ છે બોયસોંગ તેમાં પ્રોટીન ચરબી ઓ સ્ટ્રાચ સાગ છે સરખી ટોવાથી ૧૫ માપરી શકે છે સોનાખીન સારા ગુણ છે પપુ ભારે છે તેમાં ૧ બી ડી ઈ વીટામીનો ૯ અને ૧૮ થી ૨ ટકા તેલી ભાગ છે

લીંછુ તાજે ગસ સારી દવા છે અને યુક્તિથી સકડો મિઠામીમાં વાપરી શકાય છે તૃપાશામક નુકસાન ન કરનાર મજબૂત યકૃતની ખીમીમાં પાયોરીયા મધિવા માદિરોગમાં વખાણાય છે

એ નાનપપુમાંથી કાચુ અતઃજ ખાનામાં આવે તો ગમવાની જરૂર નથી જેમકે પ્રાણી ૧ વગ કાચુ ખાય છે

માત્રાથી બો ૮૦ મેગ વધારે ન ખાઓ

કાલમાં વપરાતી ખાક મે શરીર માટે ઝેર છે

ગાઠા માણસો જે ચરખી વાળા જોગમ ખાય છે તેથી ચરખી વધતી નથી પણ તેમનું પાચન ઓછું છે તેથી ચરખી વધે છે

કરીનું દુધ ઉત્તમ છે મરણ કે ૧ રીતે કા નથી કુદમાં શરીર પોષક તત્વો રહેલા છે હમેશા એક ગતન કુદ લેતુ બેઠે એ ન પએ તેજો લીંછુ નીચેથીને પીતુ ફેમીલી ડો રેને રેગ અટમવવા ખસા આપો પગ રોગ દાય એટલે વેતન બધ કરો મરીગની સફાઈ—

દાતપા મરીને ૧૦ સામ રાજો બધવા મીઠુ ૧ કાલસો વાગીને દાત ધસો પા દુધધ્રશ અને દુધપેસ્ટ વાપરો મા નહિતર છાતીનું આયુષ્ય ઓછું કરશે

દસ્ત ૮ મેશા સામ ગળો અને જોરા ની ચીન્ને ખાઈ દસ્ત સાફ રાખવા કાસિશ મરી જુનાગથી નહિ

અગ ૧૫ ૧ દુધાનથી શરીર ધસીને નાહો સાજીની જરૂર નથી સાજી ૨૦ ગત વિરોધી છે સૂરે સ્નાન મરી

મસરત મગ્ગા શીંગો જેનાથી મસગત ન ને તેજો ચાનસાની સગત મરી સુધારાએ જોગમને રોલા આપી ને મક્કન કુધારો થો છે આ મગ્ગા વડીનોની પાસે જોગમની સપત્તિ સારી હતી આપણે તે ઝમાવી છે

૧ પીતાલો ૧૦૦૦ દવાખાના અને ૧૦૦૦૦ વધના છતાં જોરા પર ખાન ન દેવાની આજે પ્રગ્ન નિર્વાય તેમજીત અને મુલ્ય પચે જઈ રહી છે

તદુરસ્તીની ૧૨ કુચીઓ

૧ યુક્ત આહારથી શરીરનું પોષણ કરે

૨ મિતાહાર કરે

૩ આદર્શ ખોરા સનામમાં એ ગતિ દુધ એ ચાગ બદામ ૨ તોવા માખણ અને ખપે તેને એક ઇંડુ બપોરે એ રોટલી એક તોલો ધી થોડી દાળ અને દશ તોના ખીસખીસ સાજના એક ગમખી તાજો શા ભાજની ઝસુગર અથવા ગાંઠ એક મે ફળો એટલો ખોરાક બસ છે ગાંડુ મહેનત રવા વાગા માટે આથી સનાયો ખોરાક લેનાય

૪ એક કે બે વખત દરરોજ સાંજ આવે તે ધ્યાન ગમવું

૫ સૂત સ્નાન કરે મગણ કે એ ઉત્તમ ઔષધ છે

૬ ખુલી હના લ્યો

૭ ચાહ કેફી માં પીણું લ્યો જમના પછી ૩ કલાકે પાણી પીઓ

૮ સનામમાં ગરમ પાણીમાં લીંબુ નીચોડી પીઓ

૯ આગમ લ્યો આંક ૫નાં ઉમેરો અને પાચ કનાકની ઉધ તો ખાત્ર વૃદ્ધોને પણ જરૂરની છે

૧ ઉપાસથી ડરે નહિ બધો બીમારી માટે એ કુદરતી ધ્યાન છે વૃદ્ધ વૈદ્યો સાક્ષી પુર છે

૧૧ સરત અને રનાન ૯ મેરા કરે

૧૨ ઠંડી અને ગરમીથી રક્ષણ મેળવના ચોગ્ય વસ્ત્ર ધાગણ કરે

ધરતી માફક શરીરની મપૂરુ શુદ્ધિ મગસમાં એક વખત કરે નણ દિવસ ઉપવાસ પાણી સંલિત ગે દરમિયાન એનીમાં લ્યો પછી એ જ નતના ફળ આહાર કરીને ધીમે ધીમે ખોરાક પર જાવો

ઉલેખ --

ડૉ એલ એન ચૌધરી રીવાઝ સિવિલસર્જન જાનપુરના પુસ્તક ધી આંગડીઅન ડાઈટ ફોર પરફેક્ટ હેલ્થ એ ડ રીજુવેશન પરથી

“ મધુપ્રમેહ પર વનસ્પતિ, મામેજવાનો

અહ્ભુત ચમત્કાર

(લેખક વધરાજ દત્તેશિંહજી તિલાજી જાગમ, મુખ્ય ખાચીયા પોસ્ટ ખાચી)

મામેજવા વનસ્પતિ સૌંદર્ય જાણે છે તે જગતમાં ખેતરના રોગે મહાવામી ખોરાક કરારમિતિત જમીનમાં નયમ વરસા ની રાક્ષાત થતા જ ઉગી નીકળે છે તે વર્ષા હોઈ તેનો છોડ હાથબરથી તે રેતલગ લાગા અણી ૧૨ પાન મળાશ લીનાશ પૂરી રીતે પીળા કડવી ઉગ્ર વાસનાળા હોઈ ધોળા કુવ થાય છે પાનનો ગુચ્છ હોઈ ભરાનદાગ લાગે છે,

કુદરતી શક્તિની ક્રિયા લ્યાબી હોવાથી ગદ્ગદ્ગુના મરજ (રોગ)ના ક્રાગમન પહેલા સરળ સ ગુપ્તકારી જનન વનસ્પતિનું મનિત્વ શાશ્વત રીતે ચીગૃહી રૂપ હાજરી આપી કુખ દરમિયાને દેશ રવા ક નાણુ ઈ જી રહેલ છે

વધુ લાગે ગામડાના ગદ્ગદ્ગુના બીન કાળો કે ખેનની સાચી વિધાતા રૂપ જનન અન્યાર ઔષધીના ઉપયોગ વડે પિત્ત પ્રકોપ કે મલેરીઆના તાવ આદી વીકારના ઉપ વ વખતે આતિથી સેવન દવા તરીકે રી રોગ જોષથી વિસુખિત મેળવે છે ને અધરો કરી રાખી આમો માસથી જ લઈ કાળી તેનું ચુપા ાનારી તેમા તીખા મેળવી તાન મરડા પેટના મગ વિકાર દુખાવાની ગમ તાપ ના તરીકે ઉપયોગ કરી જનતામા મખત ત્રચાર કરી ગદ્ગદ્ગુના કાશીરુદ્ધ કે ધરૈદાની પ્રતિતી ને પ્રીતી પગ નહાણુ સવેને મરે છે

તેમજ બાળમના પેટના વિમર માદી ખાવી કૃમી લાર સસણી બરોળ વધવી કે મ્લે નના દુખાના વૃદ્ધિ પર વાપરે ઈ જની પેનમા થયેન મગ વિ નતીન દ્રવ્યનો લરાવો હોય તેને શોધન ને બહાર મરે છે તેમાનીના રૂગ મા કે કનાઈના કામડામા લગે ગળે છે આવા મામેજવામા ગમખાણુ જેના સુખકારી સ ગુણો હોવાથી નાણુ મારા વ્વાખાનામા પુષ્કળ રાતે ભેગો મરી ઉપયોગ કરો તેવા દુખો દરેક માટે મહોળા હાથથી મક્ત ત્રચાર સ। કના કર છુ ને સ્વદેશી આયુર્વેદના ગોગન નનરપતિ જન્ય સાદા ઉચ્ચાર વડે સર્વેનું શિક્ષણ રૂપ વનજી તે પ્રત્યે દોરી લેખ લાખપુકાર સાનુ ખ્યાન ખેચી રહી તેના લક્ષ બનાવુ છુ

તેજ મામેજવાનો વિશેષ પ્રભાવક ઉપાય ઓચિંતો હાથ લાગતાને મારા જાગવામા આવતા તે બરામર રીતે અનુભવ લેતા આ લખ દ્વારા લખી બતાવવા ઉત્ક્રમ યર્ષ આવી છે તો સવ સુગ વાય જન સ ઉપયોગથી દગદગા સહ થતાના આગોર્વા લેશો

એક વણી સદ્ગૃહસ્થ ઉમર વા પચાસનાને ગમનીમતલના અગે મિષ્ટાન્ન ખાવા પીરાનાઅગે માદી તખીએ અહોરાત્ર ખેસી સુખી જી ગીતુ જીવન ધમ અથ અને કામના ત્રિગુણી મસગના પ્રભાવે મધુપ્રમેહનુ દર ય િઆવેન હવ તેને લગભગ તદર મહિનાથી લાણુ પચ્ચુ હતુ જેથી નામ મોં દાકત સાહેબો તથા તદગાને તથા હકામો પાસેથી આરોગ્ય માટે વિત્ત અને વખતનો જાન ન કર્યા કર્યો જના પાપુ રચ માન ફેર પચયે ન હતો

પેશા મા પુષ્કળ ગીતે સાકર જતી હતી કીડી મોકોડી ને માખીયો ખેસતી હતી કુતરા પણુ પેશાન ચાટતા હતા તે મારી પાસે આ થો ને પેશાન પ્રાવતા ને તપાસતા તેરી સ્થિતિ મલુમ પગ વારવાર હાજત ચાર પેશાએ જતુ પડે મુખમા મોગશ ને મોગાશ રહેતી હતી શરીર નખાય ગયેલુ પીગુ પાજર બની ગયુ હતું ને તેને ખીમતા કરેલ ઉપચારમા મુખ્ય ગીતે અરીણુ તાવતા આગ્યાની લાગ સવાર સાજ એમ બે વખત સેવન રાખ્યુ હતું

દોઢ વા જેટલો લગભગ ટાઈમમા દના અરીજુ વજેરે ઉપચારોથી ફેર પચેો હોતો શરીરમા દુખ વધતું જતુ વાતચાધિ લાગુ પગી હતી સાધા કેડ નકાવા ને પન્ડાના લા ના હતા રાનીએ નિદ્રા આવતી નહોતી સાધા એ સાધગ પીડીમા શળ ચર। આચા મતા હતા પોતે ધર્મતમા પુષ્પશામી પચગ્જી હોવાથી સવ તેના માટે પ્રીતિ અને ભડું માહતા હતા

માગ ત્રતે સ્નેહભાઈ સાથે ગણતા હોનાથી ડાઠ ડાળી બીજે દેકાણેથી મારા પાસે ઔપધ ઉપચાર માટે આ ના હતા જેથી ૯ મુઝમાર વનસ્પતિના રમ સાથે વનતકુસુમાકર રતી મે મીલાની સાથે નદ્રપ્રભા શીલાજીત લેખનાળી તથા આગમરની ને સમમની આપતો હતો મારે માર શુદ્ધ કૌચનાનુ ના ગમેના તાગત મગમમા પશુ આપે જતો હતો દવા બે માસ કરી પણ જગમાત્ર ફેર ન થો ન હતો જેથી તે બના ધાર્મિ માણસ જાણી ૯ ને તે પણ દીનમુ મુઝાતા હતા

ધર્મગી સંકેતથી બના થતા માટે ગમે તે ગતે નેમ મારો ખેત ખોળા માટે ગાડુ બોડી તૈયાર થઈ મને ને શે ને પેમથી આમત્રી ખેતર ખોળા ખાવા તેડી ગયો તેણે ખોળા પાડ્યાને મીટ દેશી મેવા ખુદ જ્ઞાનથી ધર્મગી ખેતર ખોળા શેક પણ સાથે જ રતા તેમજે પણ ગચિ પ્રમાણે ખાધા તેમજે વાગવાર પેશામની તાજત થતી હોવાથી પેશા નવા ગેના તરફ ગયા ત્યાં તેમજે મામેજવાના પુર જ ડોડરા દેખ્યા મન ભાવ થતા ઉભરી લાગ્યા ને ખાનાને ચારના લાગી ગયા હતા

મેં પૂછ્યું શેક શુ ખાઈ રહ્યા છે ત્યારે તેમજે મ્યું કે મામેજવા ખાઈ છું ખોળા ખાધાથી ને આજે સનાથી મોડુ ગજ્યુ ને મોડુ બાળુ જ રહેતુ હતુ જેથી મ્મક થાય તેવી ઈચ્છા હતી જેથી મ્મનાસવળી વનસ્પતિ મામેજવા દેખી ૨૫ દોગથો ને મન થયું તે મામેજવો ખાઉ છું તેમજે તે વખતે ૩ અગીભાર આગર ના ૩ ખાધા દશે ને વધારે ખાવા માટે ઘર આગરે પોતાના કોટના ખીરસા દાસી દાસીને લરી ગમી વીણી લીધા હતા

તેમજ ૬ પણ ૬ સિદ્ધ ઔરધિ દેરૂપ ગજ્યુનો હોનાથી અલબ્ધ તામ પ્રાપ્ત થયો જાણી મામેજવાની પુગતી દાજગી ખેળાતા રીણના લાગી ગયો ને ખેડને પણ સાથ આપી પાચ શેર જોટલો વીણી બેગો મગી ઘર તરફ વળી વાખાને લા થો હતો

તે દરદી શેક પોતે તે આખો દીવસ ૭૭ ને હીમ લાગતા જણી ચાર વખત ફ્રેક વખતે રૂપિસ બે લાગના આગરે મામેજવો પ્રાશન કર્યો હતો ને રાત્રીએ સુતા પહેલા પણ પાછો એમ વખત ખાધા હતા તેમજે ગરીબા ઉંડ સાગી આપી હતી પેશામની હાજત થણી જ જોણી થઈ હતી ને જે વાત-સાવિથી ચરમ શળ આવતા તે પણ જોઈ આયા હતા

તેમ સારે મારી પાચે આપી મે કહેવા લાગ્યા કે વઘરાજ મામેજવા નેરી વન સ્પતિમા અદ્ભુત અમરકાર દેખાત છે એમ મને આજ અનુભવથી લાગ્યું છે તે વધુ ખાવાથી બીજી ગેને હાનીમ નહિ નીવડના ? એમ પ્રશ્ન પૂછવા લાગ્યા હતા ને થયેલ કાવનાની વાત જાહેર મગી હતી

પરમાત્માની પ્રેરણાશક્તિ કે મામેજવામા ગેરી શુપ્ત શક્તિ કે તેમના પુણ્યનો પ્રજાવ હોય કે ગમે તે મ પુ રો પણ મામેજવો મધુપ્રમેહ ન અકસીર રામનાથ સમ દના તરીકે શુભ ન લાગે જેથી પેશામ મગની તપાસના માગના તત્વ ખેળા નહિ જે પેશામ નયમ રિથનિમા ડોળાએનો ગુણ તા ગમે માનખુમીનનાજો ધાટો ગસીયુક્ત આપતો હતો તે શુદ્ધ જાણના લાગે નિમજ ને હાજત જોણી થઈ ગઈ હતી

જેથી મે પણ વધુ રીને ઉપયોગ કરવા તાજેગમ રે અગીભારમા તીખાના દાણા

પાય મેળવી દિનસર્માં એ વખત આપવા લનામણુ રી રતી ખીજી વા ચાનુ રતી તે બધ કરી રતી ખોગમ માણુ ણાની પાતળી દુધ મિશ્રિત માજ સાથે મગ બાફેલા માખા પાખા ને તેનુ પાણી આદુ છરે ધાણા સીંધાણુપુ યુક્ત ખાવાની રૂઝી પ્રમાણે લનામણુ જરી એમ પખમણીકે તે ગીતે સેવન કરાવના આરો ગુણ પ્રાપ્ત થશે હતો જેથી પાય દિવસ વધુ મળી વીગ વિસમા નિરોધ ગુણુ દેખાઓ છે પેશાવપગ ખીડી મકોડા કે માખીયુ ચડતી કે ખેસતી નથી પેશા ન જમવગર માણુચ મો લી નખૂમ કરાવના યુક્તતા જણાણી તેમ અભિપ્રાન મળ્યો છે સાગર જતી નથી એમ અખુતા વધુ વિશ્વાસથી હજી ખીજી વીત દિવસ દવા યુક્ત મામેજવાનો ગસ રૂપિત રૂપિયાબાગ સવાર બપોરને સાગરે એમ એમ ત્રણ વખત જરૂરી ગયા પો હતો ખોગમમા વધારે વ્યૂષ ઉધ વાથી કે લાગવાથી ચરણના દાગીરા જવની રા ન (જવગુ) ઝરામા મેળવી ખાનાને માટે લનામજ કરી હતી તે ઉપરાંત નાજતાયા દાગીરા મમગ લુવાગતી ધાણી તાજી રીંદળનુ કોપર-રાસ અપવામા આરતા હતા જેથી મહિનો દૂરો ચવાથી હવે રાગમા ગ્તાશમા નવુ ડ્રવન (લોહી) દેખાવુ હતુ જે મીકાશ પીગાશ હતી તે દૂર થઈ ગઈ ને વજન ધરાવના સાગા મગીરાગ જે વધુ હતુ ને આરોગ્ય ને આનંદ ર વૃત્તિ રીતી દખાલ છે

જેથી મારી રજા વધ સેવક તરીકેની હોવાથી જે આ અનુ ણુના નુરખો હાથ લાગ્યો છે તેની જનતા સર્વે હકાર હોજ એ માટે નસિદ્ધિમા મુકુ ધુ

આજ વિસ સુધી જે જે નરીન જાણતા અખતગઓ પ્રમુ કૃપાએ ભક્તિ ભાવે હાથ લાગ્યા તે અનુભવમા લઈ સારા ગુણુ ભક દેખાતા લો કે યાણી આરોગ્ય દાતા મસિકો આદીમા લેમદ્વાગ નસિદ્ધિમા મુખી સેરાઆનતી લાવના ગ્લુ મરેતો આ પો છુ તો તેમ દરે જગાસુ સહ પો નરે એનો અગજ છે કે તેવા રી ન ગણપુ દાનક માસિકોને મપનાવી લઈ તેમા આજ બની વાચી વિચારો મી ન જે આયુષ્ય નષ્ટકને અર્થા સુરાગક મપત્તિ સપડાવના જાન દામની લદાણી મગા મ્ત નરત મનજો તો વધુ જોય ન થશે

તસન નાગક તમાસા ફેજનમાથી મગસર મરી તેટલી રકમની જવન કરો આયુર્વે ના અગીકગપુ તરીકેના માસિકો પુસ્તકાની યચારકિવયે લાયકેરી કે ગ્રહ લાગેરી ખનાવી પોતાના કુદ ન પગિવા માટે ફૂતરપાપુથી ચાચી મનન મરી સુરથાપના મરેશો અચના પસની લકડીને એકનો ખોગ એમ મેગડન ને સહમગથી આમવાયજેરી કરી તેવા વાચન માટે વિચાર ધનાવરે તો પપુ હિતમ છે જેથી તેમા માસિકો તો અધ્યક્ષગ્લે અગવી ક્રીમતે કે પોણી ક્રીમતે તેવા ડ્રવિત સાધક સાહિત્ય આપના ઉગ્તા ખતાવી રહ્યા છે તો તેમના પૂરવશાગો પુરવાયને વધુ પોતસાદન મળી તે પપુ વધુ ઉત્સાહ જે પૌરુષથી ગસ સામની વધુ આનંદીન આપી સાહિત્યને જોરદાગે જશ ર નાવના માટે પુગતી જે રહેમત ઉધરી આપાવર્તના આધાની આરત રણુર્ધ સુખ સામધને સમૃદ્ધિવાન જેડી સોર માની વધુ વધુ આગળ વધશે ને અજાન રાગી આગેઓ જે અભિદ્ધિનો વિાકર દેગી થમાન ગેને દીરી રહો નજાકેનારી રહેશે

આરમ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

“ ઘી, દૂધ ”

(લેખક વૈદ્ય નરનાથ મોહનનાથ મહેતા મુ દીહાર)

માનવ શરીરને ધોષણ આપી તેની શારીરિક સમતુલના જળની રાખના માટે ઘી સર્વોત્તમ દ્રવ્ય તરીકે જગ વિખ્યાત છે. આદિ જાળથી આ વસ્તુ મલત સમગ્રજીવ હોઈ તેનો સારી રીતે ઉપયોગ થતો. ચારે અત્યારે ઘી દુધ જેવી ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુનો ઉપયોગ યથાય રીતે થતો જોવામા આવતો નથી. મારણ કે ઘી દુધ જેવી વસ્તુ અત્યારે સન સુનક્ષતા પુનઃ ૨૫૭ મળતી મુશ્કેલ થઈ પડી છે. તેમા પશુ ખાસ રીતે ગાયોમા એ વસ્તુમા સ્વાથ માટે વણા પ્રમાણમા ભેગરોળ થતી હોય ઘી દુધના ખગ તરતો મળી શકતા નથી. જ્યારે ગામડાઓમા ઘી દુધ ૨૫૭ તથા તા ન મળી શકે પરતુ ગામડાઓમા ઘી દુધના ઉત્પાદકોનો આજીવિ તો આધાર ઘી દુધ ઉપર હોઈ ત રોમા માટે પણ તેનો ઉપયોગ પ્રતા નથી અને ઝાસતો પોતાના ખાદ્ય પાય સાથે ઉરોગ ર છે.

આ રીતે વૃદ્ધિધોષ તરતોના લાડાર સમા ઘી-દુધને નહિ વાપગવામા માણસોએ ગદ્ગદ કરેલ છે અને તેના સ્થાનમા દાળભાત જેવા પોચા ઓ રનાદિષ્ટ પુરતા જ ગુણવાળા ખોરાકથી મતોષ માનવા લાગ્યા. પરિણામે શરીરની વૃદ્ધિ જાળવી રાખનારા તરતોના અભાવે કાનુઓની (ગ્લાન્ડની) વિષમતા થવા લાગી. કાનુઓની વિષમતાથી દોષોની વિષમતા પણ મળવે અને દોષ વૈષમ્યથી રોગોપત્તિ આનુવંદે માનેન છે. આ ણિએ રિચાર પ્રતા અ પા યુધ્ય વગેરેના કાગણો પણ પોષ્ટિક તરતોવાળા ખોરાકોના અભાવ એગ માનવામા શુ હકત છે.

ભારતીય મપતિમા ગોધન એ મુખ્ય ધન છે. ગોધન મનવનના પ્રયોગો અખત્યાર કરવામા આવે તો પાનીશ કરેલ મનુષ્યો ઘી દુધ જેના પૌષ્ટિક ખાદ્ય પાય થયેઅ મેળવી દીર્ઘાયુધ્ય મેળવે. અત્યારે ઉત્પન્ન થતુ ઘી દુધ પાનોશ પ્રોડને દિસામે જુજ ગણાય આથી સનને તેનો લાભ અશક્ય અને એ રનાભાનિ છે. ખેતીપ્રધાન ભારતમા ગોસવધન અને રીતે લાભકારક છે એ સુત સમજી રકે.

વ્યાધિત અવસ્થામા ઘી મ્દાય અપથ્ય હોઈ શકે પરતુ દુધ તો અપવા બાદ કગતા સન વ્યાધિઓમા પથ્ય છે. તો તદુર ત ણિચિતિમા પથ્ય હોય તેમા તે પુછુ શુ ?

દુધના શાસ્ત્રીય ગુણો શરીરમા જીવન તરતો વવારનાર શરીરની વૃદ્ધિ કરના બલકર જીવનક વાજકર ઉમ્મર ટાની રાખનાર આયુષા સાધાગેર્ત મજબુત કરનાર રસાયન તેજવધ્ય જીવન મનોરોગ ગોષ મૂર્છા ચક્રી સદહણી પાકુરોગ દાહ તરસ હ યરોગ શળ ઉત્ત ગોળો સુનાશયના યાધિ અસ રકતપિત્ત ઝાડા યોનિરોગ થામ નમળાઈ જન્ય થાક ગભખાન વગેર યાધિઓને મગડે છે. અત્ત તે તે વ્યાધિઓમા દુધ પથ્ય છે અને બાળક વૃદ્ધ કૃશ વગેરેને મટે દુધ સર્વોત્તમ છે. ઘીના શાસ્ત્રીય ગુણો-રસાયન વ્વાદિષ્ટ તેમને કિતકાર અગિવધક શીતનીય એ અદ્ધમી પાપ પિત્ત વાયુ ને હગનાર થોડુ અલિખ્યિગુણવાળુ વર્ધુ પ્રભા દિસિ સુકામળતા અને જીવિને વધારે છે. મગજશક્તિ તથા આયુધ્ય બગ અને ગુરુ ગુણવાળુ છે. ઉત્ત તાવ ગાડપડુ શળ આદરો વાપુને મટાડે છે. સ્તિગ્ધ કફકર રકતરોય ક્ષય ગનનાને હલો છે.

ઘી દુધના શાસ્ત્રીય ગુણો ઉપગ્યો તેનુ મહત્વ સમજી તેનો ઉપયોગ દરેકે કરવો. રિતિચામ્

આમળા ખાટા છે તેમજ પિત્ત પણ ખાટું છે એટલે કે તે એ વચ્ચે અમ્યત્વ સમાન છે તો આમળાથી પિત્ત વધતું જોઈએ છતાં પણ આમળાની શીતગતાના પ્રભાવથી પિત્ત વધતું નથી પણ ઉડુ ધટે છે મામા યથી વૃદ્ધિ થાય છે એના અવિચળ અને સન્યાસી સૂત્રને પણ સાધક નાથ દ્રષ્ટા તો છે એ પણ શ્રી ચક્રપાણિદત્ત સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું છે જેમકે ઘી અને જીરૂમાં મર્દ મામાન્ય નથી છતાં ઘી પ્રભાવથીજ જીરૂને વધારે છે તેવીજ રીતે અમ્મિ અને ઘીમાં સમાનતા નથી છતાં ઘી અગ્નિને વધારે છે એ આવા બાધક નિયમો સૂત્રને જોડુ ન પાડે એના માટે જ આચાર્ય સામાન્ય વૃદ્ધિ કારણમ્ એમ લખ્યું અને સામાન્યવ વૃદ્ધિકારણમ્ એમ ન લખ્યું એટલે સામાન્યજ વૃદ્ધિ કરે છે અને અમામા ન મ્દી પણ વૃદ્ધિ નજ કરે એવું નહિ

આ રીતે સામાન્યના મ્દની સવિસ્તર અર્થા મ્દી પછી હવે સામાન્યના લક્ષણોને વિચાર કરવાનો

સામાન્યમેવત્વદ્વરમ્ એ મામા યનું લક્ષણ છે કાર્દ પપ્પ મે વસ્તુઓ વચ્ચે એકતા છે એવી જીરૂ જેનાથી ઉતર । થાય છે તે સામા ય દાખના તરીકે જીરૂ । માણમે મમાન છે મેની જીરૂ ઉત્પન્ન કરનાર જે મતુખત્વ દરેક માણસમાં રહેતું છે તે સામાન્ય છે ઉપરનો દાખનો દ્રવ્ય સામાન્યનો છે એવીજ રીતે બીજા દાખલો કમ મામાન્યનો જીરૂ । વૈદ્યોમાં વૈદ્યત્વ એ સામાન્ય છે તેઓ ઉમ્મર સાતિ દેશ શરીર વિગેરે દ્રષ્ટિએ બને બિન બિન હોય તથા વદ્ય તરીકે-કમ કરનાર તરીકે તો બધા એકજ છે ત્રીજા દાખલો ગુણ સામા યનો જેમકે તમા વિરેચનો-તે નેપાજો નસોતર કે ઈ દ્રવાશ્ણી એમ બિન બિન દ્રવ્યો હોય છતાં વિરેચનયજી એ બધામાં મામાન્ય છે આ રીતે દ્રવ્ય સામા ય મ્દ સામા ય અને ગુણ સામા ય એમ ત્રણે પ્રકારનાં મામાન્યનો રોગી શરીરમાં દોષોમાં દુષ્ટોમાં અને આપધમાં અપૂર્ણ વિચાર રીતે આગળ આનવું જોઈ એ સામાન્ય પછી રોગે પાચ વિશેષ છે સામા ય અને વિગેર એ એ પરસ્પર વિરોધી પાચો છે અને એ બેનો વિરોધ જ મરણ લાવેની પરીક્ષામાં ઉપરોગી છે ક્યાં પદાર્થમાં કોની સાથે સામા યપાડું છે અને કોનાની કેટનો વિરોધ અથવા વિરોધ છે તે જોવાથી જ તે પદાર્થના ગુણ-ધર્મ સમૂહ નય છે આયુરવ્દની દ્રષ્ટિએ । એ બહુ ઉપરોગી ધર્મય છે અને નવે પ્રકારના દ્રવ્યોમાં અને તેના પેટાવિભાગરૂપ વે જ જરાયુ ન અ જ ઉદ્ભવિજ પાર્થિવ એમ સત્ત્વગુણના દ્રવ્યોમાં કોનામાં કેટનું સામા ય અને કેટનું વિરોધ છે તેનો વૈદ્ય વિચાર કરવાનો છે

મહર્ષિ મ્દ્યા વિગેરે વૈદ્યો વિચારનારો વિચારના જીરૂ જી । બેરો પાડીને સવિસ્તર વલુન મ્દ્ય છે પણ આયુરવ્દની દ્રષ્ટિએ જેટલું ઉપરોગી છે તેટલુંજ ચરક સંહિતામાં લખેને સ્પષ્ટીકરણ મ્દ્ય છે અને તેમ કચ્છામાંજ હાલમાં મળતી મેહિતાના એ સૂત્રો રચના વા વાપરનારની ત્રિતિલા દખાઈ આવે છે વિશેષને લગતા ૧ હાસહેતુવિવેચક ૨ વિશેષસ્તુ વૃષકત્વજ્ઞ ૩ વિશેષસ્તુ વિવચય

જો ત્રણ સૂત્રો છે ત્રયમ સૂત્રમાં વિશેષ ક્રામનો હેતુ એટલે કે કારણ છે તેમ કહ્યું હાસ એટલે જોણુ યનું અને વિશેષનું લક્ષણ શ્રી ચક્રપાણિદત્ત ત્રમાતો વિશિષ્યતે એટલે કાર્દક અમુક ત્રમાતી વિશિષ્ટતા હોતી જે વિશિષ્ટતાને કારણે એક પાચ બીજા પદાર્થથી

જીવે પડી શકે ઉપગત આયુર્વેદમા વિશેષ એટલે વિરૂદ્ધ વિશેષ સમજવો એમ કહ્યું છે. આરણ્ય કે વિશેષના વિરૂદ્ધ વિશેષ અને અવિરૂદ્ધ વિશેષ એના જે બેગે છે અને એટલાજ માટે વૃદ્ધિ સમાન સર્વેષા વિપરીત વિષય એમ લખ્યું છે કે જ્યેષ્ઠી વિશેષનો અથ વિરૂદ્ધ ગુણુવાળુ એવોજ થાય છે હવે આ મામા યનો અને વિરોધનો નિર્ધારે શુ ઉપયોગ તે કહે છે પ્રવૃત્તિભવસ્ય તુ અર્ધિયા નવતિ એટલે સારી થયો એમ અથ થાય છે સામાન્ય ભાવો શરીર સાથે મનુષ્ય પામે તો શરીરમા તે તે ભાવોની વૃદ્ધિ થે છે અને વિરૂદ્ધ ભાવો શરીરની ધાતુઓ વિગેરેમા સમધ પામે તરે પ્રાપ્ત કરે છે આ મારણ્યથી શરીરમા કઈ કઈ વસ્તુ કેને સામાન્ય છે અને કયા મા ભાવથી વિરૂદ્ધ છે તેનો પણ વિગ્નિમામા વિચાર કરવાનો.

વિશેષ પણ આગળ કહ્યું તેમ જે પ્ર ૧૭૭ ઠ એટલે તે તે દ્રવ્ય જો અવિરૂદ્ધ વિશેષ હોય તો પ્રાપ્ત ન પણ થે અને વિરૂદ્ધ વિશેષ હોય તો તે પ્રાપ્ત થેજ આટલું વિવેચન વિશેષને લગતા ત્રણ સૂત્રોમાથી પ્રથમનું સૂત્ર હાસદેતુવિશેષ એ વિરૂદ્ધ થયું ને બીજા સૂત્રમા વિશેષસ્તુ પૃષ્ઠસ્તવૃત્ત એમ વિરોધનું લક્ષણ છે પૃષ્ઠસ્તવૃત્ત એટલે એક નમ્બુ બીજી વસ્તુથી બિન છે એમ જ ભાન ગમે છે તે અને આ ગતનું વિરોધ પ્રાપ્તના મારણ્ય છે જેમકે માસ છે તે વાયુથી વિરોધ અથવા વિરૂદ્ધ હોવાને ૧૭૭૦ તેનો પ્રાપ્ત કરે છે આ હાજવામા માસ અને વાયુ વચ્ચે વિરૂદ્ધ ગુણુવાળુ વિશેષ છે આજ મામ શાશ્વિતથી વિરોધ ગુણુવાળુ છે પણ અવિરૂદ્ધ વિશેષ ગુણુવાળુ હોઈને તેનો પ્રાપ્ત તો નથીજ કમ્બુ હવે વિરોધ વિરોધા નીગ્ન સૂત્ર બાળત વિશેષસ્તુ વિષય અર્હોના વિષય એટલે ઉદ્ધુ અને તુલ્યાવતા થી ઉ એટલે ભત્તચાલતા એટલે કે વિપરીત જાતનો જ ગુણુ હોવો.

આગળ જેમ મામા ૧મા દ્રવ્ય મામા ૧ ગુણુ મામા-૧ અને ૨મા મામા ૫ છે તેમ અર્હોના પણ વિશેષસ્તુ પૃષ્ઠસ્તવૃત્ત એ પ થી નવ વિરોધ જતાવે છે હાસદેતુવિશેષ એ પદ્યથી ગુણુ વિશેષ જતાવ્યું છે અને વિશેષસ્તુ વિષય એ પ થી કમના વિશેષનો નિર્ધાર છે.

મામા ૫ અને વિશેષ ૭૦ ૧૫ થીનું નિરૂપણ કરીને શ્લોક ૪૭ મા દ્રવ્ય નામના ત્રીજા પાઠના સન્દ્રિય ચેતન દ્રવ્ય નિરિન્દ્રિયમચેતનમ્ એ શ્લોકથી મુખ્ય એ બે હિદ્રિનાવામા અને હિદ્રિરોવગરના દ્રવ્યો એમ પાડ્યા એથી આગળના શ્લોકમા બીજી દૃષ્ટિએ નવ પ્રમાણના દ્રવ્યો ગણાયા છે જુઓ સ્વાદિવામા વામા શ્લોક ગુણુ અને કર્મ એ એ ચ થીનું વિગ્ન શ્લોક ૪૮ મા કુકાણુમા થયું છે.

અર્ધિયા બધાજ ગુણો દુઃકાણુમા ગણાવીને આગળ જતા આ ત્રિવિધ ગુણોનો તેમજ કર્મોનો વિસ્તાર કહેવો છે અર્હોના અનુક્રમે સમવાય દ્રવ્ય ગુણુ કર્મ અને મારણુના લક્ષણો આપ્યા છે તે આ પ્રમાણે

- (૧) સમવાયાઽપ્રુષ્ઠમાવો મૂચ્ચાદીનાં ગુણમત સ નિત્યા એ સમવાયનું નક્ષત્ર
- (૨) યન્નાત્રિતા કમગુણા કારણ સમવાયિ ચત્તદ્ યમ્ આ દ્રવ્યનું લક્ષણ
- (૩) સમવાયિ તુ નિવન્ કારણ ગુણ એ ગુણુનું લક્ષણ છે
- (૪) નો ૫૧ મા સયોગ ચ વિમાને જ કારણ દ્રવ્યમાત્રિતમ્ । કતવ્યસ્ય ક્રિયાકમ કમનામ્ય વેચત ॥ એ રીતે કર્મના લક્ષણો આપ્યા છે અને આયુર્વેદપોગી મારણુ નો ૫૩ મા કાલબુદ્ધોન્દ્રિયાર્થોના યોગો મિથ્યા ન વાતિ ન એમ રીતે આપેલ છે

આ રીતે ૭ પાથોના નિર્ણય અને કૃત્રી રીતે આપેલ છે તે જોયું હવે તેની વિસ્તારથી ચર્ચા કરીશું અને તેમાં આ લેખના મૂળ પ્રિય તરીકે દ્રવ્ય નામના પાથનું પ્રથમ નિરૂપણ કરીશું.

શાન્તિઆત્મા મન કાઠ દિગ્ધ આ મુખ્ય નવ પો ૩ અને દ્રવ્ય તે ૭ પાથો માનું એક છે અને પાથ એટલે સૃષ્ટિમાં રહેલા મૂળ અને અમૂળ એવા મુખ્ય પદાર્થો કે જેને લઈને સૃષ્ટિની અલગી કિરાનો એટલે વ્યવહાર ચાલે છે આમ જોના પાથ એ કોઈ લોહુ તાણુ ગંધ રેડીયમ કે એવો કાઈ element માનજ નથી electricity (વીજળી) sound (શબ્દ) light (તેજ) કે motion (ગતિ) રૂપી કોઈ પણ શક્તિવૃદ્ધિ (energy) સ્વરૂપ માત્ર નથી પણ એ પાથને પોતામાં સમાવી લેવા ઉપરાંત વધુ ક્ષેત્રવાળું છે એટલે આયુવ ઇકત પદાર્થની રાખ્યા બાગી તુની કરરી હોય તો પણ આવા ચાર પાથ કે વધુ શબ્દોનું એકીકરણ કરીને મવી જોઈએ અને એના મપૂરુ અર્થનું વહન કરનાર શબ્દ ન હોય ત્યાં સુધી પાથને પદાર્થજ ગહેના દેવો જોઈએ.

જ્ય નામના એ જ પાથમાં આકાશ તાણુ અગ્નિ જન પૃથ્વી આત્મા મન કાઠ અને વિશા એમ નવ વિભાગ છે અર્થેવા પાથ તાણુ પ્રેટલ wind (વન) air (હવા) gas કે force અથવા ફેટલાક આધુનિક આયુવ પો માને છે તેમ Nervous system (નાડીઓ) નહિ પણ આયુવ માં વયોક્ત રાગગુણકુલ અને રૂઝાં ગુણુક્ત તથા તેના કહેન પ્રજો કરનારો જેમ જે સિદ્ધિન અર્થ છે તેજ લેવો જોઈએ પ્રેવીજ રીતે અગ્નિ પ્રેટલે માત્ર નજરે દેખાય છે ને Flame (જ્વાળા) light (મકાશ) કે Heat (ઉષ્ણતા) જ નહિ પણ મમત્ર વિશ્વમાં ગહેતુ અગ્નિત્વ એ અગ્નિ મન કોઈ મુન દ્રવ્યોમાં અરજ જનના લાગરૂપ મમુ મા પણ રહેલ છે તે.

અરજ એટલે પાણી નહિ પણ મમસ્ત જુનોમાં રહેલ જલીય અસ એની રીતે મમજવાનું આજે પાણી એ વિજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ જે લત્વો Hydrogen અને Oxygen નું મેનું છે અને આયો પાણી પ્રેટલે જનને એજ્જ તત્વ માનતા હતા તે જુન અથવા અપજુતા હતી અથવા તો તે મમના જ્ઞાનની અરધિ ત્રમાણે માયુ હતું એમ કહેનારે આ વસ્તુ વિચારવા જોવી છે એવીજ રીતે પૃથ્વી એટલે જે નજરે દેખાય છે તે માની નહિ પણ જેમાં આગળના ચાર મહાજુનો આકાશ વાયુ અગ્નિ અને જનના ગુણો શબ્દ સ્પર્શ રસ રૂપ અત ઉપરાંત પૃથ્વીનો પોતાનો ગુણુ ધર રહેલ છે તેવો પાથ.

આકાશાદિ ચાર તેમજ પાચમુ પૃથ્વી એ પાચે મટાજુતો તકવાદીઓની દષ્ટિએ જનને પ્રકારના છે એક સ્થૂલરૂપે અને બીજી સૂક્ષ્મરૂપે રાખના તરીકે ઇટ પત્યર હીકરો માટી વિગેર પૃથ્વીના સ્થૂલરૂપો છે આ આ સ્થૂલરૂપો અનિત્ય છે એટલે કે નાશ થનારા છે પણ તે બધામાં સૂક્ષ્મરૂપે જે પૃથ્વીત્વ ગહન છે તે નિત્ય અને અનિનાશી છે આજ રીતે આમશ તાણુ અગ્નિ અને જલના નિત્યાનિત્ય સ્વરૂપો સમજવા.

હવે છઠું દ્રવ્ય તે આત્મા આજે આપણી જે દિટ યર્ષ ગર્ભ છે તે દિટએ આત્માને દ્રવ્ય મહેનારને આણે વર્ક કોટિમાં મુકીએ જતાય આચાર્યએ આત્માની દ્રવ્યમાં જ ગણનરી કરી છે કારણ કે જેની અર મે અને ગુણો આનય કરીને રહેના હોય અને જે સમવાયી કાગળ હોય તેને દ્રવ્ય કહેતુ એવુ લખણુ તેમણે બાધી રાખ્યું છે આ રીતે જોતાં

આત્માના પ્રવૃત્તાન્તિ કર્મો છે પૃથ્વી દેવ વિગેરે ગુણો છે આત્માજ સર્વ કર્મોના કર્તા બોક્તા વિગેરે છે આ જોતા દ્રવ્યની વ્યાખ્યા કેટલી હ સુધી વિસ્તૃત છે એનો રહેજ પ્યાલ આવી શકે છે

આમજ મન કાલ અને દિશા પણ ગુણ અને મનાળા હોવાથી દ્રવ્યો છે

આ રીતે મુખ્ય પદાર્થ ૨ થનો વિષય પુરો કરીને બીજા પાંચ ગુણોની વિચાર કરીએ ગુણો ઉપર રહેલા કોઈ એકાદ દ્રવ્યને આક્રમ્ય કરીને રહેલા હોય છે અને તે કેવી રીતે તે જોવાનું છે ગુણ પણ પદાર્થ હોવાને કારણે તેમને ઓળખવાનું લક્ષણ જતાવતું જોઈએ માટે હમવાધી તુ નિઃશ્વટ કારણ ગુણ એટલે કે ગુણ સમવાયી છે નિશ્ચય છે અને કારણરૂપ છે

ગુણોના ત્રણ વિભાગ ગણાયા છે (૧) વર્તેષિક ગુણો (૨) સામાય ગુણો અને (૩) આત્માના ગુણો આમા સખ્દ સ્પર્શ રસ રૂપ અને ગંધને વૈજનિક ગુણો કહ્યા છે કારણ તે પાંચે આમાશ વાયુ અગ્નિ જલ અને પૃથ્વીના ખાસ ગુણો છે

વૈજનિક ગુણો મહાભૂતોમા ઉત્પત્તર રધતા જનર છે આમાશમા માન ગર્બ ગુણ જ છે એજ આમાશમાથી ઉત્પત્ત થયેન વાયુમા આકારનો ગુણ સખ્દ તથા નાયુનો ગુણ સ્પર્શ રહેલ છે નાયુમાથી જ ઉત્પત્ત થયેન હોવાને મળે અગ્નિમા નાયુના સખ્દ અને સ્પર્શ એ બે ગુણો હોના ઉપગત નીજે સ્વગુણ રૂપ છે જલમા આ નથુ ઉપરાત રસગુણ રસ છે અને પૃથ્વી જનનું પશ્ચિમામ હોઈ તેમા જલમા રહેના સખ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ અને ગંધ એ પાંચમે પોતાનો ગુણ એમ પાંચે ગુણ પૃથ્વીમા રહેલ છે અને જોડના બોને નજરે જોઈ શકીએ છીએ તેમા આ પાંચે મહાભૂતો હોવાથી પાંચેના વૈજનિક ગુણો તેમજ એ પાંચના મગનાથી ઉત્પત્ત થનાગ મામાય ગુણો ગુરુ લઘુ નિ પાણુ રહેના હોય છે

આ રીતે જોતા પૃથ્વીતત્ત્વ નથુ હોય તેમા દ્રવ્યોમા ગુરુતા ખરતા કામિન્ય મત્તર સ્થિરતા વૈશલ્ય સાન્નત્ય રચૂલતા એ ગુણો વિશેષ છે પૃથ્વી મહાભૂતથી આકારા વિપરીત ગુણવાગુ હોવાથી તેમા ગુરુત્વથી વિપરીત નથુત્ત્વ ઝાલિ થને જલદે મૃદુતા રચૂલતાને બ લે સૂક્ષ્મતા અને ખગતાને બદને સ્પન્દણતા હોય છે

એજ રીતે જલ અને અગ્નિની વિરુદ્ધતા છે નારે નાયુમા આકારના લઘુત્ત્વ, સૂક્ષ્મતા વિગેરે ગુણો ઉપગત શીતતા રૂક્ષતા ખરત્ત્વ વૈશલ્ય વિગેરે રસગુણો છે

હવે બીજા પ્રખરના ગુણો તે ગુરુ, લઘુ શીત ઉષ્ણ ક્ષિત્તિગંધ રૂક્ષ ધ્રુ તીવ્રણુ સિંધર સર મૃદુ સ્પીન વિન પિન્નિન સ્લક્ષણુ ખગ રચૂલ સૂક્ષ્મ આ દ્રવ આ વીશ ગુણોને સામાય ગુણો કહે છે કારણ કે તે પૃથ્વી વિગેરે દ્રવ્યોમા સાધારણ રીતે આશ્રય કરીને રહેલા હોય છે

નીજે પાંચ તે મમ છે અને કર્મ પચુ પદાર્થ હોવાને કારણે તેની ઓળખાણુ માટે લક્ષણુ જતાવતું જોઈએ તેથી મોડા ૧૧ મા-

સયોગે ચ વિમાગે ચ કારણ દ્ર વમાશ્રિત ।

ક્ત યત્ય ત્તિયા કમ્ કમના યદપક્ષતે ॥

સંયોગો થવામા તેમજ વિમાગો રવામા દ્રવ્યને આશ્રય કરીને રહેતુ કલ્પની કિયારૂપ અને બીજા કોઈની અપેક્ષા ન ગાપે તેને મર્મ મૃદુત્ત્વ એમ મર્મનું લક્ષણુ જતાવતુ છે

હવે સમવાય નામના પાંચની વાત સમવાયનું લક્ષણ શ્લોક ૧૬ અધ્યાય—૧ સૂત્ર
સ્થાનમાં—

સમવાયોઽપૃથગ્ભાગા મૂલ્યાનીના ગુણૈર્મત ।

સ નિત્યો યત્ત દિ દ્ર વ્ય તત્રાનિયતો ગુણ ॥

ભૂમિ (પૃથ્વી) વિગેરે મહાભૂતોના ગુણોનો દ્રવ્યમાં અપૃથગ્ભાવ હોવો તેનું નામ સમવાય.
આ સમવાય નિત્ય છે જેમ દ્રવ્યમાં નિયત ગુણો હોય છે ॥

અહોંયા અપૃથગ્ભાવ ગેટને સાથ જ ગ્રહેવાપણુ એવો અર્થ છે આ સમવાય અને તેનું લક્ષણ વધુ વિવેચન માગે છે એટલે થીમત્ ચક્રાદિ દત્તનાજ રાખ્યા વધુ ઉપયોગી થઇ પડશે અવયવ અને અવયવોનો જે અપૃથગ્ભાવ તે સમવાય દાખવતા તરીકે હાથ પગ નાક આપ કાન જે બધા અવયવો છે અને એ બધાના મેળા થતાથી અવયવો એટલે કે અવયવોનાણુ શરીર થયું છે શરીર ગેટલે માત્ર હાથ પગ માથું ધડ વિગેરે એક બે ચાગ અવયવો નહિ પણ એ મધ્ય ૮ અવયવો તે શરીર આ રીતે અવયવો અને અવયવોનો હમેશા સાથે ગ્રહેકાનો અમલ તેનું નામ સમવાય અવયવો સિવાય અવયવ રહી શકુ જ નથી તેનો બીજો દાખલો ગુણુ અને ગુણીનો ગુણુ એટલે આગળ કહેલા ગુરુ લઘુ તેમજ વર્ણાદિ અને આત્માના એમ બધા ગુણો અને ગુણીના ગેટલે આમાના જેમ તેટલા થોડા કે વધુ ગુણો જમા રહેવા હોય તેનું કોઈ પણ દ્રવ્ય જેમકે હરડે

હરડે અહોંયા ગુણી એટલે કે ગુણુ જેને આત્મ શરીર ગ્રહેતું છે તેવું દ્રવ્ય છે અનુભૂત ત્વ કલાપત્તિ વિગેરે ગુણો વૈદ્યની દૃષ્ટિએ છે—ઉપરાંત અમુક પ્રકારનો રંગ આકાર વર્ણન વિગેરે ગુણો પણ તેમાં છે આ બધા ગુણોનો સરવાળો તેનું નામ હરડે એટલે કે આ બધા ગુણોથી ભુદા એવી કોઈ વસ્તુ હરડે નથી આ જાનનો જે ગુણુ અને ગુણીનો સંલગ્ન છે તેનું નામ સમવાય

આ સમવાય માતોનો વિચાર રતા એમ કહિત યાત્ર છે કે મહત્ત્વ જ્ઞાન દૃષ્ટિથી મહર્ષિઓએ આ પાંચોનું જ્ઞાન સંપાદન કરેલ તેનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ પદાર્થમાં ગતા આજ વિચારએણીથી કોઈપણ દ્રવ્યોના ગુણુ કર્મ વિગેરેના નિર્ણય કરીને તેનો ઉપયોગ કરતા જ્ઞાન એમ જગતના માની લેવાનું કારણ નથી કે તેમનું સમગ્ર જ્ઞાન આ રીતે અનુમાનો પરજ નિબર હતું અને પ્રત્યક્ષ અનુભવને વિચાર મુકાતો પણ એથી ઉત્કૃષ્ટ મધ્ય પ્રમાણોમાં પ્રત્યક્ષને પ્રધાન ગણુમાં આવતું અચિત એ પ્રત્યક્ષ મામાં ૧ બુદ્ધિને સમૂલ દૃષ્ટિએ થતું તે નજર હતું મહાબુદ્ધિશાળી અને ગાઢપ્રયત્ન પર ગ્રહીને તત્ત્વ દૃષ્ટિથી જ્ઞાનાગ જેને આપ્તો કહે છે તેમના પ્રત્યક્ષ અનુભવથી મેળવેલા પ્રમાણનો સ્વીકાર થતો

અને આ રીતે જે જે સૂત્રો રચાતા તે રીતમાં સાધક બાધક નિયમોનો સંપૂર્ણ વિચાર કરીને પછીજ રચાતા અને એવાજ સૂત્રો ત્રિકાલા લાધિન રહેતા અને હલુવ ગ્રહેશે આજે પણ કોઈ પણ તત્ત્વ અજાણી આયુષ્ય ની દૃષ્ટિથી જ આયુષ્યને જુએ આયુષ્ય નાજ નાજવા કાટલાથી માપે તો આજે પણ એ સૂત્રો મપાતુ અને યથાય લાગે એથી વિપરીત દૃષ્ટિથી એટલે કે વધક તાત્કાલી કોઈપણ પદ્ધતિને અમાધિન ધોરણ (standard) તરીકે લઈને જે આયુષ્ય નો વિચાર કરનામાં આવે તો તે પરીક્ષક પોતે ૮ અનેક પ્રકારની ભ્રમણાઓમાં દુષ્પ્રાપ્ત એ રચાયાવિત છે

પરમાત્મા સૌ કોઈને એવી મુક્ત અને વિશ્વ બુદ્ધિ અર્પે એવી અતિમ પ્રાર્થના છે

સમાલોચના

આરોગ્ય ડાયરી ૧૯૯૫ તે વેદગત પત્રિ હરિપ્રસાદ શી ભટ આયુર્વેદીય, ત્રિપેગાયાધ ધન્વન્તરી M A M S વડોદરાના ગૃહીય ગરૂત મદાવિદ્યાનયા આયુર્વેદના આશાય વડોદરા મુ. ૧ ૦-૮-૦

વેદગત હરિપ્રસાદભાઈ દિ હોતી નિષ્ક્રી પ્રલેખના રાત્ર છે તે ઉત્પાદી છે હમણાજ થોડો વખત તે મહાગદોપાખ્યાય ક્રિયાગત મણુ ત્રાયમેન પાસે પબ્જ બધ આવ્યા છે વડોદરા રાજ્યીય પાઠશાળામાં તે ધણા વરોધી આયુર્વેદ ભણાવતા મમ મરે છે

આરોગ્ય ડાયરી—એ એ રતુત્ય પ્રયામ છે ગૃહગતમાં મા. ધાગવા પ્રમાણે ૬૭ સુધી કોઈએ આ જ્ઞાતનો પ્રયામ કર્યો નથી

અગ્રેજીમાં તો ૧૫રીઓ અને મોની મમુદ્ધ મરયાઓ ત ફૂધી ત્રિદ્ધ થાય છે અને તે ડામ્ટરોને મફત પહેાયાડવામાં આવે છે એ સમય સુધી તરી મરયાઓના પ્રમશન સાથે આ ડાયરીને સગ્ભાવરી એ કોઈપણ રીતે ઈદ નથી મ્તાંતો આ મ પ્રયાસ આદ્યુધીય છે કાગળ કે આ જમાનામાં ડાયરી પણ એક અમલ્યનું સાધન છે કર્તી કહે છે તેમ આ ડાયરી પ્રકાશનનું પ્રયોજન ફક્ત એટલુંજ છે કે આરોગ્ય ટકાવવા સૂચનાઓ મળી રહે ' ક્તાંતો જે કીક લાગ્યું તે જનતા જનાદનને ધર્યું છે લેખન પોતે થોડ્ય સુધારા માટે સૂચનો માગે છે એટલે એ સબ્દ વખવા અનુચિત દિ ગણાય

૫ ૨ આરોગ્યતા નહિ પણ આરોગ્ય શબ્દ જોઈએ

૫ ૩ ' આપ્ત પુર્યો-વદ પુર્યો -અર્થે કોમલા આપ્ત પુર્યો શબ્દ જ રાખવો ઈદ છે આપ્તની વ્યાખ્યા આપ્યા સિવાય આપ્તનો અર્થ પૂથજનો નહિ સમજી શકે

૫ ૮ આખ તદુરત અને મારી ગખના માટે ખ્યામાં રાખના થોડા સૂચનાઓ- આમાં નીચેના થોડા મુદ્દા ઉમેરના થો ય છે (૧) આખના ૬ દીમે મેથુ ત્યાગ કરવો જોઈએ (૨) વી દુધનો ખેરામ માગ પ્રમાણમાં લેવો જોઈએ (૩) ઉધાડા પગે મરમીમાં ચાનતુ ન જોઈએ (૪) પાદાભ્યગ દિતાવડ છે (૫) નિદ્રવાનું મેનન નિતા ત દિતાવડ છે (૬) દિવસમાં નળ વખત મ્હોમાં પાણીનો કાગતો ભરીને કડા પાણીની જાયકો આખ ઉપર ગટવી (૭) આખળાના પાણીથી આખ ધોવી અને એ પાણીની જાનકે મારની

૫ ૯ બધકોશ દૂર કરવા કેટલીએ સૂચનાઓમાં ૫ મી અમ- પડને સારી પહે ચોળવુ એ વાત સાચી છે ?

નવુર્યામાં હસો ક પાન ન્ગુ અર્થે દસો કનો અથ સમ નવવો જોઈએ નવ ઉદગ્રદેશ ની જરૂર જણાતી નથી સામા ચોને તેની જરૂર શી ?

૫ ૩૫ મૂત્રનો રગ માધારણ રીતે પીળાસ પડતો સુકા ઘાસ જેવો આ અગ્રેજી શબ્દ hay અથવા strawનો જોડો અનુવાદ છે ડાયરની પરાજ જેવા રગ એમ જોઈએ

૫ ૩૭૧ નળ એપણાની નેડણી પ્રાણેજ્ઞા ધનેજ્ઞા એમ નહિ પરંતુ પ્રાણેપણ, ધનેપણ પરલોકેપણા આમ જોઈએ

૫ ૩૮ આરોગ્યના નિયમે નદિ પરંતુ આરોગ્ય નિયમે નોંધએ

૫ ૪૯ (નોંધ memorandum ની પછીનો ભાગ) ધાત્વીય ક્ષાર હું
ધાર્ડ છું mineral salts માટે વપરાયેલો શબ્દ છે પરંતુ 'અનિજ ક્ષારો' એ
શબ્દ ઠીક લાગે છે

૫ ૬૧ ઉપર ગરમચીજીભા ખલુઁ અર વગેરે સંવેદ્ય છે પણ ચરમના
મતાનુસારતો ખલુઁ [મધુર વહ્ન કૃત્ય વજ્રર ગુરુ શીતત્વ્મ્ । ધૃવિડમિષાતે ગદ્દે ચ વાતવિત્ત ચ
તત્ત્વિત્ત્વ્મ્ ॥] શીતન છે અને અગ્ર પપ્પ (તપ્પ વહ્ન પલ્લુ ગુરુ વિષ્ટમિ શીતત્વ્મ્)
શીતલ છે તેમ । ૬૨ ઉપર વાયડી ચીજીભા ખામ પીગતા ચારોળી આગુ અખરોટ
ગણાયા છે તે પણ ઠીક થી ચરક કહે છે

વાતામામિપુસ્તાત મવૂન્નસ્તિકોચરા

ગુરુદ્ગણિગધમધુરા સોરુમાણા વલ્લપદા ॥ સૂ ૨૭-૧૫૨

ખામ અખરોટ પરતા વગેરે વાયડી ચીજી નથી પરંતુ ગુરુ ઉચ્ચ સ્નિગ્ધ મધુર
છે કે રા વાયડા હોય ગરમ ચીજીમા ન આવી શકે

મને લાગે છે કે ગરમ ચીજી અને વાયડી ચીજીનું લખાણ કાળી નાખવું
અથવા તો તે મરા ૨૨ લખાણ નોંધએ

૬ ૬૩ અહિતતમ પદાથની યાદીમા જવ છે તે ખોટું છે ચરકમા ઇ ૪ ૨૫
મા અહિત ખાદ્ય પદાથની યાદીમા ચવકા આપ્યું છે પરંતુ જવથી તે બિન્ન દ્રવ્ય છે જવ
તો સ્થવકૃત્ અને ૧-૫ તેમ સ્થેષ્ઠમ્નિ ૨૨ને નાણુ રનાર તરીકે ચરકે વાપરેલા છે
(સૂ ૨૭ ૧૮) હિતતમ અને અહિતતમ પાર્યોની યાદી ચરક નોંધને બનાવવા
લેખકને વિનંતી છે

૫ ૬૩ ઉપર વિટામિ સનુ કોષ્ટ છે ૬ વિટામિની યાદીમા વનસ્પતિ તૈલો
(Vegetable oils) ઉમેરી લેવું નોંધએ

૮૮ પાનોમા ખૂબ ઉપયોગી માહિતી મમ્મહિત થઈ છે લેખકને આ પ્રકાશનથી
ને ઉત્સાહ મળે તો ધીરધીર એ ઘણું ઉમેરી લઈ કાચગીને આપી પણ સારી બનાવશે
એવી મને તો આશા છે

સિદ્ધભેષજ મણિમાલા

[અનુમધાન આશ્વિન ૯૪ નો અ ૫ ૮૮૫ થી આનુ]

અથ યુ પનર્ગ

વાહોદયાસ્તવિરફોટ વિસુપગરલાદ્રિપુ ।

મૃદ્રાતિ મધુર વર્ણ્ય કમલ કમલ ન ક્ષિ ॥ ૧૩૭ ॥

કમળાનુ કુવ ના તૃપા લેલીપિત્તા ત્રિદોષ ગતિ વિપ વગેરેનો નાશ કરનાર છે તે મધુર અને વધુ છે

લઘુશિશિરગુણાડય ગુન્નકર્ત્રી વટુકરસા રચિરા ત્રિદોષદર્ત્રી ।

પૃથુતરરધિરાતિસારદ ગા વગ્ગહસા શતપત્રિકા સચિની ॥ ૧૩૮ ॥

સેવ તી ગુલાબના ટુલ લઘુ શીત ગુન્ન છે મુદુસ્યુક્તા છે ચૃચિપ્રદ છે ત્રિદોષને દબાનાર છે અતિ ઉત્તમ રક્તાતિસારને દબાનાર છે અને હ વ—મધ્ય છે

તરુણી શિશિરા દયા શુન્નગ સ્ત્રિની મનાક્ ।

ત્રિદોષદામની વર્ણ્યા દાહપિત્તાક્ષનાગિની ॥ ૧૩૯ ॥

ગુલાબની કંથીઓ શિશિર હલ શુન્ન અને સરેજ સારક છે ત્રિદોષને સમાવનાર છે વધુ સારો કરનાર છે દાહ અને ગ્ન પિત્તનો નાશ કરનાર છે

જાતીયુગ મસ્તકનત્રવક્ત્રરદાર્તિકુદાસ્તવિપેપુ શરત્ત્વ ।

યૂધીયુગ ચાપિ તથૈય કિંતુ વ્રણ વિશેષાદિકર્ત્રીકરોતિ ॥ ૧૪૦ ॥

સર્દે અને પીળા કુન્નની ના જાતીયુગ વતપીત્તપુ પમેદાય । ચમેત્રી— સોન ચમેત્રી રૂતિ પ્રચિદ્ધ (ટિ) ના કુલો ગાયાત્રી આખોત્રી મ્હોત્રી અને તત્રી વે નામા કુદ્ધમા અને રક્ત વિકાસમા પ્રસાર છે

અન્ને બાતની જુડ [જહીનસો—જહી ' રૂતિ માગકાર આકાયતે (ટિ)] ના કુન્ન વધુ ઉપ ના જેવા જ ગુણવાળા છે પરંતુ જુદા આમ રંગને મણુદોષજ તરિકે લબ્ધપ્રતિષ્ઠ છે

કફાનિલાસૃવિપજ તુ રૂદ્ધપિત્તાપદો મધ્યકર્ત્રી પિનથિ ।

દત્ત્યો વિપશ્ચિન્નક્રમિ યથાક્ષોડ્ગુણ કપાયો હરિકેસરોડ્ગપિ ॥ ૧૪૧ ॥

અપાના કુન્નની કંથીઓ મ્હ નાત ગ્ન વિપ કૃમિ મૂત્રક્રૂ પિત્તના રોગો વગેરે રોગોનો નાશ કરનાર છે

બોક્ષમરી દાનને દિતકર છે વિપ મ્હદ કાદ કૃમિની વંદના વગેરેને દબાનાર છે શીત છે અને રવા મા વ્યાપ છે

કપાયલવણસ્વાદુ* નીપો સ્ત્રીમો હિમો ગુર ।

વલાસ્ત્તયપનપ્રત્ને વિદમ્બક સર ॥ ૧૪૨ ॥

* નીપ અને કદળ સાધા લ રીતે એક બીજાના પર્યાય મનાય છે પરંતુ કદળ અને નીપ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વર્ગો છે અસળત કદળની જ નીપ એક વત છે

કંઠ મ કાયા અને લવણ રસયુક્ત છે મધુર છે રુક્ષ છે દિમ છે અને યુર છે કંઠ ઠરનાર છે ધાનશુ વધારનાર છે વિષ્ટલી છે અને સર છે

કેતકરિતકકટુક લઘુમાત્રકપાપદ ।

તિક્તોષ્ણામોત્તન્દુલા નૈઋત્યા કાશ્ચનકેતરી ॥ ૧૨૬ ॥

કેવડા તિક્ત કટુ લઘુ હોવાથી કંઠને લઘુનાર છે

સોનેરી કેતરી તિક્ત ઉષ્ણ અત્યંત જુગપિ અને નેત્રને તિક્તર છે રક્તપિત્તશિરોચાધાવિષય પ્રતિવિષ્ણુક ૧

માખ્યાદિરુસ્તુ સપાત્રી કષ્ટતાતપિતદત્ ॥ ૧૪૪ ॥

ચુચુક ૬ રક્તપિત્ત છે માથાની વેનાને મટાડનાર છે વિષને લઘુનાર છે બપોરીઓ સંત્રાની મધ ઠરનાર આ વાતપિત્તને ઠરનાર છે

દયા સપાહિણી કેરયા કષ્મારુતનિજ્જપા ।

મુલમા પવનભેષ્મકુપ્તુત્ત્રાન્નશૂલનુત્ ॥ ૧૪૫ ॥

જાસસ હવ સપાત્રી રેડા અને ક માત્રા છે

તુનસી વાત કંઠ કુષ્ટ મૂત્રક્રમ અને આતરકાના શનને લઘુનાર છે

વિપશ્કપ્રમૃતિવિષ્ણુમિકુષ્ઠચલાસવાતજિમરુર ।

મહકુષ્ઠરક્તકળ્મરિપત્રિપાપદો દમન ॥ ૧૪૬ ॥

મરેવો—વિષ શક વગેરેના વિષ કૃમિ કુષ્ઠ કંઠ વાત વગેરેને જીતનાર છે

નાગદમનો—અંઠ કુષ્ટ રક્ત પ્રુષ્ણી નિઃ વગેરેને લઘુનાર છે

સેવત્તી સરળી સદસ મિહિર યાત્રી બલાપાતુકી

ધીકા દળ્હસુવર્ણશાન્મલિજપાકૃકામવત્ત્રજા ।

સ્વસ્વપ્રત્યયગૈર્વિશિષ્ય સુમન ક દા અમદા ગુણે

કિંતૂત્તૈ રત્નસોમનસ્યમહિતા સૌમ્યા સિતામન્નત ॥ ૧૪૭ ॥

સેવ તી ગુનાય ગુલાનકળી સહજ ગદ હજારા રૂપિ પ્રવિજમ્ (ટિ) હ નરી ગોટા આકડો બેરિંગણી બલા ધાનકી (કયોકા) તુલીયાધાર (ટિ) વળ્હ પગ્ઠાગાર રૂપિ (ટિ) ગરમાજો શીમજો નસમ અશીલના કુન આમે આવશ-આ બધાના કુનોતા ચુનકદ થાય છે કુલ અને સાકર ને હાય ને એ ૧૧ ચોગોને ખરણીમા જારી તાપમા મુકવામા આવે છે

પ્રમૂન ક દરિપયે પુષ્પેભ્ય ત્રિગુણા સિતા ।

વપ સૂર્યાતપ સિન્ધૌ તુટિભેષ્મૈતિસ્થિતિ ॥ ૧૪૮ ॥

શુભાન્દના વિભાયા મેવો વિષમ છે કે જેટલા કુક વિષ તેનાથી ત્રાપ વણી સાગ (ગીળી વાટેની) નહ હાયથી નેને ખૂ ૧ ચોગવા પછી પ્રેક રૂપ ૧૦ પછીમા તે જારી લેવુ જોલથીના બીજ અ ૨ તાપમા એ ૧૧ સુધી દગેશ સ્થાના તાપમા ખરણી મુકવી આ રીતિએ શુભકદ સરમ અને ૯

[નિધ દુસારમાં તત્તરુણગુણ કવો નૂન નટોશુનાતિક 'અર્થોત્તર' ગુરુકુ રુદ્રગુણ વાળો છે અને નવો ગુણમાં અધિક છે સમાજમાં ગુલક જેમ જુનો તેમ સારો એવી માન્યતા પ્રચલિત છે શ્રીકૃષ્ણગમ સર્વો (આ ય યના લેખક) કૃત હોલીમહોત્સવ'માં જ્યપુર તરફની દેરી બાપામાં લખેલો નીચેનો શ્લોક જુઓ

મિત્રી લેખ વસલોચન સહી તામે મહી ડારિકે '
 ભગડો ધત દે ગુલાબદલ ઔ એલા મિલા દોળિયે
 પીછે પાન નિષ મગીસ દિન લો નીકે જમા કીળિયે
 લીજે મે ગુનક દ દેર ગગરો ખીજે કલાઝ તૈ ॥ '

[માદક ગુલકદ (સુમનકદ) ની આ યનાનટ છે આ ગુલક ખાઈને પછી બરફી (ક્લકદ) ઉપર હાથ ચનાવવાનું કનિ મ્હ છે લાગ છે એટલે સુધાનર્ધક દોર્ડ મગી જેના ગુરુ મિષ્ટાન ખારાનું કરે છે એ યાગ છે બા ગ]

ગુણવાદિગ્રસૂતોત્ય સ્નેહ કોડગ્યત્તર સ્મૃત ।

સૌરમગ્રોણિતપ્રાણો યજ્ઞાતસ્તદગુણાગુણ ॥ ૧૪૯ ॥

ગુલા ૧ મોગરો, મેદા ૨ગેરે સુગંધી ફુલોનું અત્તર અત્યત સુગંધી હોય છે જે ૧ મારાથી અત્તર ૧૬નામાં આ યુ હોય તે દ્રવ્યના ગુણો જેવાજ ગુણો અત્તરના સમશ્લેષવા

અથ દ્વલવર્ગ

શિશિરમધુરાગુર્વા વયા મરા વહુવહળી

વરમસ્તદસૂક્ષ્મપિત્તશ્વાસદાગાત્તિત્વ ક્ષિપત્ ।

દરથુ મદર ૧મૂ ઠામૂનાપદોના ૧૧૧૧ ચ માસ્તની

પ્રવિત્તસદસૂક્ષ્મપિત્તોષ્ણામા મતાગ્લરસાધિકા ॥ ૧૪૯ ॥

મુનકા રીત મધુર ગુરુ ને ૫ સગ અતિમહત્ત્વ ૧ જવરમ ૨ લોતરકતમ પિત્તમ દાવમ આમમ અને તૃપાને શાત કરનાર ૪ દાહ મદાયય મૂર્છા, મૂચના રોગો ઉપર મુનકા ગુણવાળી છે દારુણ વ્યક્તિત્ત દાહ (જોટી ગરમી) આમાજીયુ પગેરેમા કાષ દિતકર છે મુનકામાં અગ્નરસ અધિક છે (એટલે તે સમ્રિય, ગાઉટ ૧વગેરે રોગોમાં ન આપરી)

વમિમદ્વવમ્રાતિશ્રાતિવરાલમસ્તૃપા-

રુચિસૃતિમદ્દામૂ ઠાપિત્તાપહ મધુર લથુ ।

૧ દાવમાં દરદી એક સરખી રીતે ક્ષીણ થતો જાય છે તે વળા શક્તિ અને વળન વખતેના મરો મુનકા જેવું બીજું હવતમ આંતર એક પલ નથી રોગ રોગે રાત્રી વખત ખવાય તેટલી મુનકા ખાવી તે ઉપર પીવળી ૬ હા રોય તેટલું ખાણી પીણ રાત્રિ આવી વળન વધરી એવો અનુભવ છે

૨ તાજ આવી ગયા તળીને અરુચિ ઉ ૧૨ મુનકા જલદી રાત્રિ આવે છે અને ક્રિયા તાજ આવતો હોય તો તેને પાપ મટાડે છે

(શ્રી આપ્તો શાસ્ત્રી સાહેબન ધરગુની ઔરધે આરતિ ૨ જ ૫ ૧૪૪-૧૪૫)

પ્રકટયતિ કફઽધ્વીદાસીચ હિમ વળ્ગુઞ્જઞ

પરિણતતર વાઙ્ હોન તત્તો વરદાઙ્ગિમમ્ ॥ ૧૫૦ ॥

દાધ્યુલી દાઞ્મ (સાગ મોટા દાનયોગ ખીજવાળા અતિરાય મીઠા એવા જે દાઙ્ગિમ આવે છે તે) - ઉત્તરી મદ ગરમી ચક્રર ચાક તાન વાન અને રક્તના રોગો તરસ અગ્નિ અતિસાર મૂર્ચ્છા અને પિત્તના રોગો વગેરના નાશ કરનાર છે. રનાદમા મધુર છે લઘુ છે મધુર હોવા છતા કઢને ઉત્પન્ન રનાગ નથી અર્થાત્ મ્દમા પણ આપી શકાય શીતગુણુયુક્ત છે જન અને વીરને વધારનાર છે નાનું ડાઙ્ગિમ આથી ઉતરના ગુણુવાળુ છે

વહતિ સુવર વાલ વદ્ધાસ્થ્યાપિ ત્રિમલાદય

પરિણતમસુક શોફઽલ્પમાતિપિત્તલમારિતમ્ ।

મધુરમરુપિત્ત સ્નિગ્ધ વિપક્વતમ્ હિમ

તૃપિ સદવથો પથ્ય ત્વાન્ન રસ સ્મરદ સર ॥ ૧૫૧ ॥

કેરીના મ ના કે ગોઠલી ડાયલી હોય એવી કાચી કેરી તુરો હોય છે અને તે ખાવાથી નજેય દોરોને કોપાવે છે પાકી કેરી (અર્થે ત્વી અર્થે પાકી એવી કેરી) રક્તરોગ શોથ કઢ અને પિત્તને ઉત્પન્ન કરનાર છે મારી રોતે પાકીની કેરી મધુર વાતન તિમ્ન નિગ્ધ અને ઠડી છે પાકી મીઠો મધુર રસ તરસમા દાઙ્ગિમ પથ્ય છે કેરીનો રસ કામોદીપક અને સગ છે

અપિત્ત સ્વર્જૂજ વિરચવતિ રતો ગુર હિમ

મર માથિ સ્વાદુ શ્રપજિદતિમાર ત્વરયતિ ।

સમાન તર્જૂજ તદપરિણત સ્યાદિતરથા

કપાય સગ્રાહિ પ્રથિતપવન જામ્વવફલમ્ ॥ ૧૫૨ ॥

ખડખુલુ પિત્ત રનાર નથી પાવનુ રેચન મનાર છે ગુરુ છે દ્વિમ છે વાતન છે મધુર છે શ્રમને જિતનાર છે અતિસાર / માવનાર છે તડમૂચ પણ આવાજ ગુણુવાળુ છે હા તે પણ જે મધુ હોય તો આથી નિપીત ગુણુવાળુ છે

જામ્વુ ખાવ છે ગ્રાહિ છે વાયુ કરનાર છે (મોટે જમ્વા પછી ખાવા એઈએ)

[સ્વદૂન દગાગુલ । વર્તન પદ પ્રાયો પ્રીધો પ્રચરતિ આવો પગિમય દિપ્પણુકારે આપ્યો છે તથા - બનનક નામ્ના પ્રલિદ્ધમ્ । કવનિચ મલીરા ત્યાત સ્વજામહત્તર જલકુલમ્ । વલ્લિમ્ન તિદેવવાળ્યામુચત । દિપ્પણી]

દશાઙ્ગુલસ્ય પ્રતનૂનિ વૃદ્ધા સ્વ જ્ઞાનિ સખ્યેન ત્રિમિશ્રિતાનિ ।

પિત્તપ્રત્તાપક્ષપણમમાણિ કાય લિહ સો ઘનિગોઙ્ગપ ધ યા ॥ ૧૫૩ ॥

સકરટેટી છોનાને તેના નાના નાના ટુકડા મી તેમા સાકર મેળવી ખાવાથી પિત્તની ગરમી તાત થાય છે ઘનનાનો પણ આ સકરટેટીનુ પાનુ અત્યનુ હર્ષથી ચાટે છે

વિદગ્ધિ મુસ્ત્રાદુ સર સમીરસમીરણ લુલ્લપણ મુગિ ૪ ।

ગુણોદવિત્ત પરિજિત્ય પિત્ત મુત્ત નિમૂદઙ્ગતિ નામસ્તદમ્ ॥ ૧૧૪ ॥

જામરૂણ વિષ્ણુ (પેટમાં મુડા ૧૮ ૮૫૫ નાગ) છે મધુ છે ૫ છે વધુને
પ્રાપ્તના છે બુખને લગતાના છે મુગધ છે આના અન્ન મુલ્યુમ્તા જામરૂણ પિત્તને
છતીને ખાનારને આના આપે છે

વલાસવીયપાત્રાણિ દ્વાત્રાણિ દ્વસપદાશ્ચ ।

પ્રાયશ્ચ રવાતુમાત્રાણિ ગણદમાત્રાણિ મ મહ ॥ ૧૧૫ ॥

સીતારૂણ ૩૬ અને ચીરને ૨૫ના ૮ અર્થાત્ ૨૬ ક નાગ અને વીર વધારના છે
દાદ-૩ મીને શાત ૨ ના છે સીતા ૨૫ મોટા લાગે મધુ કે એમ અમે માનીએ છીએ

અતિસારમ્પ્રદર્શિ પિપાસા પિત્તઘટ્ટનમ્ ।

મધુરાગ્લરસ સ્વમલ્લીકૃષ્ટમાગ્નિમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

ધૃતિશ્ચ અતિશય બમ ઉચ્ચ તરમ અને પિત્તનો નાશ ક ના છે તે મધુ
અને અન્નમધુક છે મુગિ ૬ છે

કષ્ઠ મિત્રુતેડાંત પ્રવચ્યત્પક તત

પર મધુરમલ્લક નિમિષિ વાયુચારિ સ્મૃતમ્ ।

અથો પરિણત વમિથમમદાશ ન ય સર

નિયત્તિ તૃપ મૂત્ર પ્રદર માલ્યાય વરમ્ ॥ ૧૧૭ ॥

કાચા બો ૨૬ ૨ ના અને વાયુ ૨ ના છે ખટમધુ ૧ બો એથી બોલા વાત છે
તદન પાકા અને મીઠા મોટા ઉવટી ચા અને મને હણના છે ૫૫ છે સાર છે
અને તૃપાને શાત ૨ ના છે (પોનાની તાડીમાં યના ૧ મસીમોત જેવા મધુ બો
ધનવાનો ખાય છે આર્થાત્ શરમાવ્યોધ-૨ ના ૧૦ મેલુ ૮)

કસેરુદ્ધય લુણપિત્ત પિપાસાપ્રમદાદિષોઽ વિદાહપુન્ધાત્ ।

કપાય ગુરુ માદિ મિષ્ટ તુષાર મ્લેચ્છયશુકનિમિષ્ઠમ્ ॥ ૧૧૮ ॥

ખ ને કમેરુ પિત્તનો નાશ ૨ ના છે ત મ પ્રમેહ આખની પીકા અને દાદમાં
પ્રચરત છે બન્ને કમેરુ પ્રાપ્ત ગુરુ માદિ મધુ, શીત વાતના ધાવણ વધારના મુલ્ય
(વીરુદ્ધ ૨ ના) કૃમિ અને ૨૨ને ૨ ના છે (જસુ ૧ જલમાથે જાયત અવો
દિપ્ત્યુમાં પા ૨૫ આપો ૧ મુખમાં આ ૧ વેચાર છે અને તે ખવાય પણ છે)

પ્રમેહાસા શેખાનિલગદનુદાહ્ નિગાન્ધા

દિમા તપા સીરી પ્રવૃત્તિત્તૃપિ ઉત્તરા ।

મથેતમામ્લીકા પવનનુલ્પિતા પરિણતા

લગ્નક નિમૂક દગરચિમ્લમાર્ગાવિ ॥ ૧૧૯ ॥

અથ ધાન્ય સમહૃત*

સર્વોડપિ શાલિ શિશિરાડ્વપવાતપ્લાસકારી મધુરો મનાન ।

ય ય સશુક્રો લ્પુસ્તપિત્ત સ્વેદનિદ્કો રુચિદ પ્રદિષ્ ॥ ૧૬૯ ॥

(છુણ સિત મૃત શાલિ ૧ દ્રવ્યવૈજ્ઞાન) ઝાગગ્નો બાત કંડો રહેજ વાયુને કગ્નર રહેજ કંકને વધાગ્નર મધુર અને મનને ત્રિષ હોય છે બાન બનગ્રહ છે વીયત્ર છે સધુ પિત્તધન છે ઝાડાને આધનાર છે ચિત્રજ છે

ગોધૂમક સ્વાદુસરો સમીરવિત્તો ગુરુ છુગ્નપ્રકર્ષી ।

યય કપાયો મધુર મુશાતા વિલેક્ષન પાન્નકટુ સવાતઃ ॥ ૧૭૦ ॥

ધર્મ મધુર છે સગ છે પાત્તધન અને પિત્તધન છે ગુરુ છે વીય અને બની શુદ્ધ કરનાર છે

જય કપાય મધુર શીત લેખન ત્રિપાકગ્ના કટુ અને વાતન છે

અલોપલો મુદ્ગમુદ્ગકો લ્પૂ વરાપહી વદ્ધમલો દશોહિતો ।

ગુરુસ્તુમાપ કષપિત્તગુરુસ્તુત્ત્વપ્લાસદ રિન્ગધસરોડાનગતક ॥ ૧૭૧ ॥

મગ અને મઠ પાત લધુ છે નવરધન છે મસને આધનાર છે આખને પિત્ત ર છે અડદ ગુરુ છે ૬ પિત્ત અને વીયો કરનાર છે બન આપનાર છે રિન્ગધ સર પાતને લેખનાર છે

પ્રાહી કપાયો મધુરો વિરમો ગુરુ મરુત્કિત્ત રાજમાપ ।

શીતો મસૂર સ્વસર સગતો વલાસપિત્તાજ્ઞરો નરન ॥ ૧૭૨ ॥

ચોળા આત્રી કપાય મધુર રુચ ગુરુ વાતન છે

મસૂરની દાળ શીત રચ નદિ એરી વાતન કદ અને ગ્રહપિત્ત તમજ નવરને લેખનાર છે

વિષ્ઠમ્બી ચળાત્રો વરાલક્ષજિદ્ધ કપાયો ઋધુ

વાત પુષ્પતિ પુસ્ત્રપિત્તમથનસ્તદ્વદામ્વાદનીમ્ ।

પિચાસપ્રસરો લ્પૂષ્ણતુરો દિક્કાશ્મરો શુન્ક-

આસાનાહમર્દ કષ-પરનિપ પાંચ કુલત્ય કટુ ॥ ૧૭૩ ॥

આપ વિષ્ટલી (પેટમાં ગુડગુડાટ કરનાર) છે જવ રક્તપિત્ત કરેલ રુચ કપાય અને લધુ છે વાયુને પોનાર છે પુરુષાતન અને રિત્તનુ મથન ગ્નાર છે અને પિત્તધન અને પુસ્ત્રવધન છે આવાજ ડાહો તુરેરની લાગ્યા છે એમ ૬ રુધુ

(અપૂષા)

૧ ગાસિ—સુશ્રુત વાગ્બટ નરહરિ દર્શિત વીરને શાલિની અને કિતો બાધિયો છે અને જાતની ૧ રો થાય છે તે આપો ભાગીએ પણ જીએ દર કરીને પણ તેને કપાડીને રોચિલ ડામરના ચોળા ખાવામાં લક્ષ્ય છે મૂનલ છે રેસાળના રોળા (મૂનપિં અને મૂનરાયના વિદારોમાં) ચોળા ઉપયોગી ખાવ પદાર્થ છે

૨ થી એ અનાનો રાવ છે સારા ખાતરવાળા એતરના પાંચ ખાવા ત્રેલ્યે

આ માસિકના ગ્રાહકો અને લેખકોને સૂચના

(૧) આદેશને જાણવાનાનું કે જાણુઆરી અમ્મી આયુર્વેદ વિનાનનું ૨ મુ નર્મ રાદે
પાદ કે નરા ચનાદ આદેશ જે લનાજમના પૈમા મ આ થી મોકલરો તેા તેમને અમ
ગોા ખગ્ગે તરત મગશે

(૨) રાત્રી અધરવચા આજી ચનાગને પણ વપતી રાશ્વતપી જ પ્રાહ્ન યએના ગામી ત્રિને જાન્યુઆરી માસથી જ બધા અદેા મોટી આપરામા આવ છે

(૩) આહિકાના મગ્નામા અધુગ તાન કે બદલ્યા હોય તેમણે પૂર કે મ નેનુ મ નામુ તગત મોઢની આપવુ જોઈ અ જોગ્ર ને ન માન આ ॥ તમા આહ ની સુઝાનાથો ગા- પાડો આવો તો ફરીથી તે અ નુ પો ટેજ આ પ્ને શિગ ગહેશે માટે મગ્નામુ પૂર તથા બ દયુ હોય તો મ લેનુ મગ્નામુ તગત મોઢની આપવુ

(४) आत्मा यथा ममत्वे के आ भेजतवा ममत्वं मवगो पतन्यवता व्यपदेशात् ५
‘आयुर्नेह निजान’ आत्मात्तु भद्रतावय रायपुत्र अभिना, अं भगनामे उवा

(૫) આ માત્રિમ્ના લેખકોએ પોતાના લખે કે મામિ મા આવતા લેખ મધ્ય મધ્યે પત્રવ્યવહાર તરીકે સંગ્રહમાં કરવા

(૧) ગાંધી હાથમેળીઓ માટે વાર્ષિક હવાજમ માન રૂ. ૧-૮-૦ ગણવામાં આવેલ છે

(૭) આ મામિયા બાપા લેખો માટે તે તે નેખના લેખકા જવામ ૧૭ છે

(૯) આ માસિ ના લખાને અને અંક ક્રમાબધ્ધિ ન નમ્બ રી ની ઝાનનીતિ (policy) ની મુદ્દા નથી

॥ आसु लाज ॥

આયુર્વેદ વિજ્ઞાનની ૧-૮૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯-૯૦-૯૧ નું
૮/ એમ - ૫૫ની છોટી છોટી વગર આધેલી નક્કી કરવા માટે ૧-૮-૦ થી મળશે

લખે।

પાછના વપની નાઈલો માટે જી. નાઈસીને, સુ મર્જી ૧૮
સાનુ વર્ના અર્થે માટે વ્યવસ્થાપન-આયુર્વે નિગાન

४ आदित्य भद्रानय, १५५-५५५ १७।

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંગ્રહવા

ચોગ્ય આયુર્વેદનો અમુલ્ય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

હમણા જ બહાર પડેલા આ અમુલ્ય ગ્રંથ આયુર્વેદના ૨ વિદ્યાર્થીઓ તેમજ
રોગોએ અવશ્ય મનના રોગ છે ગરબો શારીરનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન / વધુ વિદ્યાનો માથો
પાડો છે મ મ નવિગ / ગણનાથસેન મંડ રતી એમ મે એન એમ એમ કુલ મરૂત
પ્રત્યક્ષ શારીરના પાંચના તથા બી ન ભાગનો ડા બાનકૃષ્ણ અમર ૭ પાંદડે એમ બી બી
એમ એમરો રોગો આ શોધિતરૂઢિત ૬ ગાનુવા ડે ગુજરાતી ભાષામાં આ વિષયનું
આ પાંચેનું પુ તક છે

પા ૧ પૂઠાના ઝસો પાનાના સચિત્ર પુસ્તકની ભિત્ર માત્ર રૂ ૮- -

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓને ગુરુનું પ્રમાણુપન બતાવનાથી ૩ માત્રમાં મગરો

પ્રગટકો
વેદ જાદનજી નિમ્મજી આચાર્ય
તથા
વેદ જુગતરામ શાસ્ત્રપ્રસાદ
મનમાદવી મુબઈ

મગવાના ડેકાણા
૧ પ્રગટકો પામેથી
૨ ઝડુ નર્મસીના મુ મ્ય એજ ટો પામેથી
૩ ગુજરાત આયુર્વેદ શામસીની મુ મ્ય
તથા આ ચ આકિસોમાથી

નડોદરા મળત્યની લાયબ્રેરીઓ માટે મળુર થએલુ

વૈદક મિદ્ધાન્તોને તુલનાત્મક દષ્ટિથી તથા
અતુલનની દષ્ટિથી, ચર્ચનારૂ વૈદક માનિક

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક- ૨૭

તત્ત્વે ચુક્ત મેષ્ય ચ્વદારોગ્યાય કલ્પતે ।

એપ્રિ ૧

અંક ૪

સ ચેવ મિષ્ણા શ્રેષ્ઠા મેમેભ્યાં ય પ્રમોચયેત્ ॥

૧૯૩૯

ત્રી અંક પ્રમગ-

દુર્ગાશકર કેવળગમ ગામ્ત્રી

અહ દાર્મસ્યુટીક ૧-સ લી૦ તરકથી

કે સચાની રાક મુખામ-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદીય દનાગ્નોની ગાકક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મળવડુ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણુ તમને જડુ કાર્મસી
તરકથી પ્રગટ થતા આ માસિક દ્વાગલ મળશે

અનુક્રમણિકા

નિવય	પૃષ્ઠ
૧ આયુરદીપ નિઘાન્યો અને સુ હિ સગકાગની મ	૧૭
આયુર્વેદ ગંધી નવા મમાચાર	૧૮
૩ કૌઞેસ નગરમા આયુર્વેદીય રગજ્ઞાનય	૮૧
૪ લઘનની વિશેષતા	૧
૫ સુ હિના ૨૮ મા નિ લા વૈદ્યમંમેનનમા ૫	૧૪
શિવશર્માનું અભિભાષણ	૧૧૩
૬ સમાનોચના	૧૧૮
૭ અશ્વિદેવો અને આયુર્વ દનો ઇતિહાસ	૧૧૯
૮ સિદ્ધમેશ્વર મણિમાલા	૧૧૯
માતાના ગ વધ	૧૧૯

— વિનિતિ —

આ મામિ ની આ અનુક્રમણિકા જે રીતે તાર ને ખાતરી થશે કે આ મામિ આપણા
 ને શાસ્ત્રના જ્ઞાનત્રયા માટે કેવું ભરોશી રીતે રચ્યું છે આ મામિ નું આ ૨ મુ વધ
 ચાલે છે શરૂઆતથી જ આ મામિ મા આવે ને આવે ૧ નો આવે ૨ નો આવે ૩ નો
 ગ ત્યની લાનજેરીયો માટે આ મામિ મળ્યું હું કે અમને આજ્ઞા હું કે દશની
 નિઘાના ત્રયાગમા જ રાનો હિત ૧ મમાએનો છે તેમ મળ્યું ૨ વાય આ મામિ ના
 આજ્ઞા ત્રયાગમાની ૨ ૨૧ પોતાના ગમની લા જોરીયો જા ૧ તથા આ મામિ નું ત્રાયન
 દનાર તેની કોશિલ ૧

દુગાશકર કે ગાસ્ત્રી
 તત્તી

आयुर्वेद विज्ञान

नमो ब्रह्ममजापत्यग्विषलभिद्धन्वतरिसुश्रुत-
भरद्वाजपुनर्वस्वगिवेशचररूपभृतिभ्य

પુસ્તક ૨૨ મ્મ]

અપ્રિલ ૧૯૩૬

[438]

આયુર્વેદીય વિદ્યાલયો અને મુખર્ધ સરકારની મદદ

સુધા રાં રે સુધાની ધાગળાગા ની યદ્યપે ઉત્તર । આપના પી તલેગત મેરી
એટલુ જાતિ પશુ બનેદગા અમમ રકમ ની ગણેલી તેમાથી સુધાઈ જના ।। અમુક
વિદ્યાલયોને અમુક દાનો અપાઈ ગયા છે મામ ।। તરીકે અદમનગના આયુર મહા
વિદ્યાનયો એક વખત માટેની (non-Recurring grant) રૂ ૨૧ લાખની
રકમ અને થતિ વય મળારી (Recurring grant) અગતો રૂપિયાની રકમ
મળેન છે ૧ એજ રીતે સતારાના આસાન્ય વધક મહાવિદ્યાલયને પાણ રૂ ૨૧ લાખની
એક વખત માટેની અને રૂ ૧૮' ની વાર્ષિક રકમ મળેય છે ૧ ત્રીજી મસ્થા જોને સુધા
સરકાર તરફથી આવુ ।। મળેય છે તે છે પૂનાનુ આયુર મહાવિદ્યાનય જોને ઉપરની
બે ગ્રંથાઓ પ્રતા મોની રકમ મળી રે એમ સાંભળ્યુ છે આ ઉપરાંત હાની નાની
ગ્રંથો (૧) પવિનના આયર્સ વિદ્યાલયો (૨) સુબધા મનારાદ આયુર વિદ્યાનયને
અને (૩) વિદ્યાના દા અપાઈ ।। આયર્સ મહાવિદ્યાનયને મોન છે

આયુરવેદના વિદ્યાર્થીને મ માત્ર તરફ આપણી મ મળી ગો ખુશી થના જેવું છે અને જો માટે સમગ્ર વ યસ તે પાત્ર છે નથી બાકિયામાં નધારે મ દ મગજ એવી આશા મળી શમગે પણ અહીં જે જે જામ રસુસ્થિતિ નોપવાની જરૂર છે મરકાર પાસેથી મદદ મેળવ માં હિપ્ત માં મેરયાનિગાથી માં એક જ નિર્મા માં મદા વિધાન મ ગુજરાતી મરથા છે અને તેને ૧૮૫૩ એક દમરની વકમ મળી છે બાકીની બધી સરથાઓ મદાગાળી છ દુકામાં આયુરવેદ સમગ્ર તરફથી જે ન મળ્યુ તેને પૂરો લાભ મદા મહદીય મરથાઓને મળ્યો ગુજરાતને સા માટે ન મળ્યો ? કાગળ કે ગુજરાતમાં મ માં માં મેળવી શકે એવી આયુરવેદ શિક્ષણ આપનારી મરથા જ કાં ૧ નિર્મા માં મદા થાડો નમત્ત મ્મો તેને એને લાભ મ થો છે

મહારાષ્ટ્રી અને ગુજરાતી એવી બિ ન જાણનારી ત્રા તીન ભાષના મારી મી એ
 ન રપીકાર છુ પછુ એનો અથ એવો નથી કે જુદગતીએએ કિંયા મગુ પી નએને

લાભ મળે ત્યારે વસ્તુધન હટુમનમ્ એની વિશાળ બારનાનો આશ્રય લઇ પોતાના પ્રમાદનો બચાવ કરવો અને ભવિષ્યમાં હાનિ ત્યજ્ય દેખાય ત્યારે ભાવિ પ્રજા આ પ્રમાદી પુત્રને માળા દીએ એની સ્થિતિ થતા ફવી ગુજાતીઓ પોતાની જે વહારે બુદ્ધિનો ગવ કરે છે તે બુદ્ધિને આ પ્રમાદ શોભતો નથી.

આટલો બધો ભારે આક્ષેપ તો મારે મરો પડે છે. આ વર્ગે સરગના આયુર્વે માટેના નાનનો માટો-લગભગ મરો બાળ મદાગાળીય રસ્યાએને મળે. તેમાં શુ ખોટું થઇ ગયું? એવો પાત્ર કદાચ પ્રેમ કોહને થાય તો આયુર્વેદના ભવિષ્યનો નીચેની આ તાને પ્યાનમાં ગણી વિચાર રનાથી મારો આક્ષેપ મારે નહિ પણ દગવો તાગશે.

મુ (ઈ) ગમરે રહરદેશનો મય. પગાર ૧૧ ૨ એ. ૧૧૧ જેની દબીત છે એ મય. ૧૧મારે દશ ૧૫થી વૈદ્ય ગતા નાનના યોને તો ધમે કરનાની જુટ રહેશે પણ હોયી સગારે મા ય મરયા. ૧૧ છે ની પરીક્ષા આપી પાસ થેના વેલોને જ વૈદ્ય થતા કરનાની પરવાનગી મળશે પણ ગુજરાત—બ્રિટિશ ગુજરાતમાં એક નિયામની મરયાને ૧૧ મરતા આયુર્વે નુ શિક્ષણ આપનારી કોર્ડ શાળા જ નથી પછી ગુજરાતીઓ કયા સગર મા મ આયુર્વેદ શીખશે / મદાગાળી દૂર પડેલી સરયાઓમાં ગુજરાતીઓ શીખતા જશે / કોઈક અપવાદપૂર્ણ ગુજરાતી નવ. અને ૧૨ પાટણના આયુર્વે મદાગાળીમાં પાસ થયા રાને ૧૨ જુન સો જે કે એમ થશે જ એવી ખબર નથી તો પણ મારીતે ગુજરાતમાં નવા વેલો ધણા થોડા ઉત્પન્ન થશે એ દેખીતું છે પાળાને હાલના હાથે રાધે ૧૧થી ૧૪ મો ગતા જૂના વદા અદશ્ય થતા પછી ૧૪ તમા વૈદ્ય મંથાની સ્થિતિ કેવી દો તેનું ચિત્ર મરપનાથી દોરતા પ્રેમ લાગે છે કે સગર તો ગાંડોમાં પણ ૨ આપી દેશી વલો અને દબીઓને મોકલવાની છે વદા તો રાતરે અતઃ ૧૧માં એમાં પણ ભવિષ્યમાં દો પણ ગુજરાતના શાહુરામાં અને ગામડાઓમાં સુદા ભવિષ્યમાં મોટા ભાગે દક્ષિણી વેલો દેખાશે કયાક કાર્મ ગુજરાતી વૈદ્ય પોતે દક્ષિણી નથી મે ન તામ માર એવો દેખાતા ત્યત્ત કરતો મગી આવો ખરો.

આવું ભવિષ્ય ઈષ્ટ ન હોય તો ગુજરાતના વૈદ્ય સમાજે જેસી ન રહેતા માર્કે ત્યત્ત કરવો જોઈએ મદાગાળી સરકારની મદ લઈ ગયા તે ૧૪ સગરને વહારા હોવાથી નહિ પણ મદને પાત્ર નીડીને રોનાના ત્યત્તથી જનતાની સાત્તાબુતિ મેગરી આવી મારી મર્યાએ વર્ષથી રાધે છે મોટું લઈ ગયા ૪ વધારા મ જૂની અને રાધત સામગ્રીનાની મરયા મેને મળી છે મે ખામ પ્યાનમાં ગણવાનું છે.

ગુજરાતીઓ નવહાર કુશળ અને મારામાં કુશીઆર છે પણ તેઓમાં નિદાપ્રેમ અને સધાગીથી મય મરવાની મ્યાનથી ૧૦ આપ ૧૧ મય પાવરી ખામી આજની નથી દૂરી છે એ ખામીએ આજ દિવસ સુધી ઘણું નુસાન મ્યુ છે અમ ૧૧૧ કરતા પૂનામાં વિદ્યા વિપરમ સ થાઓ વર્ષથી ધણી વધારે છે મેનો ૧૦ પાપજે કા કરીએ છીએ પણ આ પ્રેમ તો આયુર્વે ના ભાવિ ત્યત્તમાં મેને છે એટલે અમ ૧૧૧ સુગત અને ભગવા વેલો ત્યત્ત મર્ક જનતાને નહત રજ અને એ તજે મોટા રાહેતામાં આયુર્વે ૧૧ વિદ્યાગી રથપાશે એવી આશા રાખીમે સુરત-ભરૂચ ઉતાવરથી કાર્મ ન કરી શકે તો ધીમે ધીમે

કરે પણ અમ ત્યાં તે વિદ્યાનય સ્થાપનાનો ધણી વાગ વિચાર થોં ન મર્ક સરખાત
પણ એમ બે વખત મસ્તી હલ્લે હેલ્લે જુદી જુદી કમોના નામો પણ પડેલા પણ પાછુ
શુ થયુ એ જાણવામા નથી

એ જાની યોજનાને જ ફરી મઠવ રી કે નવી જ યોજના ઉપાડી અમદાવાદના
વધો આ જ વખત વિદ્યાનયનો પાયા નાખશે એવી આશા ગમવામા કાઈ વધારે પડતું નથી
અમદાવાદ મદાગાજ્ઞના કાઈ પણ શહેર મગતા મોટુ અને સમૃદ્ધિમા તે મદાગાજ્ઞના મે
યા મોગા શહેરોના મરનાગાને ય દીધી જાય એનુ સમૃદ્ધ છે અમ ત્યાં મા પૈઘોની અખા
નાની નથી મનબેદા જૂલોને તથા સાથે મગાને પ્રમત્તન કરે તે એક વિદ્યાલય ઉભુ મગુ
એમા રી મોગી વાત છે ર હાનના વધારો વાધો નથી પણ લવિખ્યો વિચાર રી મગ
મગાનો જરૂર છે થ વ તર્ક લગવાન મુજગતી રહા । મગત મરી ઉત્થાનમા મરો

આયુર્વેદ સંબંધી નવા સમાચાર

૨૮ મા નિ લા વેદ મમેલન મારે જોધપુરનુ આમ નણ મુમઈમા સ્વીકારવામા
આ યુ હતુ હવે જોધપુરમા મમેનન લ વા મારે તૈસારીઓ શરૂ થઈ ગઈ છે સ્વાગત
સમિતિ સ્થપાઈ ગઈ છે મયકારિણી મમિતિની યોજના પણ મધ ગઈ છે અને
નિમાનનિ ખપાય છે

૨ના મમિનિએ નીમેના રિપો ઉપર નિગ લો માર્યા છે

૧ માનગિક મગ

૨ તરિપ રિચા

૩ ટક્ક સ્વરૂપ તથા તરોગજ્ઞન

૪ ગર્મન તોડજ્ઞન

પ્રદર્શનમા માલ મુખવા મુચ્છનાગ તથા નિ તથ વખવા હરજનાગઓએ નીચે
રિગનામે પત્ર લખી નિમાનનિ મગાવી લી

સ્વાગત મમિતિ નાર્તનય

મીચાલો યુગ મારે ડા રોતી

જોધપુર

૨૬ ધૂમચ રત્ના
નધાનમ ની

કોંગ્રેસ નગરમા આયુર્વેદીય ડ્રગ્ગુલય

ત્રિપુરી કોંગ્રેસની એડિટર રીલીફ મમિતિના અખ્યક્ષ મી ગમચ જામ મોડતલા
હાથેના પગિનમ કોંગ્રેસ નગ મા આયુર્વેદ ડ્રગ્ગુલય વિરો નીમે પ્રમાણે
દડીકત લખી છે —

ત્રિપુરી કોંગ્રેસની મેર વખને કોંગ્રેસ નગરમા આયુર્વેદીય મિમિમાનય તથા
૩ જુાય ની વ્યારથા મગામા આવી હતી મગતુન ડ્રગ્ગુના એવ કેકામે હતું કે ત્યથી

કેંગ્રેસનગરના બિન બિન વિભાગોમાં આરોગ્ય સલામતી સંતાથી પોતી શકતી હતી આ રૂબરૂમાં એક જ વખતે સ રોગીઓ હી રોકે એટલી સગવડ હતી અને તે રોગીઓની ચિકિત્સા આયુર્વેદીય પદ્ધતિથી રવામા આવતી હતી તા ૧-૩-૩૬ થી રૂબરૂનાયના કાયનો નગર આરભ થયો અને અમગરની બાગીચ આયુર્વેદીય શિક્ષણ મંમિતિ તરફથી ચિકિત્સાત્વની વ્યવસ્થા રવામા આવી હતી આ સમિતિના ભારત આયુર્વેદીય વિદ્યાનયના અધ્યાપો અો વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થિની મળીને કુન નીચ માર્ગકર્તાઓ ત્રિપુરીમા હાજર હતા એ ઉપરાંત એનિયપુરના નીરાધા નજ દરામુખ ધર્માય ઓપધા લાના અધિકારી રૈલ ની ગોરાગ ધુસાસ્તી ફેન ની પોતાની તરફથી કામ કરવા માટે મોકલ્યા હતા તેમજ એનિયપુરના વિદાર્થી મા ૥ ઉદ્ધ ધુસાસ્તી હુદ્ધ આયુર્વેદાચાર્ય (મનાગસ) અને ફજપુરના થી વિગાજ કા મી લાવે બિપગાચાર્ય (દહલી) તે આ કાય માટે હાજર થયા હતા

ચિકિત્સાત્વ તથા રૂબરૂમાં માટે સર્વ નકારના આયુર્વેદીય ઓપધો તમા સ ૫ ચિકિત્સાના ઉપદ્ધો ની ફિમન લગભગ ૩ ૩ ગણાય તેનુ પનવેનની વિખ્યાત શ્રીધૂતપાપેશ્વર સરચારો ઉદ્ધગતાથી નાન મ્થુ હતુ કેંગ્રેસ નગરમા આયુર્વેદીય રૂબરૂનાયનુ કાય પશી સારી રીતે થયુ અને તેમા કાજ લગભગ ૨૨૪ રોગીઓની ચિકિત્સા થતી હતી

ત્રિપુરીમા એક ઓપધાનય તેા પ્રેમના અધિવંશનની તમારી સફ થતા ના ૧૬ ધુ પારીથી ભારત આ શિ મ અમગરની તરફથી ઉનાડામા આ ધુ હતુ

લઘનની વિશેષતા

કથુ છે ૥—

અધનન શય નોત નોપસ ડુક્તિડનલ્લ ।

વિ ડરવ લ્પુ ય ચ ક્ષુ નેત્રાયોપજાયત ॥

x

x

x

બુદ્ધિનાશના આ જમાનામા ૬ ની સફળતામા નાયમિક નાજ તરીકે લઘન લેવાની સૂચના આપવાની સાથે જ પ્રતો ૥ પપગ-દાગમા ૥ ૨ નૂ ચાવ ૬ નાન લેવાથી લાભ કોય લવ લીધા મિનાય શ દો સાબે થત ૥ શા ૨ મામા ૬ ડિયો નૂવો તેા શરીરની નકુનિ સાથે નિદિ પ્રકૃતિનો સુમેન જનાર ૬ મનો નથી ત્યારે જેનાદ ગ્ણુ યાય છે એટલે કે શરીર ભાગવા માટે છે હાડકાગ ચાવ છે આવે સ્થળે આ લઘન એવો સુમેન દકાવી રાખવા હતાનું કામ કરે છે પ્રકૃતિ નિરુદ્ધ નિદોદ આચરવો એ મનુષ્ય સ્વલાવ-નકૃતિ છે ૧ આ નિદોદ ઉપ અને નિદિ એટલા ખાતર લઘન ચો નધુ છે

૧ The Kingdom of man Sir E Ray Lankester મનુષ્યમા ૬ એ પ્રકૃતિ રાજ્યની વિદોહી નલ ૬

શરીરને લાગતો મોટો તંબુ^૧-અપ્તપણુ લઘન નરો મિનાતો ખીજ રોગોમાં પણ આખી રીતે છે લખ્યું છે કે—

અશ્નિકુલમગ્ના રોગા પ્રતિચ્ચાયત્રણજ્વરા ।

પચૈત પચરોત્રેણ પ્રગમ યાતિ લઘનાત્ ॥

શરીરને તુષ્ટિ-તુષ્ટિ અર્થે તે બહુ^૨-સતપણુ લઘનથી જ્યારે શરીરમાં કૃશતા અને લાઘવ આવે છ ત્યારે તદ્વધી શરીરમાં તાજાં જોમ અને મજબુતાઈ જોમે છે એ મન રચાન અર્થાત્ ૨૦ માં મનોલઘનના પ્રકાર જ્ઞાનતા કહ્યું છે કે—

ચતુષ્પ્રકાર મનુદ્ર પિપામાવાસ્તાતયો

પાચનાયુપવાસશ્ચ યાયામથેતિ લઘનમ્

રોગાન્જયેમધ્યસ્થાન્ યાગમાતપમારતે ॥

વગન-વિરેચન આસ્વાપન અને શિરોવિરેચન પાચન ઔષધો વ્યાયામ ઉપવાસ-મુદાતૃપાનિગ્રહ, વાયુ અને તાપમેવન આટલા લઘનના પ્રકાર ૪

ઉપરામ એ આગામની જગત્વી માટે ઉત્તમ ગામ , નીરિા નામે ધમના નામે કે વદ ના નામે પ્રગ અનુષ્ટિએ આપણા મહામુનિઆએ લઘનની પ્રકાર બરી છે આપણા પ્રતો પવણી અને પૂ નવિધિઓ પછવાડે ઉપરામની મરત્તા મુખ્યેની છે આરોગની દૃષ્ટિએ માર્ગ આ હતુ મરગ શ્રે નહિ તો પણ સમિત્ દૃષ્ટિએ નિદાનક પામના જેવુ આ તરત છે

લઘન કેને આપણુ જોગા એ વિા મદપિ મરગ કાર ,

ત્વમ દ્વાપિણા પ્રમીજના સિન્ધ મમિષ્મિ પહિમમ્ ।

શિશિર લઘન શરનમપિ યાતામસાગિણામ્ ॥

અતિપ્રચન રોગનાના । અતિપ્રુણા રાત અતિ નાનાતને વગન-વિરેચનથી નવન આપણુ જોઈએ, મધ્યમ રસનાતને પાચન આધિગેતથી તેમજ વ્યાયામ તાપ આં તાયુમેવનથી પણ લઘન આપણુ જોઈએ મારે તરી જનનાના અને અ પ રોગોમાં નને ઉપરાસ આપણી યોગ નાલ મારે છે ૩

મિનાતના આ ધમમગ્નર યુગમ્, મિટામી સતી ધરગ ના રાત ક્રાવાતમા આપણે હી નાના છીએ એ જ મરત । આજર છે આના અનેકવિધ કારણે તાવા હનારે આપણા આદ્યાર મિનાતને અંગે આપણે ચાલનિસ મા ગી ની મોજ લેવામા આન અનુભવીએ છીએ ? રોગામની પગ ગી રાતે આપણી મરતી કુણી અનુભવ થ એના મારગસાગને નિચાર મરતની સક્તિ Control આપણે મુખારી મે । છીએ પછી અવિનત દવાના ડાઁ પગ આદ્યાર ગણી । નિચારા નાખના કુનાથી આપણુ મે । જગાયે થવાનુ નથી

૧ યન્ કિનિર નાષવદર -હે તપન સ્મૃતમ્ ॥

૨ બૃહત્ત ય છરીસન્ વનયત્તય વષ્ણમ્ ॥

૩ હૃદિનો હિ પુનયપા રોગાન્માવર વત્તમ્ ॥

આપણે સમાજ દિન ત્રિતિનિ મ્યજેગ થતો જતો હોવાથી વમન-નિરૂપન વગેરે ક્રિયાઓ પણ ધીરે ધીરે હુમ થતા માડો છે તે ક્રિયાઓને સમન ન થતા જેટની તાકાત સમાજ ધરાવતો નથી જેના પરિણામે લઘનના ઉપાય તરીકે ઉપવાસ ની ઉપયોગિતા પણ ઠીક પ્રમાણસર ગણાઈ છે

ખાનપાનને ખાતર ૭ ગી નથી પણ ૨ ગીને ખાતર ખાનપાન છે જે ઉપવાસો પરાંત મમજનામા આવે અને તેનો એક અધુર્ધાશ લાગે આની રહેલા દેવામા આવે તો ઉપવાસની જરૂર નહીં નહિ

આવો મિતાદાર લેનારા— નગરનાગ કેટલાક પ્રયોજન રગર માત્ર સ્વા નાનુપનાને ખાતર લેવાતો ખોરાક આરોગ્યના નાશનુ રાણુ તે છે વધારે પડતો લીંબો તમતમતો મમાનાદાર ખોરાક હોજરીમા પામન થતો નથી જેટના પ્રમાણમા ખોરાકની જરૂર હોય છે તેટલા જ ખોરા ના સાગશ તે નહણુ રે છે અગર પેટમા ભરાઈ ગયું છે અને આતરડામા રિકાર કરીને કેટલાક વિપમ્બ પાથી (Toxins) પે । કરે છે આ વિરાકન પદાર્થોના અસ્પાશ પણ લોહી સાથે મળીને શરીરને બગાડે છે અહીં શાકરો પેટનું મુળ લીવરના દો માયા । દેવાવો વગેરે રોગો થાય છે કમલ પડુમૂવના અને શકુ પણ જણાના માટે જોડા માટે થુ છે કે—

અનામત પુનરુ મુવતે ચડમમાળત ।

ગાગનીકસ્ય તે મૂલમ જીજ્ઞ પ્રાપ્તુર્વતિહિ ॥

જે નિરોધ ગતિ પશુની માફક અપરિમિત આહાર લી છે તે મમસ્ત રાગના મૂળ અહીં પામે છે

પ્રજિમા દેવા પેર તિયિગોએ ઉપવાસ કરાયો આનગરને રોગ નિવાતિ મને છે આથી પેટમા દોડાના ચર મતા નથી અને દાય તમા હોય તો ધીરે ધીરે નીકલી નય છે તા લાત રોટલી કે શાક મૂકીને પે । ખરરી ખાઈને પ્રેકાશી કે પ્રજિમા ઉજવવાનો અય ઉપવાસ નથી । આની સિધાઓની જેમ નિજના ઉપવાસ ભવે ન કરા પણ મારે થોડુક ગરમ પાણી અને સાગરે ક્રાદિથી ચનારી લેવુ જોઈએ આના ઉપવાસ ન થાય તો તેનો મતન કાઈ નથી જેમો ડિમપેપ્સીસ (મદાસિ) ના દર્દોમાં છે તેઓના માટે ઉપવાસ રોગ લાગ અપનાય થાય છે ૨

મૈત્રેયુદ્ધિ— 131 થુ એ એક મદાપાષ છે હાવતા આનતા ઉમતા મેસના એમ દરે કિપામા 131 માપસને આરામ નથી થડીકમા હારી જાય ચરકે આપ રકરના પુકા નિ દનીર થા છે દા ત અતિગ્રીષ અતિહસ, અનિલોમયુખત વિવડન લોમ વગરના બડુ જોગ બુ કાના અનિ । । કે અતિ દુમના બુ તડા રના બડુ ક્રી ઠીક બુ પ્રયતનના પરિણામે દુમલો બડો ચક્ર શકે પણ બડુ તડાને દુમલો-ખાનનો કેમ બનાવે એ એ અમાજ કા 131 ન મદેટુદ્ધિ (નડાઈ) ચનાના લમણો જાણવા માટે કે

૧ કુશર્ભાગદ્ય મોઝયૈ સ્મૃતીય વારિ પૂર્યન્ ।

વાયો સચારણાર્થય જતુમવશેદયત્ ॥

૨ પ્રાડમિષત્તરાર્થે વ્યગારિ જનો હિત ।

વગત સારધાન થઈ જવું યાથી મેં તમી તો છે તે જાણનાનો પત્તા મરીને તેના મગજો
હોડી યાથી તદુગતી-આરોગ્ય સંચારો

મનુષ્યો જાડા થાય છે કેમ એ વિષે મહર્ષિ ચર્ચા કરે છે કે—‘અતિ સ્વચ્છ આહારનું’
(કુસી ને ખાવાથી) ભારે મધુર અને નીમ્બા પાણીનું અનિસેવન કરવું નહિં દિવસે
બહુ ઉધવું નહિં સર્વદા એરાઆગમમા પવા પાથવા રહેવું નહિં ચિંતાશુચિ અને
આવા કેટલાં કારણોને લઈને દહ અતિરચૂળ થાય છે

આહાર વિહારના દોષયમ્ત પરિણામે કોઈ બીજી કાતની વૃદ્ધિ ન થતા કેવળ મેં—
અબી જનના માઠાં અને ધીરે ધીરે પટ-કા મગનિ (૧) સાધ કરા

જાતો પ્રતિકાર નહીં આ મટે મેં લઘનથી લગભગ બપોર અને શરૂ નો
પરિચય જ ને અતિ જરૂરના છે મનુષ્ય અને મળ બપોર તરીકે ઉપનામ મહોના
દરમ્યાન ઉપગઉપરી નિયમ લગી ઉપનામ એથી તમા આ પાણી મિત્રા બીજી
ગાંધેલું નહિં એકી વખતે નહીં ફિસ ઉપાત ઉપનામ ગવા નહિં ઉપનામ નાનો
અપનાસ પગી ગયા પછી અડવાડિયે એકા ઉપવાસ એવી કાવાથી કોઈ નાગની
તકલીફ જણાતી નથી

ઉપવાસ લેના પહેલાં પેટનો મજ સુકાઈ જાય નહિં તે બાબત પૂર્વે રીતે લક્ષમાં
રાખવી એરડીયા તેલનું અગર પોતાને અનુકૂળ દોષ તેવું શુદ્ધ વિરેચન લઈને કાઠે સાફ
કરી નાખવો એ સારું છે કાં છ કે પેટમાં એમાં થયેલા પૂર્વગમિન મળના વિષનો
અપાથ પશુ ઉપવાસ વખતે લોહીમાં મળનાથી નાભને જ લે જાતિ થાય છે ઉપવાસના
દિવસે અધિક શ્રમ લેવો નહિં

દરેક મરુતની ઉપયોગિતા સાથે તેના અતિક્રમ અને હીનભોગ પણ જુરા છે દરેકને
પોતાની રદ દોષ છે હદ વટાવી જવાથી વધારી પતી તમ્બીમનો અનભવ આપો ઔ
ધોડાધણા ભાગે જાણીને છીએ

આપણા સરી મા મેકમ થતા વિષો ને તરના મૂળ છે એટલે જ્યારે ઉતરી ગયાના
જેવા ચિન્તે જણાવા લાગે છે તેને જ મળતા ચિતે રાગ્ય લઘન મા જોવા મળે
છે જોકે પડેલો આવે મન મૂત અને અપાસયુ સગળ રીતે છુટી સરીકે દવડુ અને
તદા અપિ મ્વાતિ દૂર થાય હવે ઉપરનો ભોગ જણાય નહિં ઉદ્ધાર મુખ અદે ગમદિ
થાય આ પર ભાવ-રચિ લાગે સારી રીતે તગસ અને જૂખનો વેગ જણાત અને ચિત્ત
પ્રસન્ન રહે તો સમજવું કે લઘન ચોગ્ય રીતે થયું છે

જો પ્રમાણથી વિરોધ લઘન લેવાયુ હોય તો તેથી અપા અગે ખામ મરીને—
ગારે ગારે કુખાનો મોઢામાં હુના એકી જૂખ અને ચિત્તમાં અચરતા વગતાય બન
પડે છે તેમ જ અપાન વાયુ ઉપરજતિ થયે કે માટે સરીગની કુલના વધે તેવા ઉમ
ઉપવાસો કરતા નહિં

લઘન જો પ્રમાણથી ગોઠવું નેચાયુ દોષ તો મનુષ્યની માન્ય નીમ્બવા લાગે
વા વગર ઉપનામ આ તા મેં કમ અસાગતવાગ અપા મર મર મરથી જાતિ જાતિ હવે
જા લાગે અને તા હ

ચિરં જીવં દુખન ગર્ભિણી ક્ષયરોગ અને શ્રમાત્તને ઉપવાસ આપવા વજ્ય છે. નમ્ય નાયુના કોમલાંગને લયન દિતઃ નથી.

દુધ્મા, ગિર્મિકાની મધ્યા પથવા માથે બવનવા રોગોએ દેખાવ દીધા છે ખરી રીતે સમાજના સુખોએ રીતભાત આદાર નિહાર વોગે પર અકુશ મૂખને તે સુધા વાની પડે-તો જરૂર કે આથી સારી ની મગ્ધધુ શક્તિ બદાબર જનવાઇ ગદેશે અને પ્રભુ તેમજ કુરતની કૃપા-ગદેર આપણા ૧૨ ચોખ્ખ જ યશે ન્યનુ.

અમૃતનાથ ડી ગાપાત્રા

મુખર્થના ૨૮ મા નિ બા વૈદ્ય સંમેલનના સભાપતિ શ્રી પ શિવશર્માનુ અભિભાષણ

(૧૦ ૨ ૧ ૪૮ થી ચાલુ)

(અનુવાદ કરતા—વૈદ્ય નાયુરૂપ મૂળશર્મા દ્વિવેની)

પર તુ એક ખાસ કુકમ એન્ધાર ૧૬૦૨ પાડવામા આવેલ હતો—કે કિરદીશ્ટ બોર્ડ કે મ્યુનિસિપલ કિરપે સરીમા જનતા કોઇ વૈદ્ય ને રાખી ન શકે એ ૧૧૭ આ મિત્ર અને બીજી તરફ આસ અકમીષ અને વૃદ્ધ આઇ પ્રેમ એસ આદિમરા બિલાપતમા બણીને વારતવપના પરસેવા ડી કમાણીના મોટા મોટા પે સન ગળી રહ્યા હતા અને હવે પછી ગળી રહ્યા છે ૧૨ તુ આર સન આ હકીમનગી પગિચિત છે.

અતાર સુધીને આયુર નો ઇતિહાસ આપો ૧૬ ૮ ત્વરિત બો સક્ષિષ લાગો હશે પ તુ મમવાતના અને ૧૬૭ નક્ત-ચના ત ક દષ્ટિ રા ૧૧૦ તેમ કા ૧૧૦ બિના છટકો ૧૬૦૨

૧૧૦ આયુરિ આયુરદની સમાલોચના માથે તે ૧૧ પ્રતિ પુરુષાદ અને ત્રિશોપવા નામક બે સિદ્ધા તેના ૧ ૧૧૦૧ ૧૬૦૨ ગણા ૧૧૦ આ બેગાથી ૧૧૦ મિદ્ધા ત ૧૧૦૨ સૃષ્ટિવિજ્ઞાન અને બીજો જીવિત શરીરવિજ્ઞાન (Physiology and Pathology both plant ગાલે ૧૧૦૨૧૧૦૨) નુ નિર્ણય ૧ ૨ ૩

આ વીસમી સદીમા પાચાતર બાનિકિયા (Physics) ૧૧ આયોર્ધી ૧૧ ૧૧ ક્રોમોમા દેક (Space) ૧૧ (Time) ૧૧ (Matter) વિશે તમનમા એક આશ્રીજન પરિવતન થના પામ્મુ છે સાધારણ વિદ્વાનોમા આ વિગતી ૧૧૦૨૧૧૦૨ વાખ્યા (conception of cosmic evolution) અતન આકરિશ બિ ન અને અદ્ભૂત મનાય છે અને યુગનતા મિદ્ધા તેના ક્રતા આધુનિક ભૌતિકવિજ્ઞાન યુગ અતિમેર મ્યા અતિમિષ્ટ છે જના ૧૧ ૧૧૦૨ ૧૧૦૨ દિ સુપરીમિત મુનિર્જોન ભાવા વિરુદ્ધ બો અનુકૂળ છે પ્રેમ સતમા ૧૧૦૨૧૧૦૨ મતોર માનવો પડે છે આર્કિટાઇપ નિર્મિત નથી ૧૧ ભૌતિયા (સાથે ૧ ૧) માટે આયુરદિક વિદ્વાનોની ત્રોનિ મદિ પામે તેનુ કાગળ મો છે કે આયુર સિદ્ધા તે ૧૧૦૨ ૧૧૦૨ ૧૧૦૨ છે આર્કિટાઇપ જગતને યુદન ૧૧ વિગાથી જેટલુ ફર લઈ ગયેન જે તેટલુ ૧૧૦૨ આયુર્વેદી સમીપ

લાવેન છે ભૌતિક અંશ (Physical aspect) મા તે આ મા ૧ બહુ જ ન્યૂન છે જ્યોતિષ અને ગણિતમા તે આથી વે અધિક તર મા ૧ હોવા મળે છે પણ આ મિનટ વિદ્યાઓના અધ્યવનનો દક્ષિણ આદી અનાવસ્ય છે મમારની ઉત્પત્તિનું આથી પર સ્વયંઅપર ભૌતિક કા બ (Ultimate Physical Factor) પ્રકૃતિ છે અને તેનું વધુન સુનુતમા નીચે મુજબ છે—

સર્વમૂતાના કારણ, અકારણ, સર્વજ્ઞસ્તમોગ્નજ્ઞ, અચ્છિલસ્ય જગત સમવહતુ ।

અચ્છિલ નામ ।

અર્થાત્ તે પ્રાણિમાનન મા બ છે ૨૨૧ તેનું મા બુ નથી (માગ્ય કે તે રિશ્તો અતિમ લાન છે) સર્વ જ્ઞ અને તમ આ જો ગુણોથી તે માલ્ય બ અખિલ નિયતી ઉત્પત્તિ તેનાથી જ થા છે ૫ તુ તે અમત છે

આ અપરબાવ પ્રકૃતિ અનાદિ છે મારા કે અનકત પ્રકૃતિો આગા બુદ્ધિમાલ્ય નથી તેમ તેનો નાવ પણ થત સમ્પતો નથી માગે અન ત કે અનાનના આ અથ ઉપાત તે અસીમિત (limitless) છે એનું પણ તેમા લાત્પ છે તે અદિગ છે એટલે આકાર ગહિત છે અને ધ્રુવિપ્રમાલ્ય નથી તે નિત્ય છે મા બ કે તેનો નાડ થઈ સમ્પતો નથી તેનાથી પર મામ નવી માટે તે અપર છે તેમવ રચનામા વ્યાપ છે માટે મર્દાત કે

ઉપર આપણે મ્હી ગા કે પ્રકૃતિ વિગ્ણાતિમા છે તેના મત્વ જ્ઞ અને તમ એ તપો ગુણો જ્ઞે માગ્યારસ્થામા રહે એટલે મગાન રહીને ગો બીજનો એની રીતે અભિજાન મે કે કોઈનો પણ પ્રાદુભાવ ન થઈ શકે તો પ્રકૃતિ અન્યમાનમ્થામા રહ છે અર્થાત્ આવિશૂત જગતનો અભાવ રહે છે પર તુ જ્યારે આ ગુણોમા મેદા ૧૪ થાય છે અને યુનાધિક લાવ આવે છે આ ગુણોના વિ ૧ યુનાધિ ગયોમથી એ લાવ નદ થા છે અને વૈશ્વિય ઉત્પલ થાય છે ત્યારે મસાર મગ નથ છે આને પ્રકૃતિની વ્યખ અને સક્રિય અવસ્થા રહે છે †

પ્રકૃતિની માભ્યાવસ્થામા કોઈ ગુણને માર્પણ મગાતુ હોતુ નથી કા બ કે તેઓ મવયા અભિમૂત અને નિશ્ચિત પડ્યા રહે છે પરન્તુ વિભાવસ્થામા તેઓ ચોતપોતાની શક્તિ પ્રમટ કરે છે આ વિપમાવસ્થામા પણ કોઈ ગુણ સ્વત ૨૫મા ગી સમ્પતો નથી વસ્તુમા એકત્ર થા જતા મત્વગુણ પ્રમયદા । (Essence or Intelligence stuff) રજ કિયા (Energy) દાગ અને તમ ગ્થિતિ (Inertia) દાગ વ્યખ થા છે (અયોચાક્ષાતિમાવન ઉત્પાદિતેડવિશ્વ પ્રકાશગુણ સ્વચર્યવ નિચાગુણ રત્તસ ણ્વ રિયગિગુણ

* સત્ત્વરજસ્તમમા સામ્યાવસ્થા પ્રવૃત્તિ (પ્રવચન સૂત્ર ૬૨ અ ૧) મામ્યા વસ્થા મન્યૂનાતિરિજાવસ્થા અન્યૂનાધિકમાયેા જમહનાયસ્થા અધ્યાપ્યાવસ્થા રિતિ નિષ્કપ ॥— વિગાનમિનુ—પ્રવચનમાપ્ય ॥

× સદાત્ત મારમકમયોગ ન્યૂનાધિકમાત્રેન અયોચ મયોગ વિશેષ ॥
(મા પ્રવચન—સૂ ૬૬ અ ૧)

† વ્યક્ત સક્રિય પરિમ્પન્દવત સમુદય સમવાય । સચ ગુણાના ગુણપ્રધાન માવમન્તરેણ ન મમવનિ । ન ગુણપ્રધાનમાત્રા વૈષ્ણમ્ય વિના । ન ચ વેપમ્ય ઉપ મયોપમદ્ધ મારાદ્ શ્રુતે ॥ વાચમ્પનિ ॥

તમજ એવિજ્ઞાતિયુ—લેગમસ્ટિક) તેઓની શક્તિઓ ૫ ૨૫૨ મિશ્ર થમ જતી નથી શુષ્કનું
અક્તિવ ની નષ્ટ થતું થી તરન વેગાગદીમાં રાચરપનિ પણ મદ છે કે—નવાં નક્ષ
સર્જી થતે ॥ મતનુપુ ॥ સમિતે દમગા જ પ્રમાણ તરીકે વર્ણવી, તેનો અથ તેજ
નર્તી પણ શુદ્ધિઆવના ૬ સરતુમા જે નાનરન જેનું ૬ અને જેના વિના મમદદિ
શુદ્ધિમા તેજ રચાન નથી તે મતર દેવાન કિાલીનતા એ રજોશુષ્ક છે મધુ છે કે—
“રજસવ ડવ મ્મકમ્ ॥ જે શુશુમા આ મૂન ટસિ-સમિતિ (Potential energy)
નો થાતુ જે સમિતિ કિા પમા રચનતા ॥ કિાશી જેવ પણ કિાપમા પશિામ
પામી શે ખમી—તેજા પણ અનમોા થાર જે આ કિનો વિતન શુષ્ક તે તમોગુલ
(Inertia) ૬ તે તેજા કિામા આ મતનુપુ ૬ પ્રમાણમા આવે છે તે માટે જ
મતનુ ૬ તેનું કિા ૬ કિા ૬ જે તમ ગુલ વરણમ્ ॥

અ સકલ નૃતિ શુષ્કના યમા મૂન ન હતી તે અ ર આવી અરધામા પગી હી
રાતી હતી પરંતુ (Absolute) ॥ પ્રમાણથી તેજા શુષ્કમા વિરમતા આવી સમ
(undifferentiated) માથી વિમ (Differentiated) થવામા અવિશેષ (Inde-
terminat) માથી વિશેષ (Determinate) થવામા અને અશુભ મિદિ (Incoherent)
માથી શુભમિદિ (Coherent) થવામા ૬ પરિશ્રમ (Evolution) નો આરભ છે
(આ પ્રશ્નમા ધજો ખરા મૂન પાઠ સ્વ શી નજે નાયતીનકૃત Positive Sciences
of the Hindus નામક લેખમાંથી લીધો છે)

આ પ્રશિામ કમન રપરીત ગોઠવે શુષ્કનર્તુ પુન આશ્વાવરધામાં આવવુ તે છે
પરે પુજો પણ સામ્યાવરધામા પહોંચે જે અને જે ખીતના અસ્તિત્વનો પગલવ કરે
છે ॥ પરે સદિય તિરા ધાર થાય છે અને ગવ અ સકલ જ બાકી રહે છે દિશા અને
જા ૫ ૧ નષ્ટ થઈ થ છે (૧૨૫ કે તે થો છે)

J W N Sullivan ના સકથો આ વિષયમા આધુનિક મતનો સુદર પશિય
ગયે છે આર્ન ટાન ડેરિગન આ જે સ સ આધિ ભૌતિક (Physicists) ના
આશોનીના મતમા આધાર પર આ વા થોનો મમુઅય મગેલો છે જુઓ—

રોયે વા પટેના આ ચગચગ જગત આશ્વાવરધામા હવુ—એમ માનવામા આવે
છે પરંતુ આ માગાન થા અવિનન ગાભાવનાળી ન હતી વિશ્વમા પ્રમાર-પ્રશ્તિ
સદ ન હતી

હેવો આ મમાગના ૧૫૫૫ મ્થો શક્તિપમા પરિપુમશે અથરા તાપની એ થરમ
સમતાને પ્રહા ૧ રશે અને શક્તિનું શુષ્ક પરિવતન અસકય બનશે આશ્વાવરધાની આ
અનિમ સીમા મનો અન આ અખરિતન શીવ અર યામા મેસાર અનત ૧૨ પરન
યાનુ મરશે ૧૨૨ જગત નારો મુખ બનો ત્યારે નાની નાની નિર્માણ મગવાળી કિાઓ
ન ॥ શલમા મમાઈ જો

આપ જે ૧૧ થો કે—પાનાર વૈરાગિા પ્રાગની ઉત્પત્તિ મૂળની અને પ્રત્ય પછીની
અર વાને Equilibrium—(મગિાર થા) કહે છે અને ખીત નાણુ (Disorganisation)
વિમતા અથરા મિદિ છે ૧૨૫ આયુકમ્ કિાશી સમારને ૧ વિ ૧૨ માને છે
અને અ સકલ નૃતિ જે મામા થાની ચરમમીમા જે આપી ઉપરોક્ત ૧ તે થનોમા
મારે વિરાધ દખાનો નથી

શુભાઈના રટમા નિ ભા વેદ મચેલનમા પ શિવશર્માનું અભિલાષણ ૧૦૭

આ માધ્યવસ્થામાં પડેલા અ રક્ત મમાગને ફોલ પાણુ પમાડે ? જે ની વિામ દિનાનો આરભ થાય અને ધ્રિ દ્રવ્યમાલ જગતની ઉત્પત્તિ થાય ? આ પથ મુ નિ ઇ આના ઉત્તરમાં આપુરે છે છે કે—દ્રવ્યદિ જડ ધમથી નિર્મિત થતે પુરપ જ પ્રથમ ફોલનું નાણુ છે આ બામતમાં યુરોપિનન વૈજ્ઞાનિકો પણુ કાઈ મેરી જ રાનચીનની તૈયારી કરે છે સુદિનવાન લખે છે કે—મલવ છે કે વરાનિમ રકીમમાં અત્યાવશ્ય નરતુ છોગી દીધી છે આ વિષયમાં પ્રેફેસર વાર્ફટ હેડને મત બુઝો—

ભૌતિકજગતના સાણુ નિરીક્ષણથી એવો માર પ્રાપ્ત થાય કે કે—અગે કોઈ રાનન (પ્રધાન પ્રતિક્રિયા) ની ભૂતી ગરા છીએ કલે ના પગલે ક્રિયાના ના રાનન મા મના એટલે વિશાન કે અગે તેને અમાગ પ્રત્યક્ષ જાતો વિપવ મનાવી શતા નથી ભવિષ્યમાં અમે ઉત્તિ સાધીને કે જેથી તેના પ્રત્યક્ષીકરણની શક્તિ અગે મળે

આ નિષયમાં પૌવાત્ય અને પાશ્વાત્ય વૈજ્ઞાનિકોના દષ્ટિકોણ મેં આપની સમક્ષ ગમે કે અને તેની મમાનતા આપ સ્વય જોઈ તમને સમવાલાવને બોધ મલેપમાં અવમ્ન પ્રકૃતિના પશ્ચિામ કમ નિયમ (Prescribed process of evolution) નું રચન પરીને આ વિરા મમામ પરીશ

એટલુ જાતુ ત્રયગે કે—અ રક્ત પ્રકૃતિ ત્રયમ શુશુનિમ ના લ છે રક્ત થાય છે ગૂર-અવ્યક્ત-અર્થિ ન ગહરાથી તેને મલન-બનન-લિગ અના રાગરી ભોધરામાં નાવે છે પર તુ આમાં મે રચૂલને ધી તેનું પશ્ચિાગ અલ ન છે ના જ અચિ રતુ બીજ છે આ જો જ પ્રકૃતિ રૂપ કે જે વિરિ મનાધિમ શુભના ગમિનગુથી જગતમાં નિવિધ ભારોની ઉત્પત્તિનું મળા ને છે જા કે રા ત અરિો કેપ છે પ તુ પશ્ચિાગ કમથી આગળ ના તેમાં રિગપ લાગેલા જાબાર માર

અ ત રાનયુષ્ય પ્રધાન હી નોયુજી ગરા તાથી રાય ના નિ રા મ નિ ય આ મનયુક્ત ચેત મરાગુ નિમોશુ કર તગોયુજ પ્રાધા ના તયુ ની મહાનતાથી ગમા ના ભૌતિક અગના બીજ પ પચત માનાઓ નાને ને ત માનાઓ બુનેતુ કેન સદમ રાકેપ છે આ જ ત માનાઓ પ માપઓમાં નિ મિત ચટી રથૂ ન બુનેતે નો ધ્રિ દ્રિસાત ગમાગે ઉત્તવ કરે કે કેન રાકે જે મની ઉત્પત્તિ મેનિ રા તે ચેતન હેરા છે આ નિર્નિતિ રોય તે અચેતન મ્હેપાય છે આ રા મગી મંગાર મ્હેરા છે આ પશ્ચિામયકમાં પુરા મદાસર પણુ રિજમાન હ છે મુત આને મ્મપુરા મ્હે છે આ અમારી ચિમ્તિસાને તેજ વિપવ છે

ભૌતિકજગતના વિવેચન પછી રવે રચિત જગતની અમરરાગો નિગાર મીથ જે આયુવદના જ માતાઓની બુદ્ધિની ગૌથી આ રાગન અને પ્રતિજાશા ની ઉપર જે તેરા આયુર્વ ના ભાગનું આપલો રિવચન મ્થુ એટને નિગેપ મિત તતુ વિવેચ મ્હેવા નો મારે આશ છે

ભાગતી નાનિમ રટતિના નાશ પછી સેકેય રાનાઓ જનાન માર માર પણુ આ મટાતા ગિદ્દા નો મ્પટતાથી અના મારો જનનાતુ રા તરા રા રનુ—ગા તે આજે હ મગ્યુ કે માલેસરા (kelasary) અને પશ્ચિામ પા (Gyanachana Pithacv) થી ઝોગમ્પીમરી મારા માર રિયા ને વરા જે થી મ્પકો ના રા કે આધુનિગતુ અભિમાન દમ્પણુ જ ગમી મ્થુ કે આ તઓ કાઈ પણુ બુદ્ધ-સાધ વમ્પુને સાવધાનતાથી સામગરા તમા છે

સા ૧૧ પેના યુરોપમાં જેને ઉ મતનનાપ તરીકે ગણી માન્યમાં આવત તેની વાતો આજે મ્હી સમાજ છે અને માન્યમાં સમાવ છે ઈલેક્ટ્રોન મ્યુ (Particle) છે અને કણ નથી વળી તે તરંગ (Wave) છે એવાયે તરંગ નથી—એવી વાતો આપણે અત્યારે માન્યમાં છે છતાં એમ કહીશું આજે ૮ કે ૯ શામાં તેનું વિશેષ સ્થાન છે પણ એમ હાવા એવા પણ તે શિયાળી સ્તરન ૮ કણ કે એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન સુધી પહોંચવા માટે વચ્ચેના સ્થિત સ્થાનમાં નથી જતો એવા બીજા સ્થાન ૧૫ તે પહોંચી જાય છે ત્યારે એક્ટ્રોન એનું નામ Wave-Particle=(Wave-Particle-કણતરંગ) મળે ૧ ત્યારે તેનો અર્થ ૧૧ ની પછી ૧૨ અને ૧૩ નો નેપિ જો ૧૩ (Neither-yet-both) હોય એમ લાગે ૧૪ ૧૫ અને આ સ્થિતિપર ગનીગતાનુસાર વિચાર કરીએ છીએ અને તેને વિશ્લેષનનાપ ગણી માન્યમાં નથી—અમાનિયોમી—વાળા સ્થિતિનું ઉદાહરણ મેં વિશેષ નાભિનાપ પૂર્વક ઉદાહરણ મ્યુ ૮ કણ કે ત્રિપર મિદ્ધા તના વાખ્યાનમાં મારે એવી સ્થિતિમાં જ તેની સમાપ લેવી પડે

સ્પૂલરૂપમાં ત્રિપર મિદ્ધા ન નીચે પ્રમાણે છે —

જેવી રીતે જોઈતી શરીર મરત ૨૧ અને તમ એ શુભ્રવચના મમુ ૧૫ વિના મ્હી શ તુ નથી તેવી રીતે અવિત શરીર બન મ્હારિયાનું હોય કે બને જ ગમજ તુ હોય—તોપણ વાત પિત્ત ૬ રૂપી તમે હોય વિના મ્હી શ તુ નથી ૧૧ અવિત શરીર તમે ત્યાં આ નજો હોય ૧૧ યુનાધિક રૂપમાં ૨૨ વિદ્યમાન તમે ૧૫ તુ સ્પૂલરૂપ ત્રિપર અને ત્રિપર મિદ્ધા તના મામ્યમાં થોડો બ ૩ મરત ૧ અને તમ જેટલી સગળતાથી નાન ૧ તેટલી સગળતાથી ત્રિપર મિદ્ધા ન મમ ૧૨ તેમ નથી તમે ૧૨ મરતુ ચિ ૧ મન સમજ ૧૫ કણ એ મહાન જગતમાં પડ્યા જેનું છે આ પ્રમાણે જે કે વાયુ અન હોવાથી ગમેશુ માથે અમાનતા મળે છે તોપણ જાનનતુ મોને ૨ પ્રધાન તરંગ હોવાને ૧ છે તેમાં સત્ત્વશુભ્રુને આશ પપુ વિદ્યમાન છે તે સૂત્ર છે ૧૫ સ્પૂલરૂપ હોવાથી સૂન પણ છે આટલા પ્રમાણમાં તેમાં તમ (Inertia) વિદ્યમાન છે આ પ્રમાણે પાચનાદિ તૈજસ ક્રિયામાં પિત્ત મરત ૧૨ મુદ્ધિની તીનતાને ૧૨૦ મારિત છે અને સ્પૂલરૂપમાં તામિક છે આ પ્રમાણે ૬ પણ તમે મુખોને ૧ મરત છે

પાશ્ચાત્ય શરીર—તત્ત્વતેજાને આ મારિતિક અને માનમિક ક્રિયાઓનું સમુદાય વપુન બ્યથ અને સક્રીય લાગરો કારણ કે તેમાં તે ધણી વર્ષોથી માને છે કે શરીર અને મન મનગ અનગ વિભક્ત છે અને મનતુ પરસ્પર નિરપેક્ષ ગમેશુ છે પણ આયુ વદિ મિકિસ્ટિકને માટે તેવું માનવદ્યો મભવ નથી કણ કે શરીર અને સત્ત્વ (મન)ને સન્નિપાત એ ૪ અવિત છે એમ તે માને છે મન અને શરીરની સવ ક્રિયાઓ એકની નહીં પણ બન્ની છે એમ તે માને છે ૧૫ કે તેના વિજ્ઞાન પ્રમાણે અવિત પ્રમા મન અને શરીર એવી રીતે લીન છે ૧ માસુધી અન છે ત્યાંસુધી એક રીતનો સિદ્ધ થઈ શકે નથી સ લ શરીરની પેઠે આ સિદ્ધા ત અવિત કોષાપુ મોને (Protoplasmic cells) પણ તેટલો જ લાયક પડે છે

શરીર શુદ્ધિ અને મનનિકમની વિદ્યમાનતા આ મે વસ્તુ મો સજ્જ સ્થિતિને નિવચી જુદી પાડે છે પ્રમા કાઠ એવી શક્તિ છે કે જે આ ૧ ને ક્રિયાઓનું મચાન કરે છે જેને કા જે તે મધ થઈને નિવ બની શ તો નથી તે મધ શક્તિ છે ૧ કે જે વીર્ય અને

શુંબઈના રટમા નિ લા વેદ સ મેલનમા પ શિવશમાનુ અલિલાપણુ ૧૦૬

ગળમા ગલી ગળને માટે પ્રેર ૩ અને જે ગળ દિક્ષિમા અને આદિતિ નિમાણુમા સહાયક અને છે મન અને શરીરને તા નવા વિચારો અને નવા નવા મર્યોમા નિયુક્ત કરે તે તે કોણ છે ? જીવનશક્તિ (Vital—Force) સ્નાયુશક્તિ—જાનત તુ—શક્તિ (Nerve Force) કે કોષાણુ શક્તિ (Cell Force) ?—આધુનિકમા આ ત્રણેનો વાણુ નીમથી વાવવાર છે

આપ ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરો પણ જેવી કોઈ શક્તિને માયા વિના કદાચ નથી સર જેમજી જીવન સ્વાર્થનાત ગૌમીરીનગ યુનીવર્સ' મામક ગચમા આ મત તથી સ્વરા પ્રાપ્ત કરે છે જુઓ—

It is becoming increasingly likely that what especially distinguishes the matter of the living bodies is the presence not of a 'Vital force' but of the common place element carbon always in conjunction with other elements with which it forms exceptionally large molecules (Page 19)

જેવી પ્રતીતિ વધતી ગય છે કે જે વસ્તુ જીવને નિજીવથી પૃથક કરે છે તે કોઈ જીવનશક્તિ નથી પરંતુ માનવ નામના માધાગણ લૌતિપ્રત્ય છે કે જે આ લૌતિપ્રત્ય વે સાથે મળીને મોટા દ્રવ્યક (Molecules) ગમે છે

પરંતુ તે લેખન રસ મીમગ પ્રેરે કે The problem is far from Solution અર્થાત આ સમસ્યાનું મગાધાન ૧૭ ફર છે

એક બીજો પ્રશ્ન ઉભવે છે આ પ્રમાણે જીવન-શક્તિના નિર્વાર મ્હાતે થાય છે ? કોઈ તત્ત્વ જોવું પણ હોવું જોઈએ કે જેથી તે જગ જીવન હું શરીરમા કોઈ એવા શક્તિનો ભડાગ નથી કે જાણી તેનો તર થતો ગઈ અને શરીર વન આદ્યા રે પરંતુ શરીરમા કોઈ સ્થિતિગત ક્રિયા નિગતર હોવી જોઈએ કે જેથી શારીરિક ક્રિયાઓના સચાતન માટે શક્તિનું સર્જન થતુ જ ન આવી શક્તિ શરીરમા વિદ્યમાન છે શરીરમા જે ઉષ્મા છે અથવા અગ્નિ છે તે મગાજ શરીરમા ગઈની ધાતુઓનો તદ્દમથી શક્તિમા પરિણત કરી ગઈ છે, આ ઉષ્મા અત્યંત નથી જી જીવનશક્તિ આ ઉષ્માની ક્રિયાઓને જીવન ન રાજો તે રસ ઉષ્માની ઉત્પત્તિ થઈ શક્તિ નથી રાજી ના પ્રતેક કોષમા વાયુ દ્વારા એવાનન ક્રિયા થઈ ગઈ છે આ સચાતન ક્રિયા ઉષ્માને ઉત્પન્ન કરે અને આ ઉષ્મા સચાતન ક્રિયા જીવન ગમે છે આ ઉષ્માનું નામ પિત્ત છે (અગ્નિરેવ ગરારે પિત્તાત્મક)

પરંતુ અચાનક ક્રિયા તો એક પ્રકારનો અંશ છે એક સ્થાનપર મર્યોગ નબ્ત કરવો પડે અને જીવન સ્થાનપર સરોગ ઉત્પન્ન કરવો એજ અચાનકનો અર્થ છે નવીન મર્યોગની ઉત્પત્તિ એજ અંશ છે અર્થે જો અગોમા સધાત ઉભયનો વિનાશ તેવું નહોતો તો માનુષ માણ તો અરજા થાત નિતર ઉમાપણ દાર દ્વારા જીવનશક્તિ મરણુ થને છે આને લાવે જે કોઈ દમા નાતજ રગથાન નો પિત્તજ ય દાર વ્ય નાશ કરવા મામ લાગેલા હોય ત્વે કોષિણુ દેહ જીવ શકેજ નહોતો શરીરને થોડો મગાજ માનુ હોય તો માજ એવી વસ્તુ શરીરમા જોઈએ કે જે ઉદોષ્મા મને દાનિઓનો પ્રતિજ કરે જે વાયુની રક્તમા અને અચાનકો ગિનગતમા અને ગિય તા ના તથા પિત્તની ઉષ્માનો સ્તેપદાગ પ્રતિમગ પ્રેર શરીરનું આગિન ધ, લીનગ નવ્ય (શમિન)

આયુર્ માં મંદ નામથી યસિદ્ધ છે પણ તે વાયુ અને પિત્તનો પ્રતિભાર કરે છે એવું જ નહીં પણ પિત્તને હલકિયા મ્દના માટે કાયસ્થેન જ્ઞાન પ્રીને તેને હવિત રાખે છે જે જામ ન હાન તો અગ્નિ પી રીતે જ જનવિન હી રહે! જે હવિત ગખના માટે અથવા સવાતને માટે પ્રવજ નહીં હોય તો સધાત અંત્રે જનવ રહે કના ? આથી કદના પ્રસાધ્યો વાયુ અને પિત્ત શરીરમાં વિષમાન છે પરંતુ આ બેને વિના કના અસ્તિત્વનોરે મગ્ન થઈ ગયુંકે તે ઉભરના મસમથી તે હવિત અને કિસાસાન છે

વસ્તુતઃ આ બંને ધાતુ વચ્ચે રૂપમા કેવન કલ્પના માન છે હવિત પાથના એક પ્રમાણે જોઈએ એકથી રી સરતો નથી આ ધાતુના એ ત્રિત હી રહે તો જ હવનની વૃત્તિ માધ્ય છે આમાથી જે ગા પ્રીતે તો ન તો તે ન કહેના ન તો તેને કના રી સકાય કા જુકે મંચાનત શમિરૂપ વાયુ ઉપમારૂપ પિત્ત અને એ ઉભરના વિપરીતરૂપ તો સમરાય જે જ હવન છે આ ત્રણે એ પ્રીતના આવારૂપ જ છે

પરંતુ આ બેયોનું શારીરિક નધુન થયુ સ્થૂલ શારીરિક વસ્તુઓ હોવા ઉપરાંત તનુ સૂક્ષ્મત્વ પણ છે આનાશિતો શરીરથી પર અને છિ થોથી પર એવા મનને પામીને આ કોષાદિ વિવિધ શુદ્ધાશુદ્ધ માનગી વૃત્તિઓથી (ધૂન શરીરની પહે) મનનું નિર્માણ કરે છે શારીરિક અસમા મસ્તિષ્કના કોષાણ (Brain Cells) ત્રિંગળાન્ય જ છે પરંતુ વિચાર અને પ્રકૃતિ પણ સાર ગેાજી ને આ સમાને જે સક્તિ કે તત્તિ વાનપ્રધાન હા તે કનવાન વ્યક્તિથી અધિક અને સભાર અને મયજ પ્રકૃતિશાળી હો વિતપ્રધાન મન કદનધાન મનના મ્દતા અધિમ રીતના સમાજવાળુ પો મોજુ કોષધુક્ત હોન છે આ ત્રણે મગ્નતા શાંતિ સમા બુદ્ધિશાલી તે કદપ્રધાન પુરુષના ગુણો છે કાધ સાધ બુદ્ધિની પરિપક્વતા પિત્તના આયુષના બુદ્ધિની કુસાગ્રતા ઉત્તમા વિગેરે સાધુના ગુણો છે

વિનાયુ જે ખજન ગ ઉપર યુ તે આયુર્વેદ ચિત્તિત્ત ને મનોવાદ નહીં છાો પરંતુ તેન શારીરિક અને માનસિક કિસાસો રૂપ રૂપ ગાના આ અગ્રાગ નથી તે તો પ તે વિના આ મધુક્ત વિત જુલે વાયુ તજ મોનનાની સાથે તેની મગ્ને મૂર્ખ જે રી ચિન ખડુ થઈ ના ને રહારમા ની તો મિદ્ધા તરૂપમા આકુનિક વિદ્વાનો હવને ખડવા તરી પણ પૂજાજ માને છે પરંતુ હવ તો રહારથી ન મિદ્ધા તથી

૧ હવે સપૂષ્પ રો નિશા માનવાની આતમા જીવાન નીચે પ્રમાણે કહે છે —

The scientific account of our universe appears clearest when it deals with inanimate matter But when we come to sciences dealing with life the state of affairs is less satisfactory Many of the questions that seem to us quite fundamental have not been met what for instance makes us regard a living organism as a whole and not as merely the sum of its parts—

અર્થાત્ આ સુધી આ સારા મેનાનિ વજુન ન પાથથી માર ગા જે તા સુધી તો વિન ન રહ છે પરંતુ જ સાથ ગાધ ગખની વિજ્ઞાનની સાખા પોનો આતો જગત વિચાર પ્રીતે તારે તે મોજુ મનોવાન છે હવિધ પ્રાગમિ પ્રક્રીનો પણ અવાવરિ ઉત્તર મરી મકનો નથી જેમકે આપા હો વજુ જે જન કેમ માની મેકા છીએ! અને તેને બિન્ન બિન્ન અવયવોના સમુદાયરૂપે કેમ માનતા નથી ?

એમ બે રીતે હવે અર્થજ્ઞ માને છે તે માનનિષ્ઠ અને શારીરિક ક્રિયાઓને તથા અથવા પ્રાણીય ક્રિયાઓને પણ બિન બિન ગણતો નથી આ પ્રમાણે ઉપમાના ઉત્પાદક રૂપમા અથવા ઉત્પાદક થયેન ઉપમા ૨૨૫મા અથવા ઉપવૃક્તિ પિત્ત પ્રધાન ત્રિધીઓના પૈત્તિસ્ત્રાવોના રૂપમા અથવા ક્રોધ કે શરીરગતાપના રૂપમા પિત્ત વિન હોના છતાં પણ વલની સુદ્ધિમા તે એક જ અમુક રૂપમા ગ્રહે છે પિત્ત" ગ્રામ પદ્ધતિની માથે જ તેની નજર આગળ પિત્તસમથી મન દ્રવ્ય સમિત અને ક્રિયાઓ સમુદાયે ખરી થાય છે

જેવી રીતે મિનિ (Ministry) ના પાત્રોગિમાનિષ્ઠિ ક્રિયા સમયમા (Four dimensional space time Continuum) વાતિષ્ઠિ આત્મમા વધારે ઉપોગી હોવાથી દુર્ગાંધ્ય હોવા છતાં પણ પાશ્ચાત્યો અભીષ્ટ અર્થે તે તેજ પ્રમાણે એવી માથે માનસિષ્ઠ શારીરિક અને ભૌતિક દ્રવ્યસમિત-ક્રિયાસમવા (નિર્માણિકતા) આવત મરુતુદિશિત અને ચિદ્વિમામા પરમ ઉપોગી તાસથી આશુત નિર્માણને મન પામ આવત અભીષ્ટ છે

આ શારીરિક અને માનસિક એકાની આછી પ્રતીતિ પાશ્ચાત્યોના પ્રેરણાનીનેના વા થોથી થો—

A stimulation of the adrenal gland produces all the phenomena of anger and rage and Conversely the production of anger and rage by any method affects the secretions of the adrenal glands there is no reason to doubt that some if not all of the glands may have similar relation to emotion

ભાવાય-ઉપવૃક્તિ ત્રિધીઓ ઉત્તેજિત થવાથી મનપ્રમા ક્રોધના મન લક્ષણો ઉત્પાદક થાય છે (ઉત્તેજિત થવાથી આ ત્રિધીઓમાંથી એકીનેરીન નામ દ્રવીભૂત પિત્તનો સાર છૂટે છે) અને બે ક્રોધ અથવા મગજોથી ક્રોધની ઉત્પત્તિ થાય તો તેના પ્રભાવે ઉપવૃક્તિત્રિધીઓ સાવ હોડવાનો આરભ કરે છે આ પ્રકારે આપણા શરીરમાંથી મરુતુ નથી તો પ્રતીક્ષિત ત્રિધીઓ માનાસિકભાવો સાથે અવશર સાધ ધરાવતી તે તેવાત નિર્માણ છે

(Psychology of the Normal and Subnormal)

ત્રિધીસંગ્રહ ક્રોધ નિરેજે નાઈ હો છે તે મરુ માનસિક વેગોને લાગુ પડે છે જેવી રીતે ક્રોધથી શરીર મા પૈત્તિકસ્ત્રાવો ગમર છે તેવી જ રીતે ગમરનાથી મરુના સપૂર સાવો વૃદ્ધિ પામે છે આ પ્રમાણે કેવળ આવો સુધી જ પરિમિત છે એમ નથી હોયોની સર્વ ક્રિયાઓ માનનિષ્ઠ અવસ્થાથી પ્રભાવિત થાય છે અને મરુ માનનિષ્ઠ લાવો પર હોયોનો પ્રભાવ પડે છે

આ પ્રમાણે પુન મૃત્યુથી નોંધ દ્વારા વાણીની વૃદ્ધિ થાને પિતાનું મૃત્યુ થવું થય (જે કદરુ સદ્ગત ૨૨૨૫ છે) દ્વારા વૃદ્ધિ પામે અને એક જ વાણીનું ગ્રહમન થાય અને તેથી પિતાના પ્રાણનું ગ્લણ થવું અત્યાનક બહુ ધન ગણી જવાથી કાઈ મિનુ માત્ર થઈ જવું તથા આ રીતે થયેલા અતિદુર્ઘટી થયેન વેનજમા મરુનો મા ના લક્ષણોનું મિનુ થવું તેમા નામ નથી વાતવૃદ્ધિ રીતે તેના સુખવિકૃત મરુને છોડા કરીને તેનો ઉપાદેશ થાય છે પરંતુ ધાર્યોરી થવાથી થયેના ઉપમા મા અવિચિત ચિત્તતા નિર્માણ પ્રથમ દુષ્પ્રતા રક્ષતા રિંગે વાતપ્રધાન નમુનો દેખાય તે ત્વારે ધા અથવા પુન ધનપ્રાપ્તિ ૫

પ્રસન્નતાથી તેને પુનઃસ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે કેમકીમ્માર પાણી (કે જે નિધાન ' ૧) પીવાથી બ્રહ્માઓનો ક્રોધ શાંત થઈ નય છે આથી મન ઉદગ્રસ્થોથી સ્પષ્ટ બન્યાય છે કે શરીરની પેઠે માનસિંધુ હોય પણ દાનવથી વ્યાપ્ત છે ત્યેક મનોવૃત્તિ અથવા વિચાર સૂક્ષ્મદોષરૂપ જ છે સ્વરૂપત બેદ હોવા છતાં પણ બિન બિન દોરોનો વૃદ્ધિ અને ક્ષય બિન સિત્ત મનોવૃત્તિના વૃદ્ધિ-પ્રસન્નતા મરણુ જરૂર ને છે

દોષોના હોવાની મુશ્કેલી માટેથી વિરતન રીતે આપીએ છીએ છતાં એ આયુર્વેદિક ચિંતિતકને સતોષ નહીં થાય માનસિક અને શારિરીક હોવાથી આગળ જણાય ત્યારે નિષ્પત્તિ સારીમ મંપુપ નો દોરો પીતુ મોટું હોય આ બોતિમસમાર છે જ્યાં સુધી તેને જીવિત શરીર માથે મંપુ છે ત્યાં સુધી મનુષ્ય જનન જ નિષ્પત્તિ છે જે બાદ શરીરમાં પિત્ત અર્થાત્ પિત્તિક્ષિત્તોની વૃદ્ધિ થાય છે અને પિત્તવિરોધી કાર્યોનો પ્રભાવ રહે તે સત્ પિત્તજ્ઞાન જ હોય આ પ્રમાણે નડકોને પિત્ત બોતિક્ષિત છે અને તે પિત્તની વૃદ્ધિ કરે છતાં ત્યાં મનુષ્ય નારી કરે છે વ્યાપામ એ અનુસ્વાદ વાયુનું બોતિક્ષિત રૂપ તર છે તેથી માતની વૃદ્ધિ થાય છે અને શક્તિને માત્રો મુદ્ધાશક છે વળી શીતકાવ કંઈની વૃદ્ધિ કરે છે અને પિત્તનો પ્રભાવ રહે છે

આ પ્રમાણે આ બોતિક્ષિત કે જે જે કાંઈ જીવિતક છે તે સત્ વિરોધના ગજમા સમાર્પ નય છે કાંઈ પણ મનોવૃત્તિ કાંઈ પણ શક્તિ કાંઈ પણ દ્રવ્ય એવું નથી કે જ્યાં વિદ્યા પહોંચી ન શકે મમારમા કાંઈ જોવી જોઈ નથી કે જેનો વિરોધમા અનર્થાય થઈ નય સમયાબાધને તીવે આપણે દાષોના આટલા જ વળુનથી સતોષ માનવો પડશે આજ આનતા દોરોના સાધમા થોડું કંથન આસ્થક ગજાશે અને સાથે સાથે આજ ન લોખિંપિ થઈ પડે ન નજી રીપિડીન અધિવિદ્યાન (Sympathetic endocrinology) પર પણ થોડો દૃષ્ટિપાત રીધુ

અહીં દોષોના આધાર પર ગ્લાન્ડ મત્રાપ્તિ અને ચિકિત્સા પર થોડો પ્રકાશ નાખવો યોગ્ય ગણાશે

આયુર્વેદમા મધુ છે કે વાત પિત્ત અને મ્હ એ ત્રણે દોરોની સામ્યાનરથા એ સ્વાસ્થ્યનું લક્ષણ છે અન્યતઃ પોતપોતાના વિરોધ કારણરમા ત્યેક દાષનું પ્રાધાન્ય હોય છે જેમકે નિયતા પ્રોત્તા અ મનમ એ લક્ષણોવાળા વાયુનું પ્રાધાન્ય મરિત પ્રમા વિરોધ હોય છે ફેફસાઓમા કંઈનું અને પિત્તાશય તથા ઉપજીક્રમિયમા પિત્તનું પ્રાધાન્ય હોવા છતાં તે દોરોની સ્વર્ણ શારીરિકક્રિયા કોણ અમ્ભોજ અને દદ રહે છે કે તેનું પ્રાધાન્ય ગ્લાન્ડમાનરથામા સ્વાસ્થ્યની સીમાનું ઉલ્લંઘન કરી શકે નથી

આ દોષસામ્યમા વિરમતા આવવી તેને રોગ હો છે જદિ પામેતા દોરોનો પ્રભાવ તથા ક્ષીણોની વૃદ્ધિ કરીને શરીરમા પુર દોષ આગળ સ્થાપિત કરતુ એ આયુર્વેદિક કાયચિકિત્સકનું નિધાન થાય છે

આપને વિચાર તો થતો હશે કે આ શું બોલે છે ? અગણિત યાચિઓ કેરમ પણ દાષની વિવૃત્તિનું સ્વરૂપ મ્હ રીતે હોઈ શકે ? પતાની કાંઈ સીમા અરી કે નહીં ? ઉત્તરમા હું આપને એવું નિવં ન મ્હ છું કે વિરોધો કેમ આપ પૂરેપૂરો ગાબગી દોરો અને ત્યારમા આપનો જે નિર્ણય હશે તે હું જરૂર સ્વીકારીશ (અપુખ)

સમાલોચના

જ તુશાસ્ત્રપ્રવેશિ । —લેખક ડૉ બાનમુખ્ય અમરેશ પાંડે પ્રમુખ ગુજરાત વર્નામ્યુયર સોસાયટી અગાસ્ટ ૧૯૮૮ મિત એ રૂપિયો

ગુજરાત વના મુલક મેમાની તરફથી આમાજી મુધારાના એક આનંદ અગતરીકે સામાય લોકમા વસાનિ નિયાગેના ત્રયામ્ના ઉદ્દેશથી બુદ્ધિ વૈજ્ઞાનિક નિપરોની પ્રવેશિમઓ જેવા પુસ્તકો આજ સુધીમા પ્રગણિત થતા છે તેમા આ જ તુશાસ્ત્ર પ્રવનિમ્નુ સ્થાન ઘણુ ઉચ્ચ છે આ પુસ્તક ને ખેખ મા ૧૫૬૮ છે અને આ નિપયના જ્ઞાતા તો છે પણ નિગેપમા તેઓને આયુરવિ સાદિત્યનો સારા ખિચ્ય છે અને ગુજરાતી ભાષા ઉપર બોધતુ પ્રભુત્વ છે એટલે આ પુસ્તક તાસ્ત્રીય નિમન તોરા જ્ઞા સુનાય છે લેખક પ્રસ્તાવનામા કહે છે તેમ આ પુસ્તક પાસપુત નહાના તા નરા આયુર વિદ્યાનરો નિધાર્યોઓ માટે પ્રવેશિ । તરીકે જરૂર ઉપયોગી છે બાપી પૃથગ્જો માટે પણ આરોગ્ય શાસ્ત્રના અગતરીકે જ તુશાસ્ત્ર નીચે આ પુસ્તકમા આપી છે તેટલી માહિતી રિતિ ગ્જાન આ પુસ્તકના ઢાયા ૫ । ઉપર તેના નિપનુ ખાસ સ્વયં નિનિધિયેપ ફેરાનનાગ જતુઓના મૂળ દર્શાવતુ ચિન છે જેમા મનુષ્ય માખી ઉદર આચર નગેરેને બોધો તરત મેલેરીઆ, ખેગ વગેરે યા આવે છે

આ પ્રવેશિમમા જે દુકા પ્રવેશક છે તેમા લેખકે આયુરવિ પ્રથેમા આ નિપયને લગતા જે ઉલ્લેખો મળી આવે છે તેમાથી કેળ્યા ની નોધ નીચે પ્રમાણે કરી છે —

અરકમહિતામા આખા દશમા મ્લાકને એનો નાસ ગ્જતા રાગેનો એક અધ્યાય છે જો પૃથ્વી જખુાય છે કે એ જમાનામા પશુ એટલે કે ઈરવીમની સરવાત પહેલા પા આ દશમા મેપી રોગો કાગી રિમ્જતા અને જુદી જુદી પ્રકૃતિના નાના મોટા-સગળ તેમજ દુર્ગમ કાલા કે મા । મનુષ્યોનો ધાણુ ની માખી દરને ઉ જરૂર બાપરતા એક જ નદિ પશુ વધારે રોગો આના હુમલા કરતા કેટલાએ તો અમુક રસને મતરે અને એના મેજ ત્વરપમા કાગી નીમ્જતા નારે કેટલાએ અવાગ્નનાર આનતા અો જતા એ કાગી નીકગવાના હોય ત્યારે દશા હસ પાળી જમી । નરે સતુઓમા પ્રકારો થતા પવનની મતિ દનાતી એના ભાકર તોફાનો થતા ધગ્તી પ થનો જમી । સુગર્વ જમી દુકાળ જેવી પરિસ્થિતિ અર્ધ જતી પાળીનો ગમ નર્મ અને મધ બ લાતો સતુઓ અનિયમિત કે વિપરીત શુભાખી ની જતી રિયાળામા ઉનાજો અને હિનાળામા શિયાળો અમળે વર્ષાના દસન પશુ થતા મનુજ ઉર માખીઓ શિયાળ અને ગીચ વગેરેની મખ્યા વધી જતી

આ બનાવો તો આજે પશુ બને છે પરંતુ મનુષ્યમતિ ગમરાયા મિનાય એમનો સામનો કરે છે પ્રાચીન લેખકોએ આ બધા પ્રકૃતિના બનાવોનું કારણ અધન ગણા રો છે એનું કારણ અત્યારે હુદગત માય છે પરંતુ હજી એ પશુ ગૃહ છે

એમને (આયુર્વેદના આચાર્યોને) જરા વધારે અનુભવ થો અને તેઓ જોઈ શખ્યા કે કેટલાક રોગો મમગથી લાણુ પડતા અને એવા મકામ- મેરી ગોની નોધ પશુ તેમજો મૂળ છે જુઓ —

(જુઓ આ પુસ્તક પૃ ૨૫૧-૫૬) મતનકે આધુર્વે ત્રાસો અદ્યતન પિંછકની રત્નુત સિપામાં સાંઠ વધ પાછળ હતા કેઈકે દાખલામાં એવી વધ પાછળ પશુ હી શકાય

આગળ આવતા તેઓ લો છ કે જલ તાસ કે હડવાના ચિ હોનું વર્ણનતા દશ છે અને એજ પ્રમાણે ઝેરી હ ગ્ના ગ થી આવતો તાન પશુ વર્ણવાયો છે આ બન્નેના કાગ્લો તથા ઉપાય અતારે આપણે પધારે મારી રીતે જાણીએ છીએ એજ પ્રમાણે આલેપ કે ધતુર્ (Tetanus) તથા પગના અગ્રમ પાસે ઠંડ થતા એ નાગુ પડવાનો સળા નિસર્પ (Erysipelas) પ્રતિરક્ષા-સંલેખમ વગેરે પગ સચડ નોવો મળે છે ઉપ શ (soft sore) નુ વર્ણન આપતા મબોગજન્ય ચેપી રોગોનો પ્રસારો મળે છે

અત્યારે જ તુજ ય મનાતા રોગોમાંથી કેટલાની પ્રાનીન આધુર્વે ત્રાસોને ખનગ હતી એની મનુષ્ય નોષ આપનાનો લે મડનો ઇગર નથી એ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં એવો વિનંતા ઉચિત પશુ ન ગણાય એટલે નમુના તરીકે ઉપર થોડા રોગો ગણા રા છે અને પછી આ પુસ્તકના સિપાને નિકટ રાગધ વાળો પ્રગ પાચીન હિંદુઓ જ તુગો મારી કંઈ જાણુતા કે કેમ તેની થોગી ચચા કરી છે

ડો પાંચકે કહે છે કે કેટલાક વ્યાધિગોનો ખુનાસો મેટલેથી થતો નહિ એટલે એમણે જતુઓ તરફ આજી રાજુ કે નિમિત્ત ગ્રાણુ તરીકે દષ્ટિ દોડાની અગ જતુઓને તેમણે કુમિ ગોવુ કુગ નામ આપ્યુ એમની વીસ મુખ્ય ગાતિમે છે અરક મહિતામાં પુરીધજ લેખજ મલજ તથા રોણિતજ ગેવા આર સમ્બ નાચક નામો (group names) આપા છે આમાના પહેરા એ નગના કૃમિગોરે આપો આતગડાના કર મિયા તરીકે જોગખીગે છીગે અને તેઓ આધુર્વે જ તુશાસ્ત્રના પ્રશની વગર કે તેઓ નજરે દખાર છે અગ તેમગો આમ ગગ ગધાન રોગ ગગેરે પ્રાચીનોગે પશુ ખગ ર વપુ સુ છે પરતુ રોણિતજ કૃમિગોરે તે તેમણે પશુ અદ ગધરા છે તેમને રક્તસાતિનીમા ફૂતા પગ વિનાના ગોળ અગ તામ ગગના મ્હા કે તેમ જ તેઓ કુષ્ઠ વિમય વિધિ તથા આમગી પગની જુલજુલ પ્રાગની પિટિ ઝો વગેરે ઉપદ્રવો માટે જવામદગ છ એમ કહ્યુ છે એટલે કે રોણિતજ કૃમિગો અથવા લોહીમા માતુમ પડતા કેટલાએક ગોળ જતુઓ વિષે તેમણે મક્ક જનુમા દોરલુ અદસ્થ કૃમિઓ હોનાનો મલક તો છેક અથરવે ના વચતથી સ્વીકારાયેતો

મતનકે અદસ્થ જતુઓ હોરાતી તથા કુષ્ઠ જેરા રોગો તેથી થતા હોનાની આજુ વદાચાર્યોની અટખ્ણ હોવા છતા આ જમાનામાં રોગના કા જુ તરીકે એ જતુઓ ઉપર જે લાગ મુ વામા આ થો છે તે આધુર્વે ત્રાસોએ મુઝો નહોતો અને એનો પુરાવો જોવો હોય તો કુષ્ઠરોગ કૃમિથી થતો હોરાનુ વણુન કર્યા છતા કુષ્ઠાદિરોગના વપુનના અખ્યાનોમા તે તે રોગના કાગજુ તરીકે કૃમિને ગણા રા નથી એ હકીમત તરફ ડો પાંચકે પ્રસ્તાવનામાં ખ્યાન એચુ જ છે

પ્રસ્તાવનામાં લેખકે ચર્ચા રેલી એક બીજી વસ્તુ પણ અહીં નોંધવા જેવી છે જનુમિજાનના પ્રચાર માથે શસ્ત્ર ચિત્તિમામાં જનુનાશ પદ્ધતિ (Sanitization) દાખલ થઈ અને જનદેવ આરોગ્યમાં જનુપ્રચારવિરોધી ધ્રુવો નિરમો પ્રચારમાં આવ્યા અને એ રીતે જનતાના આરોગ્યને કારણે થયો તરે આ મેં બાળમાં પણ પ્રાચીનોએ આ જ જનુનો ગાંધી ઉપર નોંધના તથી વધારે જાણીતા હતા માથે ગસ્તે પ્રસાર ક્યુ રતુ ડા પાકે પ્રસ્તાવનામાં ટીપ્પણ નોંધુ છે જેમણે શસ્ત્રક્રિયા શરૂ થઈ પેલાં દર્શિયાગે ઉકાળવાના વિચાર બાળકના દેશને આપી દુઃખ આપ્યો હતો અને તે ગમ્મણોને તેમજ પ્રમદ દગરવા જનારી દાદ્યોને પણ લાગુ પડ્યો હતો જે દાદ્યના નખ વધેના કે ગાંધી તો પ્રમદ દગમિજાન ચેપ લાગીને સૂતિકા જવર (Puer peral fever) લાગુ પડે છે એમ આધુનિકો હે છે ઉપરાંત પાગ તથા ધાતી આ જ દાખલ ચાની માટ ચોળી ગમ્મણની એમણે (પ્રાચીનોએ) લનામણ રી છે

વળી આયુર્વેદિક સારિત્યમાં તથા મર્ચા મ્યુનિઓમાં સદ્વૃત્તાને જે નિયમો આપ્યા છે તેમાં પાણીમાં ઝાંડો પેચાડી કમગકો લો નરિ બીજાને પહેરેલા જેડા રહેવા નરિ માખી જેડે અને ખાડાગુ બોજન લેવું નરિ દાય પગ સારી પડે ધોધને જમવું વગેરે તથા સ્ત્રીતળા જેના અડી રોગની ખાડાના તાગકોને પડકારો ન લાગે એવી લનામણ મળતી થતા સત્તા પ્રસારે નિમિત્તે વગર તથા દગીના રપ રાશી સીજીની સામસુધી વોરેમાં ડા પાકે તે જે તેમ ચર્ચી રોગના નારા સામે સાધારની ગમ્મણનો હેતુ રચ્ય દેખાડ આ નિરમો મોટે તાગે અનુભવથી અનિત ચર્ચા રો જેમ માનવું જ થોડું છે જના તેવાને ચપ અને રતુ વિરલક કાષ્ઠક માન રતુ મેની ના ન પાપ પણ આ વિરલના ઉપાદ્ધારમાં ડા પાકે નીચેનું વિધાન રે છે તેમાં મારી કૂલ રમિત છે તેના લમે છે આ પરથી પ્રાચીનો આખું જનુશાસ્ત્ર તજતા કે આયુર્વ માં હું છે એમ માનના કે મજાનના જેડો હું મર્ષ નથી પરંતુ પ્રાચીનો રે અવલો મો કહી છે તેનું દિગ્ગજ પ્રસ્તુતિકતાની ટિપ્પે કગવવાનો જ મારો ઉદ્દેશ છે

જનુશાસ્ત્ર પ્રવેશિમાંની પ્રસ્તાવનામાંથી આટલો લામો ઉતારો મ્મવાનું કાગપુ જનુ વિજ્ઞાન વિષયક આયુર્વે મા શું છે અને શું નથી એવી પ્રમાણભૂત નોંધ ઉતારવાનો છે બાકી ખગી રીતે આ પુસ્તકનો મુખ્ય વિષય એ નથી પરંતુ મુખ્ય વિષય સમજવા માટે તો આ પુસ્તકે નાયવાની લનામણ રવી એજ રતો છે એમાંથી હુકાસાર પમદ રી શકાય એમ નથી લેખકે આ વિરલના અત્રેજમાં લખાવલા અને મોટા પ્રમાણે દોહન ખરીને આ અતિ મક્ષિમ પ્રવેશિમાં લખી છે વળી લેખકે પદ્ધતિ પણ વાચનાર અમજ શકે એવી રાખી છે હા ત આ જનુશાસ્ત્રનું પુસ્તક દોવા જના તેમાં જનુઓનું વણન હુકામાં પ્રાપ્ત છે અને આ દશમાં મોટા પ્રમાણમાં નજરે પડતા જનુજન્ય રોગો જેવાકે શન મેનેરીઆ કોલ ટાઇફોઇડ મગકો વગેરેને મદદરતુ રચાન આપી પ્રકરણોના ન્યુમે નિરાના જનુનો પગીઆના જનુનો ક્ષરોમના જનુઓ ગગતરિત અથવા કાળના જનુઓ મેવા આપી તે તે પ્રમાણમાં તે તે જનુઓ વારે જોવાયા તેનું સ્થાન

૧ જુઓ માફ આયુર્વે ના દાલનિક તથા મદ્વૃત્ત સંધી પ્રકરણોના અભ્યાસ

(તબી આ વિ)

તે તે જ તુના સરીગતુ વણું તેનો છવન વ્યાપાર મળેછે તેનું વિષ વગેરે દુધમાં નણુ થા પછી તે તે જ તુઓ ની અમગથી લાગુ પ તા રોગો નાગુ પડે છે તેનું તથા તેના ઉપચારનું વણું મ્યં કે પછા રૂ રૂકારેતો ઉંચ ચિખ્તિયા થ થ લખનાતો નથી એટલે યુગોનીઆ સુધ વગેરે રોગોના લાજો કે તેના ઉપાતો લખનાની જરૂર નહિ એ મમનાર એવું છે અહાં રોાનું જે નણુન કરેલું છે તે જ તુ ગાયે તેના મનષ પુત્રુ છે અને ઉપાતુ વણુન પણુ તે તે જ તુ ॥ ૧૧૮ કરનાર ઉપચારનું મમજતુ

જના આ પુસ્તક રિપોનો માટે નથી પણ પ્રયગ્ વતો માટે છે એ રખી ત ધ્યાનમાં ગણીને જેમ લાખા માદી માગી છે અને અતિ પાલિભાષિ વગતુ દૂર ગાખી છે તેમ જન્તુમન્ય રોગોમાં તે તે રોગના અટા માટેની મચનાઓ ખામ આપી છે । ત લુઓ ૫ ૧૦૫ ૫ ૧૨૦ ૫ ૧૬૧ વગેરે

જ તુશાસ્ત્ર પ્રવેશિ ।મા ન નણુ ખ છે પ્રયગ ખડના પહેલા પ્રમજ્જુમા વિષય નિરૂપણ મતા દસ્ય જગત જડ અને ચેત ય જે ધ થોનું બનેતુ છે ત્યાથી આગલી સદમ કાર્યની પોધ પડી અદમ્ય મદમ જ તુરૂપ નવી મદિની પોધ થઈ છે તેનું દુધમાં તાન મ્યું છે ખીમત પ્રમ યુગા જ તઓનું ગામા । તાન ની ।મા જ તઓનો અવ્યામ માની જુગી જુગી પદનિઓ ચોયામા અર તથા એરી જ તુઓનું સરીગ ૧૨ આકમણ અને મનુજ ગરીગતો જ તુઓ સામે ગચાવ એટા રિપોનો છે પડી ખીમત ખડા ૧૫ સગજોમા ૫ ઉત્પા મનાજ જ તુઓ યુગોનીઆના જ તુગો પગીઆના જન્તુઓ સેરીસોરપાર્ન શીનર અથરા આસક જ તુગો સુધ રોગના જ તુ ॥ મગતપિત્ત અથરા કાના જ તુગો કીધેરીઆ- રાદિખી ॥ જ તુગો મીગ-ધનુ ॥ જ તુગા ગોગમને એરી જનારના જ તુગો ટાડાનકા ॥ જ તુ ॥ તથા તેમ ॥ સગા મધીગો પેટનાએક જનાવરા ॥ રોગોના જ તુગો ચરદી મતખમ ૬ ડુગે ૩ । તથા ઉગમિયાના જ તુઓ મીરીલીગના જ તુગો તથા ગેમના ગગા મધીગો અને ની ૧ ખડમા મેનેરીઆ જ તુઓ મરગના માખી મળો જન્તુઓ કાગત્તર-મસાઅત્રાર ચો તેને મગના ખીમત રોગોના જ તુઓ દાવનિગ અથરા સ્તીરીગ મીમનેમના જ તુઓ એ ચાગ સગજો છે

આ રીને પ્રમ જોના નામો ઉનારનાનું ૧૨જુ એટતુ જ છે કે નાયનાગને આ પુસ્તકમાં થુ છે તેો ૨૫૮ ખ્યાન આવે આ તેનો મદુપયોગ થાય છેવટ અનુક્રમણિમા છે એ કહેવાની જરૂર નથી પણ આવા વિવરના પુસ્તકોમાં જે અત્યન આવશ્યક તે ચિત્રો આપવામાં પૂરતું ખચ મગવા માટે થુ વ સોમાયતીના મેચાવકોને અને તે ચિત્રોને કુશળતાથી તથા મરી છાપવા માટે કુમાર કાર્યાલયને સેખા જે ધન્યવા આપે છે તેમા અમે માય આપીએ છીએ

રોગના મ લુ તરીકે આ જ તુઓનું સથાન થુ અને રોગના નિાન ચિત્તિસામા જ તુશાસ્ત્રની દષ્ટિએ વિચાર કેવો આવશ્ય છે અને એ પ્રમ ખામ મરીને આપણી અગ ધર્મચાર આ માટે ગાગે માર્ક ગિયિન તથા અસાત્તીર જે ચચવામા આવે છે એ જોનાં આ પુસ્તકના પ્રમ જ માતમાગાથી નીચેના ઉતા । ત દ ધ્યાત એ મનુ ચોગ છે —

જે સોકો જ તુઓ તથા જ તુ રન્ય રોગોને એ પ્રકારનું ધર્મોગ મળે છે તથા

સિદ્ધભેષજ મણિમાલા

[અનુમધાન માથ અ ૩ ૫ ૮૬ થી ચાલુ]

કળથી રમ્તાપિત્તમા ઉત્તમ છે લઘુ ઉષ્ણ અને વાત છે તે કી પથરી અને આખમા
કુલુ, શાસ આદિ પાત કક ૧૪૨ વિષ વગેરેમા મધથી હમેશા પચ્ય છે કળથી મટુ છે
સ્વાદુષ્ણસ્તુવરસ્તિલ કટુગુસ્થાંગી સતિલોડગિદ
કેર્ય પિત્તરુષાત્તરોડનિઠ્ઠર ત્ર યાડ પમૂત્રા વગી ।
તીક્ષ્ણોષ્ણ કષ્ણાત્તમૂત્તમનોડ સૂટુ કટુ સર્પપ
તીક્ષ્ણા તીક્ષ્ણતરા કષ્ણાનિઠ્ઠમ પિત્તાગ્નિરુક્તાત્રા ॥ ૧૭૪ ॥

તત્ત્વ મધુર ઉષ્ણ મ્યાન ૮ ૧૨ ગ્રામી નિમ્ન અગ્નિપ્ર સાગ્રી દિત્તપ્ર પિત્ત
અને મૂત્રે કળનાર વાયુ તે માર આગળીને દિત્તપ્ર પેમા અને ગોઠો કળ માર અને બનપ્રદ છે
અરસન તીક્ષ્ણ ઉષ્ણ ૨૬ વાત અને મહત્તી માધાત્તો હળુનાર છે મટુ છે
સાર્ધ અત્યત્ત તીક્ષ્ણ છે ૨૬ અને વાતો હળુનાર છે પિત્ત અગ્નિ આ રક્ત વગેરેને
વધારનારી છે

અતસી મધુરાડિતિગુર કટુકાડનિલગુરુકષ્ણાક્ષિરોષ્ણતરા

કષ્ણપિત્તજિદલ્પમર્દા હશિર સુહુસુમ્મમત તદિવાસ્તિ શણ ॥ ૧૭૫ ॥

આગરસી મધુર છે અતિ બારે છે મટુ છે સાતમ છે શુક્ર હળુનાર છે મધુર છે
અને આખને હળુનાર છે—અર્થાત્ત મગમ તે માથી આખો આ નાર છે અળમી ખૂન જ
મરમ છે

મધુખાતા બીજ ૨૬ અને પિત્તને હત માર છે રહજ સાતમ છે કા છે શાના
બીજ પણ આવા જ છે

દયામાનકઠ્ઠનલ્પોદરપાચનાલ-

નીવારચીનતૃણજાદિ સગસ્તમેવ ।

કૌલાન્નપિત્તકષ્ણાત્તિનાશિ ગૌત

સમાદય પરાપાપિ ગુ ગત્તિમ્ ॥ ૧૭૬ ॥

માથો કામ ૧૧ કોહ ૧૬ માર ગીવા ૧૧ ચોખા બગી બાઠો બાઠી ગોરે
શુદ્ધ બાન્ન—અપિત્ત ૨૨ અ ૧ કોહ ૧૧ કળનાર ૧૬ કા છે ગ્રામી છે માથુ કળનાર
૭ અને હળુ છે

एकातमात्म्यानि रचिप्रत्यानि उष्णिनि दापययपूनितानि ।

सर्वपु रोगपु अतिगरिताणि दानानि सायू प्रथगाणि विव ॥

સામુદાયી મો કોહ ને મા ૬ આથે બેગી બીજ છે તે સ્વિ ઉત્પા ૬૨નાર છે
દસમ છે ગણેષ દેના (વાત પિત્ત અને કક)મા તને ઉપોગ થઇ શકે એમ છે મ
શેગેમાં તે આથી સમાવ બેગી બીજ ૧

દૃશ્યાણ્યણિ શુક્લાનિ વર્તુળાનિ મ્પરુપત ।

દ્વિમેતૈર્ગત્ર નીતાનિ સાદ્યુદાનાનિ નામત ॥

સાશુ ણા લીસા નાના નાના ણા ૧૨ સદે અને ગોળ હોય છે અન્ને તેજે આ દેશમાં તે આશુના છે

(દ્વિ ધાત્યવગ)

અથ સિદ્ધાન્તસપ્રદ

મિથ નટીગામધરોષ્ઠવપર પ્રચ્છવીનસ્તનપામવર્તુન્મ ।

ત્તદ્વપ્રગાત્ મુહુતા ચરિત્ર ઢલ્લયલ લોચનગામિ લઙ્કુરુમ્ ॥ ૧૭૯ ॥

મુહર આંના અધરોષ્ઠ જેના પરમ મિથ Cતન મમન અને ગોળ સ્તન જેના ગોળમગેગ મિત્રોના મન્થરિત્ર પમ સ્પેદપ્રગાટ અથવા ઘીથી સ્પર્શન—આવા લોચનને લોભાને એવા લાઙ્કુરીક ગોભે છે

મૃદિનવિરલસર્પિ શુદ્ધગોવૃમધૂર્ણ

સલિલનિવિટપદ્મ ગોમયાળી વિપક્વ ।

તિત્તઙ્ગશુચિ મૃતેન પ્લારિત શકરાન્નચ

નુટિસુરમિ મુદ્દિદ્ધિ મુવતા પૂર્ણમાન્યમ્ ॥ ૧૮૦ ॥

હાથે ફળેવા ઉત્તમ ધાના લોટને પાળી વડે ખૂબ પીડાવેને બાધી તેના નાગ મોટા શેટલા અથવા નાગી ૧૧૧૧ લઈ આવા ઉપર પકાડી નાગી લેવાર થયે બાગી નાખી ઝીધી આગળી (તિત્ત) થી ચાળી લઈ તેમાં બગમર નસ નસ થાય એટલું ઘી નાખી સાકર ગોળી મેનગી આ નાખી બનાવડુ ચરમુ મિત્રો સાથે જેમી ખાવા થોડા છે

અયુ રઝેરપથૈ મદુતા ત્થાના

મુક્તા બલ્લ વિતરતિ સ્મરદાનદત્તા ।

સ્તિગધાશયા મુરુગુણપ્રથિતા મનોજા

ફીળી ગરીત્તન્નવ મુરુ દદાતિ ॥ ૧૮૧ ॥

મુનુરુદ્ધી અતિ ઉત્તમપન અવનાવાગો મુદુતાયુક્ત લાય છે તે ખારાથી બન આપે છે મોમોનીપક છે સુતગેળી રિન ધ શુરુ મનોત અને આનંદપ્રદ છે અત્યુર્જન આ અવપરા અને મુદતા મપ મા નોમોડા સ્ત્રી કેનિકનામા ચતુર હાઇ મપ્રયોગમાં આનંદ તિશન અનુભવાયે છે અને પોતાના પ્રેમ અને શુભમપતથી મનોત મની અવર્ણનીય આનંદ આપે છે તેની જ રીતે નવોદાની જામ સુતરેળી થગ ખાનાથી (સ્ત્રીપક્ષમાં ભોગવવાથી) ના આપે છે

જલ્વલિવલ્લયાનિ પ્રૌનપિત્તમયાનિ

મતપત્તમયાનિ પ્રાહસા મયાનિ ।

મધુરરસમયાનિ લાઘવીયાનિ યાનિ

સ્ફુરદરચિજયાનિ પ્રેમતા વર્ણયાનિ ॥ ૧૮૨ ॥

જલેખી પિત્તનો નાગ કન્યા છે ક્ષન અને વાયુને શાત ગ્ના છે મનુર મમુક્ષા
હોઇ નાચનીય કીર્તિયુક્ત છે અરુચિને નના છે આરી જલેખીને હ પ્રમથી વર્ણવુ છુ

સપક મૃદુવહિના ચળમ્બ ચૂર્ણ સમાન ઘૃતે

ક્ષેપ્ય સ્પન્ડજસ્તમે ક્ષિગુણિત દ્વા યામિદ ઝલયેત્ ।

કર્પૂરનુટિકુટુમૈ કતલિન્ના કૃવા ગુમા મમયે

સૈષામાનસમોહિની વટુગુણા શ્રીપોહનસ્પાલિન્ના ॥ ૧૮૧ ॥

મોહનહાગની ખનાન—અળાના લોગને ધીમા તાપ ઉપર ગીમા (લોટ જેટલુ જ
ધી લેવાનું) મારી રીતે ગેળ નાખનો પછી ઘી અંો લોટા વજનથી ભણી ખા ની
આમણીમા તે લોટ નાખી ના અને ગાગર ગાગળીમા મિનારી નીધા ગા થાગીમા
દાગર દેવો એમા એનચી દેગર ગાગર વગેરે પદ્મના ગીનારી નુ (આમણી કરી રખત ન
કેસર એદર નાખી નુ) પછી ચોગના પાગને ભરી લેવા આ મોહનગર મદુગુણયુક્ત
અને મન મનુખાના મનને મોહમા નાખનાર છે અર્થાત્ તે મોને ખૂબ પ્રિય હોય છે

પતિત પચનગર્વા હીયત પદ્માપત્

ચિલસતિ ચમનિરામનય ચયત્તિ ।

પ્રસરતિ કફરા ય સચિતાયા હિ યસ્યા

જગતિ મુચ્ચતરન્નિ ચમ્યત સ્પિન્ના સા ॥ ૧૮૨ ॥

વાપસી વાયુના મારી રહે છે પથુ ગેરા પિત્ત ગોતુ રે કે મન અને જ મોહિને
વધારે નુ મ્હા રથાગ ને આરી ઉત્તમ નાખી ને જેલો સુદન ॥ ગેરા તે જ સાચી મહે

સરાશન ય પુરતો વરાક પ્રાપ્તિ યા ગાયત્રુત સદા કમ્ ।

સ્પર્ધા વિધત્ત સુધયાઽપિ સાકુ સવ તમાગ્રાદય દુગ્ધપાકમ્ ॥ ૧૮૩ ॥

જેની આગળ ખાવાની મૌ વાનગીએ રીકો પગી નય છે અને જે ભાગરશાગી હોય તે જ
તેને પાગી રોકે છે જે અમૃત માથે પથુ સ્પર્ધામા ઉતરી રોકે છે એવો દુધપાક હે મમે આ

મજ્ઞાન નાગરક્ષા પચ હરિપિ સિતાસક્ત સત્ર પકે

નિશ્ચિન્ન ક્ષીરમધકથિતમથ સમુદ્ભૂત્ય દ્રાવિડોમિ ।

નારક્ષીરણીય મુરપતિમિરપિ પ્રાર્થિના વાનપિત્ત—

ચાપતિ દત્ત દત્તિ પ્રથિનગુરુગુણા સોમનમ્ય પ્રવૃત્ત ॥ ૧૮૪ ॥

ના ગીના મનો (ગીરા વગેરે જગાજગ ની લીધા પછી) રીમા ગેરા નાખી પછી અ
ગાગર નાખી દુધ નાખી દુધ અર્ધુ ને ત્યા સુધી અ ખા ની પછી તેમાં એનચીનું દુધ
મીઠાની જે પીછુ તારા થાદ ને ના મીઠી આ નાગમીગની આગાત ન પથુ ગાયના
કેર છે આ વાત પિત્તના ગોરો દહે છે ચિત્ત છે અંો ચુખુચુખ છે સામનરયને
ઉપત કન્યા છે

મુક્તાઽપિ વાન્છા વહુત્વીકુગેતિ

કા ત્યાઽભિસૌમ્ય દધતી જનાનામ્ ।

સમુદિ મપદ્મધરસા ાવીના

વાસૌદિકા સ્ત્રીય મુદ ન રસ્ય ॥ ૧૮૭ ॥

આપા પછી પણ જોને દરીથી ખાનાની છત્રજ થાન કે પોનાની નિધી કે મનુષ્યાની અધોને અથ આને છે ગદ્ય અન ગમથી જે મુક્ત છે એવી મામુદી નવોળ સ્ત્રીની જ્યમ મને આનંદ નથી આપતી ?

ઉદસ્યમાચ ય વિધાય પિન્ડ શનૈ સિતાત તુલિકાવિમર્દિતમ્ ।

પદ્માદધિસ્વાલિ બુધેન દારિત્ર નામ્ના મ્લારુદ્ માત પ્રચક્ષ્માહે ॥ ૧૮૮ ॥

દુધનો માવો તૈવાર કરી માવોને ખાડની આગળીમા નાખી પછી ચાળીમા ઠાગી ઈથી અ ર એ રથી વગેરે નાખી આવી રીને મરફીની નાવટ કહેવામા આવી છે

ધાગમિરુત્તમટુવસ્ય કૃતાભિષક્ષા

માયુમજા મારદસ્વાળત્ત ચ દ્રઢતા ।

સિદ્ધાન્તીદલગુડપ્રતિપૂર્ગિતે

શ્રીપોલિસા જગતિ રસ્ય મુદ ન ધત્ત ॥ ૧૮૯ ॥

દુધેન્ની દાગ અને ગાળનો નારેન માત બગી નાવેલી શર મનુષ્ય અ નવી પોળ વેન્ની ઉત્તમ ધીમા પોળીને ખાવાથી કોને આન નથી આપતી ? અર્થાત્ ધીમા મોગેથી વેન્ની ખાનાની મજા આને છે

સ્વાલીપુટસ્ય જમ્ર પિહિતા દલામ્યા

ચાતામમજસિતધોર્નિનિવેસ્ય પોન્નીમ્ ।

અદ્વારકંઠપરિ સનિચિત્ત વિપક્ષા

મિત્રૈ સમ રહસિ મુ વ મુધાસપત્નીમ્ ॥ ૧૯૦ ॥

બદામની મીઠા અને સાફ બનતી બાગી બનાવી ઉપર નીચે કામગી મૂકી નમન થાગી વચ્ચે તેને મૂકી પછી નાગ ઉપર કમ્બો કે ધાળો મૂકી ધીરથી પકાવી લઈ તૈવાર થએન બદામની બાટી એકાત રચાનામા બેસીને (કાઈની નજર ન પડે એટલા કાચથી) મિત્રા સાથે બેસીને ચાતીને ખાવા પોગ છે

પવોમિરાત્ સફલપ્રિયાણા દા યો મૃતાત્તતલિતા પ્રિયામિ ।

પટ્ટપણમોદનમ રુતા સ્તુસ્તા મક્તદાલ્પો રચ્ય ન કેપામ્ ॥ ૧૯૧ ॥

અણાની દાગના લો (સકરત્રિવચ્ચા)મા — મોહુ મરચુ વીરે મસાતો મેળાને દુધથી આધી પૂર્ણ નનારી લઈ તે પૂર્ણને ધીમા તળી લઈ ખાવાથી કોને રુચિ ઉત્પન્ન થતી નથી ? (અણાના ચાપડાની આ મનાવટ છે)

મરુહીલા લીના મયતિ ચ નરીના સ્વિરલ
સમુદ્રિક પિત્ત મલિનયતિ તિત્ત ક્ષયભિયા^૧ ।
વલાસ કિં હાસ નજતિ વલ્લના ચ ગતિ ત્ત
સમાયો ચેત્તોપણશાસનયસ્યા શિસ્વરિણીમ્^૨ ॥ ૧૯૨ ॥

એનથી મરી મગમકપૂર એને નાખી । શિખર ખાનાથી નાનુની લીલા મનાઈ મળ છે
અર્થાત્ વાનુ ॥ નાગ થાત ખસા પડ રુચિ ઉત્પાદ થાય છે વડા પિત્ત । રાત કરી
નામે છે મન આપના છે

નાહોકચાગર્દરવગમોરમા સત્તે નિમગ્ન જલધારિવદવ ।
તિહાલસાય પટકા મનોન્નય કઠોલ્લયા તિદિવોક્કમામમ્ ॥ ૧૯૩ ॥

હિંગ, છતુ આદુ લવગ તજ વગેર સુધી પાણી નાખીને પનાને ॥ વડા જાગમા બોગી
ગખી મધી ખાવાથી દેવો ની આગા પડ પાળી આવે એવા એ સીધા નામે છે

નયનમરિચદ્રોપાહિતુધા યારુજીર
પયસિ નયનપૂર્ણ સર્ગયિત્ત વિપક્કમ ।
ઘૃતમનૃણતત્ત્વાયા તાલ્યેસ્થાલિકાયામ્
મયતિ દધિનિમગ્ન પિત્તતાડ પિત્તોડ ॥ ૧૯૪ ॥

ચણના લોગમા મીઠું મરી દળત મિશ્ર થાત ૨૦ ॥ પાળી પાળી નાખી પુ ।
પનાવો જેતુ પીડુ જનારી તરા ઉરઠ ધી નાખી તે ઉપર પીડ પાથરી પુકા જનારી
લઈ તે પુકાની લીધા છુડા ॥ વો આ પિત્તોડ જાગનો રસાઈ પનાર પિત્તો નાડ ॥ છે

કચરલિસા વિપ્પય પ્રાયા જીયતિ ગુર્મ્મસ્તજ્જયિતી ।
પૂરી પુનરુરીટતવલા વિદૂરીજ્જોતિ પિત્તવલી ॥ ૧૯૫ ॥

ચોઈગી મોટ ભાગે પેગમા શુ ગુણત ઉત્પાદ કરી પછી દળ થાત છે પચામા તે
ભારે છે આ વાધો હત ॥ છે પૂરી માથે ખાનાથી તે મગ છે

ઠસાનિ ધનો સલિટનં માપમરુદ્ધુદ્રા યતમાદ્ધુદ્ધામ્નિ ।
રુચરપિ દ્રાગમિસારકાણિ સમર્મર મન્નય પર્પટાનિ ॥ ૧૯૬ ॥

આદ મગ મડ — રજુમાથી મગે તે ૧ લાગના દધમા પાપડ ખાધી તે પાપડ સેજને
ખાનાથી બોગ ઉપર સારી રુચિ ઉત્પાદ થાત છે

૧ પાળી તિનાના દળીમા (લીલા મારો) માકર મારે દધ ॥ પાળી કપાથી પાળી
પડ મગ મગ અને એનથી મેગાથી ભાવનો જીવતો નામ જાગે છે સિખડ થાત
હાત જાગે આ પીસ લાવડ તાવ ૮

સર્વ વ જગત્કાનિ ત્રિશોપતાનિ
નિર્વાજમાયતલ્લિતાનિ તન્નેદરીમિ ।

યોગ્યૈર્મર્ગોઽતરણાવધૃતિતાનિ

સ્વર્ગર્મરાણિ રાત્રણિ તથા સરાણિ ॥ ૧૯૭ ॥

અહમ્ ॥ જાતી ગાયત્રી જાતી રીમા તમીને ઉપર ૧૦ નાગે તેટલું મરી અને
મીઠું ધારીને ૧૧ સામા આને તે તે ગાઈ ૮ લાગે છે સાગક છે અને ૩૬૬ ૬૬૬
અવાજ માથે આડીને ખવાય છે

અથા રથા ધામનશુકનિકા ગુદગોષ્ઠમજાતા

સિદ્ધા કિશ્તિષ્વરુનિવયસિ ચમ્પવયસ્તશિક્ષા ।

સાર્વિં સ્નિગ્ધાસ્તદનુ નિતરામાત્ક્રીમૂપમિક્તા

સ્મૃત્ત્રીસના શામિતવગ્ના યૌરવ ન ત્વજ્જિતિ ॥ ૧૯૮ ॥

સારા ધર્મને લાપસી મટે મોટા મોટા ધર્મીમા ભગ્ગડી તેને સ્ટેજ ધીમા ૧૦ નાખી
૫૪૧ ખાડ મીનાવતી આ જાતી ઉપર ધી લેવું આ લાગી મુરંગી ૧૧ માથે લંબાથી
સાડુને કાગે છે પગ પોતાડું બારેપાડું તે જાડી નથી

દાવાદવગ ચ વિથો વિમત્ત મ યન નયેન ધૃતેન સિત્તમ્ ।

પ્રક્ત સિતામિગુણશાંતિ મક્ત નિવદ દેવાય મયાપિ મુક્તમ્ ॥ ૧૯૯ ॥

કમા નો કમાન ગાડું તા ૮ મી રી ઉપર સાગક ભમરાની પ્રથમ દરો નેવેલ ધરીને
૧૪૧ મ પળી થાગે જાગે આને ૧૦ આડીને ખાખા

વિશાળ યા ગિર્યૈવકથ્યા મુગ્રૌધપૂર્ણ સ્ત્રિવામવૃળ

સજાત્ ૧૦મ્યા ઘતરામગમ્યા પ્રત્યુષા ચરમુદ્ધમ્ ॥ ૨૦૦ ॥

મગના ધૂન અત્યન ૧૨ ખાજ છે એમ જ્યા નદો કહે છે મગનો ધૂન અને
ગુણથી ભરપૂર છે ૧૨ આ જાતી આમોળીવા (આમચર) ખગરા તરીકે અને જીડુ ધાણા
આડું મગનુ રંગે મગનો નાખીને ધી ગિંગતો વધાર મૂકીને મગનો ધૂન ખાખે

મ ધમિહલમવા ધૃતલ્લતા પૂનચ દ્રવરિ ચેવરતુલા ।

તુષ્ટિપુષ્ટિવલ્લીયર્ષિને ફુલ્લિકા મમુમિદે નિવચતામ્ ॥ ૨૦૧ ॥

ધર્મના લોખના પૂર્ણિમાના ૧૨ જ્યા ગોળ ફુલકા ધીમા ખોળીને શ્રીકૃષ્ણને નેવેલ ધર્મસીને
ખાવાથી તુષ્ટિ પુષ્ટિ ખર અને લીધ નધે છે

આમરિથિવિ યત્રવગારિ શલ્લનપ્રમોદપૂર્ણ ઘટ્તસસર્વિપિ ।

નિશિય િ કા ય પિત્ર તુ સૌપથ નમાજનાગમપિ લામ આ જતા ॥ ૨૦૨ ॥

૧ જાતન એટલે મગલો સાગક લુ છે ૧ —

વૃઠરશિષ્વમુરસહમુચાનરમૂલ્લનમ્ ।

કનિજાજકવમીર પ્રવતિ પ્રાદિ શાલ્લનમ્ ॥

પાણી ફેરીના ગોટલાને પાણીમાં ઝેળી ૧૧મી તેગા તમામ મસાના નાખી ઘી
હિંગનો સ્વાદ મૂકી તેમાં ઉપર પાણી છમ ૧૧ી ૧૧મી રહેજ મુક નાખીને પીનાથી
ખૂન જ સ્વાદિષ્ટ પીણું બને છે દેવોને પણ ખાનાની ઇચ્છા થાય એવું આ પીણું છે
(પચમદાલ તરફ ફેરીના વખતમાં આવું પીણું બનાવી ખાય છે, ત્યાં તેને 'ગોટના'
નામથી ઓળખે છે)

चूणन किंचिद् घृत्तसौरभेण सुजातगोधूममवा प्रणीता ।

अष्टा हस त्या प्रियया हस त्या मण्ण वृत्ताक्ता मम सति सात्म्य ॥ २०३ ॥

[૧૧મીમાર મળ્યા માટે અમારમળ્લકા 'મડકયા, અમારુડા' રૂતિ । સિદ્ધસારે
સૂત્રમ્ । અત્યુષ્ણા મળ્લકા પચ્યા રૂતિ । પરંતુ ગાંધી ૧૦ થ માં માગે છે તે
માગથી સમગ્ર સકાત નથી] માગ ધર્મના લોટમાં સરળ થીડુ માગ ૫ થ તેો હમમુડી
પત્ની થકી ધગધગતી સડાડા ઉપર ૧૦ થી લઈ ઘી ઝેળવી તે માગ ૫ થ સોને સાત્મ્ય છે

कथिता कथिता प्रचुर रुचिग नफमारुतसशमने चतुरा ।

अपि पित्तमुदीरयति प्रसरा लघुरम्लसरा शिखिमाद्यहरा ॥ २०४ ॥

કદી અત્યંત રુચિર આદ્યપચ્ય છે તે મધુ અને વાયુનું મશમન કરનામાં લગ્ન
પ્રતિષ્ઠ છે મધક પિત્તને ઉશ્કેરનાર છે પરંતુ પચવામાં અત્યંત હલકી છે સર છે અને
જઠરાગ્નિની મદતને હરનાર છે

अभिनवघृतपात्रो सिञ्चन स्निग्ध गात्री

रजसि सितसिताया लोढिता म दग दम् ।

अगणितगुणगुर्वी पावक्यापदुर्गी

प्रबल्यति बलास सेत्रिका सेनकानाम् ॥ २०५ ॥

(ગરમાગરમ) સેવ ઉપર તાલુ ઘી રેડી, પછી તેમાં દેવેરી ખાડ ધીમે ધીમે બેઝનીને
માનાથી અગણિત ગુણોથી ભરેલી છે અગિમાઇ કરનાર છે કદ્દુ બેઝ વધાર ૧૨ છે

समाज्यसिद्ध समितासमुद्भय सण्ठेन युक्तो द्विगुणेन गुन्मुन ।

अत्यर्थमदाहृतमोष्टपावકો वृद्धोपयोगी गुरुरव पावक ॥ २०६ ॥

ધર્મના લોટમાં તેટલું જ ઘી ૧૧મી ધીમે તાપે લોટ શેકના લોટ જગમગ શેમઈ રહે
એટલે અમળી આ અંગ નાખવી આવો શીરો જઠરાગ્નિની મદત કરનાર રે (ઘીને લીધે)
અર્થાત્ ભારે છે શીરો વૃદ્ધને (પરોગો ખાઇ છે

राज्यक्तजात रश्मि समीर बलासविड्यजन सार्धगौमम् ।

अनन्तमिष्टान्नचटस्य जिह्वातलस्य नारयमपि यनक्ति ॥ २०७ ॥

શાયલુ ચિત્ર છે વાયુ મધને છત ૧૨ રે દરે બનના બોળના માથે તે ખાઇ
સકાય છે વારવાર મિષ્ટાન્ન ઉગ્રાવાથી આની ગથેલી શુભની જ નાને બગા ના અને
બેગા પાણી ઊગ્રનાર છે

विटमारभातामृतिता न लज्जा भाना तु रम्भा गुरुताप्रधाना ।

प्रथुमभावा प्रथुस्त प्रथ त न जातुचित्ते प्रथुफाय देया ॥ २०८ ॥

જિજ્ઞાસા શેષાં (લાગત) અતીસારના રોગી માટે દિતઃ છે જેના થવ {ના) રુક્ષ
અને ગુરુ છે પાચા પચનામાં ભારે છે તે માન્યને (પ્રલુપ્ત પ્રાજ્ઞ) મ્દી પાવા ન આપતા
પ્રમૃષ્ટપ । વિષ્ણુ મ્દી-ઝા વૃષ મુગધિ યતન વયસ્યા ।

સ્થાપલાશાનિ સમસ્તમેતદ્વિમૂષણ માનનમ્પટપમ્ય ॥ ૨૦૯ ॥

સ્વસ્થ સુખ પાટના ધોનાટ સિવાયનું એમનરયાન મુગધિ પ્રુષોની માનાએ અથવા
સુગધિકુનો પુલકાણીમાં ભગનીને મોહન રયાન પગ ગોદરતા મુગધિ ધૂપ મદમ પતન
મિત્રમ્દન કેળના પતાની પાતરો આ પુ બોજાશાના (ગેસા) । વિમુષણ છે અર્થાત
મોજનરયાના માટે આવી મામની મિના ત આપના છે

વૃણયુજિ પૂર્ણપાસિ ગાત્રીકસવગજરામાણિ ।

વુન્તિતિ દિગ્ગતિ ચતુરશ શક્તિદાનિ ॥ ૨૧૦ ॥

સસ્ત્રેય સપરોચ્ય પ્રકા ય મ્દી પતેન નિષ્કોચ્ય ।

અધિસાદ્રસિતાત તુલિ વિરતામાણિ ત્રિનિમજ્જય મ્દુલુ ॥ ૨૧૧ ॥

ગતરતિ સતિ સમહ પૂર્વકતા તત્તુર્ગે દ્રવીભૂતામ્ ।

તેમ્વો નિત્યાય પૃથક્ નત્ર સિતા તદ્દમા કિંચા ॥ ૨૧૨ ॥

સસાય દત્ત પદ્માનિમજ્જયેદિતિ ફળાન્દેદ દ્યાત્ ।

પ્રાતર્થ સાય વા તત્તદગુણલક્ષ્યે લિવાત્ ॥ ૨૧૩ ॥

ચૂનાના પાણીમાં આનળા સેન ૨ ગાળગ જોરને ના દિરમ સુધી ખૂણવી રાખવા
ગાળગને ચૂનાના પાણીમાં ચાગ નાં હુ ૫૫ મી ગળના રાજી પો તા ૫૫ મી સખાળપૂન
સાંક કરી લેવા વસ્ત્રમાં બાધી પુ પાણી ચૂનાઈ ૧૧ તા સુધી ટીંગાડી ગળી બેારી
ખાડની આસણી નાંરી આમણી તાન કડી પી જાવ મેટલે ગાળગ રોરે આમણીમાં
નાખી દના માત દિવસ પછી પ્રથમની આસણી રવાહો થઈ મર્દ દમે તે દર મરી પળી
પાછી નવી આમણી નાંવી તેમાં ગાળગ રોરે નાખના ચારું નામ મુરખમે (ફનાવનેડ)
સવાર ગાળ ઉપરોક્ત ફના ગુણે ૭૫ ગુણ મેશવની ૭૫ મ્દી ક્રોડા હોય તેને આ
ફેનોના મુર મે આ ॥

ઉપરની મિથિ ગળ તેમાં ચુ મે ૧૫૫૦ તા તેને માટે કર્મમાંધામ્ છે આ ગા
ગા ૧૫ કેરી વગેરેના મુરખમે આ ગત થઈ શ

દયાલકે સ્પટીત શાળા વિ ન પુરાણનુસર્ય ।

અપયુક્ત દત્ત પ યો દત્ત વાગ મુત્રસામાણામ્ ॥ ૨૧૪ ॥

ઉપરના મુરખનાની ના પરિવાત છે । જે આદક (ગપદ તાલા) ફટકડી ૧
ચાપા દોતો ચૂનો ૧ મિલ્ક આ પમાળે લેતુ ગુજરાત મી ફેગેઓને બેની નાખી તેના
તેના મ્દમ ની ગથવા છીજુ મ્દી ઉપરોગમાં લેતુ ન્દેહએ [અપૂર્ણ]

૧ મુદિપ્રમાણ થ ર સેવ સિચિતિશાસ્ત્ર અર્થાત મુદી ન્દેહ મોહ મોગ તે સેવ
સફરજન અથ પળુ ધણા કરે છે

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંપ્રાપ્ત કરવા

યોગ્ય આયુર્વેદનો અમુદ્ય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

હમણા જ બહાર પડેલો આ અમુદ્ય ગ્રંથ આયુર્વેદના દરેક વિદ્યાર્થીએ તેમજ
વૈદ્યોએ અનસ્ય સન્નત્વા યોગ્ય છે. આપણે શારીરનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જ પદ્યવિદ્યાનો માથો
પામે છે. મ મ વિગત જ્ઞાનાધારેન મગ્નવતી એમ એ પ્રેમ એમ એમ કૃત સ કૃત
પ્રત્યક્ષ શારીરના પહેલા તથા બીજા ભાગનો હા આનંદપૂર્ણ અમરગ્રંથ પાઠક એમ બી બી
એમ એમણે કરેલો આ શોધિતરૂપિત જ્ઞાનગુણ છે. ગુજરાતી ભાષામાં આ વિસ્તૃત
મા નહેતું જ પુસ્તક છે.

પા. પૂ. કાના હરસો પાનાના અચિત્ર પુસ્તકની મિત માત્ર રૂ. ૮- -

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓને ગુરુત્વ પ્રમાણુન જતાવવાની રૂ. માલમાં મળશે.

પ્રાશિક્ષા
વેદ જાદવજી ત્રિવિધ આચાર્ય
તથા
વેદ જુગતરામ શંકરપ્રસાદ
મલમલેલી સુખર્ષ

મળવાના હેમણા
૧ પ્રમગમે પામેથી
૨ જુડ કાર્મસીના સુખ્ય એજ ટા પામેથી
૩ ગુજરાત આયુર્વેદ ડામસીની સુખ્ય
તથા આ ય ઓફિસોમાથી

૧૩૧૨૧ ગાંધી લાયબ્રેરીઓ માટે મળુ થયેલું

વેદ મિદ્ધાન્તોને તુલનાત્મક દષ્ટિથી તથા
અનુભવની દષ્ટિથી, ચર્ચનાર વેદ ભાષિક

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક- ૨૦

તન્વે ચુત્ત મપત્ય યદારાગ્યાય કલ્પતે ।

૩

અ- ૫

સ ચેવ મિપજા શ્રેષ્ઠો રોગેભ્યો ય પ્રમોચયેત્ ॥

૧૯૩૯

ત્રી અને પ્ર-૧૧

દુર્ગાગઢ કેવળગમ શાસ્ત્રી

૪૬ શર્માસ્થિટી ૫૫ ૫-૨ લીં તરફની

૬ મયાની રોડ મુબાઈ-૧૪

શ્રદ્ધ આયુર્વેદીય દવાઓની માફક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મગરન શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને ૪૬ કાર્મરી
તરફથી પ્રગટ થતા આ ભાષિક દ્વારાજ મળશે

અનુક્રમણિકા

નિરૂપ

૩૫

૧ મન્સીડાર્ધક વૈદ્યો	આપાનાન ગ વૈદ્ય	૧ ૮
કીપટા	વૈદ્ય ગતિનાન મોહનનાન કૃપાણી	૧૩૨
૩ સમાનોચના		૧૩૪
૪ મદ્રામ પ્રાતમા આયુર્વેદિક આદાનન અને આસવાગિષ્ટ પ્રતિપદ	૫ શિનરામી	૧ ૮
૫ અશ્વિવો અને આયુર દનો પ્રતિદામ		૧૪૮
૬ પચામૃત પપી	દરિનાન કાલિાસ રવ	૧૫૧
૭ મિદ્ધભેષ ૪ મણિમાલા	આપાનાન ગ વૈદ્ય	૧૫૩

— વિનતિ —

આ મામિ ની મા અનુક્રમણિકા ૧ નેદર્ષને વાચ્ય ને આનો થોકે આ મામિ આપણા વૈદ્ય શાસ્ત્રના જ્ઞાનપ્રચાર માટે કુલુ ૧૫ ફૂગી ૨૫ છે આ મામિકનુ આ ૨ મુ વર કાલે દે શરૂઆતથી જ આ મામિ મા આવા ને આવા જ ન મા આવ ૬ વગે ગા ગ ત્ય ૧૦૦૦ની નાવખેરીમા માટે આ મામિ મળુ ૫૫ અમને આશા છે કે પ્રાચીન વિદ્યાના પ્રચારમા જ દેશનો ઉત્થાન મારગનો ૬ પ્રેમ અમ ૨ વાચ્ય આ મામિ ના પ્રાલોક રધારવાની કે છેવટ સાતા ૧ ગમના લા શ્રીઓ દ્વારા પરા આ મામિકનુ રાચન પ્રનાર તેરી કૌશિક રશ

ગામન ૬ શાસ્ત્રી
તત્રો

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો વ્રહ્મજાપત્યશ્વિદલમિદ્રન્વન્તરિસુશ્રુત-
મરદ્વાજપુનર્વન્મગિવેગવરરુપમૃતિમ્

પુસ્તક ૨૨ મુ]

મે ૧૯૩૬

[અ. ૫]

સખસીડાઈઝ વૈદો

(લેખ — પેદરાજ શ્રી આપાનાય ગ વેદ)

કોઝિસે અથવા કોઝિસના પ્રધાનમડલે ત્યાગથી મુગઈ ઈનામની લાગ દાયમા લીધી છે ત્યારથી આયુર્વેદને અને વૈદોને ખૂબજ વેગ મળ્યો હ અત્યાગ સુધી આયુર્વેદ અને વૈદોનો કોઈ લાવ પુછતુ ન હતુ તે હવે ગળમાન્ય બન્યા છે અને રિથનિએ વજો સાગે પવટો ખાધો છે

વૈદક બીન ગમે તેટલા સાગ નગસા વિરોધે જ્ઞાન પસાર થઈ ગયુ છે વૈદોમે આ બીનને વગોવવામા પોતાની કિંમતી ઇમ્પિએનો દુન્ય મ્યો છે કેમકામ વૈદોને મન તો આ બીલથી વૈદોને મારાવાગ તુમ્હાન થયુ છે ' અધીસખાને દિદુ મસ્કૃનિન જેટલુ તુ શાન નથી કયુ તેથી અને ગણુ તુમ્હાન આ બીને આયુર્વેદીય સરકૃતિનુ કયુ છે ઇત્યાદિ વાગ્વિલાસો દ્વાગ ખૂખતાનુ નમ્હાન પથુ ક્યુ છે ખેગ જે યનાન હતુ તે હવે થઈ ગયુ છે વિવે વગગનો ઉદારોહ ખ્યાનાદ નથી દોતો એ આખાને સમમ્મય તોય બમ છે

આ બીનને હવે ગવનગની સમિતિ મળી ગઈ છે અને આ લેખ પ્રસિધ્ધ થના પર્વના ઈન્ડીયન બો ઓમ મેડિસિન પબ નિમાઈ યુ હશે આ બીલથી વૈદોનો દરજ્જો વધશે અને સમાજમા તમને પ્રતિદા પ્રાપ્ત થશે મે સાથી મોટા લાભ છે

બીલ પાસ થતા પહેલા કોઝિસ પ્રધાનમડલે ગામડાને વલમીય ગહન આપવા માટે ડોક્ટરો વૈદો અને હામમની નરી નિમણુકા પા મરી નાખી છે પ્રા ડીગેટ લોમન બોડોએ આયુર્વેદિક દવાખાના ખોલ્યા હ અને ત્યા વૈદોને ગમ્યા છે લોમસ બોડના વાખાના ઉપરાત મુગઈ સરકારે ૯ લે ૯ ને મળમીડાઈઝ દવાખાના પબ ખોલ્યા છે ડોક્ટરોને સાસિ ૩ ૫ પગાર તથા ૧ ૨૫) લખ્યાના અને વાર્ષિ ૫) તાના-આનુ મયદા પ્રમાણે મગમે નહો અને હામમોને ૨ ૩) પગાર ૧૫ લખ્યુ ૧૫ ની દવાઓ આનુ મગમ ડો દગે અને વૈદો વન્ને ૫ગા નો બે તો સમજી વા ન પગનુ લખ્યાનો બેદ નમજી સમય એવો નથી આ અન્યાય બ લ વૈદોએ મગડિન વિરોધ ઉપવા જોઈએ

પરંતુ આ લેખ લખવાનો હેતુ જુદો છે આ સંપ્રસિદ્ધાઈનું વેદા રેક નિર્દેશામા નિમવામા આન્યા છે અને દર દરના ગામડામા તેમને મૂકનામા આન્યા છે અત્યાર સુધી ગામ ૧ ૨૩૫ કોઈ જોતુ નહતુ તેની જગોમે ૨૨૨ ગામડા સમગ્રનું ખૂબ લક્ષ્ય ખેતી રહ્યા છે એ હતી વાત છે ગામના લોકો પૈદને ગેવાનુ મળન તથા દસાખાનાનુ મળન મફત આપે છે વધ જે ગામમા ગહે છે તે કે ની આલુ કાલુના આરેક ગામો તેમને સોપવામા આવે છે બધાના ડીપીઆ ૧૨ આ ૧ મગપુથી આપવામા આવે છે દર ૮ કે ૧૫ દિવસે તે ગામડામા તેમને વિજિત મારી અપરાની હોય છે ગરીબ દરદીને મફત દવા આપવાની હોય છે ધારે જેની માસી ૩ જેટલી આવક થાય તેના માપુમે પાસેથી દવાનો એ આને લેવાનો પૈદને હજી આપનામા આ ગો છે (૧૬મા મે આના નખેના છે પરંતુ ગામડાની ગરીબી જોતા ૨ આ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦) આ પસા વેદની માલીકી જ ગણાશે વિજિત ઉપર ગામમા ૨ ૧ ગામમા ૧૬ને ૧૬ની મોનાની જથે તે વિજિતના દર ૫૫૨ સમગ્રે નક્કી રી આપ્યા છે દિવસે ગામમા ૩ ૧ અને રાત્રે ૨ ૨ ૧૬૦ગામ આથી ડબલ વાર્ષિક ૩ ૧૬ ૧૬૦ માટે બેચક મર ૧૨ આપશે મને દવાઓ પૈદ કા તે ગમરમાથી ખરાદે કે પોત હાથે બનાવે આવી છુ મૂકવામા આવી છે સિવિય મગજનની પગવાનગી લેવાની જરૂર છે આમ એ દર જોતા વધને આર્થિક દષ્ટિમે ગામડામા ગહુ પાનવે એમ છે વેદ પોતાની મયકુશળતા સિદ્ધ રશે એટલે તેની પ્રતિષ્ઠા વધશે પ્રતિષ્ઠા સાથે ધનપ્રાપ્તિને પથ મન્ય તે છે જ એટલે મને લાગે છે કે વધને પોતાની આજીવિકાની નિર્નિતતા સરકારે કરી આપી છે

સરકાર ૧૧ સ્વતંત્ર ડેશ આ યોજના પાળી છે ગામડાના લોકોને મસ્તી મીમને મારી વંદન્ય મદદ મળી શકે તેમના આરોગ્ય સુધરે આરોગ્યના જ્ઞાનનો પ્રનાવે થાય રોગો થયા પછી દવાઓ કુરાવવા કરતા જે કારણોથી રોગો થાય છે તે મગજોતો જ હમ્મે થાય આ બધુ સાધવા વૈદોએ યત્નશીલ રહવું જોઈએ રોગનિવારણ કરતા સ્વાસ્થ્યાનુદતિ તરફ જ વિશેષ લક્ષ્ય વધ ગમજુ નિમયે એવા આ હિસ છે

સ્વસ્થવત એ આયુર્વેદ-સાહિ ૫૧ એક ઉત્તમ ૧૧ છે અને એનો અચાર રવા માટે વૈદામે હજી સુધી વિસાળ ખાયા ઉપર દાજ પ્રયત્ન આદર્શ નથી સરારે પીમેના આવા વધા જે ધારે તે વાર્થ્ય સરક્ષણ વિષયમા વીડ મમ ખરી શકે એમ ૧૧ એ કાર્યો એઓ વોતાને તેમ ૧ આયુર્વેદની દીવારને

આ ૧ નુધી તે સ્વાસ્થ્ય સરક્ષાનુ ૧૫ પાતાલ વધકે ૧ ક્યું છે હવે વલોની નીમણુ ગામડામા મરવામા આવી છે સમગ્ર ૧૧ યોજનાને સમજ બનાવવા ડેક્ટર અને વૈદ હકીમોએ ખૂબજ ઉત્સાહથી કામ કરવું પડશે રોગોમા જે વીર (ડેક્ટર) હશે તે ૧ તે આ મમ ખરી રાખી ડેક્ટરના વલો આ યોજનામા ન નેકાય એ ૧ દષ્ટિ છે ડેક્ટર વૈદોના કાયનો એકા વર્ગીય સરવાળો થશે અને જે નહોની ડેક્ટર જાણી તે આયુર્વેદને એટલી દાનિ પહોચશે

આ સ્થા ગામડા એટલે જ તાના યર ના નથી સુખસમવ નથી એવા રથાનો રાઉન્ડ ટેમનવાળા કર્ડસે યોગ જ મ્યુ છે કે દિ ના ગામડા ઉ રડા ઉપર બધાવવા છે

ગામડામાં ગઢી છે રોગો છે અસાન છે ગરીબી છે પરંપરાનો હવેલો કુસપ છે- પાળ્યો છે ટુમ્મા પૂરેપૂરે તમને છે આવા જડ વાતાવરણમાં જો વૈદ્ય ખૂબ જોશુ મપત નહિ હોય તો પોતે જ જડ ચર્મ જવાનો પાતામાં માય કરવાની અથાગ તામત હોય જોનાનો એપ બીજને લગાડી રહે એવી Dynamic Personality હોય ઓળખ કે પ્રતિભા હોય તો જ એ જડ વાતાવરણમાં ચત્ર ય પ્રગટાવી શકે મને તો લગે છે કે ગામડાના ઓળખા હનનમાં કોઈ જલતનો વસકમ રહ્યો નથી અને પ્રપચ કાવા ના નીચના એટલા બધા વધેલા છે કે જલમત-સારધાન ન મહેનાર નહ પોતે મ્હાય એ વાતાવરણમાં બંધ થયે

ગામડામાં રોગો ઓછા નથી ગામડાની સ્ત્રીઓ ચાતક મામથી અને અધોગ્ય પેદાશથી તાઈ ગયેલી છે ગામડામાં જલજરને અભાવે વેગરિધાગા સ્ત્રીઓમાં સામાન્ય ચર્મ પડ્યુ છે પગિણામે સ્ત્રીઓમાં ઘણા રોગો છે પેપી રોગોનો પેલાવો પડ્યુ ફીક ફીક છે આ સ્થિતિ સુધા વા વધોની નિમણકો થઈ જ રહ્યો પામે મામના ટગના છે નોકા જાણવાની દૃષ્ટિ જોઈશે

૩- નહો તે તમા મ્હેતા હાન તાની શાળાના નિદાઈઓની ાગીક નપાસ વપમા પે નપત ક થી પડગ રિદાઈઓને બાળગ તસારી તેમ જ સારીઓને ચોર માગીની આપવામાં આવે તો નહવા રોગોમાંથી જે બહાર પગિણામે (આમના ખીનમ થી છારી કુસ ધાપો ઈત્યાદિ ઓડનોઈ ઝામાંથી માન પાકવા આખો આવવી મ્હેનો આકાશ બદલાવો છુદ્ધિમ્મતા ઈત્યાદિ) જ મે છે તે અમમી સકાર વૈદ્ય માટે આ ઉત્તમ નગરની સેવા છે ડગની નમને કેમ બેગતુ કેમ ચાનુ કેમ ચાચુ આરોગ્ય આચનના થા મગુ નગેરે લીખનનાનો નહને પ્રસંગ આડે છે વા અટતો ઉપાસ કરવાના આસા આસરે ૪ નહોને માડા

કોઈ રાજ્ય નમન ખર મા તે દેવો વેપાગમાં રોકેલી મુરી નથી પણ રગનીની ઉત્પાદક શક્તિ (Productive Capacity of the Population) જ પ્રગની ઉત્પાદક શક્તિ બીમારીથી ફીણુ ચાર છે એટલે રેક ગાન્ય ખાનથી નિદાન છે કે ઈધિરે જે અદ્યુત વત મનુષ્ય માવને સોપુ કે તે એ હન એ સારી રીને વા રે છે કે નદિ ? સારી રી એ હનને નિસકપૂર્વક ઉપયોગ કરવાથી તે મ્હી રાગતુ નથી વિવેકદોન લોકોજ અદ્યુત વતને બગાડી નાખે છે તા આ રાને જે પે ગમરીથી બગાડ કે તે મ્હામેપતિને ઓછી કર છે આથી ગાન્ય આવા મે વકામે માટે રસાયે નિર્ગીરકો ગમે છે જે મગીનન રીર કરવા સીખવે છે

૪- રોગો શિર આ જોખમ મી આવી છે ચક્રિગત નગે માસુ ાધિક આગમ-૫ તે વિવ વધો ૪૫ જાણુ પ મે વધક મી રથી વધો પામેથી ઘણા જાનની આસા જન આ ૩ ૧ મખ ૧ એમાં જો વધા પાળ પામે તો રેકુ નગોવાળે મુવાન વધ એ ૧૨૫ અને

૧. મારમપ શક્તિમાં આ રાખે અધિનિદિશ નામ આપવામાં આવ્યુ છે

સાગાલાવા ૬ મ્હિ જાન કપોત અયુષ્યમાં ૧

મુલસ્ય વિશ્વજર જ જાનીવા રિજિનિવામ્ ૩

સાત્ર મ નેમા કૌમલ ૧૫૧૧૫૩૦ વ્યવહાર આયુર્વેદ (medical jurisprudence) નો આકાશકીર્તી અભ્યાસ કરવા પડે

મનસીકાલ્પન થીલા કામ પ્રતા યર્ષ ગયા છે તેમના માગમા કુને ને રાજે વિધો આપો હું બાપુ છુ કે તેમને ગામડામા ગહેલુ ગમતું નથી પરંતુ ગાંધીમથન કાગ વખતે ત્યાં જો પોતાની કુળમાથી નુશી તો વધુ તમેમારી ગત્ય અને પ્રભુ બ ને વેદા પામેથી મોટી આશાઓ ગામી ગયા કે એમ છુ તો માત્ર છુ વધતે આજીવિમની ચિંતા નથી, માનદાર ગોધરા જરાતુ નથી તેને કાની જાતી કબર ૫૧ નથી રાત નિર્વિકાર ચિત્ત તે જો કાનગન ગમે તો તે કારની ૨ પણ થરોજ સામાન્ય આર્થિક અને ગળગીધ-લા મનો સન્નેગાનુસાર તે ૨૨ અને ગેરે તો વધો જે આપ્તક્રિસ્ટ અપાપ છે તે ખરેખર નાણાક્રિસ્ટ અને અગ્રેમર બની

વધ પોતાનું વાખાનુ મુર અને આપક ગણતુ જોઈએ આપણા દવાખાના તપન અનામર હોય છે ગામડામા ગહેનાર વેદ પોતાના વાખાનાને અતિ મ્વચ્છ અને આ વચ્ચે રચાન બનાવે ચિત્તિસાચા અને ના જ તે અવિખાલ્ય અગો છે કનાનો અવિચાર વનમાથી થાય છે વધના કવનમાથી તે પ્રગટ થાય અને ત્યાં મુવત Radiate થાય, કુકમા ગામડામા ગહેનાર સખસીકાલ્પન વધુ દવાખાનુ Cultural Centre સાસ્ત્રીક કે ન તો પોતાના કવનથી જે બેાધપાક આતી શકો તે વ્યાખ્યાથી નથી અવાના ગામડાના મસગમા ને આપો તેમાથી રાગ સાખી શકો

અંતમા લોન મોડના વધો અને સત્સીકાલ્પન વધોતે મારી નમ વિનતિ કે ૧ ૧૮ના આ ટો ડીના મમથે પાતાની શી રુજો છે ગા ન એની પાએથી રી આગા ગાય છે એ મગા ૨ સમજ થઈ તેને આપુર તે મતી ૧૧૧

ઝીપટો

વિધ નિનનાન મોહનનાન રૂપાણી ગ્રેય એમ ડી

[કયાજી પ્રાગજી વચ્છ આચાર્ય જીવન લે સાપુ ગેલપુર કાઠિયાવાડ]

ઝીપટો એ ગામડા મોની અતિતર સામા ય વનરતિ કે અને તે એમાસાની નતુમ પુરુષ જોઈ ની છે છૂ પૂરમાત્રાએ પોતાની અનત કૃપાથી જમ પ્રાપ્તવાયુ (ઓક્સિમન) કે રતમા જથ્થા થ ગણેલો ૮ તેમ ઝીપટા જેવી અમરતિ ઔરધિઓ વિરે પણ છે મનુષ્યનતિમા નાપુ એ ન કવનો મોહ ઉત્તન થતા આવી ઔરધિઓ પ્રત્યે કુલથ વધરા માડયુ અને હરે પરિગ્રહના પાવના જદના તરીકે તેખમી છન્નેકશોના મોહમા સપડાઈ રી રૂઈ મરવા તથા મરણુધીન થવાના યુગ સધી આવી પહોચાયુ છે

અહીંના એક એતન પ્રમેહની મળતરા લાગે વખત થમા પી પા કરતી હતી અને એ થી તે ટાળી ગયો હતો એક વખત અમદના લામ ઉપર ઝીપટાના મૂળની જાદ આવીને લગાનતા તો થોડો ગસ હોજરીમા અગિ ઝાએ ગયો થો ૧ માક પછી પેરાનની કાજત થતા પેગમે ગયો ત્યારે જળતગ ન થઈ ત્યારપછી તેજે ઝીપટાના મૂળની છ ૧ આનવાના પ્રોતો રી અને પરિણામે આ એક જ સાદા ઉપચારથી તેનો પ્રમેહ નિમૂળ થયો

દર્જે એ માણસ મૂવમાગના ૧૦ । મોટે પોતાના એ અનુભવ મુજબે છે એ
 બીજાઓને લાભ પણ થાય છે

ભાવનગર । પૂર ખડમા આની ઔદ્યોગોના દિ ૧ ગુણો વિરે મુદ્દ વર્ણનો આપેના
 છે ભાવપ્રકાશના એ વર્ણનો મૂનાત્મ છે તેમા વર્ણવેના ગુણો મળતા અગ્રિમત્ત ચિન્તા
 હોવાનો મભવ પૂરતો છે પરંતુ પરિવર્તાર્થ અનિદ્યોના પાપમા લપટાએના ચિંત્સકોની
 શોધકશક્તિ અવલોખન સમિતિ અને શુભચારિત્ર નગભગ નાંદ થયેના હોવાથી આવા આપ
 મોની (ચિન્તા અગોચર ગેહલી છે પ્રાપ્તમેરકો અને રાજાને મુખ્ય ધર્મ તેો એ ૮ કે આવા
 સા । ઔપવાના અસર ૧૦૬ ગુણોની જનમામજને વાકે મળી અને પોતાના મિત્રની
 અનુભવો ફામસીઓ અને વાણવના વર્ણનકોને નખી મોખવા કે જોયી તેઓ વસાયનિ
 પૃથક્કરણો અને પ્રયોગોવાગ ઉમદા નાવગેથી આખા જગતો ઉપમાગી નીવડે

ઝીપટને ભાવપ્રમાણમા નામ મની અને વિષાપગની મંદાઓ આપેની છે તેમ
 મદાયોગેશ્વરી પણ કહેન છે તે સગાઓ અવમૂલ્ય હોવા મભવ છે મના અને બીજા
 વિષોમા પ્રતિભાગી (એડિટોર) ઔદ્યોગીક પ્રાચીન મગમા તેનો ઉપયોગ થતો હોવાનો
 મભવ છે પાશ્ચાત્ય વિનાન પ્રમાણે ધણા મેગેજિનિસ (ગ્રામિનિયા) । આનાગી હાય છે
 આ ઔદ્યોગ એ જરૂર વિષમા સ્થુ ઉપગોગી થઈ ૧૦ મેગેજિનિસ તેને જગમગ મધા મેમા
 મેગેજિનિસ અનુપાન સાથે મારીવાદરૂપ નીવડુ જોઈએ

તેનુ મદાયોગેશ્વરી નામ માનવગેગની ચિત્તિના અ મજાન ઉદ્યોગ નજીકે ૧૫
 કાચિન મેગેજિનિસ હોય જો આ ના મયાગ ૧૦૦ મેગેજિનિસ અપનત અનાનક
 વગેરે મેગેજિનિસ મુગ મિગેજિનિસ મેગેજિનિસ તેમા મુગ તે ઉદ્યોગી નીવડુ નાઈએ

રિત્ત એ કમ્પા ઉદ્યોગને તે મજાન મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ
 મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ
 મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ
 મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ

મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ
 મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ

આથી ઔદ્યોગો વિરે ભાવની અને નાનની અપુતાને વાધે મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ
 મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ

આયુર્વેદના નિષ્ણુનો પેટ વાજોથી તત્તર બનીને આધ્યાત્મિક આપવાન મગ
 સાથે પ્રારીરિક ફીજીતાઓ વહોરી મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ
 મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ
 મેગેજિનિસ મુગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ મેગેજિનિસ

એ સુત્ર તથા અ પ ૧૬ ૨૦ કટકો ઉતારી પડી એ હાડકાનું પાત્તયગાત્રાનું સાગ વળુન થયું છે આગળ આલતા ગુદગર્ભિતવેડુ સામુગ્ર સધય । એ સુત્ર અ પ ૨૭નો કટકો ઉતારીને એ નિત્યાર્થિય ત્રિપ્રસ્થિતી એ જાણુને સધાએના હોડાથી સધુ (ગુદગર્ભિયવિવર) અને છે એ પ્રધિને આયુર્વે મા સાસુદ્રમધિ કહે છે એની નોધ ળી છે એજ રીતે સ્ત્રી અને પુરુષના કટિર ભાગમા જે સમરણ તદ્દાવત હોય છે તેનું વળન મ્તા અધોમામો ગુહસ્ત્રીનામ એ ચરકાક્રિત આપેન છે

બીજા ભાગમા સ્ત્રીની જનનેન્દ્રિયોનું વળન કરતા બીજકોશ (એ વ્હરીઝ)નું નામ જ આયુર્વે મા મગે છે વધારે વળા નથી એમ તદ્દાતગાજ કુ છે પડી ચિત્રો સાથે સવિગ્ન વળુન મ્તા સ્ત્રીના તુ ચત્તિવાધગતાગર્ભાગય સતિજ્ઞ એ સુત્ર (ચિ ૭ ૩૩)નું વચત ભગાર્થિય પાઠળ અને નીચે પહેના મ્તામા કે અસ્તિ અને તેની પાઠળ જાનોન (ચુદરસ) છે એ રીતે ગર્ભાશયનું વળા મ્તા ટા ય છે એ પી ન ટ્યુમ્બના-બી વહ સોતસ કે ફલસોતસ નામ આપતા આતવવદે દ્વ તથા મ્ત ગર્ભાગય ગતવગદિયન । એ સુત્રનું (શા ૬-૧૨) વચન ઉતાર્યું છે પણ શારીર ડા ભરે નહોતમા આખુ છે અો તટલુ પણ ઉપરના ઉલ્લેખો બાદ કરતા પાનાત્ય છે વળી રીંગ ભાગુ મ્તાનું બીજનને ય વિરાત ગમ્બુ છે અને એથી રીઝીએલોજ વિવક્ષિત છે એમા મ્તે શનનું મુખ્યત્વે વર્ણન છે અને તેમા મોટે ભાગે આયુર્વેદના વચનેને મુગતા મળુવામા આત્યા છે માન આયુર્વેદમા ઋતુમળ સોગ દિવસનો મનાય છે પણ એ બાતમા અને મત છે અને પુરૂષ જીવાત્તુ (સજીવ રહેવામા) ચીકણાપણુ જોષએ તો મોતાની પ્રિયા (મ્તેજવાજી)ને બેટવા માટે ૨૫ દિવસ સુધી પણ મ્તેરહસોતમા તપ ત્યા મ્તા પડી ગ્લાતા ખના મળ્યા છે એ રીતે મતજેદ દર્શા યો છે તથા મ્તેગિ દુ ગમ પ્રમાણે જ એ વેષ્ટનમા હોય છે અને તે ફોડીને બહાર આવે છે આ વેષ્ટાને પિપ્પલમુદિઆમ કે જે વગેરે મે આગ વાક્યો જ પાત્રાત્યમાથી લેવામા આ યા છે

આ પ્રમાણે ૧૮ પાનાનો હુકા પ્રથમ ખડ પુરો થાય કે પછી બીજા ખડમા ગભ ધાગ્યા અો ગર્ભાવક્રાંતિન વર્ણન છે તેના પેરે જ પ્ર ગળમા ગભ વાન મ્તા ગર્ભા વરયામા ડર્વીના વિકાસનાદાનમા જે નીન પ્રાણી ક્રોટિમા જ મ થાતો છે તે પ્તાની મય પ્રાણી ક્રોટિએનો કમશ આમગ ધારણ કે છે Ontogeny is the reparation of phylogeny મોરાસી લક્ષ યોનિમા પ્રામ રીતે હર મ્તુ યોનિમા આવે છે એરી જે આપણા સાએમા જીવોત્ક્રાંતિની મ્તળ મ્ત્વના છે તેના જેવો જ આ સિદ્ધા ત છે એમ કહેતુ છે એ લેખમ્તી મ્તનાપણુ શોધવાની ળિતિનું નિ યમ છે પણ મ્તનાપણુ ન હોય તો એનો રપષ્ટ સ્તીમર મ્તવાની ફગ્ગ પા લેખકે બજાવી છે ઉપરના વામ્ય નીને જ લખ્યુ છે કે ગભવિકાસનું આયુર્વેદોકન વ । અને પાનાત્યોનું વાન મોટે ભાગે મગત યો છતા બેવ વળનો દુ મા નીચે આપુ છુ બજ વાન સગ્ગાવવાથી પાત્રાત્ય જનન પ્રારની વિશેષતા પણ મમ નરો બન્યત એ વિશેષતા આ જમાનાના સવ વિજ્ઞાનોની મામાન્ય છે

ગભ પુરૂષ છે કે સ્ત્રી એ જ મ પહેલા મ્તો જમાનુ નથી એમ મ થમ્તા પદ મ્તે છે અને ઉમેરે છે કે પુસ્યનવિધિથી ગભલી જનિ બનની । । છે એવી માન્યતા એ વિધિની

આમાથી આપ્રાતનું વર્ણન કરતા લખ્યું છે કે આ માગતમા આયુરનીય ગ્રન્થમાંએ જે વાત કહેલી છે તેજ પાશ્ચાત્યોએ માન્ય રેની છે

માને થયેના કેટલાક ગોમા કૃતિમ રીતે ગળ સાત મગવેના પડે છે રગારાં ચ ચત્તત એ સૂર ચરમા પ છે

જેજ ખ ના ભાગ આ ગ્રન્થમા મગલાસ્થાના સિવાજ ય વિમાનુ વધુન છે જેમા ગર્ભિણીનો અપરમા (છ નેમ્સીયા) ભાગ વિષ્ટ ર લેખ મા પ્રગતા આ ભમા હી દીધું છે કે આ ગર્ભિણી અપગારનું આયુરમા વિષ્ટ વારન થી પછી મ માન્ય અપરમામા એનો સમાવર પૂર્વાચાર્યો મા ભાવ તો જુદી વાત પડે આ રોગ સ્તતન છે અને આયુર્વેદીયોએ એ માટે પાશ્ચાત્ય પનુનિત નો અભ્યસ મગવેના રો છે

ખરી રીતે આ વિષય એટલ કે પ્રસુતિ મા વા પાસવતમારી આયુરનીસાએ શીખવાનું છે જ અને એ પુ મપપમા ના ર મમા માધુ ર ક ના મુર વિમા આથો છે એ કામ અવરો નમા દાવી રા માતિ એ તો અપાપકે જ બેના પા મ ચમ્તની આતુવ તરફની દષ્ટિતો ખ્યાન આરા મા મગમ મા રક ભમ થો રજી એ દાખનો આપી આ અરોકન પૂર કરીગ

ખડ પાચમાની ૧૬મા ભાગમા મુદગભન નાન છે આગભગ જ સુખુત (નિ ખ ટ) મધી મુદગભનુ લક્ષણ ઉતાર્યું છે આગળ ચાતા પાશ્ચાત્યોએ મુ ગભના મને મ ભો અને અને પ્રમારો આપ્યા છે એમ મહી પાશ્ચાત્યોમા પ્રમારો નોધ્યા છે અને પછી લ યુ છે કે મુગમ અનેક પ્રમારે થાય છે એ વાત બનકયા પ્રતિવચતે તથા મમ્મચ મતય ચિત્રા તાય રા એ શખ્દોથી કેપાય છે પણ તેના મરણોનો તાલમા પ્રસુતિ રાત્રવિદોએ જેવા સનિન્તર તથા મુદમવિચાર મ્યો છે તેવો નૂના પ્ર થોમા થયો એ મ્થુન કરવું પડશે આગળ ચલતા મન્યમાર કહે છે કે સુરતે અચામ્ય મુદગભને ગળાવતા નીચેનું વચન લખ્યું છે —

શાપાનપિ વિપરીતેત્રિવાર્ધાસેવકયોનિશ્રવાસવરણમક્લધ્વામ્તામન્મનિપોવિતાન પરિવરત ।

આ પ્રમાણે માતૃગર્ભે લીધે થતા અસાધ્ય મુદરાગ મા જે માગ્જો સુરતે આપ્યા છે તમા વિપરીતેત્રિવાર્ધાસેવક રામ્દોને મ લે વિપરીત દ્રવામ્પક એનુ પ્રમાતર લખ્યો તો માતાની જાનેત્રિયના વિપરીતપજાને લઈને મુદાત મા મા મેવો અથ બી મ રળી સુરતે મુદગભ ચિત્રિસામા સ્વભાવગતા બપિ પવ સમા ગવતિ નિરસા વજુગ્યામ્મયાગ્ગનરય વા મેતુ મેતુ છે આમાથી ગભનુ માનુ ખગા તથા મગના વચુસ્યથો એટલે કે એ ભાગો મેટા ભાવ થા ગર્ભ બહાર નથી આવી રહ્યો એટલો અથ તો રપ ટ છે માખી માતાના જન્નનાગના વચુસ્યથો પણ મગ્ગર્ભ થાય છે એવા અથ બેકે એમાથી ની મનો થી રા જા એના અથ કાતમા આવે તા એમા વાધો નથી મને ઉપર મા વામમાથો એ અર (ય) હોવી દેવાથી અને નીચના વામમા વિગેર અથ ઉમેગ્વાથી પ્ર થચ્યનો વસ્તુચિતિને વગર અમા થાય છે મતરનકે કેવચિત્ પ્ર થોના રચ્તોમા અથ રપ્પરત મગા માટે પાડ નુધા ખુની જરૂર છે એટલુ જ નરિ પડે કાર્મ દાખનામા જૂનો એમદ મિદા ત પા મુકીદેવા પ એના ઉદાદગ્જુ તરીકે રા ભટ પ્રત્યાવનામા જ કરેલી નીચેની વચ્ચા થખી મુચ્ચ છે —

સચ્ચેતન ચ નાલગ ૭ કથાન તારયત્ ।

અચેતન ગળને કોઈ ગીતે માગે નહિ એવો સુતનો સંતાનો સિદ્ધા ત ત્રિમાના
આધિત અને સવમા ય ઇ ૧૧૧૮ હનુ હોય ત્યાં સુધી એને હરહુ કાળવાનો જ પ્રયત્ન
કરવો પણ ગળ મગી તય તો મૃતચ ગળ પાત કગરવો

આવપદ્ય વિકાસેતુ શ્રેયા ગમમ્પાતન ।

માતાની ગદ્યા કરવા માટે મૃતગળને કાપીને ૧૧૧૮ મદવા એવો સુતનો મત છે

યદદગ દિ ગમસ્ય તય મન્નતિ તદ્વિપ્પ

સમ્યગ્નિર્નિર્દેશિત્વા રક્ષતારી ચ યત્નત ।

સુતત ચિ અ પ

સુતના ઉપરના મિદ્ધા તમા આધુનિક તદ્વિરો ને સુધારો માગે છે તે એટલે જ છે
કે ગળ હવતો હોવા છતાં કોઈવાર એવી સ્થિતિ થઈ પડે છે કે માતાને બચાવવી હોય
તો મનને કાપીને કાઢવો પડે અને વખતે ખુલીથી હનતા ગળ ઉપર પણ શસ્ત્રકર્મ રહુ
અને દાદમાળો દિ જનનીમાત્રમાત ચર ઘાતયત । એ વચન નૂતના વખતમા દાદ્યથાવ હશે પણ
હાનમા તો જ તુરહિત શસ્ત્ર ન પદ્ધતિને પરિપુરમે માતા મચરાનો ધપ્પા દકા મંબર છે
માટે સુતમા મૃતેવ છે તેને બદને મૃતેવીરતિ લા એવો પાંડ સુધારો કરવો

મૃદગળ વિરપક જુના ગુદા પ્રમજો વાચરાથી સુતમા કેટલું બધું છે એનો ઠીક
ખ્યાન આવશે અને જના આધુનિક રેલ ને પ્રસૂતિ મંત્રી કોઈ પણ કામ કરવા ઈચ્છતો
હોય તો એને સુતમાથી નહિ પ । આરા કોઈ ન થમાથી આ વિષય શીખવો નેમ્મએ
અને સકય હોય ત્યાં નત્યમ અનુગત મેગરવો નેમ્મએ એ ચોક્કસ છે અ થકર્તાએ પ્રસ્તાવનામા
લોકેતુ સુતતનું નીચેનું વચન આયુર્વેદાખ્યાસીઓને પરિચિત જ છે —

સુ બહુશ્રુતોપિ જઘ્નયોગ્ય કમસુખયાયો મર્ચતિ ।

અ થકર્તાએ પરિશિષ્ટમા ડા ૬ શ્રી મમ્મ ગના ચેનિન્ધાપત્ તત્ર પ્રસૂતિતત્ર અને
કૌમારભત્તતત્ર એ નિબધ આખો જાખ્યો છે જેથી આયુર્વેદના આ વિષયના વચનો એક
સાથે જોવા ઈચ્છનારને સગવડ થશે

હવે પાંડવપુસ્તક તરીકે આ અ ય સાગ છે અને એનું હિંદી ભાષા તર તૈયાર કરગી
આયુર્વેદીન શાળા પાંડશાળાઓમા દાખલ કરવામા માથે એ નચ્છવા ચોખ્ખું છે એટલું જ
ભાગ ઈને મહેતાનું રહે છે

મદ્રાસ પ્રાન્તમાં આયુર્વેદિક આન્દોલન અને આસવારિષ્ટ પ્રતિબંધ

(લેખક પ શિવશર્મા સભાપતિ નિ ભા વૈદ્ય મહેનન)

મઘનિબંધના એક અગ્ર તરીકે આયુર્વેદિક આસવા અને અગિયો ઉપર જેમ મુખ્ય ધર્મામાં પ્રતિબંધ મુ નામાં આન છે તેમ મદ્રાસમાં પણ પ્રતિબંધ મુકવામાં આવ્યો છે આ પ્રતિબંધ સામે આ પ્રા તના ખાસ રીતે અમદાવાદના રૈલાએ ઘણી હિલચાલ કરી છે પણ હજી સુધી એનું માર્ગ કળ આ યુ નથી બીજી તરફથી મ ાસમાં ડા લક્ષ્મીપતિની આગેવાની નીચે વહોએ ઘણી દિલચાલ રી છે ડા લક્ષ્મીપતિએ પોતાના વિરાધની ઉચ્ચતા દર્શાવતા મુનધમાં લારાયેલા નલા નિ ભા નવ મહેનનમાં પોતે સત્યાગ્રહ કરવા તૈયાર છે એમ કહેલું એટલું જ નહિ પણ એમની ઈચ્છાને માન આપીને જે કોઈ પ્રાન્તના રૈલો ન્યામ ધમાં પોતાના પ્રાન્તીય મંડળની આજ્ઞા લઈને સત્યાગ્રહ કરવા ન છુટકે તયાર થાય તો આ મહેનન તેના કાયદુ સમયન કરશે જે જાતનો ઠરાવ પણ કર્યો હતો

પણ સત્યાગ્રહ જેવા અતિમતરજનો પ્રયોગ મ્ની પહેલા ધા પ્રયત્નો રી જોવા જોઈએ એ ધોગણે મદ્રાસમાં ડા લક્ષ્મીપતિના રાત્નો આલુ થયા હતા ત્યા વધ સમેનનના આ નાના સભાપતિ ન શિવશર્માજી એ વૈદ્ય મહેનનના પ્રમુખોએ પણ કોએમના પ્રમુખ પેરે મેમ્બર વર્ભર અળગ કરી જોએ એના નાના મીંગાયેના નાગપુને અનુસરીને તથા પોતે મુ નધમાં ડા લક્ષ્મીપતિને વચા નાગેતુ હોવાથી પોતે મ ાસ ગના અને ડા લક્ષ્મીપતિે રૈલો મેળના અનુસાર રી ડા એ લક્ષ્મીપતિ (મ ાસ) તરફની નાના સાહેબ પગજે (પૂના) અને ડા એમ કે મુકરજી મકતા એ નણ સાથે ૧૪ મી ફેબ્રુઆરીથી ત્રણ અઠવાડીયા સુધી મ ાસ ના તમા તેઓએ આ ગેવન યાત્રા કરી હતી જેનું વધ મહેનન પત્રિકામાં એમણે પોતે કરેલું વળન વાચના જેવું હોવાથી નીચે ઉતાર્યું છે

ઉપરના ચાગ્રમાંથી જે ડા લક્ષ્મીપતિની તથા તપરની બામાઆહેમ પગજેની ઉમર તો આઠ ઉપર છે જના એ ચારે લારે ઉત્સાહથી મ ાસ પ્રાન્તના બાગ જ ના જોના અડોની કનૂલ દ્રોપાચરમ્ સુનામ્ નિલેરી ન દીદનુ સુટો પામિડી અતન્તપુર મદ્રાસ મેનોર મ દૂર મેઝવા ન વા રેર ઈરોર આદિ અનેક મ્થાતિમાં ભ્રમણ મ્થે જોગમાં જોગા ભગભગ ૧૨૫ ભાવજો કર્યા દોક્રાએ લારે ઉત્સાહ જતા થો રચાનિક ગુનિમિપન જોડો જ ના જોડો વૈદ્યસધો આયુર્વેદિક સરથાઓ ગીવાણુ વિદ્યાપીઠ વગેરે અનેક પ્રકારની સરથાઓએ માનપરો આપ્યા અને જેનટ મદ્રાસમાં મ ાસ સરથાના મુખ્ય નધાન શ્રી ગજગોપાનગ ડીઅગને મળી એમ રી માથે વાતચીત કરી એમની પામેથી માસવ ઈગિતના પ્રતિબંધને જળવો ક નાનો મુનરાત મેળવી એ બારે મમ કર્યું છે આ નાનાને હેવાવ પ શિવશર્માના શબ્દોમાં જ નીચે આપ્યો છે —

૧ આચણુ નક્ષત્રપતિ એમ બી ની એમ મિત્રાચાર્ય મ ાસ ગુનિવર્મિની ના મેનુએ છે સાધારણ એનાપધિક દાકતગ પેરે તેઓના હદમાં ભાગીવ રિગિસો

તરૂં ૧૫ નેચી ઉનર સાચા નગનિમ્ની દષ્ટિથી આયુર્વે ના સિદ્ધા તેને સમજવાનો તે પ્રાગ્મે પ્રયાગ જ્યાં છે અને તેમા સારી સફળતા મેળવી છે અને આ અવ્યાસને પગિણામે આયુર્વેદ ઉપર તેની શ્રદ્ધા એટલી વધી ગઈ કે તેઓએ પોતાની જહોગી દાકતરી ને મીમ નાડી ઈતે આયુર ની મેનાને જ પોતાના જીવનનું લક્ષ્ય મનાયુ છે મદ્રામથી અઢાર મન ઇટે આયુરોમા તેઓએ મારાઆયુરમની સ્થાપના કરી છે તેમા આયુર્વેદને મુખ્ય રાખીને વ્યાસામ દિનચર્યા આરામના બીજા ઉપાયો વગરનો પ્રયત્ન કર્યો છે તેઓની આયુર મેવાની ૬૩ કૃતિને રાજગમાજે ઉચ્ચામા ઉચ્ચ માન કોઈને આપી શકે છે તે માન એટલે કે પૈથ અમેનનનું અધ્યયન બીમનેગના નિ આ વધ સમેનામા એમને અપાયુ છે

ડી ગોપાનાચાણુના રેહાનસાન પછી દક્ષિણભારતમા આયુર્વે ના પ્રચારનું કાવ આ ડા બદમીપતિને માથે આયુ છે અને જે નિ વાયતા અને એકાગ્રતાથી આ મય એમણે યુ છે તેનો ખ્યાલ આ પ્રદેશની આ યાત્રામા પહેલીવાર આ પે મને લાગે છે કે જેવું નરસતીય તથા અનુકરણીય માફન પેઢીનું આ પ્રદાનમા થયુ છે એવું બીજા કોઈ મા તમા નથી

મારી મનાસ યાત્રા—વલ્લસમાજમા આ પ્રકારની સંગઠનની મનાના મારી ૫ નામાં ૨૭ હતી અને એ ૧૯૭૦ની આ નના તમા સત્યાગ્રહની સફળતા વિન મને સહા હતી હતા । નક્ષત્રિનિએ મોના પે કે ત ત મારા જવાનો નિશ્ચય મે ડગી નાખ્યો મરે આના થઈ હતી ૨ સીધુ મારા વાન નથી ગયું કે પ્રચાર યાત્રાનો આગલ નકોનીથી ચલાવો છે એટલે મુમર્ધ રસ્તે જવું પડ્યું રસઆગીની ૧૨ મી એ બાહુભાઈ નીમ્બો ૨ તામા આગ્રાની આયુર્વેદ મનાના સભાસદો તથા ડાસી રેડસને શ્રી ગાધાગોપિ દ મિશ્ર અને ડામી વલ્લ સમાના બીજા સભાસદો મળવા તથા મનાહ લેવા આના હતા ડાસીરાગોઆ પોતાની સમિત અનુસાર આયુર્વેદી ઉપતિ માટે પ્રયત્ન કરે છે આ પ્રાગ ટમા ત્યા જઈને તેઓનું ૫૪ નેર્મ રાકીશ

મુમર્ધ પહોચીને મ શ્રી નદયજ મહાગજના ગન કરા અને મારામાં યુ પ્રવુ નેર્મ એ એ બાબતમા મનો ઉપદેશ લીધે દક્ષિણ ભારતના પોનો સહકાર મેળવવા માટે એમની પૂણેથી પત્રો પાપુ લીધા મુમર્ધમા ફક્ત ૪૫ ચાર પ્રાકે રોકાઈ ૧૪ મી ફેબ્રુઆરીએ ત્યાંથી ડીકેવી ૧૫ મીએ સારે અંગેની પહોચી ગયો

અઢાની—અઢોનોમા રલવે એટલે ઉપર ડા-૧૬મીપતિ કેન તાના જનગલ જોઈ આયુર્વેદના સપા કવિરાજ અણિ દ્રુમાર મુકરજ આ પુનાના । પરાજયે હાજર હત ૨ તામા તુગભદ્રાથી આયુર્વેદ નિદાલયના ડોક પ્રોફેસર ગાડીમા ચડના હતા તે ઉતર્યા

જે રીતે માર વાગત રવામા આયુએ જે યકિરૂપમા માર રવાગન હોત તો ૧ લખનાની જરૂર નહોતી પરંતુ જે રવાત મહામહાલના અધ્યક્ષનું હતું અને જે ૫૬ માસ યમિતવ ગતા રૂપારે મહત્વનું જે ૧૦ ગ્રંથથી પહેલા ત્રણ દિવસના મયનો તથા રવાગન આપે હોનાલ ૨૨૯ ૧૨૫મા લખવા ઇચ્છુ છું જેથી બીજા પ્રાનો રજુ આદ્ર માતની આયુર્વેદ ભક્તિથી અને તેના મગફળથી પરિચિત થઈ શકે

સ્વાગતની ગાનતામા સર ગ્યાનો મરે દુઃખા એ વાત હેવા સ્વિદુ છુ કે નવો
ગિતાર આમાન્ય જનતામા પણ આયુર ત ક જે ભમિત અને ઉત્પાદ છે એ જો કોઈ
ધનાદય જાનની જનતામા હોય તેો આયુરે ને સર રતના મોત તરુ જોવાની જ જરૂર ન
પડે રો મો ઉપર વેદા મતા મેરી મખ્યા સાધારણ જનતાની જોવામા આવતી હતી
અને તેની ભતિ જોઈને તથા જ્યથાનિ માલમીને મદા મગાનુ અગિતત્વ સામે ખડુ
યતુ હતુ કે ગ્યને સામે આજ્ઞા કો મા દાગ યોગ યા પડી ગ્યાનિ પ્રથાને અનુમરી
એમ એ કળ તથા પાન જો ગુના દના જો અને પાનોતો મેટો દગને યનો કે
રથો મે માથે પોમેશન કો વામા આવતુ મ મણી વાર । લદમી રિતિને મ્યુ રા ખડ
કે આમા વખત રહો રગડે કે પલ ન્યોએ જવા । આપ્યો કે પ્રચારમા મરે એ
જરૂરુ છે । લદમીપતિ મોનાના ના તના પોમના મનોદ્વિન અને દુષ્કાવને મારી
ગીને ભણ છે એટલે તેઓના હેવા પ્રમાણે / મોટો ભાગે મે રતન રખુ

પ્રત્યે નાગરિક તથા ગામડાનો દોષ અમારી મેવા થા મરે ખીજા મારે દુરી રાખ
તો હતો અને પોનાને મેવા ગવાની ન રજ એરી ઇન્જા હુની હતી કા નલમી રિતિએ
જે ભાવ આન પ્રાનમા ઉત્પન મ્યો છે તે ભાવ ઉત્તરના અથવા ખીજા રાનોમા આરશે
કોઈ વિમ વિરત કરી । થ ખા ।

૧૫ મી રેકુઆરીમે આગેની આ પેરી કુનુ ન અને પોણાગન એમ ન ધાનોમા લ્હા
લગભગ મધે યયુ તેમ આગેની અને કુનુ નની મ્યુનિસિસાગિગિઓ પે રગ અમાક પ્રાગત
અમિન ન પરો દ્રાગ કુ રતન ગ્યે આયુર । મરત્વ ઉગ આયુ થન અને તે
સાથે એક ગવ સવ સમીતયા મસ ગ તેની ચુરના નમા નગ થા મિનિમોને
તાર તારા તાપવામા આવતી હતી

કુગન—૧૯૧૦ ગવ ગામસાંજોનો મગમા ગાના ગવામા આવેન તેના
વિગેધનો અને મીજો સરકાર તરફથી આવવ પે પૂરતી સદારતા નથી મળતો એ મારે
વિગેધનો આ કુગવો એમ્મે પચાસ નાના મોટા ગાગો અને રાઈગેમા મગેલી લગભગ
બમો સમાઓમા રવ મંગલિથી પાસ રા આમા રહો સાધારણ નાગરિકો મ્યુનિ
નિધન મીટિઓ કીન્ગીમટ મોડો ન રિતી મજાના હતી મેવા ખાસ ઓઓનો પખ
સમાઓ મર્ડ

એમ મે રથો મગમન ટેકા આપવાની વાત પડુ થઈ હતુ ગવાની વિરુ કોઈ
ગ્યો એમ્પણ વોટ નહતો થયો

એનોપથીનો મધુચાગ—અહીં માસ આ ચોગ્ધ અને રાસાયેચ રપ્તુ તો
એનોપથિમ કારાને સરોગ હતો પેનારીની જે સખામા મગમના આગે ર મરી
। ગાજન વિ દ આયુરે મરે આયુરે કુ જાન જેનામા રાસ એવો આાન્ય
મરી (હિ થમીનીમટ) નેઈમે એવા રવ પમાગ થયો ન સખાના નમુખ એમ એના થિ
। ખાર દના મોટો ભાગે મધ થયો રકત । ગાસી મોગ મારગીઓ તરુ મગાનુમિ
ખતાનતા દના આ વરતુ જોઈને મને લખી નસ નના થા મગા કે મુગ અને લાદોગમા
તો વછને નેદને મનગને વાઈ આરી જરાનુ ક્ય ગડ છે પછી એની પામથી કોઈ
જનતનીયોગ્ય મે તો મ્યાથી જ મરે

૧૬મી તારી ૧ બેનાગોમા જે સલા થઈ તેમા હાનમા નથા વરડામા તેમજ ખારી ખારણાઓમા લોકો ઉભા હતા શુ ટપનમા પછુ તેજ દિવસે જુદા જુદા રથજે બે સભાઓ થઈ

૧૭મી તારીખે મહાનન્દી (ન દીસલ) મંત્રિની બાબુમા જ મહાન ૧ ડીપ્તમોકટ વૈદ્ય સ મેલન ભગયુ હણુ એ તિથિએ મહાન દીનો મેળો લાગ્ય છે અને સમગ્ર ફિલ્મ લાગતના લોકો મહાન દી રનાન માટે એ ગ્યા ની યાત્રા કરે છે અહીંનુ તમાવ છક તમીઆની રેલી દેખાય એવા રવ ૭ વગથી ભરેલુ રહે છે લગભગ એક લાખ લોકો ગ્નાન કરવા આવે છે આ મેળામા જ મહાન ૧ સમેનન ભરવામા આવતુ કોઈપે કોઈ સામગ્રી હશે એમ ૯ મ્હી શમ્ભો નથો પા બે રાત જરૂર થઈ એ લોકો અમ થ હતા અને અમાગ દરોનો સન સમનિથી પસાર થયા

૩૦ લક્ષ્મીપતિ આ ધ્ર બાપામા યોગતા હતા હા ડરા ત્પે મોટા બાગે હિન્દીમા અને ૬ તથા હા સુ રશ મેટ્રેબાગે પ્રજામા યોગતા રતા દરેક સભાનો સમાવિત કોલો એ શહેરનો મુનિસિસન એ મેન અથવા કોઈ પ્રતિષ્ઠિત એમ એલ એ (ધારાસભાનો સભાસદ) હોય

૧૮મી ફેબ્રુઆરીએ ગણપાદ્મી દ્રોણાચલમ ગૂડી પામિડી અનન્તપુર પાઠા મ્હી શુગી એમલો કાયકમ ગાયો હનો અન તપુરમા બે કોંગ્રેસ પક્ષના ધારાસભાના સમ્મેલો આસવારિષ્ટને પ્રથમ મરા ૧૦ ન ઉકલે તો ગણનામુ દેવા તેમજ થયા હતા અહીં એમ્ડુ કેહેલુ નેઈએ કે મી ગ તોપાનાચારી સાથે મારી મુલાકાત થયા પહેલાજ એસેમ્બલીના સાર કોંગ્રેસ પક્ષ સભામંદેને આ રીતે ગણનામુ આપવા માટે સમજાવી લેવામા આવ્યા હતા

૧૯મી ફેબ્રુઆરી ૧ મનારે શુગી શુ ટાકન ગેરીડુ ૧૧ ડા ૧૦ તથા બીજે રથજે આ દરોવા પસાર ગયામા આ ૧૧

૨ મી ફેબ્રુઆરીએ ૧૧૦ મોટા કાયકમ હનો સવારે પ્રેક ૧૦ ઉડીને મીન દિવસના આગ સાડાચાગ સુધી એક મરખુ ગયમા હંતુ પડ્યુ મ નવ લી પા ના નિરૂપિત અને કાનહરિત એ રથજો ખાસ વડુન મરવા નેવા છે

આમ્ડુ મધુ મમ હોવા છતા મ્ડુ ચાવતા ચાવતા તિરૂપતિના વિશાગ મંદિરના દશન કરવાના મગી ગયા અહીં બાલાડુનુ મંદિર છે જે ધણુ મોટુ તીથ યાન છે અને દરદરથી યાત્રાળુઓ દશન કરવા આવે છે મંદિર એક પદાડના શીખર ઉપર છે ત્યાં જવાનો ૨ તો પધુ રથણીય છે રાત્રે તેની ૧૧ તરફ વીજળીના પ્રધાસમા મુદર દરમ દેખાય છે

મનહરિત પધુ મેમ મિરને લીવે પ્રસિદ્ધ છે આ મંદિરમા એમ ખીસકોનો એક સપ અને એમ હાથીએ ત શર્દા રી હતી અને એ પ્રજેડુ લગમનની પૂજામા સન્ન હોય જો ૧ ત્યાની મુતિની વિરોધતા છે અહીંના વૈદ્યોને ઉત્સાહ અદ્ભુત હનો ત્યા ગતે નવ બન્ને મમે રહે ચાવતા હતા તેો મ લે ના મજે પહોંચ્યા ૭ અતિથર ચાખી ગયો હતો એટલુ ૧ નિ પજ બીગ સાથીઓ ઉપથી પેશુદ થઈ તતા હતા કે મ હા નમ્મીપતિ ૧ મોપીસ વનાક સુધી તાજ ગદા ર ના હતા મે સ્નાતી ગત મારી મારી તમિષત રાગ નહોતી લાત મગ્યા અને આમનીડુ પાણી એ જોગત મખત ગમ્મી જમીન ઉપર સુક થઈ ગયાસમા તથા લોરીમા મુસામરી અને એ સાથે ચાવીમે કેના મ આ બધુ મારે

માટે નવું હવે ડો. લક્ષ્મીપતિને મારી ગિચ્ચિ ઉપર થા પશુ આવી પુરતું તેઓએ મ્યુ કે મલહગિનના વૈદ્યોનો ઉત્સાહ લગ કરો તેઓ સામ્રાજ્યા આ મળેથી લાપણ સાલળવા આનીને ગતના માડાના સુધી મેડા હતા તેમ ત્યાથી ખરચુ ન હતું મે આશ્રય સાથે જોયુ કે હોનમાં એ પશુ જગ્યા ખાતી નથી અને લોખ ભીંતને ચડેનીને ઉભા છે રાતના બાગથી સાડાનાર સુવી સભા આની ડો. લક્ષ્મીપતિ લાપણ મરતા રતા મને માદ છે કે મિ મુ રજીની ખુશીની પડવાડે તેઓ જીંધમાં ખુશીમાંથી પડી ન જાય માટે એ મહાસુને ડો. લક્ષ્મીપતિએ ઉભો ગાખ્યો હતો આખી આ યાનાનુ ચિદ વારે મારી આખ આગળ આવે છે ત્યારે મને વિચાર આવે છે કે આપણુ મહુ મન આપણા યોડા વખતમાં મહુ કદાચ ફરી મલવિત નથી પહેલા તો મદિ કયુ નથી એની મે ખાતી છે

૨૧મી ફેબ્રુઆરીએ માન ત્રિવે લૂર અને મદ્રાસનો ૧૧૩મ ગાખો હતો પા. એ પૂરતો હતો ત્રિવે લૂરની જનતાએ આમ્બાગિટોની બાબતમાં મત્યામલ વાતી ૦૨૨ પડતા નમને સાથ આપવાની ત્રિસા મરી મદ્રાસ પહેલ્યા ત્યાર અધ્યક્ષનુ જે મગત ૦ વામાં આ યુ તે માટે આયુર્વેદ મહાસભે ૧૧ તરમ્થી મદ્રાસના વધસમાજને ધ તવા આપુ છુ અને ત્યાની જનતાને ઉપકાર માનુ છુ મે ૧૧ ઉપર પાચસોમાં વધારે માણસો હાજર હતા જેમાં મદ્રાસ પોર્ટેશનના મેર ગવનમેન્ટ રૂલ આફ ઈડવન મેડીસીનના પ્રિસિપાન તથા અધ્યાપકો તેમજ મ્યુનિસિપલિટી તથા એસેમ્બલીના ધણા સભ્યો હતા

મદ્રાસમાં જે સરઘમ કાલ્વામાં આવ્યુ તે મદ્રાસના વધોનો ત્યાની જનતા ઉપર કેમ્લો પ્રભાવ છે એ દર્શાવવા કાલ્વામાં આ યુ હતું પપુ નારે ૧૩ વધારે હોય તારે સઘસમાં વખતની બગ્યાદી થાય છે છતા સઘસનુ પ્રચારકર્તા ૧૧ દૃષ્ટિથી મહત્વ છે તે હુ રીકારે છુ એ સરઘસ તો મદ્રાસના પ્રધાનમંડળ ઉપર પ્રભાવ પાડના માટે હતું એટલે કીમ પપુ સાધારણ રીતે મની થકે ત્યા સુધી સરઘસનો કારકમ ૧ ૧૫વો જોષએ મઘસ વિમોટીઆ પખિન હોનમાં પહેલોનીને સમામ થયુ ત્યા મ સત્તા મેવમે પ્ર ન તરમ્થી મ્વાગત મ્યુ અને તેના જવાબમાં માટે જે મર્ધ પ્રધાનમંડળને સભળાનવુ હતું તે સભળાવો દીધુ

સાજના પાચ વાગે આયુર્વેદન્યાર સભા મદ્રાસ તરમ્થી પ્રીતિભોજન હતું તેઓ મારી પાસેથી વિરોધ પ્રશ્નોનો ઉત્તર માગતા રતા પશુ મે એટલું જ છુ કે મદ્રાસના નાઈગ મિનિસ્ટર શ્રી ગજગોપાલાચારીને મળ્યા પછી જ શુ કરતુ / તેનો નિશ્ચય થશે

શ્રી રાજગોપાલાચારીએ ડો. લક્ષ્મીપતિને જે પત્રો લખ્યા રતા પેલા પત્રમાં લખ્યુ હતું કે એલોપથિક તથા આયુર્વેદિક વાઓમાં કાર્ષ તમવત રાખવામાં નહિ આવે એ મ ઉપર સરખી ગીતે લાઈસેન્સ રી લાગતો અને વૈદ્યને આસરઅગિષ્ટ દરની આપનામાં કાર્ષ વાધો નહિ આવે અને દરદીઓ લાઈસેન્સ લેવાના કેમીટી પાસેથી ઓપધ લઈ ડકો બીજો પત્ર મારી મુનામત વિષે હતો એમાં અમને અનુકૂળ વખતે તેઓને બીજુ ધણુ મામ હોવા છતા મુલામત આપવાનું મ્યુન કયુ હતું

સાજના ૭ બજે અમે આ ડો. લક્ષ્મીપતિનુ મુદર આગેન્યાત્રમ જોવા માટે આનડી ગયા હતા અને ગતે ત્યાં જ સુના હતા અમે આ યાત્રામાં પૂરી ડીવ લીધી હાય એવી એ પહેલી ગત હતી

વીસમીએ મવાગના છત્રી ગાડીમાં પાછા મદ્રાસ આયા ૮ બજે ઈડવન મેડીસીન મૂલ તરમ્થી માનપત્ર હતું ત્યા કે શ્રી નિવાસમૂતિ શ્રી એન માધવ મીનન

શ્રી હૃદયમાં આપગર તથા ડો કૃષ્ણગવને મળવાનું બધું એ સરથાએ ? સ્વામી
મૃત્યુ તે માટે આભારી હોવા છતાં એ સમયાના લક્ષ સાથે હું સમન નથી ડો પગલને
તથા ઋષિ મુનિઓ તો આયુરવેદમાં સુદૃઢતાની પરા ડો ઈચ્છે છે પરંતુ પાશ્ચાત્ય અને આયુ
વેદિક ચિકિત્સાની જે મેળવણી એ સરથાનું લક્ષ્ય છે તે સાથે તો મારો પણ થોડો વિરોધ
છે હું અમિશ્રણનો વિરોધી નથી પણ એ સમિત્રપ આયુર્વેદના વિદ્વાનો દ્વારા થાય એમ
હું ઈચ્છું છું અને પણ દાખતરો દ્વારા થાય એમ નથી ઇચ્છું કોઈ પોતાની રીતે જા
સરથાએ આયુર્વેદની ઘણી મેરા મરી છે અને તેના ત્રિ સંપાન કે ૭ નિવિરામવૃત્તિએ
મનસમીરિના વિપોખા જે આયુર્વેદ સાદિય મગદ કષ્ટ છે તે તો આધુનિક સાહિત્યમાં
અતિમ છે

શ્રી રાજા રામના સર્ગી સાથે મુનાકાત—બપો દા બે માર્ક એટલે જોઈએ
મનસા ત્રીમીઅગ થી જોગો રાનાઆગેની મુનાકાત થઈ તેઓ પી આયુર્વેદ વિરોધી
પિત્તિ ના હું ચીકણો હતો અને તેઓ સાથે લગ્નવા તેવાર હતો પા ૧ લગ્નમીપનિ
જેઓ પા પી પરિસ્થિતિ નક્કે છે તેઓએ મને ખૂબ આજ્ઞા મળવાની સચવા કરી
હતી અને એ પ્રયત્ના અજુસાગ ત્યાની પ્રધાને અજુસાગે મને તરત મ એક સતર
બાટ ધણુ તેઓ હસી પડ્યા અને બોલ્યા કે આની રુ જરૂર હતી ?

પરંતુ બીજી / કાણે તેઓએ આજ્ઞા તથા કટાક્ષ શરૂ થી તેઓએ મૃત્યુ કે
પા ૧ બે જોડે ફરચી નમે આ દશમાં આવા હો તે અતીતા પેટેટોમ ઉપરથી મને ત
મોરી શકાય માગે ? મહી પા ૧ મ જેવા મધા તો જે કિં અતીની સરાર ઇલા રવા
વધારે કૃપાળુ અને ક્ષમાવાળી છે

મ કહ્યું આપનું કથન ઉદારતારહિત છે માર જો આકગ શબ્દો કહેવાનો જોખમ
પૂરો રવાનો હોત તો મારે મદ્રાસ આવવાની જરૂર નહતી પરંતુ કે માગ માત્રમાં હું સગ
મારને કહો મા મોર શબ્દો સલામતી શુધ્ધ જેના પુગના પ્રપાઓમાં મનશે અકોસો
રોગ શબ્દોથી માસ દૂર રહેવા ઈચ્છુ છું કાપુકે કોત્રેમ પી બદનામી કરતા માર મન
અચાલ છે કોત્રેસ પોતાના અવેશીના લક્ષ્યને ચુકી નર છે કે કોત્રેસે પોતાની નિનિત્ર
તોડી અથવા અમને અવાય થી એવું એકુ પેટેટોમ ઉપરથી જોનતા મને માર નથી
લાગતું એકેસની ની પ્રજાગા હું મારી પાતાની હાર અમળું છું

શ્રી રાજોપ સાચારી—ત્ય તમે સાચો પટના અતી આનવા પી તરી કેમ લીધી ?
મ કવ્યુ મગણુ કે મને મન ના તની સાચી વધાર આશા હતી અને મદ્રાસ સરકારે
જ મને સૌથી વધારે વિગત મારી આયુરની ઠાલિ તો હું રહી પશુ આયુર્વેદને પ્રકમાન
પહેચાડવાની આપે તવારી ગ છે આસવાગિષ્ટોને પ્રમા ગાળિને આર અમારી અર્થો
ચિકિત્સા નહ મને છે

શ્રી રાજોપાલાચારી—પણ એ નિયમ કાંઈ એ ના રવા માટે પી બના થો જે ?
પ્રજાઈ પ્રમાયમાં આકોટાલ હશે તે તે પદ્ધતી મયીદામાં આવી તો આસવાગિષ્ટોમાં
તો બીજી રુ વધારે આકોટાલ હોય છે

મે—આસવોમાં ખીરથી વધારે આકોટાલ હોય છે એ વાત છુન પણ ખીર
પીવાથી માજસને શી મદ છે બીજી એ અથવા મે જાટલી પી શકાય છે અરે

પીનાગ ચાગ ચાગ બાટલી પી જાય છે પણ આમન તો એ આમથી વધારે નથી પી શકે તો એ ચાગ આમથી વધારે પીવામાં આવે તો ઓરની માત્રા વધી જવાથી શરીરમાં વિષાગ ઉત્પન્ન થાય છે એ આમ આમન પીનામાં આવે તો ઝાડા થઈ જાય પછી નશાની વાત તો ગળે ગળી જે સ્ત્રીથી નો ન થાય એની દારૂમાં ગણતરી કરવી એથી વધારે અવેગ થયું

શ્રી રાજગોપાલ ચારી—આશ્વાગિષ્ઠની એ । બાટલી ગળવામાં તથા પોતાની વામાં આમવાગિષ્ઠ આપવામાં વેલોને નાથો નહિ આવે એવો માર્ગ પણ પદ્ધતી ૦ મેં મારા છે

અહો । હૃદયીપતિ ઉરે રહી મેલ્યા કે આ વિષયમાં આપે જે પત્ર મને નખે તો મ અધ્યયને બતાવ્યો છે આપે એમાં લખ્યું છે કે વેલોને આમન આપવામાં મારા જાતની મુશ્કેલી નહિ પડે મારા જે સાદા સમાજ કેમીટો એવી દવા તથા મરી આપો મને અને અધ્યક્ષો આ વચ્ચે જલુ એ થશે । મારે આમાં ગામડાના વેલોની પગિચિતિનું સંવચા અજ્ઞાન દેખાય છે એ પત્ર લખતાર આપ મૂલી મારા મારા મારા વેલોને વા એમરી છે જનતેજ વા મનાવે છે અને પોતેજ દ દીને દસ આપે છે ત્યા કેમિસ્ટ કેવો અને ફૂગિસ્ટ કેવો । હાલથી મારા નવો આઈ સી એસ પ્રાઇમિનિટર થઈને આવો । હોય અને હાલતવપની દવાથી તદન અપગિચિત હો । અને જેવી વાત મેં તેવી વાતો મારા છે અને ગામડાંએ મારે અતિમાદ મારા હોવાતો દાવો કરે છે ।

શ્રી રાજગોપાલાચારી—મરી પડ્યા અને બોલ્યા કે મને વાની બાબતમાં વિગેરનોન કરેલું માનવું પડે છે

મેં—આપના વિશેષ એટલે મારા અને મુખ્ય વિગેરન તે હો ગળા આપના હે થ મિનિટર હો ગળન એ એવા મત્રાજના અટલી છે કે જે મત્રદારે ભાગતના ઉચ્ચ અને મધ્યમરણીના કુરુબોમાં પદના ઓરોપચાગને બદલે । મેં ત્રિમિદ કર્યો અને તેની દેવ પાડી હાનમાં જે રે મુધરેતા શહરીને છાડી વ્હીરખી ખીગ અને પીનામર્મ વગેરે પીવો એ મુધારાનું લખણ ના । મારે તો એન મુખ્ય મુદ્દા મેનોપચિક । મારા મે એનોપથીમા મારે પ્રવાહી પાય નશા । મારે હોવાથી દામનતને નર્વ ત્રવાહી પાયોમાં શરામ દમાય છે મારે આયુર્વેદીય ઓરોધાની બાબતમાં તેઓને પૂછવું વચ અને અયોગ્ય છે તમે તમારો પાલિય મર્કડ લુએ વ્હીરખાના નજારી મેનાન થઈ ગયેના મર્કડો આમરી પમ ત્યા હશે પણ આમન પીને બેભા । બનેનો એકેય માણસ આખા ભારતમાં હિ મળે મારાકે નમા મારે એને ગો માર નથી

શ્રી રાજગોપાલાચારી—નશા એ ન શકે મવાન નથી જે વસ્તુમાં આદકોહોન હોય તના ઉપર ટેક નાખ્યો છે

મેં—એ મને તો કેટલાક શક્તિમાં મેમમાં જેમ ધરના બાદ પાયોમાં પણ આ કોહોવ ઉત્પન્ન થઈ તો હ માણુમને સાધારણ અતથી પણ કોઈ વાગ નશાની અમગ થાય છે આ રીતે તો મારી મારે મેમમાંથી ના મારે તે મમનનું નથી પણ ત્રયોગન નમગ માત્ર આ કોહોલથી લખી ઉચ્ચ મેમ નથી

(અહો મનાન ધમ મધપા । આમવાગિષ્ઠ વગેરે મનધમાં કેટલીક વચા થઈ પણ લનાજના કયથી તે છોડી દીધી છે)

જેનકે શ્રી રાજગોપાલાચારીએ મ્હુ કે પણ તમે ઢિઠો છો શુ ?

મે—એટલુ જ કે નહો અને આસનાગિષ્ટો ઉપર પાદચિત ગયો ઉત્તિ અને મે
તો આને ઘણી મ્હી પણ હવે થ મા સુખ મહેવા દીઓ

શ્રી રાજગોપાલાચારી—જો વાઈએ મ રી વાર્ષિક ૩ ૦૫ થી ઓછી દરીએ તો
તમારે મ્હુન છે

૧ લક્ષ્મીપતિ—હિ પેના તો આ ટેમ આવજ માટે નથી પણ ૧૦૫ થી માટે
જે એ ખાતી આપો તથી આપણી વાત જાગળ ચાને

પ્રાર્થમભિનિરતરે ખાતી આ રી ૨ મા ટે મ મઘ વિરેન માટે જ છે આવક વધા વા
માટે નથી

મ—તો પછી આટલો ભાર ટે મ ચા માટે ?

શ્રી રાજગોપાલાચારી—એ પ્રોધા થઈ શકે ન

૧ લક્ષ્મીપતિ—૧ રાજગો મને ટેલીફન નાં ન્તા ૨ જો પેઠ મ્હુ ૧૫ સ્વી ૧૨ કરે
તો આ ટેમ ૧૫ ૧ ૨ ૫ ગવામા આને પણ મે મ્હુન ન પુ મ લુ કે તમે જ્યારે
પચીસ કપીઆ ટે મ મપ્પો ત્યારે આપ નુલી ગા ૨ જે હજારો વધો મામડાઓમા
ગીને જનતાની મેવા રે છે તેઓ મહીને રૂપીઓ એ પણ દખના નથી આપ પાચ ૩
ટેક્સની વધાર કરે છે કા જુ આપને મન એ ઓછો છે પણ જે વધોને સેવાના બદનામા
કે જ દુખી ગા ૧૧ આશીવા અને ભાત તથા આમનીનુ પાણી ખાવા મળે એટલી જેની
આવ છે તેઓ રૂપીઆ પાચ પણ પાથી ભરવાના રતા ? આપનો જ મ તો મામડામા
થરા છે તો એ વેદોનુ ચિન મન આજળ ખુ રી જુઓ

શ્રી રાજગોપાલાચારી—ત્યારે વેદોને લાઇસે રા મફત આપીએ

મ—સમા રા વધો કોઈપણ મિથિતિમા લાઇસે મ લેવા ખુશી નથી મામડાના
વધતુ વન સેતો ત્યાગનુ જીવન છે આપે કતરી માટે મોગી મોગી કાલેને ઉવાડી અને
વૈજ્ઞાનિક મતરો ઉત્પન મ્હી ૨ જે પોના જીવનુ લક્ષ્ય જનતાના ખીસા મતરવાનું છે
આપ ઘણી મતેનત રી પણ એ લોકો મામડામા ન જા ભારતવત્તા સાત લાખ મામડની
સેવા તો વેદોએ ૧ રી છે મામડાનો વધ વૈજ્ઞાનિક છે કે અવગાનિક અનુજ બોલી શકે
છે કે મરફત પણ નથી પોરી શ તો એ ત્રજ તથી પુ મેનિ સહાર મામડાનો એક ૧
આધાર છે અમખ્ય શત્રુખીઓથી એજ મામડી મેવા કર્યા રે છે રેમથી પીડાતો
મામડીઓ તેની હુપડીમા જા છે અને આજ્ઞામત મેરાવે છે આજુ મામડેને માન
આપે જે મ્હુ હુપડુ એ મ્હી જે ના મનના ક્યાણ માટે પૂરી પ્રવતન થાય છે
એ મ્હી રમા જીવી પોરીસ અભડાવે તથા ગમે તેમા અતિનયી શબ્દોમા લાઈસે સ માને
એ કિ નહિ અને જો તેમો ૧૩ જાશવા નથી તો દારૂ ખનાવવાનો પગવાનો સામાટે
ગમે ? એ કિ ન મને

શ્રી રાજગોપાલાચારી મહેવા લાગ્યા ૨ આયુવદમા મઘનિપેધ તો છે હિ મન
મંજીવની આ કિ રીય નથામર વરતુઓ છે

મ—ઓવી ચાર પાચ રસ્તુઓ છે પણ એને કોઈ બનાવતુ નથી

શ્રી રાજગોપાલાચારી—જો આમવારિષ્ટો ઉપરથી પ્રતિમધ દાની નાખવામાં આવે

અને જે ચાર પાંચ નશાવાળા ઔષધો ૩ તેના ઉપર નામની રૂ ૧ જેવી લાઠસે મ રી રાખનામાં આવે તો કલુન છે ?

મેં—આ માટે તો મારે ફરી પેલાને મ ૧ પૂછવો પડે

શ્રી ગંગગોપાલાચારી—મેં આપની સાથે બધી વાતચિત સ્પષ્ટ રી છે ગાઇ પડે । નવી ૧૫થો દને જે તમે આવી રીતે નાન ૨ શો તો ૮ પથુ મેં જે રાત મરી છે તેમાંથી પાછો ૮૬૧ ૦ શિ જે પેલો તરફથી પૂરી નાટાનાટ કરવાનો તમને અધિકાર ન હોય તો વખત મગાડવાનો જરૂર નથી

મ—જો આપ આસવારિષ્ટોને પ્રતિબંધમાંથી મુક્ત કરો અને માદક સુખોની જે બેચાર બનાવટ છે તેના ઉપર ૦૮ વાર્ષિક આગ આના કે એક રૂપિયા જેટલો કે નાખો તો વેંધાને મનાવી લેવાનો ૦૦૫૦ ૩

પ્રીતીચંદ્રે ક્ષુ મારે કલુન છે ? મિ મુ ગુરુએ પૂછ્યું કે આ ખમર અને નર્તમાન પત્રોમાં આપી શકાયે ? પ્રીતીચંદ્રે મોન ૧૫થું મિ મુકુરુએ બીજવાગ પૂછના તેઓએ ક્ષુ હા મારે જેનો જરાય સાપતો એવું ૧૪ ૨૨એ ન ચારના દેવો

મ—ત્યાથી નીકળતા પ્રીતીચંદ્રે ધ યા આપ્યો અને કલુ કે એક વખત મેવો હતો કે ધાર અમ ૧ પદ્મપાતપૂજ મ શા માટે નથી જરૂર એમ કહીને અમે લાડવા તમાર થતા હતા ત્યારે અત્યારે વગર વાકે પથુ અમને દડ નથી દેતા એ માટે ઉપકૃત છીએ એમ બદીએ છીએ

પ્રીતીચંદ્રે માથે નાતચિત થઈ તેના સાગશ મ આપ્યો છે જે વાતો આવવી રી મળે છે તે મુખ્યત્વે મદ્રાસગના અધિ રીની ગચારૂપ હતી શ્રી ગંગગોપાલાચારીના નત પ્રમાણે પ્રા તીય રંગના ૧ આ વા પછી ૧૧ લા મરથા માથે પ્રા તીય મ કા ન મ્નો મેળધ ગહેનો નથી મદ્રાસ સરકાર તાના વદ્યા રી વાત ગાલગરા તેવા છે બહાગનાની નહિ વચ્ચે એમણે એ પથુ મ્નુ કે કાલે કોઈ બીજુ મડળ ઉભુ થાય તો પમારે શુ કરવું ? પથુ મ કલુ કે ત્રી ૧ વર્ષથી તો આ મહામડળ જ વેંધોની મુખ્ય લાનતીય મરથા છે અને કો ૧ પ્રા ત પ્રેનાથી હુગે નથી મેં આ વાતચિત દરમીયાન એ પથુ જોયું કે મદ્રાસના પ્રીતીચંદ્રેને આયુરુ ઉપર બીલકુન શ્રદ્ધા નથી મોટલુ જ નહિ પણ તેઓ એને સંદેશી પથુ ગણતા નથી । ગંગન ઉપર સેઓને અધ ભક્તિ છે અને જેમ એ નચાવે તેમ નાચે છે

તેજ દિવસે માંજે ૪ ડીસન મેડીકલ પ્રે ટીસનસ કો ફો સ વિમ્પેરીઆ ગાડનમાં લરવામાં આવી હતી તે ખેલા અમને પ્રીતિભોજન આપવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં મદ્રાસ એસેમ્બલીના સ્પીકર શ્રી સામ મૂર્તિ અધ્યક્ષ હતા કો ફર મમાં અમે ચારે લાપજો આપ્યા આ પછી જેટલી સભાઓ થઈ તેમાં આમનરિષ્ટનો પ્રશ્ન પ તો મૂક્યો માત્ર આયુર્વેદિક મી રોગ્દ્રોનો જ પ્રશ્ન ગલા

અશ્વિદેવો અને આયુર્વેદનો ઇતિહાસ

(અનુસંધાન ભાગ્યી નાહ)

આ માનમાં રૂઢિચુસ્ત રીતિ અશ્વિનો જેની જ છે મધ્ય નરતિએ યજ્ઞમાં રૂઢિ ભાગ ન આપ્યો અને રૂઢિ દાના રતનો નાશ કરો વગેરે પૌરાણિક મ્હા પ્રમિદ છે પણ મૂળ જાનના અને જગતીઓના વગેરે અને એ રૂઢિ તે વે મા સિવમત્તમ ઓધી મોટા વેદ કહ્યા છે (સુ ૨-૩-૧૪) મનનથી કે પ્રજા પ્રાચીન જગત આર્યેતર દનિમા આર્યા રતા વૈદ્યક જ્ઞાન વધાર અને શરૂઆતમાં અનાર્યોની પડુ મૂગ નહોતી ત્યારે આર્યો અનાર્યો પાસેથી વૈદ્યક પડુ શીખ્યા પણ પછી વધે જોખવા માટે વાગવા અનાર્યાના પરિચયમાં જેને આવડુ પડતુ તે વૈદ્યો તરફ પાછાના જગત તિરસ્કાર વૃત્તિ જગી જે અશ્વિદેવોને યજ્ઞમાં ભાગ ન આપનાની મ્હામાં પ્રતિબિંબિત થઇ છે પણ વૈદ્યોએ આ તિરસ્કારને બહુ ગણ્યો હોય એમ લાગતો નથી અને હવેટ તો કોઈ વધે અતિપ્રતિષ્ઠિત ઋત્વિજોની માફ રીતે લીધે અટખી પડેલા યજ્ઞકાયને માદગી દૂર કરીને ફરી ચાતુ પુ દાવ—આવા કોઈ મધને લીધે રૂઢિકની ઉપયોગિતા નજરમાં આવના જગત અશ્વિદેવોને ભાગ તેઓએ યજ્ઞમાં માત્ર આધી આયુ તેથી ચાતુ યજ્ઞની સુસ્તોક્ત કયા (સુ ૫ ૧) પ્રયજ્ઞમાં પાત્રી

અશ્વિદેવો મનથી ઉપલી તથામા આજી હટની વૃત્તિ છે જે તો મ્હવેટ છે આ જરિ આર્યોએ રાષ્ટ્રવિધાને અપનાવી—આયુર્વેદને ઉપવ ગણ્યો હતા ગર્ભ નહિ ધમશાસ્ત્રમાં પણ ધધાને દનકો ગણ્યા છે મનુષ્યે માત્ર જાનાર નેનાર જગનાર દ્વમદિગમાં પૂર જનાર અને વચકનો ધધો જનાર બાહ્યજોને દ્વમમમાં તથા પિતૃક્રમમાં જમાડનાની ના પાડી છે (મનુ અ ૩ ૧૫)

મામ વચનાર દિમાને ઉત્તમન આપે જ અને વેપારી અસત્યને ઉત્તમન આપે છે માટે અમે જેમ હનડા તેમ વધે સમસ્તક રંગે વાગ શોચ-પવિત્રતાના ત્યાગો ઉત્તમન આપે છે એમ ગણ્યુ દરો ગમે તેમ પણ આખરેહટની વૃત્તિ તો અદો પણ ર્પટ છે જો કે પ્રાચીન વધોએ લગવા જોનાગ વગેરે જગલી લોકોનો પરિચય વધેક જ્ઞાન માટે આવશ્યક ગણ્યો છે જુઓ ચર નો ઉપદેશ—

લોપધીર્નામરૂપામ્યા જાન્તે લ્લપચાનન ।

અનિપાથેનગોપાત્ર વે જાન્ય વનચારિણ ॥

ચર સુ-અ-૧-૧-૧૧૮

જતા આ ઉપગ્રથી ધમશાસ્ત્રની અમ થી વધો મુક્ત હતા એમ ન માનતુ સુત્રમ્હા બાહ્ય મનિય અને વરતને જ ઉત્તમન આપીને આયુર્વેદ લજાવવો એવુ વિધાન છે (સુ-અ-૨) અનમત કુનયુષ્મપદ શરૂને પણ ઉપનમન વગર લજાવવાતું કહ્યું છે આ માટે ઉંચામાં ઉંચા બાહ્યજોને વેગ રૂઢિ તરીકે રૂઢિના હતા મળ્યા બાહ્યજોને થ પત્નીઓ હતી-એટલે પુત્રો પણ હોના જ-કાચિત્ બાહ્યજ પુત્ર જગતા થતુ પુત્ર વધારે ગુણવાન અને બુદ્ધિવાન પણ હોય

ઉપર પ્રમાણ અશ્વિદેવો મનથી એ તથાતુ અનિદામિત્ત રૂઢિય મને ચાતુ લ જે છે પણ દરે વેદવર્ગ રૂઢિ વા માહિત્તમાં જગા ઉડા ઉનરીએ વે ના જૂનામાં જૂન

ભાગમાં અધિ વેદોને એવાં જ વધારા નથી અધિ અને ૩૨ પેઠે જ અધિ નરણુ ઈંદ્ર મરુત તથા અરુતીને પણ લિપકુ કરે ૧૮

મિષકમ ત્વા મિષવા ગણોતિ । ૪૩ ૨-૩૩-૪

આ લિપકુતમ સર્વ નર વૈદ્ય તે ૩ એમજ

અગ્નિચંદ્રાદિયક્તા પ્રથમા છે યો મિષકુ । યજુવ મં ૧૬-૫

આ મત્રનો પ્રથમ ૫ લિપકુ તે પતુર જ

પછી અગ્નિદ્યને નીચેના મત્રમાં લિપકુ દેવ ૩

જાતનદો ગ્ન ૨ મિષક મિષવસ્યાસિ કતા । અથા મં ૫-૨૮-૧
વરણુને ઉદ્દશીને કહેતુ છે ૩—

વરણ મિષવા પતિ । યજુવ ૨૧-૪

વરુણો મિષકુ । ૨૧-૫૮

ઈંદ્રને પણ વધારા કહે ૧ છે—

દૃઢદંત મિષવ યજુવ ૨૮

મરુતનાં ઔપધેનો નીચેના મત્રમાં ઉદ્દેવ ૩—

યા વો મિષવા મરુત । ૪ - ૩-૧૩

અને મત્રવતીને પણ લિપકુ કહે ૧ છે—

સરસ્વતી મિષકુ યજુવ ૨૧-૩

અહો જો મત્ર ૧ ૧ ૧ નરીકે ૨૩ ૧ ૨ તે ઉપગત ઉપ કહના દેવોનો વૈદ્ય માથે મગધ વતારનાગ બી ૧ પણ મત્રો ૭ ઉપમા માટે જુગો મિત્રી ૧૫ ૧ મુખા પાપાપનુ હીન્દરી ગોર ન હીન્દ્ર મેરીસીન ૩ ૧ અત ૨ પગ આ ઉ વેળોના મિત્રાગ્મા બહુ ઉડા ઉતરનાની જરૂર નથી પણ રિપ્ત નપિગોનુ આ ૧૧મત્રમાં માનસિ ૧૧૫ મમજના માટે પહેલા નરણુના જ શન કરીએ વરણુ આયોના ધણા જ પ્રાચીન દેવ છે માથુ મરી ઈંગ્લીઓ અને આર્યો માથે ગહેતા તે વખતના પણ આપણને નરણુ દેવના ઈતર સ્વરૂપ માથે કાઠ મત્ર નથી કેવળ એના લિપકુપના શન મરવાના છે વરણુ વેળોને સ્થાપે તા નિયમો લગ કરનાર-પ્રાચીને જોઈ ગરી શિક્ષા કરે છે આ રિપ્તમાં એતરેય સાહિત્યનુ સાખ્યાન જેમાં હસ્તિય દ્રને વરણુને તેણે આજે વચન ન પ્રાણવા માટે જો ૨ થવાની વાત છે તે ખાસ દાખનો છે વળી આ મા વતાર-વરણુનો જો ૨ સાથે મળ્યો એ આ થી ધજો જુગો છે સગ્ગે (૭-૮૧-૮૬)માં વરણુની જો ૨ મગધવાની શક્તિનો ઉલ્લેખ છે અને વધાર આથય ૧૨ વાત તો એ છે કે સુમેરીઅન દેવોમાના પ્રાચીનમત્ર ૧૧૧૩ કે એએનીઝ નરણુ પેઠે સમુ ૧૧ દેવ ગણાતા એને પણ વધાર માથે મગધ દેવો પણ ગોના પુત્ર મત્ર નિ ૧૧૧૩ પાષીને જોઈ ૧૨થી એ દુખી કરતા એમ કહેવાય છે (જુગો હીન્દરી યોદ્ધા ઈન્દ્રીઅન મેરીસીન ૩ ૧ ૧ ૧૩૧-૧૩૨)

વળી આ સુમેરીઅન મરુતિ માથે મોહો જેડેરાવાળી ઈંદ્ર મ પૂરે ૭ ૦૦ની મંદુતિનો નિમ્ન મત્ર છે એમ તદ્દિતો મત્ર છે એ વા ગખવાનુ છે

અને હેવટ વરણુને સગ્ગે (૫-૭ -)માં ૩૬ હેવ છે એ પણ ધ્યાનમાં ગખવાની જરૂર છે

સિદ્ધભેષજ મણિમાલા

[અનુમધાત એપ્રિલ અક ૪ પૃ ૧૨૮ થી ચાલુ]

અથ સધાનમ્

આમ્રાણામધપક્વાના કુર્યાતપેશોઽર્હતત્ત્વચામ્ ।
મનાગ્વિગાય માળ્ડાત સમાર્ઘ્નમિવિગ્નિપત્ ॥૨૧૫॥
આમ્રપાદો ગુટ ક્વિં ચ તત્પાદ પાટવ રા ।
તત્તુ યે મેત્રિકામુર્યો અષ્ટ સપત્તયત્ ॥૨૧૬॥
તથાઽત્ર ત ચતુર્થાંશ તલિના પિત્તકાગ્નિ ।
રાત્રિસ્તતોઽપિ તુર્યાંશ દિદ્ધુ રાઘટમાશકચ્ ॥૨૧૭॥
કટાહપકકટુકૃતૈઃ યોગ્યે સરામટે ।
ગુડ્ઢ વિનૈવ સમાઘ સવમયારચાયત્ ॥૨૧૮॥
ઘઙ્ગીકૃત્ય સમુત્તાર્ય ગુડ પ્રવિન્નિરદનુ ।
અસેતિપધાય માળ્ડાત્યમિતિ સધાનપદ્ધતિ ॥૨૧૯॥

અર્ધપાકેલી કેરીને પ્રથમ સારી ગતે ઘોઈ નાખી પછી હોલી તેને જોણી ઉપર જોણીને હોલ ગી નાખવો પછી રરઁજ ગરણીમા ભરીને નીચે પ્રમાણે મસાલો અદર નાખવો કેરીના વળનથી ચોથા ભાગનો ગોળ ગોળથી ચોથા ભાગનું દળણુ મીઠુ મીઠાના સરખે ભાગે મેથી અને રાઈ (મેથી અને ગાંજીને થઇ મોઢા જેટલા) લેવા મગસીયા તેનમા ગાંધમેથીને રોડી નાખવી મેથીથી ચોથા ભાગની તજેની રાઈ રાઈથી ચોથા ભાગની દલદર દળદરથી આઠમા ભાગની દિંગ લેવી એઁ કટાઈમા મગસીયા તેનમા દિંગનો ચવાગ મુખે અને પછી ગોળ સિરાયની અવ ચીન્તે—અધુ જ કટાઈની આર નાખવુ અધુ એઁ ચાય જેટલે ઉતારી લઈ તેમા ગોળ ભેળવી દવો પછી ગરણીમા ભરીને ટો ગરાળઁ અધ મરી દેવુ આ થઈ અધ્યાપાની રીત (કેરીના છુદાની આ જનાજટ છે)

સિદ્ધ ત્યાદાન્નસધાનમતિકા ત ત્રિમાસત્ત્વમ્ ।

ઉષ્ચકે રસનાજાહ્યમોચન મત્તરોચનમ્ ॥૨૨૦॥

મેથીન્નગળનિશામિ સમ્રતગર્ભઽપિતલમાશુકે ।

વાઝામચિરાલટુનિ મિગતિ ત્રિમોઘતિ પરાઽપ્યરચિ ॥૨૨૧॥

તથુ મરિના પછી અથાણુ તૈયાગ અથાઈ ગયુ કહેવાન અથાપુ જીભની જડનાને જીભનીથી તેડનાગ અને ખાવા ઉપર રુચિ ઉત્પન્ન રનાર છે નાની કેરીના આગ ફાડીવા જતાવી તેમા મેથી મીઠુ દળદર મગસા ધાણા મગસ

મમાલો ઝોરે જરીઃ તે કરીઓને તેનમા ગુણી ગણી મૂખી આ કરીના ગુણના પશુ
અત્યંત રુચિપ્રદ છે

માસં સપ્રાયસાત ગુર મધુરસ શુદ્ધ ચ યસુચૈ—

હથ સામિ દિવા તજગતિ મિગતિતિ વાહ્લનૃપભેદાત્ ।

મેદન સ્વાદુ રક્ત રચિત્વતિષ્ઠુર્ગિજાતનાથ

સ્નિગ્ધ મદાગ્યપચ્ય કષિ ગુર મ પુર વિચ્છિલ વૃથ્યમયત્ ॥૨૨૨॥

માસ આદિ વાતન શુર મધુર શુદ્ધ (શીવ વધાગનાર) બલ (11 આપનાર)
હથ (હવને દિતકર) જહરાગિને પ્રાપ્ત ના છે ના આનુષ એવા મામના એ છે ।
જગતમા જાણીતા છે જગતમાયે પેસામના રોગોને દણના મધુર રુમ રુચિપ્રદ
પચવામા અત્યંત હનકુ ઉત્તરી અને વાયુને દાનાર છે આનુષમામ ગિજા છે જહરાગિ
મદ કરનાર અને અપચ્ય છે પચવામા જારે છે મધુર છે વિચ્છિલ છે વૃથ્ય છે હદ કરનાર છે

અથ જ્ઞાતાનિ

વાસ્તુકદિતય વિપાકકટુક વચ સર ક્ષારલ

દુર્ગામાસૃગગેચકામિમૃદુતા પ્લીહત્રિદોષાપહમ્

પોતાત્રી ક્ષ્ણકાસપિત્તપચનારોચપદા ગુરુત્

પાલકયા ક્ષ્ણકાસલ ગુર હિમા વિષ્ણ્વિની મેદિની ॥૨૨૩॥

જ ને જાતની દાકાની ભાજી (મોટા પાન અને નાના પાનવાળી એ તોતો લખતો)
શક્તિ આપનાર હ અગત્યના ક્ષારો શરીરન અપનાર છે વિપા મા કટુ છે હરસમા પાકુ
સોદી અરુચિ જહરાગિની મ ના રોગની વૃદ્ધિ અને પ્રભેય રોગોને દરનાર છે
પોષર્તુ શાક હ કરનાર છે રક્તપિત્ત વાયુ અને અગ્નિને દરનાર છે વીરપ્રદ છે
પાલકાની ભાજી કદ અ નાથુને કરનાર પચવામા જારે હદી પેગો શુદ્ધપ્રદ
ગુનારો અને રચક છે ૧

પિત્તજ્વસ્ત્વહ્લીયો લઘુ શિશિરસરોડસક્ષ્ણોડતિરુચ્યા

લોણા રક્ષાપ્રભુર્જો ક્ષ્ણપ્રજનહરા દ્રોષત્રી ક્ષીલ્લના પિ ।

ચુકા સ્વાદ્વી રુચિવૃદ્ધવના જ્યેષ્ઠાડમ્લા ભિષિદા

મેદી દવાડમિદાત્રી ક્રિમિક્ષ્ણવગ્ધસિની વદ્ધવિરુચ ॥૨૨૪॥

તાદયમાની ભાજી પિત્તને દહનારી છે પચવામા હલકા છે રી છે સાર છે
રક્તરોષ અને મૂત્રને દાનાર છે અને અતિરુચિ છે લુહીની ભાજી રુક્ષ અગ્ન શુર

૧ વાસ્તુ ને ગજનિષ્કટકારી શાક ૧ શામ્લો રાજ્ય ગણા પે છે પાલકની ભજી
(Spinach)મા લોહકટુ માત્ર પ્રમાણ્ય છે અને તેથી મૂરોપિચતો આ ભાજી ખૂબ ખાવ છે
વિગમિત એ પણ સારા પ્રમાણ્ય છે આ ભાજીને વપરાશ શુદ્ધરતમાં વધારવા રોગ છે

૩૩ અને નાથુને ૬ ૧૨, જગ્નિ પ્રપ્તિ કરનાર અને કહી છે સુખની લાજ સ્વાદમા મધુર છે સુચિપ્રદ છે નાથુ કરનાર નથી, ૩૪ કરનાર છે રહેજ ખાતી છે, પચવામા દુનની છે મેધીની લાજ દુધ છે જગ્નિ નિષ્પિ કરનાર છે કૃમિ ૩૫ વાયુનો નાર કરનાર છે ઝાડો બાધનાર છે

કિશ્ચિત્તરા શીતતરા સપાત્તજેષ્ઠા સરોવ્યા મુરુ ચ નીલી ।

દદ્રુપત્ર મૃતુલ ગમ્ધન આસે ચ ઠાસે કથિત કંકણમ્ ॥૨૫॥

ગળીના પાનનુ થાક રહેજ રચક છે અત્યંત દંડુ છે, વાયુ અને ૩૬ કરનાર ૩ રુક્ષ છે મધુર છે

કુવાડીયાના કુમળા પાનની લાજ કૃમિધન છે કફધન છે શ્વેતમા અને કાસમા દિનકર છે

સર્વહિમા ઘારચિત્ર ધક્રાનિ સાષ્ટોલ્લિકાતૂલકફાનિલાનિ ।

આ માગુમચયથુદરાણિ લિંગોતિ સેદુળ્લદલસ્ય શાકમ્ ॥૨૬॥

દ્યોતનાપાનનુ ૩૭- જગ્નિની મ ના અગ્નિ કપાત અષ્ટીયા (એ-નાર્જન્ટે-ઓર ગ્રેસ્ટ્રેટ=પૌરથર્મા થને સોને) થા ૩૬ અને નાથુ આ રા ગાળો સોને, ઉ ગ્રેસ આ બધા ગોળોને દબો છે

પૌનર્નવ કિસલ્ય નયામયાર્હ આસક્ષયથયુપાન્દુકફાગમ્ ।

વિ રસ્ત પિત્તરુષિર ક્ષયકાસમદ્ ઉર્ધ્વગાણિ મદ્વાસકપ્લવાનિ ॥૨૭॥

સાગડીના કુમળાપાનનુ ૩૮- આખો ૧૧ રોગ માટે માડુ ૭ આમ ક્ષય મોળો પાકરાજ ૩૬ અને ૧૧૧ દખનાડુ છે

અરુચીના કુમળાપાનનુ ૩૯- ગતપિત્ત ક્ષય ખાતી પેસાપના રીતો ઉબની જ્વર વગેરે રોગો ૧૧૧ડુ છે

મુઢ્ઢીપત્રાણા જનિતદહનાના વરહના

લઘુના વ યાના ત્રિમલમથનાના પિત્તવૃષાપ ।

પ્રમદ પથ્યાનામતિસૃનિહરાણા રુચિવૃતા

યથકાર યામો મુગગણનપાર વયમપિ ॥૨૮॥

ગળોના પાનનુ ૪૦ દાદને શમાવનાર છે જ્વરને દખનાર છે લધુ છે બ પ છે નિદ્રાને શમાવનાર છે તરબને હતના છે પેસાના રોગોમા દિનકર છે અનિમાગના રોગોમા તે પથ છે સુચિ ઉત્પન્ન ૪૧ છે આવા અને શુશુકલ શાખના શુષોનું વધુન અગો મે શ્રીએ

વર મદ્દા નાક નદયનિ ૪૨ ક કફદર

નિદ્યાદિદ્વાર દુતચન્દ્રકાર લઘુનરમ્ ।

કપાતો પાતાત ચર્મનિગ્નાના ૪૩ સત્

કરાયુમ પિત્ત વરુચિનિ વિરલ સરગપ ॥૨૯॥

જાગણુ શાક પશુ ઉત્તમ છે ત મા ૫ છે ૬ અને અનિમાગ્ને તે કરનાર છે જઠરાગ્નિના વિખરોને દૂર કરનાર છે પચવામાં હલકું છે

કફના રોગોમાં શિંગણાનું શાક માટુ છે વાયુને પણ દાખનાર છે પરંતુ ઉષ્ણ પિત્ત કરનાર હોઈ તે સગ હોના યતા તાવમાં ન આપવું ભેદબે (ધરડા શિંગણા ન પિત્તકૃત છે બહુ ધરડા નહિ તેમ બહુ ગા પશુ નરિ એવા વચના ગાળાના શિંગણા કફવાતન અને પિત્તો રીતી છે ધારે તદ્દન કુમળા શિંગણાના વધા પ્રવાનન અને પિત્તકૃત પશુ ૯ રીયાનું શાક તાનમાં માપી રાકાય બા બ)

કૂપ્માળદ શાક કફનાયનુષ્ણ ગોત મિષમિષ ગુરુ કાતિપીત્તમ્ ।

પ્રહારિ પિત્તસ્ય હૃતાશકારિ ચત રિચર મેદિ કરોત્તિ રત્ત ॥૨૩૦॥

જુરાકોળીનું શાક ૫૬ કરનાર છે હક છે ગુરુ અને પિત્તન છે જઠરાગ્નિ પ્રદિષ્ઠ કરનાર છે ઉ મા જેવા રોગોમાં ચિત્તની અસ્થિગતા આવી જાય છે એવા રોગોમાં આનું શાક ચિત્તની સ્થિરતા માટે માટુ છે વીયનો બેદ કરનાર છે

કિં ચર્જિતુ વાતરૂપા નુ નુમ્બી ગચ્ચત સીમ્બી ગુરુચ ચિમ્બી ।

ધાતુ વિધાતુ, દનથુ વિહાતુ યતા હિ મા યા ચગતોહ ના યા ॥૨૩૧॥

માળી તુ રી અથવા ક્ષી પાપરી તે ધીનોડને રાખના શુ રાકય છે ? વીરે નુષારવા માટે દાહન દહુના માટે-આ ૮ શાકો જગનમાં માન પામેતા છે બી ૧ નહિ ક્ષી ૬ ડી ૭તા ૩૬ કરનાર નથી પાપડી પચામાં ભારે ૯

અમરદગુરુ રક્તદ્વેષિ પિત્તપ્રમાપિ

પરહરમતિસારિ પ્રોત્ત્વહિપ્રમારિ

કૃમિકૃચ્છલનકાર લેપ્તમેહપ્રહારિ

પ્રકટિત કટુભાવ કારચેહ્ય પ્રયોમિ ॥૨૩૨॥

મરસાનું શાક વાતને દહુનાર ૧ નુ દષ્ટક્રાંતે સુધારનાર પિત્તને કરનાર તાવનો નાશ કરનાર અતિસારમાં જ રાત્રિ અપ પગે ગયો હોય તેને પ્રદોષ્ટ કરનાર કૃમિન કફને દહુનાર તેમ જ પ્રમેહને કરનાર છે મરલાનું શાક ખાવામાં કડવું લાગે છે

અનુભવ હિમગાવ પિત્તત શનુભાવ

કુર ધવનકાક્ષામ્યા મિત્રભાવ મત્ત્વ ।

વરમપહર કાસ કિં કરોવિ પ્રકાશ

દમય દવધુમીતિ રાજકોપાત્તરીત ॥૨૩૩॥

ગનકોનું શાક ખાઈને કફના અનુભવ કરો પિત્ત માથે શનુભાવ મરો વાત અને કફ માથે મિત્રતા અનુભવો (અર્થાત્ ગનકુ મીન પિત્તન અને વાયુ તથા કફને કરનાર છે) મય ખાઈને તાવને દૂર મરો ખાખી શુ અઘર થાય છે ? (ગનકુ કફ કરનાર છે એવો) દાહના જાનને દૂર મરો

કોષાતકી સ્થાતુહિનાગ્નયા સન્ધેગ્નોષાડપિ લઘુવિગપદ ।

વૃથ પટોલ નરનાસલોલ કાસાપહ સપિંડતન ધમાલમ્ ॥૨૩૮॥

તુરીયા (ધીસોડા) યા જ કુને ગ્નાગ એ પચરામા હનમ છે પચરાગુ ના-
બલ આપનાર છે તરનો નાશ કરનાર છે ખારી તરનાર છે શુ મને હજુનાર છે

કર્કાટક કીતિતર્મંગલાગિ કાસ પ્રદામ નસારહાર ।

હજાસકુષારચિકુષનાગ પ્રભદિ પાકુ કટુ શયગશિ ॥૨૩૯॥

ક કોડા (ક ટોના)નું રાક જ અગ્નિ રક્ષિત કરનાર છે મમ જ્વર અને તાસને
હજુનાર છે મોળ, અમીડના રોગો, અરુચિ વગેરેનો નાશ કરનાર છે વિપાકમા હુ છે
ઝાડો માફ લાવનાર અને શીને ભગા નાર છે અર્થાત્ ટોલાનું રાક ગમ છે

અર્ક્સા ત્રિદધતી હયમગ્નિ કુપતિ તલમલ કન્યતી ।

જ તુગુ મરિપપિત્તવિગમાન્ હોદિકા વિલમતિ અપય તા ॥૨૪૦॥

ટોડીનું ગા તરમનો ક્ષય કરનાર (અશોધન) છે જલ અગ્નિ રક્ષિત કરનાર છે મીઠ
હીક બધા આપનાર છે કૃમિ શુ મ વિર પિત્તનો નાશ કરનાર છે

અગસ્યમૂન પરોગમૂન કરાતિ તિલ્લ કફપિત્તગિલ્લમ્ ।

પુષ્પ કદન્યા મુરુ રક્તક યાપિત્તનયન પરમાનવિગમ ॥ ૩૪૧ ॥

અગધીયાના હુનતુ નાક નારાગા માટે મારુ છે તર કરુ છે અને પિત્તને
તોડનારુ છે કેળના હુનતુ ગામ શુ ન રખાપિત્ત રક્તાતિસાર ગ્નપ્રદ વગેરે રોગોમા
હિનકર છે પિત્તન છે સહજ નાથ છે

કદલીમધ્યમદણ્ડ ચણ્ડ પિત્તાગ્રમરણે ।

પ્રદરાતિકાલદણ્ડો માધ્યમરાચ ચ સ્વણ્ડયાતિ ॥૨૪૨॥

કેળના ચાલનામાથી કુમળા લાગ નીચે છે જેનું રાક પ્રવામા આવે છે આ શા
રક્તપિત્તના સહાર માટે પ્રત્યયશક્તિ ધરાવે છે ન રની પીડા માટે તે તે કાર છે (ન
આનાથી મગી નય છે) અગ્નિમાઘ અને અરુચિ— તરનો આજ રાક નાશ કરે છે

ત્રિદોષકાલ હિમમન્થિવાલ વૃદ્ધ તુ મૂલ નિમ્તાનુકુલમ્ ।

તદીયપત્ર કફચરિત્ર પિત્તસ્ય ભમત્ર સ્વગુણ પવિત્રમ્ ॥૨૪૩॥

કુમળા મૂળા (નાના મૂળા) ત્રિદોષને હજુનાર છે ત્યારે ધગડા મૂળા ત્રિદોષને કોપાવનાર
છે મૂળાના પાન ન કરનાર છે જો પિત્તને અત્યંત કરનાર છે (પિત્તન છે)

૧ ટોડીનું મગ્નૂત ૧૧ મી ચીવતી છે જાવતી મગ્નિ છે પગતુ ટિપ્પયુ ૧૨ મી
લક્ષ્મીગમર ૧૩ મી અનગનામ્ના ગુપ્તે પ્રવિષ્ણ નાચ તુ જાવતી આથી આ ૧૪ મી
ટોડી એ જ આન્ધ્રોક્ષા ચીવતી છે ચ કે જુ છે જાવતીના જાકાનામ્ મા રોકોમા
૭૫ તીનું રામ નટ છે

[કુમાર મેનવની પણ હિ હાવો ગુણમન્નિયાત નિગમીત્ત કિમધિવાંક એ હિમ્નિ ઉપર આ મ્દાસ ૫] એના પાની મા મહુચોમા એ પેપ હી મ્દા ૫ એવુ ને મ્દિએ કુ ૫ છે તે પોટ ૫ એમ મ્દ મ્દુ હુ એમ ન પેપ તો પિત્ત એ મ્દે દગનાઈ વધુને બેનારુ અતિશક્તિવાળી એવુ દાગાર અને મ્દુચોવાળુ હાવા પત્તિ તેની દુગધીથી સેકા તેને કેમ ત્પછ દે છે ?

સ્પટયા સમ સ્વપ્નવિપ્રમુક્તિચંચનિમ્પાટસિદ્ધાત્ક ।

મગમપિત્તમ્પ્રજ્જતુન્નિમેન્નારુદિદગમ્પ ॥૨૪૧॥

કટકડી આથ આશીને પાળી ૧૧ ૫ તાસ દૃ મ્દોની હાય એવુ લિંમગના પાનનુ સા મ્દુ અને પિત્ત ત્પ આમી ૧૧ રાએ કૃમિ ઉ ની પમાળ ૧૧ રાએ હાની મ્દાસ અને આખ ૧૧ રાએને કાઢી ૧૧ ૭

અરોચ્યૈર્ગમ્યમ્પ્રમિદ્ધમિ પ્રમજ્જન ક્ષમાગદપ્રમજ્જત ।

સ્પષ્ટતથોષ્ણ સુરસી રજ પ્રદ પૌર્ણીનક કન્કવિધી પ્રશસ્યતે ॥૨૪૬॥

કુતિનો અગુચિ હેતો એવા મળાનનો ભગવો ઉ ની મ્દ વાયુ અને ક્ષના રાએનો મહા મ્દનાર છે કુતિનો મ્દા ઉપ્પ મુગધિ આતવત્ત છે અને તે અટધીમા ખડુ વપરાય છે

મીરૈ સ્મુહીજ પ્રતિમાવિતસ્ય સ વેદ ધૌતમ્ય મુદ્ધજલેત ।

દન્ના તથા દિદ્ધુપટ્ટપણાવૈશ્વમત્વૃત સ્વાહુવળસ્ય શાન્તમ ॥૨૪૭॥

(આખા) મીરૈ ચારના દુધનો જળુ ભાવનાઓ આપી ખૂન પાણીમા તે બાંધે પછી વારવાર પાળી નાખી સારી ગતે તે ધોઈ નાખી પ ૧ હોં દિગ મીરુ મ્દી વમે ગરમ મમાવો નાખી શાક બનાવવુ મીસાતુ ગામ ઘણા ખગને નવાઈ જવુ લાગશે

મય તૈન્મ

સૈલ સૈન્મ ચવાયિ મ્પાત્તદપના તેમ મોષ્ણ વિજ્ઞાનિ

વર્ગર્માગારણાધિ પ્રકટવતિ ચૈત કે ય ચ ત્વવૃથ્થામ ।

મ મ મિદ્ધ પ્રમદ્ કિમિત્તર્મશિર ક્ષણસ્મગપથ્ય

મૃમ તિલ્લ ક્ષાય સરમુન્નદા રક્તપિત્તપ્રકાપિ ॥૨૪૮॥

તનુતુ તેન બનાવિ મ્દુ રુક્ત ૧૧૨ વાનદન ૫ કૃ ૧૧૨ ઉપ્પુ વિકાશિ ત્વન (તેલના અજવગથી આમડી મારી મ્દે છે તેન આમગીના હિદ્રો દાગ શરીરમા નવ છે) મ્દાસપત્તી શોષન કરનાર ૧૧૨ કૃ ૧ (વાગ પધારનાર) અમુમ (આ મોને હિતકર) અને અજવ મૈવત આપનાર છે તેન શુદ્ધિવર્ધક અને મધુર છે ૧૧૨ કૃમિ ઉદરરા શિરોગગ કાનની વ નામા હાકુ વમેર મ્દુ બાગ્યુ હોય તો તેમા પથ્થ છે સ્પષ્ટ છે તિમ્મ છે ક્ષાયરસાતુત છે સાર છે ખાલીમા દાહ કરનાર દ (નવ ખવાય તો) અને રમ્પિત્તને કાપાવનાર છે (અપ્પુ)

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંપાદવા

ચોગ્ય આયુર્વેદનો અમુલ્ય ગ્રંથ

અત્યલ્પશારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

દમપૂર્ણ બહાર પડેલો આ અમુલ્ય ગ્રંથ આપુરે ૧૧ દરે વિદ્યાર્થીએ તેમજ
વૈદ્યોએ અવશ્ય સંપાદવા યોગ્ય છે । ૧૧ જે શારીરિક પ્રયત્ન જાત ૧ નિયંત્રિત રીતે
પાળા છે તેમ નિગ્રહ રાખનાયતેન સમગ્ર જીવન એમ એ એમ એમ એમ ત મ મૂલ
અત્યલ્પ શારીરિકતા પહેલા તથા બીજા બાગનો આ બાદકૃષ્ણ અમર ૭ પાદ એમ બી ૧
એમ પેમરા હો આ રાધિતવર્ધિન હુગનુરા છે ગુજરાતી ભાષામાં આ વિવિધ
આ પહેલુ જ પુસ્તક છે

પા ૧ ૧૫ના ૧૨મો પાનાના નિચિત્ર પુસ્તકની મિત માત્ર રૂ ૮- -

આપુરે ના વિદ્યાર્થીએને ગુરુત્વ પ્રમાણપત્ર બતાવવાથી ૩ માત્રમાં મળે

અમરકો
નવ જા નવ ત્રિમંત્ર આચાર્ય
તથા
વદ્ય જુગતરામ શંકર પ્રસાદ
મલમલેવી મુ મદ

મળેલા ૩ શ્લોકો
૧ પ્ર ૧૨મે પાસેથી
૨ જીવ ગર્ભગીના મુખ્ય એજ ૭૦ પાસેથી
૩ ગુજરાત આયુર્વેદ - રામસીની મુખ્ય
તથા આ ચ એજિએમાથી

ગાંધી જાનની લાયકેરીઓ માટે મનુષ્ય શરૂ

પૈદરે મિદ્ધાન્તોને તુલનાત્મક દષ્ટિથી તથા
અતુલ્યની દષ્ટિથી, ચર્ચનાર નરેકે મામિક

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુનઃ ૦૦

તત્ત્વેયુક્ત મેષ્ય વદારાગ્યાય કલ્પતે।

૯૯૯

અ ૬

સ જેવ મિષ્ણા શ્રેષ્ઠો મેનેશ્યા ય પ્રમાચરેત્ ॥

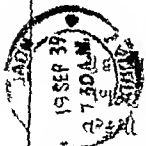
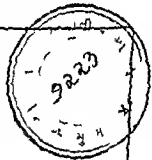
૧૯૨૯

તરી બન પ્રાગ-

દુર્ગાજીવ કેવળગમ શાસ્ત્રી

અ. ગર્ભાગુદી-૫ ૫.૫ લીં ૦ તરી

કે મયાની ૧૩ મુખા-૧૪

આયુર્વેદીય દવાઓની માફક શુદ્ધ આયુર્વેદ
શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને જુદા કાર્યની
તરફથી પ્રગટ થતા આ મામિક દ્વારાજ મળશે

અનુક્રમણિકા

નિવૃત્ત

૫૨

૧	૨ મા નિ બા વૈદ્યમહેત્તના મનાપતિની ચુલ્હી		૧૬૧
૨	મામમા આયુષે ની સ્થિતિ ઉપર વિહવાવના ન	૩	માપાના ન ગ વૈદ્ય
૩	નોંધ	૪	મા ગ વૈદ્ય
૪	શ્રી લક્ષ્મીરામ સ્વામીનું શોખનનક અવસાન		૧૬૮
૫	સુમર્ધના ૨૮ મા નિ બા વૈદ્યમહેત્તના મહાપતિ ૫ શિવસર્માનું અભિભાષણ		૧૭૧
૬	લીપીમન	૭	હરિનાન કાળી મ વૈદ્ય
૭	મિહિએનક મણિમાના		૧૮૩
			૧૮૫

— વિનતિ —

આ મામિ ની આ અનુક્રમણિકા । જોઈને તાર ને ખાત્રી થશે કે આ મામિ આપણા
૧૬૬ શાસ્ત્રના નાનપ્રચાર માટે જેનું તાર રી રજુ છે આ મામિ નું આ ૨૨ મુ વધ
ચાલે છે શરૂઆતથી જ આ મામિ મા આવા ને આવા જ નમો આવે છે વડો ગ ગાન્ય
ગાન્યની સારજેરીયો માટે આ મામિ મળુ જુ છે અમને આશા છે કે દેશની
વિદ્યાના પ્રચારમા ૧ શતો ૮૮ ૧ મમાએનો છે એમ મમ ૨ વાય આ મામિ ના
પ્રોત્સાહક વધારવાની કે છેનટ પોતા ૧૧ ગાન્યની લા પ્રેરીયો દ્વા । પણ આ મામિ નું વાચન
કેના નેની કાશિક ૨૨

ગારિ ૨ ૬ ગાન્યી
તરી

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો બ્રહ્મમજાપત્યશ્ચિવલ્લભિઃ સ્વન્તરિમુશ્રુત-
ધરદ્વાજપુનર્વસ્વપ્રિવેશચૈરકમમૃતિભ્ય

પુસ્તક ૨૨ કુ]

બ્લન ૧૯૩૯

[અક ૬

૨૯ મા નિ જા વૈદ્ય સમેલનના સભાપતિની ચુટણી

૨૯ મા નિ જા વૈદ્ય સમેલનનું અધિવેશન ૧૯૩૯ ના ડીસેમ્બરમાં માગવાડની રાજધાની જોધપુરમાં ધનાતુ છે અને જોધપુરમાં એની તયારીઓ થઈ થઈ ગઈ છે એ પ્રમિદ્ધ થઈ ગયું છે સ્વાગત મમિતિએ પોતાનું મમ શરૂ કરી દીધું જે હવે થોડા નખનમાં સભાપતિની પદ ચુટણી થશે આ વખતે સમેલનના સભાપતિપદ માટે કોણે કોણે હિમે વારી નોંધાવી છે એ જાણવામાં નથી કોઈના નામ હજી બહાર આવ્યા નથી પણ અહીં જે ચર્ચા કરવાની છે તેકોણે કોણે એ પ માટે થોડું છે અથવા કોની થોડુંજતાની હજી અત્યાર સુધી નથી થઈ માટે હવે મગી જોઈએ અથવા સભાપતિ પ માટે શી થોડુંજતા આવશ્યક વર્ગે પ્રત્યેની નથી પણ એ જ જાણવાનું મગ સૂચન મગવાનું છે

નાગપુરના વૈદ્ય સમેલનમાં મ્વાગસીસ્ટમનો મગર આ થો હનો એ જુનાઈ જાય એટલું જુનું થયું નથી નાગપુરમાં એ સ્થગિન ગલો અને દેવટ ના પુરમાં એના પુરસ્કર્તા અને મુજબના સભાપતિ પ દિવસમાં એ મુખમાં એ દુગર પાડો એવી લીલા નાગપુરમાં એ દશવ મુખમાં થયેલી ચર્ચામાં કોઈ પ્રાન ધારે તો સુચ્યો પી ધડી સખ્ત વધારીને ખીજા અનેક પ્રતિના મતોના મ વાગાને દાખી ધી પોતાના ધિષ્ટ નેહને મનાપતિના મ્વાન ઉપ પેમાડી શકે એ અનિટ તત્ત્વ ચાતુ મતાધિશારની પદ્ધતિમાં હોવાથી થોડા પદ્ધતિ આવશ્યક છે એવી દલીલ પચવા પુરાવા માથે જોગ્યી પ દિવસમાં જી તરફથી જ રજુ મગવામાં આવી હતી (જુઓ આયુર્વે વિજ્ઞાન પુ-૨૧ અ ૧ પ ૨૬૫) અને એ દલીલની સચોટતાએ જ ધક્કા મગ્યોના મળને એ પચમાં વા થા હવા પચ એ મામે વિશેષ ધક્કો હતો એ વિગળા ધનિદાસમાં ગિડા ઉત નાની ધિષ્ટા નથી તેમ તેની જરૂર પધ્ધ નથી અત્યાર તો એ મ્વાટા પદ્ધતિને પ દિવસમાં જી એ અમગર્ધ એ ચાવી દીધી છે એ દર્શાવ છે અને આવતા સમેલનની સુગ્રીમાં ચાતુ મતાધિશારમાં જે નેષમ દાવાનો ઉપર નિર્દેશ મ વર્માં આવ્યો છે તે સાતુ પ વાના જવના વખમગ નેનગાય હ

મહિલાવાસના એક શરે માં મહામ જના નવા મળ્યો મગવાની પ્રવૃત્તિ એ વધુ મહીનાથી ચાલતી હોવાની વાત સાંભળી હ આ રીતે જે સમયે થાય છે તેનું લવાજમ ૫૦ રાઈ બરાબર છે મળ્ય થનારને નથી લગતું પડતું એવું પણ સાબાજી છે આવી રીતે સમયોની મજ્યા પગારી વધારવાનું વેદ મમેનનનું પ્રમુખપદ નામ મગવા માટે કોઈ પ્રયત્ન કરતું હોય એ એમ જ મળ્ય નાના આવી રહે છે બીજું મારણ પનામાં આવતું નથી કોણ પ્રમુખ થયા માટે પ્રયત્ન કરે છે એ દું જાણતો નથી જ્યાંથી ઉપડી વાત મામળી ત્યાંથી ગ ધે ગ ધે મૂળ પકડવાનો પ્રયત્ન મગે એ મદાય નહેરે દિવનું ગાય હોય તો પણ મને ગદુ લાગે છે અને મારા સ્વભાવને પ્રતિબળ છે

મારી ખાતર જોગી કે જૂલ ભરેતી હોય એમ દું તો મરતું છું પણ દાય સાચી હોય તો એ વેદ મમેનનના મજાપતિય ની પ્રતિબંધિ દાનિતર છે અને એથી અનિષ્ટ છે માટે વદ મમેનનની ઉત્તિ માટે મતત જગ્યન અને ચિનાતુગ મહેનાર અમણીઓનું આ ભારથાન તરફ ધ્યાન ખેંચવા માટે આ પ્રયત્ન છે વોટા પદ્ધતિ મિવાલ આ પનિટને અટકાવવાનો બીજો કોઈ રસ્તો મને તો મુજબો નથી

મદ્રાસમા આયુર્વેદની સ્થિતિ ઉપર વિહંગાવલોકન

(સેખા—શ્રી બાપાનાથ ગ વેદ)

આનુ સાનના એપ્રિલ મામનું એડિટોરિયલ તમોએ જોયું તેનો તત્રીયેખ (Editorial) મદ્રાસ હેલ્થ મિનિસ્ટ્રીજ નાઉ રે ક માસના આરોગ્ય પ્રધાન મ જની જગમતી કારમોઈ —આ નામનો જોવો આ લેખમા મદ્રાસના આરોગ્યખાતાના પ્રધાન જોન ડો દી ગજને મેડિકલ એ ક હે થ ડિપાર્ટમેન્ટ માટે ચુ ચુ યુ તે ઉપર વિહંગાવલોકન છે તે મરમ છે

પરતુ ૧૮૭૯-૪ ના વચકીય અને જાહેર આરોગ્યખાતાના બજેટની માગણી (બેટ ડીમા ક ફોર મેડિકલ એ ક પબ્લીક હેલ્થ અકમિનિસ્ટ્રેશન) વખતે મદ્રાસ લેજિસ્લેટિવ એસેમ્બલી આપેલીસન પાર્ટી તરફથી પબ્લીક હેલ્થ મિનિસ્ટર મિ ગજનની ઝાટકણી પણ ઠી ઠી હવામા આવી હતી આખાયે વેદકીય ખાતા સામે વિરુદ્ધ પક્ષે કીમ રોગ મચા થો હતો છ તતના આક્ષેપોમા દેશી વેદક અથવા આયુર્વેદ Intelligences systems of medicine નો પણ સમાવેશ થતો હતો દેશી વેદક તરફ કા રાજને સાવકી મા જોવો વર્તાવ ચના થો છે એવો સામાપક્ષનો આક્ષેપ હતો આના જવાબમા ડો ગજને જે સ્પીચ કરી હતી તેનો અમત્વનો ભાગ એડિટોરિયલ ના તત્રીયે ઉતાર્યો છે આ ઉત્તર ધ્યાનાક છે દું એ ફક્તે અમજમા જ નીચે આપુ છું —

I have translated Ayurvedic works and have studied at the feet of professors in Ayurveda. If one should complain of my meting out step-motherly treatment to that system I am afraid

that person does not know what I know about the matter I do not go by labels or systems I consider the ayurvedic system as an Allopathic system and I consider that Unani system also as Allopathic ૧

૩૧ રાજને કયા આયુર્વેદિક ગ્રંથોનો અનુવાદ કે તરજુમો કર્યો છે તે આપણે જાણતા નથી પરંતુ આયુર્વેદના ગ્રંથોનો અનુવાદ કરનાર અને ગુરૂના પગ પાસે બેસીને આયુર્વેદ જાણનાર ૩૨ ગણને છે એ જાણ્યા પછીથી આયુર્વેદ માટે તેઓ જે કંઈ કહે તે વૈદ્યોએ જરૂર સાંભળવું છે ૫ તુ આ માટે તેમના લાભજનું સાગ જ આપવો યોગ્ય છે — પાશ્ચાત્ય વંદેકે રાજ્યશાસનમાં ગાંધીજીના અદ્ભુત પ્રગતિ માધી છે એવું રેડિયો થી ૧૫૧ ઓગોના શેરો પ્રસૂતિનત્ર અને ૧૮૧૨૦ મેગેઝીની ચિત્રિત્તા—આ બધું જોતા આયુર્વેદે દહા આ વિષયોનો સ્પષ્ટ પશુ નથી કર્યો એમ કહેવું પડે છે

મદ્રાસમાં આસરે બાર વર્ષથી સ્કૂલ ઓફ ઇન્ડિયન મેડિસિન ચાલે છે પરંતુ મને કહેતા રોક થાય છે કે આટલા વર્ષોથી જે વિદ્યાર્થી ચાલે છે તેણે દહા પોતાનો અભ્યાસ કમ પશુ તયાર નથી કર્યો ૧ તારે મેં એમની પાસેથી એ મસાળો અભ્યાસક્રમ (Syllabus of Study) માંગ્યો ત્યારે મને તેમણે સમય-પત્ર (Time table) આપ્યું ૧૮૧૧ તારે મેં ફરીવાર આ વિષે પૂછપરછ કરી ત્યારે અભ્યાસક્રમ નથી આપ્યો તો અધ્યાપકો (લેક્ચરર્સ) જે નોંધો તૈયાર કરી લાવે છે તે ઉપરથી જાણાવીએ છીએ ૧ આવો જગત્ત મળ્યો છે ૨ આ વાત પ્રસિદ્ધ થવા ઇચ્છતો ન હતો પરંતુ ત્યારે અણુ બાજતા આશ્ચર્યો સમય બે સમયે ડાખાયા અને મર્યો ઉપ થી થયા ૩૨ છે ત્યારે મારે લાચારીથી આ વાતને પ્રસિદ્ધ થવી પડે છે ગંધારીતા અને સ્વદેશાભિમાન—મને મારી વરતુઓ છે પરંતુ બાધિનિરાસજીમાં નો ગાનન—દુખોમાં એ જાનેને જગદેય સ્થાન નથી જો આયુર્વેદ ચિત્રિત્તા પદ્ધતિ શાસ્ત્રીય નોંધોજોનો સતેરી ગકે એમ હોય તો દિવ્વા એક સત્તાન તરીકે હું મારે મન્ત્ર તે પદ્ધતિને નમાવવા તત્પર છું અને એ પદ્ધતિના ઉત્કર્ષ અને વિકાસ માટે જે કંઈ કરવા જેવું હોય તે કરવા હું તત્પર છું પરંતુ આ મુગશ્ચી પદ્ધતિની આલુનાલુ છેલ્લી કેટલીક મદીઓથી જે અત્યંતના જગા માંજ્યા છે એ વાત તરફ હું આખા મીયામણા કરવા સાક્ષી ના પાડું છું જો આપણે ભારતમાતાના અગ્ર પૂજરી હોઈએ તો આનો આપણે સદમ્મદ માધીએ અને આયુર્વેદ ને આધુનિક ચિકિત્સા પદ્ધતિઓની મમાન મ્હામાં લાવવા જે યોગ્યાપણો છે તેને દૂર કરીએ એ પછી સાંખ્ય માતા જેવું વગન હું ચલાવું છું તે મહેવાનો વખત આરો જે સૂસ પાસે આટલા વર્ષો થયા પોતાનો અવસ્થિત પાઠશાળા નથી તેમજ પાઠશાળા પુસ્તકો નથી તેને સમાન દરજ્જે માગવાનો રોડ દક્ષ છે ૧ સ્કૂલ ઓફ ઇન્ડિયન મેડિસિનના

૧ મે આયુર્વેદના ગ્રંથોનો તરજુમો કર્યો છે અને આયુર્વેદના મુરખોના પગ પા ૧ બેસીને મે આયુર્વેદનો અભ્યાસ કર્યો છે આયુર્વેદ તરફ ૨ સાવજી—માનું જનન રાખી જ્યો છું એમ કહે છે તે ખરી રીતે ૩ હું કહેવા માગું છું તેજ સમજતો નથી એની મને ૪ પિત્ર મે ૫ હું લેજતો અને પદ્ધતિમાને અનુસર ૬ નથી ૭ તો આયુર્વેદ ચિકિત્સા પદ્ધતિને અવેગોરીક પદ્ધતિ ૮ મધુ ૯ અને મુતાની પદ્ધતિને ૧૦ એલાપીક ૧૧ અધુ ૧૨

પ્રિન્સિપાલે મને મુકે એમો ચિન્તિતાપદ્ધતિનું એમોકગ્ન્ય માધ્યમામાં રાકાવેના રહીએ છીએ એટલે અધ્યાપકો જે નોમ્મ કાગે છે તે લીખીએ છીએ અને થોડા વખતમા એ ઉપરથી પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર થયો પ્રિન્સિપાલે મને એમ મ્થુ કે જે જ્ઞાનની ગામાપણિક મોધખોળ પદ્ધતિએને સોધખોળ તરીકે મોળખવામા આવે છે તે પદ્ધતિએ આયુર્વેદ ચિન્તિતાપદ્ધતિને અનુરૂપ નથી આવી રીતે સમજાવના દાયકામાં ગયા છે મદ્રાસ મેડિસન કોલેજમા દેશી દવાની ગોધ માટે મેમ ખાતુ હતુ અને મરમર તે માટે છુટ્ટો હાથે ધણા પેસા ખચતી હતી મને કહેના વિગતીરી થાય છે કે રફૂલ એફ ઈડિયન મેડિસનના સચાવકોને એ મરચાની ધણ પણ ઉપયોગિતા નથી લાગી તેમને પોતાના ઔષધો ત્યા અજમાયશ માટે મોમનવાની કે તે મરચાને નેના કાયમા મ કરવાની હજી સુધી હજી જરૂર પડી લાગી આ મરચા આયુર્વેદના પુનરુદ્ધાર અને દેશી ઔષધોના પરિપક્વ માટે જ રચાપવામા આવેલી છે—આ છતાય આ રિધતિ છે! હવે જો હું એ મરચાને બધ કરે તો ચોતરફથી તે માટે આયુર્વ નો નાશ કરવા હું બેઠો છુ એવો પ્રયત્ન કોવાહન મથારી મૂકવામા આવે તો ાધખોળ અધ્યાગ ધેઈ અને પશ્ચિમની અપેક્ષા રાખે છે આવી શોધ-મોજોના પરિણામો એમ્દમ નથી જતાનાતા મે નદિ પશુ અનેક મૂળ કાયકતાએને પોતાના નખનનો મને મરસ્વનો ભોગ આપવાનો ત્યા મેડ છે અને મને કહેનાં ગોક થાય છે કે આયુર્વેદના મૂળરીમો તરફથી આવા કમ જ પ્રપતે આજદિન સુધીમા થયા નથી કે હાથ ધરવામા નથી અત્યા આયુર્વ ચિન્તિતાપદ્ધતિને શાસ્ત્રીય અને કાર્યપદ્ધતિમા અઘલનીય નાવવી પડે એમ કહેતા મને લગારેય સંકોચ થતો નથી આયુર્વેદ ચિન્તિતાપદ્ધતિમા તવા પ્રાણ પૂરવાનો છે ખૂબ જ હૃદયપૂર્વક એના ઉત્થાનના પ્રયત્નો આજવાના છે અને તેના અધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીએએ ખૂબ જ પરિશ્રમ અને આપભોગો આપવા રીતે હમણા જ એમ પરનાતીય મહાજલસથ આ રફૂલની વિખિટે આવા હતા અને એ જોયા પછી મેના સાધનો અને એલાપથી શીખવવાના તેના તદ્દન અપૂર્ણ એવા સાધનો એમને મારી પાસે આવી હસ્યા હતા! ઝળલી ઉપર થોડી લાલ જુરી શીશીએ આવી પડી પડી હોય એ તેમની રમાયન-શાળા (Laboratory)। થોડામ પત્રો અને સાધનો આ એમની કિન્નિમ બેમોરદરી! કાર્ડ એમ કહેશે કે આ માટે કેડ મેઈએ તે સાર રે હવા આપ્યુ છે પરંતુ હું એમ કહેનારને પૂછુ છુ કે આ માટે જોખમદાર એવા માણસોએ રમાયન શાળા પ્રયોગશાળા સાધનો વગેરે માટે સરકાર પાસે આજદિન સુધીમા એક પાઈ સરખી માગી છે? એક અગ્ર પશુ આ વિરે કરવામા આવી નથી આથી જ માટે લાચારીથી આ વાતને છતી કરવી પડી છે સરકારને વજોવવાના ભાડવાના અને ઉતારી પાડવાના રીતમરના પ્રયત્નો આથી રજા છે તેને માટે મારે આ વાત જાહેરમ મૂકવી પડી છે

આપણે નહીએ છીએ કે માત્રની રફૂલ એફ ઈડિયન મેડિસિનના પ્રિન્સિપાલ તરીકે કેટલ મીનિવાસ-મૂર્તિ જોવા વિદ્વાન રિદાયક આઈ એમ એમ છે આયુર્વેદ શાસ્ત્રીય છે એ પૂરવાર તો માટે તેમનો ગિપોર્ટ લખખનાના મુખમાથી ધ વ ધ-નના ઉદ્દારો

• રિપોર્ટ એફ ધી હમીંગ ડાલ પી ઇડિયનસ સીસ્ટમસ એફ મેડિસિન એપ્રિલ ૮૬ બી
મદ્રાસ બવન મે ૮ ૧૯૨૧

ગાંધીજી જે ઉલ્લાસ-મન પદ્ધતિઓના સાગ્રાતા છે તેમના જેવા પ્રિન્સિપાલના મર્યાદાની આ ક્ષમ્ ટીકા વાચીને હું તાલુમ થઈ ગયો. ૧૨-૧૫ વર્ષો થતા આ સા જતા દૃઢ પા ૧ પુસ્તકો અને પા વક્રમ નથી. તે પછી બીજી મર્યાદાઓ જેના પ્રિન્સિપાલ તરીકે કેટલો આયુર્વેદ ન હોય ત્યાંની ઠા સમગ્ર સંકાય એમ છે. પાટણ ઉત્તમ પીનામગ્ર આયુર્વેદ મહાવિદ્યાલયમાં પા ૧ પુસ્તકો બને નથી પરંતુ પા વક્રમ તે જ જરૂર છે જ સાફ પુસ્તકો માટે રીતસરના પ્રવર્તનો મર્યાદાઓ ૧૨ થી જ થતા જોઈએ આદ્ય-આત્મકા વરો સુધી ભેગી કરેલી નોંધો ઉપરથી પા ૧ પુસ્તકો ગ્રંથમાં હવે ગાંધી ન જ આવે આ જતા આ પરિશિષ્ટિ. યુ મેનુ. પ્રમાણે હવે કે જ ના કરેલી. પ્રમાણ મૃત્યુમર ત્રણામિ એ પ્રમાણ એજ મૃત્યુ છે મહાભાગનુ વા ૧ એ મને ના યા આવે છે.

કેટલો રીનિવાસના આયુર્નિ અ વજો વિરેના વિચારોથી આજે સુપરિગિનિ રિયે છતાં થોડા મગ તેમના ગિયોટમાથી ટા વાની રિજા થઈ આવે છે — મગ જેમ મેકે ડી Sir James mackenzie જેને મટે કેટલો રીનિવાસ મૂર્તિ a recognized prince among the most eminent of our laboratory experts (ગમાયજી શાળાઓમાં જે મોઢકો નિષ્ણાતો ગણાય છે એવા નિષ્ણાતોના મુજબ) આરા શમો ટાકે છે તેમનો લાભો ફરે (૫ ૫૪-૫૫) ટાકે છે આ ૨. આજો ટા ના તે ૫-૬ પાના લગાય એમ છે આ લખ્ય-રતિષ્ટ વિશ્વવિખ્યાત કે જેમ મેકે ડીના થો. વાકરો ગોરમોજ વિરે આ જા —

The impression that the results obtained by a mechanical method are more reliable and more scientific than those obtained by the use of the unaided senses is but a belief based on a false analogy. It is assumed that because the experimentalist obtains certain records which are capable of demonstration that those are of more value than the information derived by the doctor from questioning his patient or by the use of his own senses trained by long experience. Those who reason thus unconsciously compare unequal things."

રજૂત ઈ થો રમી જાનશુદ્ધિ પ્રલોપ વડે આયુર્ગેના અનગતમામા જેમ તેમ મૂક્યમા મૂક્ય વાત મમ — લઈ ચિંતિયાથી — વી એના મના પ્રયોગશાળાના અન્વેશોના પરિણામો જ વધુ શાસ્ત્રીય છે એવી જે ઝાપ મમાગના મોગ ભાગ પર પડેલી છે તે જોડી છે અને જોડી સરખામણી ઉપર તે ગ્યાએવો કે પ્રયોગ મગાર પોતાની મોઢમોજ નિત્યજ્ઞ બનાવી નોંધે છે એટલે એ રીત વધ પોતાના દીને અમુક જાતના મુલક પ્રતો પૂરીને તેની પામેથી મગ વડે સાદિતી પ્રાપ્ત મે-આના ગતા વધુ ચિંતિયાની કે એમ જે માની લેવામાં આવે છે તે ગોચ નથી વાજા અનુમગને અને રજૂત ઈ રિમાગ મગ-માદિની પ્રયોગશાળામાંથી પ્રાપ્ત થતી માદિતી મના લખી વા વિરે રિમતી ગોષ છે જે નોંધો આ જાન મમન્યર વિના પ્રયોગશાળાના પરિણામોની વધુ પડતી કિંમત આ છે અને જોડી સરખામણી કરે છે તે બે અમમાન વરનુઓ વચ્ચે સરખામણી કરે છે.

આને પરિણામે આ વસ્તુચિંતિ નત્યક્ષ અનુભવી રવા છીએ પ્રયોગશાળાઓના પરિણામોને જગ પશુ ઉતારી પાડ્યા વિના આપણે કહી શકીએ છીએ કે આવા ન્યેઓ અને તેમથી નિષ્પત્ત થતા કે તાત્કાલિક આપણા પરિણામો ધણી વખત પ્રેક્ટીકલ જરૂર પશુ કામ નથી આવતા અને ઉલ્લેખ્ય ચિકિત્સકને બમણા નાખે છે ચીપરી (મિલ્કન) એક વાત છે જ્યારે તે મિલ્કતનો નત્યક્ષ પ્રેક્ટીસમાં ઉપયોગ કરવો એ ખીજ વાત છે માનવ શાસ્ત્રમાં અને હૃદય ઉપર અત્યારે પ્રુબ્બ કામ થઈ રહ્યું છે છતાં તેની દવાઓ કે ચિકિત્સા હજી હતી ત્યાંની ત્યાં જ છે વલ્લભ ઉપર પશુ ધણી પ્રકાશ પડ્યો છે છતાં પ્રેક્ટીકલમાં હજી તે સિદ્ધાંતો ઓછા કાયસાધક થયા છે સર પ્રેક્ટીકલ પરિણામો માટે enormous mass of chaotic details which darkness and confuses medicine to-day આવું કહે છે તે પરિણામો ઉપર વધારે પડતી મદાર બાધી દેવી વૈદ્યકને શાસ્ત્રીય શોધોજો ને અભાવે ઉતારી પાડવાના જે પ્રયત્નો આજ ચોક્કસ થાય છે તે ચોક્કસ નથી-અનુદાત છે

જો હો ગજન આ શાસ્ત્રીય શોધોજો ને અભાવે આયુર્વેદને મમાન દગ્ગળે આપવા તૈયાર નથી તો તેમા વાક ની શ્રીનિવાસ મર્તિનો નહિ પરંતુ તેમની દક્ષિણ છે આદર્શી વાત ન્યાય ખાતર કહેવી જોઈએ તે જો પછી કેપ્ટન શ્રીનિવાસ મર્તિ ૧ વર્ષ થયા પાઠ્યક્રમ પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર રી રાખ્યા નથી એ તેમના પ્રમાદ માટે આપણે તેમને જોડેલો ઠપકો આપીએ તોડેલો ઓછો છે સગરે મદ્રાસ મેડિકલ કોલેજમાં આયુર્વેદિક ફૂગલી શોધમોજી માટે જુદા ખાતુ રાખ્યું છે તો શું કામ આપણા ઓવધો બને આપણને એ રીત સો ટકા સાચી અને વિશ્વમનીય ન લાગતી હોય છતાં ત્યાં ન મોખવા જોઈએ એથી આયુર્વેદને શું નુકસાન થયાનું હતું ? આપણે આમજોને ખૂન વખાણીએ છીએ રજી આ આમજો ઉપર કોઈએ કામ શું મારી બજીમાં નથી શાસ્ત્રીય ગ્રન્થોને શું કામ પ્રેક્ટીકલ ઉપર ન ચલાવવી જોઈએ ? આપણા આદ્યો આદ્યો મુન્દ્ર ઓવધો છે તેને પ્રયોગ ભટ્ટીમાં નાખી શું કામ અગ્નિ પરીક્ષાથી અશીશુદ્ધ પુરવાર ન કરવા જોઈએ ? હો ગજનની આ ફરિયા વૈદ્યોનો પ્રમાદ સૂચવે છે એમ હું માનું છું

ચરક સુત્રતંત્રી ધણીએ દરાઓ કાયમાધ છે એ વાત હું સ્વીકારીને એજ કાર્યસાધક દવાઓને પ્રયોગશાળાની અગ્નિ પરીક્ષામાંથી પસાર કરાવવા ઈચ્છું છું એથી આયુર્વેદિક ચિકિત્સકોને મતાપ થશે આપણી મા યતા પશુ વધુ પ્રુબ્બ અનરો મદાય આપણા ઋષિઓની મા યતા સાચે આયુર્વેદ શોધકોના પરિણામો નિરૂપમા આવે તો તેથી શું ગેરનામ વધતે થવાનો છે ? એમેય આયુર્વેદિક શોધકોએ ઉચ્ચાતુ તો છે જ ને કે આયુર્વેદિક ઔષધોમાંથી બજીખમ નિરૂપક છે ઈન્ડિયન રીસર્ચ ફડ એસોસીએશન તરફથી આયુર્વેદીય ઔષધોની તપાય હાય ધરવામાં આવી હતી અને તે તપાસને અંતે નીચેનું રિપોર્ટ ૧૮૭૮ ડિસેમ્બર ૧ ના દાર્દિમ એન્ડ ઈન્ડિયા મા પ્રસિદ્ધ થયું હતું —

Only a very limited number of Indigenous remedies deserve the reputation they have earned as cures and quite a large portion of them are absolutely worthless and have probably crept in through tradition and folklore એમની રીત પ્રમાણે આજી

ઔષધોનું એમણે પરીક્ષણ કરી આ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે એમના આ પરીક્ષણ સામે આપણે રોષ નહિ પણ તુ પૂરાવા ધરવા ભ્રેષ્ઠ એક દાખલો લઉં અતિવિષા જ્વરદન છે એમ આપણે વૈદ્યા માનીએ છીએ કોઈ કમિગન તરફથી આની તપાસ થઇ હતી અને તે તદ્દન inert છે—કાર્યસાધ નથી એવું જાહેર થયું છે વૈદ્યાએ આવે વખતે અતિવિષા જ્વરદન છે એની પોતે દરદીએ! ઉપર નિષ્વિધ ગીતે વાપગીતે ખાત્રો કરી આપવી ભ્રેષ્ઠ એવાડી શ્રી ગણનાચસેન મહે છે તે પ્રમાણે—

There seems to be a strange idea in some quarters that the success of the Ayurvedic physician depends much upon the high efficacy of individual indigenous drugs. This idea the main spring of action in the so called researches in Indigenous Drugs of which we hear so much in these days is simply erroneous. The success of the Ayurvedic physician is due not to the charm of this or that drug but to his clear grasp of the Doshic derangement. આયુર્વેદની ખ્યાતિ અચુક એ તથા ગમનાણુ ઔષધો ઉપર નથી પણ તુ વૈદ્યાના દોષવૈષમ્યના સમ્પરજ્ઞાન ઉપરજ અનરમેલી છે.

આ ખરૂં પરંતુ દૈવી ઔષધોની કસોટીનો આ વિષય કાળ આવી પહોંચ્યો છે લાના બલા શ્રદ્ધાનાળાઓની શ્રદ્ધા દેશી ઔષધિયા પરથી ઉઠવા લાગી છે પરદેશી ઔષધોની જાહેર ખબરો તેમનો બ્યાપક પ્રચાર સારા સારા ડોક્ટરો તરફથી મળતું સ માન—આ બધું એટલા અપાઠાથી વધતું જાય છે કે એને અટકાવવું એ માનુષી હસતની શક્તિ બદાગતુ કામ છે આ સ્થિતિમા આપણી ગાજ ની પધુકી નો અરાજ જરૂર ખૂટી જવાતો. પરંતુ આ શ્રદ્ધાને દમ્ભલા બતાવવી હોય તો આટલા વર્ષોથી જે દેશી ઔષધો વધા નાપરે છે તે ઔષધો આપણી રીતે પણ આપણે બહાર તો નાનવા પડશે ને? આપણા માસિકોમા આવતા પરીક્ષિત પ્રયોગો માટે ભાગે મ્યોલ્કવિપત અને અતિશયોક્તિવાળા હોય છે મારા વલો કશું લખતા નથી આ વિષય સ્થિતિમા જરીન વલો મૂકાયેલા છે અને Lead kindly lightની પ્રાપ્તતા કરે છે અરે આડે ગરને ઉતરી ગયો.

પલો માટે આ સહિતિનો માથા જે બધું ખળલગી ઉચ્ચ છે તપની દુહિતા એવી શ્રદ્ધા પણ ડગમગ ચર્ધ રહી છે.

આપણાં વિદ્યાલયો આપણો પાઠ્યક્રમ આપણી પ્રોગ્રામનાઓ રસાયણ શાળાઓ ખુદ વહો અને એમની બ્યવસ્થાસક્તિ—આ બધું મ્સોગી પર ચની રહ્યું છે નાણુ તમે તો તે દમ્ભો તપ દશે તો તે ઉજ્જવળ મનો અને સાચી દક્ષા હશે તો તે દદમ્બન થશે.

Antiseptic ના editorial ઉપરથી પદ લખના ડ્રેણા મળી અને લખતા આકું અનગુ માણ લખાઈ ગયું તે માટે સમા વાચુ? કુરુગ દશે.

નોંધ

એ ટીસેપ્ટિક ' ઉપરથી લખેલો પત્ર-લેખ તમને મળ્યો છે હમણાં ૫ શિવશર્મા ભરૂચ આવી ગયા ત્યારે મેં એમને એ લેખ વિશે પ્રશ્ન્ય હતું ૫ શિવશર્માના અભિપ્રાય નીચે દર્શાવું છે

ડો. રાજન બહુ જ કદો આયુર્વેદનો દુશ્મન છે એક સ્થળે (ઈનોરમા) તે બંને બેશુ જ માનપત્ર આપવાનું હતું એ મિર્દિગમા ૫ શિવશર્માએ ડો. રાજનની કીક ખમર લીધી હતી ડો. રા. ૧૧ વારવાર કહેતા ફરે છે કે મ આયુર્વેદના આચાર્યો પાસે બેસીને આયુર્વેદનો અભ્યાસ કર્યો છે ૫ શિવશર્માએ તે મિર્દિગમા એમને કીક ટાળો મારો હતો કે જે શિષ્ય પોતાના ગુરુનું નામ લેતા સક્રિયાય છે તે શિષ્યને માટે શોભાત્મ નથી કા તો તેમને શુદ્ધ જ નથી અને હોય તો તે શુદ્ધ પોતેજ નાપાક શિષ્ય માટે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યા વિના ન રહે

કેપ્ટન શ્રીનિવાસમૂર્તિ માટે ડો. રાજનને વૈર સિવાય કઈજ નથી શ્રીનિવાસમૂર્તિ સૌજન્યમૂર્તિ છે જ્યાર ડો. રાજન તેને કેમ છતાં પાડવો—તેમની અપકીર્તિ કેમ કરવી—એજ તક લેતા ફરે છે એ ટીસેપ્ટિકમા રૂઝ જોરા ગયા ત્યારનો પ્રસંગ છે તે વિષ સાચી હકીકત એ છે કે શ્રીનિવાસમૂર્તિ ત્યાં હતા ૮ નહિ અને ડો. રાવ હતા ડો. રાવ તો ઈકીપટ જેવા જ છે એટલે રાવ પાસેથી આગ્રહવળી વાત મ્દાની જાહેરમા શ્રીનિવાસમૂર્તિનું નામ દીધા સિવાય (કાલેજનું રફર સ છે—નામનું નથી) મેં એ ટીસેપ્ટિકનો લેખ જોવાથી સમજાય છે) આવી રીતે રજુ રી છે ખરી વાત તો મેં છે કે એક વખત ડો. ગિહર-ખાળ્યા હતા ડો. રાજન અને ડો. ગિહર બંને ઈન્ડિયન રૂઝ એક આયુર્વેદ જોરા જવાના રતા દાકમ પુધાવેલો શ્રીનિવાસ મૂર્તિએ ૧૨ ૧૨ બે વાગે આવજો મોડા આવજો તો ફૂં નહિ મળુ કહે વડા યુ હતું આ છતાં તે બંને મોડા ગયા અને એ મળાનુભાવની ગેરહાજરીમા રૂઝ જોઈ ડો. શ્રીનિવાસ મૂર્તિ પાકા થિગેસોરીક્ટ છે અને તેમા એમને અજબ નદા અને ભક્તિ છે થિગેસોરીકલ સોમાયગીમા તે વખતે તે હતા પરંતુ ૭ તો રૂઝમા નજ ગયા આ આખો પ્રસંગ મેં જોયો રીતે ડો. ગાળે ૨૭ મ્યાં છે કે વાચનાગના મન ઉપર શ્રીનિવાસ મૂર્તિ વિગ ખરાબ અભિપ્રાય બધાય કેપ્ટન શ્રીનિવાસ મૂર્તિ સરકારી અમલદાર ગયા મેં જો પોતાનું ઉપરી અધિકારી મામે રટેટમે ૮ લખી શકતા નથી પરિણામે ડો. ગાળે આ મહાનુભાવને ઉતારી પાડવાના સા મંજોરો પડી લે છે અને શ્રીનિવાસ બિચારા યુગે મોટે મહન કરે છે તે થોડા વખતમા પોતાની પ્રિસિપાલ્ટીપનું રાજનામ આપી દેનાર છે

મા. ૧ લેખ નીચે આ નોંધ ઉમેરી દર્શાવેલો વાચકો ઉપર બોલી બાપ ન પડે તમને કીક લાગે તેમ કરશે

x

x

x

હવે ૫ શિવશર્માજીની ગુજરાતની મુસાફરી વિશે ૮ તો નદ્યની જ વાન કરી સફીશ મારણ કે ગુજરાત આખાની મને મ્દીજ ખબર નથી

૫ શિવશર્માજીનો પ્રોગ્રામ બહુજલ દુક વખતમા ઘણી ઉતાવળથી ચોનવો. ગુજરાત પ્રાંતીય વૈદ્યમંડલના સ્થાયી સમિતિના મંત્રીએ મુનર્મ જર્મને અગાઉથી દિવસો દેવના ટાઇમ વગેરે નક્કી કર્યું હોત તો હીક પડત પરતુ આલુ ર્ષિ ચલુ નદિ થી વામનગવ દીનાનાથ ૫ શિવશર્માજી માથે હતા ગુ પ્રા નવ મડગના મંત્રી અને પ્રમુખ સાથે ગયા હોત તો હીક થાત ખેર

૫ શિવશર્માજી પ્રથમ અમદાવાદ ગયા હતા ત્યાનો પ્રોગ્રામ બહુ સારો ન થઈ શક્યો એમ થી વામનગવ મને કહેતા હતા ભરૂચ તા ૨૮ મી જુનાઇએ મળરકે આગ વાગે પધાર્યા । અગાઉથી આગમનનો વખત પબ્ધ અમેને જાણાઓ ન હતો જ્યારે ૫ શિવશર્માજી મે આ વિષે કહ્યું ત્યારે તેઓ કહેના લાગ્યા મને જલમા પ્રિય નથી બડ વગેરે પ્રિય નથી ડોપ્ટ ના સ્વાગત વખતે ડોપ્ટરો જ હોય તેમ વૈદો મિરાય ખીમ્મ મારા સ્વાગતમા આવે સરઘમ ઢાઢે એ મને પ્રિય જ નથી ઈત્યાદિ

સેવાશ્રમમા તેમના મુકામની જોગવાઈ કરી ગળી હતી તે પશુ ફેગરી પડી કાગલકે મળરકે ઉતરીને વામનગવ તેમને તેમના કોઈ એલીઈ ત્યા લઈ ગયા હતા નદિતો । ચલુલાલ અને ધારાસભાના સભ્ય થી નિકરગવમા । તેમનુ રેશન ઉપર સ્વાગત કરવાના હતા કારણ કે સેવાશ્રમના પરાણા તરીકે તેઓ આવવાના હતા ખેર

બપોરે ૧૧ વાગે સેવાશ્રમમા જિલ્લાના વૈદો સાથે વાર્તાનાપ ગોપ પો હતો ત્રીએ-વૈદા હાજર હતા ૫ શિવશર્માજી તેમને મંગલ્ય વિષે સમજાવી આપી

તથા વાગે ઝાડેશ્વર થી દરિભાઇ મુલાખભાઈ ધર્માદા ઔપધાનય જોવા ગયા હતા દવાખાનુ જોઈને ખૂબ સંતોષ થયો સ્વ પૂ ૫ હીજીનુ સ્મરણ થયુ એમની વિદ્વાની વાત શિવશર્માના કાન મુધી પહોચીજ હતી ઝાડેશ્વરના વૈદગજ જ્યાત ભાઇએ ઉપદાગ આપી ભાવભીડી વિદાય આપી હતી

૪૧ વાગે સેવાશ્રમમા પાછા આયા સેવાશ્રમમા નવુ સર્જી ન દારિપદન જોનવામા આવ્યુ છે તેના F R C ૮ ડોપ્ટર તેમને મળવા આવ્યા પૂ ચલુભાઈ પશુ હાજર ના

આ ડોપ્ટર માથે શિવશર્માજીએ અંગ્રેજીમા આયુર્વે ની પોને જો મોગી ખરપીનાન મુતયદ ખગતીરામ દ્રસ્ટમાથી અવાવે છે તેની વિગતરાગ વાત કરી અને વાતચીતમા અતે એ પશુ સમજાવી દીધુ કે આપણા ડાક્ટરોને આયુર્વેદ થ છે તે જાણવાનુ કુતુહલ થાત એ જોવા હું અધીરો છુ કુતુહલને અને યોધુ વાચ્યા સાભળ્યા પછી જો તેમને તેમા ઈ ન લાગે તો તેઓ તેને ફેગ દેવા સ્વનન છે આ વાતચીતના આકાશથી આ F R C S ડોપ્ટરના તેમના એમ M B B S એનેસ્થેટિસ્ટ માથે ભરૂચા દોનની દાહો સજામા અમારી માથે આવ્યા પાા વાગે મગ સાપુરજી ભરૂચા દોલમા દાહો ભાવજી રાખ્યુ હતુ એ મંબધી પત્રિમઓ જિત્યા વધ મળાએ છપાવી ની પ્રમુખ સ્થાને થી ડો ચલુલાલ મજિલાલ દેમાઈ દતા સમામા ભરૂચ દાહોના કેપ્તા નામામિન વગીનો અને ગૃહસ્થો દતા

જરાનર દોહ કતાક મુધી શિવશર્મા ત્યાં દિગર્મ જોલા તિ ન મિદાન હી કીમ મમળઓ આયુર્વે ના ઈતિદામ ઉગર વિદગાવલોકન દગા યુ મમામા પશુ વૈદો અને

કેટરો હતા એટલે માંગ મુજબથી જરા વિગતમા પણ ઉતર્યા હતા એકદરે ક્રોધાગ્રો ઉપર ઘણી સારી છાપ પાડી શક્યા

૮ વાગે ભરૂચ સેનેટરી એસોસિએશનના મકાનમા ભરૂચ મેડિ ૫ એસોસિએશન તરફથી ૫ શિવરામભાઈ ડાક્ટરો મમલ આયુર્વેદ ઉપર બોલવા આમ ત્રણ ૧૫ એટલે ત્યાં ગયા એસોસિએશનમા શિવરામભાઈ અગ્રેજીમા બોલ્યા ૧૩૫૨ દોઢ કલાક છતાંદાર અગ્રેજીમા બોલ્યા અને આયુર્વેદનો ત્રિદોષવાદ તેના ઇતિહાસ તેની ખુબીઓ અસરકાર રીતે સમ ૧૫ કેટરો પર ઘણી સારી છાપ પાડી મિટિંગને બાદ કેટરો તેમને વિંટળાઈ વળી કપો કપો ચોપડીઓ આયુર્વેદ વિષે અણબુ દેવ તે વાચતી નેહ્યો એ પૂછતા મે સાબળ્યા હતા

૧ શિવરામભાઈ આથી ખુબજ સતેષ રહ્યો લાગરાજ ત્રણ કલાક બોલ્યું તો પછી પરતુ મદ્રાસની વાયુવેગી મુસાફરીમા તેમને ફિવરમા ૨-૨ મિટિંગમા બોલ્યું ૫૫ અને અમ નાદમા ઠીક ગણેશ ન બેશ એટલે ભરૂચમા પણ એણે ન થાય એમ ધારી મે પ્રથમથી જ પ્રેમનો પરિચય શહેરના કેક્ટરો માથે થાય તો ઠીક એમ ધારી આ પ્રથમ ગોઠ થો હતો અને મને ૧૫ કહેતા બાનવ થાય છે કે ૫ શિવરામભાઈને અગ્રેજી ભાષા ઉપર ઘણો સરસ કાણ છે મનોગત લાવાને પ્રસિદ્ધ કરાની કના છે આયુર્વેદ માટે ખુબજ અભિમાન છે એટલે હ થયો બોલી થયું શકે છે એમની આકૃતિજ એમના શુશ્રૂષ કરવા બસ છે વિશાન બાલપ્રદશ તીલુ નાક તેજસ્વી વ્યાખ્યા ૫ જવાહરલાલ નેવો ચહેરો સાનાઈ-આ બધા સાથે અગ્રેજી ભાષા ઉપરનો કાણ એટલે બ્યક્તિત્વ ઠીક ઠીક એપી નીકળે છે

રાત્રે ૧૧ ની દ્રેનમા તેઓ સુરત માટે વિદાય થયા મુરતમા શુ થયું તે દું નાજીતો નથી ૫ શિવરામભાઈ ડાક્ટરો સમક્ષ આયુર્વેદ ઉપર બોને એવો બદો રત સર્વત્ર ઘસ શકે તો સાડુ વૈદો રતા ડાક્ટરોને આયુર્વેદ વિષ સમજાવવાની ઘણી જરૂર છે અમ તેઓ કહેતા પા હતા

ભરૂચ મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી ૫ શિવરામભાઈને માનપત્ર આપવાની ચળવળ ઉપાડેલી હતી પરતુ અ ૨ અદગની પાર્ટીઓને વર્નને પૂરતા મતોના જખામે તેમ થઈ શકુ નહિ એ માટે જિલ્લાના વૈદ્યાને લાગી તો આયુજ ૧૨૫૦ ને થયું તે ઠીક રૂક એવો મતે ૫ સી વૈદ્યગર્જને થયો શિવરામભાઈને ૫૫ ભરૂચના પ્રોગ્રામ રુચ્યો તેઓ કામગી માને છે અને નવગ એસી રહેવાનું તેમને પસ નથી જૂગતનો પ્રોગ્રામ તેમની આ મનોવૃત્તિ નમા લઈ ચોજવામાં આ થા હોત તો જૂગત વિષ તેઓ મારી છાપ લઈને જાત માફી મદ્રાસમા રાત્રે ૨ અને ૩ વાગે તેમણે ૨ થી વૈદ્યા (આ પ્રના ખાસ પ્રતિ) આમગ બાનણ કપો છે એટલે એ ઉત્પાદન દરેકો માધીજીના જૂગરાનમા તેમને એવા ન મળ્યા એટલે જૂગરાનના સ્વદેશીયજાની તેમની ઉપર સારી છાપ ન પડી હોય એ બનવા જોગ છે

૫ શિવરામભાઈના આગમન પછી ડાક્ટરો મમલ તે બોલ્યા પછી મને એમ લાગે છે કે કેટલે ધીનિવાસમૂર્તિ જેરા પ્રતિજ્ઞા-સપલ ઉભય વિદ્યાઓના પાગળત કેમકે આયુર્વેદની સમગ્ર-વાત્તા નિખિય ભારતમાં લે અને આપણા ડાક્ટરો જેમને સર જ્ઞાન

કુદે grand-born sons of England કહ્યા છે—તેમની સમક્ષ આયુષ્ય નું હાં પ્રગટ કરે તો હાન ડોક્ટરોને મન આયુર્વેદ જાણે પ્રાચીન હીન ફ્રાંસીસ દોય એમ છે તે વિચાર મદલાય અને એના અભ્યાસ તરફ આપણો ઝોક નગ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિશાળી છે અને તેમના લેખનમાં જો આપણે આયુર્વેદ ના મિદ્ધાતો ઉતારી શકીએ—અને જરૂર ઉતરી શકે એમ હું માનું છું—તો હાલ જે અતડાપણ અને નધુતાઅધિ જણાય છે તે અદસ્ય થઈ જાય એ દર્શા અને વૈદ્યો નધુ પામે આવે અને મમાનમ્યાએ લીલા રહી માનવતાની સેવા કરે

૫ શિવશર્મા ડોક્ટરીનાડના નથી એટલે ડોક્ટરો તેમની સાથે મળવા માટે આના કાની ખતા હાન તો નવાઈ નહિ એટલે જો શ્રીનિવાસ મૂર્તિ જેવા એમનાજ નાડના વિદ્વાન આવી મેરકાગ-યાના માથે લે તો આયુષ્ય તો સમ્યક્ પ્રચાર થાન એમ હું માનું છું નિખિય ભારતવર્ષી આયુર્વેદ મદામખેરને આવા વિદ્વાનની સેવાઓ માટે માગણી કરવી જોઈએ ડોક્ટરો ભારે orthodox પ્રાણિઓ છે એટલે એમના અભેદનાડમાં શિવશર્માજી જેના વૈદ્યને પેમતા અડચણ નડ છે આટલું પ્રમગાપાત

ગૂજરાતની યાત્રા (નિ ભા ૫ ના પ્રમુખની) વિષે તમે લખશો તો ખગને ? સાલજી છે કે તે મહેસાણા પાટણ ભાવનગર મજકોટ ગોળ વગેરે ગ્યગોએ જવાના છે નડિયાદ પણ જવાના હના

ધ્યા ગ વૈદ્ય

શ્રી લક્ષ્મીરામ સ્વામીનું શોકજનક અવસાન

૪ મ ૧૯૮ ના જુલાઈની દશમી તારીખે આયુર્વેદમાર્તિ પ્રાણાયામ વૈદ્યરત્ન શ્રી લક્ષ્મીરામ સ્વામીજીનું અવસાન થવાના ખમગથી આખા ભારતવર્ષની વૈદ્ય જનતામાં ભારે શોખની ત્રાગણી ફેનાઈ ગઈ અને રચણે રચણે શોક સભાઓ પણ થઈ ગઈ

શ્રી લક્ષ્મીરામ સ્વામીજીનો જ મ જયપુર ગાંધ્યના માગિયાવાસ નામના એક નાનકડા ગામમાં બૂજી નામના એક પ્રતિષ્ઠિત ગૌડ બ્રાહ્મણને વેર મે ૧૮૨૮ ની આવજી શુક્રન છટે થયો હતો બાળકપણમાં જ તેઓની કુશીઆરી દેખાતી હતી પાંચ વર્ષની ઉંમરે આ બાળકને એની માતા માથે જયપુર આવવાનો પ્રસંગ આવ્યો જયપુરમાં ચોગિરાજ સિંહ નરદાદ્રપથી મહાત્મા ચ નાસજી આ બાળકને ભેઈને ખુશી થઈ ગયા તેઓ નાગ લક્ષ્મીરામજીને તથા એની માતાને પોતાની સાથે પોતાને ઘેર તેડી ગયા અને આઠ વિસ સુધી વેળા વામોના ઉપરેથી મમજીની માતાને એકલી ઘેર મોકલી અને બાળકને પોતાની પામે ગખી લીધો એ પછી મે ૨૬ સ્વામી ચ નાસે બાળક લક્ષ્મીરામ સ્વામીને દાદ્રપથીની દીક્ષા આપી સાત વરમની ઉંમરે આ બાળકે મરકૃત શીખવાનું શરૂ કર્યું મમે વરસે સ્વામી ચ દનદાગજીએ આને પોતાના પદ્ધિત તરીકે નામેર મો અને પોતાના શિષ્ય સ્વામી ગોવિંદન ત્ર્યજીને માથે આ બાળકની દેખરેખ તથા કેળવણીનો ભાર નાખી પોતે સ્વગતારી થયા નિ સ ૧૯૪૫ માં બ્યાકરજીની ભણવા માટે જયપુર ગાંધી

અનુકૂળ વિદ્યાનયમા પોતે દાખલ થયા અને મોઝ વખતી ઉમ્મરે એશિયન પરીક્ષા પાસ કરી એ ૧૮૮૭ માં કલિગજ બે શ્રી કૃષ્ણગમજી શર્મા પાસે પોતે આયુરવેદના અભ્યાસ ગરૂ મ્યો અને મે વડા પછી ઉપાધ્યાય પરીક્ષામાં પહોંચે નમરે ઉત્તીર્ણ થયા આ અરસામાં લક્ષ્મીગમજીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં નાખવાનો લેણાએ વળોય શ્રમ મ્યો પણ નય ગયો આ પછી બે વર્સે બિપદ પરીક્ષા પસાર કરી એમાં પ્રથમ આવવાથી બેજીએ તેઓના ધણા વખાણ મ્યો આ પછી તેઓએ ગજગીર વિદ્યાનયની હેલ્ની શાસ્ત્રી પરીક્ષા પણ પાસ કરી છતાં તેઓની ગાનપિપાસા શાન્ત ન થઈ એટલે તેઓએ ત્રિસિપાનને નરજી કરી અને આ વિદ્યાર્થીની ઉત્કૃષ્ટ ઉત્ક્રાંતિ તથા અભ્યાસગુણ શુદ્ધિ જોઈને પ્રીતિપાને માત્રાપદ્ધતિ ઉપાડી લક્ષ્મીગમજીએ સહેવાઈથી આચાર્ય પરીક્ષા પણ પાસ કરી ગુરૂજી આ વિદ્યાર્થીની ત્રિસિપાને જોઈને ધણા પ્રમથ થઈને તેઓને વારંવાર આચાર્ય પદાને મોલાવવા લાગ્યા આ ગીતે જ્યપુર વિદ્યાલયનું અધ્યક્ષન પૂરે કર્યા પછી સ્વામી લક્ષ્મીગમજીએ ગુરૂ શિષ્યુ માટે ગુરૂને ધણો આગ્રહ કર્યો ત્યારે ગુરૂએ પોતે લખેના પ્રોગ્રામને કમનદ લખી નાખવા આજ્ઞા કરી ગ્વામીજીના ગુરૂ શ્રીકૃષ્ણગમ શર્માએ જ મધી નોંધ તો લખી ગખી હશે એમ લાગે છે લક્ષ્મીગમજીએ એને તરિયન કરી તે ઉપર ત્રિપલ્લુઓ લખી અને સિદ્ધલેજ મણિમાના નામથી એ ન થ હપાવવા પણ માડો પર તુ એ પ્રથ પૂરો હપાઈ ગયા પહેલા કૃષ્ણરામ બદ્દતો દેહાન્ત થઈ ગયો અને સ્વામી લક્ષ્મીરામજી ગુરૂને રચાને જ્યપુર ગજગીર અનુકૂળ વિદ્યાનયમાં આયુર્વેદના અધ્યાપક નીમાયા પછી તો એમણે આયુર્વેદ અપ્પાવરાના કામ સાથે ચિકિત્સાનું કામ પણ શરૂ પુ

થોડા વખતમાં સ્વામી લક્ષ્મીરામજીની વૈદ્ય તરીકેની ખ્યાતિ ખૂબ જાણ ગણ હતા બંગાળમાં આયુર્વેદના ઉત્તમ વિદ્વાને છે એવું માલજેલુ હોવાથી સ્વામીજી થોડો વખત નક્તા જઈને એ વખતના પ્રખ્યાત કલિગજ શ્રી હાંગાનાયસેન પાસે વિદ્યાર્થી તરીકે ગયા અને એ ગુરૂએ સ્વામીજીની યોગ્યતા જોઈને એમને વૈદ્યરત્નની પદવી આપી

સ્વામી લક્ષ્મીગમજીએ કલકત્તા પાછા આ ના પછી આયુર્વેદના અધ્યાપનનું તથા ચિકિત્સાનું કામ ચાલુ કર્યું ધીમે ધીમે એમની વિદ્યાની તથા ચિકિત્સા કુશળતાની ખ્યાતિ ખૂબ ફેલાઈ ગઈ ખાસ રીતે રાજસ્થાનમાં જ્યપુરના મહારાજાજી તેઓ રાજવૈદ્ય હતા જ પણ બીમનેર છુતી જોધપુર ગ્વાલિયર કિશનગઢ અનંતર વગેરે ગજગોના પણ તેઓમાનીતા ચિકિત્સક હતા માલગવા પ્રમાણે પાચસો રૂપિયા રાજની શ્રી આપીને પણ ગાન્યો તેઓને વારંવાર મોલાવતા એક રીતે જોતાં તેઓ રાજસ્થાનના રાજ્યોના વૈદ્ય હતા રાજ્યો પાસેથી જ તેમને પુષ્કળ પૈસા મળ્યો હતો છતાં ગરીબોની તેઓએ હિપે રા કરી નથી જેટલા પ્રેમથી તેઓ રાજ્યોની દવા કરતા તેટલા પ્રેમથી તેઓ ગરીબોની દવા કરતા અને ગરીબોની સેવા માટે જ એમણે ધર્મથી ધન તથા ઔષધાનની સ ૧૮૭૬ માં રચાવના કરી હતી હાવર્મા આ ઔષધાનમાં પાચ વિકાગ છે (૧) ધર્મોદા વાખાનું જેમાં મવ પ્રકારના રોગીઓની મદત ચિકિત્સા થાય છે (૨) આપધ મનાવરાનું ખાનું જેમાં સર્વ પ્રકારના આપધો ઉત્તમ શાસ્ત્રી રીતે તૈયાર થાય છે અને યોગ્ય કિંમતથી વેચાય પણ છે (૩) આયુરારાન જેમાં અત્યંત ગરીબ દુઘીઓને મદત ગમવામાં આવે છે અને વિદ્યાર્થીને

શોભાનુ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન આપવામાં પણ એનો ઉપયોગ થાય છે (૪) પ્રયોગશાળા અને પ્રદર્શિની—પ્રયોગશાળામાં વિદ્યાર્થીઓને મળી મૂકે તે પ્રયોગની પરીક્ષા શીખવવામાં આવે છે અને પ્રદર્શિનીમાં અસ્થિપત્તર સાગીગચિનો મોડા તેમજ રમ ઉપરસ વનસ્પતિ વગેરેના નમુનાઓ ગળેના છે જેથી વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન આપવામાં મદદ થાય છે (૫) પુસ્તકાલય જેમાં આયુર્વેદીય તથા ચિત્રિત મનુષી ધણા ઉપયોગી પુસ્તકોનો સંગ્રહ છે આ ઔષધિનયની વ્યવસ્થા એક દુરસ્તે સોપેલી છે

સ્વામીજીની ખીણ ઈન્ડિયા દાદમત્રાય માટે જેમાં મહત્ત શિક્ષણ અપાય એવું એક મહાવિદ્યાલય સ્થાપવાની હતી વિદ્યાર્થીઓને મોકજન વત્તા પછી મર્યાદા તરફથી પૂર પાડવામાં આવે એવી એમની ઈચ્છા હતી સ ૧૮૭૭ માં એમની આ ઈચ્છા પૂરી થઈ તેઓએ સપ્ટેમ્બરના માધુઓની તથા અક્ટોબરની મનાદ લાંબા ગાળા શહેરમાં મહાવિદ્યાલયની સ્થાપના કરી આ સરકાર પાસે દાનમાં સીતર હાથે રૂપિયા છે જેમાં રૂ ૬૬ હજાર સ્વામીજીના છે આ વિદ્યાલયની ઠાવનગિણી મળાના પોતે સંભાળી હતા પણ આટલું ચાંધી સ્વામીજીને મંત્રણ નહોતો થયો તેથી છેલ્લે સ ૧૮૮૮ માં એક દુરસ્ત કરી એક લાખ હજાર રૂપિયાની ગરમરી ગમીન શિરીઓ અને નગભગ પોણા મે લાખની મિતનના મગન બગીચો વગેરે એ દુરસ્તને મોખી દીધું આ સગ ૧૧ જામીનગીરીઓનું બ્યાજ તથા દુકાનો વગેરેનું ભાડુ મળી રૂ ૩૬ માત્ર હજારની વાર્ષિક આવક છે જેમાંથી સ્વામી મહાગંજની ઈચ્છાનુમાર આપધાલય આતુગાલય (ધરપીતાન) ઓ વિદ્યાલયનું આનુ અથ નિધન વિદ્યાર્થીઓને મદદ માનવ પ્રાપ્ત થતા તથા આયુર્વેદના મધોનું પ્રમતન વગેરે ધર્મના તથા વિદ્યાના અન્ય મર્થે થાય છે

સ્વામી લક્ષ્મીરામજીએ આયુર્વેદ દારાજ આ બધો પસો મેળવ્યો હતો અને આયુર્વેદની ઉત્તિ એમને પગ અબીષ્ટ હતી એટલે એમને દુરસ્તને વીચ હજાર રૂપિયા તો આયુર્વેદ મંદુધી નવીન પુસ્તકો ગ્યનારને પાગિતોપિ વગેરે આપવાના તથા અમુદિત પ્રાચીન અર્વાચીન પુસ્તકો ઉપાવવાના ઉદ્દેશથી જ આપ્યા છે આ દુરસ્તની મધમાગાનું પ્લેથુ પુસ્તક શ્રીચક્રપાણિ તવિગચિત ભાનુમતી ગ્યાખ્યા માથે સુદુતરું સુસરયાન હમણાં જ બહાર પડ્યું છે આથી હા મહાદાસમાં સ્વામીજીએ પ્લેથી તથા નવ જોઈ દો

સ્વામી લક્ષ્મીરામજીની આયુર્વ પાગતના ભાગત-વિખ્યાત હતી મં. ૧૮૭૨માં ભરણેયા હતા નિ ભા વદ્યમએનના તેઓ મતાપતિ સુદાયા હતા અમુખ તરીકે એમને આપેલા જાપણમાં આયુર્વેદના મીનિ નિચારોની ગબીર અને સુખ મર્થ છે અને એની મંદુધી ભાગ પછી પૌત્ર ગમણીય છે નિ ભા વદ્યમએનના સ્વામીજી પ્લેથેથી એક મતમરૂપ હતા વેદમએનની ઉત્તિ માટે મતત નવન હજાર આયુર્વ માર્ક જ નવજી નિકમજી આપ્યા મ મહોપાખ્યાય મવિગજ ગણનાયસેન આદિ જે યોગ ભાગત વિખ્યાત વદો છે તેમાંના એક સ્વામી લક્ષ્મીરામજી પણ હતા પોતાની નમિત અવધ્ય હતી ત્યાં સુધી તેઓ લગભગ દે વદ નએનના દાનરી આપતા તેના સુખર્તના વેદમએનમાં પણ તેઓ દાનજ વા હતા સ્વામીજીએ મોગસ્ટ અ ભા વદ્યમએન જયપુ મા મોમા પુ હતું જે વખતે ભગવદ્ગણ મતમોહન માલવીય સંભાળિત સુદાયા હતા

સ્વામીજી આ બા આયુર્વેદ મંગલગના મગ્ધા મ ર્ય હતા અને વિદ્યાપીઠની
પરીક્ષાઓમાં પરીક્ષાના એ ઉપાત દિ દુ નિશ્ચયિત્વાવન (૧૫૨૫) આયુર્વેદિક
કોલેજ નિયંત્રક (૧૮૬૭) ને એ વી આયુર્વેદ કોલેજ (લાહોર) વગેરેના પણ વર્ષો
સુધી પરીક્ષા હતા સ્વામીજી પૂર્વ મદ્રાસમાં હતા એમની માધુતા સર્વે વાપી હતી તેઓ
મન ઉપર સમાન ભાવના રાખતા રોગીઓ વિદ્યાલયના કમચારીઓ પડિતો અને પડિત
મ થો મધર્મીઓ તથા વિધર્મીઓ રાત્રના અધિકારીઓ સાધુ એ સરસ્થાઓના સરસ્થો
પડોશીઓ તથા સાધારણ પરિચિતો મધા એમને પોતાના નિષ્ઠ મળધી સમજતા

સ્વામીજી સ્વભાવે સાચક હતા અને એજ રાજ્યથી કેટલીક વાર તપી જતા પણ
રોગીઓ ઉપર કોઈ વખત ક્રોધ નહોતા કરતા એમની વચકમાં કુલગના સાથે ઉગતાનો
એક દાખલો તીએ આપવામાં આવે છે

સ્વામીજીના ત્રયમ શિષ્ય દુર્ગાપ્રસાદ જી બિરાગ્યાનના પગમાં મણુ થયુ હતુ અને એ
મેત્રુ વધુ કે રગ કપાળી નાખ્યો પડ્યો એવુ નક્કી થયુ એટલે તે પોતે ધરિપીતાલમાં લઈ
જવામાં આવ્યા આ સમાચાર સ્વામીજીના સાહાચરમાં આવતા તેઓ તરત ધરિપીતાને
ગયા અને ત્યા જઈને એવુ તો પગ કાપવા માટે દાક્તર હથીઆરો તૈયાર રતા હતા
સ્વામીજીએ દાક્તરને કહ્યુ કે તમે આ તો દિવસ પણ ૧૧વાનુ મુનતથી રાખો કાલે
કાપદો ન દખાય તો બુગીથી પગ કાપશો દાક્તરસાહેબે કહ્યુ હર્ષુ પછી તેઓએ
મઈકે એની દવા આપી કે તેજ હાથથી કાપવો થવા માડ્યો અને ૧૬ થી પગ કાપવા
જરૂર ન પડી

સ્વામીજી મિતભારી હતા હુ ૧૫૪ માગમુત તર આવતા ઝંમેનની એકોમાં
એમનો આ શુભ જોશો હતો તે મા પોતાની ચિકિત્સાના મદિ વખાણુ ન કરતા જે મઈકે
કરે છે તે મશ્વર કરે છે અમ હતા

સ્વામીજી ઈશ્વ ભજ્ન હતા તેઓને તીર્થાત્નનો પ્રેમ હતો તેઓએ દ્વારકા બદરીનાથ
ગમેશ્વર વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી હતો

પોતાની સાઠ વયની ઉમ્મર થતાં મ ૧૮૮૦માં વામીજીએ જયપુરની રાજમીય
મરકૂત કોલેજના આયુર્વેદ વિભાગના પ્રધાનાધ્યાપક પ તો છત્રીસ વષ એ ૪ શોભાવ્યા
પછી ત્યાગ પો શેષ ડવન ભગવદ્ભજનમાં વ્યતીત કરવાના નિશ્ચયથી એમનમાં રહેતા
હતા કોલેજમાંથી નિવૃત્ત થતા તે દિવસે એમને અભિન ન આપવા માટે એક વિશાળ
મંભા ભરવામાં આવી હતી જેમાં સરકૂત વિદ્વાનો ત્રિશ્લિદ રેલો રાજ સામ તો નિર્નિત
નાગરિકો અને વિદ્યાર્થીઓએ મોટી સખામાં જાત્રી આપી હતી એ પ્રસંગે સરકૂત ત
વલીજો સ્વામીજીના ચરિત્રાલો વિશેષક પલ્લુ નીકળ્યો હતો

છતા થોડા દિવસથી સ્વામીજીની તમીયત મારી નહોતી મુમર્ઠથી વલગજ જ વ
ત્રિ મજી આચાર્ય ખામ જેના ગયા હતા

મી લક્ષ્મીગમ સ્વામીના જવાથી પ્રાચીન પ્રણાલિ તથા તયાગ થયેના તા તીવ
નિષ્પ્રયાતિવાગ પ્રથમ પકિતના શ્રેષ્ઠ વલ્લોમાંથી એક મમથ નથ ગયો એનુ રથાન પુગવાનો
મમથ નથી એ જાતના નવા વેલ્લો તો હવે થકાના જ નથી પ્રાચીન પ્રથોના હવે

મુખર્ષના રટમા નિ ભા વૈદ્ય સમેલનમા ૫ શિવશર્માનું અભિભાષણ ૧૭૫

સ્વામીજીને તત્ત્વસ્પર્શી જ્ઞાન હતું ભવિષ્યના વૈદ્યા બીજી ઘણી શીખશે એ ૬ માં છુ પણ ચર્ક સુત્રતનું એવું ગદ્ય જ્ઞાન મેળવી શકે ?

સ્વામીજીનો વિદ્યાવેનો ઉચ્છિન્ન ન થઈ ગયો એ નિષ્ઠા તો છે જ પરમાત્મા શક્ય છે એવી પ્રાર્થના છે

(વઘમએવન પત્રિકા જુન ૧૯૩૮મા અપાયેલ નોંધ ઉપરથી)

મુખર્ષના રટમા નિ ભા વૈદ્ય સમેલનના સભાપતિ

૫ શિવશર્માનું અભિભાષણ

[પ્રેમિલ અક્ષના પૃ ૧૮ થી આગળ]

અનુવાદ મર્તી-વૈદ્ય વામુદેવ મૂળગાદ્ય દ્વિવેદી

વાત એમ છે કે જો કે શારીરિક વ્યાધિઓ મુખ્યત્વે ૧૧ વર્ષના માથે જ સમય રાખે છે તો પણ વ્યવહારમા કેટલીય એવી ઘટનાઓ ઉપસ્થિત થાય છે કે ત્યાં સજ્જરીની જરૂર પડે છે માણસમા દોષની મમાનતા બને ગમે તેટલી જા ૧૩૫ મેંય છતાં પણ તલવારના ધારી કે પડતા ધર નીચે દમાવાથી તે મચી શકે નથી

વ્યાધિનું સર્વાંગ મપૂર્ણ લક્ષણ સુકુતે નીચે મુજબ મળે છે--

તદ દુ લક્ષણાગા મ્યથય ઉચ્ચતે ૧

અર્થાત્ માણસને જો દુ ખ દે તેજ વ્યાધિ મળ્યાય આગ તુમ્ શારીરિક ગાનસિક એમ વ્યાધિના માર વિભાગ મરવામા આવ્યા છે

મપ વૃદ્ધિક કે જ્ઞાનનું કરડતુ બાણ વગેરે સત્યથી ખીડાતુ અથવા પડી જવાથી ચોટ લાગવી-આતુ આતુ જો પુરૂષને થાય તે આગ તુમ્ વ્યાધિથી ખીડાય છે એમ મળતુ

દોષોની વૃદ્ધિ અને હામ ચવાથી કેવા પ્રકારે શારીરિક અને માનસિક વ્યાધિઓ ઉદ્ભવે છે તે આપણે પ્રથમ કહી ગયા છીએ જ મ મ જ જગ મગેરે સ્વાભાવિક વ્યાધિઓ છે તે અતિગંભીર અને દાહનિક વિષય છે તેનું વિવેચન અને અનાવસ્ય છે

આગતુમ્ વ્યાધિ શરીરમા પ્રવેશવાની સાથે જ દારાનુમાર શરીરમા તેની વ્યાપ્તિ મર થાય છે પ્રાય આગ તુમ્ વિન નિદોષ પ્રદાપ મળ્યાય છે જના પણ તેમા તેના એ દોષતુ પ્રાધાન્ય તો રોપજ છે આ પ્રમારે માધારજનજો પણ પોત પોતાના પ્રધાન દોષોના લક્ષણો વ્યક્ત કરે છે અગ મપી નાખતુ દાદ ચિકિત્સા- (અગિ દાર કે પીનગાથી) બાધતુ વગેરે રમાનિક અને તાત્કાલિક ક્રિયાઓ મરજ ન થાય તો નિપાત ચિકિત્સાનો આશ્રય લેવો પડે છે

અદો એક જ્ઞાનત મન ઉદ્ભવે છે કે રોગની નોંધિક સપ્રાપ્તિમા ખીટાણવા નું સ્થાન મ્યા છે ?

કીટાણવાદ મર્તી કપના માત્ર નથી સ્વદમ થક વાની નીચે મેનેગિયન મીગાપર કરીનાર્ષનના મિત્રજનું એમ મીપુ નાખીને જોએ તો તે મતર મરી પેતાં મહુમ

પડે કોઈ મનુષ્યના લોહીમાં મેનેગિયાના ક્રીમપ્રત્યો દાખલ થવામાં આવે તો તેને મેનેગિયા ચાય છે જો તેને ખીનીન ખવડાવીએ કે છ જોકશન દ્વારા આપીએ તો રોગી મેલેરિયાથી મુક્ત થાય છે આ મર્વ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણો છે તો પછી આયુર્વેદ ખીટાપ મિદ્ધા તથા વિમુખ કેમ રહે છે ? અને રોગીને એના ઔષ્ધો કેમ આપે જાય છે કે તેથી રોગીના ખીટાપ્રત્યોનો કદીયે ખસ ચાય નહીં ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર વદ્યમંજર દે છે તે આપ ધ્યાનથી સાંભળો—

કીટાપ્રત્યોના અગિત્ય વિશે આયુર્વેદિક ચિદ્વિસ્ફોટોએ ખી પણ ઈ મર ધીં નથી જો ડૉ. રૂકાફ્ફ દનને ખેલ મલ નિજુમને મા ય રાખીએ તો પણ કાઈરટના જ મથી છતો વર્ષો પૂર્વે ભારતીય ચિદ્વિસ્ફોટ રચ્ય રીતે કીટાપ્રત્યોને કેટલાય વાધિઓના કારણે માનતા હતા ખીટાપ્રત્યો સદમ હોવાથી જોઈ સમતા નથી (સોલ્મ્યાદનદગના) એવું ચરકનું કથન છે વાગ્બજ હુ છે કે તેઓ અપાદ (without limbs) અપુ (Unicellular) અને અદશન (Invisible) છે

કેટલાક એપીરોગો ઈ રીતે ફેલાય છે ? તેનું વજન મુનન નીચે પ્રમાણે આપે છે જુગી —

પ્રસગતિ ગાય સ્વપશત્ નિ આસાત્ સદ્મોજનાત્ ।

સદશ વાસનાદ્યાપિ વયમાયાનુલ્બનાત ॥

કુષ્ઠવરદ્ધ શોપન નેત્રામિથ્યદ્ એવ ચ ।

ઓપસર્ગિકરોગાશ્ચ સક્રામતિ નરાનરમ્ ॥

ભાવાર્થ—સદનાસથી ચરીગના બહુ સ્વપશથી નિ આસથી એક જ પાત્રમાં જમવાથી એક જ સંપામાં સુતાથી મે જ આસને જેમવાથી એપ્રસતવત્રો પુષ્પો અને અનુલેપન (cosmetics) ના ઉપયોગથી કાઠ (લોહી અને ચામડીના દગ્ધો) વિવિધ જનરા સ્વરોગ નેત્રરોગ અને બીજા કેટલાયે ઔપસર્ગિક (ટેલાવવાવાળા) રોગો એક મનુષ્યથી બીજામાં ચક્રમણ કરે છે

આપણે માનવું પડશે કે—પ્રાયોન પ્રથોમા એમ એ વ્યાધિના એક એક કીટાપ્રત્યો અન્ય કદવાનું પ્રમાણ મળતું નથી અને આવો રૂઘ્ફ નિદરા મગરો પણ નહીં મેમ હ માનું છું વરણ કે આધુનિક પાશ્ચાત્ય પતિતા કીટાપ્રત્યોને ટેલુ ઉચ્ચ રચાન આપે છે તેટલો આદર પ્રાચ્યપતિતાએ કીટાપ્રત્યોને આપેલ નથી વ્યાધિકાગ્ધ વિદ્યાતમા તેરોએ કીટાપ્રત્યોને નહીં માનતા નિદાપસિદ્ધાતનું અનુસરણ થું એ નિમ્નલિખિત દલીલોથી સ્પષ્ટ થશે

(૧) પ્રત્યેક વ્યાધિનું કારણ કીટાપ્રત્યો હોવા નથી એજ સિદ્ધાત એજ ગણાય કે જે બીજા સલાય વિતા વ્યવસર્વે વ્યાધિઓની રાખ્યા કરીને વૈદ્યાનિકોને સતોથી રોજે ત્રિદોષ સિદ્ધાત વચરાવર અને મજતા જ છે

* The fact that medicine is becoming so complex implies that it is being pursued on wrong lines for a subject which is based on natural laws becomes better known what is considered progress because it does not make for Simplification—Sir James Mackenzie—The Nature of Medicine

૧૮૨૦ ના જુનાઈની ૨૪ મીના ટાઈમ્સમા સરજેમ્સ મેકે જી કહે છે કે —

Our present day classification of disease in the living is based on the morbid anatomy of the dead and the idea has sprung up in consequence that ailments can be classified according to gross structural changes such as can be seen in post mortem. Vast number of the patients however have ailments which cannot be classified there is as yet no structural change the signs of disease are distressful sensations when these symptoms are gathered together they are found to show a disturbance of so many different organs that the conclusion is forced that there is a common cause which upsets the balance of the different organs and symptoms

ભાષાંતર—જ્ય ત દેહના વ્યાધિનું વર્ગો જુ ટાલમા આપણે મૃતદેહના મિટૃત શારીર વિજ્ઞાનના આધાર પર મરીએ છીએ અને મૃતદેહમા નજરે પડતા શારીરિક પરિવર્તન અનુસાર વ્યાધિનું વર્ગીકરણ કરવું જોઈએ એવો ભ્રમભ્રમ વિચાર દેતાના પામરો છે પરંતુ અમખ્ય રોગીઓના વ્યાધિઓની આ પ્રભાવે વહેચણી કરી શકાતી નથી કારણ કે ત્યાં સુધી તેનામા કોઈ શારીરિક પરિવર્તન થયું હોય નથી રોગી ક્રૂર દુ ખેને. અતુલ્ય કરે છે જો કિન્ન કિન્ન અવયવોના કિન્ન ભિ ન લક્ષણો એકત્રિત કરીએ તો આપણે માનવું પડશે કે—કોઈ સાધારણ સર્વગત સિદ્ધાંત જ રોગનું કારણ છે કે જે મડલો (અવયવો) અને લક્ષણોની સામ્યવસ્થાને વિપત્તિ મનાવી દે છે

(૨) ક્ષય જેવા કેટલાક બીવણ રોગોના કીટાણુ સ્વસ્થ પુરુષના શરીરમા પણ માનુષ પડે છે પાશ્ચાત્ય મતાનુસાર કેટલાયે કીટાણુઓ શારીરિક ક્રિયાઓના સહાયક મનાય છે પરંતુ ત્યાં કોઈપણ રોગની ઉપત્તિ થાય છે ત્યાં આજ સ્વદેશી કીટાણુઓ શરીરના શત્રુઓ બની જાય છે અને નુકસાન કરે છે આ મત વૈજ્ઞાનિક માન્ય નથી પ્રથમ તો જે કીટાણુઓ શરીરમા સ્વસ્થ સ્થિતિમા રહેતા હોય તે સ્વયં વ્યાધિનું કારણ બની શકે જ નહીં જો કોઈ અન્ય ક્રિયાદ્વારા તેઓ રોગના સહાયક બની જાય તો તે પરેશો ક્રિયાને જ રોગનું પ્રધાન કારણ માનવું જોઈએ

(૩) જો કોઈ એક સ્થાનપર કોઈ દારૂ મંદ્રામક રોગ ચાલતો હોય તો તે સ્થળના સઘળા લોકોને તે રોગ લાગુ પડતો નથી એક જ ઘરમા સાથે માથે એકત્ર રહેનારાં સ્ત્રી

ભાષાંતર—પાશ્ચાત્ય ચિકિત્સા શાસ્ત્ર પ્રતિદિન વધારે મહત્ત્વ બનતું જાય છે એથી એવી પ્રતીતિ થાય છે કે તે સમુન્નતિ અને સત્યતા માટે જીવંત ચર્ચા કરવું છે કારણ કે જે વિષય પ્રાકૃત નિયમોને અનુસરે તે સરલ હોય છે અને જેમ જેમ નિયમો સ્પષ્ટ પોય છે તેમ તેમ તેનું અવલોકન પણ સરળ બને છે ચિકિત્સા શાસ્ત્રમા જેને હાલ ઉન્નતિ હોવામા આવે છે તે ઉન્નતિ નથી કારણ કે સરળતાની દિશામા તેની પ્રવૃત્તિ નથી

The Future of Medicine —મા સર જેમ્સ મેકે જી

પુરુષોમાંથી કોઈ એક સેપી રોગ રૂઢપુટ અને બળવાન વ્યક્તિને લાગુ થઈ તેનું મૃત્યુ નિપજનવે છે અને ચિરકાનથી રોગ ગ્રસ્ત દુનન અને મૃતપ્રાપ્ત વ્યક્તિ તેથી મુક્ત રહી જ્યાં પામે છે આનુ શુ કારણ હોઈ શકે? તેના પ્રત્યુત્તરમાં પાશ્ચાત્યો કહે છે કે સ્વાભાવિક રોગ પ્રતિબંધક શક્તિ (Natural Immunity Idiosyncrasy Anaphylaxis Complements) વિગેરે તેના કારણરૂપે હોય પરંતુ આ ઉત્તર સ્વયમજા પ્રશ્નથી વિશેષ નકારમાન નથી જો કોટાપુએજ રોગનું પ્રધાન કારણ હોય તો પ્રથમ તો ધરના સર્વ સ્વીપુરુષોને તે રોગ થવો જ જોઈએ કારણ કે દૂષિત દેશ અને વાયુમગ્ન મર્વને સરખો અસરકાર છે આનુ આયુર્વેદિ સમાધાન સ્પષ્ટ છે—પ્રચલિત શાંધિમા ને દોષનું પ્રાધાન્ય હોય તેના જ દોષ પ્રધાન પુરુષો પર તે આક્રમણ કરશે પછી બનેલો વ્યક્તિ મલવાન હોય કે દુબલ દોષ

(૪) ચોથી અને સૌથી મહાન આપત્તિ કોટાપુને રોગનું પ્રધાન કારણ માનીને ચિકિત્સા કરવામાં છે માનવ શરીરની ચેરે કોટાપુએ જણ સંજીવ છે અને તેના નાશ માટે રોગનેલ દ્રવ્ય સવધા છવન શક્તિનો તાસ કરના વાળુ જ હોય છે આ વિષયક અનુભવ સરળ છે જુઓ—મેલેરિયાના દશ દરદી લઈએ તેમના પાચને સ્વીનીન પાપત્તુ અને ખીન પાચને નિન્માદિ ચૂણ કે ડૂકુ યાદિ કવાયનું સેવન કરાવતુ કવીનીન લેનારા દરદીઓ જરૂર મેકે એ કે ત્રણ દિવસ પહેલાં રોગમુક્ત થયેલા જણાશે પરંતુ ચૂકુઆદિ વિગેરે ચિકિત્સા પામેલા દરદીઓ અને કવીનીન લેનારા દરદીઓની તુનના કરીએ તો કવીનીન લેનારા દરદીઓમાં જમ કલમ દુબલતા વિગેરે વિનીન-વિષજ ય સિકોનીઝમનાં લક્ષણ દેખાશે અને આયુર્વેદની ચિકિત્સા પામેના દરદીઓમાં સ્વાસ્થ્યના માચાં લક્ષણો માત્રુમ પડશે (પ્રસન્ના મેદિવ્યમન સ્વદષ) કિન્નીન અધિક માત્રામાં ચોજવાથી જ સિકોનીઝમ થાય છે એવું કાર્લ આવરથક નથી ઉચિત માત્રામાં કે ઉચિતથી ચે પૂનમાત્રામાં કિવનીન ચોજવાથી કેટલાકને સીમીનીઝમ જણાય છે ન્યારે નિદોષ સિદ્ધા તાશ્ચા ચિકિત્સામાં આવો કોઈ પશુ ભય કે વ્યાપતિ નડતાં નથી ગળોની માત્રા ભરે તથા માત્રા નેટલી હોય પશુ એથી દશ ગણી માત્રા કદાચ તેને ચોજાય તો કોઈ વિરોધ લાગે નહીં થાય દરદી સ્વસ્થ થઈ ગયા બાદ પશુ જો તેનો પ્રયોગ ચાતુ રાખે તો પશુ કોઈ તુકસાન થતું નથી આપુ વપ ગળોના હિમનું સેવન કરે તો પગિયામે ગળોઈઝમ નહીં થાય પરંતુ આયુષ્યની વૃદ્ધિ થશે ફક્ત કવીનીનની બાનતમાં આમ છે એમ નહીં પણ કોટાપુનાયક સમ્મલ વિષોપધિનો આવો જ વિષજનક પ્રભાવ છે

આ સ્થળે ઔષધ-સહિષ્ણતા (Drug-Tolerance) નો પ્રત ઉદ્ભવે છે પરંતુ એ યાદ રાખવું જરૂરનું છે કે વાસ્તવિક રીતે કોઈપણ વ્યક્તિને એવી મદિયુના નજ હોય કે તેનું શરીર વિપમય સદન કરી શકે શરીર અમદિયુનાના અગાનને જ પાશ્ચાત્યો સહિષ્ણતા સમજાવે છે કે કોઈને બાદવાવરમાં કોઈ ચોટ (અભિધાત) લાગે છે ઘોરે સમય તે કષ્ટ દે છે અને તજજ ય પીડા ચાંત થઈ જાય છે માણસ મમજે છે કે તેને બંધુ મની ચુ પરંતુ કોઈ વખત વૃદ્ધાવરમાં અથવા તો લાંબા મદવા પછીની અશક્તિમાં તે પીડા પુન દેખાય છે કારણ કે તે પીડિત અગની સમીપના સ્વસ્થ અંગે મળસ્વભાવજન્ય દુનગનાને લીધે તે ક્ષનસ્થાનમાં લોહી પહેચાડી શખતાં નથી અને

અબુધના ૨૮ મા નિ લા વૈદ સમેલનમાં ૫ શિવશર્માનું અભિલાષણ ૧૭૬
 યુવાનસ્થામાં રસાય ધાતુ માહુ યને લીધે પહોચાડી શકે છે યુવાનસ્થામાં યે ક્ષતિને
 ઉપસ્થિત હતી જ પણ તેના અસ્તિત્વના અજ્ઞાનને જ તેનો અભાવ માની લીધો હતો
 આવીજ કયા વિષયની અને માદક દ્રવ્યોની છે જો તેની સાથે વિશેષ બલદાયક અને
 વિષનાશક આદાર વિહારની યોજના કરવામાં ન આવે તો તેની હાનિ એ જ વ્યક્તિ
 સુધી મર્યાદિત નહીં રહેતા તેના સમગ્ર વચળે ૫૦ તેનો પ્રભાવ ઉતરી આવે છે વર્તમાન
 (Weisman) પેદી દર પેની ઉલ્લેખના પૂઝા કાપતો જ રહ્યો અને કેટલીક પેની સુધી
 પુછડી ગયેલા છતાં એ નવા નવચાઓ તેટલીજ લાગી પુછડી વાળા જન્મતા પણ
 માનવિં દૌર્બલ્ય મતલબે અવસ્થ વાગ્યામાં મળે છે શારીરિક અગ કષાર્ષ જતા મતલબે
 વિકૃત અગ ઉત્પન્ન નથી થતુ પરંતુ માનસિ બાધિઓ પ્રાપ્તમતિમાં ઉતરે છે ક્રાફ્ટ
 એબિંગ (Kraft Ebbing) નારે કોઈ નિભળતા નાગા રોગીને જોતો ત્યારે અવસ્થ
 તેના કોઈને કોઈ પૂવજમાં તેવા બાધિની ઉપસ્થિતિને શોધી મળતો શરીરના મગ્તા
 જ્ઞાનતત્ત્વો પર વિષ યુક્ત ઔષધોનો વિરોધ પ્રભાવ છે આની અવસ્થામાં જો કુપિત
 રોધને ચાત કવચથી કીટાણુઓ રસ્ય રસ્ય શરીરમાં રહી નહીં શકે તો પછી વિષપ્રદાન
 કરીને કીટાણુઓને માગવાની શી જરૂર છે ?

(૫) એનો આપણે જોઈ ગયા કે કીટાણુ સિદ્ધા ન સર્વ રોગોની બાધ્યા કરી શકે
 તેમ નથી કેટલાંક એવા રોગો છે કે જે ખોટાપા વિના શરીર પર આક્રમણ કરે છે ૫૦ તુ
 સાથે સાથે એ પણ જોવા જેવું છે કે કોઈપણ રોગમાં કેવળ કીટાણુનાશક ચિકિત્સાથી જ
 ચાલતું નથી એક બાજુ કીટાણુનો નાશ કરવા માટે ત્રિપ્રયોગ આવે છે અને બીજી તરફ
 દોષાનુમાર ઉપકરણ ત્રીન વગમાં બગડી ચેલી અને શૂનમાં કે પગ દા ચાર ત્યારે ગરમ
 પાણીની ખોટલો પ્રયોગ--એ ત્રિપા સિદ્ધા તના આશ્રયની અનિવાર્યતાના સા ।
 ઉદરણ છે

આ વિષયનો બહુ વિસ્તાર નહીં કરતા એટલું જ કહેવું પર્થ્યાસ થશે કે પ્રાચીન નહોએ
 ખેલી કીટાણુ સિદ્ધાન્તની વિસ્મૃતિ મર્ધ અજ્ઞાનને લીધે નહીં પરંતુ ખોટાની સ્વેચ્છાથી જ
 હતી દોષ સિદ્ધા તની સર્વાંગ પ્રપૂણતાથી તેઓ મંતુષ્ટ હતા આ મરજ અને બાધક માગ
 હતો આ સર્વ બાધકતાની મનોક્ષા કરતા ચરક કહે છે કે—

નાડનોપધમૂત જગતિ કિંચિદ્ દ્રવ્યમુપસમ્યત ।

મસાગમાં કોઈપણ ૫ એવું નથી કે જે ઔષધ ન હોય રિમત નવા સમ્પદો,
 ચક્રમણ તકડો આદની તરવું ઔષધ ભોજન વિવિધ મનોવૃત્તિઓ સાગ કે ખગન
 સમાચાર આ વિવિધ ક્રિયાઓની યુનાધિમણે એક યા બીજા દોષ પર અસર થાય છે
 અને જે દાષોને પ્રભાવિત કરે તેનો ઔષધ તરીકે ઉપયોગ ચક્ર શકે છે

પાશ્ચાત્ય ચિકિત્સા વિશેષતાને અનુસરે છે અને આધુન મામાન્યતાને અનુસરે છ
 સામાન્ય (General) ચિકિત્સા પ્રણાલીમાં વિશેષ (Specific) ચિકિત્સા પ્રણાલી કે ના
 નિમ્નનિમ્નિત અધિક લાભ છે—

ખમાત્મક રોગવિનિશ્ચય (Wrong diagnosis) હોય તોપણ મર્ધ નુકસાન થય
 સ્વભાવ નથી જો દાષોર્ધાડજ્વર હોય અને ડા ૨૨ માટે ૫ રોગેરીયા માનીને જૂલધી ।
 ઓગખી શકે અને કવીનીન દર્ધ જેસે તો તિયાગ દગ્દીને આપતિમાં આવતુ પડે છે ચોક્કમ

ગવિનિશ્ચય માટે પૂજ્ય નયન દરવામાં આવે છે તથા ગવિજ્ઞાન માટેના સાધનોની ઉપલબ્ધિ પૂજ્ય નયનનીય છે એમાં કોઈ મરિદ નથી પણ આ બધું હોવા છતાં પણ રોગીને ૭ ૭ સાત સાત દિન સુધી ગતપરીક્ષા કે મૂનપરીક્ષામાં ગેઝાતુ પડે છે અને તોપણ (Nega tive result not definite) ચોક્કસ નિર્ણય થઈ શકતો નથી એવા કમકામ ચાલુ જ રહ્યા છે પણ આયુર્વેદમાં લક્ષણાનુસાર વાતનાશય અથવા પિત્તનાશય કે અવરથાનુસાર કોષપૂજ્ય ચિકિત્સા તા નાઓ અને ગમે તે પ્રકારના ત્વરે તે તે સ્વયં દોષનાશ થતા સુધારા પર આવી જશે દારિ કે બહો તો આવી નજીક ઉદ્ધારવતો નથી

જિ નિજ ન વ્યાધિઓમાં કેખાના એ જ નધાન ઉપરનો સ્વતંત્ર વ્યાધિયે ઈન્જન મરી થાય છે હાર્ટરોગ (Heart disease) કિડની (Kidney disease) અથવા લિવરોગ (Diseases of Liver) માં યકૃત યકૃત માર્ગોથી ઉદ્ભવતા રોધની ચિકિત્સા પુનરાદિ મળે છે પુનરાદિ ક્ષવાયથી મરીયે તો ઉપરોક્ત ત્રણે મિત્તભિન્ન અવસ્થામાં મારી થશે એ તુ વરોધી (Specific treatment) ચિકિત્સામાં આ સમાવેશ નથી ત્યાં મુઠી વ્યાધિવિજ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી ચિકિત્સક કિયાનાં સિધ્ધિઓ સિદ્ધ રહે છે

દાનાના મંત્રમાં એ વાત દુલી ગદી મળે છે એ સત્વર પૂર્ણ કરીને આરંભના કમલા નજો પર વિચાર કરશ

આધુનિક ચિકિત્સા શાસ્ત્રની એક શાખા માત્ર આવિજ્ઞાન (Sympathetic Endocrinology) છે તે પ્રમાણે શરીરની પ્રજાલીવિલીન મધિઓમાંથી દાહક અત્તજાલ (Internal Secretions) નીકળે છે અને શરીરના કે માનસિક કિયાઓનું મયાદન કરે છે આમાંથી એક એટલે ઉપગ્રહ ગ્રથિનો પરિચય મળે અને શરીરની સમુક્ત કિયાનાં મનમમાં આપણને પ્રાપ્ત થઈ ચૂકે છે આ અત્તજાલોની દોરી સાથે ઘુલના કમવાથી રોગોત્પન્ન અને પાનાત્મ ચિકિત્સા પ્રજાલીના ભાવિ સનમની સમાવના પર નજર થોગે નકાશ પરી

(૧) દોષ અને અંત સાવ એ બન્ને હવિત શરીરના આવરણક અથ છે એ ન તે વિના શરીર હવતુ ગદી શકે નહીં

(૨) સ્વજન વિવિધ કિયાઓની સામાવસ્થા એ જ નેમાં સ્વાસ્થ્યનું લક્ષણ છે

(૩) આ સામ્યનું બગડતું કે વિરમ થતું એ રોગનું લક્ષણ છે

(૪) એક દોષની વૃદ્ધિ વિરોધી દોષનો નાશ કરે છે આ પ્રમાણે એક અત્તજાલની વૃદ્ધિ સમાનગણ બુધિષ્ઠ અત્તજાલોની કિયાઓની વૃદ્ધિ અને વિરોધી અત્તજાલોનો નાશ કરે છે

(૫) વ્યાધિકારણ જ્ઞાનમાં ન્ને કાટાપુઓને સ્થાન હેતા નથી

(૬) સામ્યનું સ્થાપન કરતું એ બન્નેનો ચિકિત્સા સિદ્ધાંત છે

(૭) બન્ને માનસિક ભાવોથી પ્રભાવિત થાય છે અને તેમને પ્રભાવિત કરે છે જેમકે--ઉપગ્રહ ગ્રથિનો સાવ અને કોષના ઉદાહરણમાં આપે આગળ જોયું છે આ ઘુલનાથી હું એમ સિદ્ધ કરવા નથી માગતો કે દોષ એ અત્તજાલ છે પરંતુ અંત સાવ એ દોષ અવસ્થા છે એટલે મહેતુ જ પડશે

દોષો અને અત સાવોમાં આ નજી બે છે --

૧ પ્રણાલીવિહીન ગ્રંથિઓ (Ductless glands)ની પ્રે નિર્મિત સખ્યા જ અત સાવ તેજા છે જ્યારે શરીરના પ્રત્યે અસમાધી ત્રિદાની ઉત્પત્તિ થઈ ગઈ છે

૨ શરીરનો એક પણ ભાગ એવો નથી કે જ્યાં એક દારૂ નિવાસ હોય પણ દોષોનું (એછાનતા પ્રમાણમાં) વ્યાપકત્વ પ્રત્યે સ્થળ પર અવરૂપ હોય છે જ પરંતુ પ્રણાલીવિહીન ગ્રંથિઓ પોતપોતાના સાવથી પર્વિપ્ત હોય છે (એટલે અવસ્થાને તનુ નાપકત્વ પ્રતીત થતું નથી)

૩ દોષની સખ્યા તણની જ છે જ્યારે અત સાવોની સખ્યા અધિક છે અને મોધ બોળના પરિણામે જેમ જેમ નવી નવી ગ્રંથિઓ મળતી જાય છે તેમ તેમ તેના આવાની સખ્યા પણ વધતી જાય છે

એ ખાસ નોંધ જેવું છે કે જ્યાં આ દોષ અને અત સાવનું પરસ્પર સામ્ય છે ત્યાં પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકોમાં પરસ્પર મતભેદ નથી પરંતુ આ દોષોમાં અને અત સાવોમાં પરસ્પર ભેદ છે ત્યાં અત સાવ વિજ્ઞાનવેત્તાઓમાં પણ પરસ્પર મતભેદ છે જેમકે-કેટનાક અત સાવવેત્તા એમ નથી માનતા કે આ સાવ કેવળ નિર્મિત સખ્યામાં જ વિશેષ ગ્રંથિઓમાંથી નિકળે છે કે એરે ફરટ લખે છે કે --

At present however it is quite clear that the production of specific chemical agents is not confined to these ductless glands but identical chemical substances are also produced by organs obviously serving another functional purpose

ભાવાર્થ— હાલમાં એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે વિનિષ્ઠ રાસાયનિક ગ્રંથિઓની ઉત્પત્તિ પ્રણાલીવિહીન ગ્રંથિઓ પવનત સીમિત નથી પરંતુ તત્સથ રાસાયનિક ન શરીરના અથ અવયવો પણ મળે છે અને દેખાવમાં કોઈ અન્ય ક્રિયાઓના સંચાનનમાં તે મદદ હોય

(ચક્રોચ્ચિત્રો નામ શરીરસ્વચ્છાવકાવમૂત)

શરીરનો પ્રત્યેક આસ દોષોનું વિસર્જન કરી ગટેલ છે એ સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન ઉપરોક્ત વાક્યસમુદાય નથી કરતો શું ?

દોષો અને અત સાવોમાં જે બીજો ભેદ છે તે સ્પષ્ટ નથી જો એક ગ્રંથિના સાવનું યુનાધિકર વિરોધી ગ્રંથિના સાવમાં ક્ષય વૃદ્ધિ થી સંકેતો ને કોઈપણ સ્વરૂપમાં જરૂર તે ગ્રંથિમાં (અને પ્રભાવ રૂપમાં પણ) વિદ્યમાન ગણાય જો એમ ન હોય તો તેના રાસવૃદ્ધિથી તેના પર કોઈપણ પ્રભાવ ન પડે પ્રભાવની ઉપસ્થિતિ એ જ અન્યની ઉપસ્થિતિ છે આ બીજી રીતે ત્રિદાપ સિદ્ધાંતનું અનુસરણ છે તેમાં પણ શરીરના પ્રત્યેક સ્થાન પર નજી દોષોની વ્યાપ્તિ એ જ નિયમ છે

ત્રીજો ભેદ સખ્યા ભેદ અને તેનું તો કાંઈ વિશેષ મદાવ નથી ગરજ કે હોય કોઈ એક ગ્રે સ્થાનના એ ભા આત્ર માત્રજ નથી નજીમાંથી પ્રતેક દોષ અને ત મમગુણ ક્રિયાઓ અને આવોનો એક પ્રતિનિધિ છે આ પ્રકારે પિત્તરૂક ક્રિયાધ (મકરધ્વજ આદિ) આહાર (કેશ પદ્મદુધ પિસ્તા વિગેરે) અને ત્રિદા (તદ્દમાં ફરતુ કોષ કરવો વિગેરે) શરીર માં જે જે સાવોને ઉત્પાદિત કરે તેઓ જિન્ન જિન્ન સ્થાનના હોય

તો પણ મવ પતિક જ યોગે આ પ્રમાણે જે દોષયુગ્મ પ્રમાણે અતઃકાને તથા વચ્ચા વહ્યસામા આગે તો કાર્મ સખ્યાબેદનો પ્રશ્ન નહીં રહેવા પામે

નિદોષ સિદ્ધા તનો પ્રધાન ગુપ્ત એ છે કે—તેમા ચિકિત્સામ્ની જૂન માટે પણ વિરતુત અરમાણ રાખવામા આવેન છે એમજે પૈઘની ૧૪ જૂન ચર્ચા તો પણ મર્ત વ્યાપદ્ધભા ઉપરિચિત થતો નથી આપણે માત્રુજ પડા કે ગોની આદત મામ્યાવસ્થા કે મરપના માન છે જેમ મનુષ્યનુ આદત સ્વાસ્થ્ય પણ ગોડ પતા માત્ર છે તેમ તે આદત વાસ્થ્ય કે મામ્યાવસ્થામા થાંતુ ચૂનતવ હોય કે થાંતુ આમિત્ય હોય તો પણ તે સ્વાસ્થ્ય અને મામ્યાવસ્થાજ મ્હેત્તર તે પ્રમાણે આદતરોજ પ્રતીકાર કે દેવ અગ્રીકરણ પણ મરપનિક છે પરંતુ તેની આસામ પહેચી ૧૭ તેજ ૨૬૧ ચિકિત્સાનું કતવ્ય છે ત્રિવિધ મિદ્ધા તાનિન ચિકિત્સા બમ પ્રમા માટે અવિ છૂટ દે છે જેની રીતે એક મરોત્તમ ગોટાઆશીક ફિ મન જરૂર કરતા થોડો ઓઠો કે વધારે વખત જુ તી ગખવાથી ચિત્ર બગડતુ નથી અને સ્ટિટિયુડ નિનાની ફિતમમા થોડી પણ જૂન ચાલી શકતી નથી તેમ આયુર્વે જુનોની ઉપેક્ષા કરે કે આયુર્વે મા જમ સ્વાત ૧ અધિક માત્રામા વિવિધમાન છે

આયુર્વેદ ચિકિત્સા પ્રણાલી જે સિદ્ધા તેનું અનુસરણ કરે છે તેનું મહિષ્મ જલન તુ એવી આશાથી મમાપ્ત કે છુ કે પ્રગિયવના અભાવથી અથવા સ્વાર્થલોકિના અનુચિત આ દાનનથી આયુરવેદની આમતમા જનતામા જે ભમાતમક વિચારો પ્રચરિત થતા હોય તે દૂર થઇ જાય

આથી આ ૧ જાણુ દરો કે વૈજ્ઞાનિક મમાગમા આયુર્વે નું સ્થાન યા છે ૨ પરંતુ તે આયુર્વે ના ઉપામ વચાની રીત દશ છે ૨

લગભગ અગી ૬ ૧૨ નર્મો થયા તેમા કમિન વિપત્તિમેતો વીરતાથી મામનો કમી રતા છે આજે પણ તેમના હાથથી મત્રી વિરુપ્ત થઈ ગઈ છે અને ગળ્યાન ૫૫ લેલ માત્ર મગતો નથી છતા તેઓ નિઝર થઈ ગયા નથી—અર્થાત્ જીવે છે ચિકિત્સા પર દવા કે સ્વદેશીતા સ્વીકાર—આ બેમાથી એકે આયુર્વે નું મક્કણ કરી શકતા નથી ૧૫ કે કોઇનામા ગમે તેટલો દવા હોય કે ગમે તેટલો સ્વદશ પ્રેમ હોય પણ ચોતાના સ્વાસ્થ્યને માટે તે રોગી ત્યાજ પહેચી જાય છે કે જેની ચોગ્યતા પર તેની આત્મનદા હોય ખાહીને કવિત રાખવા માટે ભલે કોમ્પીનીયનની જરૂર ન હોય (ખાહીનો પ્રચાર કેવળ સ્વદેશ પ્રેમથી વધી શકે છે) પણ ચિકિત્સાસાજ તો ચોતાની ચોગ્યતા પરજ જીવતુ રહી શકે છે આયુર્વેદિ ૧૧સાવતો જે પ્રાસાદ આજે આપણી સમક્ષ ઉભો છે તે સવચા ચોતાના ખય અને ચોગ્યતા પર ૪ ઉભો છે નહીં કે કોઈની કૃપાપર

'Some Aspects of Hindu Medical Treatment' નામક સ્વનિર્મી પ્રથમા કેરોલીના ચપ્લિન (Dorothea chaplin) લખે છે કે—

Hindu Kaviraj defying both Allopath and Homoeopath, has been able to keep his banner flying Very few medical practitioners in India have such a practice or count their fees by so many thousands of rupees a month as the budding Kaviraj

The question then arises how can they do it if they cannot give to the patient that which he most desires—a cure ?

ભાવાર્થ—હિન્દુ કવિરાજ એલોપથ અને લાગીરોપેથની હિન્દીશા માં પોતાનો વિનય બજાવે છે તેથી શકે છે ભારતવર્ષમાં બહુ ઓછા ડોક્ટરને એવી પ્રેક્ટિસ હોય છે અને બહુ ઓછાને ડોક્ટરોને એસલા હાનરે સ્પીસ શી મળે છે જેટલી અપ્રણી કવિરાજોને મળે છે પ્રશ્ન એ ઉદભવે છે કે રોગીને તો એટલે સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરવાની પ્રબળ ઇચ્છા હોય છે તે જો તે વેષ પાસેથી ન મળે તો તેઓ આ સવ ઉન્નતિ કેવી રીતે સાધી શકે ?

Dorothea Champlin ને તો પોતાના પ્રશ્નો ઉત્તર ગ્રામી લીધો છે કે રોગીને સ્વાસ્થ્ય મળે છે એટલે તે વાગવાગ મરિગળ પામે પહેલાં જરૂર છે પણ એક પ્રશ્ન તે બુદ્ધી ગ્રામી લાગે છે કે જો તેઓના રોગ અને સ્વાસ્થ્ય નિપાત્ક સિદ્ધાંતો તો બમગદિત નથી તો સ્વાસ્થ્ય પ્રદાન કઈ રીતે કરી શકે છે ?

ભારતવર્ષમાં આયુર્વેદિક ચિકિત્સક ઉન્નતિ કરી શકે છે એવું માર્ક નથી ત્રીયુત એમ એન મિત્રે ઈંગ્લાંડમાં વીસ વર્ષ આયુર્વેદિક ચિકિત્સા વ્યવસાય મ્યો અને ત્યાં તે એટલા બધા લોકપ્રિય થઈ ગયા કે તેની સૂચનાથી જૂનમથના આસ્ક્રૂમ નગરના મિચલ (Mitchel) નામક ઈંગ્લીશ કેમીસ્ટ આયુર્વેદિક ઔષધો સ્ટોરમાં ગમ્મલો તેનું વચાલુ કેવળ ચિકિત્સકો વારા થતુ અને તેથી આશ્ચર્યજનક સંજ્ઞાના મળતી આ શબ્દો પણ મીસ ચેમ્લિનના છે

(અપૂર્ણ)

શીર્ષાસન

[લેખક — શ્રી રા. હરિલાલ કાળિદાસ વૈદ્ય બેતુનગજ સી પી]

આજકાલ નવજવાન અને મરતના ગ્રામીનોમાં અને ઘણા મમતથી રોગથી પીડાતા રોગીઓમાં શીર્ષાસનનો બહુજ મોહ જોવામાં આવે છે શીર્ષાસનના ગુણુ દોષ કાલે મરુ કાલે ન કરવું તે આ લેખમાં બતાવતુ અનુચિત નહિ ગણાય

શીર્ષાસન કરવાની કૃતિ મુદાણુ કપડુ લઇને તેને ગોળ લોપેરીને ગોટા કરવો તેને જમીન ઉપર ગમ્મીને તેની ઉપર મસ્તક મુકીને પછી બે દાથોના તળીયાને મસ્તકની પાછળ રાખવા અને શરીરને તેના ઉપર ઉભુ કરી દેવું તે શીર્ષાસન કહેવાય કે તેમાં માથુ નીચે અને પગ ઉપર ગહે છે તેને ચોગચાસમાં વિપરીત કરણી મુદા કહે છે શરૂ આતમાં આ આસન એક મે મીનીટ કરવું અને પછી વધારતા એક કલાક સુધી કરવું જો માણુમની ત્રિધાતુ સમ હોય અને જલવાન અને યુવાન હોય તે ત્રણ મનાક સુધી શીર્ષાસન કરી શકે એમ શાસ્ત્રકારોનું કહેવું છે પરંતુ પ્રાયશ્ચિ અબ્યાસકો માટે આ સમય નથી આરામને માટે એક મનામનો સમય જમ છે

શીર્ષાસન કરાથી શરીરમાં શુ કિયાઓ થાય છે આ આસનમાં પગ ત ફના લોહીનો પ્રવાહ મસ્તક તરફ આવે છે તેથી આ આસન મ્યો પછી કરનારે અકથા કલાક સુધી

શીર્ષાસન પ્રવૃત્તિ જોઈએ જેથી લોહીની ગતિ સમાન થાય આ પ્રકારે રક્ત સચાનનથી રક્તના ફરવાની ક્રિયા બનવાન થાય છે મલદોષ નષ્ટ થાય છે અને મનની એકાગ્રતા થાય છે

શીર્ષાસનથી કયા રોગો મટે વધુ યાત્રક સુધી શીર્ષાસન કરતા હ મહીનામાં વારંવાર અને પ્રદાય અથવા રોગો જવર કામ આસ ઉ નરોગ કટિવાત અધામવાત ઉરસ્તભ વૃણવૃદ્ધિ નાદી મધુ ભગદર ષ્ઠ પાકુ કામના પ્રમેદ અવૃદ્ધિ આદિરોગો મટે છે પરંતુ આ આસનનો અભ્યાસ કરનારે દુધ અને ઘીનો મારો માવરો ગમવો જોઈએ નહિતર તેનું ખરામ પચિશ્યામ આવે છે

શીર્ષાસન ઠોરે હાનિકારક જેવું ભરિતબ નમ્યું અને ગરમ રહેતું હોય તેવ લાન ગહેતા હોય જેને ઉરમન ક્ષય હૃદયની તિતેજ હોય તથા વગેરે તીક્ષ્ણશ્વાસ રોગ ઉપર રક્તપિત વમન હે કી ઉ મા નિ નાશ એ રોગો દાવ તેને શીર્ષાસન હાનિમારક છે

શીર્ષાસન સવારમાં જરૂર પહેલા કરવું જોઈએ જમના પછી અને રાત્રે તેના અભ્યાસ હાનિ તો છે સવારમાં બે વખત ન કરવું જોઈએ આ આમથી માંજ બધ તપે છે માટે સાત્વીક આદાર રાખવો જોઈએ જેથી ઉજ્જ્વળા દૂર ગહે આ આસન કયા પછી અડધી યાત્રક શાંતિ લેવી જોઈએ તરત હાથ મો ધોતું ઠંડા પાણીથી સ્નાન કરવું ખુબી હવામાં ફરવું એ બધું નુ માન કરતા છે મગ ત્યાગ પહેલાં અને સ્નાન કર્યા પછી શીર્ષાસન ન કરવું પ્રાણાયામના અભ્યાસ પછી પણ શીર્ષાસન હાનિકારક માન્ય પડે છે

શીર્ષાસનના અભ્યાસથી જો ગરમી વધીને તાવ આવી જાય તો અભ્યાસ બંધ કરવો અને ફક્ત ઘી દુધ લેવું અને બીજી કંઈ ન ખાવું દવા ન લેવી જોઈએ કારણ કે જવરની દવા ચક્રત અને હૃદયની ક્રિયાને સિયિત કરે છે અને રક્ત સંચય દૂર પ્રવાહ કરત કરે છે આ વિગતમાં શનાસન કરવું અથવા આરામ ખુરશીમાં પડ્યા રહેવું એવા જવરના સમયમાં ભોજન લેવાથી વર કુપિત થાય છે અને વધારે સમ્પદમાં મુકે છે

આ આસન કરવામાં ગાયાને વારંવાર ઉચ્ચ ન કરવું નહિતર મગતકની રક્તવાહીનીમાં ફાટે છે અને તેથી મૃત્યુ થાય છે માટે માથામાં અત્યંત ધ્યાન પછી એવી ઠાઈ પણ ક્રિયા ન કરવી કે જેથી રક્તવાહીનીને ધક્કો પડે

યદિ કોઈ જુદા અભ્યાસ શીર્ષાસન કરવા માટે તો એક વારા અભ્યાસ પછી તેના સંદેહ વાળ કાગળ થવા માડશે શરીરની નળગાઈ ઓછી થશે શરીર નિરોગી અને તેજશ્વર થવા માડશે

આપણે શીર્ષાસનના લાભ અને નુકસાન જોયા તો સાધકોએ શીર્ષાસન જટ જટ કરવા મહી જવું તેવું નથી માટે યોગ્ય વિચાર મરીને શીર્ષાસન મેલ એવા માગ શકની અનુમાન પ્રમાણે અભ્યાસ કરવો અને અભ્યાસ કરતા ઉપર જણાવા પ્રમાણે કઈ નુકસાન માન્ય પડે તો તરત છોડી દેવું એ એવરકર છે વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ આરોગ્યને સામે ગળીને મૂકના કરવામાં આવી છે આ લખાણમાં ગોળિ દર્શિ નથી

સિદ્ધભેષજ મણિમાલા

[અનુસંધાન પ્રે અ.ક પ, પ ૧૬૦ થી ચાલુ]

તીક્ષ્ણાણ લઘુ સાર્પપ કટુરસ પિનાલસદૃષણ

મેદોર્શ કફમાસ્તશ્રુતિનિરોક્કુષ્ઠકોઠાપદ ।

કણ્ઠજતુગણવ્રણાન્વિજયતે તૈલ ન પથ્ય દગો

રાજીતૈલમતીવ તીક્ષ્ણકટુક તદ્વત્તુ વર્ચા અપિ ॥૨૪૯॥

સરસીયુ તેલ તીક્ષ્ણ ઉષ્ણ લઘુ મુલમુખત પિત્ત અને રક્તને નાશકનાર છે મેદ હરસ કફ વાયુ કાન અને માથાની વે ના આમડીના રોગો અને ચક્રકા ઠોરેને મગડનાર છે રાધતુ તેલ કૃમિ, ધુન્નલી પ્રયુ વગેરેને નાશક છે અને ગરમ રોગથી આખો માટે હિતકર નથી

કટુકર્ષીય તેન (Oil Hydnocarpus)ના પણ આના જ ગુણો છે

તૈલ સ્વતસ્પા પવનપ્રકમ્પિ કફાશ્વપિત્તપદ્મુષ્ણસુકમ્ ।

ઘ્રણ્ઠમુષ્ણ સરમામવાત કોઠાર્તિગુન્નવશોધસાદિ ॥૨૫૦॥

અળસીનુ તેલ વાતકન છે કફ અને રક્તપિત્ત કરનાર છે અને ઉષ્ણ છે એરડીયુ તેલ ઉષ્ણ છે રચક છે સધિરાતો પેટની ખીણને વાયુના ગોળાનો તાવ અને સોમનો નાશ કરનાર છે

રાલસ્ય તૈલમસ્ફાનિલ કુષ્ઠપામા -

વિસ્ફોટક ગુરુ કુસુમ્ભભવ સદોપમ ।

અચત્સ્વયોનિસન્ન મુણત પ્રહિષ્ટ

શ્રી વાગ્ધનેન તદિદ્વાપિ વિચારણીયમ ॥ ૨૫૧ ॥

રાળતુ તેલ (દરપે ટીન) કફ વાયુ આમડીના દગ્ધો રાળતુ વિસ્ફોટક વગેરેના નાશ કરનાર છે કરડીનુ તેલ (મુળનાનું તેન મહારાષ્ટ્રમા કર ૭ તેન નામથી ઓળખાય છે અને ખવાય છે પણ ગૃન્નરાતમા પણ દબે આ નામથી ઓળખાય છે) ત્રિદોષને ઉત્પત્ત કરનાર અને ગુરુ છે આ મિરાન ખીણ જાતના તેલોના ગુણુ મ્મ શ્રી વાગ્ધતાચાર્યે પોતાના મ થમા આપ્યા છે તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે

અથ દુઘ્ધાદિ

મદશ્રાત્તિશ્વાસાનિલરધિરપિત્તપ્રશમન

ગરિષ્ઠ સદિષ્ટ હૃદિનમત્તિમિષ્ટ ક્ષ્ણકરમ્ ।

ક્ષયે કુદ્ધ સ્નિગ્ધ રચયતિ વિવુદ્ધ મનસિજ

સુધામુઘ દુઘ્ધ વલધિધિવિદ્ધ પિબ વિમો ॥ ૨૫૨ ॥

આયુર્વેદ દ્વિ મદ જમ આમ વાન રાપિત વોરેનુ વમન મે છે દ્વિ એ ઉત્તમ
આવ પદાપ જે બદુ હકુ છે દ્વિ હરનાર છે દ્વિના નાથ હરનાર છે રિનગ્ધ છે ઉત્તમ
વાહરગ્ધ છે આવુ બમમ અને રાક્ષાત્ત અમત નુદ્ય દ્વિ હે ગત ' હમેશાં પીએ

પય પીવા પાના મર કપરિગ્ધાત્તુય નમ

મમા પિત્તાત્તુ જહિદિ વદુ દર રિપ નમમ્ ।

શત સીંગા રાધમય શમય પ્રોત્તમનિલ

ધિય સીન્ધા ઘટિ પ્રકટય નમમ્ નિવિન્ધામ ॥ ૨૧૩ ॥

દ્વિ પીને જાડા થાઓ । મના રોગો મેગવા । ના—દેહની ક્રિતિ—પ્રાપ્ત મે ।
પિત્તની બાધિઓને રોગો । પદ્મજને ખૂ । દુ દર । હમેશાં લાખા જ સુત્રી અને
સીન્ધો ગાય ગતિ કીડા દરો । જ વાન વાધુને સમાવો । કુદામ કુદિને પ્રાપ્ત દરો । દરો
અલમરન-મામન બનાવો

મવા દુગ્ધ રિનગ્ધ કાપિગુર સર નીરગ્ધર

મર્દાપત્તુરિ શ્રમમન્વિદાદધમદરમ્ ।

વિપાદ્ધન જીળગ્ધરવિજયિ રત્તો પિત્તનુત

દિમ વય રત્તય પ્રચુરયતિ કૃદ્ધ રમયતિ ॥ ૨૧૪ ॥

આયુર્વેદ દ્વિ રિનગ્ધ મે હરનાર શુર મારક કુવનમદ (જન લખાવનાર) વા
અને પિત્તને છે નાર થમ મદ દાદ જમ વમેરેને હરનાર વિ । અને રમત દોષને હજુ
કર્ણ તરેને કુતનાર વીવત્ર અથવા ધાતુવત્ર હકુ પુષ્ટિત્ર રત્તયવત્ર
અને મુનકુ અને સમાવનાર છે

કૃષ્ણાયા પવેનાવહ ગુણકર પોતપ્રમાયા મર-

માયુ દત્તિ વિચિત્રરક્તપુષો ધનોરગત પય ।

ગુવગયા કાકિ કિં ચ વત્તમરિયુવો દાવરયો દૂપક

વ ય વજ્જયિનીમત્ર ત્રિમર્લજિત્ સનવણ મયપિ ॥ ૨૧૫ ॥

હાજારગની આયુર્વેદ દ્વિ વાતદર છે અને ગુણગરી છે પીગામ લેના રગની ગાય
દ્વિ વાતદન અને પિત્ત (માયુ પિત્ત)ના છે વિચિત્ર રગનાગી ગતી આયુર્વેદ દ્વિ વાયુ કનક
નથી મદદ આયુર્વેદ દ્વિ હકુ હરનાર છે જેનુ વાહરકુ મરી ગતુ દોષ એવી આયુર્વેદ દ્વિ
ત્રોષ દોષોને કોપાવનાર છે બાખડી આયુર્વેદ દ્વિ શક્તિમ છે ત્રોષ દોષોને હરનાર છે
મતપલ્લુ કૃત છે અને રમક છે

શીત રયાગુર માદિપ વહુવલ મુસ્વામિવ્યવલ

નિદાગુરુતાશમાદવર મન્યાદતિલ્લહમ્ ।

છાગીસીરમદોપલ લ્લુ દિમ સપ્રાદિ પિત્તાલવદ્

કાસધાસમદસ્યગરણદ્વોસારિ સર્વોત્તમમ્ ॥ ૨૧૬ ॥

લે મુનુ દૂધ હું છે પચવામા લારે છે મનુ મન આપનાર છે અત્યંત મધુર છે અને અભિષ્ય દી (ગસવદન કરનાર સિસાઓના માગનો અનરોધા કરનાર) છે બિંધ લાનનાર વીધ વધારનાર જઠરાગ્નિને મ કરનાર અને ગાયનો દન કરતા અતિ ચરખી સુક્ત છે

બકરીનુ દૂધ દોષ કરનાર નથી અચાત્ર મધી રીતે મારુ છે પચવામા હલકુ છે હું છે આદિ છે, ગજાપિન તરસ આસી ત્યામ મદ દારુ વગેરે રોગોને મટાડનાર અને સૌ દૂધમા હિતમ છે

સુધાવદ્ધારોણા ત્રિમલહરમુષ્ણ ન હિ પય
સ્મૃત ધારાશીત મગ્નિતિ ગુરુ પીત ત્રિમલહૃત્ ।
અભિષ્યદિ ત્યામ ગુરુ કફિ જ્ઞનાય પુનરિદ્
નૃતોષ્ણ વાતધ્ન જિતદવથુવિન સ્મૃતિકરમ્ ॥ ૨૫૭ ॥

ગેડમકુ (નારોળા) દૂધ અમૃત સુદૃઢ છે ત્રણેય દોષોને હરનાર છે ઉષ્ણ નથી બિંધાળ્યા સિવાનુ ઘણી વખતનુ હું દૂધ પચવામા લારે છે અને તે પીવાથી ત્રણેય દોષોને હરનાર છે કાચુ દૂધ (બિંધાળ્યા નિનાનુ) અભિ પા છે ગુરુ છે મ્હ કરનાર છે બકાળેનુ ગરમ દૂધ વાયુને હણનાર છે દાહને છતનાર છે વિધોનો નાશ કરનાર છે અને યાચકિત વધારનાર છે

સિતાસહાય કફિ, તાતહારિ નૃત મિતાયુક્તમદોષિ વૃધ્યમ્ ।
પિત્ત ક્ષ્વા સરલીકરાતિ પયો ગુહાન્ય વિનિર્હતિ કૃષ્ણમ્ ॥ ૨૫૮ ॥

સાકર નાખેલુ દૂધ કદ્દ કરનાર છે બિંધાળેનુ માદર નાખેનુ દૂધ વાતહર છે બનમ છે બો દોર કરનાર નથી તેમ પિત્ત તથા વદને કમી કરે છે દૂધમા ગોળ નાખીને પીવાથી મૂતકૃમ્ ૨૦ નાશ કરે છે

વન્ય પ્રમાતેઽગ્નિહર કફાય, મધ્યાહ્નકાઠે કષ્વાત્તવાધિ ।
પ્રાયોઽપરાણ્દેઽનિલનુન્નિશાયમાયુ પ્રદ રોગહર લલાય ॥ ૨૫૯ ॥

સવારમા દૂધ પીવુ એ શક્તિમ છે જઠરાગ્નિને હરનાર છે અને કદ્દ કરનાર છે બપોર વખતે દૂધ પીવુ એ કદ્દ અને વાયુને હરનાર છે સંધ્યાકાળ વખતે દૂધ પીવુ એ વાયુને છતનાર છે રાત્રીએ દૂધ પીવુ એ આયુષ્યમ છે રોગને હરનાર છે અને બન આપનાર છે

અર્ધામ્બુ હુગ્ધમવગિષ્ઠપયો વિભાગ
દાષાપહ લઘુતર વરમામનતિ ।
નીર વિના વટુશૃત સધન યદાસ્તે
મદાગ્નિ તત્તુ લલકારિ સર સસારમ્ ॥ ૨૬૦ ॥

આ ૨) અસિમા ઇ ગેરે પેટના રોગોની વે નાગોને નાશ કરનાર છે રુચિ ઉત્પન્ન કરનાર છે ગાંઠો જડુ થતો હોય તેને રાખનાર છે (અતિમાગનો નાશ કરનાર છે)

તત્ક્રમ્

તત્ક્ર ગ્રાહિ કપાયમમ્ભમધુર વીર્યાળમગ્નિપ્રદ

દાપ્લોષિ ઊષુ પ્રિય ગ્રહણિકા કુઠ્ઠાસ્મદુર્નમિજિત્ ।

પાણ્ડુલીહગદગ્રમેહજઠરાજીર્ણપ્રિયુ મન્થય-

વ્યાપાર નિરુણદિ યત દધિસમ તાનીહિ નૈષ ગુણૈ ॥ ૨૬૯ ॥

હાસ ગ્રાહિ કપાય અ ન મધુર ઉષુ રીયતાગૌ અને જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત કરનાર છે વાતપિત્ત કફ દોરોને દાળનાર અને હાડકો છે રુચિકર છે સમઢળી મૂત્રકૃમ્ ૭ પથરી હરમન જીવનાર છે પાકુરોગ બરોળ પેસામના ૨ । ઉગ અરુષુ ઉત્ત્રુ મ અને ક્ષયના વ્યાપારને રોધનાર છે ખાકીના ગ્રુષુ તો દહીં જેવાજ સમજ લેતા જેધએ

સુરૈ સદેવ સૃહૃણીયમચ્છપ્રમૌ ચલ સારનિધાનમેકમ્ ।

મિનત્તિ દોપાન્ મજતા જનાના શકાપમ તત્કમુન્દાહરામિ ॥ ૨૭૦ ॥

નિમળ રદ્રકાશ શી ઉત્ત્રવન અને પગમ સારવાન હાસની દબો હમેથા ધ જ રાષ્ટ્રે છે જ હામ ખાનાર માણ્યોના દોશ ॥ શ પામે હ એથી ૮ દ હામને રક્તી ઉપમા આયુ છુ (તત્ક નક્કસ દુલભમ એ ઉક્તિને લીધે)

કપિલ્યમયસ્ય રત્નાસિ સત્તટ્વ પવામિ પરિભાષિતાનિ ।

નિર્વિચ નાર મથિતાનિ વાત તત્ક ક્રિમદ્વાન્ વિહમ્વપતિ ॥ ૨૭૧ ॥

કામના ગભના ચૂર્ણને હૃદની માત લાવનાઓ આપની પછી એ ચૂર્ણને પાણીમા નાખવુ એટલે હાસ થઈ જશે (આ કૃત્રિમ હાસ બનાવવાની વિધિ છે)

તવનીતમ્ આખ્યુ

દીપન સુરમિત્ર તવનીત રક્તપિત્તપચનાચતિ શીતમ્ ।

ગાદિ વીયવહુલ તિતરાસ શસ્તમશસિ તનોતિ વિકાશમ્ ॥ ૨૭૨ ॥

ગાયત્રી આખ્યુ દીપન છે હૃદ છે રક્તપિત્ત અને વાયુનો નાશ કરનાર છે ગ્રાહિ છે અત્યંત વીર્ય (૧૧) મદ છે ખાસીને જીવનાર છે હરસથા આખ્યુનો ઉપરોગ પ્રશસ્ત છે આખ્યા શરીરનો વિકાસ સાધનાર છે

તવનીત ગુરુ ગીત વાત લેમાણમુત્તુર ધત્તે ।

મહિષીસમ્ભવસુ ચૈ ગુક્ત વિવસ્તપિત્તાશમ્ ॥ ૨૭૩ ॥

લેમના આખ્યુને પચવામા લાગે કહેવું છે નાચ અને મૂત્રને કરનાર છે રુધીરપાક છે, પ્રાપિત્તનો નાશ કરનાર છે

ઘૃતમ્ વી

વિપાકમધુર વર દવદુવારિ ગવ્ય ઘૃત

પ્રમજ્જનજાયિ પ્રમામતિપિકાશિ ઘૃણ્ય સ્મૃતમ્ ।

વલાસિ મહિષીઘૃત રઘિરપિત્તવાતાપહમ્

હિત કસનસકટે સુરસદ્વાજમાઝ્ય દગ્ધો ॥ ૨૭૪ ॥

ગાયત્રી ધી વિપાકમા મધુર છે ધીમા ગાયત્રી ધી ઉત્તમ છે દાહનો નાશ કરનાર છે વાયુને છતનાર છે શરીરની મતિ બુદ્ધિ-બી રી સ્થાપના છે મધ્ય છે લેસનુ ધી કદ કનના છે ગમ્ભીર અને વાયુને કનના છે બમ્બીનુ ધી ખાસીના દુખમા હિતકર છે અને આંધાને દિતમ છે

ગોમૂત્રમ્ ગાયત્રી મૂત્ર

ગોમૂત્ર કટુતિક્તતોક્ષ્ણ તુવરક્ષાગેષ્ણલઘ્વમિદ

મેષ્ય પિત્તકર કફાનિલ્હર ગુલ્માદરાનાહદત્ ।

કણ્ઠશૂલમુરસાક્ષિરોગ કસનશ્વાસોપકુષ્ટતિમિ

ન્વેશણ્વીહૃદિવિવેષપાણ્ડુગરસ્ક્ પામમશોથપ્રણત્ ॥

ગાયત્રી મૂત્ર કટુ તિક્ત તીક્ષ્ણ તુડુ કારકુમ્ભ ઉબ્બુ વધુ જડરાશિ ઉત્તમ મેષ્ય (કુદ્ધિવધક) પિત્ત કનના કદ અને વાયુને કનના શુભ ઉગર અને આનાદને કરનાર ખુબસી શક્તિ મુખ અને આખના રાગો ખાસી અને શ્વાસ આમડીના વિવિધ જાતના રોગો કૃમિ બરોળ કનજીવાત પાણુ રાગ કૃતિમ નિષ ખસ ખરજવા અને ગ્લે સોળે વગેરે રોગો હણનાર છે

ફળુ —ગેરડી

સચૃપિત પવનનુલ્લુપ્પુરિક્ષુરુ પિત્તશમમ્રમવિમાલવિદાહટારિ ।

સ્વાદ સિતેવ રમત કફમાદમાત્રી ત્રીત સરોડપ્રિકુળા વલરીયૈકારી ॥ ૨૭૬ ॥

શેરડી દાતથી ચૂસીને ખાવાથી તાત્કાલ છે પચવામા હલકી છે રક્તપિત્ત શ્રમ શ્રમ મોહ અને વિદાહને કરનાર છે ગસમા સાકર જેવી સ્વાદિષ્ટ માં છે રહેજમાજ કદ હોય તેને હણનાર છે હડી છે સારમ છે બન અને વીધ આપનાર છે

૧ ગાયત્રી ઔષધ તરિકે અતિ ઉપયોગી પદાર્થ છે ગાયત્રી વાપરવા માટે તેની રસક્રિયા કરી લેવી અથવા અદુરવેદકને ૭ પાક છે જેમા ગાયત્રીની રસક્રિયા થાય છે તે પ્રમાણે ઉપયોગી મા લેવુ દિવાવડ છે એકત્ર ગાયત્રી દાલ સુપ્રાપ્ય પલ નથી તેમ જ શિષ્ણને ૩ રસ ગુણુસા જનક પલ નિષ વાને સહાય છે રસક્રિયા કરી તેમા અન્ય દ્રવ્યો નાખી ગાયત્રી બનાવી લઈ વાપરવુ કૈવલ્ય છે (બા ૫)

પ્રાહી ક્ષ્માયા રસ આમ ક્ષ્માય સમગ્ગડય સરોડગ્નિતપ્ત ।

વિદાદિ સુસ્વાદુ ગુરુક્ષ્ણમણ્ણોર્નિર્મલ ફાણિતમાહુરાર્ય ॥ ૨૭૭ ॥

ગેરડીના રસને ચૂન ચળવી ગોળ જેવો ધટ્ટ ન થવા તા મહેજ ધાટા પ્રવાહી રાખવામા આવે તેને મશ્નિત દેવામા આવે છે (માટનામા જે ગોળ આવે છે તે આવોજ ધાટા પ્રવાહી હોય છે) આ ક્ષાણિન આદી મ્હ ક્રનાર રહેજ રેચ્ચ નિદાદિ અનિમ્બુ શુરુ ઉષ્ણ છે આખો માટે તે દિત્ત નથી

સ્વપ્હો વિશ્વળયતિ માસ્તમાયુગાહાન્

કા જાનિરશિષ ભજતા ગુહિન સરોડપિ ।

સ્વેતોપન્નાનિલમિ વર રક્ષિત

વાતાનિદાદયતિ સૌમ્યગુણા સમુન્ના ॥ ૨૭૮ ॥

ખાડ નાયુ પિત્ત અને દાદનુ આગ કરનાર છે ખાડ પી અને મર છે એના સેવનથી આખોને ઈર્ષ પશુ દાનિ થતી નથી

સામર વાયુ ઉલ્લી, નર ૨સ્તપિત્ત દાદ વગેરેને હણે છે સૌમ્ય ગુણુક્ષ્ણ અને ધીવપ્રદ છે

નવ ક્ષાર મ્વાદુ ગુરુરમલ્લદો વાત્તમધનો-

અયમિધ્યચ્છો પિત્ત ક્ષ્ફરુધિરમૌખ્ય દ્રવ્યતિ ।

પુરાણ પિત્તન પ્રથવતિ પૃથુવ દુત્તમુન-

સ્તુપારો ટોપમ્નો લઘુરપિ વલ યચ્છતિ ગુહ ॥ ૨૭૯ ॥

નવો ગોળ ક્ષારયુક્ત છે મધુ છે પચવામા જારે જે જ રાશિી મ કરનાર છે (બનલદા એ રાજ ખીજાઓએ પપુ વાપરેલો છે પરંતુ એ લેખક કહે છે કે નવો ગોળ જરૂરાગિન મદ કરનાર છે એ અર્થ યુક્તિયુક્ત છે) વાયુનો નાશ કરનાર છે અતિ અભિધ્યદી છે પિત્ત મ્હ લોદી અને ઉષ્ણતાને દદ કરનાર છે અર્થાત્ પિત્ત ઓ મ્હને વધારનાર છે લેખકો વધારનાર છે અને ગરમી વધારે છે

નૂનો ગોળ (૨-૩ વર્તિ નૂનો ગોળ) પિત્તનો નાશ કરનાર છે શરીરને રૂઢપુ કરનાર છે, જરૂરાગિને પશુ અતેજ કરનાર છે કડો છે દોષોને નષ્ટનાર છે પચવામા ઉલ્લી છે અને શક્તિ આપનાર છે [અપૂર્ણ]

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંગ્રહવા

ચોગ્ય આયુર્વેદનો અમુલ્ય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

મહાશય જી બહાદુર પંડના આ અમુલ્ય ગ્રંથ આયુર્વેદના ૭ વિદ્યાર્થીએ તેમ જ
વૈદ્યોએ અવશ્ય સંગ્રહના ચોગ્ય છે. મહાશય શારીરના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જી વૈદ્યવિદ્યાનો માથા
પાથો છે. મ મ વિગત જ જાણ્યેન મગ્ગવતી અમ એ મેન એમ એમ મત મમ
પ્રત્યક્ષ શારીરના પહેલા તથા બીજા ભાગનો હા બાનદૂધ અમગ્ગ પાદ મેમ બી બી
મેમ એમના કરેનો આ શોધિતવર્ધિત ૧૮૧૫ના છે. ગુજરાતી ભાષામાં આ વિગત
આ પહેલુ જ પુત છે.

પાકા પૂઠાના છ મો પાનાના મચિત પુતકની મિત માત્ર રૂ ૮- -

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓને ગુરુત્વ પ્રમાણપત્ર મનાવવાથી રૂ માત્રમાં મળશે

પ્રાશિક્ષા
વેદ જાદવજી ત્રિમજી આચાર્ય
તથા
વેદ જુગતરામ શાસ્ત્રના
કાન્યાદત્તી સુબર્

મળવાના છે. જુલ

૧ પ્રાશિક્ષા પામેથી
૨ જી દર્મસીના સુખ્ય એજ રૂ પામેથી
૩ ગુજરાત આયુર્વેદના મમનીની સુખ્ય
તથા આ અ એદિઓમાથી

૩૩૧ ના નામની લાયબ્રેરીમાં માટે મળુ વસ્તુ

વેદક મિદ્ધા-તોને તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી તથા
અનુભવની દૃષ્ટિથી ચર્ચનાક વેદક માનિક

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક-૨૦

તમેવ યુક્ત મપચ્ય યદાગમ્યાય સ્થપતે ।

૧૯૫૬

અ-૭

સ ચ્ચ મિષ્ણા પ્રેષ્ટો રોગેભ્યો ય પ્રમોચયેત્ ॥

૧૯૩૯

તત્ત્વ અને પ્રમાણ

દુર્ગારાકર કેવળગમ શાસ્ત્રી

જડ નર્મામ્યુટી-૫ ર્સ યી૦ તરથી

કે સયાની ૧૩ મુબાઇ-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદીય દવાઓની માકક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મુખ્યમંત્રી શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને જડ કાર્મસી
તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી તથા આ માનિક દ્વારાજ મળશે

૧૯૫૬

લાયબ્રેરીમાં માટે ૧-૧-૧૯

અનુક્રમણિકા

નિયય

૫૪

૧	મંત્રના વૈદ્યોમા આવેલી જાગૃતિ	૧ ૩
૨	મંત્ર તે શુ ?	૧૮૫
૩	મંત્રમાં પ્રાત્નમા આયુષ્યક્રિ આદાનન	૧૬૮
૪	વનસ્પતિની યાત્રાએ	૨ ૩
૫	નિદાન સમીક્ષા	૨ ૮
૬	મૂત્રમંથના પ્રગોળા	૧૧
૭	ખરના યાસ	૧૩
૮	૨૮ મુ નિ ભા વૈદ્યમંથેલન	૨૧૪
૯	ગુજરાત કચ્છ કાઠિયાવાડ વૈદ્યમંથેલનનું ૮મું અધિવેશન	૨૧૭
૧૦	મોડ ગોર ધડિયન મેડિમીન મુયર્મ	૨૧૪
૧૧	ગુજરાત કચ્છ કાઠિયાવાડ વૈદ્યમંથેલના મુખપત્રની રોજના	૨૧૬
૧૨	સિદ્ધલેખક મણિમાના	૨૧૭
	માપાલાન મ વેદ	

— નિનતિ —

આ મામિ ની આ અનુક્રમણિકા જોઈને તારાને ખાતરી થશે કે આ મામિ આખરે
 જે શાસ્ત્રના નામિયાગ માટે કેવું તારી રહ્યું છે આ માસિ નું આ મુજબ
 ચાલે જે શાસ્ત્રાતથી જ આ માસિ મા આના ને આવા જ લખ્યા આવે તેથી તારા
 ગાળની લાયકેરીઓ માટે આ મામિ મળુ જુ છે અમને આશા કે કે દેશની
 નિધાના પ્રયાગમા જ દેશનો ઉત્કૃષ્ટ મમાએનો કે તેમ સમજી દરેક વચ્ચે આ મામિ ના
 તારાકો વધારાની કે કેવડે મેતા તારાગની લા મેરીયા તારા પછા આ મામિ નું તારા
 પ્રાત્ન તેવી પ્રશિસ રશે

— ગારામર કે શાસ્ત્રી
 તરી

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો વ્રહ્મપ્રજાપત્યધિરાલપિદ્વન્વન્તર્મિશ્રુત-
ભરદ્વાજપુત્રર્વસ્વધિવેગનરમપ્રભૃતિભ્ય

પ્રસ્તક ૨૨ મુ]

જુલાઈ ૧૯૩૬

[અક ૭

કચ્છના વૈદ્યોમા આવેલી જાગૃતિ

કચ્છ જુજ ખાતે અખિત કચ્છ વેદમંડળની સ્થાપના

આયુર્વેદપ્રેમી શૃંગસ્થોએ આપેલો સપૂર્ણ મહકાર

તા ૬-૭-૩૬ ની કચ્છ જુજ ખાતે જુજ વૈદ્ય મહાએ શ્રી ૧૨૭ અખત ખાતે સમગ્ર ૧૨૭ વઘોની મમતી વિના આનુ યજ્ઞેયા શ્રી ૧૨૭ વૈદ્યમંડળની સ્થાપનાથી ઉભા થયેના સયોગી પર વિચાર કરવા ખાસ આમત્રણ પત્રો ડાખી કચ્છના તમામ ભાગના જાણીતા વૈદ્યોને આમત્રણ આપી જુજ ખોનાના હતા જે પશ્ચિમે ૧૨૭ના આર મુખ્ય શહેરોના વૈદ્યો અને કેટલાક ગામડાના વઘાએ જુજ ખાતે હાજરી આપી હતી અને જ્યે સભામા જાતે ન આવી રાખ્યા તેમણે અમાના પ્રમુખ પ્રત્યે મહાનુભૂતિ જતાનાગ પોતાના મતપત્રો તથા તારી મોખી આપ્યા હતા જે પરથી આજે શ્રી હીરાલાલ જોડિતાય દેશી ઔષધાલયના મકાનમા કચ્છના વઘોની એમ મમા ખોનાવવામા આવી હતી સભા સ્થાપનાને ચોક્કસ ખીજાત વિગે થી સુદર જનાવવામા આ મુ હવે અને તેમા જુજ વઘમમાના પ્રમુખ શ્રી રા ગ વાવ-ભાઈ માવજી ગાર્ડન સુપ્રી ૭૦૩ ૮ તથા જુજ વઘસભાના મનરા તેમજ બહારથી આવેના વૈદ્યોને ઉપરાત જુજના આયુર્વેદ પ્રેમી શૃંગસ્થોમાથી ગ રા યાગજીભાઈ ભગવતીદાસ ધેડાર સુપ્રી ૮ ૮ માહેમ ધનજીભાઈ મનદેવ કોટવાન સાહેબ રાજ્ય કવિ હમીરદાસ પચાણજી શકરલાલ ધેનાભાઈ જવવે પ્રાચીન સુપ્રી ૮ ૮ નાનાના ધેનાભાઈ વિગેરેએ પણ સભામા મારી મખ્યામા હા જરી આપી હતી

સભાનુ પ્રમુખસ્થાન સર્વાનુમતે વૈદ્યગજ શ્રી મનવતગાયભાઈની દગખાત અને વૈદ્યગ કાનજી કાળિદાસ જુજના તેમજ મુદાવાળા વૈદ્યરાજ ત્રીકમજીભાઈ ભાણુ મહેતાના ૧ થી કચ્છ કોટડાના જીવન શક્તિ કાપાનવના સ્થાપક વણીતા વંતગજ પોપાનજીભાઈ રાગજી કોઠારીને આપવામા આવ્યુ હવે

મદરદુ મમામા પ્રમુખનીએ કાર્ક પચુ રીતે કચ્છના રૈઘ ભાઈપ્રેમા મતમેદ ન યાય એવુ હિંમતી તે માટે દાખવા વ્હીનોથી દગખો મમજની હતી ૧૧ જુજ વઘમમાના

મગી વૈદ્યરાજ મહાશય બાઈ નરોત્તમરામ બાદ તરફથી નિર્ગતના કચ્છ વલ્લભાણ સાથે બુજ વલ્લભભા તરફથી થએલ પરબનદાર વલ્લભાજ બાઈનાય અબાલાલે વાતી મંત્રાગોશી હતો

અંગતના ૨૨ વલ્લભ ગતા મયવાદકોને આમત્રણ અનાયા છતા તેમના તરફથી કોઈ પ્રતિનિધિ આ મમામા આવેલ ન હતો પરંતુ ૨૨ વલ્લભ મડગના છ મેમ્બરો તથા હિપત્રમુખ આ મમામા દાગર રતા તેમને હુ થએલ રતબવદાર તથા ખીજ હકીકતો મ ૧૫ કોર્ન ખુતારો ૨ વાગી હાય તા તેમો મરી શકે છે મેવુ પ્રમખત્રો તરફથી જણાવવામા આવતા જણાએ એ મતે અમે અગતના ૨૨ વલ્લભગી મર્વવાલીથી વિરુદ્ધ છીએ અને તેથી હુગ થવા છીએ એવુ તથા પુ હતુ જે પછી માર્તુમને આ ની મનાએ ૨૨ વૈદ્યમડગ મંત્રે તેમજ અખિલ ૩૦ વલ્લભ ગની રચાપતા મયધે નીચે મુજબ દર્શાવે

૧) હતા મા પ્રમુખી આભાર રાની મળા વિમજા થઈ હતી -

ક ૧૪ ૧ નો—ત્રી ૨૦ બુજ ખાતે ના ૨૨ બુજ વલ્લભભા તરફથી મેનાયેલી હુજ અને બુજ મિવાય ૨૦મા મહેતા નવાની મા મળા મોતા પાસે હુ થએલી હકીકતો પરથી મવાનુમતે ૨૧ ૨૨ છે કે ૨૦ અતર ખાતે રચામેતુ ૨૦ વૈદ્યમડગ ત સમમ ૨૦ના વલ્લો માછ પણ દુઠવા વિના રચાએતુ હોતા ત ૨૦ વૈદ્યમડગ તરી મરી મારવુ મે સમમ ૨૦ના રીઘોના રિતથી વિરુદ્ધ છે એટલે અતરના ૩૨ વૈદ્યમડગ તરફથી થતા કોઈ પણ કાવાદી કચ્છી વૈદ્યાને સ્વીકાય કે મધન મતા નથી

રાન ૨ જે —આ મળા કરાવે છે કે સમમ ૩૦ના વૈદ્ય બુજોના દિત સાચવા માટે આજથી અખીન ૨૨ વલ્લભમડગ મમનુ મડગ રચાપવામા આવે છે અને તેમા સાચ તથા સદા આપરા ૨૦ના તમામ વૈદ્ય વા તથા આયુર્વેદ પ્રેમીઓને આ સમા વિનિતિ ૭ હ મ હ અખિન ૨૨ વૈદ્યમડગની મયવાદી સત્તાવાર રીતે તાકીદે થર થવા માટે તેનું પ્રાચલ નક્કી કરા આ મના નીચેના વૈદ્યરાજોની એક કમિટી નીચે છે અને સ ૨ કમિટી વધુમા વધુ એ માસની અર આ મળાને મમમ ૨૦ના વલ્લભાઈનાના અભિપ્રાય માટે મો નવા પ્રાગણ તૈવાર મરી આપે એવી વિનતી કરે છે

કમિટીના નામોના નામો

૧	વલ્લભ ગોપાલજીભાઈ પ્રાગણ માયરી	કોટકાવાગી
૨	શ્રી મજીભાઈ બાલુજી મહેતા	મુદ્રાવાગી
૩	વાલજીભાઈ દરાગ સોતાળી	મુદ્રાવાગી
૪	નાગજી ભ મધુ ૧ સ રહિ ગાધીવાગી	મહીવાગી
૫	શીવજીભાઈ જે ભાઈ	મહીવાગી
૬	અત્રજી ભાઈ લાનજી	મહીવાગી
૭	કાગાભાઈ ભવાન	મજનવાગી
૮	ભદ્રભાઈ લખા	મં ૧૨વાગી
૯	મહાશયભાઈ નરોત્તમરામ બાદ	બુજવાગી
૧૦	પ્રગાકરભાઈ દેગકર મુકર	બુજવાગી
૧૧	પદ્મજીભાઈ ખીમજી ચોયાળી	ખીડાવાગી

ઠંરાવ ૩ જો—અખિલ કરૂં રદમણના કામકાજની મધારણુ મુજ ન ગરૂપાત થતા વગી હાલ તેની ૧૫ ચનાઉ ઓફિસ તથા તે ૧૧ મનો તરીકે ભુજ વચસભાની ઓફિસ અને તેના મની કામ કર એ આ સભા ઠગવે છે

ઠંરાવ ૪ થો—ઉપલા મગોના મોગ અમલ દ ના આ સભા પ્રમુખને સત્તા આપે છે

મહાર તે શું ?

અમરે જે પાત્ર દેવત્વઓની ગણના કરી જે તેમા મદાર પણ છે વર્ષિત દેવત્તરવો મતાર પારિજાતક ૧ આ મદાર તે કંઈ વનસ્પતિ તે નિર્મ ધર્મ નિશ્ચિતિ યદ્ય હોય એમ લાગતુ નથી માર એ જો વપનાતુ જ વશ હોત તેતો પછી વનસ્પતિશાસ્ત્ર કે આયુર્વેદના અભ્યાસને તેનો સાથે કંઈ લેના ના નથી અને કવપનાના કારિ સિનાય શરીરના વિને તેમા પડનાની ભાજગડ કવવાની કંઈ જગદ દેખાતી પણ નથી પરતુ વસ્તુસ્થિતિ તેમ નથી કસ્તિવ્યગુરુ કાળિ મના બધા જ વર્ણનો રાખ્યા પછી અમારી એક ખાતરી એ થઈ છે કે તેણે એક પણ ઠેકાણે કાવપનિ વનસ્પતિનુ વપુન થઈ નથી

एव सालतमाह्लाखरल—આના નળુનો મગિતસે કહી નથી થી વગી આયુરવના બુના તેમજ આધુનિ—દર્શી કે અગ્રેજી ભાષામા લખાયેલા પ્રયોમા પણ માર એ કંઈ વનસ્પતિ તે નિર્મ નિપુણ યાધનાના નિ પ્રવતન થતા છે વગી કેટલા પ્રાતોમા અમુક અમુ વનસ્પતિ મદાર અગર તે ૧ અપ્રકશ નામે ઓળખાત જે એવી પરિસ્થિતિમા આ વનસ્પતિ તે ધર્મ તે વિરો વિચાર કરવા ને

ઉત્તર હિંદુસ્તાનમા આકાને ધોળા તમજ વા ગી-ગ્લુડિયા ફૂલના-ખ નેને મદાર કહે છે મદારગળ તરફ માત્ર ધોળાને માર મદાર છે વાયવ્ય સમુદ્ર પ્રતમાં પાગરાને (Euphyrassa indica) મદાર કહે છે અને તને જ બચાળગા પલિન મદાર કહે છે વળી હિંદીમા આમ ૧ ઉત્તર પાડગ્વાદો પણ માર કહેવાય છે તમજ મગદીમત પણ એને મદાર કેટલાક લોકો કહે છે

૧૫ આપણે આ એ વનસ્પતિઓ નિર્મે વિચાર કરવાનો રહ્યો જગ આપણે કાવ્ય સાદિ ૧ ત કે આરણુ નિપુણમા નિ મદ મળી જકતી હોય તો વગી

મગિદામ મંદરતમા મેણુ ઠંરાવે મદારનુ મા રણ ૧ કડુ ૭ તે આ રણી છિ ૫ મદરવનું છે

મગફિયા સંસ્કૃતશાસ્ત્ર મગ્યમાન મદાર—

મદારાણામ નુલત્તરદા હાયયા વારિતાણા ૧

અર્થ આપણે મહજે પ્રક જો ૧ અરો કે આમ ૧—દારબન ૧૦૫૫ હોય તો ૧ હાયા આપી શકે કે ૧ અને અનુલત્તરદા નિ ૧૫૫ E indica પાડે વાને ૧૫ નાચુ પડે છે ને

૩ નગકિનાર તો આકાશ પશુ થાય છે અને રતીના પટમાં પણ અત્યંત આકાશ ઉગેશ
મેં અને ઠંડાણે જોવા છે પરંતુ પ્રસ્તુત વખતમાં આકાશનું વણન નથી જ એમ આખા
સ્થાનને ધ્યાન કરે છે

તેથી જરા આગળ ચાલીએ

શાસ્ત્રપાદલકપતિતયગ્રમદારપુષ્પૈ

અને તેનીજ માથેસાથે રઘુવચના કહા સગના રંગ માં સ્થાનને વાચવા જોવો છે

શાયાચિરં પાણ્ડુકપોલ્લભ્યા મદારપુષ્પાનલકાલકાર ।

અહીં એજ પ્રશ્ન ઊઠે છે કે આકાશના ફૂલને તે ઇ બી માથામાં વાલવા ઇ જો
તે મારા ઇલાજોને ને વગી આકાશના ફૂલની રંગની લાગે ને રવિગુણગુણ તેના પર આકાશની
ચર્ચ જઈ ઉપરનું વણન કરે એ અમારી સંભિરુચિને ગાંઠનું જ નથી તેથી જીવદુઃખાનિદાસે
અહીં વણન થુ તે પાડવાનાજ ફૂલનું એમ ઘડીભર માનવાનું એવ લલચાર્થ જાય છે
મરો અને તે તો જોવો પાડવાના ફૂલનો ગુણ એમ વચન પણ જોવો કશે તે અમારી
વસ્તુનામાં જરૂર માથે આપવો જ લાલ ફૂલો તથા તેની એક ઉપ-જાત (Variety)
Erythrina alba ॥ શુભ ફૂલો અતિ મનોહર હોય છે અને કોઈ પણ સ્ત્રીને તે
લનચાલે એવા હોય છે અને તામ્રપુષ્પોની ગોળાને લીધે તો તે જમને હિંદુ વિદુમદમ
(Indian Coral Tree) કહ્યુંમા આવે છે અને તે ફૂલો જરૂર માથામાં
ના મવા જોવા છે *

૪જી મેરફતમાં પણ મેધને પોતાના ધર્મની એધાણી આપતા જે સ્ત્રીક કહે છે તેમાં
બીજો એક પુરાવો તપાસીએ

૧

ચર્યાવા તે કૃતકતનય કામવા વધિતા મ

હસ્તપ્રાપ્યસ્ત સ્તનકન્ધમિથા બાલમ રરણ ॥

યક્ષની સ્ત્રી આકાશને પુત્રવત ઊઠેરે એટલી વિચિત્ર અભિરૂચિવાળી નહીં હોય

ભગવાન શંકરના પેના પચાસર રતોજમાં મદારપુષ્પશુભગુણજિતાય કહ્યું છે અહીં
મદારનો અર્થ પાડેરવો કરવો કે નહિ તે વિવાદગ્રસ્ત પરંતુ અણી ચક્રાય પણ એ સોદ
કે નામાં ય આકાશ હનુમાન સિવાય બીજા એક પણ દેવ કે દેવીને ચાહતો ન હોઈ અને તે
અશ્વિષેત નથી એવું અમારું માનવ છે કેમકે શાસ્ત્ર એમ કહીત કરે કે હનુમાન પણ
કે મોજ અવતાર છે તેથી અશ્વિષેત ચર્ચ મકે તો પછી અમારે સામે પ્રશ્ન તૈયાર છે જ
કે તો રહી મદારવતે તેલ ને સિંદુર આગવામાં રો વામે ?

મારદુમર દે વા કોમ્પાની નિગતા લતા ।

મુદ્ગામમવણ્વે સ્વિમ્નુ સ્વિત્ત કન્ધિ સા સરા ॥

૪જી શાસ્ત્રે ઉપવનવિનોદમાં એક ઠંડાણે મદારનો ઉલ્લેખ કરે છે તે પ્રસ્તુત
અવાને માટે મ રતો છે

It is [repeated] where it b's s against the blue sky with [repeated]
[repeated] as it [repeated] b'is immortal (Kingsley)

અહીં આકાંતુ વલુન નથી જ વળી પાડવો તેમજ પાડવાના ફાલ વેલાઓને ઝડાવના માટે અત્યારે પણ બહુજ નિપતાતા હોઇ અમને આ શ્લોકો પછી મદાર એટલે પાડવો એમ માનનાનું મન થઇ જતુ ખરુ

ડીમ્મ પ્રત્યાવાન કે ઉચ્ચદ્વ દત્ત વગેરે કેના આધુનિક લેખકોએ પશ્ચિમતક તેમજ મદાર બનતા પર્યાય તરીકે *Erythrina Indica* ને ગણ્યો પરંતુ તે ભોળી બૂન છે એ તો અમરના ધનુષે દેવતરવા મદાર પારિજાતક । એ પ્રથમ ઉપગ્રી મહેજે જણાયા વગર ગ્રહેતુ નથી

મદાર એટલે *Erythrina indica* (પાડવો) અને તેની ઉપગ્રત (variety) *E. alba* છે એવો અમાગ મત-અનો ઝોમ છે પરંતુ રાએ ત વિરે ચોક્કન નિર્ણય પર આવી શક્યા નથી વિદ્વાનો આ વિષય પ્રદાશ પા । રોડી અમે આગા ।ખીએ છીએ અને અમારી હેવટે એ પ્રિનિતિ તો એ હ કે આપણે મદાર એ આમડા કે પાડવો એનો હેવટનો નિર્ણય કરી જ ના મવો જોઇએ

તદ્ભીના ।પણ માર્કિટ
ગ્વિનાગ પેર
પુના-૨

મેથ ગિનનાકર પ્રાણગ્રામ શુ ૫

નોંધ શ્રી લાઇ શિરશ્ચર ઉપ મદારપાડવો એવો નિર્ણય મગનાના કા તો આપ્યા હ એ વિષે નણુ વાત માર નોધવતી હ

(૧) મદાર શ્રી લાઈ શિરશ્ચર એવેન નર્દિ તેય પણ પ્રસ્થાન મામિ મા પ્રમિદ્ મગના કાલિ ।મની રન પતિ નામના લેખમા શ્રી લાઈ ગાપાનાન પણ મદારને પાડે એવો હ ।ઓ છે

(૨) મરિમ્મ નનરપતિ વિરામ માર નનણ માધા જ રીતે પૂજ્ય જ્યકૃષ્ણ ઈ જના સ્વગવામ પછી લાઈ ગાપાવાલના નિણુએને સ્વીકારવાતુ છે તેમા નગી આ તો મે વનરપતિરાજાજ્યાસીઓ એ પ્ર બી નથી રનતન રીને એકમત ચાય છે

(૩) લાઈ શિર ।ર ઉપ આપેલી દલીલોમાથી એક જગા શિચિ । છે તે તરફ ધ્યાન એચુ છુ જો કે એથી બીજી નીજોને અમર ચતી નથી

આ નમળી દલીલ મને લાગે છે તે શક ના મદારપુણ્યજીવપુણ્યપુણિતાય આદિ સ્તોત્રમા મદારનો અય પાડેરવો કગનાનું ગગપુ આમડાનું કલ જ્ઞમાનને જ ચડે એમ મધુ છે તે પણ એ ગેમનો વ્રમ છે શકગ્ને આમડા ડુમો વગેરેના કુન ચડ છે પ્રિત છે એમ મના । છે જુઓ —

અર્ચકાણપમ્વાતકુમુદમૈત્રિપિત્વા

આ ગાથ કા સ્તોત્રમા કે નં અત્ર ના નથી પણ રીશ વધ રહેના નેમડીમા રથ મુ અમૃતના ।ખાઈ અને મદારમરોપાધ્યાય નાથીજાત રાસો માથે આવણુને વિમે શિવમદિ મા જતા શિવપૂજન માટે પ્રાદિ-માથી કુલ વીણુતા એ પ મ શિવઅમ્ત પિત્રાને મોઢથી એ શ્લોક અને તે પડ અધુ । અભ ।તો એજ

હ કે ગાજી

મદ્રાસ પ્રાતમા આયુર્વેદિક આંદોલન

(લેખક - પ શિવશર્મા ગભારતિ નિ બા વલ સમેનન)

[ત્રાજી ચાલ]

૨૩ મીએ નેલ્લૂર ડીપ્ટમ્બર ૧૯૩૫ના અને મળાનીનો રાત્રા કરી પ્રતેક રથને મળે
વળ આપણો કર્યા નેલ્લૂરના પ્રસિદ્ધ મિલ્ક અને મેત્રના તથા વળની રપન પિનાકિની
નદી ॥ શન કયા

એક વિવમમા એ-વીસ લાપલ-૨૪ મી ફેબ્રુઆરી માગ માટે ૩ વિવમહતો
જેટલી મુસાફરી તથા જામ એ એ-વિવમમા થયુ એટલુ માય ફરી કદિ નકિ થઈ સકે
જુ : જુન એકનીગ ગામ અને સહેરો એના તથા એ વીસ લાપલો કયા એવી મગસ
વ્યવસ્થા કરામા આવી ની કે મેન મિનિદ પપુ નમમી ન ગઈ આ વતુ પ્રશમનીવ
તતી અને તેનુ માન ગટ્ટમના પ્રસિદ્ધ નદ શ્રી ગગાચાનુ છે મવારના સાકાયા વીજળીના
નકાશમા પહેરી મીટીંગ થપ તથે ગામ કે સહેરોના નદ તથા સહેરીઓ સકાને નિારે
ગમે તે રથને પડોન મનાવીને ગયવા ગઈ મકાન અથવા મિનમા હાલિસને ગભારથાન
બનાવીને અમાગ પહોચ્યા તેના જ મમા બનારીને મેહા હતા અને પહોચતા જ પેતનુ
મા બલ કરીને અમારે માય શરૂ રી હતા હતા અને અમે અમારો રાવ પમાર કરારો
ત્યાથી બાગળની મીટીંગ માટે ચાલી નીમળતા તે દિનસે વિચાર તો ત્રીશથી રથને
મીટીંગનો હતો પરંતુ આસાનાથી ચાર મેલ રહતા વા મોટરને મે નાનો અસ્થન
કરાથી રી રાથ તુની નઈ અમારે પા ૧ જ પડયુ જેની માન એકરીશ સહેરોથી જ
સેવોષ મનના પ થો ગાનના રા મળે ગટ્ટ મા પાય અથામે મે એક મિનિંગમા પાય
માનપત્ર બપુના શિટી કાચેશ મિત્રી ગટ્ટર મ્યુનિમિપન ગામિન વચમલ આપુલ
વિદ્યાર્થીસા અને સહેરીમા એ ગમેવ પામે એક મેક ભાવણ આપીને વિપતિમા
આપુંદને મટકાગ આપવાની ત્રાજના કરામા આવી અને પાયરે કરાના પસાર કરા

૨૪ મી ફેબ્રુઆરીને ર્થ મા ન થયુ ગળા કે પ્રોગ્રામ તૈયાર કરનાગએએ જૂનથી
ગે તારી ૫ માનો મળી રતી મારના ત્રુ મળે અમે મેઝરાડા પહોચ્યા અમાગ
જોડોગ લઈ જે માળના પેલા ની જ્યા હતા તેમો ત્યા પહોચ્યા ન હતા બાવાજીને
તથા મુકરજીને તો ખુશીઓ આપી દીધી અને અને ની રગાચાનુના ગમમા
જે દુપો એ મરો હતા તેને ગમાથી કાગી માથે એવી જમીન ઉપર જ
મે લતા તુ સારા ર રી નારી મા સાસ્ત્રી આ ના અને જમને મજનેથી
મેઝરાડા નઈ થયા મેઝરાડા ૫ આગેલનુ સરથી મોહુ અને ગયનગર છે ત્યા તો ૬૬
પ્રોગ્રામ ન હતો જેલે અમે અમગવતી ગસ તર ગોદ મા થયુ કે અને જમોનથી
મોહનગર ની જુ કે તા કેક મુગીચામ પચ ૭ ૭મા તમીનમાંથી નીકળવા મા
ગમમગર ની તથા પથ ની મૂર્તિ તો ગામની ૫ કેક તાદ તૂપ પચ તે ત્યાથી ૧૪
એ-વિના ત્યા ઉપર નઈ હડવના શુદમા પરાચા મનાગતી શુદાઓ જેવી ૧
શુદાએ મેઝરાડાથી મે તપુ માર્પન છે જમીનમાંથી ખોડી મદવામા આરો છે

ગર બેઝનાડા પાછા આવી ગયા આ રીતે મલકમમાંથી એ રિમની ચોરી કરીને થોડી સરેન પણ કરી લીધી પણ એ મહેનમાં અમગવતીથી ની સુધી ખેતરે પગથી અને આ ટિંગગોમાં આવતા હાડમપામળા એમ ચર્ચ ગયા

૨૬ મી ફેબ્રુઆરીએ લુચૂર કામ્પાડૂ ગ્રામની અને નુજરિડનો ગોરામ પૂના કરી રાત્રે રી મેઝનાડા પહોંચી ગયા

૨૭ મી તારીખે મવાગના પિઆનામાયિ રીમા વીઝાગામાન મ હ નાનું મહેનન બધું બપોરે નાલ્ટર પહાંચ્યા વીઝાગાપ મમા નવુ ૧૨ તૈસાગ થાય છે ત્યા આગ્રવિશ્વનિધાનન પણ નવુ થયુ છે એ ઘણી મોગી નરી લાવત્રે ૧ અને એમ ધાગ્ય જુનુ ગરફત તથા આ મ પુરનકાનય પણ આ નગ ની રોબા છે અલીજોટનો મમદ્ર ગન રી ન કોઈ ન રે મારા નથી લા યો વિઝાગાપટનનો ટાઉનમેન ત્યા અમને યુરિનિગાર્ડનીમે માનન આપ્યુ એ મમુદ્રને કિનારે છે અને ઉપર હોનમા મેથ બાગીચોમાંથી ગમુ ૧ દશન થાય છે ન હોવની બેથ બાલુની લોતોથી પાણી ની જલુ હોન એમ નાગે ટાઉન ની આગભામાં ઘણા ખતરો પણ હતા કાગળ કે આ સ્થાન ખતરોનો રિનો છે મે ત્યા ગેટ ના થી વધાર વ રત સુધી બાથલુ આપ્યુ મને પ્રતો નજ ધણા પૂ ગયા આ મીટીંગમાં મે ૬ થ ૧ જવાથી અમે મહિના સલાતી મીટીંગમાં ન પહોંચી શક્યા ત્યાવી પીયાપુગમ પહાંચ્યા અને પૂષ ગોદારરી હલ્લાની મીટીંગનું ૧ મ પતાવી બીજો ૧ વસે રીમનોચમા ગજમહે રી મારે ઉપડયા ત્યા ગોદારરીનો પટ બે માછન છ અને તેના ઉપ નો પુન ફુનીઆન નાનામા લાબા પુનોમા બીજો નમરે ૧૫૫૪ છે રાજમહે રીના ઘાટ ઉપ જ રે ૧ તથા સરઘમની બ્યવસ્થા રાખી હતી અમે હજી નરીમા હતા ત્યા જ તેઓએ જ્યમ્મનિની શરૂઆત કરી દીધી રાજમહે રી હાનમા આ મ પ્રા તીય વધ મ જનુ પ્રધાન માર્યાનવ ૬ અહીં નગરૂન અને કાર્પકમ ઉત્તમ રીતે ગવામા આબો તેજ રિમે કાબૂગના ગામોમા તથા ગમથન્દ્ર પુ મમા સભાએ ચર્ચ

પટેલી માન્ય મનારે ત્રણ બન્ને ઉધ્યા અને મી ૭ માએ ૧વાર માડાવારે ફ્રમ એ કતાકે મોટે સુતા એ મા ૧ પન્ચીમ મનાજ જમરાનો રખત ૧૧ મગતા મમ મરામા ગયા આનપ લીના ૧૧૦એ તિમતણુ આપવાથી નના મલકમ ઉમે ૧૦ એ મળા આનપ નીમા પણ રૂમ રતામા કાલારામ નામના પ્રમિદ્ધ શિવલિંગના રાન મ્યા ગભમાદગના દિવાને આવપ લીના મહેન અમને દખાડયો અને ગન્ગડાય રીને અમારૂ મ માન હર્ષુ પણ આપુવ મારે અમને જે મગવાની આશા હતી તે પુરી ન થઇ ને દિવમે ગો રવરી બેઝવાડા શુડિવાડા બીમાવ મ તથા કૃષ્ણના પૂર્વ જ નામા મભાગો થઇ ગતના રમ્મને કૃષ્ણને મામે મહે પોડુ પહોંચવુ હતુ પણ દામ વધારે હોનાથી પનેચી ન શક્યા ગતના માડામા અમારી મારા કૃષ્ણના પૂવનાઘાટ ઉપર પહોંચી ત્યા ફરીમોટતો હતી જેથી માર માથ મામે મારે ઉતરાત પણ બધા મારીઓ ને દશમને ચામ્યા ગયા હતા અવાર પાણુ હતું ઘણી મુઓ પાગી પણ કેર્મ માહી ન મચ્યો પ્રેસે કાગને મળવા ઉપર ન ચાલી પણ અમાગ મામાનને મળવામા મુળ અમે ગાં ૨ મેસી ગયા અને મારને પાછી મોમી ડો ૧ હમીપતિ માહી બની ત્યા મારે મહ ૧ લોક નાનવા લાગો ત્યાં અમે ૧૪ મ્મા વગ ઉપમ્થ આપવા લાગ્યા કે બે દાઈ મ જુ ન ચાને તો ખુસો પા રી નદિ કે મમગવુ

નહિ એથી કાઈ લાલ નથી થવાનો મેઝ, કાઈ થયુ નહિ અને મઝવો જેમ તેમ મરતા મામે મટે પહોંચે ત્યા ગિયાગ પોહવામા એ નારી લઇને ગતના દશ બળવાથી વાટ જોતા હતા ગતના મે બળે લોકોને જગાડીને પોહુર માટે તુડી કુડી ટપ્પીઓ મરી ને રે સીતે તિસે કાઠ અંકે નહિ એને ગતે લઇને અને પોતાને ધ ધ માનવા નાગ્યા એ રીતે સવારના માઝ બળે પોહુર પહોંચ્યા એમલે મે કનાક સુતાની ગ ન મગી

બીજી માર્ગે સરાવે આ પ્રથમ ૩૨ હેતા ની નાગેશ્વગમ પન્તુનું ત્રિ પાહુ લાયજેરીમા ખુ યુ મુકવામા આ યુ પછી ૧૧માપુ તફૂ તોડપ નીચુડમ વઘેરે પશ્ચિમ ૧૧દાનરી ૯ નાના ગામોમા સજાઓ થઇ ગેમ મ્યલે એક ફેટો લેવા માટે ડો લક્ષ્મીપતિને હુ એક અતિ ૧ નડી ખ તુડી હોડીમા બેસીને સામે મડે ગયા અને હોડી લાધી વળતા બચી મધ નજ કાઠે નીધો ખરા ગત માર બળે બીમાવ મ પરોચ્યા આ ૩૧ લક્ષ્મી-પતિન જ મરયાન છે

ત્રીજી માય ૧ લક્ષ્મીપતિનો જ મિ સ છે માધવરત્ના વૈદ્યોએ-જનતાએ મોટા કાકથી હિતસન ઉજવ્યો ૩ લક્ષ્મીપતિએ એક દ નર મરીએને બોગન કગ યુ તેએને જમાડના માટે ભાતના જે મોટા દગલા કવવામા આન્યા હતા તેના મે ફોટા લીધા બગડના પડાના ચિત્ર જેવુ લાગે છે ગાગના પખ્તી હોયમા ૩ લક્ષ્મીપતિનું ચિત્ર ખુદ્દુ મુકયુ તે ચિત્રનો પડા ખેસવતા મે જે બાપણ આપુ તે તેનશુમા હવુ મે એ લાખ ૧ પહેલેથી દરનામરીમા લખી લીધુ હવુ અને એવી સ્પષ્ટતાથી વાચી ચરો કે મે જે બાપણ વાચ્યુ તેના એક અક્ષર પપુ હુ સમ તો નથી એમ લાગ્યેજ કાઠમે ધાર્યું દરી ત્યા ૧ લક્ષ્મીપતિ માટે તયા આયુર્વેદ માટે જે પ્રેમ માગ નેરામા આ યો તેથી મને ધણો હમ થયો

ચોથી માર્ગે સરામા અમે એલુર પહેલ્યા અડોનું કાપ એમ દષ્ટિથી મહત્વનું છે અહીં અચાનક કા-રા ૧૦ માથ પખલીમા મારી કુસ્તી થઈ ગઇ

ચોથી માર્ગે મરામ મામને એલુર મુનિગિપાવિગી તરફથી માનપત્રનો મયકમ હતો તેજ વિસ ત્યા અમારો પ્રેમામ પજુ હતો હવે એલુરના વઘો મુનિગિપાવિટીના મજાસદોને મળ્યા અને તેએને સમજા યુ મ જે ૩ રા ૧૦ની સાથેસાથ અમને ૧૫ મુનિસિપાનિટી તરફથી માનપત્ર નહિ આપવામા તો શહેરનો મત વધાની વિરુદ્ધ અને દાકતરીના પક્ષમા ૯ એલો અથ થરા આ કાપડો બેજ રીતે છુતી રાકે તો ૩૧ ગાગનને માનપત્ર આપવાનું મુનવત ગણે અનરા તો સાથે સાથે અમરે ૧૫ માવપત આપી દીએ ત્રીજી માર્ગની તે મુનિસિપાનિટીની મજા થઇ અરે ૧૬ મમનથી દરાર થરો કે ૧ ગાગન મથેજ મરાગતા આક વા ૧ અમરે ૧૫ માનપત્ર આપકુ તો ૪ થીએ મરામા જ અમને ૧૫ એ ખનગ આપવામા આગા

સરામા અમે મુનિગિપત્ર હોતમા પહેલ્યા અને ૩૧ રાગન પછી આ પા ત્યા નિનિન્ટર કરતા અમને સારી જગરા આપવામા આવી તેમજ આયુર્વેદ મ ગી મેલમા આની ત્યારે લોકોએ ધણો હિતમાહ બતાવ્યો ૩૧ રાગન આગ્યા ત્યારે પાચ ૧૦ માલુસો જ દુભા થયા બાકી મેરા રથા ૩૧ નક્ષત્રપતિએ ૩૧ રા ૧૦ માથે મારે ૧ રિચપ કગલો મે પહેલીમા દશન ખા તેએને ૧૫ માનપત્ર આપવામા આગ્યા મુનિસિપાવિગી અને રેટપેચમના માનપત્ર માટે તો રેશુ કહેવાનું નથી પજુ વઘોનો એક પક્ષ કે જે અમારે

સ્વાગત કરનાર પક્ષનો વિરોધી પક્ષ છે તે પણ એમ માનવન લાગે છે. ગાજનની મેવામાં હાજર હતો એ પક્ષનો નેતા અમાગ પક્ષના નેતાના મગા લાઇ છે. વધુ મમાનમાં લાઈ લાઈમાં જે પગપગ દૂધ અને પક્ષાપક્ષી છે તેનું જીવન જીવન ચિત્ર પણ જોવા મળ્યું છે અને ડા. તક્ષમીપતિએ ઘણો પ્રયત્ન કર્યો પણ એ બે લાઈને એકઠા ન કરી શક્યા હોય.

વૈદ્યોના માનવનના જવાબમાં ડા. ગાજને જે લાખણ આપ્યું તેથી મેં અને રિષે જે વાતો સાંભળી હતી તેને પુષ્ટિ મળી અને એવો ખ્યાલ ટોર કે એની પછી કોઈ જોનવાનું નથી એટલે મનમાં આ યુ તેમ જો લા પણ એ પછી મ્યુનિસિપાલિટીએ મને આપેલા માનવનના જવાબમાં મને મોલવાની તક મળી. એવી ડા. ગાજને ખસ નહિ હોય. ડા. ગાજને વૈદ્યોના માનવનના જવાબમાં નીચેની વાતો રી રતી

(૧) હું (ડા. રાજન) વધુનો અનન્ય ભક્ત છું મ આયુર્વેદનું અધ્યયન એમ યોગ્ય ગુરના ચરણમાં બેસીને પાંચ વધુ મુધી રું છું એને આયુર્વેદની ઉત્તિ મારામાં હમે ॥ પ્રયત્નશીલ રહીશ

(૨) હજી આયુર્વેદ એને માટે કોલેજ સ્થાપવાનો કે એના સ્નાતકને ઉચ્ચ અગ્રિમાર આપવાને લાપક થયો નથી પણ થોડા વખતમાં હું એ વાતોનો ઉકેલ કરી નાખીશ

(૩) આયુર્વેદની ઉત્તિ આડે એમ ભારી મુશ્કેલી આર્થિક મુશ્કેલી છે પસા હોત તો વધુ હમણા થઈ શકે

પોતાનું બાપણ પૂર કરીને ડા. ગાજન આવવા માગ્યા ત્યાં મ્યુનિસિપલ માન્સીના ચેરમેને કહ્યું કે વૈદ્યોને માનવન આપવાનું થોડું કામ હજી બાકી છે ડા. રાજન જરા આહત તો જઈ શકે તેઓને આ મંત્ર પ્રાન્તીય મેડીસન કો કુ સ ઉધારવા માટે જવું હતું ત્યાં મો. ચર્ચ થયું હતું પરંતુ મારો જવાબ આભરવા તેઓ મેકા રહ્યા અને મેં સ્પષ્ટ મહાભાષી દીધું

(૧) મેં મ્યુ કે જેને પોતાના ગુર માટે એટલો ગવ હોય કે પ્રત્યેક બાપણમાં તેની વાત કરે છતાં એનું નામ લેતા એટલા સરમાય આખો વૈદ્યમમાજ પૂછે છતાં એ ગુરનું નામ ન બતાવે એવી વ્યક્તિને મારા જીવનમાં પહેલી જોઈ

(૨) જે તમે આયુર્વેદને સહાયતા યોગ્ય નથી સમજતા તો પોતાને આયુર્વેદ ના ભક્ત મહિને વૈદ્ય સમાજને શા માટે બમમા નાખો છો ?

(૩) રૂપિયા નથી રૂપિયા નથી એવી આપ જુઓ પાડો છો છતાં મદ્રાસમાં બીજી મેડિકલ કોલેજ ઉધાડો ડા. દાક્તરી ઉપર ધડાધ રૂપિયા ખરચો છો જરા આયુર્વેદ માથી ઉલગી કમાણી કરવી છે જે આપ માથા હો તો આપને હું મે ગસ્તા બતાવું છું એ બેમાથી એક સ્વીકારો અને તમારી મન્યાર્થ સાબીત કરો

(૪) મદ્રાસમાં એક મરમરી મેડીકલ કોલેજ પહેલાથી છે બીજી નવી ઉધાડો છો પણ જૂની એક છે એટલે આ નવીની જરૂર નથી રૂપિયાના બચાવ માટે એ બીજી નધ કરો અને એને બદલે આયુર્વેદિક કોલેજ ઉધાડો એ પછી તુલ્ય બચવાનો સિદ્ધાંત કરો ડા. રાજન જોની ઉકા આયુર્વેદનું નહિ નહિ કરે

મેં કહ્યું મને પહેલેથી એ ખર હતી પણ જનતા આગળ એ વસ્તુ તમારી પામે જોવાવવાની મારી ઇચ્છા હતી

(બ) બીજા ભાગ એ છે કે મરકારી સસ્થાઓ અને મરકારી નોકરીઓનો રોગ દૂર કરવામાં આવે એમદમ આયુર્વેદિક અને દાખતરી બધી જગ્યાઓ બધ કરવામાં આવે અને બધાને પોતપોતાની રોગનતા અનુસાર ચરી ખાવાની છુટ આપવામાં આવે હું ચેલજ પરીને કહું છું કે પચીમ વધમાં લાગતવધમાંથી દાકતરો નાણુ ચર્ધ જરા અને દાકતરી સસ્થાઓ તૂરી પડશે તમારા જવા શુભચિ તકો હોવા છતાં જીવતા તે અમ આયુર્વેદિયો જ હી રાખોએ વગેરે

૩. રાજન અહોથી ઉડીને વાસ્વા ગયા પણ ઉદ્વાટન ક્રિયા કરતા આ પ્ર મેડીકલ કો કુ સમા જણા યુ કે આ રીને અજ્ઞાની તનત ની મમદા શરિભાષિક વિષયોની ચર્ચા કરી એ સાદ તથી હીક દુ પણ ત્યાજ નો નાસના દા તરોનો એ ગુરુ ભેષો કે તેઓએ મને પણ દશ મિનિટ બોલવાનો અવકાશ આપ્યો

ચાગી પહેલા આ પ્ર મેડીકલ કોલેજ વીજાગાપટમના પ્રી સીપાલ કુટુંબખ્યા ગેઓ કો કુ મના મગી હતા તેઓને પોતાના બાવળમાં આયુર્વેદ ઉપર ધણા આદરેલો કરા હતા એ પણ માગ બાવળમાં એની ચર્ચા પરી અને દાકતરો આયુર્વેદનો અભ્યાસ કરવાની અપેલ કરી

માગ બાવળને અ તે ૩૧ કુટુંબખ્યાએ કહ્યું કે આયુર્વે ની બાબતમાં મારી દષ્ટિ તદન બ નાર્થ ગર્ધ છે અને શુદ્ધ આયુર્વેદને તદાની દષ્ટિથી જોઈશ તમને કદાચ પત્રોથી કષ્ટ આપીય

આ તો ચયુ પણ કેટલાક દાકતરો કહેવા લાગ્યા કે અમને પ્રમો પૂછવાનો સમય મળવો નેપ્રએ મે સાજના માસ સમય આપ્યો અને અગી કબાક સુધી તેઓના પ્રમોના જવાનો આપ્યા કેટલાક ખુશી થયા કેટલાક નાખુશ કો સંતુષ થઈને ગયા કોઈ અમંતુષ્ટ પણ વિગત મુકરુ બાબાગાહેન પરાજયે તથા વેદમમાજ ખૂમ ખુશી થયો મારી પહેલાં મારા ત્રણેય સાથીઓએ પણ કેટલોક પ્રમશ નાખ્યો હતો

જપેરે એક્સપરમા જીલ્લા વૈદ્યસંગેલન ચયુ જેમા પામતા કરતા વધારે વૈદો હતા

પાંચમી માએ પાછા બેઠવામાં ગયા તા પાંચ સ્થળે પાંચ બાવળ કર્યા જેમા વધ સમાજ મ્યુનિસિપાલ્ટી લેડીઝકલબ અને સ્કૂલના ખાસ હતાં લેડીઝ લમના પ્રમુખ બેઠવામાં લેડી દા તર અચખ્યા હતા તેઓએ અમાગે પાટોને ત્રીતિ બોજન આપ્યુ તેજ આજે સ્વિરાજ મુકરુ મ્લકતા રવાના થયા અને બાબાસાહેબ પરાજયે પૂતા ગયા

તા ૬ ફી અને ૭ મી એ મારમા લક્ષ અને મલખારનો પ્રોગ્રામ કર્યો ૭ મીએ મદુગા કોતોમ્મો વોરે સ્થળોના તારો રવાજનની તૈયારી હોવાના ૩ વદ્યોપનિને મજા ગયા પણ તે જ દિવસે મને તગત પાછા ફરવાનો લાહોરથી તાર મરો માગ દ મના ચેરમેનની તમિયત સારી નહોતી વિદ્યાપીઠની પરીક્ષાઓની ખટખટ તો હતી જ મારે લાહોર જવાની ધણી જરૂર હતી અને ૭ મીએ હું પાછો ફર્યો અને ૧૧ મીએ લાહોર પહોચી ગયો આ મારી મદાય વાત્રા બી ન જ ના નો મને જો તારવા ચાહે તેઓએ આપ્યાથી શુ શીખવુ તે હવે સ્વીય

વનસ્પતિની યાત્રાએ

(૧)

મુખ્યથી મીરિયા

(લેખક — વેદ શિવરામર પ્રા શુક્લ)

ગઈ ચોથી માસે અમે મુખ્યથી ગ્લાગિરિ જવા માટે મેઈન્ટ એ થી નામની નાની આગખેટમાં મેડા હરિપુગ મહામહાના પ્રદર્શનના વનસ્પતિ વિભાગના કામમાંથી પગવારી સંભાળી અને નીલગીરિની પવતમાળાઓમાં વનસ્પતિઓના દર્શન કરવાનો અમારો વિચાર હતો. મધ્યગાળા વનસ્પતિશાસ્ત્રી શ્રી ગોડળામભાઈ અને હું પ્રેમ મે ત્રણ જણ હતા સનારે નવ વાગે સ્તીમરે લાઉનો ધક્કો છોડ્યો ધીરે ધીરે મુખઈ દેખાતુ બધ થયુ અને આગખેટની ડામો બાજુએ આશર ખે ત્રણ માર્શનને અતરે અખડ પવતમાળા ચાલવા લાગી અને જમણી બાજુએ અનત મહાસાગર ઉઠાતો દેખાવા લાગ્યો પવતમાળા પશ્ચિમ ધાટની જ હતી જેમ તળાવ સરોવર કે નદીને ધાટ પાદવામાં આવે છે તેવો આ ધૈર્યરતિમિત ગિયાનો ધાટ છે એમ લાવા વગર ગહેતુ નથી દરિયાના પાણીમાં પણ વનસ્પતિ થાય છે અને તે જળમય વનસ્પતિઓના ખાસ નિષ્ણાત વનસ્પતિ શાસ્ત્રીએ હોય છે હરિયાઈ વનસ્પતિના એવા એ નિષ્ણાતને અમે આગને દિવસે જ મળ્યા હતા અમને એ વનસ્પતિઓ જોવાનું મન નો થયું પણ ગ્રીમર ને બાજુએ અમાપ ફીણે ને મોજા ઉઠાડી ગઈ હતી

સુદ્ધ મધુર દવા અને જાત નાનારણુમાં અમે દીકે મીઠું ઉધ મળી જીડરા ત્યારે આગખેટે વણે પથ કાપી નાખ્યો હતો સામે કિનારો અખડ દેખાતો હતો ત્યાં નાગિયેરી સોપારી ને સડુના જુદો ઉગેલો હતો દરિયા કિનારો પ્રે તો નાગિયેરી ને સોપારીનું આખા તાડનગ (Palmeal) નું પિર ગણ્યો મડુના ગાડ તો રેતીને જીડતો અટકાવવા માટે ખાસ વારનામાં આવ્યા હતા અમે એ દરેક નિહાળવા માટે ગ્રીમરને ડામે પડ્યો જઈને ઉભા થોડીવારમાં છે પાણીને અડીને ઉભેલો એક ડુગર દેખાયો સમુદ્રમાં જલ વિદ્યાર મવા પડેલા માતંગ જેવો તે દેખાતો હતો એક બાજુએ આગળી સ્ત્રીધતા એક બાજુએ કલ્પ —

જુઓ પેવો મીરિયા પરત ત્યાં ધણી વનસ્પતિઓ જોગે છે લક્ષ્યજીને યુદ્ધમાં શક્તિના ધાથી મૂર્છા આવી ત્યારે જનમાનજ આ જ ડુગર પર દવા લેવા આવેલા

આ વરત સાલળી અમને ખૂબ જ આન થયો અંતે ગિજાસા વધી મળે આ મીરિયા જ માટે ન લીધું હોય એમ મ મુમાફરીમાં વાચવા માટે વા મીખી ગમાયયુ લીધું હતું ઉપરી વાત સાલળી દુ દાડ્યો અને મારી પેટીમાંથી રાગાયણ મળી લાગ્યો હવે તો મીરિયા ગ્રા પામે દ માતા હતો અંતે મેક ના હી જનમ માગીએ તો ઉપર જલ શક્તી એમ થયું હતું પણ પવનપુરના જેવી શક્તિ હોત ત્યાર ને શક્તિના ધાથી લક્ષ્યજી મૂર્છાવશ થયોતો જોઈ સુરેણ હનુમાનને મોનાવી કહે છે —

* હે સૌમ્ય તમે તુરત જ મહોદય પવન પર જાઓ અને વિશલ્વમ્બુદ્ધી મંત્ર પરથી ને મંથાનીતે નામે ઓળખાતી નરપતિ ઓના જમણા શિખર પર બેસી છે તે લાઇ આવો.

આ સાંભળી હનુમાન એ ઔષધિનાળા પવત પર ગયા પર તુ પોતે તો એને ઓળખતા નહોતા એટલે ચિંતામાં પડ્યા.

પછી તેઓ પવતનો આખો ટુકડો ઉપાડી ગયા અને તેમાંથી ઔષધિ કાઢી સુરેશે લક્ષ્મણની મુચ્છા વાળી એ વાત તા સુવિધિત છે.

આ વિશલ્વમ્બુદ્ધીનો ઉલ્લેખ આનંદકાવ્ય આવ છે (ભૌતિકવિજ્ઞાન સિદ્ધાન્ત વિજ્ઞાનકર્તા યથા ।) આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે રામાયણ કાળમાં એ ઔષધિ ખૂબ પ્રસિદ્ધ ને ઉપયોગી ગણાતી હશે એ ગોકળદામ કામને પૂછ્યું કાકા આ વિશ વકરણી તે ઈ વનરપતિ ? તમે મંરુતનો જાણો ! એમણે ઉત્તર આપ્યો એટલે તો એ વિશ વકરણી વિષે મારી જિજ્ઞાસા બેનની વધી સુપેણ કુલગ વૈદ્યે તો હશે જ પર તુ કહેો વનરપતિ રાત્રી પણ દશે નહિ તો અમુક ઔષધિ અમુક પવતના અમુક ખુણામાં થાય છે એટલે ચોક્કસ જ્ઞાન એને વ્યાપી હોઈ શકે ? એ સમયમાં આપણે શોધતા તથા તેમનો અભ્યાસ કરવા માટે વૈદ્યો તથા અ પ અભ્યાસીઓ જગનો અને પવતોમાં પરિભ્રમર કરતા હશે એ વાત આપણે જટાયુના સંજ્ઞો પરથી જાણી શકાએ છીએ ગામ ને લક્ષ્મણ સીતાની મોઢા મરતા કરતા ધવાઈને પડેના જટાયુ પાસ આવે છે તે વખતે સીતા વિરોની માહિતી આપતા તે મહે છે ? હે રામ જોને ઔષધિની પઠે તમે વનમાં ગોંધી રહ્યા છો તે સીતાજી તથા મારા પ્રાણ એ જ ને ગાનવુ દરી ગયો છે.

પણ રામાયણના એ વાતાવરણમાંથી અમારે બહાર નીકળવું પડ્યું મીઠિયા પસાગ થઈ ગયો અને રત્નાગિરિ બદર ને મંદાનો દેખાયા.

તા પ મી એ સવારે રત્નાગિરિનો દરિયા કિનારો જોવા નીકળ્યા રત્નાગિરિની દારૂસ તો જગપ્રસિદ્ધ છે એ આખા ઠૂંગ ઠૂંગ ઉડેના નજરે પડ્યા નાગિયેરી ને સોપારી તો હતા જ પણ નવા જોયા ।યુ જાડી ૧ રૂપ્ય- ।યુ મૂળ તો પરદેશી છે પરન્તુ કોકણ તથા મનગર કિનારે તેમજ કોકણ માળુના ગામોમાં હરે તે એટલા બધા થયા માડ્યા છે કે તે ફાયની નિાસ છે રાજ જમરખ જેવું મોટું ને પીડુ હોય છે જેમાં વિટામિન સી બહુ મોટા પ્રમાણમાં છે ગોરા માળુ નેનો દારૂ મનાવે છે જાડીનું સરકત નામ મુલાગ છે અને લેટિન નામ Calophyllum inophyllum છે આ જાડીના ફળ

* દક્ષિણ શિરવરે જાતા મહોદય—મિહાનય । ૨

વિશલ્વમ્બુદ્ધી નામના સાવળકર્ણો તથા ।

સજીવકર્ણો વીર સધાનીં ચ મહાવધીમ્ ॥

શર્યવમુક્તો હનુમાન્નમઃ કૌશલિ-પવતમ્ ।

ચિન્તામધ્યગમચીમાનજાનર્તા મહાવર્ધો ॥ ૩

૧ ચામોદવિમિવાવુદ્ય મન્દેવિ યથા વને

તા દેવી મમ ૧ પ્રાગ રાવણનોમય હવમ્

ગોળ લખેગા જેવા હોય છે અને તેમાંથી તેન કાઢવામાં આવે છે તે વામાં તથા દીવા બાળવાનાં ।મમાં વપરાય છે ફળુમ કોમ્પ્લુ તેમ / કોમ્પ્લુ બાલુના ધાટીમાં બંદુ પ્રમાણમાં થાય છે ચોખા ને ફણસ એ તો ત્યાં ॥ લોકોનો મુખ્ય ખોરાક હ પાકા ફણમનાં મઠ્ઠની ગર ખવાય છે એટલુ જ નહિ પણ ।યા ફણસનું શા મવામાં આવે છે તેમાંથી નીમગની ગોટલી શેમી કે બાશીને ખવાય છે તે બહુજ મિઠ લાગે છે તે ગોટલી મધુપ્રમેદ (Diabetes milletus) માં બહુ ગુણમૂરી નીવડે છે આ યર્ધ જેને મરફૂતમાં પતન કહે છે તેની વાત બીજી એ નાનુ ફણમ થાય છે તે જગલી વૃક્ષ ને સરફૂતમાં તે લુચ ને નામે ઓળખાયુ છે તે જુમાં તેને ચોટ કાપે છે તે ॥ દુડા મરી મરી ખટાઈ માટે દાળ શામાં નાખરા વપરાય ॥

એવું લેટિન નામ *Atrocarpus luccoet* ઈ ચરકે અધમમા અધમ દ્વગ તર્ગિ
આ બિચાગ લક્ષ્યની ગણતરી કરી છે

પછી એમ દરિયા કિનારે એ નાની લાગીમા મેઘ અમારે એ નાનડી ખાડી
ઓગળી છે રિયાની રેતીમા જલુ દત્ત રેતીમા પગેચ્યા એટલે અમારે રવાગત નવા
માટે મર્યાવેન (*Japonia biloba* no *compositaceae*) જેની જ કતી તેનું
બીજનું મરફત નામ અત્પત્રી છે એના એ પાન નગાતે બકરીનાં બરી જેવા જ દેખા
છે એને કોઈ પણ માણસ એ ગરખામણી ગુરત જ લગ્યાં આવે એવી હોય છે તથી
અંજોળ નામ પાડનાર કોઈ તાએ પણ તેને *Goats foot* ની છે મર્યાવેન જુદાને
કિનારે અમર્યાદ રીતે પથગમેલી કે દરિયા કિનારે તો તે ટેલ જ એની પાસે દરિયાના
પાણીની હદ પૂરી થઈ નય છે તેથી આગળ દરિયા માગ ન મુકે નગી રેતીને બીની
અટકાવના માટે પણ તે બદ્ધ મદરવતી છે એ જામમને તા એ ધગની વનસ્પતિ હતી
કમ્બોને કિનારે તે અપ્પાક જોગે છે એના ઝુડના ઝુડી ગ્લામિગિતો કિનારે પાડનાર
ગમે છે ઘટાકાર ધાણી કુલ પણ વનસ્પતિ એ કોઈ કાગળ કરના દના નવો મધુ જ પીનાનો
ગમે એમને આપેલા હોય એમ લાગતું હતું આ મર્યાવેન કેટલે કેમકે કોઈમા માટે
વાવરામા આવેલી એ કોઈ પરતુ તેનું દરિયાકાંઠાનું તો કિયા કિનારે છે આ
મર્યાવેનને એના દના તેવામા નગરે પડી પાણકદાએ ઉપર અને જેમ જેમ આગળ
આવતા ગયા તેમ તેમ નીચ પાણ દાદા દાને દેખતા દેખાતા દેખાતા આવશે દા એ
માર્ગનો પગ આ પાણકદાએથી બદલા દતો દિ માર દરિયા કિનાર ને કુદરોમાં આ
પાણકદા (*Urginea indica*) અને જુદકદા (*Scilla indica*) દતો મળે થતા
તેવા હતા મનમીબની વત તો એ ને કે દિયર મિત્ર પગથી આપાત દાય છે
જમખસમુ ને કિનારે થતા *Urginea maritima* અને *U Scilla*ના કોમાથી એ
બનાવવામા આવે છે એના ને આપણા ગેમા દના કદોના ગુગુ મ ખા ને કનલ નાના
દહે છે * દિદમા પાણકદા ને નવાય ને તેના ગુણ લગભગ પ્રમાણસિદ્ધ ગુણના
U Scilla અને *U maritima* જેવા જ છે

ਨਗਰ ਸਦਰਮਾ ਨੇ ਐਸੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਮਗ ਘਰੇਲੇ ਆਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।
 ਤੇ ਸਾਫ਼ੀ ਦੁਨੀ ਘਰੇਲੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਵੀ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।

* In India two varieties of squill grow abundantly with the same properties almost identical with the official L. scabra and U. maxima.

નેવરી કે જેને ૬-૧૩મા કુસુમાનેષુ કહે છે (સે *Inora coccinea*) તેનાં શન પશુ
આ દરિયા કિનારે થયા એના રાતા ફૂલ એ નમુના પ્રુખ ખીલી નીકળ્યા હતા હું તો
છેક પાણી પામે ગયો સમુદ્રશીશુના દુક ને પાણુકદાની એક પોત્રી બાધી કામી બાલુએ
આગળ ચાલ્યા એટલે એક સુ દર ભેખડ આવી ત્યાં મીઠા પાણીનું એક ગળુ ફૂટું હતું
ખારા પાણીના અનન રાશિ પાસે મીઠા પાણીનો કરો ફૂટે તે જોઈ કાને આશ્ચર્ય થયા
વગર રહે : એ પાણીને એક કુડા એકદુ કરવામા આવતુ હતું એ બાલુ સાક્ષી માગ
પ્રમાણમાં ઊભી હતી

સાજે ત્રણ વાગે મીરિયા જવા નીકળ્યા જમ્યા પછી હું તો જગા ઊઘી ગયો પણ
ગોઠળદાસ કાકા કયાક ચક્રર મારી આવ્યા હતા ને કેટલાક સુ દર નમુનાઓ લેતા આવ્યા
હતા એમ હતો ઊભીને નમુનો તેને ફૂલ પશુ આવી ગયા હતા નર્થ ફૂલનું મૂમપુ હતું
મેં તો મેં ઊભી પહેલી જ વાર જોઈ તેનું જાણુ હોય છે અને તેની અનેક શાખાઓ
વેલની માફક આસપાસ પથરાય છે તે અલુનાદિ વગ (N O Combretaceae)ની
વનસ્પતિ છે સે ટોનાર્ધન જેવો જ ફૂલિન ચુલુ એમા છે અને મેં ટોનાર્ધનના પ્રતિનિધિ
તો કે તે પૂરપૂરે મામ આપે છે આવી દિવ્યોર્ધિ ત્યાં વેદશાષ્ટ ગ્રહી છે ! બોલો નમુનો
હતો કામીપાદની વેલનો એ તો પાકાને ત્યાં આયુર્વેદમા બદ પ્રમિદ્ધ ચર્ધ ચૂકથી વનસ્પતિ
છે પછી અમે આગળ ચાલ્યા ને દરિયાની માડી આની ત્યાં તવરિયા (*Abicromia of*
ficalalis N O Verbenaceae) તથા પોમો તવરિયા ઊભા હતા તેમની રચના
અને ૧૪ અદ્ભૂત છે ભરતી એટલે લીધે ખાડીમા ચતા ગદવાડ ને ફૂલિને આ તવરિયા
/ સાફ કરે છે અમે રત્નાગિરિથી તે ઢક હોનારા સુધી આ તવરિયાની અદ્ભૂત લીનાના
શન થયા છે એના મૂળની રચના કેવડાના મૂળ જેવી હોય છે તેના મયા ખિરોની
પોટીસ ગાગૂમડ કીડરા વધરાય છે અટલું જ નરિ પરતુ આમડીના ખીજ રોગો ઉપર
પશુ તેનો ઉપયોગ ફાહાકાર નીવડે છે મેમ મેં થોડા મનુષ્ય પરથી જોયું છે એ
બત્ત તવરિયામા સાગ પ્રમાણમા ટેનિન રહેલું છે દારૂડી (*Argemone mexicana*)ના
પાન જેવાં પશુ ૧૨૩ પાવાળા જાતી ભર જોયા તપ્પડી ફૂલવાળા હોયથી ખાડીની
કાળો બાલુ ઢકાઈ હતો આ હોડાની રચના પશુ અજાણી ભરલો છે તેનું રચાનિ નામ
અમને મળી ચક્રુ નથી બો તેનો નમુનો રસ્તામા જમડી થો એટલે માયવી ચક્રો
નથી પરતુ તેના પાન ફૂલને કાદાની વિશિષ્ટતા જોઈ સુ રતા ભરાને આકર્ષક હતો કે તેનું
અમણુ અમારા અતરમા જડાઈ ગયું છે

ત્રણ માર્દલ ચાલ્યા પછી છેવટે મીરિયો આવો અમે ઉપર ચડવા લાગ્યા ને
વનસ્પતિ મેં ફેદવા માડી નેવરી સામજો આકડો સીવણ કામીપાદ કુખી આમા ફૂલસ ઊઘી
ધાપિ ગિયા (*Hanta indica*) વોરેના શન કર્વી કુખીને તો ફગ પશુ આ નહ હતા
તેના ફળ લીલા બોરાને બગમ મગતા હોય છે આના ફૂલોની રચના ૫૨ બપુ મ નવી
હોય છે ફૂલ ફાટલું ગ્રહે છે અને વચ્ચેથી ધોળા કેમરા મહાગ્ર ખૂટી પડ્યા હોય છે ગળ
કુખી અલ્પથી ફૂલી કપુરિયો નનુનસી વગેરે *Compositae* અને *Labiatae*
વગની ઘણી વનસ્પતિ મેં દેખાઈ-ગયી *Ilices* વગેરે મુમાગીતો પાને બો ફેરેરી
દમગ / *Silver fern* જેવા-ફેરેરી હસરાજના પાનની પાળળ ચૂના જેવો મફદ પાય
મોટેસો હોય છે અને તેને હાથ કે કોઈ પશુ લાગ પર દમાવના જેની લાન પડી જાય છે

સલાદિના વણા કુગરોમા આ હસગજ ઊગે કે-મિહગદમા ત્યાના માવળાઓ મુમાફગેને હાથે આની ભાત પાડી આન પમાડે છે

વિશલ્યમ્ છી એટલે હાડમાઝળ તે નહિ જ મધાની શખ તેના પર્યાય તરીકે છે પગ્નુ હાડમાઝળ ને સધાનીને તેથી એમ ગણી લેવાની મદત નહિ મરી શકાય મદા નાગાયણ તેલમા વિશલ્યનો ઉલ્લેખ છે લાધાની દષ્ટિએ અને મ્ છી મા છ ફરક નથી એટલે વિશલ્યમ્ છી અને વિશલ્યક તે એ જ વસ્તુ મ પછ મદાનાગાયણ તેલમા જેવો ઉલ્લેખ આવે છે તે વિશલ્ય કદ વસ્તુ તે પણ મ્યા નક્કી છે કેટલામ અનુવાદ કાએ તેનો અર્થ મ્ દુષાગણા કર્યા છે ઈદ્રનારજોના પર્ણો તરીકે નિશાલા છ પરતુ નિશાના ને વિશલ્યકનો શો મેળ ન વગી ઇદ્રામણા મ્ધર્માનાગઝ તરીકે પ્રગિહ નથી નાડકણી જાગને વિશલ્યકરણી ગણે છે પ તુ જદાર એ તો મૂર્વાઈ વર્ગ (Ranunculaceae) વગની વનસ્પતિ છે અને દિમાસયમા થાય છે પરિરિયતિ આમ નવાથી અમ નિશલ્ય ગળીને મેળવી શમ્યા નહિ વળી માતો કે મીગિયાના સિખુ સિખ માયા માગીને યોગે દુકરો ઉપાડીએ તોમે તેમાથી વિશલ્યકરણી ઓળખી ડનાગ કાઈ મુખા મળી આવે ખા કે અને મીગિયા એજ મહોદય પવત એનીયે શી ખાતરી ?

આમ છંવે નિગશા ને દિવાસાની મિશ્ર લાગણી અનુભવના અમે ઠીમ ઠીમપા અને હરિયા મિનારે એક મોટી શિખા પર એકા સામે મમુદ્રના પ્રયડ મોળ ઉજળતા દતા નાની નાની હોડીઓ ઘર બણી જતી દતી પક્ષીઓ પણ આમરામા એ જ બાલુએ ઊડતા દતા નેવરી શામળો અને પાડેરવાના લાલ મ્ જેવા પુષ્પો જોઇ ફરી ગમાયણનો એક મ્લોક વાદ આ યો —

આદીપ્તાનિચ વૈદેહિ સર્વત પુષ્પિતાન્નમાન્ ।

સ્વે પુષ્પે કિશુકાપદ્ય માલિનિ શિશિરાત્પયે ।

કેસડાનો દવ તો અમે હરિપુરમાં જોઇને જ આપ્યા દતા પરતુ પાંડેગે નેવરી ને શીમળાના ધગધગતા અગારા જેવા લાલ ફૂલો અને પશ્ચિમ સમુ મા સુપારત પત્રી ઠાપી ગહેનો વ-એ અદભુત અવશુનીય દશ્ય કોઈ પણ મિની પ્રતિભાને ઉશ્કેર્યા વિના ન ગદે મારાથી એ શખ બદ્ધ મરી શકાય એમ નથી અમે મ્વિ નહોતા એટલે મ્ ધર્મ ગયા અને એ લીલાનું દષ્ટિરડે પાન મરતા કરતા વણોવા મુધી મક જ ખેસી ગયા

નિદાન સમીક્ષા

(લેખક : રેષ નજનાન મોહનનાન મહેતા મુ દીહોગ)

મારી પાસે થોડા નિસ અગાઉ એક દરદી આવેન તેણે પોતાના વ્યાધીની હકીકત એવી રીતે વર્ણવી કે - પોતાને અશ છે પરંતુ તેનો કાલ કાઈ નતનો ઉપવ નથી પેટમાં દુખાવો રહેતો નથી પરંતુ નાભીથી નીચેના ભાગમાં પવન ગહે છે દસ્તસારકદવા લેતા સાફ થતો જુખ સાધારણ હાજો મો આવી જતું નથી પવનની ઉર્ધ્વગતિ થતા છાતીમાં (હૃદયના ભાગ તરફ) અને મગજમાં ગઝગમજી થાય બાદ તે પવન નીચે જરિત પ્રદેશમાં એકઠો થતો હોય તેવી અસર થાય પેટુ માધાગજી હાજો રહે

ઉપરની તેની કમી ત માલખી દિગ્ગામિયુ લેવા મ ક્યુ તે પોતાને ગરમ જણાયાનું ગદીએ જ્યુ મે ગ્રેગકાચનાવાળી કોઈ દવા (અનિતુ ડી) લેવા જુ તે પશુ પોતે લીધેલ હોવાનું જ્યુ ખીજા મે ત્રજુ ટું જાણતો હતો તે ઉપાયો બતા મા પરંતુ તેનાથી વ્યાધિ નિમ્નજ થતો નહિ હોવાનું જણાવી પોતે રાહ લવજુ બારકર અને કુમેરાક્ષાદિ ચૂર્ણ લેતા હોવાનું જણા જુ અને યાધિ મદતર નાણુદ થાય તેમ કરવા મને કહ્યુ મે ઉપાય પુસ્તકમાંથી શોધી આપવાનું જણાવી દરદીને નિદાન આપી અને મે આ વ્યાધિનું મુજ સ્થાન ઉ ર હોઈ ત્રયમ ઉદરરોગનું નિદાન પ્રકરણ જોવાની સરકાત રી તેમાં પ્રથમ સ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે -

રોગા સર્વેષિ મદેડ્ડનો સુતરાનુદરાગિચ ।

આ સ્લોકાથ ઉપરથી સમજાયુ કે ઉદરરોગ થવામાં મ દામિ મુખ્ય કારણ હોય છે એટલે મ દામિ નિદાન જોવાની ત્રયમ રૂર જણાઈ પ્રકરણ જોતા મ દામિ જ મ વિષ્ટબ્ધાજી ના લક્ષણ નીચે પ્રમાણે આપેલ છે

ચિષ્ઠ્યે મૂલ માધ્માન વિવિધા વાત લેદના ।

મલ્વાતાપ્રવૃત્તિશ્ચ સ્તમ્ભો મોહામપાડનમ્ ॥

આ સ્લોક જોતા શુદ્ધ અધ્માન વાતવ્યાધિ (કાષ્ટગતવાન) મળવાતરોધ વ્યાધિયિ ક વગેરેની મગજામણી કરવાની ઇચ્છા થઈ આવી તેમાં લક્ષણમંકરવાળા નોકો પ્રથમ તપાસીએ ઉ ર રોગના સામાન્ય લક્ષણમાં લખ્યું છે કે

આધ્માન ગમને શક્તિ દૌર્બલ્ય દુર્બલાગિતા ।

શોથ સદ્નમ્મદ્ધના સક્કા વાત પુરીપયા ॥

આ સ્લોકનું લક્ષણ સામ્ય લગભગ વિષ્ટબ્ધાજી ને મળતું છે દુર્બલાગિતા શબ્દ વિષ્ટબ્ધાજી ઉત્તર મ દામિ સૂચક છે આધ્માન બનેનમાં થાય છે એકમાં મળવાતની અપ્રવૃત્તિ અને ખીજામાં મળવાત ત્રયમ આમ ન અને શુદ્ધ એ શબ્દથી નહિ પરંતુ લાક્ષણિક અર્થથી થોડા ઘણા મળતા ગણાય ત્યાર શુ વિષ્ટબ્ધાજી એ ઉદર રોગનું સામાન્ય લક્ષણ સમજવુ કે ઉ ર રોગ એ વિષ્ટબ્ધાજીનું સામાન્ય લક્ષણ સમજવુ તેમ પ્રથમ દ્રષ્ટિએ જામ થાય ન આ વસ્તુના સમાધાન માટે એક માગ છે જે ઉદર રોગના જણાવેલ સામાન્ય લક્ષણો હમેશા આનું રહી વિશેષ યાધિ સ્વરૂપને (ઉ ર રોગને) પ્રકાશમાં લાવે છે ત્યારે અજીપુમાં તે લક્ષણો થોડા વખતને માટે રહે છે તે અજી

શબ્દ ઉપરથી સૂચિત થાય છે અ-નદિ જીવ-પાચન પાચન નદિ ત્યારે વ્યાધિ થયા બા
વ્યાધિ નદિ તેમ માની શકાય

ઉદર રોગના મામાન્ય લક્ષણને મળતો વિષ્ઠબ્ધા ટણ વ્યાધિ લામો વખત ચાડ
રહે તો તેનાથી ઉદરરોગ થાય ખરો કે ? થાય પણ ખરા અને કાચ કૃમિ મુત્રમ, રૂ
વિપુચિકા વગેરે જુદા જ વ્યાધિને ચોખ્ખો ક્ષેત્ર તથાગ મ્ને

અયત્ત લક્ષણં તસ્ય પુવરૂપમિતિ સ્મૃતમ્ ।

આત્મરૂપ તુ તદ્ અયત્ત

પ્રશ્ન—આ પ્રમાણે ઉદરરોગનું મામાન્ય સૂચક પાદ આપ્યું હતે તો અતિ વ્યાધિદોષા
લામ ન થતે આ વિષયમાં તેનું માધ છે નહિ અટકાથી ઉદરરોગને વિકાસત મળા માટે
તેમ કરવું જ જોઈયે ઉદર રોગના સામાન્ય વલ્લાગ્રી વિષ્ઠબ્ધાટણ જીવન વ્યાધિનું
સૂચક શી રીતે થઈ શકે ? આમાં કાંઈ મનમાં મામ નથી કે તેવો દોષ અભવે આ ૧
નિરચક છે આયુર્વેદની એજ પુખી છે જે એ માનમાં વ્યાધિનું એ ચિ ૧ ચિ ૧ જ
(લક્ષણ) મનાય અને ખીજી જગ્યાએ તે સ્વતંત્ર દર ગણાય ત્યારે શ ચિન્ રૂપે તથા
ત્યારે વ્યાધિ માનવો કે ખીજી વ્યાધિમાં પેનાનું વ્યાધિચિ ૬ માનવું ? જેવી રીતે વિષ્ઠબ્ધા
ટણ મા શૂળ એ ચિ ૧ અર્થાત્ લક્ષણ છે અને વ્યાધિ અ-ર્થ છે અને આત્મરૂપન
અવિષાકાબ્દ વધળીમાં અર્થાત્ ખીજી શબ્દમાં મ્ને તેમ અટકાથી ઉત્પન્ન થયેન શૂળમાં
અટકા (આદાન આગે વગેરે) ચિ ૬ છે અને વ્યાધિ શૂળ છે એટલે અમુક ચિ ૬જ
છે અને આજ વ્યાધિ છે તે જાતના નિષ્ક્રિયા રવાની અનુકૂળતા માટે જી ૧ જી ૧
વિસ્તારો જરૂરી છે

શૂળ એ અટકા અને અટકા એ શૂળ એમ એમ મેમ મરી એમ વ્યાધિ મા ૧
વામાં આવે તો શૂ હરકત ? હરકત ઉપક્રમ વખતે થવા મંભવ ખરો કેમકે રોગના
ઉપદ્રવો અને અટકાના ઉપદ્રવોની જાતતા જોતા ઉપક્રમમાં પણ મિ રતા અવર હોની જોઈયે

શૂળના ઉપદ્રવો— વેદના તિવ્વપા મૂચ્છા આનાતો મૌરવારુચા ।

કાસ વ્યાસો વમિદિષા શૂલસ્થોપદ્રવા સ્મૃતા ॥

અટકાના ઉપદ્રવો— મૂચ્છા પ્રગપો ધમતુ પ્રસેક સદનધમ ।

ઉપદ્રવામ્બત્વેતે મરણ ચાવ્યનીજત ॥

આ ઉપરથી મમજી શમ્ભો કે અમુ ચિ ૬ અટકામાં જ થાય છે અને અમુક શૂળમાં
થાય છે અટકાના ઉપદ્રવો પણ પ્રાણપાતક છે તેને શૂળ માની ઓપધાપયા રવામાં
આવે તો નિષ્ક્રિયા જ મળે

ઉદરરોગના મામાન્ય લક્ષણની શરૂઆતમાં આખાન શબ્દ મુકેવ છે આ આખાનની
સાચીય વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે

સાટોપ મત્યુમરુત માપ્માતમુદર મશમ્ ।

આપ્માનમિતિ પાનીયા હોમ પાત નિગેહનમ્ ॥

વિગ્રહીત મદોપ વામુનો અવરોધ એજ બી ૧ શબ્દમાં જોતો તો પમ આખાન ૧
ગણાય ત્યારે મળવાતના રોગથી આખાન થાય છે અર્થાત્ આખાન એ મળવાતનો

રોધ સૂચક છે તો પછી એક જ સ્થોભા આધ્માન અને મગવાતાવરોધ' એમ જુદા બે શબ્દા આપવાની શી જરૂર છે? તેમજ આધ્માન પ્રત્યાધ્માન આનાદ પકવાશયગત વાત આમાજ્જી વગેરે શબ્દથી જુ. છે પરંતુ લક્ષણોથી લગભગ મળતા છે અર્થાત્ જુદા જુદા ચિ હો છે પરંતુ તેનું વિશેષ ગ્વરૂપ કોઈક જુ. જ વ્યાધીનું ઉદ્ભવોદય થાય છે ત્યારે તેને જુદો વ્યાધી માનવો પડે છે જેમકે અધોદાતના નિરોધથી ઉત્પન્ન થાય છે તે વાયુ આધ્માનાત્મિના ચિ હથી વધીને ઉદ્ગારાદિક વિગેરે સ્વરૂપને ઉત્પન્ન કરે છે તે ઉદ્ગારાદિક લાભે વળતે હૃદયશુળ (ગજરામણ) પામાવરાધ વગેરે ઉત્પન્ન કરે છે એટલે કે એકજ દ્વિપિત વાયુ જુદા જુદા સ્થાનમા જુદા જુદા ચિ હો ઉત્પન્ન કરે છે લક્ષણ સામ્યવાળા વ્યાધી એમા દોષાનુમ ધ નેવો એ વધારે જરૂરી મંદ ન્ના છે આયુર્વેદમા તેનું ખાસ મહત્વ છે જ્યાં આગળ વિશેષ વ્યાધિ મુ રર થઈ શકે તેમ ન હોય ત્યાં દોષાનુમ ધ જાણી લઈ ઉપક્રમ કરવામા આવે તો સફળતા કરૂ મળે આધ્માનાત્મિક નિપુણ સ્વામા ખાસ મુશ્કેલી હોય તો- ખાસ મુશ્કેલી એટલા માટે કે-ઉત્પન્નમા એ ૧૬ ચિન્હ એાધુ હોય તો આધ્માનની શકા ઉપ નવે છે ક્રોધ ગતવાત-આનાદ માટે શકા ઉત્પન્ન કરે છે પકવાશયગત અજ્જીની શ્વાતિ કરાવે છે ત્યારે વાયુનો અનુમ ધ સમજી લઈ વાતાનુભન, દોષન પાચક માગક વગેરે ઉપક્રમો દિતાવ જો ની ન થણા મનિવમક વાધિઓ છે જેવા કે- પુની પ્રતિપુની અષ્ઠીલા, પ્રત્યષ્ઠીલા આ તર્નિદ્રધિ ગુરૂમ વગેરે તેનો સ્થાનભેદ દોષભેદ ચિ હભેદ રિણુમભેદ વગેરેથી નિપુણ કરી ઉપક્રમાદ છ અને તેમા પણ મહો વિવાદ યોગ્ય વિષય છે

આ દરદીના આતક નિશ્ચયમા જણાયું કે વાતાનુમ ધ મ દામિ અચળન્ય કળજીવત દોષજીવત વાયુની ઉચ્ચગતિ વગેરેમા વાત પ્રાધા યતાતો ખરી પછી તે ક્યાથી ઉત્પન્ન થાય છે શા માટે થાય છે કેવી રીતે થાય છે વગેરે પ્રશ્નાય જ રાખીએ મે તો લાખા વિચારને અને આમવાત ના પ્રકરણમા આપેન વૈશ્વાનર ગુણુ (ભાવપ્રકાશ) મુકુંતુ યોકુ પ્રમાણુ ધટાડી છાશમા આપવાનો નીચુપ કર્યો અને તો છાશનોજ ઉપયોગ કરાવવો પરંતુ દરદી મારી પાસે પછી આ યોજ નથી રૂતિ શમ્

મૂવસ ગનાં કારણો

થોડા મહીના પહેલા હેમીન્ટન બાર્લે (ઈ સ ૧૯૩૫) દ્વિતી ડીમો સ્ટ્રેશન ઓવ શીશન સાર્જનમ ઈન્ ક્રીનીશ્લ મજરી નામનું પુસ્તક માગ વાયવામા આવેલું તે પુસ્તકમા As you like it મૈથી માનવજનની સાત અવસ્થા રૂપે દર્શાવેલી નહીં સાથે સરખામણીયે મૂવમગ (Retention of urine)ની રોગવિનિશ્ચય પરીક્ષામા ઉપયોગી નીવડે એવા શુદ્ધિગમ્ય ડાગો સમજાવાયા છે જે વાયકોના મનોગજનાથ અહો રજુ ૨૩ છુ —

All the world's stage
And all the men and women merely players
They have their exists and their entrances
And one man in his time plays many parts
His acts being seven ages At first the infant
Mewling and puking in the nurse's arms
And then the whining schoolboy with his satchel
And shining morning face creeping like snail
Unwilling to school And then the lover
Sighing like furnace with a woeful ballad
Made to his mistress eyebrow Then a soldier
Full of strange oaths and bearded like the pard
Jealous in honour sudden and quick in quarrel
Seeking the bubble reputation

Even in the Cannon's mouth And then the justice
In fair round belly with good Capon lined
With eyes severe and beard of formal cut
Full of arise saws and modern instances
And so he plays his part The sixth age shifts
Into the lean and slipper'd pantaloone
With spectacles on nose and pouch on side
His youthful pose well sav'd a world too wide

For his shrunk shank and his big mainly voices
Turning again towards childist treble pipes
And whistles in his sound Last scene of all
That ends this strange eventful history

Is second childishness and mere oblivion

Sans teeth sans eyes sans task sans everything

હવે મૂત્રમગના મરણો માથે આ રાત અવગ્યા મરખાવીયે જૂવો—

(૧) The infant in nurse's arms આ અસ્થાયે નિર્દુષ્પ્રકાશ^૧ અને કુદરતી મૂત્રદાગનો અભાવ^૨ એ મૂત્રમગના ઝોક્કસ કારણો છે

(૨) The whining schoolboy with his satchel ખરિતની અમીરી^૩ અમ મનાય છે

(૩) The lover sighing like furnace મૂત્રમગનો આ કેસ મૂત્રપ્રમેકનો તીવ્રગ્રાથ^૪ અનુભવે છે

(૪) The soldier full of strange oath મહુતારે મૂત્રપ્રમેકના સંક્રાંત^૫ નો ભોગી હોય છે

(૫) The justice in fair round belly with good Capon and બહુધા અને વિશેષ ભાગે પૌષ્ટિકીયની વૃદ્ધિ^૬ આના કારણરે હોય છે

(૬) When the sixth age shifts into the lean and slipper'd pantaloons આ રથને ૨ ખતલ નવાડયુક્ત મૂત્રમા ૭ (મસ્તિનો સોળે-મૂત્રક-૭^૭) એ તીવ્ર મૂત્રમગનું સામા ૧ કારણ છે

(૭) And the last age that ends this strange eventful history એ મસ્તિશયિક^૮ નું પરિણામ છે

ઉપગ ત સ્ત્રીપ્રેમા મનસ્ય રાતતત્રતી અમવરથા^૯ અને ગર્ભાશયનું પથાનમથ^{૧૦} પ્ર વિશયતા છે

ઈતર પ્ર યોના પ્રમાણને આધુનિક દષ્ટિએ આપણે નો શોના મરખામા સરખાવીરે તો અમુકાણે પણ નના તત્ત્વ પર પ્રકાશ રજુ કરી શકાય ખરા^{૧૧}

બોરખી તા ૩ -૩- ૮ }

અમૃતવાન ૨૫૫ ગણના

(1) Phimosia (2) Atresia of the Meatus (3) Stone in the bladder (4) Acute urethritis (5) Stricture of the urethra (6) Prostatic enlargement (7) Cystitis complicated by theropy mucus (8) Atony of the bladder (9) Disorder of cervical nervous system (10) Retroversion of uterus

ખરનાદ ન્યાસ

ગીજીજીના નાના પુત્રામા ધ સ ૧૯ ૮મા ખોદામ કરતા જે થોડી હાથપ્રતો મળી તેમા ખરનાદ ન્યાસનું એક બોળખરનું પાનું મળ્યું છે ખરના મહિતામાથી તથા એ ઉપરના ચાસમાથી નીકાળોમા ઉતારા મળ્યા છે જુઓ અષ્ટાગહ્ડય ઉપર અરેલુદતનો નીકા ૧ ૨૪૯ અને માધરનિ ન ઉપર રાચરપતિની નીકા ૫ ૫ આ હાથપ્રતો નવમા ચતક પહેલાનો અને ચાતમા ચતક પછીનો છે એમ એના અક્ષરો ઉપરથી થી એમ એસ કૌનસાજી એમ એ એમ એ એ ૧ અનુમાન કરે છે

प्रथम पक्षि— धर्ति तत्रिमित् आत्मनोमुख जात्यादित्म्भ इति ॥ खारणाद
यासे सुण्डिका गर्भावकाति शगीर समातम् ॥ सुण्डिका पक्षि गर्भा
वकात्यो रेकपत्र सम्प्रध इति

७१७ पक्षि—रपिगभविष्ठा त्यान्यस्यैकम्येवाधस्याभिधानात् ॥ उत वा पूर्वे ध्याये
मात्रादि सभयो गभ इत्येतावदुक्तं न तु युक्तिर्दक्षिता कया युक्त्यन्त्यत
इह सा युक्तिरुच्यते ना हि समुद्रयुगपदगभसभय

१३७ पक्ति—तस्य युक्तिं प्रवक्ष्यामि प्राक्कृता भाषितामपाति ॥ तस्य गमः तु
प्रवेशो गमावप्राप्ति महत्त्व चास्य गमावकायधस्य विस्तरनिदशात्
यद् रजस्वलाभूत्वा पुराणरुधिरे स्मृत इत्यादि अनिस्मृते हि पुराण रुधिरे
न भवति गमापत्ति

श्री ५३—कृतेपि चाशुद्धस्नातास्त्रो पुत्रायुक्ता भूता प्रसादवद्गम न विदति
विकृत वाजनयत्यत उभयमुक्त मनश्चिनी सोमनस्यादगर्भमादत्त खाग्रहण
वर्ध्यानिषेधक एका तर निदेश पुनस्त्य

पायभी पक्ति याथ आयायित हि शुन गभांयभवति निरतरगमणेन तु अल्प
शुक्रत्वात्तोपपद्यते गभा विवृतो वा जायते ॥ नवा गभभागिनी । यस्मा
नवाहानि ऋतु तस्मात्तेषु गर्भं भजते तत्रायुग्मे

४३१ पञ्चि-पञ्चहस्तस्य स्त्री युग्मेषु तेषु मात्र भवेत् युग्मायुग्मतत्वं चतुर्दिवसात् प्रभृति चतुर्दिवसाष्टमा युग्मा त्विसा पञ्चमस्तम नवमा अयुग्मा ॥ इदानीं यथायुक्त्या पुनः युक्ता स्त्री गर्भं विन्दति सा यु

सातमी पक्षि त्तिरभिधीयते शुद्धस्थिते चाभूतेरक्त इत्यादिस्त्रिया रक्ते पुंस्त्रे
अक्षोषदुष्टे बीजभूत बीजावस्थे गमजनन समये गमाशये योनापाशये
वा हृष्टे । आशये गर्भस्थानम् तस्मिन्निव भूते रक्ते

२५॥३॥ पक्षि-योन्याशये च यदा स्तिसंयोगा पुसा हपच्युत हर्षणोत्थित गुत्र
मदुष्ट शुद्ध यु-यते ससृज्यते हर्ष प्रतीति वि च्चुक्रशोणित संयोगे यद्
ससृज्यते

ननभी पक्षि—योग्यानुसूयाहृत्योपैत समन्वित युक्त सुकमफलेन तम् ॥ तदुक्तं
मातु सम्य धातु च पितु सम्य धातु च शुक्र सत्त्व चामा चेतना धातु
(आदर्श जनन मोक्ष धर्मीय मोक्षार्थ सुखार्थ १८ एता आकाश प्रसिद्ध धर्म
रीपोऽ ज्ञान धी गीर्वाण ज्योतिर्वेशन नाम्ना लेखमाधी उतारि)

૨૯મુ નિ બા વૈદ્યસ મેલન

આવૃત્ત ૨૯મુ નિ બા વૈદ્યસ મેનન બેધપુર્ગા ડીસેમરના ત્રીજા અવધાડીઆમાં ભરાવાનું છે અને તેને લગતી તૈયારીઓ તડામાર ચાલી રહી છે એ વિષયમાં છેલ્લા ખબર નીચે પ્રમાણે છે —

૨૯મા નિ બા વૈદ્યસ મેનનના મહાપતિપદની ચુટણી માટે સમરત ભાગતવધ જર્મા અને રીનોતથી આવેલા મહામણના સ રથોના મતોની ગણતરી કરતા કુલ માયા ૩૧૨ મતોમાં ૧૨ વ્યક્તિઓના નામો આવેલા તેમાં પશુ દશથી વધારે મતો જીતે મળ્યા હોય એવા ૧૧વીશ નામો છે અને નીચેના પાંચ નામોને નીચે પ્રમાણે મતો મળ્યા છે —

(૧) શ્રીયુત પ શિવશર્મા	૨૩૮
(૨) ડિગેરીદત્તજી શાસ્ત્રી	૧૪૧
() નજવિહારીજી ચતુવદી	૧૩૪
(૪) જીવરામ ખવિસજી	૮૪
(૫) સુખરામદામ ની મોઝા	૬૩

હવે આ પાંચમોથી એકને મહાપતિ તરીકે ચુટવામાં આવશે તાલેય યોગ્ય છે અને મનની મળ્યા ઉપર ખ્યાલ રાખી પ શિવશર્માને ૧ ફરીવાર ચુટવામાં આવે તો એમણે આ વડ રહ્યા અને તેઓ વધારે વેઠા આપી શકે એમ જગવામાં નિયમનો તોળાવ છે / નહિ નિખિન ભાગતવર્ધે વૈદ્યસ મેનન સાથે જ ભરાવાના અધ્યાપક સમેનના સહાપતિ માટે નીચેના પાંચ નામોને નીચે પ્રમાણે મતો મળ્યા છે

(૧) શ્રી પ શિવશર્મા	આયુવદાચાર્ય ભારેર	૪૧
(૨)	બા રજી ત્રિકમજી આચાર્ય	૩૮
(૩)	સત્યનાગચાપુત્ર શાસ્ત્રી ડાહી	૨૮
(૪)	ખવિરા ૧ જણનાથસેન મગરવતી	૨૩
(૫)	પ જાંતે દનાથસેન કવિગજ દગદાર	૨૩

આમાંથી કોઈએક ઉપર ચુટારો અમારા મતે ની પ શિવશર્માજી સમેનના પ્રમુખ થાય અને શ્રી પાદવજી ત્રિ મુજ આચાર્ય અધ્યાપક સમેનના પ્રમુખ ચુટાય તો એ ઉત્તમ યોગ વૈદ્યસ મેનન માટે સરવા કિતક નીનડે છેના ખબર મળ્યા છે કે પ શિવશર્માજી પ્રમુખ ચુટાઈ ગયા છે

શ્રી ગુજરાત-કચ્છ કાઠિયાવાડ વૈદ્યસ મેલનનું આઠમું અધિવેશન-કચ્છમાં

શ્રી ગુજરાત વૈદ્યસ મેલનનું આઠમું અધિવેશન ડીસેમરમાં શ્રી આબર (કચ્છ) મુખે ભરાવાનું નક્કી થયું છે અને એ અધિવેશનના પ્રમુખપ માટે વરણીની તૈયારીઓ ચાલે છે અને ધણુધરી આ હપાશે તે પહેલા પસંદગી થઈ ગઈ હશે એના ખબર પ્રમાણે

નીચેના પાંચ નામો સ્વાગત મંજૂરિતે મળ્યા છે (૧) વૈદ્યરાજ ઉમીઆ ૧૩૨ એમ અમ ૧૪૧, (૨) વૈ માધવપ્રસાદ ના શાસ્ત્રી અમદાવા () ૫ સુનીનાન રેરાજ ૨ વડોદરા (૪) વૈ ધીરજરામ દ સુરત (૫) વૈ પુરુષોત્તમ મહારા ૨ સુ ત અને બધુ જોતા ભાઈ માધવપ્રસાદ ના શાસ્ત્રી સુટાય એવો સહન છે એ જો ચોગ્ય છે

કચ્છના વૈદ્યભાઈઓનો ઉત્સાહ જોઈને પણ આન થાય છે તેઓએ હજી તો અકટો મરના અન્તમા અખિન કચ્છ વૈદ્યસમેનન બધુ ૨ અને પાછુ આ સુ ક મ વૈદ્યસમેનનનુ અધિવેશન બોલાવે છે એ માટે કચ્છના વૈદ્યભાઈઓ ત્રાસીને પાત્ર ૦

બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયન મેડીસીન મુખર્ષ

મુખર્ષ ધનાકામા વૈદ્યદક્ષીએના રજીસ્ટ્રેશનનો કાયદો પસાર થયો ત્યારથી જો બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયન મેડીસીન નીમારાની વાત ચર્ચાતી હતી તેનો છેવટ છેડો આવી ગયો છે અને મુખર્ષના કોમિસ પ્રધાનમંડળે અધિકારનો ત્યાગ કરતા પહેલાં બોર્ડની નીમણૂક નહોત કરી દીધી છે નીચેના ઉતારો તા ૪ નવેમ્બર ૧૯૮૧ના મુખર્ષ સમાચારમાથી મળે છે —

મુખર્ષ તા ૨૭ નવેમ્બર

૧૯૭૮ના મેડીકલ સેક્રેટરીશનર એક્ટ હેઠળ મુખર્ષ સરકાર તરફથી નીચેના સભ્યોની બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયન મેડીસીન સીસ્ટમ્સ ઓફ મેડીસીનની નીમણૂક કરવામા આવી છે

- ૧ ડૉ આર આર બડકર (નમુખ)
- ૨ વલ્લભવલ ત્રિકમજી આચાર્ય
- ૩ ડૉ પોપટ પ્રભુરામ
- ૪ વૈદ્ય પી જી નાનન
- ૫ વૈદ્ય ગંગાધર શાસ્ત્રી ગુલ્લે
- ૬ વૈદ્ય એલ જી કુનકર્ણી
- ૭ વૈદ્ય બાપાલાલ ગડબડાસ શાહ
- ૮ મી બી સી લાગુ
- ૯ સૈફ-હિલ-મુદક હકીમ રશીદ અહમ
- ૧ હકીમ ફઝલી ગહીમ
- ૧૧ હકીમ મહમદ કાસીમ ચૌધરીનાગા
- ૧૨ સર્જક ઉદયુ ક મીર સરફજહુમેન
- ૧૩ મી દામોદરદાસ વી મહેતા

શ્રી ગુજરાત-ક કા વૈદ્યમંડળના મુખપત્રની યોજના

અમદાવાદના શુ કા વૈદ્યમંડળના વૈદ્યમંડળના મુખપત્રની ચર્ચા થયેલી પણ હમણાં એનો ઉવટનો નિવૃત્ત નીચે પ્રમાણે થયો છે

તા ૧૫-૭-૮ ના રોજ અમદાવાદ મંડળે મુખપત્રની યોજના નક્કી કરવા વૈદ્યમંડળ બાનુપ્રસાદ એન મેટેલાએ મેનાવેલી મળાએ નક્કી કરેલી યોજના નીચે મુજબ છે

નામ — આ મુખપત્રનું નામ ૧૬૬ ગુજરાત આયુર્વેદ અમેન પત્રિકા રાખવું
સાઈઝ — આ પત્રિકાની માર્કેટ ટુસેકેષ મળના આઠ પેની ગણવી

ખર્ચનો અંદાજ — આ ૧૭ પ્રમાણે દર અંકે રૂ ૧૪ + ૫ = ૧૯ × ૬ = ૧૧૪ રૂ
પાસમો કોપીનો વચના ૬ નાકનો થાય છે તે ઉપરાંત પ્રાથમિક રેસનરીના રૂ ૧૬
મળી કુલ રૂ ૧૩૦ નો આજ થાય છે

પ્રિન્ટર — દર રૂ - - ૬ પાર્ક લેખે ૫ કોપીના રૂ ૮ - ૧૨ - થાય છે
તે ઉપરાંત એ રૂ ૬ રોકેટ ના ૧ રૂ ૪ - મળી એ રૂ ૧૪ થાય છે

રેકર સના રૂ ૮ અંજો થાય છે

આમ મળી કુલ ખર્ચ રૂ ૩૫ થાય નય છે

અધ્યક્ષના માર્ગે — શ્રી શુ ક કા વૈદ્યમંડળ તરફથી પ્રાથમિક ખર્ચ માર્ગે રૂ ૧
આપનામા આવશે

પત્રિકાના કેવળ પ્રાદેશી સલામત - ૮ - ગણવ

આ પત્રિકાના આશ્રયતાઓનો એક વા ગણવામા આવશે જેની વાર્ષિક ફી

૧૫ રૂ રાખવામા આવે છે આ ફી પત્રિકાના ખર્ચમા વાપરવામા આવશે જે પ્રાર્થ

આશ્રયતા પોતાના પેદાનો ખર્ચ આપશે તેનો મોટો પ્રતિભા મુકવામા આવશે

આ માર્ગની માર્કેટ રા. ૧ થી વધુ ન લેવી જોઈએ

ત ત્રી મ ણ

૧ સાનુશકર એન મેટેલા મિમેદરા

૨ વાસુદેવ મુનિરાકર હીવેદી પ્રાગધા

૩ મણિરાકર મુનિરા ૨ ત્રિવેળી અમદાવાદ

૪ અતંતપ્રસાદ લક્ષ્મીશ ૨ ભાવનગર

૫ શશિકા ત લુલાભાઈ પટ્ટા અમદાવાદ

આની અદર નીચે પ્રમાણેના વિષયો રહેશે

૧ વૈદ્યોના મુગ્ધુત અધિકારો

૨ ગુજરાતની આયુર્વેદ સંસ્થાઓના વનાતો

૩ અર્ચાચીન અ વેપલો

૪ ખદિ જગતની વૈદ્યકી પ્રવૃત્તિઓ

૫ પ્રાતિક મંડળ તરફનું સારિત

૬ પર નાતની આયુર્વેદિક પ્રવૃત્તિઓ

૭ શાસ્ત્રીય વિષયોના પ્રવચનો

૮ ધાર છુ થોડા વખતમા પહેલી નક બહાર પાડવા જોઈએ

સિદ્ધભોષજ મણિમાલા

[અનુસંધાન ગુન અક ૬ પાન ૧ ૨ થી ચાલુ]

મધુ મધ

મધુ લઘુ મદધ્વાસાસાશ્વિદોષદમિક્રિમિ-

વલ્મકસનતૃણમેદોમહારુચિક્ષયકુપ્તિત્ ।

હરતિ મધુર માચ દિષ્ટા વિદાહર હિમ

સ્વરવલકર રક્ષ પ્રાપ્તિ પ્રમામતિદ પામ ॥ ૨૮૦ ॥

મધ લઘુ^૧ છે મ આસ ગ્ગતાય (૨૪૩) ત્રિગુણ ૨ ઉત્તમી પૂર્ણિ કનમ
(શ્રમ વિનાનો યાક) ખાસી તૃપા મે પેશાખના તાગો અરુચિ ક્ષય અંતે આમગીના
રોગોને છતનાર છે મધ મધુર છે અને તે વરદામિની મદતાને હેડકીને અને વિદાહને
હરનાર છે મધ હકુ છે સ્વ ના બનને આપનાર છે અર્થાત્ સ્વર મારો મગનાર છે આદિ
છે પ્રમા અને ભુદિને આપનાર છે

જલમ્ પાણી

સામાન્યમમ્બુ મદમોદ્વિદાહાનદ્રા

તદ્રાથમક્લમવમિશ્રમતપષર્ષિ ।

મદાગ્ન્યજીર્ણ ગરોગવિનાશિ શીત

સજીવન લઘુ નિલીનરસ પ્રદર્ષિ ॥ ૨૮૧ ॥

પાણી મદ મોદ દાદ નિદ્રા તદ્રા શ્રમ કનમ ઉત્તમી ભમ અને તગ્મનો નાથ
કનનાર છે શીતલજલ મદામિ અદ્ભુત ગળાના ગેગ વગેરેનો નાશ કરનાર છે છતમાનું

૧ ચરકે મધને ગુરુ ગાખા ગુ છે ન્યારે અદિ મધને લઘુ વધ યુ છે ટિપ્પણાર કદે છે કે
મધ ગુણમા ગુરુ છે ન્યારે પાકમા લઘુ છે ને ૫ ય લાગે વખતે પચી ભય તે ગુરુ ગુણજનુ નાખાય
ને નલદી પચી ભય તે લઘુ ગણાય ૭ દ્ર વ પચી ત્વા ડોગ પેશાખ જરોખર સાફ લાગે અને
કહેને કરે તે ગુરુપાકવાનુ ગણાય ૭ દ્ર વ જા પેશાખની કબજવાત કર અને વાયુ કરે તે
લઘુપાકવાનુ ગણાય

૨ અદિ મધને ત્રિદોષખ ગળાખ્યું છે ચરકે મધને વાતત વાયુ કરનાર ગળા યુ છે વાત
દ્ર અને ત્રિદોષખિત કેમ કહેવાય? મુખને પાન મધને ત્રિદોષનામનમ્ થી આરબ કરી તણુ સ્પુરણાક્રાન્ત
પેનિષ્ઠાદસાધુર્વાત્ કષાયભાગાન્ન વાતવિસ્રખમ્ એમ કહે છે અર્થાત મુખના મન મુખને મધ
લઘુ દોષથી ક્રમ્બ છે ચિચ્ચિત અને મુરુર ગુણજન દોષા ૧ તે વાત અને પિત્તને દ્ર ૧૭ અર્થાત્
આ રીતે એ ત્રિદોષખિત છે એમ પ્રતિપાદિત કહે છે બોધરે તેમના સિદ્ધમત મા મધને પિત્તક્રમ્બ
વાતોદાસીન પિત્ત અને કહેને દલનાર ન્યારે વાયુને વધ તમાર પણ નદિ તેમજ દલનાર પણ નદિ
(વાતોદાસીન) એમ નમ્બાખ્યુ છે અને તે ૫ વ લી છે ચરક મધને વાતદા ન્યારે મુખને મધને
વાતખ મધને છે નેનો બધનેસ્તે મુખારો બોધરે આ પ્રમત્તે કર્યો છે (જા, ૫)

જનન છે ? પચવામા લઘુ છે ૨૪૨૭ જન કોઈપણ ગતના રમના સ્વા વિનાનું હોઈ
હવમ હ

તાય તટિ યાન્તનુતે સમીર સ્થાનમિધ્યદિ ક્ષાણુકાર ।

કટુ પ્રપાકે વિગદ સુમિદ કફ સપિત્ત કમ્પીકરોતિ ॥ ૨૮૨ ॥

નદીનું પાણી વાયુ કનાર છે રુક્ષ છે અનભિખ્યદિ અને જાગરિન પ્રદીપ્ત કનાર
છે વિપા મા મુદુ છે વિશ છે પીવામા અતિ મિષ્ટ લાગે છે ૩ અને પિત્તનો નાશ કરનાર છે
રુચ્ય નૈર્જીરમન્વુ દીપિજનન રુક્ષ વલાસાપહ

પિત્તવ્ન હિમમૌદ્રિદ ગુચિ ન્ધુ સ્વાસારસ જ્વમ્ભલમ ।

તાડાગ કટુ વાતલ રધુ દિમ ગાપ્ત મસ્તગ્મજિત્

રમાદુલ્કેમદદમિન્નાર્ગિ રચિન્ દપાનિલ ચૌદચજમ્ ॥ ૨૮૩ ॥

ઉચ્ચ સ્થાનમાની પડતુ ગ્રાણાનુ પાણી રુચી ઉત્પન્ન કરનાર જનરામિને પ્રદિપ્ત
કનાર રુક્ષ અને આગીને કનાર છે નિમ્ન ગ્રેશમા ભૂમિ ડાગીને બહાર નીકળનાર પાણી
પિત્તને હજુનાર છે ઠંડુ છે રુક્ષ છે અને પચવામા નનકુ છે મરોતરનું પાણી ૩ કરતા છે
તનારનું પાણી રહેજ નીચુ અને વાનકુ છે પચવામા હનકુ અને ઠંડુ છે વાવતુ પાણી
વાયુ અને કને હજુનાર છે નવો ખોદાવનો ચલાવનો નહિ એવો અને પાણીની
પાસે જ ખોદેનો હોર એવો કવો તે ચોરી આવા ફાવતુ પાણી મધુર કશ્ન જનરામિ
પ્રદીપ્ત નાગ રુચિપ્ર અને રહેજ વાયકુ હોય છે

(ચૌલ્યમુક્તા વહકૃષો ન વદ્ધો ય શિલાદિમિ)

નદીમા જે મોટા ની ડા ખાંવામા આવે છે તેજ ચૌલરી)

પાનીય સ્વાદુ કૌપ ત્રિમલનુદનલોદ્ગોધિ પથ્ય પ્રદિદ

ગીત સ્વ ળ કપાય ત્વથ રધુ વિકિર દોષવિષ્લોપદક્ષમ્ ।

કૈર્ગય પાવર વા જલધિજમયવા ગુવમિધ્યન્ધપથ્ય

મિષ્ટમ્મોધેસ્તુ પથ્ય રધુગુણમમલ શ્રયત શુભકારિ ॥ ૨૮૪ ॥

ફાવતુ પાણી સ્વાદિષ્ટ ત્રિદોષને હનનાર જનરામિને પ્રદિપ્ત કરનાર છે નદીની રીતીમા
ખોદેલા હેરડાનું પાણી શીતન ૨૪૨૭ કપાય હનકુ અને રોષન છે મ્યારડાનું ખાત્રોચી
વાનકુ કે ખાગ પાણી પચવામા સારે અનિખ્યદિ અને અપથ્ય છે હરિષા બેવા મોટા સરોવરનું
પાણી પથ્ય છે હલકુ છે નિર્મળ છે અને તે રુક્ષ વધારનાર છે એમ સંભળાય છે

પ્રતિચ્યાય આસ સ્વરહચિવિગેક સત્તિમિર

પ્રત્પયા ગુમાર્તા ગ્વણચરહિકાપ્રમૃતિપુ ।

ગૂત સોય સરત મરુતિ વહુપિત્તે કફગદે

રમાદેવૈકદ્વિત્રિલપરિહીન મસકરમ્ ॥ ૨૮૫ ॥

૧ નીવન જીવિના જીવો જગત્સવ નુ તમયમ્ ।

અતો ત્યતયા મુહો ન વચ્ચિદ્વારિ વારયદ્ ॥

મુખ્યમ મ તાન રેય લીધો હોય ત્યાગ આપનુ તેજ અતિશયિય થતુ હોય ત્યારે સંપ્રહણીમા યુ મમા મથુ ઉ ૨ રોગ હેડી નજે રોગોમા લીધાલેનુ પાણી શ્રેય ૨ ઉ વાયુના રોગોમા પિત્તના રોગોમા અને કર્ના રોગોમા અનુક્રમે એક ભાગ મે ભાગ અને તથુ ભાગ ઉકાળતા માખી રાખેલુ પાણી પીતુ નિતાવડ છે

પ્રસૂતકુશોરધિવાસિતાનિ વલક્ષમૃત્નાકરકમ્પ^૧ સ્વષ્ઠૈ ।

ગ્રીવનમૃતકુમ્ભમૃતાનિ મામ્મ કીષ્મે યથેચ્છ પિબ ૨ પચાસિ ॥૨૮૬॥

ગ્રીભનમૃતા માથાફેડ તાપમા કુલ મહિત દાડમની ડાળના નાના નાના મ્ખડા પાણીના નવા માટનામા ગળી મૂળ તે પાણી યથેચ્છ પોવામા લેતુ સ્વાસ્થ્ય માટે દિનકર છે

પારદાદિ વર્ગ

રસાયન સર્વેરસો વિશારદ પગક્રમાનો મનતા વિહાર

ત્રિપોપનુચોગવહોડતિપારદ કરોતિ કુષ્ઠપણાનિ પારદ ॥૨૮૭॥

પાગે રસાયન છે પુરુષયુક્ત છે બોમવિદ્યા વગેરે અને જાતના પગક્રમ મ છે વાતપિત્ત અને ક નશોય દોષોને દૂર કરનાર છે યોગવાદિ છે રોગમાનના પાત્ર એટલે અતલે આપના છે અર્થાત્ ગજ માત્રને તે મારી દશવનાર છે કુ રોગ જેવા તથુ રોગોનો ક્ષય કરનાર છે

કદુકલુવરતિકમુણ્ણવાયે શિથિલયતિ શ્વળમાત્રતા વિન ધમ્

કિમિપત્રનક્ષપશ્યોગપુષ્પ પ્રમૃતિપુ પૂજિતમાલપામિ ગમ્પમ્ ॥૨૮૮॥

ગી- કટ નાચ નિમ્ન ઉચ્ચ વીચ અને વિધને કાચુમાનમા ભેદી નાખનાર છે અર્થ કુમિ વાતરોગ કફ ક્ષયરોગ ભયકર આમડીના રોગો વિગેરે રોગોમા પ્રચરન છે

સ્વાલી ચોનમૃદુતિયતા તદુપરિ સ્ફોતા ત્રિપાદા તન

પાત્રે પૂરિત્તોક્ષિલ્લ ચ ચપક તત્રાપિ ગચ્છતત્ત ।

યુજાસ્ય ચપક ત્રિદળ્લયવસતો કિંચ ત્રિદળ્લયાસ્તિરો

ધાન સાદ્રપત્ન હસ્તલુલ્લતો યન્ત્રસ્ય સર્વોદય ॥ ૨૮૯ ॥

કફપિત્તહર નેચ દહ્યાસ વર કુષ્ઠજિત્ ।

છીહામવાતદરદ દરદ સરમીરિતમ્ ॥ ૨૯૦ ॥

દ્વિગળો- કફ અને પિત્તને દૂરનાર છે આખને દિતકર છે માળ આવની દોષ તો તેનુ સમન કરનાર છે તાવ અને આમડીના રોગોને ત તનાર છે બગેગ અને ગધિરાનો નાશ કરનાર છે અને ગા છે

અન્ન સ્વાદુ હિમ રૂપાયમુત્રવ્યાર્પાત્રદાયન-

પ્રથિપ્લીહવિપકિમીન્ પ્રજમયયાયુકર પુષ્કમ્ ।

૧ કરક નો અર્થ દામિમૂળ પલાશરૂપ બ લટ ૧ રોગિદારૂપ ક યના કરવી ૩ ૧૫૧ કુમ્ભો કલાદિ યાય છે કુમ્ભો વૈવક ગ દ સિતુ

तज्जस्म प्रमदाशक्त रमयति प्रौढप्रभाव नर

दुर्यामृत्युभयं नियं उति सुधातु य गुणैः स्यात्परम् ॥ ७९१ ॥

અત્રિંક મધુર દિમ અને ક્રાપ છે ઉરના રોગો ત્રિદોષ મધુ અધિ અરાગ
નિય કૃમિ રોગેનું શમન કરનાર છે શુકલ છે અને આકુષ્ય વધારનાર છે અત્રક ભસ્મના
સેવનથી સો સ્ત્રીઓ સાથે બોગ બોગવવા જટલી સક્તિ ઝરીગમા આવે છે પુરુષને પ્રોદ
નજાવવાનો તે બનાવે છે મૃત્યુના ભયને તે છે ગુણમાં અમૃતપ્રદ છે

स्निग्धमुष्णकटुक सक्पाय कक्षुमुष्टहरण हरितालम्

श्लेष्मपित्तमुखरोगविपाद्य सनिगृह्य कुरुत कर्तालम् ॥२९२॥

હરિતાલ રિનગ્રિથ ઉષ્ણ કટુ અને મધુર છે. ખમ-પુનઃથી ચામડોના રોગોને દુર્ગત છે. વદ અને પિત્તના રોગો મુખરોગ વિદ અને રક્તગોળને શાત કરનાર છે.

ब्रह्म रराधांगमहोपदशबन्धसदैरी शतमल्लसत ।

पित्तप्रधारी पुरुषार्थकारी बल विधत्ते सतमल तुभ्यम् ॥२९३॥

મોમય પ્રથુ જવર અધાગ ઉપદ્રા ખાસી વગેરેનો દુરમન છે સોમલ રક્ત અને પિત્તને વધાગનાર છે પુરુશનન આપનાર છે સો ધે નના જેટલુ મગ વધારનાર છે

मस्तुबलासन्नरमा वकासश्चासिदद्गुणशै यहारि ।

नितीर्णमामृति मल्लतेल मानण्युदा नलिकाऽय यन्त्रम् ॥२९४॥

સોમવત્તુ તેન—તામ્રમ્ । યક્ષો નવિકાયત્રયા કાપિ—વાત કાસ જરૂર અગ્નિમાઘ
કાસ જ્વાસ દુઃ પ્રજુ અને શીત—મધા રોગોને હરનાર છે કામ અને સ્મૃતિ ન તેને
તે હરનાર છે

असृक्कश्वासविनयभृत चातुर्थकश्चेडपुर सराणाम् ।

गुर्वा गदाना चत्तुराननेन मन शिगञ्जारि मन शिळा सा ॥२९५॥

મન શીલ રક્તોય ૧ શ્વાસ વિષય વૃત્તી આધાર્યો ચેતીઓ તાવ વગેરે
રોગોને સ્થનાર છે

બ્રહ્માએ વ્યાજ કારણથી ભારે રોગો માટે જ તેને ભારે પનાવી છે (મનશિલ વજનમાં ભારે હોય છે)

लुण्णा कषाया कफयातपित्त त्रणालवोसपक्षित्सह त्री ।

सकोचयित्री स्मरमदिरस्य स्फुटी स्फुटामक्षिरुच भनक्ति ॥२९६॥

ફટકડી ગમમ તુરી કહ વાત પિત્ત પ્રજ્વ વીમપ મઠે ડાઢ વગેરેને હજુનાર છે
રેનિ મઠાય. ગ્તાગ છે પ્રનાવેલી ફટ ડી આખની વે ના હજુનાર છે

उ फुल्लिमा बलासक्रिमिशोथा मान सहितो तुभ्द ।

कदत्तकभानुष्ट किं कष्ट नेत्र हति उकुष्टम् ॥२९७॥

ઉત્કલિખા — યોગમુધાનિધિમા આના લક્ષણો નીચે મુજબ આપેલા છે —

“ ઘના માન નિરોધત્વ ધ્યાસકાસાદિસમય । ઉત્ફુલ્લકુમ્ભિભવતિ ઘનકોરસ્ય
સેવનાત્ ॥ ઉત્ફુલ્લિકા સા વિજ્ઞેયા વાલ્લાનામસુહારિણી ॥ ”

અર્થાત્ ઘાટુ દૂધ-ભારે દૂધ પીવાને લીધે બાળનું પેટ ભારે આક્રમણીય માનમ પડે
મસણી ઉપડે । અતિશય દાઢી ॥ ૨૨ પેટ ઉઝળ્યા કરે આ રોગનું નામ ઉત્ફુલ્લિકા
ખાસી કૃમિ ગોથ આધ્માન વગેરે રોગોનો રેવચીનીનો સીંગો જેને ‘સાગેવન’ તરિકે
ઓળખાયા આવે છે છે તે નાશ કરે છે, ઉમારેવન કટુ અને નિકન છે અને એવું
કચુ કુખ છે કે જેને ઉમારેવન હણતું નથી ?

ઉપદશત્રણશમન પ્રવળપ્રયાસશોધન દક્ષ ।

મૃતઘાતુ જીવયતિ ત્વ ય કસ્ય શય્યાવા ॥ ૨૨૮ ॥

બોદાર અથવા મુડા સિંગ ઉપ શર્મા ચાદને રૂઝનાગ છે ઉપ શર્મા ટાપી અથવા
ચાદીમાથી પ્રચ્છ પડેલું હોય તો તે પછુ મુડા સિંગ લગાવવા અને શુદ્ધ કરીને ખાવાથી
બધ થઈ જાય છે બોદાર મૃત ઘાતુઓને જીવડે છે આમડીના રોગોને તે મટાડે છે
એનાથી વાજ વધે છે ?

રિનગ્ધ હિમ સ્વાતુરસ કપાય પથ્ય દશા ગેરિકૃધાતુયુગમ્ ।

પિત્તાત્તહિકાકફવાત્તિવેગ હાગ્રહલાહતિ મગ્ન સદાહાન્ ॥ ૨૨૯ ॥

ગૈરિકયુગ્મ (પાપાણ ગૈરિક અને સ્વલગૈરિક અથવા ગેર અને સોનાગેર) રિનગ્ધ
હિમ મધુરસ યુક્ત પ્રાય છે આખને દિતકર છે રક્તપિત્ત લેડકી મ્દ ઉત્તરી વિષ અને
દાદ-આ તમામ રોગોને હણનાર છે

કટુ સ્વાદુત્તિક હિમ રક્તપિત્ત હુતાશપદ બુદ્ધિદ બોલયુક્તમ્ ।

અપસ્માર સૂત વર સ્વેદકુષ્ટત્રિદોષાપહ ગર્ભગેહસ્ય શોધિ ॥ ૩૦૦ ॥

હીરાખેન કટુ મધુરતિક્ત અને કટુ છે જલગમિને સતેજ કરનાર છે અને બુદ્ધિ
વધક છે ફેફસુ સ્તિમ્બજનક પરમેશ્વ કુષ્ઠ અને ત્રિદોષને દગનાર છે ગર્ભાશયનું રોધન કરનાર છે

રત્નાનિ સર્વાણિ વિલેસ્વનાનિ સ્વાદૃનિ શીતાનિ કપાયકાનિ ।

સરાણિ ને-યાણ્ય તિમગલાનિ દારિદ્રદુષ્ટમહનાશનાનિ ॥ ૩૦૧ ॥

બધી જાતના રત્નો (હીરા માણિક વૈદ્ય પોષ્પરાજ રક્ષિત્ નીનમ ગોમેદ વગેરે)
લેખન કરનાર છે આખેને દિતકર છે મગ્નકારી છે ગરીમાઈ અને કુષ્ટ પ્રદનો નાશ
કરનાર છે

શાતો રુષ ચિત્તદોષપુ ગીતો રક્તસ્તમ્ભી દાન્યકારી દિવાનામ્ ।

હેન્નાસાફ સાધિતોડનોમૃત્યુ સ્પર્શ્ય શાળ શસ્યત કાડ્યકીન ॥ ૩૦૨ ॥

૧ એ ૧૨ લખીમ લોહી ખૂબ વાપરે છે

એ જાતની બુદ્ધિ અને તેના વાપર માટે પુષ્પ રક્તસાગ સાનર મા પ્રદાનાત્ એ નૂના
(પ્રથમમ) પાકી દીકા (લામ ૨ તે ૮ ૧૬) કટુકની અર્ચા માટે જુઓ મળાસમ્બ ન વધવતિકા
સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૬મા મારા લેખ

રાતાગ મનુ અગ્નિ ક્ષીન અને રુક્ષ છે. માનસિક રોગોમા ઉત્થોગી મનાય છે. મનનું સ્તબ્ધન કરનાર છે. દાતી મજાનું કરનાર છે. સોના સાથે અકોકને મીઠાવીને વાપરવાથી તે અતિ વૃદ્ધ છે. રાના કામમા જલદશુ અગ્નિ ક્ષીન વખણાય છે.

શિશિરતર વિપાકમધુર તુવર રચિર

હૃદયગમ દુરિતદાપિ મહાનલદમ્ ।

નયનહિત્ત મતિસ્મૃતિવિમાઝરણ કનર

પરમારભ્યમત્રિમલશાપનમિં જગતિ ॥ ૨૦૨ ॥

મેઝનુ અતિ કડુ છે. વિપાકમા મધુર છે. સ્વાદમા તુરુ છે. મુદ્ગ આગે હૃદયગમ છે. અનિદ્રને કરનાર છે. શુદ્ધિ અગ્નિ અને પ્રભાને કરનાર છે. તાપ વિપ ક્ષય ત્રિદોષ ગોષ અને ઉલ્લગીને કરનાર છે.

ઘ ય વૃદ્ધ્ય શિશર હસનમ્મલ વિપાકવ રસાદુ ।

વિતાનિલપ્રમહાન્ હરત મ્નિયધ સર રજતમ્ ॥ ૨૦૪ ॥

ચાદી ખલ આપનાર વૃદ્ધ દડી લેખન અને અગ્નિ છે. તેનો વિપાક મધુર છે. પિત્ત વાયુ પ્રમેદને કરનાર છે. રિનગ્ધ અને ગર છે.

ભગ્લ પાકે કટુ લઘુસર ગૂળનતુ યથાપ્ત

તિક્ત તામ્ર તુવરમધુર રાવણ હસન ચ ।

વિત્તરલ્પમશ્વસનકસનકેશકુષ્ટ પરાશા

વાણ્ણસ્ત્રેદલયમયમર નાશયઃસામ્લવિત્તમ્ ॥ ૨૦૬ ॥

તાપુ ત્રિશકમા અમ્લ છે. કટુ છે. લઘુ અને સ્પૃશ્ય. કૃમિ અને કૃમિથી ઉત્પન્ન થતી યથાએને રાખનાર છે. તાપુ તિક્ત તુરુ મધુર રાવણ અને લેખન છે. પિત્ત ક્ષય આમ આસી આમડીના રોગો જરૂર હસ પાડુરોગ પરસેવો ક્ષયરોગ અને અગ્નિપિત્તનો નાશ કરનાર છે.

મધુરતુવર તિક્ત રક્ષ સર શિશિર ગુર

ક્ષિપમિ શુદ્ધજાકુષ્ટ લોહ વિલ્લન વાતલમ્ ।

પ્રહરતિ ગર મેદો મેહ કફ ક્રમિસક્રંત

અયયુદ્ધધૂ શર્ણ્ણીહો હલોમકસગતો ॥ ૨૦૮ ॥

સેાહ મધુર તુરુ તિક્ત રુક્ષ સ્પૃશ્ય કટુ અને ગુરુ છે. હરસને અને કુષ્ટને કરનાર છે. લેખન અને વાતન છે. ગર મે પ્રમેદ કફ કૃમિર્નુ કૃષ્ણ સોલ્લે દાદ યુન તરોગ કૃમિમક (ખમાતો દષ્ટ પ્રાગ જોને પ્રમગ્નો કમગી કહે છે) વગર રોગોમા રોહ ઉપરોગી છે.

મેહ કપતિ યઃસમસ્તવિષદા મહાં શરીર યથા

સઘો યદ્રગુણભાસ્કરસ્ય પુરત સ્વયોનવત્ દ્યોતત ।

આસ જ તુહલીમકૌ વિજયતે રાસ વલાસ ભળા

ત્ક ગમ્ભીરગુણ ન ચચ્છતિ રજા રદ્ધ સર ગજ્જનમ્ ॥ ૩૦૭ ॥

બળ (ક્યમ) તમામ દુ ખેનુ જે ધર છે એવા પ્રમેદરોગને હણનાર છે જેના શુભ-સૂર્ય આમ જ શરીરના તમામ રોગો આશીયા માફક જાખા પડી જાય છે બળ આમ હલીમક માસ અને ખાસીને હરનાર છે મર છે અને તમામ દુ ખેનો નાશ કરનાર છે

વગોપમગુણો નાગો યુક્તયા સતનસેવિત

નાગાધિક બલ દત્તે હતિ મહ વિગયત ॥ ૩૦૮ ॥

નાગ (સીસુ) પશુ કનાઇના જેવા જ ગુણુનાળુ છે ધુમ્નિદુર જે નાગ (વામ) નું સેવન થયું હોય તો હાથીથી પશુ વધુ બન આપનાર છે અને ખામ રીને પ્રમેદને હણનાર છે

જસદ્દ હિમતિક્તકપાયરસ કફપિત્તમિનારવિનાશકરમ ।

અસન કસન નયનાર્તિસલ્લ સહલીમકમેહમપિ તિપતિ ॥ ૩૦૯ ॥

જસદ્દ ઠંડુ તિક્ત કપાયરસયુક્ત મ્દ પિત્તના વિનાશનો નાશ કરનાર છે આમ કાસ આખના રોગો હલીમક પ્રમેદ વગેરેને હણનાર છે

સ્વામાસિક સ્વાદુરસ સત્તિક સ્વયં ચ ઘૃષ્ય ચ રસાયન ચ ।

શોકક્ષયાશક્ષિમલપ્રમહ વસ્ત્યર્તિકુપ્ત પ્રસતે સકળદુ ॥ ૩૧૦ ॥

સુપશુ અને શૈષ્ય માફિક બ ને મધુરગ્ગસયુક્ત મ્દ વગેરે કીઃ કરનાર ઘૃષ્ય અને રસાયન છે સોજો ક્ષય હરસ વિગેય પ્રમેદ અસ્તિની વે ના આમડીના રોગો ખુબ્લી વગેરેને હણનાર છે

રસે કટુમારકપાયશીત હૃદય સર વામક લેસન ચ ।

વિષાર્તિકુપ્તાસ્મવિલાસપામા પિત્તાનિ તુચ્છાનિ કગતિ તુ થમ્ ॥ ૩૧૧ ॥

મોરથુધુ કટુ ક્ષારયુક્ત કપાય શીત આખને દિત ૭ માગક વામક અને લેખન છે વિનતીખાધા કુબ પથરી ખમ-ખરજ્યા પિત વગેરેનો મગજર નાગ છે

તુથ કટાહકુભૌ તદુપરિ વસન ત્તાડપિ રત્તય વરામ

પૂરય કટાહમદ્દિ તદતરકં નિરીમસ્વ ॥ ૩૧૨ ॥

મોરથુધાને સોદાની મ્દાર્મગા ગાખુ (મારીઃ નૂથુ મીને) એની ઉપર વસ્ત્ર મૂકુ એની ઉપર ત્રિધા પાથરી પછી મ્દાખને પાણીથી ભરી દેરી આ ગોતો અક પડી જુઓ [મોરથુધામાથી અર્ધ માત્રાનો આ પ્રકાર છે હું બાપર આ વિધિ સમજી શકતો નથી બા ગ]

કટુકમલિમ તિક્ત ટેન્ડિ મયમ્પણ કફ—

ત્રિમિમરુદપન્નારોમાદ પ્રમેદભરાસમિત્ ।

અયધુ જઠર આસાશૌહલીનકમૂત્રરુ

નિવિહસિક્તા કુષ્ઠ વ ય નિહતિ શિલાજતુ ॥ ૩૧૩ ॥

ગિનાજિત કુદુ ઉષ્ણ તિક્ત છે ન ક્ષયનો નાશ કરનાર ૫૬ કૃમિ વાયુ અપરમાર
ઉ માદ પ્રમેદ અને પથરીને છતના છે સોળે ઉ ૨ શામ હરસ હક્ષીમક મૂત્રના
રોગો પેસાગમા જતી રતી આમડીના રોગો વગેરનો નાશ કરના છે શિના જતુ શક્તિવધક છે

સૌરસારો મહતાલાદિરોધી શૌતરુપશૌ ચોમધૂમોષયોગી ।

શલ્કદાવ દ્ર વર્મા પ્રધાન કૃઠપ્રાય મૂત્રકૃચ્છ્ર નિહતિ ॥૩૧૪॥

મુગખાર સોમન હ તાલ વગેરે ઉડના પોતે ઉડી જતા અટકાવનાર દ્ર વ છે
એનો અપશ ડો છે ૭૩ખા ૭૭મા તે ૭૫ આવે છે સખદ્રાવના પોખા આ પ્રધાન
દ્ર વ છે મુરોખા મૂત્રકૃચ્છ્રને હલો છે

નિશ્વારક પ્રતિશ્વાય પ્રમેહગદગઞ્જન ।

નદ્રૂસ્નાયુકવિવસ સાદરો નવસાદર ॥ ૩૧૫ ॥

નિશ્વારક (મરડો) સળેખમ પ્રમે વગેરે રોગોનો નવસાર સંહાર કરે છે નવસાર
દાદર (દશાઝ) અને વાળાનો સંહાર કરવામા લબ્ધ પ્રતિષ્ઠ છે

(ઇતિ હરિતમ્બાદિ વાપ્ત નામનો દ્વિતીય ગુચ્છ મપૂર્ણ)

આ માસિકના ગ્રાહકો અને લેખકોને સૂચના

(૧) આદકોને જણાવવાનું કે જાણુઆરી થી આપુરે વિનાન ૨ મુ ના રાત્રી ધાસ કે નરા થનાં આદકો નો તવાજમના ૫ મ ઓ થી મો નો નો તેમને અમ ગો ખરમે ન ન મળે

() રાત્રી અથવા યાત્રા યાત્રાને રાત્રી રા અથવા જ યાત્રા થયે ના
મા ની નજરે જ નુસારી મામદી જ ધા અથવા મા ની આપરામા આ ન

[illegible]

(૪) ત્રાસ થતા મનુષ્ય એ મેગવતી થી મરણો પામી શકે છે. વ્યવસ્થાપ-
 “આયુર્વેદ વિજ્ઞાન” આપ્તિ મુદ્દલાનય, ૧૯૫૭ અમદાવાદ, એ મળતાં એવા

(५) आमा आभिम्ना वेष्मिन्नि पोताना न मा दे आभि मा आरता न मा ममथ
 ॥५॥ ११२॥१३॥ तत्रानि मन्त्राणि ॥३॥

(6) જાતે 11 વજ્રે ગિંધા માટે શાંદિ તરા માત્ર 9-૮- ગાખરામા બ્યાતન છે

(७) आ भामि मा उपाना नमो माते न न नयना नयनि नयनाम ॥ ६

(૯) શ્રી મામિખના લેખોને અને ઝૂં મામા પુષ્ટિ ન રમ્મ ની ની ાસીતિ (policy) ની ગત મનમ નથી

!! ખાસ લાભ !!

આધુનિક વિજ્ઞાનની ૧/૧૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯-૯૦-૯૧-૯૨-૯૩-૯૪ એમ ૧૪ની જગતી જગત માથેથી નવિન ક્રાંતિ ૧-૮૦ થી મળી.

દષ્ટી

પાછના વસની નહિને માટે જુ નમમીત મુ મ ૧૪

આનંદના અર્થ માટે ચતુર્થાધ્યાય--આયુર વિજ્ઞાન

ॐ आदित्य भूषा ११ १२५ - १२५ ११

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંગ્રહવા

ચોગ્ય આયુર્વેદનો અમુદય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

દમણા જ ખતાર પડેલી આ અમુદય ગ્રંથ આયુર્વેદના ૬૨ વિદ્યાર્થીએ તેમજ
વૈદ્યોમ અવસ્થા મનજના રાગ્ય કે ગરુડે શારીરનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જ વધ વિદ્યાનો માનો
પાતા હ મ મ વિગત ગાનાથમેન મગરની એમ એ એન એમ એમ કૃત મ કૃત
પ્રત્યક્ષ શારીરના પડેના તથા બી ન જાનો । નાનકુપુ અમગજ પાદ એમ બી બી
એમ એમના રેલા આ ગોવિન્દરથિન ગૂજગડુસાદ ગુજગતી ભારામા આ વિવત
આ પોતુ જ પુ ન છે

૧ । પૂરાના હ મા પનાના મયિત પુ લગની મિત માત ૮- -

આપર ના વિદ્યાર્થીએને ગુ ન પ્રમાણુ ૧૧ મનાવશયી કે માનમા સમય

પ્રમાણકો
૧૬ જાન-૧૭ ત્રિમહા આચાર્ય
તથા
૧૬ જુગતરામ શંકરપ્રમા
મન પાલવી મુબક

મગરા ૧૧ દેખા
૧ પ્રમાણકો પામેથી
૨ ગુડુ દર્મગીના મુ મ્ય અજ રા પામેથી
૩ ગુજગત આયુર્વેદ મગરીની મુ ૧
તથા ક્રા ચ એગિમાથી

વડોદરા ગળ્યની લાયબ્રેરીઓ માટે મલુર વગેરે

વૈદક સિદ્ધાન્તોને તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી તથા
અનુભવની દૃષ્ટિથી, ચર્ચનારૂ વૈદક માસિક

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક ૨૨

તદેવ યુક્ત ભેષજ્ય યદારોગ્યાય કલ્પતે ।

૨૦/૧૨/૨૮

અ-૮

સ ચૈવ ભિષજા શ્રેષ્ઠો રોગેભ્યો ય પ્રમોચયેત્ ॥

૧૯૩૯

ત્રી અને પ્રમાણ

દુર્ગાશિક્ષક કેવળરામ શાસ્ત્રી

અહીં ગર્ભસ્થિતીકર નર્સ લીલ તરફથી

૩ મયાની ૧૩ મુખાશ-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદીય દવાઓની માકક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મળવનુ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને અહીં કાર્મસી
તરફથી પ્રગટ થતા આ માસિક દ્વારાજ મળશે

અનુક્રમણિકા

544

✓

૧	આપુરે ના દાતિલા તમા	તારા વિચારથી	૧
	એક દખાન		
૨	દુગાનચાગલુ	કાલીવિશ્વનાથ પી	૨
	મુર્તિના ગુરુગાન જાનમા આપુવ પ્રચાર	હિન શિવશર્મા	૧
૪	નેગમી મદીની પ્રતિલાગા	તપાનાન ગ વદ	૪
૫	આરોગ વળ	પત્રનાભ ગારો	૨૪
૬	મિદ્ધમેદ્ધ મપિમાના	તપાનાન ગ વદ	૪

— विनति —

આ મામિ ની આ અનુક્રમણિકા । જોઈને રાજ્ય ને ખાતરી થશે કે આ મામિ આપણી
 વૈ રાજ્યના નાનકડાના માટે જે બુદ્ધિમંદ રીતે બુદ્ધિ આ મામિ નું આ સુધાર
 આણે કે શા આત્મી જ આ મામિ આ આરા ને આરા જ રખા આવા કે રહેવા ।
 ગતની લાગણીથી માટે આ મામિ મળુ બુદ્ધિ અમને આરા કે દરની
 વિધાના પ્રસંગમાં જે જોઈને ઉત્તર અમારો જે જોઈને અમારું રાજ્ય આ મામિ ના
 પ્રાપ્તિ અધ્યક્ષની જે જે જોઈને રાજ્ય । ગા આ લાગણીથી દા । પણ આ મામિ નું રાજ્ય
 જેના જે જે જોઈને રાજ્ય ।

ગાંધી એ શાસ્ત્રી
તરી

三

મુ સ્થાન આદિ ય મુ રાત્ર ચ રાચન રૌઝ-અમ લા
મુદ્રક મજિવાલ પુરોષત્તમ મિસ્ત્રી બી એ

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો બ્રહ્મમજાપત્યધિવલ્લભિદ્ધ વતરિસુશ્રુત-
મરદ્વાજપુનર્વસ્વમિવેશચરકપ્રમતિભ્ય

[પુસ્તક ૨૦ મુ]

આગસ્ટ ૧૯૩૬

[અંક ૮]

આયુર્વેદના ઇતિહાસમા ખાસ વિચારણીય એક હકીકત

અહીં જે હમીમતની હુ વાત કરવાનો છુ તે ખરી રીતે તો આ દેશના મરકુત પાલી અથ માગધી ગમે તે બાપામા લખાયેન અને ધમ તત્ત્વજ્ઞાન આયુર્વેદ વગેરેમાથી ગમે તે વિષયને લગતા આદિત્યને લાગુ પડે છે પણ અહીં આયુર્વેદના ઇતિહાસમા વિચારમા એ હમીકતને ધ્યાનમા લેવાની આનરજગતા ઉપર જ ધ્યાન એવવાનો વિચાર છે

આ દેશમા પ્રાચીનકાળમા લેખનમળા નહોતી એ પ્રસિદ્ધ હમીમત છે હમીપા અને મોહો એડેરેમાથી નીમ્બોલી સીનો ઉપર કાઈ નિશાનીઓ છે અને એમાથી ૧૮મી સદી કાલવાના પ્રવાસો થયા છે એ માગ ધ્યાનમા છે પણ એ નિશાનીઓને પાગના મળની આપણી લિપિ માથે મોઠા ગમધ નથી એમ્લુ જ નહિ પણ આ દેશના આર્યોની બાપાનો ધણો વિાસ થયા પછી પ્રાચીન નરુપિ મુનિઓએ દાનરેની સખમામા ચિત્રમગ્ણીન નરુપિઓ રચ્યા પછી પણ સેં ડા નપ મુઠી એ અમર ૧ મો ૧મામા નહોતા-નખી રકામા નહોતા એ ઇતિહાસિદ્ધ હમીમત છે શ્રુતિ અને સ્મૃતિ ૧૮મા જ આ ઇતિહાસ જળવાઈ રહ્યો છે વૈદિક સાહિત્ય એ શ્રુતિ અને વે પછીનુ ધમમુતો ગીતા યનો વગેરે આદિત્ય તે સ્મૃતિ આ શ્રુતિ અને સ્મૃતિ બેય રામ્દો વાયવા યોગ લખેવા પ્રમ્થોના વાયમ નથી શ્રુતિ એટલે સાલજેનુ અને સ્મૃતિ એટલે થા ગખેનુ જે અનમત પોના માંલગેનુ આ સખ્જે જ બેદનું સ્થાન પોનેનુ અને સ્મૃતિનુ ઠીન્નુ છે પ્રેમ સુચવે છે પણ વેદો અને સ્મૃતિમે પણ સુર પાસેથી વિદ્યાર્થી માલગે અને યાદ રાખે નિરુકત ૭ આયુર્વે પુગણ ઇતિહાસ આદિ વૈદિકતર સાહિત્ય રચના માડયુ ત્યા મુધો ૮૭ આ દેશમા સાહિત્ય વખીને નાગવી ગખવાની પદ્ધતિ શરૂ નહોતી ઇર્ધ એ સ્મૃતિ શમ થી જ મમ નપ છે

ફટનાક તદ્દિહોના મને ઈ મ પૂર્વે માતમા આમા શતમ્મા લેખનમળા આ દેશમા હાખલ થઈ છે ઈ સ પૂર પાયમા ને થા શનમ્થી ઉત્તીયુ લેખોવાળા પથગમ્મા મળી આવ્યા છે અને ઈ સ પૂર્વે ત્રી ન મતમ્મા મદાગજ અમોકના આખા દિગ્દુધાનના બુદ્ધ જી ૧ ભાગમા પથગયેના ગિનાવેખો અને સ્વમરેમે એ પ્રાચીન લાલી લિપિને

મામા ય પ્રમાણ દર્શાવે છે અગ્રોચ્છાલીન આહારોનિપિમા યથેના લખાણો મામાન્ય લોકોથી વાચી શકાતા હોવા જોઈએ એટલું અરોહના લેખો ચોક્કસ માળીત કરે છે છતાં એ વખતે ય કેમગલી મોટા ભાગે મોટે જ અપાતી મોટા મોટા અથો માદ ગમવા પડતા એ ચાક્રમ જે પોતાનો વે કે એ વેનો અમુક ભાગ લાલચર્ચાવસ્થામાં આલેખી બહુ મોટે મોટે એવો ગિનાજ વણા આલેખ દેમોમા જે પેની પેના સુધી ગુજરાતમાં હોતો એ માત્ર ધણીને માધમી નાન લાગતો પણ તે માતોમા ખામ રીતે મદ્રાસના કે તાકે ભાગમા એ ગિવાજ હજી હી પ્રમાણમા આપુ છે

નળી આ રીતે ધાર્મિક અથો કે ગ્રામી તોગજ આદાખ ધર્મીઓમા જ હતું એવું એ પેથી માદ ધમમથો-નિપિટિ- ગામા વખતે ધૂધી-મગવાન ભુદના નિર્વાણ પછી લગભા પાચસો વન સુધી નખાતા હતા છ ન પૂનર મા પ્રથમ સિનોનમા એ અથો લખાયા છે જો કે તે પેના દોહસા ભયથી એ નથો મિલોનમા આવી ગયા હતા કે નતનન કે દિદુસ્તાથી એક બાજુ બિખખુતો એ ધમના પ્રમાણપૂત અથો મોટે કરીન મિનોનમા આયા અને તા પછ પેટીઓ સુધી ગુરુશિષ્ય પરપરાથી એ અથોને સમગ્રણમા જળણી રાખરામા આયા

પાછળથી-ધણ કરી ધરથી પહેવા બોન શતમ્થીજ આ દેરામા અથો લખીને જાગની રાખનાતો રિવાજ સામા ય થઈ ગયો અને જો કે વેદો અને બીજા પણ ધણા અથો મોટે રાખરામા આપતા અને હજી આવે છે પણ લખેના અથોનું અસ્તિત્વ શરૂ થઈ ગયું

મકરાચાપના લાખ્યઅ થોમા નુતિમાથી પ્રમાણ ટા તા તૈસિરોય ચૈતરેય જાદોગ્ય કે તદારવ્યક ઉપનિષદમા આમ લખેનું છે એ રીતે લાખ્યે જ નેવામા આવે છે પણ તે તે આલેખ કે ઉપનિષ જાણનાગ આમ તે છે કે બોલે છે (પઠતિ ભાસતતિ) એ રીતે ચામગચાલ લખે છે આ દાખલો પણ એ વખતે અથો લખાતા હોવા છતાં વૈદિક સાહિત્ય વિષયમા મોટેથી C I લો આપનાતા રિવાજનું સ્થાન કરે છે

વૈદિક કે વૈદિકતર પ્રાચીન સાહિત્યના પ્રાચીન અથો રચાયા પછી સેકડો વધ સુધી લખાયા નહોતા એ સત્ય સ્વીકાર્યા વગર છુટકો નથી અને હું ધાર છું સવ માન્ય છે આયુર્વેદના પ્રાચીન અથો પણ ધણા વર્ષો સુધી લખાયા ન હોય એ જ સ્વાભાવિક છે પહેલ કેલ ક્યારે લખાયા એ હેતુ પણ મુશ્કેલ છે હવે જાણા દક્ષ અશ્વિવો અને છ પ્ર સુધીનો આયુર્વેદિક અથોમા આપેનો કમ વેદાદ સવશાસ્ત્રોનું કાગલ પરમેશ્વર છે એ દાશનિક સિદ્ધાંતો વચક હોય મેમ ગણીએ અથવા આલેખ ધર્મની એક પ્રાચીન માન્યતાનો નિદશક હોય એમ ગણીએ પણ એમા મ્થુ ઐતિહાસિક તરત નથી એટલું સ્વીકાર્યા વગર ઐતિહાસિક વિચાર કરનાનો કરી અર્થ જ નથી એટલે એ દેવોને છોડી દહને સંપ્રદાય કમમા આગળ આનતા આનય અથે ભવતા મ્થુ ઉપરેશક ભરદ્વાજ અને સૌમ્ય મેપ્રદાપના મ્થુ ઉપરેશક ધ વ તરિ એમને ઐતિહાસિક ગુરુ માનવામા વાધો નથી લાગતો જો કે એમનો સમય ચોક્કસ કરવો ધણો મુશ્કેલ છે પણ અહીં માદ વક્તવ્ય એ છે કે ધારો કે કદાચ આ ધ ન તિ કે ભરદ્વાજનો અથવા જે પડીના દિવોદામ કે પુનર્વસુઆનથનો

સમય ચોક્કસ કરવા માટે કોઈપણ પુરાવો મળી આવે તો પણ અત્યારે આપણી પાસ ને ચરક સુશ્રુત બેઠ કાશ્યપ નામની પ્રાચી સહિતાઓ છે એનો કાળનિશ્ચય એથી થઇ શકતો નથી ઉપર જુલુ તેમ ને જૂના મળ્યા અથવા નહોતા લખાતા તે મળ્યા આ આચાર્યોનું સ્થાન છે અને ચરકસુશ્રુતાદિ અથવા પણ ધન્વ તરિકે કે પુનર્વસુ આત્રયે આજો અથવા લખીને તો શુ પણ તૈયાર કરીને પણ પછી શિષ્યોને બતાવ્યો હોય એવું દેખાતું નથી પણ શિષ્ય પુછે અને શુર ઉત્તર આપે એ જાતની આખા અન્યની રચના છે ચરક સહિતામા તો એ ક્રમ પછી વધારે પરિપક્વ થએલી ચર્ચાઓના રિપોર્ટ હોય એવા અમુક અધ્યાયો છે બૃહદ્દાર્દન ઉપનિષ મા પણ આ પ્રકારની રચના છે વળી આખી રચના જોતા શુરનો બધો ઉપદેશ તથા પચિષ્ટોના ચાલેલી ચર્ચા સાક્ષાત્ માબજ નારે જ વ્યવસ્થિત ગોઠવીને તથા મો હોય એવું પણ નથી લાગતું આ લીનના સમર્થનમા ખલા આપવા મુશ્કેલ છે પણ આપા વિચારો ગોઠવણની રિચિનના વગેરે ઘણી બાબતોનો સૂક્ષ્મ અતિહાસિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરતા મૂળ ઉપદેશ પછી ઘણી વખતે અથવા લખાયા હોય એમ સ્પષ્ટ લાગે છે ઉપનિષદ સહિતા અથવા પ્રતિસરકૃત છે અને હાલના સરકારી કુદરે તત્ત્વ પુરાણ પુનર્વસુ ૧ એ શબ્દો વિચાર કરતા પ્રતિસરકૃત તત્ત્વને પ્રતિસરકૃતાના કાગળો મામાન્ય રીતે માનવું જાણ્યું વ્યવસ્થા બીજા પુગવા એથી એ તત્ત્વનો કોઈ પણ ભાગ પ્રાચીનતર હોય ત્યાં એને બને પ્રતિસરકૃતાના કાગળી પાચીનતર માનનામા આવે પણ જ્યાં એ રીતે જુના નવા બાગોને છુગ ન પાડી શકાય નને અમુક ભાગ જૂનો છે એવું નિર્ણય કરવા માટે સતત પુરાવો ન હોય ત્યાં સરકારી રાને તે પણ અતિમ સમ્પ્રતીના કાળનો અથવા માનવો એ જ શુદ્ધ અતિહાસિક દૃષ્ટિ માટે અનામત ગણાયા છે

શૃંગાવચારણુ

લેખક મહેાપાધ્યાય ડૉ. મશીવિંધનાથ પી વ્યામ

વર્ષોથી અમાગ એક વિદ્યાગુરુ ધિર દ્વિન થયું હતું નાના મોટા મુમડા ડોક્ટરીઓ દ્વારા એ તો કાયમ ગદે એ કા જો તો એમને ત્રણ ચાર દિવસે મુડન કરાવવું પડતું કેમે કયું એ મટવું જ ન હતું લોકો બગાડને એ બધું આજારી હોય લોકો કમરવાનો વિચાર થયો હતો એવામા ઉત્તર દિ નો એક આદમી રોરીએ રોરીએ ફરી શોંગડી મૂકી લોકો કાળીને ખસ દાર ખગજવા જેવાં લોકો બગાડના જુના દરગાને પણ મટાડવાની ટહેન નાખના હનો તેનો બેટો થઇ ગયો એ જાતે મુશ્કેલ અને ધવે દળમ હનો એવું એને પાછળથી સુજ્ઞતા મેં જાણ્યું આપુર નો સત્ય વિભાગ કયા કયા જાઈ પ થો છે ?

માન શોંગડી મૂકીને દવાગા બાગમાથી રક્તાવમે કરવાની પ્રિમનની ચાર અને દોઢ રૂપિયા વચ્ચે ચાવની હુશા દુલી રૂપિયા બેના મધ્યસ્થ ભાવે સ્થિર થઇ અને શૃંગાવ

ચારણ પ્રક્રિયામાં સિદ્ધસ્ત એ યવનાચાચે પોતાના સન્નિધેય Surgical bagમાંથી નાનાં મોટાં પાંચ સીંગ-૪ ગ ઢાંઢવા ધોરગળ્યા અને સાફ થ્યા છ એક આગળ લાખા હતા ખીજી એક ૪ ગ કાંદણ પર તુ તેમાં મીજી ૪ ગ પેલા પાચમાના દરેક સીંગની ટાચે મીજીની ટાપી તેજે બનાવી દીધી ૪૦ સોય વડે તે મીજીની બનાવેલી ટાપીમાં જિદ્ર પાક્યુ દરમ્યાન પાણીનો બરેલો પાલો રામપાત્ર-શગવ એક વાસામાં ધૂળ એક મોટા વાસામાં પાણી કપડાના કકડા એવું મગાવ્યું

૪ ગાવચાગુ ગીંગથી લોહી કાઢવાની રીત ગેશવાયુરો નો વિષય છે વાયુ પિત્ત અને ક્ષયથી દૂષિત આ કાઢવા અત્યુક્રમે ૪ ગ જળો અને અવાજુ એ ત્રણ સાધનો સુત્ર આપે છે જળો મૂકવાનો વિધિ સુત્રન વિગતારથી આપ્યો છે ૪ ગ અને અલાજુનો અતિદેશ ૪ છે ૪ ગાવચરણુ શૌણિતાયસેકનો એક સુકુમાર ઉપાય છે

લોહી દૂષિત થતા ક્ષુભદશાને પાચ્યુ હોય* અથવા ત્વનાશ્રિત ઘણું હોમય અને ખામ તો વાયુથી વ્યક્તદૂષિત થયે રમ્ભાવમેદ માટે ૪ મને વાપરવાનું શાસ્ત્ર મિધાન છે

રૂધિગ્ની નિસગ ઉષ્ણતાની ઉષ્ણ એને ક્ષુભ કરી મૂકે ત્યારે ઠંડી જળો કે રક્ત અનાજુ કમ્પા ઉષ્ણ સ્વભાવના ૪ ગની પોચળા રૂધિગ્ ૧૬ રા ૧ જો વધારે શાસ્ત્રીય છે

પ્રાય રામની કરતા વધુ ઊંડેરી કે દશ પ્રતા વધુ આંગળ આંધેરી લોહી એથવા ૪ ગ સમય થતુ નથી જુઓ રાપ્ત ધર — જુહાતિ નાગિત ૪ ગ દશાન્નિત વજાર ॥

પરુના શીર્ડાના ગુણુ ઉષ્ણ મધુર અને સ્નિગ્ધ ૪ ગ રીન પાંચ રૂ ૧-૫૨ એ રાયુના ગુણોનો વિરોધ ૪ ગ જે બેના રાયુ-દૂષિત વ્યક્ત કાંદણ હોય તો ૪ ગ ઉત્તમ સાધન ગણાય કેમકે લોહી તો ૧ ગ રક્તાય થયે તે પાપુ વ્યક્તિત દોષને રાખાવે એના સાધન વડે ૧ ગાચીન આચાર્યો એજા ચોક્કસ છે દરેક વિગતમાં ૧

પછી એ યવનાચાચે સીંગ મુકવાની જગાએથી વાળ સાફ કરીને પાણી ચોપાયું સીંગના મૂળ-કેન્ડ નો ભાગ પાણીવાળો મરી જગા ઉપર મૂક્યુ સીંગને ખીજો ઉડે-ટાચે મહો મૂકી હવા ચૂસરા માડી એથી આમપાસની ચામડી આ ૪ અચાપને ઉગી થતી હોય એમ લાગ્યુ તાજી રા ૧૪ તેટલી ત્વચા ત તાત ત્વા પછી હવા ચૂસવી બધ કરી સીંગ પગની મીજીની ટાપીમાં પાડેતુ જિ ૧ ગી દીધુ સીંગ ચરીગ સાથે સન્નિધેય જડાઈ ગયુ હતું આગળથી ટોકાર મારી તેની ખાતરી રી એમ પાચે સીંગમાં થોડે થોડે અતરે ચોટાગી દીધા

ત્રણથી પાંચ મિનિટ થોભીને પુલ્લ જિદ્ર પાણુ સોયથી પાડ્યુ અને હરાવવાથી સીંગડી ઉખેડી એજલી ૪ ગા ગુમકુ થયુ હોય એમ ઉચી તરી આવી હતી એ ઉત્તમ નેદેશ પર પછી પાણીમાળા આગળી ૪ રી મહે ૪ જાંટા ઉડાડ્યા અને સન્નિધેયો અજો સર્વ અસ્થાની છે ૧ ની અખીથી ૪ તે અજીને પાણીવાળી રીને મહેજ સહેજ થોડાક જરેકા કર્યા તે ૪ ગમ એવા હનમ દાયે કર્યા કે ૬ મ આમડીના ઉપગના પાંચી વધુ જોડા જતા ન હતા એની એ રી ૧ ડી એની એ જગા ઉપર પછી મૂળ દવા ચૂસી અને જિદ્ર દાખ્યુ પૂર્વની પેઠમ

* ને-ક્રાદિમિ મુક્તમ્ । નિ ૪ વામ્મટ ॥

x દક્ષે ૪ ગ્મ્ । રિત ની વામ્મટ ॥

૪ ૩૪૧ સમપુરિમાય ગર્ભા ના પ્રતિતિતમ્ ॥ રિત નીમુખત ॥

શીંગડી ચોગી ગઈ ધામ થતો હતો અને પખો ચાનુ હતો પણ આ વખતે લોકો હરી જાય તો બગબગ બહાર આની શકે નહિ એવું પણ બતાવી એ વચન ધન તરીકે પવન નાખના દીવો નહિ

શ્રમણા ઉપર અગર મુખચાન ઉપર શીંગડી ચૂવામાં આવે તો ચક્કર ખાઈ જાય તેથી તે ચથો તે ૧૨ માં નિષેધા બહુ ગરમી કે ૧૭ ઠંડીના દિવસ અને ધૂવાગે દિન આ માં માટે અચોગ્ય ગણના

આમ એકો માથે પાંચ શીંગડીઓ ચોટાડી હતી એ ઉપર જણાવ્યું ૮ પાંચેક મિનિટ વાતે રહ્યા ૫૧ માંથી કાણુ મી મે ત્રણ નિમેશ ૧૫ મુધી ઉતારી ગેરના બંધ હવા અગર ભગના વળી માણુ બોડી રી ૧૧ સાવસીને ઉપાડે ત્યાં ને દોઢા ચોમના જેવું જમના લોહીતું ચોસતું જણાવ અને ધૂમનર્મી જરાનમાં ન નામે ત્યારે મળા ગતા લોહીનો લોચો ચોસલાશ્વ ૧૬૬ મના પડે ૧ એ મથી ની ૧ રામણમાં મળીને ત્યારે ચોમના માથે પાણી પડે ૨ તેમ ચોમીના ચોમના માથે ૩ માં ત્રણની લોહી પદ આવતું શરાવમાં તે નાખી ઉપર વૂજ રાગીને પાણીના રામમાં તે શીંગડીને ધોઈ ૪ પછી તે જ જગસને પડાવી નર રી નાખીને ત્યારે ૧૨ મરી પડી એ જ રીતે શીંગડી ચોટાડે ને ઉમેરે ત્યાં ચોડુ થયું ત્યાં માથે આમ પણ મરતા વધાર ના એ જ જ થાય શીંગ લગાવે નહિ

મે રૂપિયામાં સા શીંગ જ મુખચાના હતા ૮૫૦ વધુ મુવાની જગ જણાતા એણે આ મીને પચોતે શીંગ નગાવ્યા મે ૧૫ માંથી માણી ન રી આમાં મે ૬૫૦ નો સુમાર લીતો

આખરે એ ૧૫ પાગર અને મે રૂપિયામાં અગમો રાગીને મગાવ્યા તેમાં તેણે પોતાની બે શીંગડીઓમાંથી બે મે રૂપિયામાં અને આશરે ૬૬૫ થયું નાખ્યું મુધ્યા જના ન સમજાતું પુઠ્યા જના ન ગમતું હુ એ ૨૧ રીતે મા તે ૮૫૦ માંથી ૧૫૫ મેગવવાનું બૂરા તો બધું માનવ જા રી રી ગવી ધાગતી પણ આપી તેણે હુ કે મગદમાંથી મે રૂપિયામાં તે જગતી ન રી તારી ૨૫ માંથી ૧૫ માં આ એક ડીયામાં યોગી તેને મગાવતો અને એક રીયાતું ટીપુ મીપુ નાખતા જલો ન જગતા જે મીપા પો તે આ એક ડીયામાં પડવા દેવા પછી ધ્યાન ગણતું કે તેજગ્ય જગીને મણુ પડે ન જાય પછી તેજગ્યની ભુમી પછી અદર બેગવાને ચોપ હુ

તાત્કાલિક તો ગુલાનસેક પુરો થયા કેડે સુધાયું જગથી જ્ઞાન મગતી તે જગરા ઉપર હરિદ્રાચૂર્ણને મ આ લીતે ચોપડવા કથું

જલો મુમીને મોલ્ફિનનો સમસ્ત સાવ થી પગે નચુ ઉપર ચો વાગ ચોથેનુ ઘી મનરાતું અને એવું પુમ મુવાતું મુમન જણાવે છ નગાવનાગલા પછી પછી એમ રી રામય

મગરના લોની ઉપગન ૫૫ લે દી ૬૫ નીમી ૧૫ ૧૫ અથવા વધારે રામણમાં લોની ની મી જય અને મરના હ થતી મનિની મના પોડે ઉપરો બે જલાય તા રીનન જા જાતું બેડે અને ૮૦ માંથી પગે ત્રણ વગર વિમાર થયે રૂઝાઈ ૧૫ તે માટે મ્યાય મધુર સિંગધ રીન પ થો નચુ ઉપર લગાવવા ચવનાશાય મતાવેમ એક ડિયુ

તેજસ્વી હાલ નગરે આનાજ દ્રવ્ય ગણાય એ વગાજવા લાગ્યા અશાસ્ત્રીય તો કઈ હોતો કરતો !

ગદીની શક્તિ અનુસાર માનના નથી બેદ ગણ્યા છે એવામાં એકી માત્ર એક કુદરત છે હવે નથી પણ ને આડે માનતો ગણવો મધ્યમ માત્રા અથવા નરમ જ એટલે જ પણ અને એક જ વધા માત્ર નધાએ એક પચ્ચ દોહી કાઢી શકાય પ્રસ્થાન માપ સાક્ષી તેર પનનું છે આ માત્ર માપો માત્ર એકી લારનો ગણવા હલકું મૂલ્ય છે

રૂઢિસ્થાનનો મધ્યક થોગ ચવાથી વ નાની શક્તિ થાય છે ગરીબ કાર કુલ અને છે દરમનું ભેગ નરમ પડે છે અને મન પ્રસન્ન થાય છે

હા પછી પેના શય્યાઓએ ખટાશ ખાનાની ના પાગી બાગી બધાની છૂટ આપી પણ શાર્દુલગાર્ય તો દૂધ ને માડી ચોખા ખાવા ને છે અને વધાગમાં મટે છે કે વ્યાસ નરિ મળે આ મંગ છોડી દેવો હા પાગીએ તાલુ નહિ પ્રુકગ પવન લેવો નહિ એ લાણ ખાવાનો નિયમ ખાવો નહિ દિવસે ઊંચું નરિ ખાતી ખાતી ખાતી નહિ સોકમા રહેવું નહિ મોનામોનો કરવી નહિ અને અન્ય થના દરુ નહિ આ મધુ તામત આપ ત્યા સુધી પાગવું

નગાવ્યા થુ દરમ્યાન શીંગ ચોટાડે ત્યારે દક્ષત ખે આથુ સિવાય બીજી કોઈ વે ના થતી ન હતી જ્યારે અન્યથી જ કો મે ત્યારે કોડી અટકાવે તેવી પીડા મિત્રાય વધારે કુખ લાગતું ન હતું શીંગડો ઉખાડી પડાથી જગ્યા સાદ પો પછી જી પીડા ગદી ન હતી કે શરીરમાં સહજ પણ અક્રિત જેવું જથ્થાનું ન હતું બહુ થઈને મેગ મવાગે જેટલું લોગી ની ન્યુ દરો

અત તેજે એક વાન જાણી કે સાધામાં નાણાગાને માધા ઉર કુખવાગા મળે શીંગ નગાવી લેતો હસથી મને તાણું ન મેતુ ખુલ પીડા આપના જગ્ય વાયુમાં અને વાત રક્તમાં નગથી લોડી હસ સાધે તુ છે સાચો દોષાનુસારી ચિકિત્સા કરવા છતાં દરદ દુર ન થાય તો એની શક્તિ આવશેકથી થાય છે વિસપમાં તો રક્તમોક્ષણ જ મુખ્ય છે x

યવન તો રૂપિયા ઈ આલી મરો મરો થયું કે શીંગ તુબી જગો જેવાં થોડા સાધનો મધન સપન વેલો રાખે તો હાગ અસ મગજવા જેવા જનનામાં મામાન્ય થઈ પેના દરદનો નાશ કરી આશીર્વાદ ન મેગવી શકે અને પમા પણ મળ્યા મે કાચ યમિગન પસદગીનો એ પ્રશ્ન હોના પર તુ આયુર્વે ની મરતો મુખ ઉત્તલિની-આશાવતા આયુર્વેદ મત પ્રધાનયોએ તો એ અવસ્થ વસાવવા ભેદ્ય

* ગુનો ચળનિજનીનાં કૃતે સમ્પ્રભિવચિતે । ન પ્રગામ્યતિ રક્તેન સંસ્કૃતેનાવશામ્યતિ ॥
॥ ચરક ॥

x યાનીદેહાકાનાકર્માણ વિમર્ષાનાં નિવૃત્તય । એકનસ્તાનિ સર્વાણિ રક્તમોમળમેકલ ॥
॥ ચરક ॥

મુખર્ષના ગુજરાત પ્રાંતમાં આયુર્વેદ પ્રચાર

લેખક અ લા મહાસમેલનના અધ્યક્ષ પ શિવગર્મા

પહેલી જુનાઇની લગભગ હું ક્યા પ્રાતની પ્રયાગ્યાત્રા કરવી તેનો વિચાર કરો ત્યારે દતો ત્યા મુખર્ષથી શ્રી વામન દીનાનાથજી વૈદનો પત્ર આવ્યો કે કેટલાક મિત્રો અહીં ચર્ચા કરે છે કે મહામાળના અધ્યક્ષે મુખર્ષ તથા ગુજરાત પ્રાંત તરફ પોતાનું તબ્બખખા યુ નથી વળી આ તરફ જનતા અને દામ્તરોમાં પ્રયાગની આનંદપ્રતા છે

મ વળતી ટપાને ઉત્તર લખ્યો કે હું આ વખતે તૈયાર છું અને તે માથે પ્રોગ્રામ કેવો રચવો તેની પણ ચૂચા કરી દીધી મેં ૧૫મી જુનાઇથી ૧૫ ૥ આ જ પ્રનાતુ લખ્યું હતું જેથી એમને યાનાની જવરથા માટે થોડો વખત મે

૧૫મી જુનાઇની લગભગ શ્રી વામનજાઇનો પત્ર આવ્યો કે માર રીધું અમ નાદ જવુ અને ૨૫મી જુલાઇથી યાનાનો આરભ રજે અને અમદાવાદ વલમમાં તરફથી પણ શ્રી અખાગકર જ રિવેનું મહાતી ગજત જમ તી ઉપર અગાવા પહોચવા માટે નિમત્રણ મળ્યું હતું મે એકિનો સીકાર ર્યો

એજ વખતે એમ પત્ર નાગપુરથી શ્રી ગોવધન શર્મા જગાણીજનો મળ્યો જેમાં તેઓએ પચીશમી જુલાઇએ નાગપુર પહોચનાની આજ્ઞા કરી હતી મેં તેઓને પ્રામના કરી કે મે તેજ દિવસે અમદાવા જવાની હા પાગી દીધી છે એટલે હવે તે દિવસે નાગપુર નહિ પહોચી શકાય તેઓનો તાર આવ્યો કે મમે તેમ કરીને અમદાવાદ આતિની યાત્રા બધ રાખીને જરૂર આવે મે મુખર્ષ તથા અમદાવાદથી ૨૦ માગી પણ એક જગ્યાએથી તારો આવ્યા કે આપે વચન આપ્યા પ્રમાણે અમદાવાદ આવવુ જ પડશે બીજી તરફથી શ્રી જાગણીજનો બીજો તાર આવ્યો તેના જનાખમાં મે તાર કરો કે મે ગુજરાતને પહેના વચન આપ્યું છે માટે આપ નો મને તેની રમ અપાવો તો હું જરૂર આવુ એ પછી નાગપુરથી મને માઇ મુચના ન મળી આ બધી વાત મે એટલા માટે લખી છે કે નાગપુરવાળા મારી સ્થિતિ સમજ રોકે એક મે રથજે મા ૧ સમઘમાં ભ્રમ દેાવેો હતો જોહામાં એધુ શ્રી જાગણીજ સુધી આ ભ્રમ ન કનાય એગ્ત માટે આ સ્પષ્ટીકરણની જરૂર પડી છે

૨૩મી જુલાઇની સાંજે હું લાગે થી પજાનમેનમાં નીકળેો અને ૨૫મીએ માડા અગિવારે અમ ના પહોચેો લાહોરથી ની જતી વખતે મે અજમેર તાર ર્યો તો કે ને અજમેરના વૈદોની ઇચ્છા હોય તો હું એક રિમ ઉતરી શકુ એમ છું પર તુ એટલા થે ૧ ૧ખતમાં ત્યા ૥ વૈદો કાઈ ગોધવપુ નહિ રી શક્યા હોય એમ લાગે છે મારખ કે એટલે કાઈ આવ્યું નહોતુ તેમ મને ઇ જવાબ પણ ન મળેો

અમદાવાદના જે વેદ ભાઈઓ મને લેવા રેગન આવ્યા હતા તેઓ ધખાખગ મને જોગખતા હતા તેમ હું ધધાખરાથી પચિન નેો પગનુ તેઓ અને હું પણ એવો આખોડાળા નીકળ્યા કે મેં તેઓના કુકી નેપુ નહિ અને તેઓએ મને જોગખ્યો

નહિ તેઓ આગળ ગાી જોતા ગદ્ગદ અને હું પાછળથી ઉતરી ગાડી ખરી શહેર તરફ આવી નીમ્બડો

હું કોઈ વખત ખેલ્યા અમ ત્યાં ગયો ન હતો પરંતુ જનરે ખનરે ઉપગ્રથી મને એટલી ખનર હતી કે ગાડી તો ઉપર કેટલીક દ્રાગમીઓ હતી એટલે કે ગાડી રા ઉપર ગાડી લીધી અને સુગ્રાત ખર્ચી ગામે ઉભી ગઈ શ્રી રવિશંકર તો ત્યાં નહોતા પણ રવ નાગવણુશર ના સુગ્રાત માધવપ્રસાદ ઉભા હતા તેઓએ મને પોતાને મેર ગ્રહેવા માટે ત્રિમંત્રણુ આપ્યું અને હું તેઓની માથે ગયો ત્રી માધવપ્રસાદ વિષે જે શબ્દો ગ્રહેવા હજી પુ મને ધણા મિત્રોએ જણાવ્યા અને હું પાપુ જનર છું કે મારી સુટથી વખતે ત્રી માધવપ્રસાદ મને મન નહોતો આપ્યો એટલું જ નહિ પણ જી ન મનો પણ ન મને તેવો પ્રત્યક્ષ થયો હતો જમ આપ્યા જ ઉપર થા એવ માની લેવામા આવ્યું કે તેઓ માંગ ત્રિગ્રામી છે તો આવી આવી વાતમા ત્રિગ્રામ થયા હતા તો મદા મડગનું તથા તથી કોઈમને તો વોટ દવાનો જ છે પછી જોને વાગ ન આપવામા આવે એ તો શત્રુ જની તથા તો કેમ કામ ચાલે

શ્રી માધવપ્રસાદનો સંસ્કૃત વ્યવહાર મને પસંદ આવ્યો તેઓને માટે અનુભવ અપૂર્ણ નાઓ અને શ્રી સત્યનારાયણજી વિદ્યાવધોદ્ધ દાગીને વધારે ધોગ જાણતા તેઓ પક્ષ લીધો તો પછી મદામડગના ગ્લાપતિ પદ માટે પોતાના મતનો તથા પોતાની પ્રભાવનો મહુપયોગ કર્યો કે તેઓનું તથા હવે તેઓએ પોતાના આત્માની આજ્ઞા માનીને શ્રી સત્યનારાયણજી દાગ આપુવ તો વધારે ઉપકાર થવાની આશા ગઈ તો પ્રેમના નિષ્ણયન બ્રહ્માત્મક કહેવાતો અને અધિાર કે ત્રી સત્યનારાયણજીને આશુરે ની સેવાનો અવમર જ ન મળ્યો શબ્દ કે કે તમે મા કરતા વધારે કાર્ય કરી શકત અને તેથી મદામડગનો વધારે ઉદ્ધાર થાત આ તો કેવળ પોતાનો મા પતા છે પ્રેમ મદુતા કે વૈમનસ્ય મા રથાન જ ન હોવું જોઈએ ત્રી માધવપ્રસાદ જોને જોતા ઉપર પોતાની નક્કા હતી તેને સાચ આપ્યો એટલું જ નહિ પણ એક માથા લોકસત્તાવાદી પેટે મારી સુટથી થયા પછી બહુમતને મા કરી આજ્ઞા વધારે પ્રસાદનાથી માટે નેનાપણુ સ્વીકાર્ય તેઓએ મારે જે અનિશ્ચય અને તેઓ તરફ માગ હવે મા જે ભાવ છે તે જે વિરોધી દષ્ટિકાણ રાખી ત્રાયેક વ્યક્તિમા રાખતો એક ત્રાતમા મે મગેનન મદી ન ભરાય અથવા એમની સુટથી થનાથી જી નજો હટા ન પડી તથા

જલદી જ નદી નાગજ યનાગ કેટલાક બાઈઓ થોડાક લદ્ય મેગનો પાડ રાખે એ આવાયથી આ બધું મે લખ્યું છે

અહીં હું ત્રી માધવપ્રસાદને મગને ગો અને જીત તરફથી શ્રી વામન દસાઈ શ્રી અનાશર જ ત્રિવેદી ત્રી હમીસા રજ ત્રી નટવગા ત્રી તથા ત્રી અનિરુદ્ધ પ્રસાદ વગેરે વૈદ્યસખાના જે અધિકારીઓ મને સેવા સ્ટેશને થયા હતા તેઓ ત્રિગ્રામ ધર્મને પાછા આવ્યા

શ્રી વામનરાવજી તો મારા ઉપર ખાસ ગુસ્સે થયા હતા તેઓ હૃદયના કામળ પશુ કામ લેવામા કોઈ છે અને આરામ લીરે નહિ અને ત્રિગ્રામ આરામ લેવાની હજી

પ્રગટ ન કરે એવી આશા રાખે છે હું અને તેઓ મોટે ભાગે માથે ગદ્દા અમારી નોડી મારી નબી જ્યારે હું વૈદ્યમલાને મદાને પહોંચ્યો ત્યારે ખાતર પડી કે તેઓએ મારા આનવાની આશા મુકી દીધી હતી અને લાલોર એ તાર પછી ગ્યો હતો પહોંચ્યો એટલે તેઓનો ક્રોધ શા ત થયો ને કે એમા મારો કાર્ધ દાપ ન હતો છતાં જ્યારે અમદાવાદના વૈદ્યોના પ્રેમભાવ અને કૃપાલાનનુ સ્મરણ કરું છું ત્યારે તેઓને જે શ્રદ્ધ થયુ તે માટે મારું હૃદય ક્ષમા માગે છે

અમદાવાદ—મલા ગયાનમા શ્રી ગેસ એમ સર્માઈના પલ દશન થયા તેઓ તો અમદાવાદ વૈદ્ય સભાની રજતજય તીના પ્રમુખ હતા હું ગેમની માથે જ ઉત્તમચર્યા ગયો અને ત્યાં વઘોની અખ્યા નેહને ઘણી પ્રમત્તા થઈ કાગલ કે શ્રી અનામત જીવનના પરિશ્રમનુ ફળ ગામ જ દેખાતુ હતુ ભાગતના શ્રી ગૌથી મોટી વદ્યમલા મારી મામે હતી ઘણુ કરી આ વદ્યમલામા આતમોથી પધારે ઘાંતી અખ્યા છે મારા ધ્યાનના માથે આવડી મોટી વૈદ્યમલા ખીજે મ્યાય નથી

મગ તાચરણ થયુ સ્વયસેવિકાઓએ મધુર સ્વાગતગાન મ્યું સભામા શ્રી એસ એમ સર્માઈને સભાપતિ સ્વરૂપમા આપ્યા તેઓનુ ભાવણુ ગુજરાતીમા ધાપેતુ હતુ એ ભાવણુ ખ્યાનથી લેણાએ સાલજયુ પછી ખીજન વઘોના લાસણો તથા વિચાર વિનિમય થયો કનચિત્ મતભેદ વધારે નેગ પડે છે એવુ ખાતર પછી મલાપતિનું નિયતજી સાંકે હતુ

પછી મને વૈદ્યસભા તરફથી અભિનંદન પત્ર આપવામા આયુ જે માદીના કેમમા મુકીને અભિનંદનપત્ર આયુ તં નેતા તો અહીંના વૈદ્યો પાસે ઘણુ ધન હોય એમ લાગે છે એમ છતાં મોની આયુરેદિક મર્યાદાએ અહીં કેમ નથી ઉપડતી એ સમગતુ નથી માનપત્ર સાથે જ પ્રચાર કાપમા વાપના માટે શ્રી એમ એમ સર્માઈએ ફિપિયા ગો આખ્યા આ બધો વૈલન મતોપજ્જનક હતો પણ મેં તો અમદાવાદ નેવા મોટા કરાડપતિઓના શહેરમા એકપણ આયુરેદિક કેલેજ કે આતુરાત્ર નથી તેથી મને થયેના હું ખ અને અમતોપનુ ચિત્ર મારા ભાવણુમા દોર્યું ત્યાં વધારે મેખ્યામા વૈદ્યો જ દાગતુ હતા એથી વૈદ્યોના મતન મબ્ધમા જ ભાવણુ મ્યું તેઓએ શાંતિથી માલજયુ અને મારા આરશાનુચાર માવનાનો પોતે પ્રવાન કરશે એવુ મને આશ્વાસન આપ્યુ આયુરે વિદ્યાના પણ અમદાવા મા ત નમા ઉપડવાનું છે એ સાલણી મને પ્રસન્નતા થઈ

અમદાવાદમા થોડુ કાપ કરવુ ગદ્દી ગયુ જનતા અો દામ્તરોને દૂં મારા મદોગ ન આપી શક્યો કારણ કે તેઓની સભા મોકલવામા નહોની આની

અમદાવાદની રજતજય તીને વિસે માને પ્રીતિભોજન હતું ત્યાં ફરી બધા વઘો સાથે મેળાપ થયો આ અવમરે વૈદ્યમલાએ પાતાનો જય તી અથ પ્રગટ ગ્યો આ રજતજયનતી હિતસન ને કે એક હતાનો જ હતો પણ મદામગેનત માથે દગીમાઈ રે એવો હતો

૨૬ મી જુનાઈને સરારમા નડિયા જયુ હતું પડતુ મધમ મુકેલીઓને અગે તેવો વ્યવસ્થા નહોતા મરી સમ્યા અને તેઓએ ૩૦ મી જુનાઈ મારી તેઓને ૩ મી જુનાઈ આપવામાં આવી પણ ૨૬ મીનો વિસ ખાલી ગદ્દો નેગે અમદા શ્રી નગીનામ

૬ દવતા નથી મનુષ્ય છુ અને તે પણ સાધારણ માગમા ખામીઓ છે હું મિત્રમાઓ જોઈ છુ અને શી પણ લઈ છુ પરંતુ એટલુ જરૂર મંગળુ છુ કે મહામહા મનમાટેની પ્રચારવાતમા મહામનેનના અધ્યક્ષ તરફ એક આગળી પણ કોઈ ચીંધી ન શકે એવુ વતન રાખવુ એ તેજુ કત ય છે વાત કત એક વર્ષની છે પછી માણુમ પોતાના સાધારણ જીવનમા પાછો ફરી શકે છે

ઠીક માગના માત બન્ને પાછા ફરી રાતના અગિયાર બન્ને પાછા અમ ત્યા આન્યા ત્યા ધણા વૈદ્ય લાઇઓ જે વિરમગામ સાથે આવ્યા હતા તે ઉતરી ગયા માત ત્રી વામનગવ એ ના સાથે ગયા આ વાતના મુખ્યપ્રમુખધર્તા તેઓ હતા

ભરૂચ—મના ના ચાગ બન્ને ભરૂચ પહોંચ્યા ૧૬મ એટની ઉત્તરવળથી ગોઠ પો કે ભરૂચવાળાઓને ખબર આપરાનુ જ ભૂલી ગયા એ મળુથી સ્ટેશને કોર્ડ ન આવ્યુ અમે અમાગ ખીસ્તગ પ્લેનમાં ઉતર જ મીઝરી સુધ ત્યા માત બન્ને ડીને ત્રી વામનભાઈ પોતાના કોર્ડ મિત્રને ઘેર તેડી ગયા અને લાવી વૈદ્યાને ખમ મો ના ચર્ચો નાગ જામ કરનાના હતા પહેલા વૈદ્યાની મીઝીંગ હતી ત્યા દો ના ભાષણ મ્યુ પછી એમ આતુગ લયનું નિરીક્ષણ કર્યુ પછી ડા મહુનાન દેશાઈના રાત યા ન ચહુનાન મુરાર્જીના એમ પ્રખ્યાત અને મિદ્દલસ્ત ખતર હતા ગાંધીજીના આ મધી અચરા પોતાની ધન્યતાથી તેઓએ ધધો છોડી દીધો અને હવે ભરૂચમા સેનાશ્રમમા જ્યા એમ મોગી મારી એજ પ્રસ્પીતાન પણ છે ત્યા જનમેવા મે છે ડા સેના ઓગ દાખરો પહે આયુષ ના નિરોધી નથી તેઓનુ હૃદય વિશાળ છે અને તેઓ દ્વારા આયુર્વેતુ થો ન ખતમા મધકે બનુ થશે એવો મને વિશ્વાસ છે લગભગ એ મનાકે સુધી ડા દગાઈ તથા આતુગાનયના મળતો સાથે વાતચિત કરી અગે પ લી મીઝીંગમા પતેરના મે મના સુધી આયુષ ચિત્તિમાંથી થતા નાતો ઉપર જનતા આગળ લાવણુ કર્યુ ધણુ કરી ડા ચહુનાન દેમાર્ડ જ પ્રમુખ હતા તેઓએ મલુ કે મે પહેલીના આયુષ ના મિદ્દા તોનો નારો પરિચર મેગ પો અને નયન આયુ કે સેનાશ્રમમા આતુગાવરમા અર્ધા ખાટનાઓ આયુર્વે માટે પોતે રીજય ગખરો મો તેઓની આ મગના તથા ઉતરનાને જોઈને ધણો આન થતા કાગપુ કે તેમોનું હ ય આયુવે ત મ વજુ તથા મારડા મોટા આતુરાનયમા આયુષ ને રથાન મળુ એ લુ જ મારી યાત્રાનું ક્ષણ યાત્ર તો પણ જે યાત્રા સવથા નિબળ નથી મર્ષ એમ ૬ મંતોય લઉં

આ મીઝીંગ સાથે જ થોડે દૂર મેડીકલ ચૂનિસન તરફથી આયુષ દના મિદ્દા તોના પરિભાષા નર ઉપર ભાવણુ દવા માટે આમનણુ હતુ મે મનાકે સુધી ત્યા અગ્રેજમા આપણી ચિકિત્સાત્રણાનીની શ્રેષ્ઠતા ઉપર ભાર ન મ્યુ આ મીટીંગમા ડેટનામ કારો એવા પણ હતા કે જેઓ પબ્લીક મીટીંગમા પણ દાખર ના એ મળુથી પમ્પીક મીટીંગમા મે જ્યાસુધી વિષયને લીધો હતો ત્યાથી આગળ ઉપાડ્યો દાખરો સન્મન હતા તેમોમે શાંતિથી આદલી નાગ સુધી માલવણુ અને છેવટે મેગ ન યુનિયનતા ત્રીડ ટે નરેગ પુ કે જેઓને રપ્પીંગણુ બનુ દ્વાર તેઓ અડના ત્રણો પૂગી શકે છે પરંતુ નપાએ મનેન પ્રગટ કર્યો અને કોઈએ પ્રશ્ન નુપૂછ્યો

પ્રસી દના છે ના શબ્દો અને યાદ છે તેઓએ કયું કે આપણા આજના અભિધાનના ભાષણથી એટલું જાણ થયું છે કે આયુર્વેદે નો અજ્ઞાત આપણે સારી રીતે નથી કરતા આપણે કોઈ રોગીને જોઈએ ત્યાર કેવળ તેઓના રોગનું ચિત્ર આપણને દેખાય છે પરંતુ તેઓની ચિકિત્સા અમણે પ્રત્યેક રોગીને ખાસ જુદા પાડીને તેને તે રોગ અને તેના દશ મળ બળ વગર પ્રકૃતિ વગેરેથી સમુક્ત રૂપમાં જોઈને ઉપચાર કરવો જોઈએ.

વૈદ્ય ભાઈઓ ! તેઓના સહેજમાં મર્યો તેથી તમને થયો હતા ન્યા સુધી મારા જવાથી મ્યાનિક યમિત્તો અતુષ્ટ થાય ત્યા સુધી મે ઉપર મમય ગાળવો ખટકે નહિ.

આર્યવરતુ આયુર્વેદ - આયુર્વેદનું—અર્ચીથી આર પાચ માધ્યમને છે એક ગામમાં કે જે શહેર મળતા પધારે ૩૨ લાગે છે તે આયુર્વેદિક આયુર્વેદ છે થોડાં રોગીઓ માટે છ ડોઝ ચિકિત્સા મળે પણ ધવરયા છે ત્યા માત્ર વિરિચક કયુ આ પીવામાં થોડો વિકિત્તો સાથે હતો તેઓ સાથે આયુર્વેદની સ્થાનિક ઉત્તતિ ઉપર થોડો વાત વાતચિત થઈ.

ભર્યની ખામ મૃતિ થી બાપાવારજીની છે તેઓ નવયુવક વૈદ્ય છે કાષ્ઠક મારી નેશીન છે એના ઉત્સાહથી ભર્યમાં ૧૫૬ કાય થવાની આરાધા છે.

સૂરત—૨૮ થી જુનાઈની ગતે બાર બને સૂરત પહોંચ્યા (મોડામથી કાષ્ઠક જુદે વખતે) ન તમા પણ વૈદ્યોનું વિશેષ નગ દેખાય જે ત્યાના મોટા મોટા રોગીઓએ પોતાની સાથે પ્રસાદિ ત્યાના વિદ્યાર્થીઓ પ્રમુખ થી નાનકુંજી રત્નેશ્વર પાસે સ્થળે અર્ધી રાતે નજી માત્રી પહોંચ્યા હું આગલે વિસે એ સાથે માત્ર જનાક સુધી બોલીને આ થોડો ખૂમ આ રોગી મર્યો હતો સવા થી પાણી કામમાં નાગવાતું હતું જેટલે મ સૂરત વૈદ્યમળાને હાર્દિક વન્યવાદ આપના સાથે અરજ રી કે જે ૧૬ કાય ન હોય તો સ્વાગતન ન લાગતા અને સુખાની પરચા કરી રામમાં આવે તો હું સવારે ઉઠીને નાઈક કાય કરી નાઈક મારે મહેવા માટે તાપી નહીને કાઢે સૂરતથી નજી માર્ગ છે તે તાપી અહ્યર્ચનાશ્રમમાં પોઠવવા હતી ત્યાના અચામ પરિચમી અને ત્યામૂર્તિ સ્વામીજી પણ એ વખતે આગમના બધા વિદ્યાર્થીઓ તથા અધ્યાપકોને જાણતા ગાળીને મારી વાટ જોતા હતા મારે માટે તેઓએ આટલું કષ્ટ વેઠ્યું તથી મને જોઈ થયો પરંતુ તેઓતો ખૂમ તમને હતા થી વાગનઆઈએ કાય દુરગપાન વગેરે મર્યું હશે હું તો સ્વામીજીના દશન કરીને સુઈ ગયો.

તાપી અહ્યર્ચનાશ્રમ—૧૬૫ સમારે હના ઉત્સવાળા હતા હું પણ ઉઠ્યો કારણ કે સૂરતનો મયકમ કાનક લાગો હતો પહોંચી તે મૂરતના મુખ સળેા અહ્યર્ચનાશ્રમમાં જ આવી મના તેઓએ સૂરતમાં આયુર્વેદ ત્યાગના મનથી સચના દેતા મી કલુ કે તાપી અહ્યર્ચનાશ્રમ કેવી રીતે જમીનના એક હાના ટુકડામાંથી વિશાળ સરધારૂપમાં પરિણમી ગયો ને તેમાં પણ આયુર્વેદ વિભાગ વિશેષ રીતે રી જોઈ છે ત્યાં મે સ્વામીજીની આનાથી આયુર્વેદ સમયમાં વીરા કે ત્રીશ મિનિટુ લાપાક કયુ એમાં આપણી ઉત્તતિ કષ્ટ રીતે થઈ શકે તે વિદ્યાર્થીઓ તથા અધ્યાપકોને ખતા યુ પછી આયુર્વેદ વિભાગનું વિશેષરૂપથી અને બીજા વિભાગનું સામાન રીતે બિરીલજી કયુ આ આશ્રમનો આયુર્વેદ

નિલાગ ખરખર ખીજ નિલાગે તા શીઘ્રતાથી ઉત્તિ ગી હો છે મને તો લાગે છે કે પાંચ છ વર્ષમ એક પ્રથમ શ્રેણીનું વિદ્યાનય આ બધી જરો

આ પછી ૯ સૂરત આ ચે રી મણિવનાનજીમે મને કેળાપી ના વેપારી શ્રી દામો દરદાસ સુનીલાલને ત્યા ઉતાયો ત્યાથી ૯ સીધો વઘમલામા ગયો અહીં જુદા વઘ સમેલનની બેઠક ખાસ માગ પડેલના ઉપર ગળી હતી અર્થ મેળાવડો પશુ ધણો ઉત્તમ જનક હતો અમ લાદથી લગભગ બધા મહારથીઓ પડો પાડતા અર્થ ધ વ તરિ પૂજન કર્યા પછી વઘલાઈઓનું મ માન વ નામા આ યુ બળ થી આવેના વઘા ૧૧ દુનદારો તથા વ્હાત પિતેથી સત્કાર ગ્વામા આ ચે ૧૬૦ના ભાષણો થયા પછી મારે લાપચુ થયુ પછી આ લાપચુ કેવળ વઘો માટે હતુ ૧૨૫ કે ૨૧૦ બીજા લોકો તો હતા નરિ વઘ તલાનુ મમાન આટલુ સાર દોના માટે નહાને ધન્યવા ૨૫૨ પછી આન ૧૬૦નાથ તહેરમા એમ પશુ આયુર્વેદિક વિદ્યાલય કે આતુરાલર ન દોના માટે જે પ્રગટ રો અગ્રજન અને આયુર્વ ના ભવિષ્યનિર્માણ માટે વઘાનુ પ્રત્ય એ ઉપર પણ થોડુ મોલ્યો આ સમા પૂરી કરીત થોડો આગન લીધો પછી સૂરતના પ્રમિદ નસતિભરનનું નિર્ગેશુ યુ ૧ મિમિત ગોગ જે ત્યા ઈ યાગ છે તે લાહોગના નન બાળનેતી સુપુત્રી છે ૧૦૦૦ તના ગ્રલાગ અને કાયથી પ્રસન્ન થયો પરંતુ આવડી મોગી ગમ્યામા આયુર તો સવથા અભા ૧ જોઈ ૧ મને ૧ થયો નામામમા અનેક સ્થાનોના નિરીક્ષણનો સમાવેશ હતા પણ મેં બીજી ગ્રલાયાગ ગમ્યાઓ જ નોર્ અને તેમા આયુર્વેદનુ યાન ન ખીને મને જે અમતોન થયો તે મ માજની પ નીક મિર્દોગમા જાહેર મો

સૂરતની પખનીમ મિટિંગ ત્યાના રો લગ્ય હાનમા હતી હાન ફૂરો લરાઇ ગયો હતો નમુણ ત્યાના અગ્રગણ્ય એડમેકિટ અને લંદરલગીન ૨ મેમ્બર્સી ૧૧ મ સ્થ શ્રીયુત દશર્ધ હતા ત્યા પશુ મારે લગભગ ૧૦ નામ સુધી લાપચુ આપલુ ન યુ જેના અનમા મે આયુર્વેદના પ્રચાર માટે મોગી મોગી સસ્થાઓ ઉવા વાની ત્યાની ધનાન્ય જનતા ૧ અપિન મ્મી સભા પૂરી થયા પછી પોનાની મગમા બેસના શ્રીયુત દશર્ધ મોના ગયા કે શુ આના વઘ કે હાકત સૂરતમા પણ છે

મિટિંગ પછી થોડો વખત હસા ખાવા માટે સૂરતની મિવિન તાર્કન તરફ ફરવા ગયા ફેચ પોટુગાન તથા ડચ મગમાના સ્ત્રી મરેલા નહાના નહાના અતિદામિક અરમોરો જોયા થોડી દડી હવા માયાને અડતા કાર્ક નહિ તો અવિગત જન આ યુ બોલી બોલીને માયુ ઉડી રહ્યુ હતુ

નડીઆદ—ગતના બેએ સૂરતથી નીકળી સવારે મા ૧૫મી નડીઆદ પમેઆ રૂઢ્યને સુ ગ્લાન નાથાલાન ૧ આ પા હતા અમને તેઓ પોનાને થેગ ર્ધ ગયા મી સુ રલાનજના વિરમમા બે શખો પ્રવાની મો જ ૧ જણાય છે જે થોડી વસ્તિઓને પ્રભાવ મારા ઉપર પડે છે તેમાના તેના જે છે તેઓ અગ્રજ અને આયુર્વેદના ઉચા રજ્જના પતિ અને ૧૦ ગાગ વિવચ જે નો પાતા બી ૧ સુરા ૧ મારનાઓ ઠેકાણે ઠેકાણે હોય તો આયુર્વ ની નિર્મિત ધણી ર્ધાત્રતાની થર્ક ૧૬ તેઓના જ પતિ મથથી નડીઆ મા મહાયુજાત આયુર્વ ગંગાદર્શી નીને મહાયુજાત આયુર્વ વિદ્યા ૧ ચાને છે મુળધર્ સરખારે ૩ એમહત્વની વાર્તિક મહાય આ મરયાને આપવાનું ચાલુ મ્યુ છે તથા યજ્ઞાનર્મા

એમ વખતને માટે સારી રમ્મ આપી છે શ્રી સુદરશા જીને મળીને મને ખામ લાભ થયો એમ હું માનું છું

જોકે નડિઆદમાં કામ તો થઈ હતું પણ શ્રી મુદ્ગલાવજી સાથે મવાગમા જે વાતો થઈ તેને બધા કાય મળતા હું મહત્વની ગણું છું અને આયુર્વેદની ગદ્યા તથા તેના લવિષ્યવિધ્યાનપૂરક બધી વાનચિત્ત રી પછી વિદ્યાર્થીઓના નિવાસસ્થાનમાં વિદ્યાર્થીઓ સાથે મેળાપ તથા ચર્ચા કરી એ ચર્ચામાં કેટલુંક બાકી રહી ગયું તેનો જવાબ મળામાં આપવાનો નિશ્ચય કર્યો

વિદ્યાર્થીઓના અનિશ્ચિત મતદાનનો સ્વીકારીને તેઓની ખરેખર મહાગુજરાત આયુર્વેદ વિદ્યાલય જોવા ગયા હું ઉપર કહી જાઉં છું કે આ સરથાનો ઔપચિયિક તથા પારંપરિક આદિ સંતોષજનક છે સુમર્ષ સારી જે પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપીઆ આપ્યા છે તેમાંથી શબ્દચેદનક વગેરે બધાકે જ મ્યુનિસિપલ કમિશનરના નધા ખાટલા આયુવ ને મળે એવો પ્રયત્ન શ્રી મુદ્ગલાવજી રી ગદ્યા છે જે મોટા માત્રાતર પ્રસીદ્ધતાના ઓફિસર છે તેને આ મંગલુમાં સહાનુભૂતિ આપવા મેં તથા મુદ્ગલાવજીએ મમત રા છે ત્યાં મમ થઈ જો એવી આશા છે એવી જનતા વિદ્યાર્થીઓ અને આયુવ ત્રોતુ જનુ થશે

પછી વૈદ્યોને મળ્યો પછી પત્રીક માર્ગમાં ત્યાં આ મીટીંગમાં એ વિરોધના હતી ભાષણ શહેરના સૌથી મોટા લેકચર હોલમાં હતું તાજરી પણ ખૂબ હતી પણ પાંચ સવાના પ્રમુખ તરીકે અમેઈકન દાક્તર શ્રી ડૉ. ગ્રીસે શ્રી મુદ્ગલાવજીએ પર્સન પર્સન રતા તેઓને માગ ભાષણ ઉપર એટલો બધો નિશ્ચામ હતો કે અમેઈકન ડૉ. ડૉ. ગ્રીસ (Dr. Oldenach) ઉપર પણ મારી અમર થયો એમ તેઓ માનતા હતા શ્રી વામનજીની પણ એવી આગાહી કે કોર્મ મળી રીને અયુર્વેદ ઉપર દાક્તર પાંચ મુખ ધાર છે મેં તાજરી જનતાને ખતારી આપવું મેં આગળી જનતા પ્રાપ્ત કરી દિ હી અન અમેઈકન બેચમાં જોનવું પડ્યું માગ ભાષણનો વિષય જીવનનું રહસ્ય હતો મેં એ વસ્તુ આયુર્વેદના સાર રૂપે રી તેની કાનરી મિદ્ધા તો સાથે જીવનના રી તેની જે અમર થઈ ને આયુર્વેદ માટે કિતર હની કારણકે માગ ભાષણને અને પ્રમુખ તરીકે ડૉ. પોલ્કીને જે ભાષણ કયું તેના છે ના શબ્દા નીચે પ્રમાણે હતા —

We look to Ayurved for solving the mystery of life

અર્થાત્ જીવનના રહસ્યના ઉકેલ માટે અમે આયુર્વેદ તરફ જોઈ રહ્યા છીએ શ્રી મુદ્ગલાવજીને પણ ચાર સંતુષ્ટ જોવા ત્યારે મેં મારો પ્રયાસ મદદ માં થોડોનો આમન હતો કે મારે ત્રણ ક્વિસ્ટ વધારે ત્યાં રાકવું પણ આગળ જતું જ હતું એટલે માનના આડે વાગે ત્યાંથી નીકળી ગાળના આકાશને ફરી પમદાવાદ પહોંચાડી રાતના અગ્નિઓ બંને શ્રી અભાતર ઉમિયાસરજીના મગને પગેઆ તેઓ બધાકે અમારી વાત જોઈને બેચ રતા અને ભાજન નુ નહોતું માગ માયામાં અદાજ થયો કે દરે જમ્યા વગર છુટકો નથી તેમો મ્યા છેડે એમ હતા ગાળના પોણાપારે ધાળીઓ પીરમાઈ વામનજી મેં લાગ્યા કે આગલી ગાળ ગયા પછી જો જન મગુ જોઈએ ? તર મેં તપોને વિનિર્મિત રી કે પર મિનિટ હજી જવાદી મેં મેં નીચે વિષય થઈ જરો અને તમે સવાનું ર જોજન કરીએ છોએ એમ મમજીને લો જન કરીએ આ રીને અમે ૩૦ મી તારીખે જોજન કરવાનો આગ્રહ કર્યો અને ૩૧ મીએ જોજન પૂરું થયું

પાટણ—૩૧ મી જુલાઈએ જનને અમલાથી ચાલીને માડા જે પાટણ પહોંચ્યા પાટણની આયુર્વેદિક કોલેજ હજી સુધી ગુજરાતની મૌથી મોની કોલેજમાં મનાય છે પણ હજી તે વિશાળ સરથા નથી થઈ નહીંઆ ના નિદાનથી જેઠે એને પણ હજી ઉત્તિ અને પ્રમાર મગવાની જરૂર છે પાટણના વિદ્યલયમાં આગ કે જી ખાટાની ગોઠવણ છે શ્રી નાગ મજી જેઓ ત્યાંના મુખ્યાધ્યાપક છે તેઓ પ્રયત્ન તા હેશે તે પ્રસ્થાની ઉત્તિ જરૂર થશે

પાટણની મીટીંગ આયુર્વેદિક કોલેજમાં જ થઈ મોટે ભાગે અધ્યાપકો અને જારોજ હતા થોડા દાકતરો અને રાજકમચારીઓ પણ હતા પાટણ પહોંચ્યા ગયા છે એટલી શાળાઓના ૧૫૨૫૨૨ મીટીંગના અધ્યક્ષ હતા તેઓને મારા ભાણે રવથા મતુદ ન હરી રામ્યુ એમ લાગે છે ૧૨૫૫ કે એમણે પોતાના ભાણુમાં આહુતિ ઉત્તિ ઉત્તર વધારે ભાર મુક્યો ૫૫૫૫ વૈદ્યો અને પ્રતરોને મતોપ થશે

મહેસાણા—૫૫૫૫ પાટણથી નીકળી મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યાં શ્રી વામનભાઈએ મારો ચાર્જ શ્રી અમારામજી ત્રિવેદીને મોપી દીધો કાગણ કે આ ગુજરાતનું છેલ્લું સ્ટેશન હતું આગલા દિવસથી મહીઆવા ના પ્રોગ્રામનો આગલ હતો અને મહીઆનાડમાં શ્રી અમારાકરભાઈનું વિશેષ નેર હોવાથી એમને મારી સોપણી મરી શ્રી વામનભાઈએ અધુગ ભાષણમાંથી જ ગાડી પકડના મટે આવવા માડ્યુ

મારી ગુજરાતની યાત્રા પણ અહીં પૂરી થઈ ગુજરાતને કરેના માગ આતિથ્ય સત્કાર મટે હું તેનો આભારી છું ૫૫૫૫ પ્રત્યેક સ્થળે ઈચ્છા ન હોવા છતાં આ કુદ પીનગવવા તથા બોજન મગવણ એથી મને ગભરામણ થતી ઇંગડમાં જ્યારે હોટેલમાં પણ બોજન મળણુ મુશ્કેલ હતુ ત્યારે અહીં તો દરેક વખતે ખાનાનું હવું તે વિષે મને ગાળે મહેસાણા મા ૧૧ મળે રાતે વીરગગામમાં અને ગતના બે ૧૫ વઢવાણમાં બોજન કરવું જ પડ્યુ હું અત્યંત નથી પણ આ ગયા બધ થઈ નય એવી મારી હાર્દિક ઈ જા છે

મહીઆવાડનો પ્રવાસ —૫૫૫૫—રાતના મે બજે વઢવાણ એટલા બે વૈદ્યો એરને આવી પહોંચ્યા અને બો ૧૫ વગેરે અવગવીને જ સા ત રના ૫૫૫૫ પ્રોગ્રામમાં ન હતુ પણ ત્યાં ગતના બે પ્રવાક સુધી ગાડી ઉભી રહે છે એટલે શ્રી અમારાકરની સુચના મળતા ત્યાં વૈદ્યભાઈએ ગતના બે બજે સ્ટેશને પહોંચ્યા લગભગ અર્ધા મનાક સુધી તેનો સાથે આયુર્વેદની પરિસ્થિતિ ઉપર વાતો મરી

મવારે મા ૧૫૫૫ મોગળી પહોંચ્યા મોગળીના વલ્લોએ ભારે સ્વાગત મ્યું મને સ્ટેટના જોરદહાલિસમાં ઉતાર્યો મોગળી ગ ૧૫ કાળીઆનાડના મોટા મસ્થાનોમાનું એ છે ઉત્તિ શીલ અને ધનમપ ૧ છે એનો પોતાનું બ ૫૫૫૫ છે તેને પોતાને માચનું મારખાનું પણ છે પ્રસ્તાઓ અને દક્ષ ધણા મુજ છે પ્રેના ગજવધના મકાને વૈદ્યોની મીટીંગ અને પાર્ક થઈ વૈદ્યો આગળ મારે વક્તવ્ય હી હું પાછા બોજન મારે ગેટદહાલિસમાં ગયો ત્યાંથી પબ્લીક મીટીંગમાં ગયો મીટીંગના અધ્યક્ષ ગજકુમાર હતા રાત્રીના દીવાન તથા બીજા કમચારીઓ પણ હતા માર આયુર્વેદના પક્ષમાં જે હેરાનુ હતું તે મવા કનાક સુધી મહી ખાપીનો અર્ધો મના વૈદ્યોના મનમાં જે મુજવણ હતી તેનો ઉ ૫૫૫૫ હેવામાં ગાગી જેટલી બની રામો તેટલી આયુર્વેદની વખે માત મરી ભાષણને અ ને શ્રી રાજકુમાર તરમ્થી દીવાને

આયુર્વેદને મહામતા પ્રવાહું વચન આપ્યું અને ૭ આયુર્વેદિ હીરોન્સરીઓ અત્યારે પણ રાત્રી ઉઘાડી છે એ વાત મ્હી

૧૧૦ ૧જે મોરખીથી ચાલી ગઈ ૧જે ગળકોટ પહોચ્યું હતું ૫૨૫ કોણ નજી કેમ કાર્ક મોઢું થઈ ગયું મતો ૪૦ મગમ ન ચાલી કે શું થયું! ગળકોટના ઘેલોને મળીને તથા અમારો બધો મામાન ત્યાના પ્રખ્યાત ચિદિમક શ્રી ભાણજી મૂળજીને ત્યાં ગમ્મી તથા ત્યાં મામક ખાનપાન રી અમે સીધા ગોડવ પહોચ્યા રાજકોટમાં મીટીંગ રાતે હતી એટલે ગોડવ પહોના જઈ આવી પછા ગળકોટ આ યા પછી પળ્લી મીટીંગ ગમ્મી એમ નક્કી કર્યું

ગો ૧—ગોડવમાં અમે સીધા ગમશાળામાં પહોચ્યા શ્રી હવગમ મજિામના નામથી કોણ પગિચિત ન હોય ૧ ગોડવની ગમિદ ગમશાળા તેજોની યોગ્યતા અને પરિશ્રમનું મળ છે તેઆએ થોડા વઘોને ગમશાળામાં ૧ એકકા કર્યા હતા ગમે તે કારણથી તેા પણ શ્રી હવગમ કાળિદાસને મેં આયુરદ મહામડળથી ખૂબ અમતુષ્ટ એવા મને ધણો ખેદ થયો આવો ઉચ્ચકોટિનો વિદ્વાન ભારતવર્ષની મુખ્ય મર્યાદાથી છુટા મહુ એમ હું ઇચ્છતો નથી પછી મ તપાસ રી તો ખ ૧૨ પડી કે એમ વખત એરા મારબાબની ગયા હતા કે શ્રી હવગમજી મહામડળ તરફ અસતુષ્ટ થયું સ્વાભાવિ હતું જન મહામડળના જ કોક કર્મચારી તરફથી થઈ હતી એ વાતોને હવે ભૂલીજવી એજ સાર છે આ વર્ષે હું મહા મડળનો અધ્યક્ષ છું આવતે વર્ષે કાર્ક િને હશે વ્યક્તિ બદલાયા ર છે પણ માતૃસરથા એની એજ રહે છે છતાં પણ મહામડળ તરફથી જે શૂલ થઈ છે તે માટે શ્રી હવગમજીની હમા માગુ છું તેઓ ઉદાર છે જરૂર પોતાની યોગ્યતા અને પોતાના સ ૧૩નો ફરી મહામડળને લાભ આપશે

ગોડવના વઘો સાથ ખાસ તો શ્રી હવગમબાઈ કાનીદાસ માથ વતમાન આયુર્વેદિક સમસ્યાઓ ઉપર વાતો કરી પાછો ગળકોટ આ યો આવતી વખતે શ્રી હવરામજીએ રસશાળા તરફથી ર ૨૫ ભેટ આપ્યા

રાજકોટ—માજની ૭ વાગે ગળકોટ પહોચ્યા રાજકોટની મીટીંગ કાઢીઆવાડની મોટામાં મોની મીટીંગ હતી ૧૬૬ મહેજની પ્રિન્સિપાલે રવાગત માન ગાયુ પયાસરી વધારે સ્ત્રીઓ આ લગભગ ૫ પુરુષો ગભાગા હતા ત્યાની કોલેજના પ્રિન્સિપાલ સભા ૧૧ અધ્યક્ષ હતા અખાલગરજીએ આજ્ઞા કરી કે આજે રાતે આગમ લેવો છે મારે વખેાનીને વખત લેતે અને લોકોના હૃદયમાંથી આયુર્વેદ તરફની શક્યોને કાની નાખ તે

અની સામ્યો વધારે વખત સુધી પૂગ નેરથી મોટો પડી તો મારે ગયું થાકી ગયું છતાં લોકો તો વધાર સાંભળના આતુર હતા રાતના મામા અગીઆર વાગે મીટીંગ પરી થઈ પ્રમુખે ઉપમહાગમા યુ કે અટી લાકમા આપ્તુ વરતુ કોરુ અસભન જેતુ છે હવે અમે નમ બરી ગયા છીએ અને આયુર્વે તો વધારે વિનવથી ને વિચારથી અભ્યાસ મગ્યુ

બીજી એગરરે રાવા ના ૭ ૧૭ રાજકોટથી નીકળ્યા ચાનતી વખત વેલરાજ ભાણજી મૂળજીએ મેં ચાહીની રકા મીમા ર ૧૩૧૧ ભેટ આપ્યા ગરતામાં મર્યાગમાં થયેને આ યા સરધાર અમદાવાદની વેલસભાના મુખ્ય કાર્યકર્તા શ્રી અનાશ મજી ત્રિવેદીજી જ ન રયાન છે ત્યાં થોડીવાર ઉતરી ચાપાણી લઈ પાન ખાઈ આગળ ચાલ્યા મહીઆવાડમાં પાનથી કોડુ બચી શકે

ભાનનગર—ભાવનગર અમે જે તામ્ર મોડા પહેલ્યા ૧૭૭ ગદીટમ્મી અને અતિ ખગલ માં હાડ ૧ પામળા એક રૂઈ થયા શી ત્યા પહેલ્યાના તે નધુ મ્હ ૬૨ થઈ ગયું કાચુ કે વૈદોને મળીને તામ્ર મળ્યા અને આઈ મળનું ૯ જણાનું નથી

પેલી મીટીંગ માત્ર વૈદોની આયુર પા શાળામાં હતી ત્યાં વૈદોનો જે મધુ ૧૫ એકડો થયો હતો તેમાં કેનામ મા ૧ નિબાન હતો મ્હ ત લાખાના તથા આયુર્વેદ મિદાન્તોના દુર્ભાગ્યથી એટલો ઓછો સમય મમાગમ માટે મળતો હતો કે કેનામ મહાનુભાવોનો આતિથ્ય મત્તાર ૩ પુ થી ૭ના અને તેઓની યોગ્યતાથી પ્રભાવિત થતા ૬ તેઓના નામ કે ઠેમણાને ગળી શકે નથી જરા રાજ સો અમે અભિઓને મળવાનું થતું હોય ત્યાં આ બૂન ક્ષમ છે ભાનનગરના માત્ર ૧૦ મહાનુભાવોના નામ હું યા ગણી શકું (૧) શ્રી ગમ્ભીર નરોત્તમ ૧૫૭ કે જેઓની ત્યાં અધિ હારીએ ઉપર ગળી માત્ર લાગવગ છે અને (૨) શ્રી ભાગ્ય ૨૭૭ ગર્ભા જેઓની વિપ્લવ નામની મતિ અત્યાર માગ હાયમા છે વૈદો અને વિદ્યાર્થીઓ આગળ આયુર ત્યાં હોય ઉપર ૧૦૬ મના ગળી ઓળી તથા વતમાન આરસ્યમ્તાઓ તથા ગિરિન ઉપર વાતો મી હું ત્યાં દીવાન આપને બેર ગયો અને તેઓ માથે આયુર્વેદ મધ્યે ગળનના નક્કી રામતમા વાતચિત્ત રી અને તેઓએ વધારે મહાવતા આપવાનું વચન આપ્યું

પ્રોગ્રામ પ્રમાણે ભાવનગરથી એરાપેનમા મુમર્દ જવુ હતું મ થુ કે એરાપેનમા ૧૦૬ કલાક લાગે જ્યારે રેનવેમા છતીસ મના લાગે પણ એરાપેનની મર્મોમ થો ૧ વિમ પેના જ બધ થયાના ખમર મળ્યા એટલે ગને દૂનમા જવાનું નહીં થયું અને મુખ્ય આ ૮ ગને મીટીંગ નદિ બરી સકાય એવા તાર રવામા આ થો આ મીને પછીનો બધો પ્રોગ્રામ એક દિવસ પાછો રહ્યો પ્રોગ્રામમા કે દાર આ રીને પેલીવાર ૧૫ ૧૦

મધ્યાહની પખ્લી મીટીંગમા પ્રમુખ દત્તા ભાવનગરના દીવાન ત્યાંથી ની મીને ગાળી ૫૩૩વી હતી એટલે ભાર ૧ પોણાને દના મા જ ૫ ૧૫ ૫૩૫ લોખિને બદ્ધ પાનરી માલબધુ દીવાન સાહેમે ઉપસદ્ધા મા થુ કે મને તો આ મમામા એવું કો ૧ દખાતુ નરી કે જે આ ભાષણ સાંભળ્યા પછી જેમને ૨ ૧ પૂજાર્તુ માદમ રે ૧ ત્યાં કાયર ૮૦ મોડ પખ્લીક ઈન્સ્ટ્રક્શન પણ ઘણા પ્રમદ થયા વેદા તો મળુદ થયા ૧ ૧૦વાન સાંભળને એરી સારી અગર થમ કે ત્યાંથી મા ૧ આપ્યા પછી કેટલેક વિચે ૨૧ મી એગટે મને ૧૫૧ નો મતિઓડર એમના તરફથી મ થા હું એરી મમ્લો કે જે બી ૮ એમા ૧૦ મામા ૬ વાવી આવી આ ૧૦ હતો તે વખત ૧૧ ૧૨ માથે નયમ ૫ રાને ૧ ને લોગથી વધી થુ છે ભાવનગરથી વૈદગ ૮ ગમ્ભીર નરોત્તમ ૧૫૭ નો ૫૪ ૧૧ વિમ પછી મળે ૧૦ થી મને જે કામનો હું આરભ રી આ ૧૦ ૧૦૦ તે ૧૧ શુદ્ધ થઈ હોવાનો મતોપ થયો આ હિવાવાહની વાત પૂરી થઈ

પછી મદા ૧૬૨ ને ઉત્તર કોમ્પ્યુમા લઈ આ ૧૦ જેનો મધુજ જ્ઞાન આવતા અકમા આનુ લખીયા ૧૧ ૧૧૧૧ કે આમામને રામના ૮ કે જે વચમનાઓ મને બોલાવવા ઈચ્છી દાવ લેજે પેલી નરમ્મ ૧૬૨ ૧ મને સૂચના આ ૧૧ ૫૦૧ કોમ્પુનો પ્રોગ્રામમા મમાવેશ નદિ રઈ રહે

(૫ મ ૫ મો ૧૯૩૮માંથી)

તેરમી સદીની પ્રસૂતિ શાળા

(મપાદક બા ૩૧ વૈદ્ય)

જૂન ૧૯૩૮ ના મૉડન ટ્રિ બુ મા ૧ નિશચર મગકાર (એમ એ પી એચ ડી) ત્રાચીન ભાગતીન ઇતિહાસ અને મરુતિના શ્વકતા યુનિવર્સિટીના લેખ્યરર (નો નાનો સગ્ગો લેખ એન ઇ ડોઅન મેટરનીગી એક ધ થર્ટ થ મે ચુરી પ્રસિદ્ધ થયો છે

ચરકસુશ્રુતમા આપણને સૂતિ શ્રુદ્ધ મળધી છે તેઓ મળે છે પરંતુ એ પછીના કાળમા કોઈ પ્રસૂતિશ્રુદ્ધ વિરે ઐતિહાસિક માહિતી આપણને માપતી નથી અગોક (ઈ મ પૂ ૨૭-૩૨)ના એક શિનાલેખમા અગોક ૧ નવની હારિપટના બધારી હતી (૧) મનુષ્યો અને (૨) પશુઓ માટે એવો ઉપેક્ષ મળી આવે છે આ ના વિશાળ સામાન્યમા આવી થપ્પીરે હારિપટનો હતો અને એમા વાપરવાની વાઓ સારી મળી શકે એટલા માટે વનસ્પતિ ઉદ્યાનો પણ બનાવરામા આવ્યા હતા કેટલી ઉપયોગી પડેથી દવાઓને મગાવી તેને યતનપૂર્વક દિ મા ઉછેરવામા પણ આવતી હતી

આ બધું હતું છતાં વાય પ્રસૂતિશ્રુદ્ધનો ઉપેક્ષ આપણને સાપડતો નથી પરંતુ હમણા આ ક દેશમાથી મનુકાપુરમના શિના સ્થમ ઉપરનો લેખ પ્રાપ્ત થયો છે એના ઉપર શક ૧૧૮૩ અથવા ઈ મ ૧૨૬૨નો માન છે આ સ્થમ કાકતીય રાણી રૂદ્રામા (ઈ મ ૧ ૬૧-૧ ૯૬)ના વખતનો છે આ લેખનો માર કાકતીય-મશિક આ નામના એક તેનચુલાવાના રા મહે દ્રોથી ૧૯૩૫મા પ્રસિદ્ધ થએલા પુસ્તકમા [શિલાલેખ (Inscription) ન ૧] પ્રસિદ્ધ થયો છે આ લેખમા ગોડેસના મિથુરાદામા આવેલ પૂવકામના વતની બગાલી શવ આવ્યાવ વિશ્વેશ્વરની પ્રજ્ઞિતિમેનો ઉલેખ છે વિશ્વેશ્વર ગોમુન ૧૧મંની સારદાપીડનો અધિકારી હતો અને કતીય મળુપતી (ઈ સ ૧૧૬૬-૧૨૬૧) નો તે દીક્ષા ચુર હતો આ કાકતીય મળુપતી રૂદ્રામાનો પિના ચાર વિશ્વેશ્વર રૂદ્રામાનો તેમજ ચોલ માનવ અને હચુરી રામઓનો પણ દીક્ષા-ચુર હતો આ બગાલી મહત્ત વિશ્વેશ્વરને કાકતીય મળુપતી અને તેની પુત્રી રૂદ્રામા તરફથી કૃષ્ણાવેણી અથવા કૃષ્ણા નદીની દક્ષિણે આવેલ કદરાવતી જિલ્લાના વેનિચાડ તાલુકામા આવેલ મદર અને વેલમપુરી નામના બે ામો મળ્યા હતા આ બે ગામોની જે આવ આવતી તેના વિશ્વેશ્વરે તજ લાગ પાડી નાખ્યા હતા એક લાગ પ્રસૂતિશાળા માટે બીજો લાગ આરોગ શાળા માટે અને ત્રીજો લાગ ફક્ત બાલજો માટેની સન્ન-શાળા (Rest house) માટે વાપરતો હતો આ પ્રસૂતિશાળા અને આરોગ્યશાળા બ ને વિશ્વેશ્વરે જ બધા વા હતા કે તેના કોઈ પૂર્વજોએ બધાવ્યા હતા અને તે ન ને સ્થાનિક શૈવ મંદિરની સાથે જ નોડી દેવામા આવ્યા હતા

આરોગ્ય દર્પણ

૩૫૫ પદ્મનાભ ગાન્ધી

મધુરામ્બલલ્લવણઋદુતિક્તરૂપાયા કમશ પઢૂસા ॥

અર્થ — મધુર અમ્લ (ખાટો) લવણ (ખારો) તીખો કડવો અને તુરો એમ ક્રમ પ્રમાણે ૭ રસ છે

કફવાતૌ વાતકફૌ યાત પિત્ત ચ વૃદ્ધિશમૌ ।

ત્રિભિરાત્રૈત્રિભિરત્યૈત્રિભિરાદ્યપરેસ્તદન્યૈશ્ચ ॥૧॥

અર્થ — કફવાતૌ ત્રિભિરાત્રૈ વૃદ્ધિશમૌ યાત । વાતકફા (ચ પુન) ત્રિભિ રાત્યૈ વૃદ્ધિશમા યાત । પિત્ત ત્રિભિરાદ્યપરેસ્તદન્યૈ વૃદ્ધિશમૌ યાત ચ ॥૧॥

અર્થ — ૧ અને વાત આતિ ના નશુ રમવડે વૃદ્ધિ તથા શમને પામે છે વાત અને કફ ત્રણ છે ના રમવડે વૃદ્ધિ તથા શમને પામે છે અને પિત્ત પ્રથમ મિત્રાવના સુઆનથી ત્રણ રસવડે વૃદ્ધિ પામે છે અને તે પછીના બે અને ત્ર્યમના રમવડે શમ પામે છે

વિવરણ — કફ અને વાતોય ૫ ૭ મધુર-અમ્લ અને લવણ રમથી વૃદ્ધિ અને શમને પામે છે અર્થાત્ મધુર-અમ્લ અને લવણ મથી ૨૨ વૃદ્ધિ પામે છે અને વાત સાત થાય છે એવી જ રીતે છે ના ૧૧ રમ મ્દુ નિમ્ન અને મ્દાવરડે વાત વૃદ્ધિ પામે છે અને કફ સાત થાય છે નારે પિત્ત અ ૧ ૧૬ અને મ્દુ રસવડે વૃદ્ધિ પામે છે અને નિમ્ન કપાય તથા મધુર રમવડે પિત્તન શમન થાય છે એજ વાત બીજી રીતે ૧૧વામા આવે છે કે —

અત્યાગ્નાનાગ્નમાત્યાવત્ય કોષગમા મલ્મ્ ।

મધ્યમધ્યેતરૌ મધ્ય પ્રયોગાન્નયત્સિચૌ ॥૨॥

અર્થ — અત્યાગ્નો પ્રયોગાન્ આગમલ્ કોષશમૌ નયત । આગત્યૌ અત્ય કોષશમૌ નયત મધ્યમધ્યેતરૌપિચૌ (તુ) પ્રયોગાન્ મધ્ય (કોષશમૌ) નયત ॥૨॥

અર્થ — અનિમ તથા અગ્નિમ ત્રિ પ્રયોગથી અગ્નિમ મધ્ય કોષ અને શમન કરે છે અગ્નિમ અને અનિમ અતિમનું કોષ અને શમન કરે છે અને આગત્રિકમા મધ્ય અને ૭ રસોમા મધ્ય એ ત્રણનું બનેલું ત્રિક પિત્તનો પ્રકોષ કરે છે અને એથી અ ૫ ત્રિકવડે પિત્ત સાત થાય છે

વિવરણ — ૨ તિમત્રિક-૨૬-તિક્ત અને મ્દાવ રમ વાયુને કોષાવે છે અને અગ્નિમત્રિક મધુર અમ્લ લવણ રમ વાયુનું શમન કરે છે એવી જ રીતે આગત્રિક-મધુર અમ્લ તથા લવણ રમ મ્દને કોષાવે છે અને અનિમત્રિક મ્દુ નિમ્ન અને ક્રાવ સ મ્દનું શમન કરે છે અગ્નિમત્રિકમાં મધ્ય રમ અમ્લ અને ૭ રસોમા મધ્યના લવણ અને મ્દુ એ બે રસો મળી કુલ અ ૧-લવણ અને મ્દુ સોનું ત્રિક પિત્તનો પ્રકોષ કરે છે અને બાકીનું તિક્ત ક્રાવ અને મધુ રમનું ત્રિક પિત્તનું શમન કરે છે અર્થાત્ —

મધુ-તિભ્ત અને મધ્ય ૨૨૫ રાત્રી ૭
 મધુ-અ-૧ અને લવણ ૨૨૫ રાત્રી ૭
 મધુ-અ-૨ અને લવણ ૨૨ મધુને કોપાવે છે
 કુતુ-તિક્ત અને કપાથ ૨૨ કફનું શમન કરે છે
 અમ્લ લવણ અને વટુ ૨૨ પિત્તને કોપાવે છે જ્યારે
 તિક્ત પાથ અને મધુ ૨૨ પિત્તનું શમન કરે છે
 વાત પિત્ત અને કૃતે અતુક્રમે ત્રણ ૧૫ (મ) એવામા આવે છે
 હવ એક એક મનુ પૃષ્ઠ વપુન ૨ છે કે —

આત્રમધ્યનયત્યત્ય મધુરાત્રા શમતરૌ ।

આદ્ય મધ્યાત્યમાત્રચ મધ્યકાતિમમતિગમ્ ॥૩॥

આત્ર મધ્ય ચ મધ્યાત્ય માત્ર મધ્યાતિમ ક્રમાત્ ।

આત્ર દોષ સરસા માય પ્રયોગપરિશીલિતા ॥૪॥

અર્થ — પ્રાય પ્રયોગશક્તિ મધુગદા રસા નમાત્ શમેતરૌ નયતિ ।
 મધુર આદ્યમધ્ય શમ નયતિ જાય તાપ ચ પ્રકાશયતિ । અમ્લ આદ્ય મધ્યાત્ય ।
 ત્રણ બાદ્ય મધ્યકાતિમમ્ । વટુ પિત્તશાય મધ્ય ચ । તિક્ત મધ્યાત્ય તાદ્ય ।
 કપાથ (પુ) મધ્યાતિમમ્ આદ્યમ્ ॥૨-૫॥

અર્થ — ૧ । જાતે અતિ સવન ગ્યાતી ૭ એ ૧ વધાક્રમે શમન અને ૨કાર
 ૨ છે જમકે મધુરમ આદ્ય ૧ વાયુને તથા મધ્યદાન પિત્તને શાત કરે છે અને અતિમ
 કૃતે કોપાવે છે અમ્લમ વાયુને શાત ૨ છે અને મધ્ય તથા અત્યદાન પિત્ત અને
 કફને કોપાવે છે લવણ ૨૨ વાયુનું શમન કરે છે અને પિત્ત તથા મધુને કોપાવે છે કટુમ્
 (તીષ્ણમ) કફનું શમન કરે છે અને પિત્ત તથા વાયુને કોપાવે છે તિક્ત ૨૨ (કફને ૨૨)
 પિત્ત અને કનુ શમન કરે છે તથા વાયુને કોપાવે છે કાર ૨૨ પિત્ત તથા મધુને શાત
 કરે છે તથા વાયુને કોપાવે છે (-૨)

વિનરસા — મધુરસ વાયુ તથા પિત્તનું શમન કરે છે અને કૃતે કોપાવે છે અમ્લ
 ૨૨ વાયુનું શમન કરે છે તથા પિત્ત અને કૃતે કોપાવે છે કટુરસ કફનું શમન કરે છે તથા
 પિત્ત અને વાયુને કોપાવે છે તિક્તરસ પિત્ત અને કનુ શમન કરે છે તથા વાયુને કોપાવે
 છે વાયુરસ પિત્ત અને કફનું શમન કરે છે તથા વાયુને કોપાવે છે અર્થાત્ અમ્લ અને
 લવણરસ વાયુને શાત કરે છે અને પિત્ત તથા કફને કોપાવે છે તિક્ત અને કપાથ ૨૨
 પિત્ત અને મધુનું શમન કરે છે અને વાયુને કોપાવે છે લવણ રસથી વાયુનું શમન થાય છે
 અને દુરસથી કફનું શમન થાય છે અને લવણ રસ પિત્ત અને કફને કોપાવે છે ત્યારે
 કટુરસ વાત અને પિત્તને કોપાવે છે કુમાર્યુમા સુત્ર મદિતાના આધારે કહીએ તો —

મધુર-અમ્લ અને લવણ ૩૦ ત્રણે રસો વાતમ્ છે

મધુર તિભ્ત તથા વાયુ ત્રણે રસો પિત્તમ્ છે

કટુ તિક્ત અને વાયુ ત્રણે રસો મધ્ય છે

મધુર-તિક્ત અને કપાથ એ ત્રણ રસો સૌમ્ય છે

હું અમ્બ તથા લવણ એ ૧૦૦ મો આગે (ગરમ) છે
મધુ અમ્બ અને લવણ મો ગ્નિય તથા ગુરુ (ભાર) છે
હું તિક્ત અને મ્વાય સો રક્ષ તથા લુ (કનક) છે
મધુ ૨૨ મ્ને વધારે ૨ હું (તીષ્ણ) ૨૨ પિત્તને વધારે છે અને નિક્ત ૨૨
મિથે ગેને વાયુને વધારે છે (-૪)

સમયાનુસાર ગગની વૃદ્ધિ તથા ક્ષય

રાસદ્ધારાદિમધ્યાત્મ પુનઃપ્રાપ્તિમધ્યતઃ ।

મધ્યે ચાત્ય તથાત્ત ચ દૌષૈર્નાલ્પાતિશૂલરક્ત ॥૫॥

અર્થ — રાયહો દોષે ન નિવૃત્તિશૂલરક્ત (મરવતિ) । રાયહો આદિ
મધ્યાત્મ પુનઃપ્રાપ્તિ ન અત્ય (કિંતુ) અતિમરવતિ । અત્યાદ્યમધ્યતઃ પિત્તશૂલ ન
અત્ય અતિમરવતિ । મધ્યે ચ અત્યતથા તોત્તરકાલ ન અત્ય અતિમરવતિ

અર્થ — ગતિ અને વિરમના ભાગમાં વાત પિત્ત અને મ્ના શૂન (ગે) અપ
નદિ પશુ આદિ થાય છે જેનકે પિત્ત વિરમના આ ભાગમાં પાણુ શૂન નથી હોતું
મધ્ય ભાગમાં થોડું થાય છે અને અતિમ ભાગમાં પાણુ હોય છે આથી ૧ ગેતે વિરમ અને
પિત્તના અતિમ ભાગમાં પિત્તશૂલ તોત્તર નથી આથી ભાગમાં થોડું થાય છે અને મધ્ય
ભાગમાં વિરમ હોય છે ૧૧ અને વિરમના મધ્ય ભાગમાં પાણુ શૂન હોતું નથી અત
ભાગમાં થોડું થાય છે અને શ વાતમાં તે પાણુ ૧૧ થાય છે શૂન રાખી ૧૧ મરવતી (૫)

વિરમ — ગતિ અને વિરમના ભાગમાં ૧૧ પિત્ત અને મ્ના શૂન નથી થતા
થોડા થાય છે અથવા ૧૧ થાય છે અથવા ગતિ અને વિરમના આદિ ભાગમાં પાણુથી
શૂન થતું નથી મધ્ય ભાગમાં થોડું થાય છે અને હેરતના ભાગમાં પાણુ થાય છે એથી જ
રીતે વિરમ અને પિત્તના અતિમ ભાગમાં પિત્તશૂલ શૂન થતું નથી અને આથી ભાગમાં થોડું
થાય છે પરંતુ મધ્ય ભાગમાં પિત્તશૂલ ૧૧ જ આવે છે (ગણુ કે મધ્ય ભાગ પિત્તપ્રધાન
થાય છે) ૧૧ તથા વિરમના મધ્ય ભાગમાં પાણુ શૂન થતું નથી અતના ભાગમાં થોડું
થાય છે અને આદિ ભાગમાં તે શૂન પાણુ નથી (૧૧ કે આદિ ભાગ પ્રધાન
હોય છે)

આહાર તથા વિપાકના ક્રમથી વૃદ્ધિ તથા ક્ષય

શુક્તે જીયતિ જીર્ણં ત્રે જીર્ણે શુક્તે ચ જીર્ણતિ ।

જીર્ણે જીર્ણતિ શુક્તે ચ દૌષૈર્નાલ્પાતિ રક્ત ક્રમાદ્ ॥૬॥

અર્થ — ગતિ ન અત્ય અતિરક્તમરવતિ । અત્યશુક્તે જીર્ણતિ ગતિ (વાયુના)
ન અત્યા અતિરક્તમરવતિ । જીર્ણ શુક્તે જીર્ણતિ (વિરમ) ન અત્યા અતિરક્તમરવતિ ।
જીર્ણે જીર્ણતિ શુક્તે ચ (વિરમ) ન અત્યા અતિરક્ત મરવતિ ॥૬॥

અર્થ — વાત પિત્ત તથા મ્ના નીચે લેના ક્રમથી નથી થતા થોડા થાય છે અથવા
તો પાણુ થાય છે જેમકે આહાર ગતિ ગેના વાયુની પાણુ થતી નથી (તે વખતે ગેના
પ્રધાન હોય છે) એજન પચના માટે ત્યારે (ગેના પિત્તપ્રધાન હોવાથી) થોડી વધારે

ચાય છે અને પચી ગયા પછી (કોઠો વાતપ્રધાન હોવાથી) સધિ બહુ થય છે અને પચવા માટે સારે પિત્તના કારણે વ્યાધિ થતી નથી (કોઠો પિત્તપ્રધાન હોય છે તેથી) બોજન શરૂ કરવા અમયે (કોઠો ક્ષુદ્રપ્રધાન હોવાથી) વ્યાધિ થોડી ચાય છે અને બોજન પચી ગયા પછી (કોઠો વાતપ્રધાન હોવાથી) બહુ જ વ્યાધિ ચાય છે બોજન કરતી વખતે (કોઠો ક્ષુદ્રપ્રધાન હોવાથી) ૨૨ ॥ મગ્ગે સધિ બહુ જ ચાય છે બોજન પચી જવા આવે ત્યારે (કોઠો વાતપ્રધાન હોવાથી) દુષ્કાય થતું નથી અને બોજન પચવા માટે ત્યારે (કોઠો પિત્તપ્રધાન હોવાથી) થોડું દુષ્કાય ચાય

વિવરણ — કોઠો બોજન સમયે ક્ષુદ્રપ્રધાન હોય છે બોજનના મધ્યકાળે કોઠો પિત્તપ્રધાન હોય છે અને બોજનના અંતિમ ભાગમાં કોઠો વાતપ્રધાન હોય છે તેથી બોજન ઓછું વધુ પચવાના કારણે રાત પિત્ત અને રાત્રી વ્યાધિ પોતાના અમયમાં બહુ પીડા કર છે જ્યારે બીજા સમયે ઓછી પીડા છે કે બીજું પીડા કરના નથી અર્થાત્ વાઈકુ દ્રવ્ય પચ્યા પછી નાણે વધારે છે પિત્તન દ્રવ્ય પચતી વખતે પિત્તવર્ધ ચાય છે અને ક્ષુદ્ર મગ્ગ દ્રવ્ય ખાધા પછી એ દ્રવ્યના પરિપાક પૂર્વે ક્ષુદ્રતા સધિને વધારી દે છે

(વાયુશ્લેષ સૂત્ર સ્થાનમાં અધ્યાય પ્રથમના ૨૧૦ આશ્રમામાં ત્રયોદશારાત્રિયુક્તાના તત્ત્વમધ્યાદિકા ક્ષમાદ એટલે લાગ મગ્ગનાની જોવા)

કફપિત્તાનિલા પૂર્વમધ્યાત્તેષુ વ્યવસ્થિતા ।

દેહાદોરાત્રિવયસા સધિષ્વપિ કફાનિલૌ ॥૩૧॥

અર્થ — કફપિત્તાનિલા દેહાદોરાત્રિવયસા પૂર્વમધ્યાત્તેષુ વ્યવસ્થિતા ।
સધિષ્વપિ કફાનિલૌ ॥૩૧॥

અર્થ — ક્ષુદ્ર પિત્ત તથા વાયુ શરીર (૧) મ ગત્રિ અને વરના આદિ મધ્ય અને અત્ત લાગમાં વધાઈને પ્રમગ્ગ હોય છે સધિવિભાગમાં ક્ષુદ્ર અને વાયુ પ્રમગ્ગ ગહે છે (૭)

વિવરણ — શરીરનો આક્રિલાગ મસ્તકથી હૃદય સુધીનો ગણાય છે અને એ લાગમાં ક્ષુદ્ર પ્રમગ્ગપણે રહે છે શરીરનો મધ્યલાગ હૃદયથી નાભિ સુધી (ફજામ્બો) ગણાય છે અને તે લાગમાં પિત્ત પ્રધાનપણ રહે છે તથા નાભિથી ટીચેના લાગમાં (શરીરનો અંતિમ ભાગ છે તેમાં) વાયુ પ્રમગ્ગપણે રહે છે એવી જ રીતે દિવસની સરવાતમાં ક્ષુદ્ર મધ્યભાગમાં પિત્ત અને અંતિમ ભાગમાં વાયુ પ્રમગ્ગપણે રહે છે રાત્રિમાં પણ સરવાતમાં ક્ષુદ્ર મધ્યમાં પિત્ત અને અંતિમમધ્યમાં વાત પ્રમગ્ગ હોય છે સધિમાં વધે તથા વાયુ પ્રમગ્ગ હોય છે અર્થાત્ પ્રથમ મધિકાગમાં ક્ષુદ્ર અને બીજા સધિકાગમાં વાયુ પ્રમગ્ગ હોય છે

(અપરુદ્ધ)

ગુજરાત-કચ્છ-કાઠિયાવાડ પ્રાન્તીય ૮ મુ વૈદ્યસમેલન

અબાગ (કચ્છ)

તા ૩, ૪ ૫ ડિસેમ્બર ૧૯૭૬

૧ સમેલનનું પ્રમુખસ્થાન શ્રીમાન વૈદ્યગ ૮ ઉમરગાલ ૨ મોતીગમ અવલ- (અમ તા)
અમત્વવાચરવનિએ ગોલા યુ હતું

૩ તથા મહાપાપગિષ ૧ યો ત્વાનો નિવન થયેને માયન મહાપાપગિષ —આ
પરિપદનું પ્રમુખસ્થાન-ગ ૨૧ ગાજ્જ હોગ્ગ હનમ પ્રાણાનાય (મુગ્ગ) સ્ત્રી ૧૨વા
કૃપા શાંતી હતી

૩ નિવાન ચિત્તા મહાપાપગિષ —આ પગિષ નું પ્રમુખસ્થાન શ્રીમાન વૈદ્યગ
સુ ગ્ધાન ધાયાલાલ જોશીએ (મહાગુજરાત આયુર્વેદી કાને ૮ નિયાના પ્રેક્ષક
સાહેબ) સ્ત્રીકારેલું

૪ દ્રવ્ય ગુણ મહાપાપગિષ—આ પગિષના પ્રમુખસ્થાને વૈદ્યગ શ્રી રમણિયાત
જોશીના દેવે હતો

સ્વાગત મમિતિના પ્રમુખ શ્રીમાન વૈદ્યગ વિશ્વનાથ મિથાગમ પતિ હતા

વનસ્પતિ રમાયન ખનિજ આદિનું એ પ્રદર્શન યોજવામા આવેનું જેના પ્રમુખ
પૂ જયકૃષ્ણભાર્ગના અતે વામી શ્રી ગોકુળામ ખીમગ હતો

ઉદ્ઘાટનની ક્રિયા—અમેનનું ઉદ્ઘાટન ત્યા વનસ્પતિ પ્ર યનનું ઉદ્ઘાટન ગવવા
માટે સ્વાગતકારીશ્રી મમિતીએ કાચ મ્ચ ૧૭ લગતા ગાલકુટમના નનીરાના શુભગ્ને
તયા કોઈ મુખ્ય અધિપત્રીના હસ્તે યાવ તે માટે પ્રવામ શ્રી ગી છે

નિ

વનસ્પતિ વિશ્વનાથ વૈદ્ય

પ્રધાન મત્રી

૨૧ કા મમિતિ અબાગ-૧ હ

૨૬ મુ નિ ભા આયુર્વેદ મહાસમેલન

૨૬ મા નિ ભા આયુર્વેદ મહાસમેલનનું અધિવેશન જોધપુરમા ઈ મ ૧૯૭૮ ના
ડિસેમ્બરની તા ૧૯-૨ -૨૧ તારીખોમા છે જેના આગનાખ્ય ૧ જાગક ૧ ત્રૈલોક્યપાખ્યા
પં ઉદયચન્દ્ર અને સ્વાગત પ્રધાનમત્રી શાહ ગોવંદનલાલ માનગની સહીથી નિમત્રણપત્રો
પણ રેનવે આની યોગ્ય મુસનાઓ સાથે મળી ગયા છે

નમેલનનો કાર્યક્રમ તા ૧૯ મી

સવારના ૮ થી ૧૧
બપોરના નણથી

રાત્રે આઠથી
મનારના આઠથી

બપોરે એમથી

રાત્રે આઠથી

સવારે આઠ બન્ને

સવાર નવ બન્ને
મધ્યાહ્ન મારથી

તા ૨૦ મી

તા ૨૨ મી

સગ્ધસ
મહામંમેલન ઉત્તમ
ધરાવ ના
ઉદ્ઘાટન
સ્વામતાશ્વક્ષુન્ ભાષણ
સ શ
સભાપતિ પરિચય
સભાપતિનું ભાષણ
વિષય નિર્ણયન મમિતિનું સમન
વિવન નિર્વાચિનીની બેઠક

સ્વાસ્થ્યરક્ષામલાયા પરિષદ અધ્યક્ષ
૧ લક્ષ્મીપતિ બી એ એમ બી
સી એમ બિપમતન મહાસ
મહાસમેનનોત્સવ
ધરાવના
ઠરાવો

રીજ ભાષણો
વિપચિ સામભાષા પરિષદ અધ્યક્ષ-
રાજવદ ૫ મી કિશોરીદત્ત ૭
જાન્યો કાનપુર
વિષયનિર્વાચિનીની બેઠક

આતુરરક્ષાસભાયા પરિષદ અધ્યક્ષ-
મરિગ ૮ મની દ્ર લાનદાસ યુમ એમ
એ એમ બી કા રતીય ક રકતા
સ્થાપિ રાગીએનું નિદાન
અધ્યાપક સમેનન
પ્રશ્નરવદ ૧૧
અધ્યક્ષ પરિચય
અધ્યક્ષ ભાષણ
ઠરાવો
ઉપાધિ વિતરણ
મહામ લ-નિદાપીદનો રિપોર્ટ
ધન્યવાદપત્ર

સિદ્ધભોધજ મણિમાલા

[અનુસારાન જુલા અક ૭ પાન ૨૨૪ થી ચાલુ]

તૃતીયા ગુપ્ત

રિપુ હૃદય મિત્વા નચ્ચાત પ્ર હાન્તુ ।

જૂનૂપરિ હરિઝયણ યન્તુ સ્પસ્તિવૃન્તુ ॥ ૧

સિદ્ધનુ ૨૫ થા જુ પરી દિ જુ પિણીની હાતી નખવડે ચીંગી નાખી લખન ન હા તુ
પગિત્રાણુ મનાર શ્રી નૃમિ નતાર અમારુ - નાણુ મેર

ઉત્તિષ્ઠેદગદ પ્રમાતસમયે ર નર્થમનાયુષા

દૃષ્ટા દપણરત્નવિન્નમુરમિલ્લગ્ધેષ દ યાદિજ્ઞાન ।

સ્મૃત્વા કિં ચ હરિં દર ગણપતિં દેવી રવિં શ્રીગુરુ

નાવા વૃદ્ધજનાસ્તત સુગ્ધતયા ગૌચ વિન્નયા વૃત્તી ॥ ૨

આયુષ્યની ક્ષા માટે હમેશા જાત નમા વહેલા ઠંડુ જોઈએ ઉગીને પણ રત્નો
બીજુ ગાર કુનની માગા મ વૈદ્ય દહીં વગેરેને જોવા પછી વિપ્લુ શિવ ગણપતિ દેવી
અથ શ્રી શુરુવે વગેરેનુ સમજુ ગુ પછી વૃદ્ધજનોને નમસ્કાર ગવા અને ત્યાગ પછી
ગૌચક્રિયા વગેરે પરી લેવુ

[મન આધુરે લખ્યા પછી ચોના શુભાપ્ય જ્ઞાપ્યા પછી ચિત્તિમામા પ્રવૃત્ત
ચનાર વૈદ્યનુ મુખ્ય માય ધાતુમામ્ય ડગાનુ અર્થાત્ સ્વાસ્થ્ય વગીરવા માટે પ્રયત્ન લીન ગેરુ
જોઈએ અગક વિમાનમા તુ હે કે વૃદ્ધ કાચપ્રાપ્ત કારણ મિષ્ટ્ કરણ પુનર્મેષન કાય ચાનિ
ધાતુવૈષમ્યમ્ કાર્ય ધાતુસામ્યમ્ કાચપ્ર સુગાસતિ ક્ત્યાન્તિ । વધનું મત્તવ્ય નિરોગી માણસોની
સ્વાસ્થ્યગદ્ધા અને રા ળિઓની આધિમાથી મુખ્તિ-પ્રાપ્તિ-આ મે છે વ્યાપિમાથી મુખ્તિ નાખી
માટે આ પ્રથમા આગમ બણ દેવામા આગનાર છે પરંતુ તે પડેના સ્વાસ્થ્ય ગદ્ધા માટે
પ્રત્યેક અમ્તિએ સવારથી ઉગીને ગન સુધીમા તુ ગુ જોઈમે તેની શ આત વિ આ
તુચ્છથી મે છે આધુરે મે છે કે — દિનચર્ચા નિગાચના ક્રતુચયા ગચાન્તિમા । જાચરન
પુણ્ય સ્વસ્થ સદાતિષ્ઠિત નાચય ॥ અર્થાત્ જે પુરુષ હમેશા સ્વચિત્તોએ નિરોગી નિચર્યા
ગતિચર્યા સત્તુચર્યાનુ બગાડ પાનન રે છે તે દમેચા નિરોગી જ રહ છે અને સ્વસ્થનુ
લક્ષણ પણ સુતને કેટલું સુગ આપ્યુ હે સમન્વેપ સમાનિચ સમવાતુમલ્લિન । પ્રવચાત્મ
દ્વિયમના સ્વસ્થ ક્ત્યનિષીવત ॥ જેના વાત કિત અને મ્ક એ ત્રણ પો એાહાવતા નહિ
પણુ સમાન હોય જેની ધાતુએ (ગમ ગમ મામ અસ્થિ મે મળ વ શુક્ર) પણ સમાન
હોય જેની મનક્રિયા પણ સમાન હોય જેનો આત્મા નમ્ર હોય હિયો અને હિયોનો

અધિષ્ઠાતા એવું મન પણ પ્રમન થાય—તેને પ્રસ્થ—તદુગ્રસ્ત—કહેવામાં આવે છે આત્મા ઇન્દ્રિયો અને મનની તદુગ્રસ્તતા વિશુદ્ધ હોય તો સિવાય મેલણી શકે જ નહિ અર્થાત્ શારીરિક મનસિક અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓની ખીલવણી મિલાવ આયુ આરોગ્ય પ્રાપ્ત રી શકાય જ નહિ આરોગ્ય એટલે આરોગ્ય દેવતા છે એ દેવતા પણ તપશ્ચર્યાથી પ્રમન થાય છે દિનચર્યા વગેરેના પાલનમાં આહ્યુદ્યત વખતે ઉપાસ કરવામાં મનુષ્યને પોતાની ઇન્દ્રિયો ઉપર કાબુ મેળવવો પડે છે વાસુદાયનો નિમિત્ત બને પડે છે પરંતુ એકાદ વખત અમૂક ટેવો પડી જાય છે પછી તે ટેવો આગળ ઉપર ચાલે છે અથવા ઘડવામાં મદદગાર થાય છે]

ગુદાદિગૌચ વલ્કાતિત્ત્વરણ પવિત્રમાયુધ્યમોદિ મે યમ્ ।

પર પદસ્થાલનમભિવચન પનાર્તિરજ્ય ગમદ્દલપ્રત્નમ ॥ ૩ ॥

ગુદા ઉપરથી વગેરેની રાત્રિ બલ અને મનિત વધાવનાર છે એથી શરીરની પવિત્રતા જળવાય છે આયુષ્ય લગાય છે અને સુદિન્ય છે આ પ્રશાનન (દાથપગ પ્રશાનન મિલા તે) આખોનું તેજ વધાવનાર છે પગના રોગોને અટકાવનાર છે નમને હરનાર છે અને શક્તિપ્રેર છે

અવાધય દત્તપલાનિ મન્યેપ્રસિદ્ધ કાષ્ઠોદ્વવદત્તપાવનમ્ ।

તદાશ્વચૈરસ્યમલાન્તિમાજન સ્વચ્ચરગાન્વલ્કલ્લુલ્લવરણમ્ ॥ ૪ ॥

આવળ કપ્પણ વડ તો પડે બોનસરી બેઠે ઇત્યાદિ પ્રસિદ્ધ દાતણ દાતના પેદાને કૃષ્ણપુ પૂળે ન થાય એવી રીતે હમેશા મગ્નુ જોઈએ તાલબી મોની વિગમતા મુખની દુર્ગંધ અને મન વગેરે સાફ થઈ જાય છે દાતબી દાત રસગ્રા ગાદ અને લણ રહે છે

દિક્કાશિર ર્જર્ણમુખા ચતોર્ગાષ્ઠર્ધરિત ધ્રાતિ નવ પરાતે

લિમોદ તૃણામન કામલિને કદાપિ કાય ન દિ દત્તશૌચમ્ ॥ ૫ ॥

હડગી આવતી હોય માથાનું કાનનું કે મોતું કોઈ દરદ હોય અદ્ય હોય ઉલગી થતી હોય અડદીયો વા (પ્રેસીઅન પેરેલીસીમ) થયો હોય ખૂન થાક લાગ્યો હોય નવો તાવ આવ્યો હોય મોહ તૃષ્ણા મ અને ખામીયા જે પીડાતો હોય—તે બધાએ દાતણ કરવું જોઈએ નહિ

કુર્વાત ગણ્ટૂપમયો હિમેન જલેન તત્સ્યા મુસ્તુદિકામિ ।

મુસ્તોષ્ણનીરેણ તુ દત્તજાઢ્ય કણ્ટૂકફારોચમલ્પ્રહારિ ॥ ૬ ॥

હડા પાણીથી કોગળા ગ્વાથી મુખની શુદ્ધિ થાય છે રહેજ કકોલા પાણીથી કોગળા કરવાથી દાતની જ તો મુખની કફ અરુચિ અને દાતનો મલ સાફ થાય છે

૧ દત્તા વૃથ તે બનેન રૂતિ દત્તપવનમ અથાત્ મેનાથી દાતો પવિત્ર અથવા ૨૫ ૭ થાય છે તે દત્તપવન અર્થાત્ દાતણ દિનચર્યા તાત વિષયોની વિષાદ ચર્ચા માટે વાનકોને માટે દિનચર્યા (પ્રસ્થાન કાર્યાવય) નામનું પુસ્તક જોઈ જવા બધામણ કર છુ બા ।

પિડિકા નીલિકા યજ્ઞ રક્તપિત્ત નિબહણમ્ ।

શીતેન પયસા કાર્યં મુસપ્રક્ષાલન તત ॥ ૭ ॥

તાણુ કર્યા પછી હડા પાણીથી મ્હે ધોવુ મુખપ્રક્ષાલનથી મુખ ઉપરની ફેરલીઓ કાઢા આઠા વ્યગ રક્તપિત્ત વગેરે શાત થાય છે

તે સયુતા હિ દિવપાટવેન મવતિ નરુપ રચયત્વનરશ્યમ્ ।

સૌવીરસન વરમજ્જન સ્યાત્તતો દેશો સૂત્ત્મવિલોકને સ્ત ॥ ૮ ॥

જે મનુષ્ય હમેશા નરુપ (નાકમા તેનના ટીપા મૂનવવા તે)નું સેવન કરે છે તેની ઇન્દ્રિયો ખૂબ જ આરી ગિતિમા મ્હે છે હમેશા આખમા સુમ્હે આજનાથી આખની શક્તિ વધ છે અને સુદ્રમમા સુદ્રમ વસ્તુઓ તે જોઈ શકે એવી તેજસ્વી દષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે

સમુક્તગાઝાગરિતો વરાત્ત ગ્રાત સગા તો ન સમાવસ્તત્ ।

ગિરોરુદ્દત્તમશ્રુનસ્વાનિ મત્તગત્રાન્નિદૃતેન તુ જાતુ લુચ્ચત ॥ ૯ ॥

ખાનને તુગ્ત અથવા જમના માણમે જગશ્ચુ થું હોય તેને જગથી પીડાના મનુષ્યે થાકેલા માણસે ઉલ્લી થઈ હોય એ માણસે—અજન આખમા અજનનું નહિ માયાના વાળ લીધું નથી સાત સાત વિશે વપાનના આને દી સુટવા જોઈએ નહિ

કેશાદિસર્ત્તનમસ્તિ વચમાસુ પ્રમાપુષ્ટિપવિત્રતાદૃત્ ।

પ્રસાધિની કેશરજોમલૌષયુકાદિ સહારવિત્રિ પ્રવીણા ॥ ૧૦ ॥

માથાના વાળ તેમજ લીમૂળના વાળ જગેરો નિર્મિત આવના એ વચ છે—વખાણવા યોગ્ય છે આયુષ્ય પ્રભા પુષ્ટિ અને પવિત્રતા સાધના છે

મસડી માથાનો કચરા અથવા મલ લીખ જુ જગેરેના નાશ કરામા વ્રવીણુ છે

કાલિત્તમજ્જલપરાક્રમપુષ્ઠ દીઘજીવિત્ત ધનપ્રદમાહુ ।

પાપદપદલન પવિરુપ દેવણ પિશુનમાસ્યમલસ્ય ॥ ૧૧ ॥

પંજીમા મુખ જોવુ એ મતિ મગલ પગક્રમ પુષ્ટિ દીવજીવન અને ધનપ્ર છે મ્હે ઉપરનો મલ તથા પાપ ૫ વગેરે મુખ ઉપરના લાવોને પશુ તે દરના છે

સામથ્યં લુપ્તા વિમત્તનુતા દોષપતિર્ગાન્તા ।

યાયામાદુષ્પનાયતે વદ કુન્ત તત્સંચિના યાઘય ।

મુક્ત પચત આશુ ગઠતિ જરા મેદ ક્ષણશ્ચીયતે

સ પ્રોક્ત શિશિર હિતોઽયસમયે સ ચો વલ્મ્યાર્ધન ॥ ૧૨ ॥

વ્યાનામના સેવનથી સામથ્ય લુપ્તા (spring like body) વિલક્ષ ગાત્રત્વ દોષોનો નાશ, સુખ માસ પેડીઓ વગેરે પ્રાપ્ત થાય ૮ વ્યાયામ સંવકાને રોગો જ્યાથી ઉત્પ ન થાય ૨ તેમને તો ખારાનું જલદી પચી જાય છે ૫૩૫૫૫ દૂર ભાગે છે અને જોત

જોતામા મન્યરથીનો ક્ષય થઈ જાય છે વ્યાયામ રે નસુ વગ્તા નિશ્ચિ સ્તુમા વિશેષ
પથ્ય છે બીજી નસુમા વ્યાયામ બનથી અર્પનાઈ લેવો જોઈએ

મુક્ત્યાન્ રત્તરત ક્ષયકાસી રત્તપિત મદશોષવલોસી ।

ત મનજહત્ નર્યતિ સય કુક્ષર હરિરિય પ્રતિકપન્ ॥ ૧૩ ॥

આપને તુલ્ય અને ગમેગ ૧૭ી વ્યાયામ પ્રવાધી તેમજ ક્ષય ખાસી રજાપિત
સોજો અને કફના ગરીગો માટે ૧૭ી સાધામ ૧ ૧ છે આ રોગાગાઓ વ્યાયામ કરે
તે જ નહી નાશ પામે છે મિદ્ધ જનમ હાથીને બચી મારી નાખે છે ત્યમ

અધ્યક્ષ શ્રમપરનાપહો વિધેય તેન સ્યુ વલ્લટતા પ્રમા પ્રમાવા ।

સ્વાદુદ્ધત્તનમપિ કાતિકારિ જ્વમાલસ્ય ક્રુકમતિપુપ્ત્તા પિનટિ ॥ ૧૪ ॥

અધ્યય (માનીમ) શ્રમ અને વાયુને તરનાર છે અધ્યયના સેવનથી બન અગતી
હતા ગરીરની નિ અને પ્રજાન—પધે છે ઉત્તન પપ્ત્ કાતિમારી છે રુક્ષ છે અને
આગસ ૩ અને અતિશય સ્થૂનતાન રે નાગ છે

સ્નાન પ્રમા જનયતિ ક્ષિપતિ શ્યાપ્તિ ક્રુદ્ધ વિજ્ઞતિ તનોતિ વલપ્રમોદો ।

ઉષ્ણેસ્તદેવ સન્ધિરાગજત્ત દઢ કાપ્ય પુન ગિરસિ પ યસુદ્ધોરવામ ॥ ૧૫ ॥

નિત્ય સ્નાન પ્રવાધી રોગોની કાનિ ૧૧ છે કાપની પી । નાશ પામે છે કફ
(મુજની)નો નાશ કર છે અને ૧૧ તથા આન ને આપે છે હાસકીના ઉપના બોગમા
હમેશા ગરમ પાણીયા / સ્નાન રુ પે પદ્ય છે પરતુ માથા ઉપર કાનુ પાણી જ
નાખવુ એમ અમે બીએ છીએ

સ્નાન વેરડક્ષિરુતિ કર્ણગદડતિસાર ડ્યાટોપધોનસ મહત્પ્રમતો ન પથ્યમ્ ।

દેહસ્ય માર્જનમનન્તરભવ કુર્યા સ્નાનસ્ય તત્તુમુલમાથ વિમાવિભાવિ ॥ ૧૬ ॥

તાવમા આખની વે નામા નના રાગમા અતિમારમા પેદના આ રામા સજે
ખમમા અને વાયુ ૧ રોગ વોરેમા સ્નાન રુ હિતાનહ નથી આ રોગમા સ્નાનને બ લે
કપડાનો કો પાણીમા બોળા તેના વડે દોન તુલી નાખવુ સ્નાન પછી દેહ માજન કરવુ
હિતાનહ છે

કૌશય વસન વિચિત્રમરણ સક્લેષ્મવાતાપદમ્

કાપાય લઘુ પિત્તજિ મતિમત સ્યાન્ગ્રીષ્મકાન્ વરમ્ ।

નોષ્ણ ૧૨ હિમ ગુમ સિત્તર કાપ્ય યશસ્ય ભવ-

ટાપુધ્ય ધનદ્ પ્રમાન્જનન ત્યય ચ રુચ્ય નવમ્ ॥ ૧૭ ॥

ચિત્રચિત્ર લાન ગતુ રેલમી વજ્ર કફ અને વાતને હનના છે સુગધી રોગોના
ક્યાથથી રોગો માનસિક પિત્તને હનના ૧ બુદ્ધિવદ છે અને ગ્રીષ્મ નસુમા આ વસ
પહેગુ અતિ હિતાવદ છે અતિ સહે વજ્ર ગરમ કે કડુ ન હોવાને કીધે હમેશ પહેરવા

૧ હિદિ સ્થાન સ્થિતા વાયુ યન્ વસ્ત્ર પ્રવથેત । યાયમ કુવતો જતો તદ વસાયસ્ય
લક્ષણમ્ ॥ સુશુત

યોગ છે યશ વધાનાર કે આયુષ્ય છે તદ્દન નવુ રત્ન ધનને—૧૬મીને—આપનાર છે આમડીને હિત ૭ અને રાચ છે

દાહમૃદ્ધન તૃપાથમકાળ્ ત્વગદાનપનયત્યનુલેપ ।

પુષ્પધારણમનઙ્ગવિસારિ કાતિકારિ તુરિતગ્રહતારિ ॥ ૧૮ ॥

ચ ન રંગેના લેખે ૧૬ મઝા તૃપા ૧મ ખુજલી ચામડી ૥ રંગે રંગેને દૂર રે છે હમેશા મુગધી આં સુન્દર પ્રલેખી માળા લાની પહેગવાથી તે કામોત્તજ છે કાતિ આપનાર છે દુષ્ટ રાતે મા ના છે

સૌભાગ્ય સતોપવિચાયકાનિ તુનીતિ દુ ત્વમનિર્દેશાનિ ।

ત્રિગિચ્છપાપનયકારણાન ક્ષમપ્રમાનાનિ વિભૂષણાનિ ॥ ૧૯ ॥

ત્રિગમેલી અને મુનપુના હમેશા આભૂષણ પાડના ગે સાબામ અને મનોધો વધાનાર છે પત્રિતનાનુ દોતમ છે અને દુષ્ટ સ્વપ્નો રંગેનો મહા કનાર છે ગરીમાધ અને પાપનો ત્વ કનાર છે લેખ છે

સ્વેદદેવાર્ચન પુસામલ્ની ફલિધારણમ્ ।

આયુષ્ય પુત્રપૌત્રાન્તિજ સિદ્ધિકર પરમ્ ॥ ૨૦ ॥

સ્વેદનતાનુ પૂજન અનલ્પી અને નિનુ નિનાપુ રના છે આયુષ્ય લાગનાર છે પુત્ર પૌત્ર રંગે ઉત્તરેતર પરમ મધુદિ આપનાર છે

સત્પાદુકારોદ્ધણમાચ ય મહાનમ માત્રતુમથ પ્રગન્ઢત્ ।

શ્રીપાદુકારોદ્ધણમદ્વિપ્ર પીટાવહાર દુત્ત નન્દાયિ દમ્ ॥ ૨૧ ॥

રમેકામા જમના જતી વળતે પગમા લાખાની પામડીઓ પહેગવી જોડે આ પાદુકારોદ્ધણ પગની પીડાને રસનાર છે તે દરે જાળવે પાંચી છે

લઙ્કક દુગ્ધ ત્થિ પર્યટ મક્તપૂરી કમાર સૂપર્વટકા ચટુકાદિમા યાન ।

સ્વાદેશ્ચાર્ચિ તત્ત શુચિરદ્વિતીય સ ગ્રાધય યદિ મન્ત્રિપુષ્પા તુભુ ના ॥ ૨૨ ॥

સ્વાસ્થ્યરક્ષા માટે હમેશા લાડુ દૂધ હોં પાપડ લાત પૂરી કસાર માળ વડી વડા વગેરે બોલપ થો અવાગનાર યથારુચિ—રુચિ અનુસાર—પવિત્ર ચઢને એકાતમાં મેળીને ખાવા જોઈએ જો સારી શૂણ હોય તો બોજન ॥ વખાણ પાડ કરવા જોઈએ યોહો । આ રમેષ ખરખર અદ્વિતીય

પ્લાલવજ્ઞ મંદિર પૂગચૂળ પરિષ્કૃતમ્ ।

નાગવહ્નીદલ સ્વાદે મુગસોરમ્ય દૈનવ ॥ ૨૩ ॥

નાગરેનુ પાન થા નુ ॥ મોપારી રેનથી લરિંગ ગાસડપૂર રંગે મુગધિ પાથો નાળીને જ થાયાદ મુખસારજન માટે ખાડુ દિતાવડ છે

સરોષ્ણ તામ્બૂલ મુલ ત્રિસતા ન તુલ્યદત્ત
સપિત્તાસૃગ્ધુદ્ધિ સ્મરમપવન વાહજનનમ્ ।

વરાસૃક્પિત્તાર્તિ મયવિપમદ શ્વાસ નયન

અથામૃર્ડાશાપ પ્રમૃતિપુ ન શક્ત તદુદિતમ્ ॥ ૨૪ ॥

તામ્બૂલ મગ ઉણુ મુખવિરસતાને નગ્નનાગ વસ્તુ અને મૂત્રને દષ્ટુનાર છે અને
પિત્ત રૂપ વિપ, મ શ્વાસ આખની વેત્ના મુર્ડા શાપ વગેરે રોગોમા પશ્ય નથી—
અર્થાત્ તે નહિ ખાતુ જોમ્મએ

કપાય તામ્બૂલીદલમન્ફમુષ્ણ વનનુન

દ્વિમ રક્ષ પૂગ તુરમન્ફ પિત્તશમનમ્ ।

સિત ચૂળ લેપ્માનિલજયિ તથાષ્ણ સ્વદિરજા

ગ્લસામૃક્ પિત્તત્રિમિ ગરલકુષ્ઠાસ્ય ગાઢત્ ॥ ૨૫ ॥

નાગરવેયનુ પાન— પાન અમુકા મૂત્રો નાશ મનાગ ઉણુ અને વાતધ્ન છે
સાપારી— ડી પુરી રક્ષ વશ્ન અને પિત્ત શાત કરનાર છે
મુત્રો—મૂત્ર અને વાતને છતનાગ અને ઉણુ છે એથી મૂત્ર રક્તપિત્ત કૃમિ કૃત્રિમ
વિપ કુષ્ઠ મ્હોના રોગો વગેરેને દગ્નાર છે

તમાલી રુશ્વત્તોળાળ્લા વાતિ આત્તિરો સરા ।

નાગવલ્લીત્ત સાર્થિ ગસ્તા વાનકપામનામ્ ॥ ૨૬ ॥

[તમાલીનો અથ તો તામ્રની તો કાનની નરુપાન્ય વગેરે ગ્રામા આવેલો છે
અહિ જો અથ લેવો તે મમ નતો નથી નાશવન ॥ પાન માથે લેવાથી વાતકક પ્રકૃતિ
વાશાએ માટે દિતમ્ છે તેમ તેતુ છે એટલે પાનથી કાઠ બિન્ન યોગ લાગે છે]
તમાલી રુમ તીક્ષ્ણ ઉણુ ઉનદી અને શ્રમને કરનાર અનેસર છે વાતકક નફનિવાગ
માટે તે દિતમ્ છે

સ્મૃત્યાયુરોત્તો વન્સપ્તશોમા પ્રમોદ વર્ષદિવવાટવાચૈ ।

દધાતિ દેહાગયમાન્ સમરતાનાહાર આહાય મહાગુણૌષ્ઠ ॥ ૨૭ ॥

ઉત્તમ આહારથી સ્મૃતિ આયુષ્ય ઓજા બલ સર્વ દેહની કાતિ આનંદ વધુ
ઈદ્રિયપાટવ વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે ૧ દેહના સમસ્ત અવયવો પણ અન્નથી જ બધાય છે

કૃવા મોજનમુત્તમ શતપદ ગત્યા તતા વિદ્યર

સ્થવા કાવ્યકથાકુતૂહલસાન્ સ્મૃવા વયસ્યૈ સમમ્ ।

સુવા મિચિદતીવ ગુદસલિલ પીત્રા મ્પગેહાદિક

દૃષ્ટા સત્તનમાચરદય મલો સગ પરાદ્રો પુન ॥ ૨૮ ॥

ઉત્તમ ભોજન જમ્યા પછી સૌ પગના ધીમે ધીમે ચાલુ પછી પધારીમા (ડાંગા પડખે) સૂઈ ગઈને અથવા આસનપર બેસીને માથે ધ્યાન અને જુલોનોત્પાદક ચર્ચા વગેરેનું મિત્રોસહિત સ્વપાન કરવું પછી રહેજ સમજાવું પછી હડીને શુદ્ધ જન પીને ઘરનું કામગાજ જોવું પાછના પહોરે ઝાડે ફરવા જવું

નાયાનિ કાર્યાણિ કદાપિ કુર્યાન્ સજાતવેગ પુરુષો હિતાર્થા ।

સમોરથેજ્ઞો વલતો-યથા સ્યુન્ત ગદા-પ્રાણાવિષાતવીરા ॥ ૨૯ ॥

પોતાના હિતની ઝનઝા રાખનાર નરો-વ્યક્તિએ ઝાડા પેમાળની હાજત થઈ હોય તો તે પૂરી પાડી આખા મિલાય બીજુ કંઈ નહીં ન કરવું જોઈએ જો વેગ ધાગ્યું કરશે તો પ્રાણનો નાશ આગ લાગ્યો રાજા ઉપ ન થશે

અર્ચનીપ રચિર મરુતકફજયિ પ્રીત્ત રત્નો વારણ

પાદનાણધૃતિ પદો મુખમરી રચ્યા સત્યા પ્રદા ।

છત્ર મજ્જભાતપાન્દિદ્ગ્ગ શ્રીદ હિમ્વન નર

સદળ્લસ્ય મહામયપ્રણુદવસ્ત્ત્વપ્રદ ધારણમ્ ॥ ૩૦ ॥

માથાપર પાછડી (ટોપી કે ટોટા પશુ આવી રોકે) પડેરવી એ શોભારૂપ છે વાત અને કંઈને જીતનારી છે ધૂળનું નિનાગણુ મરનાર છે ધગરખા (જોડા) પહેરના પગ માટે સુખકારી છે આખોતે હિતમાં છે અને આશુચપ્ર છે હત્રી ધાગ્યું ફરવા તે તાપ વગેરેથી રક્ષણ આપનાર છે હડીને હળનાર છે હડનારણ મહાભયનું નિનાગણુ મરનાર છે અને પતા આખડતા આપણને બચાવનાર છે અર્થાત્ રેખાંશ છે

મરુતિત્ત શ્લેષ્મપ્રશમનિપુણા માતિ શિવિકા

તનોત્યાયુ પુદ્ધિ શ્રિયમનિલપિત્તે દ્વિપપતિ ।

મરુતિત્તથાત્ત પ્રદમમિત્તમદ કફહર

વલિદાના ગન્ત તરલ્લતુરગારોહણમપિ ॥ ૩૧ ॥

પાવખીમા બેસી મુસાફરી મરની એ નાયુ પિત્ત અને નમની શાંતિ કરનાર છે હાથી પગ મુસાફરી કરવી એથી શરીર પુષ્ટ થાય છે આયુષ્ય લાભે છે લક્ષ્મી પ્ર છે અને વાતપિત્તને શાંત કરનાર છે ખૂન પાણી ૧૦ ઘોડાપગ સ્વારી કરવી એ વાતપિત્તને શાંત કરનાર છે ખૂન મે તે હઠનાર છે ઝંઝે હઠનાર છે નરવાન મનુષ્યો માટે આ સ્વારી હિતકર છે

મ્તેષ્વચ્ચત્તમ ચથાન્નિ વર સરહ ચાન મુલ્હી

સમિત્રે સહ રાજમાર્ગમરણો યાયામન પ્રાતચે ।

પર્યસ્તન શનેથમઠ્ઠિતિ સુનો નાનાપદાર્થાન્ પુન

સાય સ્વીયનિક્તને દયિતયા દૃષ્ટ પર મોદતામ્ ॥ ૩૨ ॥

ઉપરોક્ત વાહનોમાથી કોઈપણ વાહન પર યથાગુણિ મિત્રો ગાયે આગેહણુ કરી રાજમાર્ગ ઉપર ગનની ખુશાની માટે ફરવા જવું ત્યાં વિવિધ ગતના રમ્ય પદાર્થો અથવા

સૃષ્ટિસૌ દર્શાવે છે તે ગત પડે પોતાના ધરે પાછા ફરી અપુનાદિ માથે બેમી આનંદ ગ્વે।

(ઇતિ દિનચર્યા)

સાયતન લષ્ટશન સમાપ્ય પિપ પય શકરયા સમેતમ ।

શ્યામામથો ક રગતા વિધાય પરાશૃંગ નુચકૃચૌ ગયીન ॥ ૩૧ ॥

ગત હરકો મોગ ખાવા પડી સામ્ર નાખેલુ દુધ પીલુ પછી પોતાની બાર્યા માથે તેના ઉચ્ચ રતનો માથે આલિંગ । ૭ સૂપ જલુ

મૃશ્મ્યાઽનિલદા સ્વપિત્તશનનો રત્ના સદા વૃહણી

સ્વદા દોષહરા સદાગતિ મતિ શ્રીફાલ્ગુની ભવેત ।

માસત્વશુધિરપ્રસાદચનન નિન્ન પ્રમોદગ્રન્થમ

વૃષ્ય વાતરૂપધ્રમપ્રલયટ્વ સ્વાહન તૂમહે ॥ ૩૪ ॥

જમીન ઉપર પયારી કરી તેમા મૂક જલુ એ વાયુ કરનાર છે રક્તપિત્ત શાન કરનાર છે રુધ છે પક્ષ્મ ઉપર ચપન શરીરનુ રહણ કરનાર છે વાતાદિ દાયોને હરનાર છે ખાટલી ઉપર સૂત્રાથી તે વાયુ રનાર છે પગચાળી કરાજવી એ માસ આમડી લોહી શુદ્ધિ વગેરેને વધારનાર છે નિ । અને હા આપનાર છે વૃષ્ય છે વાત ૫ અને યમનો નાશ કરનાર છે

માધૂર ચામરચવેત્રજનાઠટ્ટત વસો થમઠમરદાગતિરુત્તમાઽસ્તિ ।

પ્રસ્થેદ મૂર્જનપરિશ્રમતપદ્મત્રી સિન્નધા ત્રિદોષદલિનો દૃત્યગમાઽપિ ॥ ૩૫ ॥

મેરપિંછના પખાથી સમરીથી નેત ના કે લાડના પખાથી કે વસ્ત્રના પખાથી મદમદ પવન ખાવા એ ઉત્તમ છે આની ગીને પવન ખાવા એ રહે મૂર્ડા પશ્ચિમ તૃપા વગેરેને હરનાર છે સિન્ન ધ છે ત્રિદોષને હરનાર છે અને મનને આન આપનાર છે

(ઇતિચર્યા)

મર્પતિ ચક્ષ્મિશ્ચયન્નોપગાતયો નિલસ્ય પિત્તસ્ય કફસ્ય સનતમ ।

વટ્કિત સદ્ગણિષુ સન્નમાઢકે મિષ્ણપુરીણા ક્તુપટ્કમાત્રયયા ॥ ૩૬ ॥

સૂપના લિન લિન ગણિઓના મંદમજ્જથી ૫ ઋતુઓ થાય છે આ ૭ ઋતુઓમા વાત પિત્ત અને મૂત્રનો હમેશા ચલ ઝડપ અને શાંતિ થાય છે —

કેટલ	૪૫	પ્રકેસ્ય	શાંતિ
વાત	ગ્રીષ્મ	વર્ષા	શરદ
પિત્ત	વર્ષા	શરદ	રેમત
કફ	શિશિર	વર્ષા	ગ્રીષ્મ

(અપૂર્વ)

આ માસિકના ગ્રાહકો અને લેખકોને સૂચના

(૧) આજીવન જીવનસાનુ કે અધિકારી કે ની આયુર્વે વિનાશકી ૨૨ મુ ૧૧ રા. થાર ૬ નના થના ગ્રાહકો ને લના યના પના મ ઓ થી મો નો તો તેમને અ ઓ ને ને ન ન મળશે

(૨) નની અધવચથી ગ્રાહ થનાગને પા નની રાડઆતથી જ ગ્રાહ થએલા મળી ની ને અ નુ મારી મા થી ને થા મળે મા ની આપનામા આન કે

(૩) ગ્રાહના મા મળનામા અનુ ૧ હેય કે ૧૯૫૫ હેય તેમણે ૬૩ કે ૧ નેનુ મ નામુ તરત મો ના માપવુ જોઈ ૧ મેગવ ન ન નવ આ માતમા ગ્રાહ ની સુ લનાથી અ રાજ આનને તા મરીથી તે અ નુ પોગેજી કીલકને શિગ રહેશે માટે મળનામુ પ્રેરે તથા ૧ હેય હેય તો ૧ નેનુ મળનામુ તરત મો ની આયવુ

(૪) ગ્રાહ થવા મ થ કે અ મેગવના મયધ મરગો પત્રનવતાર વ્યવસ્થાપે “આયુર્વે વિગ્નાત” આતિય મુદલાવય, થયખડ અમ ના, એ મળનામે ના

(૫) આ માસિકના લેખકોએ પોતાના નમા ૧ માસિ મા આવતા લેખો મયધ મા મા નવતાર તનાને મળનામે વા

(૬) ગ્રાહ નારજોગીઓ માટે રાઈ નના યમા માન ૧-૮- મળનામા આન ૬

(૭) આ માસિ મા ળપાતા લેખો માટે ન ન નખના લે કી જના ૧ ૩

(૮) મા માસિ ના લેખોને અને જુ યમા કુટિ ન નમ લી ની નનીતિ (policy) ને મ થ નથા

!! ખાસ લાલ !!

આયુર્વે વિગ્નાતની ૧૯/૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯-૯૦-૯૧-૯૨-૯૩-
-/ એમ નની લુદી લુની નગ માલેલી નાન કા ૧-૮-૦ થી મળશે

લખો

પાન નની ના ના માટે જુ નર્મગીન સુ મ /

આન નની અ ન માટે અનધાપ-આયુર્વે વિગ્નાત

કે આતિય મુદલાવય, રાનખ-અમ ના

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સમજવા

ચોગ્ય આયુર્વેદનો અમુલ્ય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

દમજી જી હાગ પડેલો આ મુન્ય ગ્રંથ આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીએ તેમ જ
દૈધીએ અવશ્ય સમજવા ચોગ્ય જ જાગરકે શારીર પ્રત્યક્ષ જાન જ વૈદ્ય વિદ્યાના માથો
પાયો છે મ મ વિગળ ગણનાથમન મગરાતી પ્રેમ એ એન પ્રેમ પ્રેમ કૃત મગ્રુત
પ્રત્યક્ષ શારીરના પહેલા તથા બીજા ભાગનો । જાનકૃષ્ણ અમગ્રુત પાદ પ્રમ બી બી
એમ એમજો રેલો આ જોધિતરધિન ૧૮૭૫ના ગુજરાતી ભાષામાં આ વિષય
આ પહેલુ જ પુત છે

પા ૧ પૃષ્ઠાના ૭ મેા પાનાના અગિયાર પુનઃકની મિત માત્ર ૨ ૮ - -

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓને ગુરુત્ર પ્રમાણુપત મતાવવાથી ૩ માત્રમા મગશ

પ્રકાશકો

વેદ જાદનજી ત્રિમ્મજી આચાર્ય
તથા

વેદ જુગતરામ શાસ્ત્રપ્રસાદ
કાન્યાદેવી મુબઈ

મગવાના ઠેાળા

૧ પ્રમશકો પાસેથી
૨ અડ દાર્મસીના મુમ્ય એજ ઠેા પાસેથી
૩ ગુજરાત આયુર્વેદિક દાર્મસીની મુમ્ય
તથા સાન્ય એદિસોમાથી

૪૩૧ ના મળવની લાયઝેરીઓ માટે મળુ નએલ

વૈદક મિદ્ધાન્તોને તુલનાત્મક દષ્ટિથી તથા
અનુભવની દષ્ટિથી ચર્ચનાર વૈદક માનિક

આયુર્વેદ-વિજ્ઞાન

પૃષ્ઠ ૧ તત્ત્વે ચુક્ત મેષવ્ય ચદાસાચાય કલ્પતઃ ૧૫૭ ઓપ્ટોમ
અ ૬-૧૦ સ ચેત્ર મિષ્ણા શ્રેષ્ઠો મરોગ્યા ચ પ્રમોચયેત્ ॥ ૧૬ ૯

તરી અને પ્ર ૧૨૫

દુગાનક કેવળગમ ગામ્ત્રી

અ નર્મગ્યુદી-૧ ૪મ લીં ૦ ત ૩ધી

૦ મયા ૧૧ ૧૩ મુખા-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદીય દનાઓની માફક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મળવનું ગામ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને જુ કાર્મગી
તરફથી પ્રકટ થતા આ માનિક દાનાજ મળશે

અનુક્રમણિકા

નિવય

પૃષ્ઠ

૧	કલામવાસી શાસ્ત્રમા ઝહુ ભાષના છવનની અપરેખા	૨૫૭
૨	ગૂલ જોડે હરિત મેડિમીન મનામ મૂલ સુનર્ણ રમત માનિની	૬૪
૪	વક્રાન્ય	૨૬૭
૫	આયુધવધની	૨૭૨
૬	વૈદ્ય ઝરિ ગાડગધ	૨૭૫
૭	સિદ્ધભેદજ મણિમાના	૮૧
૮	વત્મનાભાષિ વગ	૨૮૬
૧	વૈદ્ય રિતે પોતિત દિ	૨૯૧
૧	આરોગ્ય પંચ	૧૩
૧૧	મમાલોચના બિરાભાગલી ૧૧ ૬ અ ૧-૨ અ ૧૧/૧૫	૧૬
૧	જોડપુત્ર મુનિ જા આયુવ મતમમેન	૭
૧	સિદ્ધભેદ ૧ મણિમાના	૩૧

— નિનતિ —

આ મામિ ની આ અનુક્રમણિકા જોઈને વાચને જાત્રી થઈ કે આ મામિ આપણા
૧૬ સામના નાનકયા માટે કેવું કામ રી ગયું છે આ મામિ ની આ ૨ મુ વા
વાલ છે રાગમાનથી જ આ મામિ મા આવા ને આરા જ નો આ ૧ ૧ ૨ ૧ ના
ગતની નાવરેરી ૧ માટે આ મામિ મળુરુ મુ છે અમને આશા છે કે મની
વિદ્યાના પ્રયાગમા જ દરાનો ઉત્તર મમામેનો છે એમ મમ ૨ વાચ આ મામિ ના
માત્ર ૧ રધારાની કે જે રોતાના ગાનના લાવરેરીઓ દ્વારા પણ આ મામિ નું સાચન
આ ને ૧૧ ગણિત ગમે

ડુર્ગારાં કે ગાના
તરી

રાજવૈદ્ય શાકરપ્રભાદ જી બટૈય

મ ૧૧૧૮ પોષ]

[અવસાન ૧૧

મા ૧૯૧૩

आयुर्वेद विज्ञान

नमा ब्रह्मपजापत्यभिवलभिद्धवन्तरिसुश्रुत-
भरद्वाजपुनर्वस्त्रगिवश्चरत्प्रभृ य

पृष्ठ- २२ अ]

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૯

7 + 24

કેલામવાસી ગાંધીપ્રસાદ ઝડુભટ્ટજીના

જીવનની અદ્યપરેખા

વિ સે ૧૯૮૧ના માગસીતી અમામ એટલે ઈ મ ૧૮૪ ના મનેવાગીની
 ૧૨મા તારીખે તથા વિમતી દુકા મા ગી બોગવી પ્રાન મળે તગલગ મા ૧ થા તારી
 ૧૯૮૧ ૧૨મમા મુદુન એ કૈનામવામ મોં અને મમિયાવા ૧૮૧૧ ૧૨ની
 ૫૫નો એક ઉત્તમ વૈદ્ય બોરી

* ૧૬ પ્રમા ન જો ન મ મ ૧૯૧૮ના પોરમા થો દનો એમત એમના દેદ
પરી ૧૦ ત્યારે એમની હિમ પગભગ ૬ ૭૮ ૧૧ (૭૮ ૧૧ ૫ ૧ થયામા યા ૧
૧૨૦૦૦ એકાદના)ની કતી અંગેને વર્ષ ૧૯૧૮ના જનમનમ મા શ્રી ૧૦ પ્રમા ન જો
૧૧ મ દસ ત્યારે એમના પિતા જ ન ૭ તમનજ ના મદાગત વિભાગમના ૧૨૧૬
૧૮૦૦ અંગે પોતાના અપ્રતીમ વૈદ્ય નાનથી મદાઆરાધ્ય નાગે પ્રતિષ્ઠા મેળવી પૂર્યા હતા

પ વન્તિ ૫ અને મદાભાનુ ૫૬ તોમ્બુમે પ્રાપ્ત મનાઝ ૪૨ બ હના મુગમા
આયુવે ની ૫૨૫ । એમના પવન્તેમા આ પાચ પેગીથી હતી અનમન ૪ ન છ
ના પવન્તેમા નીગ કાત્તળ વલો રે પુતાજ તથા વૈષ્ણો મેષ ધધાઓ આવ રેના કેવડ
વૈષ નો ૧૬ થી ૩ વો એવી પ્રથા એમના મુગમા પેગ પેથી ૪૨ બ છએ જ ન મી
૪ બ ના છ । ૬૩૪ મુક ૮ બ નેકે મુગત મામુના નથા આગમનુ ખના
અખાગી હતા પણ એતા પુત્ર ગોવધન બે નો કાશીએ જ ને વિગર વિષા મેગવથી અને
વ તા ૩ મ થો પોનારો સાચવા ઘટે મને કિત રેના એવા પુ । ૩ ૮ અને એમ મી
પ્રાપ્ત કે ગોવધન બ થી એમના મુગમા મુગત વિધાનો જે વા મો દિવસ તે ૪ ન ૮
નથા એમના બાઝિઓના વખત નુધી સત લો હતો અને એ મજાની મો મીરાગી
પાખામા મદમત મદા મદાપાખાપ ૧૫ ૪૨ વાપ મારેશ મા મમૂત વિધાનાનન

१. ३२ बहलना १२ लेनी दरील नरा ३२ बहलना नरि भाटे लुजा ३२
नर-पु नरिभिल नरिभिल

એમના કુટુંબે અથવા એમના કુટુંબે જે ગા માં સુખ ત મિત્રાવા મ કૃત મ નસ્યનાની દૃષ્ટિએ શિષ્ય બેસે

તેમ સંસ્કૃત વિદ્યા અને વૈદ્ય માર્ગે જ પ્રત્યા ન હતા પૂરબોને પચિત્ત હતા તમ / મન્ય માથ પછુ તેઓ જૂતા મ મધ તો એમના ૧૧ મિ ન બ - ગમ મ ના મનાગત સુખન જમના રાગરેલ હતા

કે જ પ્રત્યા બ હતા જ મ પડેરા થઈ મનિને જ એમના દા ૧ મિ ન બ હતા વર્ગવામ થો પછુ મિ ન બ હતા વખતમા એમના કુટુંબી આશિક માત્રમા તથા પ્રતિ દામા, જમનગમના બીજા પ્રતો ૧ કુટુંબો માથ મ ખામણીમા રૂપી ઉન્નતિ રૂત હતા અને એનો નાબ જ પ્રત્યા બ હતા ઉત્તરે મ થો હતો

શરૂ પ્રત્યા બ હતા ૧ મ પગી મે વા એટલ મનત ૧૮ મા જ બ એ જમનગમમા સસાગાની મ્થાપના મરી મિત્રાવાડ યુગ માત્રા જ નદિ રાજ હું જવા મું તના મુધી મુળાધ ઈનામમા એ પગેની મમ્થા હતી એ મ થાની થાપના મ્થા પછી એની ઠેવી રીતે ઉ નતિ થાર એ જ બ હતા જનન એક લખ્ય હતુ અને એ કા સુધી એમણે પોતાના કુટુંબને મગાગા માથે ઓનપ્રોત કરી દીધુ હતુ એમના જનની બીજી મમ્થાઓમા વનાતિની ઉત્તિ અને જમનગ શરેમ્તી ઉન્નતિ એ ને મ્થાન મોટુ હતુ ૨

જુ બદલની દૃષ્ટિ નાગરિક હતી એ એમના જનન્યનિમા પદ્ય મ્થાન ૧ અ ૧ એમણે હેના કરેના મામ્થાક વાતાવનણુ પછિાએ શ પ્રમા બ - જમનગ ના એ રત્નરૂપ નામિ થરા હતા

શરૂ પ્રસાદ બ હતા ઉત્તર પાલ્લ એના પિતા જુહુ બ હની વી નદિ હતી એ ઉપ જામા કનુ હ માકી એમના તાગપપુ મ મધી મધ વિગતો મળતી નથી એમના વખતે એમના સૌથી નાના કા વિમ્થનાથ મિ ન હની ઉમ કૃત આમ વાની હતી અને એમના પાચે માકાઓ તથા હજુ તેના લગ નદિ થરા હોર તે કષ્ટો માર હેતા હોનાથી કુટું ૧ મિગાગ હતુ અને એ પગીના આમ શ વર દ મીઆન મધા મમ્થો પ છી ગરેના હોવાથી તેમ / તેઓને પ્ર વ થોરી હોવાથી કુટું ૧ એથી પપુ મોટુ થયુ હશે પછુ ૧૭ તરફથી જુહુ બદલના ભાઈઓએ વૈદ્ય તરીકે નહારમામ જવાન આ મમ્થામા જ મર મ્થુ હતુ અને ધીમે ધીમે એ વધતા રમશાગાની શાખાઓનો કેવી રીતે પ્રસા થયો તેનો ઇતિહાસ જુહુ બ હતા અરિત્રમા છ પરતુ આ ગેતે ભાઈઓ એ બડા ગામ જવા માડનાથી ધરમા માણુમેની સજ્જા ઓછી થઈ તજ એમ માનવાનુ નથી કા છુ બદલએ પોતાના ભાણેજને વગેરેને પોતાને ત્યા રાખી પોતાની પદ્ધતિ (લાઈન) મા

૧ મિ વધે / વાસવાસી યરવા મહામહોપાધ્યાય હાથીબઈ હરિશ કરમાઈ શાસ્ત્રી એ શરૂ શાહ શાસ્ત્રીને ગુરુભાઈ હોવાથી મારામાઈ પદ અણુતા તેઓ સંસ્કૃતના સમથ પતિ હતા એ બે વિદ્વાનોમા વવારે વિદ્વાન માત્ર તે હું ન કરી શકુ પણ સરસ સંસ્કૃત મ મે લખવાની શક્તિ શરૂવાવ શાસ્ત્રીની થઈ

૨ જુઓ જુહુ બદલ જનન ચરિત્ર ૧ ૧૬૪ થી ૧૭૧ તા ૫ ૧ ૨ થી ૧૪

કેવલપો નિશ્ચયે નિવાસી તથા જ નહીં તેવા માયાદત્તા બાધઓમાંથી જેઓ ગદગદ જતા નેમો પાણુ કુટુંબો મોટાને જામનગરમાં જ રેતા અને સ ૧૯૩૩ ના નાના જામનગરની હતો. ગાનિયા ૫૪ ૨૭વાક કુમો ઝડુભટ્ટના કુટુંબ માથે મેં કુટુંબ ગેરે તેવા દત્તા

આવા કુટુંબ મેળામાં ગામના ઉછેર પોતે પાત ન અપાવ એ ગ્વાભારિક તાગ કે પણુ મારક પ્રમા માઇના મગીના પોણુમાં કે ઉછર્યા માર્ક દગ્ગત આવી તેમ એમ જણાવુ નથી કહુ બ એ આયુર્વેદિક દૃષ્ટિથી આરોગ્ય અંગે આયુર નધારે એવી આ. િંદી પ્રભાનિધ કરના પાત કડી નીધી હતી અંગે એ વખતે એ રમા દા પ્રમા નાની માથે ૧૧ આગળ પાછા ઉઠેના વજાણનાં ગી મને એ પદનિના તાબ મરો હતો કે નમણુ એમ મેં ૧૧ પેના કુન ના અને કદ રેના એ બાળે પોતાની િંદી નધામાં મધ પ્રમા માઇના પત્ની અવતી બાની નિ ઉધમાંથી ઉઠાડેને પણુ દન પાતા મેન મ પુ જુગ નાગળીમાર મું નુ વળી મેળા કદ મેળામાં રેવાથી પળ મને અમુક તનની કેવલની મો મેન ક બ માનનાં કતા વિદ્યાની આવ રતાં ક બ કતા પ્યાનમાં પુરૂપી હતી

૧. પ્રમા બ કની ગામળીની વિવેચનગતી નથી પણ એ વખતના ગામળ પ્રમાથે આ મેં ૧૧ એમને જોપવીત આપ્યુ તેમ અને તે પડી એમણ મામા રણુ ની ગુલાતી મીખવરા મારજ પોતા ૧૨ ના શકરનાં તેજાબાઇ પામે શુકાતી ગિાપુ લીધુ નિવાતો અબવ કે અંગે પડી મદામળે પાપાય ૧ રનાં માતશ્વ પાય મગ્ગત લીધતા શકનાં શાઓને મલ ૧ ૨૮ થા ૧૯૩૩માં જામનગર ના ક મ ની પાપામાં મગ્ગતો અબામ તવરા ૧૨માં દત્તા એ ક ન કતા નાથનિમા મોપુ બ ૨ શકરસા બ એ અ મામા ૧ એમની પાસે મત્ગત નબા દત્તા અને ૧/૨ ની આખરમાં શકનાં ગાઓની મો નીમા નિમારુંક થતા જે વિદ્યાથીઓ મા િ ગમ દગ તમા શકનાં ન પણુ ગમ દત્તા મેને મોરો બહુરા દેના એમ મો એ વખત એમુ મીએ ૨૫ પત મો ની નાળો વખત થા િંદોર એમનાથી ૨ નિ લીશ ૧૨ એકુ ન દોનુ એ વખતના ની પ્રશ્નો િંદોરે નેઓ પણુ નાની ઉમ ૫ પસાતા આ અમને માથે વગો બા પણુ ક બ કએ ૨૬ ૧૧ રો દત્તા નેઓએ મૂળ કુરા પેના જામનગર પારી ૭ કેવલ ની નેઓ ૧વતા ને નાધવા ૧૨ મું દુ

૫૫ ૧ ની બાગ ઉપાતા ઉપાતા તથા વેવ મા પિનાની પામેથી બ્યવદાઝ નાન મેજાતા તથા એમને મારગ મદાય તા તા પણુ કરાવ િગ અબામ અમ વખત મુધી ૧૨ પ્રમા નાદઅ સાન ૧ મો દત્તા મેને નમન ના રેવનાં શાઓ પાન અપાગ ૧ નોમા એમ મા એ રા ૨૪ નુ પણુ મલ ૧૯ ૪ મા મલ વાની ઉમ ના મ ૧૧ પ્રાપા ૨ પ્રેમગ ૨ મ કત બજારવા માગે વાની નોધ મ ૧ ૨ે

તેતા શક પ્રમા બ હો. અન્યાય પણ મોઘ મત્તની ઉમ્મર ૧૫ થઈ ગયા હમ પ્રેમ માનવામા વાધો નથી

શસ્ત્રમા બ હના કુઠમા પાચ હ પેત્રીયો સ કૃત વિદ્યાનો સારા પિત્ર ચા ૧૧ આનનો હતો એ ઉપર મુલુ જ ઠ અને ને કે શક્યનાન માટેય કે એમની પેડીના દર્શન શાસ્ત્રી શ્રવણ શાસ્ત્રી વગેરે પેડે શાસ્ત્રીવગમા આવે એવો ન્યા છાત્રિ શાસ્ત્રોના અ નામ નહિ પણ જડુન હ આપિયા બાહ્યો મન્દુન વાચી સમગ્ર શકે એવા કુલ્પન હતા તાર એ બાહ્યોના પુત્રો મન્દુન ની તેઓને મરફત બહાવવાની વાળી હ ઠા હતા એમ અપવા મિવાન મોટે ભાગે મન્દુત ગાન વગર કે અપ સન્દુત ગાનની પુત્ર નહને વેદકમા પ ના હતા એમની દા ના કે નહકના પ્રશ્નો । વૈદ્યોમા માતા સ કૃતન ચો આયુર્વેદનુ ઉત્તમ ગાન ધાવનાર એક સ્વગત યુવાન પ્રભાગક અને એમની પત્નીની પેત્રીમા એક સ્વગત અમૃતનાન પ્રાપ્તક ૧ છી જ યા

શક્યપ્રમા બહુના મમનપ્રક રતો ઓમાથી ડોઈ ૧૦ અગ્રેજ બહુવા માડા હતા પણ એમને અગ્રેજ ગાનો નામ મિનકન મળો ન હતો એમના પત્રી મ વા જ મેના બાગડોથી અગ્રેજ ગાનની એ કુટુંબા શરૂઆત થમ ચોક્કસ તારીખ નથી મળતી પણ એ વખતના રિવાજ પ્રમાણે શક્યપ્રમા બહુના નાની ઉમ્મરે બદ તો ૧૧-૧૨ વની ઉમ્મરે હમ યા દશે તેઓ પડનીવાર પારાશરગોત્રી પ્રજાશ ૨ ૭૬૧ બાહ્યની પુત્રી મરુવતીને પરણ્યા હતા આ માન બહો ૧ હતા એટલું જ નહિ પણ એના નાતામહ પામેથી વે ૧ તના સ ૧ પામેના એમ માબન્યુ છે સ ૧૬૪૬ ના એક પત્રમા એમને રિવાજ બહુ નમે છે કે નીચે નમેના સ્તાકોના અથ ચિ. શસ્ત્ર પ્રસા ના વ ને સબળાવતે અને તે તમારે જાતે જાતે બરો ૧૨ હ યમા દમી જાત તે પેત્રે મબળાવવા * (પત્રી પાચ સ્ત્રોકો લખીને ઉમેવુ છે કે) આ સ્તાકોનો ના ૧૨ અવ મમ પેત્રવીને કહેવુ કે મગામા કુટુંબા પ્રમા સાતિમા આકોર્ગાપાકોસીમા નોકર્યાકમા જમ મપ હાય તેમ માત્ર તમે મધી વાતે સમગ્ર છે નિદાન ઠા બહોના પે તો પણ મારા મનમા જે આ યુ તે તમા ૧ બવાને વાગતે લખ્યુ છે એમ મારી તરફથી વળી કહેજો

સરગૃતી નેને બહુનો આ ઉપેશ કેવી સમ રીતે પોતાના વર્તનમા ઉતારી હતો એ તો એમના વખતના સમાસ રાધીઓએ જોવુ હતુ મ અની રેનેને એ પુત્ર ની જુગત મિમાધ અને મે પુત્રીઓ યા હતા અને એ ત્રણ સતાનેને મુકીને સ ૧૮૫૨ મા એમણે પત્રોક્વાસ પ્ર્યો અને મ ૧૮૫૨ મા કેમવૃત્તિના કર્તી કેમવનાન દર્શિમની પુત્રી સાથે એમના બીજવાગના લમ યયા આ લમ મો રીમા જડુ બહુએ આખા કુટુંબને એકઠુ કરીને કયા હતા આ પત્નીથી એમને ૧૫ રત થઈ નહોતી અને સ ૧૮૬૧ મા એનો પણ મરગવામ થયો એ પત્રી પોતાની નામગજ છતા સબધીઓના દમા છુથી સ ૧૮૬૪ મા જમનગગના ન રામ રીનાધગી પુત્રી ચદ્રપ્રમા સાથે રીજ વારનુ લમ થયુ આ પત્નીનું સ ૧૮૭ મા સુવાત્ર મા મળ્યુ થયુ અને એવુ બાગક પણ એકાદ વર્તનુ આયુષ્ય બોગવી માની પા વા મયુ

સ્કૂલ ઓફ ઈન્ડિઅન મેડીસીન, મદ્રાસ

સુ હિટ્વના તારાપુ ના નામો । એક ની સાતએ મરો હતો યાત્રામાં ધમની ધાર્મિક ઊત્તિદામ્ભી ગિ પ થાપવની તથા મમજની દષ્ટિ મે મળુ નેવાનુ હતું । જુદે ઉત્તર તિદ્ધ ના નિબધા આમ ને સાચિશામ મરિતો ધણુ છ મનાક મરિ શ પામે ચાનુ આનક રા ૧૪વી ૭ મોટા તીથેમા લીજળી નાછુ ટેવી આનનિધ મગવ । સામાજ ના પશુ મરિ તમારો ધેમી મરિ ૭ ૧૪૧ તીનામા મેલક દષ્ટિએ પશુ ૧૫૫ નેવા નજવાનું મરે , તીથ થાનો । ૧૪૫ માત્રાત્મવામા ૭ ડોના મધાતા પાત્રીના ન્વાનપાનની બજાજન ને પુપ્તની પ્રમાણી માથે કોઇ રોગની પણ માણી મલનિત ને નદિ અને દેવ નારોના ને ૧૪૫થા ૫ । દેવેકની નાછુ ધમશામાઓ વારેનો ન્વરથા મરે ૭ તથાની આરોગ્યના અરિ મરીઓ જમીને આ ૭ ને ૫૪ રોગમ લુ દિત ૧૪૭ । અરાની ૫ મનો વિચા એ રેલ નો વિવર ૭ અને નિ પનિ નેવા તીથગ્ગનમા કપિત (૧૪૫)ના ૧૪૫આની ૭ ૧૪૫નાની બ મ્યા નેરામા આરે છે તેો એ તીથ નેવા યાત્રાગુઓ પામદો ૫ ૫ અપારી । પામે તો ૭ ૧૪૫ એ ૧૪૫ ૧૪ ઝોના મે બ્યથ રોગ નધારે ન નાર એ રીને ૧૪૫ ૧૪૫નો નેવા થાન વિચર કરે તો રેલ નો એ મોગે પ્રત દેવ દાન આગળજક ઉમેરો દાન ૪ થાન આ શિશામા નજ નામ તો આ જમાનામા એને નાનુ ન્વાન જ પ્રાપ્ત દાર પાલ એવા ૧૪૫ ૧૪ નો આરા ના પશુ ૧૪ થાનની આ ૬ ૧૪ ૬ આગળી ૧૪૫૧૪ મરિ આ ૧૪૫ ને ૧૪ અરિતો સાગ્રને અગે મારે મામમા મે વિચર નેવાનુ થયુઓ તેનો નામ નજને ૭ મ ૧૪૫ની મ્કુન ઓફ ઈન્ડિઅન મેડીસીન નામની નાગત નમિદ મ થાન એક આગે મારીને ૭ ૧૪ ૧૪ અરનાકન રી આઓ તેની નોધ ક વાની ૭

મ ૧૪૫ની આયુર્વેદિ ગિ ૧૪૫ની આ મ થાની ગ્થાપના પાછાતો હનિ ૧૪ આયુર્વેદના આયુર્વેદિ પ્રનિવામમા મ તા ૧૪ મોને ગિતિ ૭ મ ૧૪ નરથમે નીમયી કમિગેના મ નો તરીકે ૭ ૧૪ નિનામ મરિઅ કરેતા ૧૪ ૭ નો આયુર્વેદનો મરિ મો ૧૪ તના ૧ માધન ૭ એ ૧૪ ન ૧૪૫એ ૫ ૧૪ મ ૧૪ આ ૧૪૫ ૭ ૧૪૫ મેડીસીન ની દાપ ૧૪ કરી આ ૭ ૧૪ નિનામમુનિ । મોતાન જ એ ૧૪૫ પ્રી સીપાન ની ૧૪ એ પ્રી સીપાનની પ્રગળના ન્વરથા મરિ આ ૧૪૫ને પા ૧૪૫એ આ ૧૪ ૧૪૫ એ ૧૪૫ નાગ વિ ૧૪ ૧૪૫ એ ૧૪૫ ૭ ૧૪૫ ૧૪૫ ના અચથી ૧૪૫ ૧૪૫નો અત્રા ૧ ૧૪૫ પિરાનુ ના ૧૪ ૧૪૫ રીગ તરીક આ ૧૪૫ ૧૪૫ ૭ ૧૪૫ પાચમ વિશ્રામી આ ૭ ૧૪૫થી એ ૧૪ ૧૪૫ વિશ્રામીઓ મરે વિશ્રા ૧૪ ૧૪૫ ૭ આ ૧૪૫ અગ્ર ૧ ૧૪૫નિધ માધનોધી યકન ઓપરેગન થીએ ૭ અને મ ૧૪૫ ગાગા (૧૪૫)મન નેનો નો મરીકન મેત્ર ૧૪ ૧૪૫વાલી ૭ ૧૪૫ આ ૧૪ ૧૪ ૧૪૫ના મ ૧૪૫ની મો ૧૪ ન હતી એ તો ન ૧૪ નેનુ આયુર્વેદિ ગિ ૧૪ માથ પુનાની મરે ૧ ૧૪૫ નીઓના

૧ ૧૪૫ ન ૧૪૫ ન મે ૧૪૫ ને પ્રદિસર અને દેખા ૧૪ આ ૧૪૫ દવા તે ૧ ૧૪૫ના માન ૧ થી ૧૪૫ નેન તમે થ ૧ ૧૪૫ મેવાનો વિષા ૭ ૧૪૫ ૭ ૧૪૫ સાધન મળી ૧ ૧૪૫ ને ૧૪૫ આ મોધન મરિતો ૧૪ ૧૪૫ ૧૪૫ આ ૧૪૫ ૧૪૫

કી સીતાન ચારે ર વિનાશ મળીને રગભગ મે ખાખના ર ન સાથે જોડેન ૭ સીતાનખા
 ૭ આવડી મોગી મચ્છાને પો ર મળો વજેગેની મ મ મરે નથી આદા એ પ્રિયા
 આથી ક જતા ૭ ૭ તે જોના ફેલી વણ ની આવડી મોગી તથા આખની આગી રીને
 રાખી મચ્છા મુગી ૭ નામખા તો નથી ન યુક્તપ્રાન્તમા તા મ દિન્કુ યુનિવર્સિટીના
 જે મચ્છાને તાની મ મ ત થી મોગી માન્ડ મગે ૭ તે રે આથી નાની ૭ જા ૭
 ૭ ન તાની મ મ્યાન મચ્છાએ જોઇ નથી

મફત એક જન્ડીઅન મેડીમનના રાખના ખામ તો એની , પીનાતોની તોય માટે
વાની ે આયુવ મિદ્ધ યુનાની અને પાણી એ માટે પૈષ્ઠ પદ્ધતિઓ આ
મધ્યાના અજ્ઞામક્રમમા અને એ ૧ પુથો એની , રીતાવ વગેરેની તો રનામા મધ્યન
, હાપીનાતોમા આયુવધિ યુનાની મિદ્ધ અને અન્નવૈદ્યને નમતો એરા ચાર અને
પાંચો સ્ત્રીઓએ એ રીતે પાચ સિવાગો ,

પ્રેમ પણ આપે પદતિનુ ઈષવાન / નાર અથવા દેશી બો વિદ્યા એ ગીત
ગાળીએ નો મે પદતિએનો મમનવર / સાથે રોગકલો એવે કો ૭ શીવાન
મનિ નો આગર / સ્વતા મા મમવર / ના મધારો કે એ નાકમ્મ દેવા લેદુ
એ મધ્યાનુ ગાત્રી અને વિગતવાર અવતાન / વરી મકો નથા પણ લેગુ તેયુ
માનસ્યુ તથા વિદ્યાયાં મારેની સાતચીતથી જાગુ તે હિય થા જે મમનવર ની
સાથ એ દુઃખ પોષ / એવો ગીત અને દેવો આ પણ એ પ્રોગ ૮

મગી ગીતે રોજ તે દિ નિન્ન મિન્ન પદ્ધતિઓના મન-વધ વા તા સામ્ય
ગીતે જ એ મન્દાના વિદ્યાથીઓની ન્યાયવાકિક આવરન તતા ઉપર વિગેર જ એ
મન્દામાથી નીમ્તેવા વિદ્યાથીઓ મગી થો તો તમાક ન હયો ગામડાઓમા
નાના ગેરેમા વૈદ્ય તીક નીમાર નો તમા કામ્ની માધાળ વત્ર આવમ્યમ્નામે ।
પરોલી વગ્ગી ગક એ તક અબ્બામકમ રામા ના આવુ ક મતના । ઔરધમાધ
રોગોની વા કી ગકે એનુજ ના પલુ માધાગળ રામાખ ગોની ર ચિ મા ક ।
ગક મુત્તારની પલ મબાગ નઈ રકે એવો વૈદ્ય-કન તૈપા - રાગો ઉપર ખારો
અરે આ વરના અબ્બામકમમા રાગો (Anabom) ના પ્રત્યક્તા નાન મારે
થા પલુ શન્નચિત્માનુ નાન પ્રમુનિતનુ નાન તથા ઔરધ માધ્ય રોગોનુ આનુ
નિમ્તિ નાનતા ર ગોખરનાનુ રોગ ત્યા આવુ ના હ । અબ્બામન ? તા આવ રથ ?
એ પ્રત્યક્તા નાનાપિ જ ખગી ગીતે પ્રેતોપથી ચારે આવુવ ર વનાગીનુ મિત્રાળ પ્રે
મ રામ્ની આ રન ઔરધ દુનીઅન મેીમીનના અબ્બામકમનુ રાખ ' મિદ્દો આવુ
વે મા જ મમાવે । રામા આવો છે

૧ ધો જી ઉપર અજામલમંત્રુ અથ ને ત્યાની ધીનાતના પોતનામા ૧૨
 ખાસ ૧ ખાસ તરિ નીઓની ઈ સિનાતમા પુવાર વખતે એ ૧૫૫૬ તરિ
 નાજર ૧ અને સુવાર ૫૬૧ મહ મેમ ધાર ને એનો દિવાર આગુવર કે મનાની
 ને ધાજુ ૨૧ ૧ની ધિને અનુમતિને ૨ વાગ્યા આને.

મદુકન તે મા તત્ત્વચિકિત્સા આધુનિક તિજ થાત પણ પત્રી થાત તેમજ નિર્ણય વગરનો ઉપયોગ થાત છે એમ અને સ્વાભાવિક આયુ

રોમનુ નિર્ણય નક્કી કરવા માટે મૂલવીના રમતપગીના વગેરે આધુનિક રીતિના પગીનાઓ સ્વાભાવિક છે પણ પછી ચિકિત્સામાં અતિ આવશ્યક તત્ત્વો એવા તર એતાપથીનો ઉપયોગ થાત તે માત્રી આયુર્વેદ મિદ્ધ કથનાની

૨૫૧ એમ તરીકેન મેડીકન ની દર્શનાત્મા વીડ ખાતના મદુકન વા મા વીડ ત્રીઓની દર્શનાત્મા અને આજીવ આયુર્વેદિક વો માત્રી એવાના વીડ પચમ માત્રના કે મિદ્ધના એમ ની થાત તત્ત્વપુ વો માત્રી નિર્ણય કવામાં તે આ નિર્ણય પછીનો ઉપયોગ થાત કથનાનીમાં કથનાની આયુર્વેદ મા આવશ્યક અને મિદ્ધમા મિદ્ધ ચિકિત્સા થાત કથનાની કે આયુર્વેદિક વિનાય નિર્ણય તત્ત્વવાનુ નથા અતરત અમા તે માધમાગની દષ્ટિથી પ્રયોગ કવામાં આવડ એ કથના તરીકે નીડ ઉપયોગ માથ તુલ્યના પ્રયોગ થાય છે એમ માન્યુ પણ મોટી વધાર નરીનતા તે પચમના કે મિદ્ધ વો માત્રી તર માધમા છ રીતે ને ત્રીડ કાર્ક આયુર્વેદિક મથામાં માત્રી થાત છે તે અને એવે એવા મોના પ્રયોગ થાત છે એ પ્રયોગો માટે ખાત માત્રીના નાના છે એ નાત્રી સુકિતે એ લર્ક રામ અને નીલ નગડના પાત વોરેની મા આત્રી શમય એતુ માધન ખાત માત્રી એવ રીતે થાત પ્રયોગ તેના કથના મન માત્રી ના મિદ્ધ દૈવકમાત્રી એને માટે ની મુદ્ધ રોકે તથા ધા મેડ પ્રવાદી માત્રી આયુર્વેદિક એતુ નાત્રી તે માત્રી છે અને એત્રી વડુ ઉચાત્રી એત્રી માત્રી તેવની થાત થાત એત્રી રોગના કીડ

ધાતો કે એવે નો પ્રયોગ તે અમે લેર્ક માત્રી નરિ ન કે એ પ્રયોગ પણ તમમમ હમેશા થાય છે પણ એમ પચમનો ની આત્રી માત્રી કક્ત ત્રીડી ત્રીડે એત્રીની તેન એત્રીને એત્રી ત મોળ થરેત્રી મેડી દત્રી એ ત્રીડ તેમ ખાત કી વાયુના ત્રીડો ઉપ આત્રી એવ થાત માત્રી વરેના મિદ્ધપ્રયોગ આ વોડમા હમેશા થાય છે

આત્રી સાથે ત્રીડો માત્રીના રાગા પણ એવા વિદ્યાધાઓને માત્રી માત્રી શીખવવા માટે તથા વોર્કોમા વાપ થાત માટે ત્રીડો ખાત રીતે મિદ્ધ ત્રીડો વામાં આવે છે

આ સગ્ધના આત્રીમાત્રી ત્રીડીનામ મત્રીની વિદ્યાતા અને એત્રી ન્યન થાત ત્રીડમા દેખાત્રી નિર્ણય રીતે અપાપકોના અમમમ ન્યાખ્યાનો વિદ્યાધીઓની અમમમ ત્રીડી વોર્કોમા વિદ્યાધીઓની ત્રીડી વગેરે માત્રી ત્રીડો આત્રી આધુનિક મેડીકન માત્રી થાત છે

પણ એવે એત્રી વકત્રી ત્રીડ આત્રી માત્રી અપાત્રી કેત્રીની દેત્રી વેદ ના આધુનિક ઇતિહાસમાં થાત્રી આત્રી માત્રી પાત્રી થત્રી નીકેત્રી ને એત્રી આત્રી એમ ત્રીડે એત્રીમાત્રી છે તે વેદો માત્રીમાત્રી એ પ્રસિદ્ધ થત્રી માત્રી એત્રી આત્રી એમ ના પાત્રીના માત્રીમાત્રી ના માત્રીમાત્રી તેમા એત્રી તેત્રી રતત્રી થત્રી કરી શકે છે

અર્શોન્નિકાર પ્રવિણ્વ્યયમ્ ।
 નારચ્ચથ પિત્તમન નિકાર
 ચાલિગ્રહ ગમ્યુતાસુ શસ્ત્ર ॥
 યોનીયુ ગૂલ પ્રવસનીમારૌ
 સસૂતિકા સામગ્ન નિહન્તિ ।
 અસૌ ઘૃહમાલિનિકાવસન્ત
 સુવળપૃથ વચિતો મુનીન્દ્રૈ ॥
 વસન્ત ઋતૌ સ્વળમાલી વસન્ત
 પ્રશન્તો હિત સજ્વર માનવાનામ્ ।
 પ્રભાત ત્રિનાન્ત વળાસાઘ્યુત્તો
 ઢિગુન્જાઽધ્વગ્ધાઽભિવનૈવ સત્ય ॥

આ પાઠથી અથા વ તનો પાઠ મે મેળ ૧૧ હતો અથાત્ નીચે આપો ૧૦ આ
પાઠ આપો મે નીચેના ૭—

ગુણ ૭ મે તો ૧૧

પ્રાપ્ત ૭ મે તો ૧૧

દિગ્ધન તો ૨૧ [૧૧ મે ૧૧ ધનિવર્તિનીના આપવ મનાવિદ્યાનનાની
 મેળવન ખની ૧૧ દિગ્ધન મે ના ૧૦ આ
 ૧ ૧૧ મે ૧૧ ૧ ૧૧ ૧૧ દિગ્ધન દિગ્ધન
 ખની ૧૧ દિગ્ધનો ૧ ૧૧ મે ૧૧ ના ૧૧ ૧૧]

મગી તો ૪

કુન્તુ ૧ તો ૧૧

ગોરોત્તમ તો ૧૧

નાગ ૭ મે તો ૧

૧૦ ૭ મે તો ૧૧

અમ્બ ૭ મે તો ૧૧ [અમ્બના ૨૫ ગુણ આપેન અમ્બ ૭ મે ૧૧ ૧૧]

૧૨ તો ૧૧

મોની તો ૨

પીપર તો ૧૧

અપર તો ૫૧

અર્થે માત્ર આ અગાઉ ની વીક રચા થયેલી છે - મેં નમિના પ્રેમ માતાજી
 કે જયપૂ તક જમતના કુન ગજગમા લેઆ કં તે પછુ ક તામ સ્વના મા ન
 ના નગ બન્ન નાખરાની ખિરાત કર ક ૧૬૨ના જિ માને નામવાની
 નનામયુ મ્મે જ મા ૧૭ ના પચનામા પચનુ મા ના કેનમિના જ વાપ ૫

સુવણની બ મ પૂ તી ન હતી એમે થોડી ન મને જાળીના મોનાના વ ખ રીના
 વૈદ્ય મોરવર શિવના મપથ ખાદ્યે મેભાના વ ખના ૧૫૧ નખા છે -

नवनीतमिनामुप्रयुक्तो वरखो हमववा हय भिणानि
 वितथ भयन्य प्रयोगा यन्ति तम शपथ सत्ताशिवम् ॥

માખણ ઉપરામ્ત પાઠ મુજબ ૧૧૧ તોના (૧૧૧ = તોનાનુ અ ૧ ૧૧૧ તોના)
 લીનુ જ માખણુ કેનુ લેવુ તે વિા બિન્ન નિન્ન મતો જ રો ૧ લાખ ના ૧૧ ૨ ૧૧મા
 નુમાસિની વમત (મરી તોના ૪ અપર તો ૧) ના પા મા ૧ તોનામા તોના માખણ
 લેવા મૂચ્યુ જ તો તે પ્રમાણે તો આ પાખા દવાર માખણુ નેવુ નજે એરી મિદ
 એ ૧ મણિના મુવણ રમત માનિનીના પાખ કલાજ સ્થાપવનાત વયામવ એવો
 પા જ કલ નો અર્થ માગમો નાય એવો ક વાના આવે તો તે ૧૮ તોનાના પા મા
 ૧ તોનો અને મે આની બા માખણ આવે નામ ના નો અથ ૪ તોના એવો ૧
 ૮ તોના નામે ૧ ૫ તુ મે તો ઉપરામ્ત પાઠ મ ૧૧ ૧૧૧ તોનો જ માખ્યુ નાખ્યુ

ત્વે નિજુ દના નાખવા ના ૧૫ ના રના દના કે જેતો વજ ન પા ગમત
 તેની વમતમાનની ઉતમ એમે મ પલા ૧ તળ મહિનાઓ મુરી છુરી નિજુના મ
 ના ૧૧૦ છુટારી ૧ખી ૧તી ૧ાખી યોગ લના ના ૧ધુ વમતમાનનીના પા મા દાનેસ્માન
 નો નિજુનો મ નાખવા મ્મે ૩ મિદબ ૧ મણિમાનાના પા મા વવનવતિ નિજુવાવક
 ૮૫ નિજુનો મ તમ ગણા તો ૪ નિજુના મ ૧૧ી જા ૧ ૬ વા ૬૭ ઉપત નવ ૩
 સ ૧ અ નાખવા નેઈએ ની તો મના નિ ને નેઈ રત્ન ૫ ૧ વધગ

તરી અને મ્મે તો પ્રથમથી જ નાખ્ય રના ૫ તુ ૧૭ નાખના ની
 એરી મુગધીની તીનતા અને ગ ગન્ને ૧ આવે જ

વૃક્તિવ્ય

આધુર્વે ની કે નીક ઉતમ નાવમા તુ આન પછ માતૃધુ મુવણુ વનત માનની
 તા ૫ આ મૃદત્સુવણુ વમતમાનનીનો પાઠ ચિરાનો ૭ દાવ અને તેના દેવાબય
 ૭૧ રોગોમા આ દવા થી ૧૫૧ મરન ૨ વામા આવે ૭ તો આ ૧૫ ૧૦૩ પંજિખો

૭ કુમો આધુર્વે વિજન ૧૦૩ ૧ ૧૦૩ ૮ ની વાતુમેવ મ વિગી

૧ ૨ ૫ વિરામ ૫ ૧૫૩૬૭

અક ૧ મ્માગિ દરિગ માનદ

૮ ૫નુ ૩ ૨ ૨૫ ૨૫૦ લાલ મુને

૧ ૨૫ પ્રાણાચાય નારાયણ ૧ દેવરા કર્મો આધુર્વે વિજન ૧૫ ૧૮૫ ૧૦૩ ૧૭
 ના લેખ જુના અ ૧ માસિકના પુસ્ત ૧૩ ૨૬મા ૨૫ અમૃતવાણ પ્રાણગ કર ૧ ૧૧૧ના તળ
 કુમો નયા ચા પુસ્તક ૧૨ અ ૧૧ જુએ

આવે કે, એવો મારો અનુભવ કે જગત રચનાની આ રાની શક્તિ આવીરૂઠન ક નીચે ઘોડાક કેમો આપના વીક પ ને -

કેસ નં ૧ મુજબ યુવકના પત્નીને હે ર્સ મગનાવ થાના તાન ૨૫ અશક્તિ નાથ પડ્યા અનિદ્રાન યુર આમો મી મી થકુ હતુ આ મન જ ક અો અમાપન નિવ ા હામો માટેન અને ૧૧ માં ની દવાઓ ના અને રખત ગમેત એપેતે આખા કુકુ મ માટે માંગે મ નથ રીક હી હતો આ મળી મા ગીતી સુવદાનીને બારે ચિના થર્સ પડી એ રખતે મુગલ ધા સ્મનાની મુગલિના ભરમા રો નતો કેત એપેતે ના જર્લ ગ એમ નદતો એપેતે તે ધા માર ના આ ના માગ રતો । અ તા તે મે નથ વખતએમી ગના અને તેમની માથ આરેન નીઓએ તેમને પકડી । ના ના આમ ૩ મી હતી તાન ૧૫મ માટે ૧ થી ૨ નીડતા રેતો ના મધુ કમ પાનો નો ગરી મે રથમ તેરેતુ તેા ક તા મુા જ નવાર્ ગએતુ નિતેજ દત વગત પણ ખા જ રી ગયુ હતુ અશક્તિ એપેલી મધી ની કે તેમનાથી પ મિનિ એ રી પણ ગકાતુ નાનિ લગમગ કે અનિદ્રાથી નાગનામ તાન આરનો હતો મે પૂહતેમુવલ નયતમાનની જો ૨ મના માજ ૧ ૨ માખલુ મધ માટે આપી અને જોગ વખતે મોમમત્ત્ય માગધી અનિદ્રાનો ૧૦ મમ્મ મગિફુર આ પ્રમાણે વા આ રી ૧૬ દિવસની દવાથી તાન ૬ નજેરે ૧૬ જ અ રા થકુ ગતુ વગત પણ ૨ શ્રે વધુ ફગીધી

૧૬ દિવસની એતી એ જ ના આપી વ ત આગરે ૫ મ વધુ મુખ નપગ મનિ આ રી નિતે / આમો તે રી રી અને ૩ । મીને રમન થો તદ મત અને જ મ આપો સુરાવ મા પા ના ચાન જ ની ડવાવડ પકડી મે રારે મેમને તપાસા તારે મા । આમના પા ન થી ર ન ૧ થી ૧૫ જે રેતુ શરીર ઉપર તેજ હતુ ગરી મા વેગ અને ચાનના નતા

કેસ ૨-એક મ લાગ કાનજ યુવક ઉમર ૨૬ વર્ષ ની મે ધધા નિમિત્ત જમની ગના નતા ના તાવ આ ના અને ધાનીમા કુ ખાવો થો તાના પાટરો । આમના (મેગિમ) ના ના પગતુ ૧૧-૨ મામની વા પકડી પણ તેમને હીક ન ના યુ તથી વિએના ગના વિએનોમા પણ આમનાત જ નિ ન ૩ વામા આતુ ૧૫-૨ વિમ ના વધા રીક કે નીને વવ ગ વા । ફરી તાન રોરે મની ગયુ પણ અશક્તિ ખા જ હતી હે રી રીસ નો ખા જ જલાતુ મુ ધમા નિ પાતાનો અનિદ્રાન પણ રીધો થર્સ એ આમનાતને તો કાએ અશક્તિને રુથયો । યતુ કા લ મા યુ ડેવટે તે પોતાના રતતમા આપુ આ ના મી મળ્યા ધી વિગત ની રેનિમ અતા કે પકડ કે હદરગા ધગમગ થાન અને તગત દાગી નર એવી ધિનિ ની મે તેમને ૩ કે રેનિમ રમવમા નાધા નથી પ તુ તેમનાથી કેનો કુકો જ ન નીકાર એપેતે તે નાવાર જનતા જગત પણ ધાપુ જ રી ગયુ હતુ કેમ ઔધ રાજના કરે ૬ સુવર્ણ વમત માનતી તો ૧ રીને તે પોતાના માન ને ના મ નથ ગયા ૧ તોતો મોગીઓ ખાધા પકડીથી તેમને ધાપુ મારુ ના યુ ફરીવાર ૧ તોતો મગારી પકડી ૧૧ તોતો મગારી

વજન જે ૨૦ જે જેટલુ મરી ગયુ હતુ તે નધ પ્રવેશતુ જા પાર્શ્વ થઇ ગયુ અને મારી વજનમા ૧૦ જેટલો વધારો થયો મા. ઉપ ના મમગ્રોમા તે પોતાનો દર્પ નારવા રખતા હતા ૧૭ એ બાઈને આ દૃષ્ટીથી ઉપ યુ નથી અને ઘણો શ્રમ વેહી શકે કે નાનુમુવણ પમતમાનતી મિવાર ખી. હાથ નામે એમને આખી હતી નરિ નવાગ માન ૧-૧ ગોળી મધમા આટતા હતા મમમા હાપાણી તેમને પ્રથમ પણ માકમ આવેના એમ તે મને કહેતા હતા હવાન કાણુ પણ હજે જતા હતુ શુરણ પમત માનતીની અમ હદદ ઉપ અને વજન હિ. જરૂ માની થઇ હતી

કેસ ૩—ઉપ ના દ દીતા જ મોજાભાઈ ૧૪૧૮ વિદ્યાપીઠના આતક તાનુ
નમિતિના પ્રમુખ, એમનું ક'તુ હતું કે પાઠના ૧-૧૫ વચ્ચે આપા યજ્ઞ નવનો
કના ગતા ૧ મારુ વજન જ ૧૫૫૫ વધતુ નથી એ ૧૨ મારે તેતા ૧૮૦ વજન વધા વા
માટે મે એમને મળ્યુસુવણ વનતમાનની નામચકુ એ ૧ મામ ૧૮૮સુવણ વીના ૧૦
૪ મે નજન વધ્યુ હતુ દના ઝેડી તેતા પાછુ તે વધતુ નજન ઉતરી ગયુ હતુ એ
એમના એમા જોવા મળુ છે બીજા ૧૪૫૫ એમા ના

કેસ ૪—આણંદ ધર્મગીમા મહુન તથા વખતની પા વગર ધાર્તીઓ કુખવા
કૃષ્ણા પૌંદ્રિય એકાદશ વાત જુલન રી મધુ તુ એકાદ દેવડા રો તો અમ
ના મહ નાગ ડાન્ટરો પામે ના વાનતી રતી મને લાગ ના રો ની ને રોતાને
પપુ કારોગ છે એમ લાગતુ મે એમને ધી જાખી ના મારા મન પ રીતી
રિ। ગતા ત્રે મે પહેરે જા રિસે જ મન પ રી ન છદ્ધાવિનસ છો મન આપ્યુ
અને ગાતુમુવાયુ રમતમાનતી તો મગોમતવ ના શા નવાન પચામત વા ૧ હુવજ
માનિં જલમ વા ના માગરી વાન ૨ આ મિતજુ મવા મરો આ ૧ મન માથ
આપુ દત્ત મો પચમન કુપુ ૬ વાન પાલી માથે આપનામા આવતુ ને ધીર
રીરે મારો ૬ પ નો મરો આ વગર પથુ ૮ મે જોટુ ૧૧-૨ મળીનાના વા
રજીથો વધ્યુ

[illegible]

૧ કુઠ સોનામુખી ગિલા શતપુષ્પા (પુવા) અને સિવજ મધવા મૌવથ મ ગમાન ના
ગાન નામ ત્રયસ ૧૨ ચૂલ સિદ્ધેષ ૮ મલિમાનાના મા પાઠ ૭

ષષ્ઠે હસ્તિ વલ્ય ચ સપ્તમે હ્ય વગવત્ ॥ ૬ ॥
 મવત અષ્ટમે માસ મત્ર સિદ્ધિ યથા યથમ્ ।
 નવમે સર્વ જ્ઞાન ચ દશમે વાહુ વગવિત્ ॥ ૬ ॥
 સ્ત્રીજિત્ એકાદશ માસે દ્વાદશે નાનિ વાચત ।
 એકન્મહામના કલ્પ નાગાજુનન માપિત પુરા ॥ ૭ ॥
 યોગ સવત્સરમ સિદ્ધો વલીપલી પલાયને ।
 આયુષ્યમ્ કુરુત મહત્તમ્ આયુષ્ય વધની ઉચ્ચત ॥ ૮ ॥
 મહાત્મા મદ્દુ વૈદ્યન પ્રયોગાન્ કુરુત મદ્દુત ।
 મહા ગુણવાન્ પતન્ સશયમ્ રહિતો મૃતેત્ ॥ ૯ ॥
 કિં પ્રોક્ત મદ્દુ ઉક્તેન સત્ય સત્ય મુત્ર યથા ।
 ગુરુ મુપત વૈદ્યેન યોગ પ્રોક્ત સપ્રત્તે મયા ॥ ૧૦ ॥
 કાલિન્દાસ આમન શમા લાલહરિ મિપગો મવત્ ।
 મન્યપ્રાત નિવાસોડય ત્રિયત મધુના મયા ॥ ૧૧ ॥

આયુષ્ય વધની મરેપ્પરચમકાગિ અમોર વધની ઔષધ છે તેને યુગ સાપ
 ગે ખાતી ૧ નેત્રી નેત્રીએ એમ નોંધીની નોંધે છે તન ખનગવી અને નને રો ૧
 ગુપા નેત્રી નીત્રો ખરખ આયુષ્ય વધની એ એ કાનાં પ જ ૭ ૧૭ એમ વ મ
 મુધી મોળા મોળા કોણ ખાતી તૈસા ૩ આવી મનન વીરવાન ઔષધના ગુણા વૈદ્યોએ
 મના ધર્શી ૪૦વી નેત્રીએ અને તેન મળ જનના અમય તાનના ૪૧૧૧ વેા નાં એ
 મ ની મ ન અને સિદ્ધ ઔષધ આયુષ્ય વધની ૬

મોરની બાસાની ગુગી મોરે લખા નાયુધુ

નોંધ — ઉપગ્રો તેષ પ્રમિદ્ધ મોરે ૩ આયુષ્ય વધની નવી પ્રમિદ્ધ રાના પાતની
 શી મિતિ ૬ એનો વાચના ને જગત્તર મ્યાપ આવે મોરે આયુષ્ય વધની વિર આયુષ્ય
 રિનાના ગીળ નામા એમને આગ્રથી એમનીમ વપ પડેતા ન્યાય થઈગઈ છે તેના ને
 નાનના વૈદ્યોને ખાતે જ વાચી ડેાડે

માગરની ૧૮૭૫ ના આ વિ મા આપણી રાના પાદાનરો એ મથાગાનો એ
 એક તેષ નખોરે છે તેમા નખુ જ છે કે આયુષ્ય વધની એ નામક મ છે એ પાને
 પાડેતુ છે આ પગે એ મત્ર રાના વૈદ્યોએ એ જ નામ નાપયુ' એમ મૃત્તા એ ૧
 મુમ પ્રખ્યાત થઈ તારે ગીળ વૈદ્યોએ પણ જાણકારોને પગે મૃત્તે એ ૧ ખાતવવા
 તથા વાપરના માં આયુષ્ય ના પ્રત્યેનો એકે પચિર તને તા મુધી તો આ પ્રમ
 આ ૧ કોરો અને એના પાદમા કે દારો પણ થયા પણ આપણિ માદિતનો પચિર રથના
 મૂળપાદ નિર્માણે મોધી વાદ્યો એમને એમ તામ તી અમતમા ગુગિમ એ ૮ આયુષ્ય
 વધની એ દલે અવપ્રમિદ્ધ ૭ અને આ વિ ૧ ૧ મ પડેતા એ નાન અ ધીર ગમ

કે જ્યારે કે દેવે રી સતી પછી મહાગત મુ અમૃતનાનબાદ એ વાત કી અન અમા ।
વચ્ચ એ નાન થતા પછી મારે ખાવા મટે એ દના એમણે જનાવવા રીધી ત્યારે / આ
વિ નો ઉપ ક્રમે લખ રખવાનો પ્રમગ મર્યો-

ઉપગતા પ્રુતામાથી આયુષ્ય વધનીના પામના નરા મોડો એ મોડા તત્ત્વ અદુર છ
મે નાન મા ગુએ ખતા પછુ જનાવવાની ૦/૩૦ નથી એ રખવાના પરાવમા આ પુ
ત્રી વગી ગમરના ૨ થ મુનન ભેવા ૭૮ નીએ મૂળપાર ઉતારો છ —

ફલત્રિકામૃતામુસ્ત કૃદ્ધતાર્લવિદ્ગ્ગક ।

વચાનામકશ ચૈવ દ્વિપલ દ્વિપલ મવત્ ॥

કટુત્રિકકળામૂલ જલમૂલકચિત્રકૌ ।

ત્વગેલાનાગચૂર્ણાના પ્રયેક ચૈવ પલ પલ ॥

અ ચૂર્ણમિદશ્શુષ્ણ પલાના પદ્ધવિશેતિ ।

દ્વિયુગેન શુદ્ધેનૈવ મોત્ક પરિકટપયેત્ ॥

શતત્રય પચ્ચધિક પ્રત્યહ ભોનનોપરિ ।

મુમિશુદ્ધ શરીરસ્તુ શસ્તકાલ શુભદિન ॥

એકૈક મોત્ક કૃત્વા મમયિત્વા મૃતોપમમ્ ।

જલ વા અનુપાતવ્ય ભોજન સાવકામિકમ્ ॥

માસિ તુ પ્રથમ સર્વતિ વ્યાધીન્નાશયત ધ્રુવમ્ ।

દ્વિતીયે પુષ્ટીનનન તૃતીયે કનક પ્રભમ્ ॥

ચતુર્થે શુભચક્રુલ પચમ તુ મહામતિ ।

પચ્ચ નાગસસહાણા બલાદવાતિ રિચ્ચત ॥

સપ્તમ વાજીવગ સ્યાત્ અષ્ટમ મત્ર સાધક ।

સવજ્ઞો નવમ માસિ દશમ પચ્ચાપમ ॥

ત્રીભિદકાદશ માસિ નાગ્નિના દ્વાદશ દહેત્ ।

ક્લીપલિતનિમુક્તો યુવકાન્ધિકો મયેત્ ॥

એવ સવત્સર યાવત્ ય કોતિ પુમાનિહ ॥

સવત્સર સહજાણિ સનોવિન્નાત્ર સરાય ॥

મ લા ૨૨ ૧૮૭૮ ની પ્રકૃતિ અરુપિ તેક શુભિ । મારી છ પપુ ૪ ૭૩ - ૧
૧ તુતિમા કમ્બી અતિમોર્ગિન છે ।

તત્રી આ વિ.

૧ મરી રીન ૪૪ લદ્દને જોએ આ પાર કદરા થા તેજે તેનુ મમૃતસાર શુદ્ધિ નામ
મૂળમ થનુ નામ શુ મદિ હોર તેથી અમૃત નરુ નામ થા પુ (૬) ૦ આ વિ ૪૫ ૨ ૪ ૨૫૧)

ચંદ્રપ્રભા વિષે મારો અનુભવ

મારુ ૨૮ મા એમ યુવની ઉમર ૨૪ અમારુ વાખાશ્યા આવી હતી ને યાજીને મારુ ગળધાનો થતા દશે સ્થિતિ અત્યંત ક્ષીણુ આરોધનુ કામમાજ પથુ થા કે નહિ ઉતરી થતા કેએઆર ભાવે નહિ નાશાનો પાર જ નહિ સા આરામા ગાજ નાશા આપાની વા ભાવે નહિ કુધ ભાવે નહિ પુરુષાજા ધાર નહિ આરા ગિજનો નેવામા આન્યા તે ાછને મુર વિચારીને સા આપવાનો નિજુર દસ કે મના માજ ચંદ્રપ્રભા ગોળી અરીદાના હી જેવડી આપવાની ચાર કડી દુધમા કે પાણીમા ગળી જતી વા આરાની ઝાઝી માથા ન નેવાને અગે તે યાજીને સા માફક પી અને પમ પડી આર નિમ્ન દેશ વિશેષ દારો ન વગતાજો પથુ પડી રીમે રીમે કારો વગતાવા મા મો અને શરી ના તાકાત આવવા માડી ઉત્સાદ રપો આર એમ બામતુ આ જે ાછ પ્રમુતા થતા મુધીમા ૩૩૫ તમે અને ૨૪૫ પ્રમુતી નખતે દેહાત થઈ જતુ તે પરિસ્થિતિ માવ ર મર્ધ મર્ધ તે યાદએ રાગર આ મામ નુરી નિમ્નવનક અને ત્યા પડી મે રાજ મર્તિના અનિરમિત પ્રભા નીધી અન ને ાજને મુખ દુર્લક પ્રમુતિ થઈ આર મા આર ન્યુ આર મુખપૂરક છ ચંદ્રપ્રભાની રના જોઈ મનમા મ ગત રિષ કલ્યાણુ કેતુ મ તમા જ ન ન અગળુ થયુ કે તેમજો એમ એમ રિમારને ચંદ્રપ્રભા મ ન મે અવગરા હતી અને જનન પળ મળ મળુ મા આપાન્યા રતા તે ખરેખ સા ર અને મિદ્ધ રાત કે આપુવે તી પ્રનાઓ પ્રભા મનાવતા સમય નામે કે પળ ખરખ તે ઔરસ મનાવ તા રાજ માજ મર્ધિઓએ નિમાણુ રેત કે અને મર ન મ ર છ

હા - ૧ વૈદ્ય
(મેનુમજર ગી હી)

વૈદ્ય કવિશાસ્ત્ર ગદ્યર

મિત આ તીના અરનોકેઆ ગાદ્યર વિર મન રાગી રતા ને આરે મ ન મી
૫ એ રોપ્યુ કે એના અનુમધામા આનો દનિદામ થ છ ને આર દેમામા રોપરાની
૬ - ૧ છે

આ ગદ્ય રદિતા નામો વૈદ્યક્રમ થ મખના મા મધરે રોવાના વિર વિશેષ દનુ
૧થી પથુ કેરળ દામે ૧૧ રોને ૧૨૬ એમ ૧ ૧૫ ૨ પળ આપુવિ મારિર ૧૧
પોવાપર ઉપદી ૨૨ મુનુર વાજા અન માવરનિ રના રના મધર ૫ ૧ ને
અ ૧ ૧ પળ મ નમમચર ૧૧ મનાતી પડી આર આરમિમ પડેલા આ મધ ૧૨૫

થતા છે એમ મનાય છે પણ એના જ ઉપરથી એનો ચોક્કસ સમય નક્કી થઈ શકતો નથી પરંતુ એક શા ગંધ પ્રવિનો સમય નગમગ ચોક્કસ નક્કી થઈ શકે એ કવિ શાર્દૂલએ સમૃત સુભારિતોનો એક ગ્રન્થ રચ્યો છે જેમા એ પ્રવિ સમ્રાટકારે આ બની થોડી તથા બીજી પણ પોતાની અને માય પોતાની પાંખના કવિઓના સુભારિતોને વગર ગોઠવી મઝા કરી છે આ રીતે સુભારિતોના સમયો કવિની તથા શા ગંધ પાંખના જ આદેશો થાનુ થઈ ગઈ હતી

શાર્દૂલ ગાંધારીના સુભારિત સમ્રાટ કવિ પ્રસિદ્ધ છે એમા ૧૬ વિરત ઉપર ૪૬ શ્લોકો છે આ શાર્દૂલ પદ્ધતિવાળા પ્રવિ શાર્દૂલ પછી પોતાને ખો ના પુત્ર કહે છે અને જોડે પદ્ધતિમા કયાંય શાર્દૂલ મહિતાનો ઉલ્લેખ નથી તેમ એથી ઉપર સહિતામા પદ્ધતિનો ઉલ્લેખ નથી છતાં બીજી રીતે અસંભવિત નજરે પડેલા સમૃત સ્મૃતિના ઇતિહાસ રેખાકો વેદ શાર્દૂલને તથા પદ્ધતિના તખ્ત વિ શાર્દૂલને એમ કહે છે

શા ગંધ પદ્ધતિમા આયુર્વેદને લગતો થોડો વિરત છે તે જોડે શાર્દૂલની એ નાં ઉપર કે એના કવન ઉપર પ્રકાશ નથી ઉપર સંદેશમા કે છે પણ આયુર્વેદના નાદિ ત્વમા હોવાના કાણે એની નોંધ આપ્યું છે અને આ રેખમા તેનો નિર્દેશ કર્યું

પણ પહેલા એ શાર્દૂલ એક હોય તો શાર્દૂલ સહિતાના સમયોના કમ નિશ્ચય એવી શાર્દૂલ પદ્ધતિમા એના કવિએ પોતાને વિરત થોડો માનીતી આવી છે તે નીચે ઉતા નામા આવે છે

પહેલા શ્લોકમા ચિવતી અદ્વૈતવા ને અનુભવા સ્તુતિનો એક શ્લોક આપ્યો છે કવિ શાર્દૂલ પોતાના વસતુ વર્ણન નાચે પ્રમાણે કયું છે -

પુરા શાકભરીદેશે ઓમાન્હમીરમૂપતિ ।

વાહુવાણાન્વયે જાત રમ્યાત શૌચ શ્વાર્જુન ॥ ૧ ॥

પહેલા શાકભરી દેશમા ચાંદુવાણું કુળમા શૌચમા અર્જુન જેવા પ્રખ્યાત રમ્યાત થઈ ગયો

તસ્યર્થવત્ સમ્યક્તત્તુ મુરલ્ય

પરાપકારપક્ષનૈકનિન્દા ।

પુરદરસ્યેવ મુરુગરી યાન્

દ્વિજામ્ણી રાઘવદેવનામા ॥ ૨ ॥

ગોપાલદામાન્નરદેવનાસ

સજ્જાનમુ વુસ્તિ નયાત્તદીયા ॥

નત્રવતારા ફવ ચદ્રમૌલે

રપાકૃતધ્વાન્તગણાચ્ચયોપિ ॥ ૩ ॥

તેષા મધ્યે યન્તુ દામોત્તરમ્

દુત્પાદ્ય ત્રીનાત્મજ્ઞાન્વીતરામ

ભાગીરથ્યા શુદ્ધદત્ત વિધાય

જ્ઞાનાત્મયેવ નિષ્ઠા ગગામ ॥ ૮ ॥

મ્યેષ્ઠ શાર્દૂલસ્તથા સ્તુલમ્ભીવસ્તત ।

કૃચ્છોનુ જસ્તતસ્તેષા ત્રયસ્તેનાગ્નિવત્તમ ॥ ૬ ॥

આ ૮ મી જાગની જાતના મહાસોભા મુખ્ય જગતના નામે ઉત્તમ
ધ્યાનાત્મ હતા જેઓ પરોપકારમાં એ નિષ્ઠાવાળા હતા જ નાથ ગૃહાગ્નિ કે જે જાગના
થે હતા

એ જગતને જોવાને દામોત્તર અને દેવતા નામના ત્રણ પુત્રો થયા તમા જ
મો તેને પાછા મળ્યું પુત્રો થયા જેમાં મોટી જોગા મુગ્ધ તેથી નાના નમ્ભીવ
આ તેથી નાના ૨ થયું હતા

દશે ઉપ કરેના આ વાણુ વાળુ જાગને શોકભરીંગ એવું માન - મા રા
ફે । એ મા રા ॥ એ જાણુ વશમાં જ શાહજીદીન વેરી આમે નાના પ્ર સાત પુત્રી । ૮
થઈ ગયો મુખ્યમાનો જે હાથે જગની હાથ થયા પછી આ જમે નાગીમતુ મને આદાણુ
જોવિ દત્તાત્રી જીવબોરની શાખા માની આ જાવિ । ૮ નાગી શાખાને તારે મા રા ના
૭ પ્રકેગ દત્તો તે પછી જૂના શા બરી નામથી પ્રમિદ થયો મતન કે નિર્ગુ
માગ પ્રેમમાંથી પ્રગમ થયેન મુગ્ધ શાગધર મદીતાના ઉદોદયાનમાં મુગ્ધ
પ પ જુના શાખાએ શકભગ જેવીનું મંત્રિત થયે જાયા જ નામા કુશલ પામે , મા
જે રા મી દગ અને દમ્ભીગુ । ૧ પછી જા હવે એમ ૭ મ જુ ૮ તે મમ ૬

દશે આ ૮ મી જાગ જ્યારે થઈ ગયો તે જોઈએ ઉપ કરુ જે લાયકો ।
ધ્યાનાત્મવશમાં તેના મુખપુત્ર જોવિ । જ્યારે માનમાં જાગ દમ્ભી થયા એમાં નમ
રિ મ ૧ ૬ ૩ ૪૦ થી ૧ ૫૭ (૬ મ ૧૦૮૦ થા ૧ ૧) ગુણો મનાઈ ,
અ નાકિત ખીન - એ ૧ મ ૧૦૦૧ મા અથબો ઉપ ના કરી । જુથબા વીધુ

અને ૧૧મા દમ્ભીરે સી ગનિને ૪ામ કરી ૧ આ દમ્ભા સાદાજ સી ૩ ૧ ત ૬ મે રખતે પ્ર સાન દતો ૮ મે મદાકા ૧ નામનુ એ ૧૦૫ પા ૨ મૂતમા એના ૧૦મા ૧ અથે ચાર્કુ ૩ જોમા એના ૧૨૫૨નુ પા ૧ રજન ૭

આપણા કવિ શ્રીગૃધરે પણ દમ્ભા ગાળના નામથી થા ૧ મુદાસિતો પદ્ધતિમા ૮નામા ૩ જોમાના એ મા એ ૧૨૫૨ની સીતાની મરત્વા ૧મા મ મ રીતે ગ્રાવાર્ક ૨ એ સી ૧૨૫૨ એ સીઆગવાને દાથ જેડીતે પ્રાથના કરી ૬ મ ૧૧ પૃષ્ઠી આ ૧૨ી બને ૫ ૨૫ થાર પણ તમારે મા લીગ્યતિ જગસીત ૨ે નામે મા ૧ મગી ને મેચના પગને પા ૧ ગણુભિમાથી બાગસાની રિશામા) ન ક વા મા દમ્ભા ગાળતી મનાના એમ વિજ્ઞાન ૧૨૫૨૫ દતા એમ ગર્ગધ કરે ૩ એમને ૧૨૫૨૫નો મમર પણ ૧૫ ૨માએ ૧૮ માનવો જોલએ એ ૧૨૫૨૫ના પૌત્ર શ્રીગૃધ નો મમર ૧ ૧ના મમ થથી પચામ ૧૧ મોરો માનીએ તો છ મ ૧ ૨૫ થા ૧ ૫ ૩ ૧ ૧ ની આમ પાગમા હાવો જોઈએ મનરગ ૨ ગર્ગધ પદ્ધતિના કતા થા મવરાચારો મમર ૧ મ એ મા શતકની ગીત પચ્ચીગી નામ મ રે ૩ મ મ રિ ૧૨ મપનાથ મેવ આ ગણુતરીને આધારે ૧૮ શ્રીગૃધ મદિતાને મમર પ્ર ૧૧ ગાી ના ૧૦ી સાનમા એ મુ શતક કહે ૬ પાચાર ૫ ૨૦થ શ્રીગૃધ ૧૬તિતો ૨ના ૧૦ છ મ ૧ ૧ ૧મે ૭ે પણ એવી ચોકકમ તાીખના કાંડિઆધા હીન તેહુ મા ૧ મપુરામા નથી

શા ગૃધર મદિતાના ખર્ત અને શ્રીગૃધ પદ્ધતિના કતા રોતાને કવિ જ ૨ ૩ અને ૧૬ ૫૬ ૧ નયાં એ જ ૧ વિચાગમી ૩ ૭ઓ —

નયતિ શા શરત્વિપુરાપત

ઢેપકુશાયકાશમધુમન ।

મરસમુક્તિમુર્ધૈપદ્ધતિનિવિ

કવિકરીટ્ટકટ્તમમુગાવિપ ॥ એજન ૨નો ૭

૧ જુઓ ભારતે પ્રાચીન ૨ ૧૫૩ પ્રથમખા ૫ ૨૬૬ થી ૩

૨ કવચ્યા ક્રોધાર પ્રતિ જ્ઞુન ચક્રોમલિય વિમર્યાકાં નામ ક્ષરતિ ન યથા કીરચરિતમ્ ।
મૂતાનામરમાક મવતિ પરવચ્ય વપુરદમ્ મવદ્ધિ કન ચં નદિ નદિ પરાત્તીનચરણમ્ ॥

શ્રીગૃધર પદ્ધતિ-દમ્ભીરનરે દ્રશ્ય જ્ઞો ૩ ॥ ૧૭૪ ॥

સોતે વૈદ્ય હોવા બતા પોતાને વૈદ્ય કહે નહિ એમનું જ નહિ પણ વૈદ્ય વિદ્યાના ઉતા । તા માન આપુવ માથી એમનો જ ઉત્પન્ન કરે એ જ । મકા ૧૮૫ છે । ત

તેણે જ્ઞાન મળેના ઔરત્તા સ્તાન્યા ૭ જુઓ મોમ ૧-૬ થી ૧૪ તેને અન્ને પતેરાગણવા હિન્દ શાસ્ત્રેય આયુર્વેદાચ્છ ॥ એ ૧૦૦ માપુવ અને ૭ શાસ્ત્રમારે માયુવેદનો પણ નિર્દેશ કરો ૬ અને જગાવેન ઉપારથી કહને કાઢો થાય કે નહિ એનો અનુભવ ૩ । તેવો લેઈએ તાઓ તો આપુવે પ્રમિદ્ધ મા ૭ એ મો ઉતા ૫ —

શુદ્ધચર્યામાગ વિદ્વદ્ગણિની
વચામયાકુલ્લશત્રાવરીસમા ।
ધૃતન લીલા પ્રજગતિ માનવ
ત્રિભિર્નિર્ગતિ સરસ્વતિર્ણમ્ ॥

આ ઉપાત ॥ ગદ્ય પદ્ધતિમા મકા । જાન વગેરે પડ્યોના ચિહ્નિમા આરી ૭ પણ નસાઇ એ છ ૬ મ ૧ પ્રમા અને તુમ પ્રથમા ૧ માણથી આપના તથા શાપિ મોન અને પાન ન્યમાથી ઉતા । ૫ ના મા ગદ્યરે મો ની તથા લાથીની ચિહ્નિ મા ની આરી એ આ આ ૧૨ ૫૫૫ ૧૨૫૫૫૫૫૫ એ અમાપુવદના પ્ર ૫૫ પ્રમિદ્ધ હોનાથા એની ૧ નથી એમ મળ્યુ દમે

પડી નિસાપન ૭ પ્રમાણ થાય અન જગમ મે ૫૫ ના રિતાની મન વિદ્યાથી તથા ઔષધથી એમ મે જ્ઞાનની ચિત્તિમા ૧૦ તેમા ૧૦૦૦મા મપની વીજાની તથા મીઠા ૮ મોરના એ ની ચિત્તિમા ૧ ૭ પણ એ ૧૫૦ આત ૭ જાઓમાથી રીની ૭ એમ કહે ૭

પડી જૂત વિદ્યા ૭ અન તે અનકે સાઓમાથી રી ૧૧ એમ ૫૫ ૫૧ જ્ઞાનમળના ઉપશમન પ્રકરણ છે તેમા જ મ વિમથી આ ભી અ । ૫૫ સુરી દ્વીમને માલમને પદ્મ ૭ એમ આરી એ મોરના પાણિ ૧ બીરા ૧ ધમની વોર નામર આ થા ૭ તે આવદામથી ૫ । ૬ આ ૧૧૫૫ ॥ ૧૧૫ મા ૫૫ નાન અન ઉત્તર ૧ ની ૫૫ જ કાઓમા ચિત્તિમા આરી ૧ અ ૧૧૫ આ ૧ મા ૧૧૫ ૫૫ ના ૧૫

ખરા આ ૧૧૫૫૫૫૫૫૫ ૫ ૭ આમ પ્રમાથી ૧૫૫ એમ એ ૫૫ ૫૧ મન ત્રિ ૧૫૫ ઉપાત ૧૫૫ ૧ ૬ ૧૫૫ જ મે એવા ઉપ ૧૫ ૧૫૫ ઉમા ના અને ૧૫૫ ૧ ૧૫ ઉપાત ૧૫૫ ૫ ૫૫ ૫૫ ઉપાત ૧૫ ૧૫ ૧ ૧૫ ૧૫ ૧૫ ૧૫

પરી કૃત્પસ્થાનમ્ નામનું પ્રકરણ છે જેમાં તાનમાં જેને કાયામ્પ કહેવામાં આવે
 અને આયુર્વેદ માં જેને સાન કહેવું છે તેના થાડા માં પ્રોગો કે આયુર્વેદમાં
 પ ધાતુઓ અથ જુદો કે એ ધાતુમાં ખર્ચાનું ૮ કોર્ક પ્રોગની કનયુતિમાં વાઝક
 જુઓ ઉત્તેજ ૭ પછી ધાતુમાં જુદા રે શ્લેષ્મ છે પછી વાળને ગળા નરનાના ઉપાડ
 કયા કે અને એ મવને અ તે એ નાના સહિત થ એવો મામાં ૧ ઉત્તેજ છે

આ કેમ જન ધાતુ માગળ વગેરે વિગતોમાં પોતાના શાઙ ગધ મળિતા અ થમાંથી
 ઉત્તારો કે વાનો અથવા ધાતુ માગળનો વિતાર ભાગ મળિતા અ થમાં છે એનું નોંધવાનો
 પ્રમગ હતો છતાં એમ જાન મળતું નથી એ તપીકત મે રાઙ ગધરો એક નોંધામાં મળતું
 ગણુ આરો કે

શાઙ ગધ મળિતામાં શિવની માગી સ્તુતિની આરભ કે તારે પદ્ધતિમાં વે તાજાન
 મિતપરમ શિવ પ ચૈતન્ય મહુ ની સ્તુતિ છે પદ્ધતિકા અદ્વૈતવાગી મન છે

શા ગધ પદ્ધતિમાં આયુર્વેદ અથવા ઉપવન વિનો નામનું એ નાજુ ૨ ૬
 શ્લોકોનું પ્રકરણ કે એ એ વિરમમાં નેવા જેનું છે

સિદ્ધસેષજ મણિમાલા

[અનુસંધાન ઓગસ્ટ અક ૮ પાન ૨૫૬ થી ચાલુ]

મેષાદિરાશિદ્વિતય નૃયસન્નમત ક્રમાત્ ।

ગ્રીષ્માદિમાસવાન્તા વટ્ ગણિતા ક્તવો વુર્ધ્વ ॥૩૭॥

ગ્રીષ્મમા મેષ અને વૃષ પ્રાટુમા મિથુન અને ૬ વર્ષામા મિહ અને ૩ ૧ શર મા વૃષ અને વૃશિ હેમ તમા ધનુ અને મગ્ગ અને વર્ગનમા જુલ અને મીન આ પ્રમાણે ૭ ઋતુઓ અને તે પ્રત્યે ની ગળ્લે ગણિતો સ્વમક્રમણને લીધે વિદ્વાનોએ પાડેલી છે

ચયપ્રકોષોપશમા વાયો ગૌષ્માદિપુ ત્રિપુ ।

માયો વર્ષાપ્રમત્તિપુ લેપ્પળ શિન્નિગાત્તિપુ ॥૩૮॥

ગ્રીષ્મ વર્ષા અને શરદ ઋતુઓમા નાયુનો ક્રમશઃ ચય પ્રકોષ અને શાન્તિ થાય છે વર્ષા શર અને હેમત ઋતુઓમા પિત્તનો ક્રમશઃ ચય પ્રકોષ અને શાન્તિ થાય છે શિશિર વમત અને ગ્રીષ્મ ઋતુઓમા મૂત્રનો ક્રમશઃ ચય પ્રકોષ અને શાન્તિ થાય છે

इति कालस्वभावोऽयमाहारान्तिवशा पुन ।

ચયાદી યાન્તિ સર્વોડપિ દોષા કાલે વિશેષત ॥૩૯॥

આ કાલ સ્વભાવ છે આટલું નિહાળ્યાને લીધે દોષો તરત અને દોષ ત્ય વખતે ખાસ ચય પ્રકોષ અને શાન્તિને પામે છે

धातुक्षयश्रमविरूक्षकपायशीत

લ્પન્નલઙ્ગુનવિરચનયાન્તિશક્ટે ।

कर्दपनागरणचित्तनभीतिघाते

वर्षासु दुष्टिमयत पवन प्रनाये ॥૪૦॥

ધાતુક્ષય શ્રમ રુક્ષતા શીત અને લઘુ આપાન લઘન વિરચન ઉનની અને શેક ગ્રીષ્મયોગ ગનીમે જગ જુ ચિત્તન બીજ ગનમા યમેન આઘાત આ બધા મગ્ગોથી વર્ષાઋતુમા વાયુ કોપારમાન થાય છે ત્રોષમાલે-સખાટારો-પજુ વાયુ કોપે છે

स्निग्धाम्लमिष्टपटुनस्यगुरुष्णनिग

प्रस्वेदपरितरविनीधितिनपणानि ।

साम्यङ्गकमदिनमयघना ययानि

શાન્તિ નયન્તિ કુપિત પવન મળત ॥૪૧॥

સ્નિધ અમન મધુર અને લવણ ગ્ગોથી કોપાયમાન થમેલો વાયુ શાન્ત થાય છે ત્ય ગુરુ અને ઉષ્ણપર્યો નિ । સ્વે અશિન સરના મિ જુ તપજુ અબ્ધગ અપાગ્નો ખત શરદઋતુ-આ બધાથી દુષિન થએલો વાયુ સ્ફુટાગ્ગમા શાન્તિ પામી જાય છે

पटुम्लतीक्ष्णकुटुहाहिसुरानपस्वी समोऽगस्ट् अमृष्टपानिःप्रामप ।

પ્રાપ્ત નિશાધસમય શરદિ પ્રકાષ મવ્ય દિન તત્તિ પિત્તમિતિ પ્રમિદિ ॥૪૨॥

ખાટા ખારા તીક્ષ્ણ કટુચિદિ ઇત્યાદિ આદ્યાથી મગિપાન સ્ત્રીમનોગ ક્રોધ
શ્વેત તરસ તત અહં મેપાં ગણીઓ ઓ મકાલ રાત્રીનો મધ્યભાગ બપોરનો વખત
આ બધા કાગણીથી પિત્ત કુપિત થાય છે

માધુર્યતિત્તુવરાતિદિમપ્રસૂત

યોસ્નામ્બુકેલિલનામરત્નમ્નાનિ ।

સપિ પયો રધિરત્પણરચનાનિ

ઘ્રોઢપ્રમાત્મપિ શગમયતિ પિત્તમ્ ॥૪૩॥

મધુર તિક્ત (મધુર) તુરા-આ નણ રસો પિત્તને દબાવનાર છે કહી પાયો મુગધી
ધુળ્યો ચ તેા પ્રમાણ બહારના મુગ સ્ત્રીના અધરોપ્ટનું પાન થી દૂધ લોહી ખેંચાવતું
(ફળ ખોનાવથી) પિરચત-આ બધા કુપિત થએના પિત્તને શાન્ત કરનાર છે

સ્નિગ્ધદ્રવાન્તપટુમિદ્રહિમાતિનિદ્રા

નિશ્લેષતા દધિપયો ગુરુમિવસત્ ।

સાય પ્રમાત્તમયે સનિ મુક્તમાત્રે

કોષ કફ પ્રકટયતિમાત્માશુ ॥૪૪॥

સ્નિગ્ધ પ્રનાહી ખાટા ખાગ મીઠા છત્યાદિ આદ્યાથી ૩ કોપાયમાન થાય છે
કહી અતિશય ઊંચણ કાર્ષ્ણ્ય જનનો મહેનત ન મરવી કહી દૂધ બારે ખાણપદાર્થો ખાવા
વર્મલ સ્તુ સ્નિગ્ધ ટાણ પ્રભાતકાલ ખાધાપછીનો સમય-આ ઇધા કહેને કોપાયનાર છે

ક્ષારોષ્ણરત્નકટુતિત્તકપાયનસ્ય

નિષ્ઠીવના રવમનશ્રમધૂમયુક્તૈ ।

ત્રેષ્મા પ્રશામ્યતિ મહાનપિ

ગાણપ્રહારવિધિમિ કુટિલમ્બમાત્ર ॥૪૫॥

ક્ષારા ઉષ્ણ પદાર્થો રુક્ષ મ્હુ તિત્ત અને પાપ રસો મ્હનો નાશ કરનાર છે નસ્ય
સુખદારા (ઉંડી કગવીને) કહ કાઢેનો પગે ચાલીને મુચાફરી મરથી ઉલટી બ્યાપામ
ધૂમપાન ચુદ્ધ કરતું પોતાનું વ્હણ મરતું બીજા ઉપર મદાર કરવો આવી રીતે કુસ્તીના
કગનામા ચાલાખથી જ પલાવતું-આ પણ કહેયે ન છે

હિમસ્નિગ્ધસ્વાદુદ્રવલધુરસાલા ધૃતપયો

દિવાનિદ્રા સક્તુપ્રવરસિકતાપાનકરસા ।

હશીરશ્રીશ્વળોપવનશશિશાલિપ્રમૃતય

સુસ્વાદ્યત્તિમન્ ગીર્ષ્મે રાતરપનમીલ્ક તિદ્રપતિ ॥૪૬॥

શીત સ્નિગ્ધ મધુર દ્રવ અને લઘુ ખાણપદાર્થોનું સેવન શીખડ થી દૂધ દીવસે
સતુ માથેનો સાકર લાહેજત ૭ પીણા (શરમત ઇત્યાદિ) રૂળના રસો વાલો અને સુખડ
જેવા શીત પદાર્થો ઉપવનોમા વિહાર ચડેનો પ્રકાર ગાડી કમોદના ચોખા છત્યાદિ અન
પાન વિહાર પ્રવડસર્પના તાપથી બીણણ અને ન મળિનસાધુમા સુખ આપનાર છે

મથ માસ જાજ્ઞલ વસ્તિકમ સ્વદ સમ્યહમર્દન દીપનાનિ
 ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ માપગોધૂમકાદિ વપાધ્વતાનિ પ્રહર્ષાય પુસામ્ ॥૪૭॥
 યદિં હસ્ત પાદુકા પાદયુગ્મે ધૃત્વા ઉત્ર મૂર્ધિ કાર્યં પ્રયાણમ્
 કૌષ તોય તપઘર્ષાય પેય પશ્વાપશ્વાત્રેયસી પ્રાર્થનીયા ॥૪૮॥

(આ બે સ્તોત્રોથી કવિ નર્પાયર્થા વણુવે છે)

વર્ષાઋતુમા મહાપાન નર્ગય પશુપાશોના માસ બસ્તિકમ સ્વે સારી રીતે શરીરનું
 મદન દીપન ઉષ્ણ અને સ્નિગ્ધ એવા અપાન અડ ધજી ધૃત્વા બોગમ્—આ બધું
 વર્ષાઋતુમા સુખ અને આન આપનાર છે

હાથમા લાઠી પગમા પાદુમ્બો માથા ઉપર ધૃત્વા શુ મરોતે પ્રયાણ તરમની
 શાંતિ માટે કુવાનુ પાણી અને પખવાડિયે પખવાડિયે પ્રિયપત્ની સાથેના મહવાન—આ બધું
 વર્ષાઋતુમા પથ્ય છે

ગોધૂમસર્પિં ચવમુદ્રધા ય રક્તસ્રુતી રચનમસ્તિ મા યમ્ ।

હસોદક તિક્તરુપાયમિષ્ઠ ઘનાત્તકાલે લઘુ દુઘમિષ્ઠમ્ ॥૪૯॥

ગોધૂમશાલીશ્રુવિકારસર્પિં પ્રાય પ્રિયામિ સદ્ભોયમચાત્ ।

સાય તુ શોતાસુમરીચિશીત હર્મ્યાપ્રમૌલૌ કાયન વિદધ્યાત્ ॥૫૦॥

(આ બે સ્તોત્રોમાં કવિએ સગદ્ઋતુ અર્થા વણી છે)

ધજી થી જવ મગ વગેરે ખાદ્યપદાર્થો રૂમ બોનારની નિરેચન હમેદમ (ત્રીએ
 ચ ના કિંગ્લો અને ત્રિમે સૂર્યને તાપ—જે વાના પાણી ઉપર પ ના તાપ તેનું પાણી)
 તિક્ત અને કપાય મો લઘુ અપાન અને દુધ—શ ઋતુમા દિનકર છે

ધજી મારી કમો રોગડીની બનાવો (બોગ આમ્ આડ ધૃત્વા) થી ધૃત્વા બોગમ્
 પ્રિયાઓ સાથે બેસાને જમ્યો બેઠએ ગત્રીમે ચના મિશોથી હડી ચએન હવેલીઓની
 અગામીઓ ઉપર પથારી બીજાની ત્યા સુદ જનુ (સગદ્ઋતુની અર્થા અતિ આસ્થા જનક
 હાય છે એટલે અગાસીમા સૂનાનું સૂચન છે)

ગોધૂમમાપેક્ષવસાલિપિષ્ઠ નૈચ્યાતસર્પિં લવણાશ્લમામમ્ ।

હેમન્તકાલે પ્રવણામિમામાત્ મુચીત મુપ્રીતમના પ્રમાત ॥૫૧॥

અમ્યન્નધર્મશ્રમકોષ્ણવારિ કસ્તૂરિકા તુતુમરીટિષામિ ।

મથેન નારીસુરતપ્રસજ્ઞૈ પિંચિત્રવલ્લૈ ગમયેદિનાનિ ॥૫૨॥

(હેમન્તઋતુની અર્થા વણુવે છે)

હેમન્તઋતુમા જહગમિ પ્રવન હોય છે માટે ગાગમા વતેના ધજી આડ માકર મારી
 કમો નોભાન નવા અમ થી ખાગ ખાટા પાણી અને માસ ધૃત્વાનું આન થી બોગમ્ તુ

આ ઋતુમા તૈનાશ્વય તાપ (સડોળો) ખૂન મહેનત જમખાળી (હેમન્તે અમ્યસ્વનસ્તેય
 ઉષ્ણ આયુર્ન હીયત ॥ ચરક) કન્તૂરિ અને કેમ જેના ઉષ્ણ પાણી મહાપાન ઓમપ્રયોગ
 ચિત્રનિચિત્ર વસ્ત્રપરિધાન — ધૃત્વાનું સેવન કરે દિરમો પમાર ક વા

દમત્તઝાડઽત્ર ત્રિયોગિક્ષે શોતસ્ય રજ પસ્ય ન તસ્ય ચસ્ય ।

અઢ્ઢે હસ તી દયિતા હસતી પાર્શ્વ દમતી ઘસનાનિ સાત્ત ॥૧૩॥

હેમ તઝતુના વિયોગ કાલમા એટલે શિશિઝતુમા હડી ખૂબ હોય છે તે વખતે અકમા હમતી ત્રિયતમા પાશ્વમા ધગધગતી ગરડી અને ગરમરસો—આની ૧૮૩૨ જણાય છે [શિશિરે નીતમધિચ રીક્ષ્ય ચાદાનકાલગમ્ । ત્રિયોગતે સ્તત તત્ર દેમતસ્ય મતો વિધિ' અર્થાત્ હેમ તઝતુની નિઅર્થા એ જ શિશિ ઝતુની ઝતુચર્યા—શિશિરમા ટાઢ વિશેષ પડે છે એટલે જ ૧૮૩૨]

પરિશ્રમોદ્વર્તનવાતિતનમ્યકટ્પ્થ્ણરક્તાસવનાન્તર્ગાન ।

શ્રીઘ્ણંડચન્દ્રાગુરુરુમાનિ મધો નિપવેત સદા હિતવી ॥૫૪॥

વમનઝતુમા વાયામ ઉદતન ઉતરી અને નરથતુ મેરન કગ્વુ દિતાવડ છે આસવો અને રુક્ષ પ થોતુ સેવન દિતાવડ છે આમવો અને જગત્ત માસનું સેવન પથ છે ચ ન કપૂર અગર કેમર વગેરે મુગધી પ થોતુ સેવન પડુ દિતાવડ છે

યમગોષ્ઠમસુદાદિ મુન્જાન મુગમેષતે ।

અમયા ક્ષોદસપન્ના મજેદમયદાયિનીમ્ ॥૫૫॥

અમ્મિ વસ તે ન નરા સહત્ત વધુવિયોગ ચ વ્રતાસગમમ્ ।

કુરક્તનાભિદ્વલ્લપમામિ મજતુ દ્વસા પ્રમઢા પ્રલિષ્ઠા ॥૫૬॥

વમનઝતુમા જવ ધઉ મગ વગેરે અન ખાવાથી મતુપો સુખી ગહે છે વમનમા હગડેનું મધ માથે સેવન કગ્વુ દિતાવડ છે

આ વમનઝતુમા નરો પેતાની પ્રિયનમાઓનો વિરોગ અને ક્ષના રોગો રહત કરી શક્તા નથી કસ્તુરી અને કેસરના લેપથી બૂરિન મો મત પ્રમ ઓ માથેનો વિદાગ આ ઝતુમા સેવના થોજ છે

(૩તિ ઝતુચર્યા)

॥ અથ રસાદિ મેદ પ્રકરણમ્ ॥

(શ્રી કૃષ્ણરામ કવિએ પૃ ૪ થી ૧૪ શ્લોકોમા (૮ શ્લોકો) રસાદિએ દશક વિવિધ નતના કોષ્ટકો આપેલા છે આ નથી અમત અશુદ્ધિ વૈભવ નદરાનાય અને પ્રતિપક્ષિ વૈધ નિપ્રકાસ તેમ 'ત્રોતુ ય' છે એમ ટીપ્પણકાર કહે છે તે બગ ૧૨ છે પ્રસ્તાર જાપન્ મત્ર વિવિધ નતના મેરુઓ—આ બધુ મે આથી હોડી દોડું છે ત્રિપદિ રસમેદાનું કોષ્ટક સદ્ધોને જણાવતું જ છે એટલે તે પણ હોડી દેવામા આ ધ છે આ ગ]

૧ યામસ ચ ન માક્ષ્ય ચામયુગ્મ ન કપયેત્ ધયાદિ નિરેષતુ હસ્તધન કરી અહિ સવાતમા વહેલા ખાવાનો ઉપદેશ હેમતઝતુની લાની સત્રોએને હોવે કપવામા આ યો છે સુશ્રુતમા પણ આ વાતની પુ રી લેવામા આપે છે — અતીવાયતવામાતુ ક્ષવાયજ્જતુ સ્મૃતા । તેપુ તત્પ્રત્યની કાત્ય મુચીત પ્રાતેરેવ તુ ॥ ચપુ વાપિ મવયુષ । દિવમા મૃશમાયતા । તેપુ તત્કાલવિદિ તમપરાઢ પ્રશશ્વતે ॥ રજ યો દિવસાચવ ચપુ વાપિ સમા સ્મૃતા । કૃત્વા સમમશેરાને તેપુ મુચીત મોજનમ્ ॥

સદળ્લશસા રધિરોશ્નિતાક્તો યદ્વા વિજાતિ સવદશુધાર ।

શિરાસ્ત્વશ્ચિદ્ધરો મિર્ગ મરોઢ્વાહી દ્વિતરૂપાક્રય ॥૬૫॥

(વૈદ્યને બોનાવવા આવનાર દુતનું આ નામ છે આ અને આ પછીનો શ્લોક—
જે શ્લોકદ્વારા દુતના નામ અથવા કંઈક દૂતો અતિનિર્ણય અને પ્રશસ્ત હોય છે તે
પહેલાના આ શ્લોક છે)

જેના હાથમાં ૩ અથવા ૬૦૪ દશિયાં હોય આજો વાનચોગ હોય લોહીથી
ખરડાયલો હોય કુમરો હોય દ્વિજ નદિ પશુ શ્વેત્ત્વ જાનિનો હાર આખાથી આશુની
ધાર વહેતી હોય માથાનાવાળ ઉપર હાથ મૂકેનો હોય શૂ હોય ગધેડા અને ગિટ ઉપર
બેસીને આવેનો હોય વૈદ્ય માથે વાત રતા મુગ્ધ રીતી અપ્પ મોની રાખતો હોય —

તૈલપ્રત્નિસ્તાનયનોઽથ પંટ પાપળડયુક્તા ગુમત્તનમાપો ।

પત્તસ્તિનિશ્ચા દત્તર તુ દૃતા સુનાતય સમતય પ્રગમ્તા ॥૬૬॥

જેણે પોતાના આખા સરીક ઉપર પુછે તેના ચોપરેનું હોય નપુમ્ન હોય પાખડી
હોય અશુભ અને દીન લાપા બોનતો હોય—આ મધ્ય દ્વારા અતિનિર્ણય ગણાય છે આથી
વિરુદ્ધ શુભવાળા મારી ગતિઓમાં ઉતરત અથવા દૂતો વખણાય છે

દ્વામ્યા દૃત્તવચો હયા મજ્જ ધૂત્તમ્ભિચન ।

યોગિનિ મૃત્યુ સમ રથ ત્રિપદ મન્વમા યતા ॥૬૭॥

માત્રાનુ વંશસ્વ ગુમાય સૌમ્ય ત્તરય દીષ્ટ શરુત ગુમાય ।

યુત્તો નિર્વૈર્ણવસ્ત્વમાયં રોગો તિતા મા મિપત્ત નિર્કિસ્ય ॥૬૮॥

અધીતાયુવદો વિવિધરસકૃતા મયુગ્મો

સ્પૃહાશૂન્ય શુદ્ધા નરવિશદ્વાસા દૃતિધર ।

કૃપાસિંધુ ત્રિપ શિવચરણસંયો વયુવયા

સુધાહસ્તો વૈયા નગ્વરચ્ચિકિમાશ્વધિરુત્ત ॥૬૯॥

જેણે અશ્વગ આયુરે નો વિધિમગ અભ્યાસ થયો હોય જે વિવિધ રસ ભરખોની
બનાવટો નાણુતો હોય જેની લાપા અતિ મધુર હોય જે સ્પૃહાશૂન્ય હોય પવિત્ર હોય
નવા સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરનાર હોય ધીંગળવાળો હોય દયાના રિશે હોય ત્રિપ હોય
શિવનો ભક્ત હોય પુખ્ત ઉમરનો હોય ધીધુરપણિ હોય—આવો વૈદ્ય ગર્વવદ
યવા ચોગ્ય છે

વાતાદ્રવ્યનરાતિ સીરગમના પિત્તારુકામદગા

તીમોલ્લા ત્તરત દૃશા તિમતયા વગાતુત મૃત્યુ

નાદી ભૂમિમત ત્રિયગ દુર્ગાગ્નિ ગુર્વો તુ સામાડમૃત

કોનાડતિ મુધયા ચલ કક્કસમા ક્ષીર્ગામિત્તોચ્છા ॥૭૦॥

આયુની નાડી અતિરક્ત પિત્તની નાડી તીવ્ર વેગવાળી અને મહાવેગવાળી જ્વરવાળાની ત્રીન ઉષ્ણ મરજો મુખ દગ્દીની અત્યંત કૂટ અતિ શીત વેગવતી ખૂબ ખાધું હોય તેની નાડી સ્થિર અને આમ ગ્રસ્તહોષવાળાની બારે અતિ જૂખ્યા માણસની નાડી કેપ્પા તથા ચના જઠરાગ્નિ વીધ અને બન જેના ફીણ થઈ ગયા છે એવાઓની નાડી ચલ અને કફના સમાન મ હોય છે

પુસ શિરા નલકરપ્રકાષ્ટે વામસ્પલાયાસ્તુ પરીભળીયા ।

અતઃપ્રવ્રવ્યી ધર્મતયા યુતમ્ય મયે દ્વયોરથ નપુસન્સ્ય ॥૭૧॥

પુરુષોની નાડી જમણા તાથના પ્રકાષ્ટ આગળ અને સ્ત્રીઓની નાડી ડામા હાથના પ્રકાષ્ટ આગળ પરીક્ષા માટે જોવાય છે નપુમ્ની નાડી સ્ત્રી અને પુરુષની નાડીના વિવક્ષુ મિશ્રણ રૂપ હોય છે

વામદક્ષિણયા નાંડયો યાં નાટી ચલવત્તરા

તત્ત સ્વરપલ વિવાતેન દોષ ચ વૈયરાટ્ ॥૭૨॥

ડામા અને જમણી નાડીમા જે નાડી બનવતર હોય છે તે ઉપરથી સ્વરનું બન તેમજ હોય બલ થયું વૈદ જાણી શકે છે

કાસ્યે વા કાચપાત્રસ્પુપસિ ગદયુજા મૂરમાધાય વિન્દુ

મિત્વા તૈલસ્ય પશ્યેત્તિમિત્ત ઇન સ ચેત્ કીર્તિત કષ્ટસાધ્ય ।

મધ્યાં ઈન્દ્રો હિ કુર્મપુરશરત્તરમાશરકોન્ઢશૂલ

આગ્રાધામસ્યસાંયો યજનજલજનુ કમ્બુકપ મુમાધ્ય ॥૭૩॥

ડામાના કે ડાચના પાંચમા રાગીનું મૂત્ર વહેના ગયા મા ઝીલી હેતુ આ પેસાનમાં પ્રેકાદ તેનું દીપુ નાખવું જો તન પમરી ન જતા સિધર રહે તો દગ્દીને રોગ કષ્ટમાધ્ય જાણવો જો તેલનું દીપુ બગાડર બે ભાગે કપાઈ તથા અથવા કાચનો અક્ષરો શર તનવાર ધનુષ્ય ત્રિશૂલ વાર રંગેરે રશુગો-તેનું ઈપા જણાય તો દરદ અસાધ્ય સમજવું અને વીઝણો મમગ શણ જેવો આકાર જણાય તે દગ્દ સાધ્ય સમજવું

કલ્પ પયના મૂત્ર પીતમુષ્ણ ચ પિત્તત ।

કપ્પત્તિનઘ હિમ ચેત ત્રિદોષાચ્છદલ સ્મૃતમ્ ॥૭૪॥

વાતદોષ પ્રાધા ય હોય તો મૂત્ર ક્ષેદાગ્ર પિત્ત પ્રાધાન્ય હોય તો પીગ્ર અને મરમાયમ ક્ષ પ્રાધાન્ય હોય તો સ્નિગ્ધ, શીત અને સ્વેન ત્રિદોષ તન્ય હોય તો વિવિધ વળવાગ્ર હોય છે

વિમાનયાનાદૃતમન્નરાતર રવિં ચહુ ડદ્રમુદ્ગયરુવતીમ્

ત્રિયજન્યો મિ દ્રાનુ સ્ફુલ્લિકાન્ત સદૈવ ય પર્યતિ સો ન તોવતિ ॥૭૫॥

જે રાગી આક્રાશને વિમાનોથી જવાયતું જોવે સૂતને અને છિંવાગો અને અદમા અનુધતિ જોવે તે દરદી જરૂર મરી જાય હમેશા આગળ, પદી ઈ દ્રધનું તણુઆ જે જોવા કહે તે થયું મરી જાય

અધોમુગ્ધાં ત્વા પ્રતિમા હિ દયણ સમીવત વેતિ ન ગન્ધમાત્રમ્ ।

સ્મૃતિપ્રમાદોઽવૃત્તિર્મયઃ સ્વચ્છિન્ન મહેત્ક્રમ્યા સ પરતસન્નિભ ॥૭૬॥

જે રાગી પશુમા પોતાની પ્રતિમા બાધી પાસા જે ન જે ગધને પારખી ન થકે
જેની સ્મૃતિ (યા શક્તિ) પ્રમા હી ધતિ વોરેમાં એ મ પવિર્તન થઈ જાય તે નક્કી
સમજવું કે તે દોઢી મુઠાવું વળ છે

નિદ્રોપદ્રતા કલ્પા વિરળં સપૃતિ વિરુદ્ધારિતમાનન મ્યાત ।

પ્રાણ ઘ્યુત મગ્નિજતમનિયુગ્મ યસ્યતિ ચિ હ સ નરવિનાર્થી ॥૭૭॥

જેના જીભ એક દાત ગદા થઈ જાય જેમનો સ્વાભાવિક ગ બીડો જાય જેના
મ્હોમાથી મ્હો ખોનતા અનિ ખા ૧ દુર્ગંધી વડે જે નામ ખરી ગયું તે ૧ જ ને આખો
બીડો પેસી ગઈ હોય—તો જાણવું કે તે રાગી ચિનારો ૧ ?

નિદ્રાચિનાશા બહુનિદ્રતા વા સીર્મનન કશનયા મયત્તિ ।

છાયા સિતા પીતતરા ડરુણતિ સર્ગર્ણિ કાન્ત્ય વિચ્છિન્નનિ ॥૭૮॥

જેને જરા પશુ બીધ ન આવે અથવા નો અનિશ્ચય બીધ આ રાકે જેના માથામાં
વગર પાડે સેંધા પડી જાય અને માથાના ઘાળ આપોઆપ ખરતા હો ૧ જેની બાયા મેરે
ખૂન પીળા ગળી અથવા લાન જણાતી રેલ—આ બધાં લક્ષણા મુકુના છે

રાત્રી વિગ્રહા દિવસેઽતિશીત પાણ્યત્રિનાસાદન્ય દિગ્વચમ્ ।

કળ્થે કફો મૂર્ધનિ શૂન્પીઞ્ઞ કીન્નામિમા વિદ્ધિ પરતમતુ ॥૭૯॥

જેને રાત વખતે અતિશય ગરમી લાગે દિવસે અનિ કડી નાગે જેના દાઢ પગ નાક
અને હાથ—આ બધું કંડું ખરડ જેનું લાગે જેના મ્હમા મ્હ બગાયતો તેવ માથામાં અમલ
શિર પીડા થતી હોય—આ બધાં લક્ષણો મળ્યા તો આવે તા ૧ ગમજવા

સ્વપ્નેષુ નમ્રાવિવક્તાન સપાંગાન્ રુદ્ધાગ્નરાનુદ્યમગમિચ્છતાન ।

સિંહાન્ ચરાટાન્ મહિષાનહીન્ય પન્થન રાગી ચમમમ યાતિ ॥૮૦॥

જે સ્વપ્નોમા નાગા કુડા પાગ લઇને ખેના મગા સ્વપ્નરૂપે તા બીધ અને ગધેશ
ઉપર આ ટ થોના એવા અનુભોને જ્યે તમજ મિલે ૧ તો મદિતા આપોને જોવે
તે રાગી જરૂર જમને ધામ જવાનો જ

પતયધોલ્ગ્નો સન્નિહિ વિગીયત વિત્યત કુન્દુરુદ્ધિર્મૈરિભિ ।

ભવ યત્કન્નાતિ મગ વિચયપિ પ્રચાતિ પચન્મસૌ ન સગય ॥૮૧॥

સ્વપ્નમા જે બીધ થી બીધે માથ પડે અથવા અગિમા કે પાણીમા પડીને તેમા જ સ્વ
યધ જાય જેને કુતંગ દિગ્ગડા અને દુર્ગમનો ખૂ ૧ માગ માગતા રાય જે આપ ૧ થઈ જાય
સ્નાન મે મુગપાન કરે—તે જરૂર પચત્ત પામવાનો જ

સ્વપ્નાણિ દિવ્યાણિ પટ્ટન્નાના રમેન્નિગયા મુર્મદિગ્મ ॥૮૨॥

સ્વોત્પાણિ દિવ્યાણિ પટ્ટન્નાના રમેન્નિગયા મુર્મદિગ્મ ॥૮૨॥

આવા દુષ્ટ રસો જોવા પછી પ્રાત્ર કાલમાં બેઠીને સ્નાન કરવું અને તથા વગેરે પાંચે બાહ્યોને દાનમાં આપવા દિવ્યસ્તોત્રા લાઝુમાં આકારને ત્યજીને રાત્ર વખતે મદિરામાં વમકુ

ય સ્વપ્નમય વિબુધામુની ક્ષાન્તીર્થાનિ ધનૂર્નૃપતી વયસ્યાન્ ।

પુષ્પાણિ વાસાસિ સિતાનિ પયત્ત્યકો મદૈર્શર્મલમેતરોગી ॥૮૩॥

જે સ્વપ્નોમાં દેવો મુનિચેષ્ઠો તીર્થો ગાયો ગમ્મચો મિત્રો શ્વેતપુષ્પો શ્વેતવસ્ત્રો, વગેરે જોવે તેનો રોગ મુકાઈ જવાનો અને તે રોગી સુખી થવાનો

તૌયાનિ તીર્થાં મલિનાનિ જિત્વા સિદ્ધમનોજ્ઞાનિ પન્થાનિ હન્વા ।

સ્થિત્ત્વા દ્વિપચ્ચેડપિ મૃદા રતિત્વા વિષ્ણુચ્ચ લિપ્ત્વા કુશલી નર સ્યાત્ ॥૮૪॥

મલીન પાણીમાં જલાશયો જે તીર્થ જાય તેપૂર્ણને છોડે મનોન ક્ષોભની પ્રાપ્તિ કરે એટલે વચ્ચે જે જોયો મરે અથવા ચે । ઉપર ખડો રહે ખૂબ રૂંધે અને પોતાની વિષા શરીરે ચોપડે—આવા સ્વપ્નો જેને આવે તે જરૂર સુખી થવાનો

સાધારણાનૃપકજાક્ષિણ્યા દેશાસ્રયરતત્ત્વ સમાન આય ।

ચલાસવાતપ્રતુરો દ્વિતીયો વ્યમ્બુદ્રમો માયુરજાકરોડત્ય ॥૮૫॥

સાધારણ અનુપ અને જગન—આવા ત્રણ જાતના દેશ હોય છે સાધારણ દેશમાં બધું સમાન હોય છે—દેવોપણ સમાન રહે છે આનુપ દેશમાં મધુ અને વાણના વિકારો પુષ્કળ પ્રમાણમાં થાય છે જ્યારે પાણી અને જમીન વગરના મરુપ્રદેશમાં—જગન દેશમાં પિત્તના વ્યાધિઓ વિશેષ થાય છે

વયાડપિ કૌમારયુવત્વવાદ્ય મેદાત્ત્રિધવેતિ વય વન્થમ

વક્રોપપન્ન પ્રથમ સપિત્ત દ્વિતીયમય પવનપ્રધાનમ્ ॥૮૬॥

વય ત્રણ જાતની છે—કૌમાર યૌવન અને વાદ્ય કૌમારાનસ્થામાં કંઈ પ્રધાન હોય છે યુવાનસ્થામાં પિત્ત પ્રધાન હોય છે જ્યારે જ્ઞાનસ્થામાં વાયુ પ્રધાન હોય છે

વાતેન પિત્તેન કર્પેન યુક્તા ક્રમેણ પુમા પ્રવૃત્તિરિતિ શાસ્ત્રાત્ ।

સ્વપ્ન કશાઘ્નજલદ્વસ્ત્રકેશ સ્વપ્ને રુગામી પવનસ્વમાન ॥૮૭॥

વાતન પિત્તન અને શ્લેષ્મન—આવી ત્રણ મનુષ્યોની પ્રકૃતિમાં છે વાતલ પ્રકૃતિવાળો રુક્ષ કૃશ મચન હુકા રાગાલો સ્વપ્નમાં આમશમાં ઉડનારો અને વાતપ્રધાન હોય છે

અઘ્રાત્ પાલિયયુતોડતિમીર પ્રકોપન સ્વિત્તત્તુવુધોડપિ

સ્વપ્નેષુ નહત્ત્વ ગળાવલોઠી પ્રોઘામમક્તિપ્રકૃતિર્નુન્ય ॥૮૮॥

પિત્ત પ્રકૃતિવાળો માથુગ આકારે ણીય—પગીરાવાળો થાય છે શરીરનો રંગ અતિ ગોરું હોય છે અત્યંત ક્રોધ હોય છે પરસેવો ખૂબ થાય છે તમ તે વિદ્વાન અથવા બુદ્ધિશાળી હોય છે સ્વપ્નોમાં તે નક્ષત્રો જોવે છે અને ભક્ષા હોય છે

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો ब्रह्ममजापत्यम्बिदलद्भिन्भवन्तरिसुश्रुत-
भरद्वाजपुनर्वस्वमिवेशचरन्प्रभृतिभ्यः

પુસ્તક ૨૨ મુ]

ઓપ્ટોમર ૧૯૩૯

[અક ૧૦

વત્સનાભાદિ વર્ગ

લેખક બાપાનાન ગ વેલ

(Natural Order Ranunculaceae)

જોજવાળી જગોમા ફેડમનો વામ હોય ત્યાં આગળ આ વગની કેટલીક વનસ્પતિઓ વિશેષ ઉગતી હોવાથી આ વગનું નામ રેનનક્યુલેસી (from Rana a frog) ગણવામા આવ્યું છે આપણા દેશમા ત્રીશ કુટુંબોમા વહેચાયેલી આશરે નણસો જનો (Species) આ વગની થાય છે

આ વર્ગમા થણુ મરી નાના છોડવાઓ વખતે ઝાડરા અને વેનાઓ થાય છે એક વર્ષાણુ છોડવાઓ (annuals) આ વર્ગમા જરા નેજ થાય છે રથનજ બદ વર્ષાણુ ફોડવા (Perennials) તથા થાય છે જલ / છોડો (aquatic plants) બહુ ઓછા થાય છે આ વગની વનસ્પતિમા પાન બહુ મૂળાદ્ધાર (radical) અથવા આનરે આવેના (alternate) મ્વચિન / સામસામા (opposite) આવેના હોય છે મદુ વેનાઓમા કોઈ વખત (જવલ્લેજ) સામસામા પાન આવેના જણાય છે દા ત મોરવેન ઉપધાન હોતા નથી અને વખતે હાથ છે તે તે જૂન-મન દા ત પીલીનડી-પોલાગ-પાન ઉપર વખતે તારીક વાળનું આગળ ન ભાય છે પુલ્લે ઓપુમયોગી (Her maphrodite) હાથ છે જરા નેજ નર અને માત્રા ફુલ જૂન જૂન જેવામા આવે છે ફલ કનગી જેવા અથવા વિભાગિત હોય છે પુષ્પગાલ્લોના પત્રો (Sepals) પાચ કે તેથી વધુ (જવલ્લેજ તેથી ઓછા) તીરા ગળા અને ઉપગઉપર આવેના હોય છે પુષ્પાભ્યન્તર કોષના પત્રો (Petals) ત્યારે હોતા નથી ત્યારે પુષ્પ ગાલ્લોના પત્રો ગીન હોય છે પુષ્પાભ્યન્તર કોષની પાખડીઓ પાચ કે તેથી મહુ હોય છે જલ નેજ ૪ કે ૩ જખાન છે કુવની પાખડીઓમા મધુકુરિઓ (nectariferous clots) જખાય છે પુકમરો થણા મર્જાશિશાધ સ્થિત અને છૂટા હોય છે પગમકોર (rather lobe) બેખાજાવા ત મન કોષ અને જવ નેજ એક હોય છે મગ મણા ઓ ત્યુમ્મ ડોડોવાણુ (a bunch of follicles) એકે બીજવાણુ અથવા મણા બીજવાણુ હોય છે બીજમા સાગ પમાણુમા ગર હોય છે

આ વગની વનસ્પતિઓમા ઝેરી વિ.ાદો રેષઃ ચિગ્ચુલુકારી પૌષ્ટિઃ જરૂરન જરૂનાશક તથા કુષ્ટદન ગુણો છે

આ વગની વનસ્પતિઓ સુ રસાદી કે પાણીમા નિઝામિતથી ગુણુઓન થઇ જાય છે (lose their property) એમ વિદ્વાનો માને છે આ વગની ઘણી ખરી વનસ્પતિઓનું ગસાયણીક પૃથક્ક પુ જ્ઞવામા આ યુ છે અને તેમાથી નીચે મુજબના તત્ત્વો તથા આવ્યા છે —

(૧) આ કેવોડિઝ--એકોનીન એગેમીન અજકોનીન અતિમિન એ એકોનીન અગેરીન બીજ એકોનીન બનેડોન ક્લીમેટાર્ડન પ્ષ્ટાર્ડન માઇનોપ્ષ્ટાડોન ડેફીનીન હાઇ સ્ટીન ઈ કેકાટેનીન આઇસોપાઇરીન જરોકોનીડીન જર્યાઇન માયાકગનીન પામેગીસીન સ્કુટેકોનીગીઃ ઈત્યાદિ (૨) ઉચ્ચતમ્બીન ટુલિકા તત્ત્વો (વોલેગાર્થ અકોઃ બીટર પ્રિ મિપરસ) એનેમોનીન સીમીસીફયટન નાર્જનોઝ (૩) અગેનપ થી (acids) એકોનીનિક એનેમોનિ આઇસેરુનિ અનેરીયાનિક (૪) કોસ્ટેલીઃ અથવા એમોરસ ગુડેગા ડઝ--એકોનિડિન ડે ફીનીન હનેમોરીન પીઓનીન (૫) સપોની સ-ટની સ રેઝી મ ઑનીનો રેઝી સ ખાડ અને રેનેહ-આટલુ હાય આ યુ છે

એકોનીડીન હાઇપરીન ઈત્યાદિ ક્રા મ અને યુરો ન્તા બી ન દેગોમા રાજમાન્ય (આક્રીસીધન) છે

આ વગમા નીચેની મુખ્ય વનસ્પતિઓ યાય છે —

મેગ્ગેલ (મર્વા સ) *Clematis triloba* મૂર્તીની ધણી જાતો છે

જ્યુનના *Naravella zeylinica* સુદૃ વેન છે

પીપારથ *Thalictrum foliosum* તાવમાળ (સ)

મમીરો *Coditis teeta* (મમીર સ)

કનોડ જર *nigella sativa* કચ્છિજવા (સ) *Delphinium saniculoe a folium*

જરડ *D densidatnm*

વજનાગ *aconitum ferox* વસનામ (સ)

કુધિયો વજનાગ *a napellus*

અર્તિવખની બી *peterophyllum* અભિવિષ (સ)

પખમો *palmatum*

પુકુનમળ *Hydrastis Canaden is* (yellow Puccoon Foot Eng)

ગ્તનન્નેટ *Anemone obhusifolia*

કાવો પુ *Hellabrusse niger*

નિહિત *cimicifuga foetida* (Black snake root Eng) સાપ વીછી

ઉતારે છે એમ મનાય છે

સ્વ ડો વામન દેમાઇએ આનું અગ્રેજ નામ Bugbane મલેજુરિ રાખ્યુ છે

હિમાનિય *Paesnia Emodi* હકોમો તથા વાપરે છે

વૈદક વિષે જ્યોતિષદષ્ટિ

લેખક ઇગ્નનાન વિદ્યારામ નવનથ વલ્લાભાણી

અથ રોગ જન્મ નક્ષત્રમ્
 કૃત્તિકાયા કદાચિદ્દે યાધરતપત્રકો નર
 નવરાત્ર ભવત્ પીઠા રોટિણાપુ ત્રિરાત્રમ્
 મૃગશાર્ષે પશ્ચરાત્ર માર્ત્યા મુચત મુખિ
 પુનવસો ચ યુષ્યામા સપ્તગત ત્રિધીયત
 નવરાત્ર તથા શ્રેષ્ઠા નમશાના ત મધ્યમુચ
 દ્વોમાસૌ પૂવ પ-ગુણ્યા મુત્તરામચ પચકમ્
 દૃસ્ત ચ સપ્તમ મોક્ષધિત્રયા મર્દ્દ મામન્મ
 માસ દ્વય તથા દશાયા ત્રિનાસે વિશતિત્તિનમ્
 અનુરાધા વશાહાનિ -યે તથા મર્દ્દ માસકમ્
 મૂલેન જાયતે શપ પૂર્વાપાત્ર ત્રિપ ત્રકમ્
 કુન વિશત્યુત્તરાપાત્ર દ્વો માસૌ ધરણા તથા
 ધનિષ્ઠા ચાર્દ્દમાસ સ્યાત વરુણા ન્દશાદ્રકમ્
 પૂર્વા શાદ્રપદ દવિ કુન વિશ ત ચાસત્રમ્
 ત્રિપ ત ચાપ્યવપ્ત રત્ર યા દશરાત્રકમ્
 અહારાત્રા વાસ્વતી ચ મગ્ધ્યા ચ ગતા યુષમ્
 એવ ક્રમેણ જાનોયાન્ન-ત્ર ચ યન્નાદિતમ્

નક્ષત્ર વિચાર

(૧) કૃત્તિકામા ધરેના રોગની પીડા નવ દિવા । ૨૬૨ ૨ે (૨) રોહિણીમા નવ ગત પીડા ૨૬૨ ૩ે (૩) મૃગશિરમા પાચ ગત (૪) આ । (૫) પુનર્વસુ (૬) પુન્ય નમગ્રોમા ચાર ધરેના રોગની પીડા માત્ર દ્વા । મુખી ૨૬૨ ૪ે (૭) આર્દ્રામા નવ ગત પી । (૮) મની નક્ષત્રમા ધરેના રોગથી રોગી મ જ પામે છે (૯) પૂર્વાશ્વિનુમા ધરેના રોગ બે મહિના હે છે (૧૦) ઉત્તર શ્રાવણમા પાચ મહિના મુખી પા । ૬૮ (૧૧) દરત નક્ષત્રમા ધરેના રોગ સાત માસ મુખી ૮ છે (૧૨) ચિત્રામા અષ્ટો માસ ૭ છે (૧૩) સ્વાતિ નક્ષત્રમા ધરેના રોગની સા આઠ બે મા । મુખી ૮ ૬ (૧૪) તિષાખામા ધરેના આધિ ૨૦ દિવસ મુખી (૧૫) અનુરાધામા - ૩ દિવસ (૧૬) જેતમા અધા મહિનો (૧૭) નજ નક્ષત્રમા ધરેના પાપથી અધુ ચાર ૬ (૧૮) કૃત્તિકામા ત્રણ મહિના (૧૯) ઉત્તરાશ્વિમા-૧૮ દિવસ (૨૦) અવધુ બે મહિના (૧) ધનિષ્ઠા આ મહિના

(૨૨) નિશાખામા દશ દિવસ (૨૩) પૂર્વા ભા ૫ ૧૮ દિવસ (૨૪) ઉત્તર ભા ૫ - ૧૫ વિસ (૨૫) રેવતી-૧ ગત્રી (૨૬) અશ્વિની-એક ગત્ર ને એક દિવસ (૨૭) ભરણી-મૃત્યુ

અથ રાગ વાર તથા રાશિજન્મ

રુગ શતમિષાર્દા સ્વાતિ મૂળાત્રિ પૂર્વા શનિ રવિ જુજ વારા કૂર તારા વિરદ્વા યદિ
મગતિ ચતુર્થાં ચાષ્ટમી મૂત પઠી પરિહરાત મના રાગિણા મૃત્યુકાલ

પચમી ચંદ્રનાર ચ દ્વિતાયા ચ વહસ્પતૌ શુક્રેચ્ચ ચતુર્થાં ચ રોગિના મૃત્યુ માદિશેન્

અથ વાર વિચાર

જો શનિ રવિ ને મગગનારે પીઝ થઇ હોય તમજ મવા શત તારમ આર્દ્રા
સ્વાતિ મૂળ પૂર્વાનાના અને પૂર્વા ભાદ્રપ મા તમજ એથ આઠમ ને છઠ તેમાપી કાષ્ઠપણ
રાકાદિ તિથિ હોય તો મૃત્યુ થાય છે

પાયમન શોમવાગ બીજન શુક્રાગ એથને શુક્રવાગ હોય ને તે દહાડે પીઝ થયેવી
હોય તો રોગી અવસ્થ મરે છે

ઔપધિઓ ક્યારે લેવી તેના જ્યોતિષ દષ્ટિએ વિચાર

- ૧ મહા અને કાગણ મહિનામા વનસ્પતિના મગીયાનો મનુષ્ય કરવો
- ૨ ચૈત્ર અને વૈશાખમા પાન અને ફૂલ લાવી મંચદી ગખવા
- ૩ જ્યેષ્ઠ અને અષાઢમા ફળ અને બી ૮ લઈ ગખવા
- ૪ શ્રાવણ અને ભા ૫ મા વૃક્ષનો તમામ ઉપયોગી ભાગ લઇ મૂકવો
- ૫ આથી મૂળ બીજ વગેરે ઔપધિઓ નિશોઃ શુભ કરે છે

કેશનો પ્રકોપ થઈ આવે છે ત્યાર બાદ નદીનું પાણી પિત્તશામ થોડાથી પીવામાં આવ્યજ નથી પરંતુ વસંત ઋતુમાં કેશો પ્રકોપ ન થઈ જાય માટે નદીનું પાણી બહુ વાપરવું મોગ્ય નથી થઈ વસંત સમય કોપ વારિ પ્રગટતી. અર્થાત્ વર્ષા અને વસંત ઋતુઓમાં નદીનું પાણી માર નરિ પણ કુતાનું પાણી માર ગણાય છે (૯)

અસાધ્ય વ્યાધિનું વર્ણન

અમર્મોપદિતે દેશે શિરાસધ્યસ્થિવર્જિતે ।

વિકારોયોઽનુપર્ણતિ તદસાધ્યસ્યલ્ખણમ્ ॥૧૦॥

અર્થ — અમર્મોપદિતે શિરાસધ્યસ્થિવર્જિતે દેશે વાવિકાર અનુપર્ણતિ તત્ત્વ અસાધ્યસ્ય લ્ખણમ્ ॥૧૦॥

અર્થ — મર્મ સ્થાનથી દૂર અન્ય થયે જે લાગમા શિરા પ્રધિ અને અસ્થિઓ ન હોય તેવા પ્રદેશમાં જે વિ ૧૨ વ્યાધિ જતો નથી તે અસાધ્ય વ્યાધિનું લક્ષણ છે (૧)

વિવરણ — જે સ્થાનકોમાં મર્મ સ્થાન ન હોય તથા જે લાગમા શિરાઓ-અધિઓ કે હાડકાં ન હોય તેવા પ્રદેશમાં કોઈ નિશા ન થાય એટલે જે વિકાર શિરાઓ-અધિઓ અને હાડકાંમાં સાધી તથા તે સાધિ અમાધ્ય ગણવો

સૂક્ષ્મ નસોને શિરાઓ હેરામાં આવે છે જે વિકાર શિરાઓ કે સાધા અથવા હાડકાં સુધી પહોંચે હોય તો અમાધ્ય વ્યાધિનું લક્ષણ ગણાય છે (૧)

સન્નિપાતના ભે

દ્વયુલ્લખ્ણફોલ્લખ્ણૈ પટ્ તે હીનમધ્યાધિકશ્ચ પટ્ ।

સમશ્ચક્રો વિકારાસ્તે સન્નિપાતે ત્રયોદશ ॥૧૧॥

અર્થ — સન્નિપાતે ત્રયોદશ વિકારા (અવર્તિ) । ફોલ્લખ્ણ (ત્રય) દ્વયુલ્લખ્ણ (અ ત્રય તથા) હીનમધ્યાધિકૈ ચ પટ્ સમ ચ પટ્ (શ્ચિત્તિ પત્ત્ર ત્રયોદશ) ॥૧૧॥

અર્થ — સન્નિપાતમાં તેર વિ ૧૨ થાય છે એક દ્વયુલ્લખ્ણ તથા બે ફોલ્લખ્ણ તથા હીન-મધ્ય અને અધિ દાખ વડે છ અને ત્રિદોષથી એક એમ તેર વિકાર થાય છે

વિવરણ — તેર વિકાર બે નીચે પ્રમાણે

૧ વાતોદમણ ૨ પિત્તો ગણ્ય ક્રોધ ગણ્ય ૪ વાતપિત્તા ગણ્ય ૫ વાતક્રોધ ગણ્ય ૬ પિત્ત ક્રોધ ગણ્ય તથા ૧ વાતહીન વાત મધ્ય ક્રોધાધિ ૨ વાતગેન ક્રોધમધ્ય પિત્તાધિક ૩ પિત્તગેન વાતમધ્ય ક્રોધાધિ ૪ પિત્તગેન ક્રોધમધ્ય વાતાધિ ૫ ક્રોધગેન પિત્તમધ્ય વાતાધિક ૬ ક્રોધગેન વાતમધ્ય પિત્તાધિક તથા સર્વ વિકારગુણ્ય એક અનુર્ણ વાતપિત્ત-ક્રોધગણ્ય એવીરીતે કુલ ૧૩ તરુ જે થયે જે મર ત્રિદોષની રૂઢિનાજ વિમરો છે અર્થાત્ ૨૨૫ વૃક્ષ મધ્યમધ્યમવૃક્ષ અને અધિક અતિવૃક્ષ એમ મધ્યમ ૧૫ (૧૧) તેવીરીતે

મર્મર્ણ ચ પટ્ મદા દ્વયનટુદ્ધયા મમેસય ।

પૃથક્ષ્રય સ્યુસ્તૈર્નુદ્ધે વ્યાધય પચવિશતિ ॥૧૨॥

અ ૫૫ — પૃથ્વ્યસ્ફુટૈ ત્રય યાધય મમે ત્રય સત્તગણ ક્ષયેકવૃદ્ધયા પદ્સ્યુ
(એવ દ્વાદશ પૂર્વોક્તત્રયોદશસહિતા) પચવિંશતિ ભવતિ ॥૧૨॥

અર્થ — તે પૃથ્વ વૃદ્ધ ત્રણ નાધી તથા ૧ મમ અને એમ અતિ વૃદ્ધ એવા ત્રણ
તથા એકવૃદ્ધ અને બીજો અતિવૃદ્ધ એવા ૭ મળી બાગ બાધિ આગના તેર માથે મળીને
કુન પચીસ પ્રકાર થાય છે (૧૨)

વિવરણ — પચીસ બે નુ વિચરન નીચે મુજબ મમજવુ

૧ વાતાતિવૃદ્ધ ૨ પિત્તાતિવૃદ્ધ ૩ કફાતિવૃદ્ધ તથા ૧ વાનપિત્તાતિવૃદ્ધ ૨ વાતકફાતિવૃદ્ધ
૩ પિત્તકફાતિવૃદ્ધ તથા ૧ વાનવૃદ્ધપિત્તઅતિવૃદ્ધ પિત્તવૃદ્ધનાતઅતિવૃદ્ધ મ્દવૃદ્ધપિત્તઅતિવૃદ્ધ
૪ પિત્તવૃદ્ધમ્દઅતિવૃદ્ધ ૫ કફવૃદ્ધવાતઅતિવૃદ્ધ ૬ નાનમ્દમ્દઅતિવૃદ્ધ ૭ ની રીતે ૧૨ + ૧૬
= ૨૮ સાથે પૂર્વ ક્ષોભા જણાવેના તેર બેદ મળી પચીસ બે થયા

યથા વૃદ્ધેસ્તથા નાળે યાધય પચવિંશતિ ।

વૃદ્ધિદક્ષયવૃત્તધ્યાન્યા રિત્ત પઞ્ચવિંશતિ ॥ ૧૩ ॥

અ ૫૫ — યથાવૃદ્ધૈ તથાક્ષીણે (અપિ) પચવિંશતિ યાધય (ભવતિ) ।
વૃદ્ધિદક્ષયવૃત્ત ઇ અન્ય ચિકિત્સા ઉપદિશ્યત ॥ ૧૩ ॥

અર્થ — જેમ દોષની વૃદ્ધિરૂઠે પચીસ બાધિબે મ્દ્યા તેમ દોષ ક્ષીણ થવાથી પણ
પચીસ બાધિબેદ થાય છે એવી રીતે કલ પચાસ બે થયા વૃદ્ધિ તથા ક્ષયથી થએલો
બીજો વિકૃત્ત કહેનામા આવે છે (૧૩)

વિવરણ — એમ વૃદ્ધ-બે વૃદ્ધ-નણે વૃદ્ધ તથા એમ્દીન અર્ધાત્ થોડા વૃદ્ધ બીજો
મધ્યમ વૃદ્ધ અને અધિક વૃદ્ધ એ રીતે દૃઢિના પચીસ બેદ આગળના મે મેના મા જણા ના
હવે ક્ષીણ દોષના બે જણાવે છે કે ૧ નાતક્ષીણ ૨ પિત્તક્ષીણ ૩ મ્દક્ષીણ ૪ વાતપિત્ત
ક્ષીણ ૫ વાતમ્દક્ષીણ ૬ કફપિત્તક્ષીણ ૭ વાત-પિત્તમ્દ નિરોપક્ષીણ ૮ વાત થોડો ક્ષીણ
પિત્ત મધ્યમક્ષીણ ૯ મ્દ અતિક્ષીણ ૧૦ પિત્ત ૧૫ વાત વધારે ક્ષીણ મ્દઅતિક્ષીણ ૧૬
પિત્ત જગક્ષીણ નાત વધારે ક્ષીણ ૧૭ અતિક્ષીણ ૧૮ મ્દ જગ ક્ષીણ પિત્ત વધાર ક્ષીણ
વાત અતિક્ષીણ ૧૩ મ્દ જગ ક્ષીણ વાત ઘાગ ક્ષીણ પિત્ત અતિક્ષીણ એવા તેર બે
ઉપરાત ૧ નાતાતિક્ષીણ ૨ પિત્તાતિક્ષીણ ૩ અતિક્ષીણ ૪ વાનપિત્તાતિક્ષીણ ૫ વાત
કફાતિક્ષીણ ૬ પિત્તમ્દાતિક્ષીણ વાનક્ષાણિપિત્ત અતિક્ષીણ ૮ પિત્તક્ષીણ વાન અતિક્ષીણ
૯ કફક્ષીણ પિત્ત અતિક્ષીણ ૧૦ પિત્તમ્દાણ મ્દ અતિક્ષીણ ૧૧ મ્દક્ષીણ વાતઅતિક્ષીણ
૧૨ વાતક્ષીણ મ્દ અતિક્ષીણ ૧૩ રીતે ૧૩+૧૫ મળી ૨૮ ૨૮ બેદ થયા જે આગળના
પચીસ બેદ માથે મળાને કુન (૫) પચાસ બે થાય છે (૧૪)

एकैक वृद्धि समतानये पदतु पुनः पट ।

एकनयद्वद्वृद्ध्या सविषययापि तो ॥ १४ ॥

અ ૫૫ — एकैक वृद्धिसमताक्षय पद पञ्चपदद्ववृद्ध्या त्रय सविषययापिते
(द्वद्वदक्षयकवृद्धयात्रय पच) पुन ते चपट् ॥ १४ ॥

અર્થ — એક એમ દોષની વૃદ્ધિ નમના તથા ક્ષયથી ૭ બે થાય છે તથા એક ક્ષય
અને બે દોષની વૃદ્ધિથી પણ અને એથી વિસ્તીત બે દોષની ક્ષીણના અને એમ ૧૫ની

વૃદ્ધિથી તથા એમ છ બે વાચ છે એવી રીતે કુલ ૧૨ બાર બે થયા જે ઉપરના પચાસ માથે મળીને કુલ બાસ બે થયા

વિનરણ — બાસ બે માથી પચાસ બે આગળના મ્લેકિકા જણાવ્યા વધારાના બાર બે વૃદ્ધિક્ષયથી નીચે પ્રમાણે થાય છે

૧ વાતવૃદ્ધ પિત્તમય મ્લેક્ષીણ ૨ પિત્તવૃદ્ધ વાતસમ મ્લેક્ષીણ ૩ મ્લેક્ષીણ પિત્તસમ વાતક્ષીણ ૪ મ્લેક્ષીણ વાતસમ પિત્તક્ષીણ ૫ વાતવૃદ્ધમ્લેક્ષીણ પિત્તક્ષીણ ૬ વાતક્ષીણમ્લેક્ષીણ પિત્તવૃદ્ધ ૭ વાતક્ષીણપિત્તક્રમ્લેક્ષીણ ૮ પિત્તક્ષીણવાતમ્લેક્ષીણ ૯ મ્લેક્ષીણવાતપિત્તવૃદ્ધ ૧ વાત પિત્તક્ષીણ મ્લેક્ષીણ ૧૧ વાતમ્લેક્ષીણ પિત્તવૃદ્ધ ૧૨ ક્રમ્લેક્ષીણ વાતવૃદ્ધ એ રીતે ૧૨ તથા આગળ જણાવેલા પચાસ મળી કુલ ૬૨ બે થયા મ્લેક્ષી છે કે જે મદ્વિદ્વિનદિશા છત્રિપાતે ત્રિદોષજ ॥ અર્થાત્ નજી દોષથી ઉત્પન્ન થતા મનિપાતના બાસ બે મળીને બેઠાં બે આ બાસ પ્રકાર આરોગ્યનો નાશ કરનારા છે માટે એ બે સમજવાની ખામ જરૂર છે

પચત્વ વર્ણન

પચાદિમૂતાસ્વથ પચત્વ પચામક પચસુ માવયન્તિ ।

પચેદ્રિય પચસુમાવયિત્વા પચવમાયાતિવિનાશકાન્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ — વિનાશકાલે પચ આદિમૂતા પચામક પચત્વ પચસુમાવયન્તિ પચેદ્રિય પચસુમાવયિત્વા પચવ આયાતિ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ — વિનાશ વખતે પચમૂતામૂત પચામક શરીરને પાચ બાજે કરીને પાચ સક્ષમ કારણમા લય મરી કે છે અને પાચે છત્રિયો તેના પાચ અધિજ્ઞાનમા લય કરીને પચત્વ મૂળ સ્વરૂપને પામે છે (૧૫)

વિનરણ — પૃથ્વી-પાણી-તે ૮-વાયુ અને આકાશ એ પચમૂતામૂત પચામક ૩ર્થ પુરુષ શરીરને પાચ પ્રકારે રીતે પચે સક્ષમ ૧૨૪૩૫મા લય રી કે છે અને પ્રાણ-રસના-ચક્ષુ-તન્ત્ર તથા નાભ એ પાચ છત્રિયો એ પાચના અધિ જ્ઞાન મધ-ગમ-રૂપ-સ્પર્શ તથા શબ પોતાના સક્ષમ કારણો પૃથ્વી આદિ પરમાણુપોમા નય મરીને વિનાશ સમયે પચત્વને પ્રાપ્ત પોતાના સક્ષમરૂપમા લય પામે છે (૧૫)

પ્રપ્ત આયન

પચ્મૂતૈઽષ્ટધરિગ્રાહી પચક્ષણન્નિત ।

પચ્વા વિધાનૈ પ્રોક્તૈઽન ચતુર્ભિ સાયત્તઃ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ — ઘણ ચતુર્ભિ પ્રોક્તૈઽન પચ્વા વિધાન પચ્મૂતૈઽષ્ટધરિગ્રાહી પચ ક્ષણન્નિત સાધ્યત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ — ૭ મૂળવાળો આઠ ગ્રિહવાળો ચાર રૂડે સાત વિધાનોથી પ્રપ્ત સાધ્ય થાય છે (૧૬)

વિનરણ — ૧ અપતપચ્ ૨ આનેપનેચન ૩ પામેક ૪ રવે ૫ અબચ ૬ વિવાયન ૭ ઉપનાહ ૮ પાચન ૯ વિસાવપ ૧ રોદન ૧૧ વચન ૧૨ વિરચન ૧ છે ન ૧૪ બે ન ૧૫ દા પુ ૧૬ લેખન ૧૭ એષણ ૧૮ આગળ ૧૯ નિધન ૨ સાવણ ૨૧ સીવન ૨૨ મધાન ૩ પીડન ૪ શાશ્વિતરથાપન ૨૫ નિવપિત ૨૬ ઉત્ક્રાંતિ

૨૭ મ્વાય ૨૮ વર્તી ૨૯ મ્ક ૩૦ સર્પિ ૩૧ તૈલ ૩૨ રમકિયા ૩૩ મલુધુપન ૩૪ ઉત્સાહન ૩૫ અવસાન ૩૬ મુદુકમ ૩૭ દારુકમ ૩૮ દ્યુકમ, ૩૯ અમિકમ ૪૦ પિષ્ટકમ ૪૧ પાકુકમ ૪૨ પ્રતિસાગ્ધ ૪૩ રોમસજ્જન ૪૪ લોમાપતન ૪૫ અસ્તિકમ ૪૬ ઉત્તરઅસ્તિ ૪૭ બધ ૪૮ પનાન ૪૯ કૃમિધન ૫૦ બલથુ ૫૧ રિવધન ૫૨ શિરો વિરેચન ૫૩ કાલધારણ ૫૪ ધૂમ ૫૫ મધુ ૫૬ ઉપમર્ષિ ૫૭ ધાવન ૫૮ રોપથુ ૫૯ સરથુ ૬૦ પથ્યાહાર (૧૬)

હરિતકી એવનથી કાય?

મુક્તેપથ્યાડમુક્તે પથ્યા મુક્તામુક્તે પથ્યાપથ્યા ।

જાળેપથ્યાડજીળેપથ્યા જીળાજીળ પથ્યાપથ્યા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ — પથ્યા મુક્તે અમુક્તે (ચ) પથ્યા મુક્તામુક્ત (ચ) પથ્યા પથ્યા ।
(વચ) પથ્યા જીળ અજીળે (ચ) પથ્યા જીળાજીળ (ચ) પથ્યા પથ્યા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ — ભોજન પછી અને ભુખ્યા પેટે હરડે પથ્ય છે તેમજ થોડું ખાધું નહિ ખાધું હોય ત્યારે અર્થાત્ ભોજન મધ્ય કાળે પણ હરડે પથ્ય છે એવી રીતે પચી ગયું હોય કે અજીળું હોય ત્યારે હરડે પથ્ય ગણાય છે અને જીળું કાળે અર્થાત્ અજ પચી ગયું હોય ત્યારે કે અથવા પચ્યું ન હોય અને અજીળું હોય ત્યારે પણ હરડે પથ્ય જ છે (૧૬)

વિવરણ — હરડે પાચ છે તેથી જમ્યા પછી તે પથ્ય છે તેમ હરડે જઠરાગ્નિને પ્રદીપ્ત કરનાર હોનાથી ભોજન કર્યા પૂર્વે પણ પથ્ય છે અને દીપન-પાચન ગુણને લીધે ભોજનના મધ્ય-ખાળમાં પણ હરડે પથ્ય ગણાય છે એજ કાગજુથી ભખ્યા પેટે અર્થાત્ અજ પચી ગયા પછી તથા અજ પચ્યું ન હોય અજીળું હોય ત્યારે પણ હરડે પથ્ય જ છે બાવપ્રકાશ વગેરે ઋ થોભા હરડેના અનેક ગુણ લખ્યા છે તેા પણ નીચે જણાવેલા પ્રસંગે હરડે વાપરવાની મનાઈ છે

અઘ્વાતિગ્નિની વલ્લવર્જિતશ્વ રક્ષ વશો લ્પનકર્ષિતશ્વ ।

નવ-વરી ગર્ભવતી ચ નારી વિમુક્તરક્ત સ્વમયાજ્ઞાદેત્ ॥

અર્થાત્ આલવાથી માફી ગએલો બલદીન કૃશ કુનગો લાધણથી કૃશ અર્ધ ગએલો નર જરવાળો-સગર્ભ સ્ત્રી તથા જેના સગીરમાંથી લોહી કાઢ્યું હોય તેવાએ હરડે ખાવી નહિ (૧૭)

વળી—

પથ્યાપથ્યમપથ્યે જીર્ણપથ્યમજીર્ણપથ્યમ્ ।

મુક્તેપથ્યમમુક્તે પથ્ય પુનરપિ પથ્યાપથ્યે પથ્યમ્ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ — પથ્યા અપથ્યે પથ્ય જીળ પથ્ય અજીળે પથ્ય મુક્તે પથ્ય અમુક્તે પથ્ય પુન પથ્યાપથ્યેડપિ પથ્યમ્ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ — હરડે અપથ્ય વેગાએ પથ્ય છે અજ પચી જાય ત્યારે કે અજીળું સમયે તથા જમ્યા પછી કે જમ્યા પહેલાં તથા પથ્ય કે અપથ્ય વેગાએ હરડે પથ્ય જ છે (૧૮)

વિવરણ — શાલ્યા ભોજન વખતે હરડે પથ્ય છે તેમ અનસ્ય એવા મિનાટ આદિ અજ પાન સમયે પણ પથ્ય છે મિત્રિન-પથ્યાપથ્ય ભોજનમાં પણ હરડે પથ્ય છે અર્થાત્

જમ્યા પતેના કે પછી ગમે તેવું પથ્ય કે અપથ્ય બોળન મ્યું હોય કે નહિ તો પણ હરે મહા પથ્ય છે તેની જ રીતે હણ અથવા અહણ રીતે પણ તે પથ્ય છે હરેવારક પથ્ય શબ્દ ત્રિવિધ યોગિષ્ઠ છે પથ્યાનો અર્થ હરે અને પથ્ય એમ બે માપ છે (૧૮)

અક્ષતમસૃણ સુવૃત્તો ગૌરવયુક્ત ક્ષિત્તૌ સુવિરયાત ।

શ્રીકૃત્સુદગરોઽય ગુરમતતરસારસમૃત ॥ ૧૯ ॥

અર્થ — ગુરમતતરસારસમૃત અક્ષતમસૃણ સુવૃત્તો ગૌરવયુક્ત અથ શ્રી કૃત્સુદગર ક્ષિત્તૌ સુવિરયાત ॥ ૧૯ ॥

અર્થ — ગુર નામતરથી વૃક્ષના આરરૂપ ગુમ ધા વાગે સાગ મલવાયો (વતુનાકાર) ગૌરવયુક્ત એવો તો કૃત્સુદગર નામનું અથ હરી ઉપર ધણે જ નખ્યાત છે (૧૮)

વિવચન — જોની રીતે કદ પુરોના માત્ર પ્રવાહ માટે મુદ્ગર જરૂરી જણાય છે એજ રીતે અબણ-સહેજમાજ બોળેના ધૂત-વચ વહોને માટે આ ન થ પણ મુદ્ગરનો અર્થ મારે છે રણ કે આ ન થ ગુરમતવૃક્ષમાગ્મૃત છે તથા આ પ્રદારોથી હ થમા ધા ચાન છે હાર ધા દેખાતા નથી (અતઃ મલન) નથી સુવૃત્ત-વતુમાગ અને ગૌરવ યુક્ત છે તેથી પૃથ્વી ઉપર નમિદ છે (૧૮)

ક્ષીરમિથ વારિમિથ વિમય હસેતુ પીયતે યદ્વત્ ।

હિરગદોપમદાય ગુણમિદ ગુણિનો વ્રહીપ્યતિ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ — વારિમિથક્ષીરમિથ હસેતુ યદ્વત્ વિમચ્ય પીયતે (તથા) ગદોપ દોષ દિચા ગુણિન વ્રહ ગુણ વ્રહીપ્યતિ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ — પાણીથી મિત્ર રહુ દુધ જેમ હસે વિજ્ઞાન મીરે પીએ છે તેમ સમગ્ર દોષને છોડી દબને ગુણીજનો આ પ્રસંગે ગુણને જ અદણ મરે

વિવચન — હસ જેમ પાણીમા મળેના દુધમાથી દુધ કાઢીને પી જાય છે તેમ સમગ્ર દોષને છોડી દબને (ક્ષમા કરીને) ગુણી પુરે ગુણ જ અદણ કરે એવો ગુણત પુરેનો મારી પ્રાપ્ત છે

મિષજા માધવેન ક્ષિ જ્ઞાનનાપરિણા ।

યકિચ્છિત્તમજ્ઞાનાક્ષમવ મનીષિણ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ — ક્ષિજ્ઞાનેન અલ્પદર્શિના મિષજા માધવેન દદ યકિચ્છિત્ત અજ્ઞાનાત્ ઉક્ત તત્ મનીષિણ ક્ષમવમ્ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ — અલ્પજ્ઞાનના આ પ દ્રષ્ટિવાગા વદ માધવે આ જે ઈ અજ્ઞાનપૂર્વક કહ્યું છે તે શુદ્ધિમાન પુરો ક્ષમા કરે (૨૧)

વિવચન — આ પદર્શો અલ્પશુદ્ધિ અને મ્હાની માધવ વદ જે મહા અજ્ઞાનનાત્ કહ્યું તેમ તે વિજ્ઞાન પુરે ક્ષમા કરે કુલિન પુરે તે પુરે કહેવાય છે તથા તેને મિષજા પણ કહે છે એ ધોરણે જ્ઞાન શબ્દનો અર્થ પણ કુલાની એવો માપ છે

શિવગુભારતી, વર્ષ ૬, અંક ૧-૨ ચૈત્ર ૧૯૯૫

તનો મહિત્વા ર પડયા, પ્રમથ ગેઠ C પી આયુરે મગધિવાન પાળુ
(ઉત્તર ગુજરાત)

પાટણના આયુરે મદાનિવાનય તરફથી ૭ વરથી શિવગુભારતી નામનું એક માસિક નીકળે છે આ નિ મા એના એક વખત નોંધ લીધી કે એમ કાર કુ પા ૨૫૮ સ્મરણ નથી અને વખુ છુ તાર માગિકની કામન કાસે નથી પણ કામ બીજ વાગ નોંધ લેવાય તો વાધો નથી એવા માનને એ પાન છે શિવગુભારતી પાઠમાર્ગે ૨૫૫ આ છે લો અમ તો ૧ ૭ માથે ટોવાથી વાપિ ૧ થો છે આટલા નામો મમથો લામ મળ્યો છે તે એના મા નહિ પણ લેખાની ગુણવત્તામા ગ્રામ્ય છે મનો લોગ નરી ગમ્યો એ માર્ક થ્યું છે

શિવગુભારતી વિદ્યાર્થીઓનું મામલિક છે એટલે તા લખુતા તથા ભણી મએના વિદ્યાર્થીઓના લેખો એમા હોયજ ને કે નૂના વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ સ્નાતકોનો કાળા માર મતે નેટલો હોવાં નોંધએ તેનો એમા દેખાનો નથી એ જે નો નિવન છ માનુસરયા સાથે સદૃશ મંમથ ગમ્યરાનો તથા વાચવા લખવાની વૃત્તિ શક્તિને મૂલપ્રાય થતી આ ૧ નાને આવા સામાયિકમા અરાગ્નવાગ લેયો આપવા એ રાજમાગ છે

વિદ્યાર્થી ૨૫ ઉપગત નિરામક અને વવરયાપ મહિતિના મત્રીનો પણ જેમા અમાવેશ થઈ જાય છે એવા અધ્યાપક વગના લેખો પણ આ મામલિક મા આવે છે અને એના ગૌરવને નષ્ટા છે એ અભિન તીય છે

આકાર સાદુ છતા ગાભાવાળુ ૫૨૭ ૫૩૨ દાદાગેમા એક તો વિવિધાનિ હિ શાસ્ત્રાણિ શિવગુ પ્રચરન્તિ લોક ઈત્યાં ચગમ્તા વિમાન સ્થાનનું મુ નેખ તરીકે મુકેતુ વચન છે વિદ્યાની મરયાને કલ્પા હિ લોકો બુદ્ધિમતામાચાય ઈત્યાં વચનમા તેવી વૃત્તિ ન શેર અને પાટણની આ મરયાની ને લાવના છે તેને એજ મુ નેખ સમુચિત છે પાત્રીમ વપ પહેના આચાર્ય આન રામ ધ્રુવ વસત નામથી નવુ મામિ ગુજરાતીમા શર મુ ત્યારે સ્વામીપ્રમસ્તિભ્યમ આ ઉપનિષદ વચન મુગલેખ તરીકે તે ઉપગ ગમ્ય થતા ને મતોપ થયો હતો તે મતોપ આ મુદ્રાલેખ નેવાથી થયો છે

પણુ એ આ ૨ નેટના ઉચો છે તેટલો જ મલ છે એ મહેવાની લાગેજ નર નર કે ચરકમા બુદ્ધિમાન માટે કૃત્ત્ન લોકને આચાર્ય મર છે અશુદ્ધિમાનનો તો શુ છે મે માથેજ કહેતુ છે એ બુનવાનુ નથી આ આકની સામગ્રીનું કામા અવતોકન મ્યાં પહેલા પનાઈ બુમિકાનો થોડો વિચાર મરી લઈએ

પાટણના આ વિદ્યાનયમા આયુરે અને એનાપથી મેરનો અંગ છે એ નમિક છે એ વિદ્યાનયના મુખપનના વખાણોમા પણ જે વ પદ્ધતિઓનો મયોગ નાય એ મ્વાકારિ છે અન્તગ આયુરેદના પેટના અંગોની અર્થા આયુર ના ગ્રમાખનુત ક થોમા મૂળ રૂપમા નથી એટલુજ નહિ પણ ને નિરપણુ તેમાનું કેનુક ન્યક્ષથી અનિરૂદ્ધ થી એટલે એ ખામીનો પૂર્તિ એતોપથીમાથી વસ્તુ ર્થને મરવાનું ધોગણ થણા વરથી નાનને

ત્યા સ્વીકારવામાં આવ્યું છે પૂજ્ય જ વજ્ર ત્રિમુખી આચાર્યે એક યસગ ધણુ કરી મુમર્શના છેલ્લા નિ બા વૈદ્ય સમૈતન વખતે એક ખાનગી જેવી બેઠકમાં કડુ હતું કે આયુર્વેદ અને એનોપથીના આ સંયોજનને આયુર્વેદના શિક્ષણમાં સ્થાન મોટી પહેલું થવું જોઈ મુમર્શની પ્રભુરામ આયુર્વેદ કાલેજને લગભગ ૫ વર્ષ પહેલાં આપ્યું છે પછી તે નિ બા વૈદ્ય સમૈતને એના ઉપર મહોગ્ધાપ મારી ને કે આયુર્વેદ શુદ્ધ અને મિશ્રનો ભારે વાદ ગયે વર્ષે જ મહારાષ્ટ્રના અમુક વૈદ્ય વગમાં આસ્થો હતો પણ ગુજરાતમાં તો એ હવા જ નથી

પણ અહીં શુદ્ધ અને મિશ્રના ગુણદોષની ચર્ચા ઉદ્દિષ્ટ નથી મિત્ર શિક્ષણના આતુરગિક ફળરૂપ લખાણોની જ ચર્ચા ઉદ્દિષ્ટ છે અન્ય દેશી વૈદ્યકના અન્ય માસિકોમાં મિત્ર ચર્ચા નથી હોતી એમ નથી દાકતરીના ભારે જોગવાઈ આ જમાનામાં મિત્રના વિરોધીઓ પણ એનોપથીના સ્પર્શથી મુક્ત રહી શકે એ શક્ય નથી અને ગુજરાતમાં તો વધુ ૪૫૫૪ માસિકમાં લગભગ એના જ મ કાળથી એનોપથી મંડળનો સ્વીકાર થયો છે ખરી રીતે તો મહાગાંધીમાં માધવનિદાનના મગી લાપા તર સાથે ડા ગઈએ આયુર્વેદોના શરોના એનોપથીક તુલના કરી તેનીયે પહેલા-સાઠ-મીતર વધુ ઉપર પ્રખર પુરાવિ ડા લાઉં છ અને તેના શિષ્ય ૫ લગવાનલાલ ઇ છએ આ એ વૈદ્યક પદ્ધતિઓ તરફ તુલનાત્મક દષ્ટિ નાખેની

બ્રિટિશ ગાંધી અમર નીચે પાનાત્મ વૈદ્યવિદ્યા આ દેશમાં દાખલ થતા પાશ્ચાત્ય અને આયુર્વેદ બેયનું જે વિદ્વાનને થોડું પણ જ્ઞાન હોય તેના મનમાં બેયની કાઠક પણ તુલના થાય એ છુદ્ધિનો સ્વભાવ છે પણ તટસ્થ રીતે યથાશક્તિ તુલના કરીને બેસી રહેવાથી આયુર્વેદના શિક્ષણના કામમાં અધ્યાપકો વિદ્યાર્થીને પૂરા મતોપ ન આપી શકે એ સમન્વય એવું છે આ સ્થિતિને પરિણામે સમ નયનો વિચાર કેટલાક વર્ષથી જ મ્યો છે બીજી તરફથી પૂર્તિ કરવામાં એક કટકા એક પદ્ધતિના મ યમાથી અને બીજો બીજી પદ્ધતિના મ યમાથી ઉપાકીને સાધી દેવામાં આવે તો એને પરિણામે વિદ્યાર્થીને કોઈ પણ શાસ્ત્ર સમગ્રતાથી જ્ઞાન શી રીતે થાય ? મતન ૧ કે આત્મસક વિષય અન્ય પદ્ધતિમાર્થી લઈ તેને આત્મસાત કરી લઈ આયુર્વેદનું જ એક ગગ હોય એ રીતે એનો ઉપદેશ કરવો એવો આયુર્વેદ શિક્ષણના અગ્રગણ્ય વિચારકોનો મત છે

કુકમાં આયુર્વેદની ઉત્તમ શિક્ષણ સંસ્થાઓનો આદર્શ સમન્વય અને સંપૂર્ણતા આયુર્વેદનું સર્વોગપૂર્ણ શિક્ષણ આપવાનો છે પણ યથાર્થ સમન્વય અને આત્મસાત કૃતસંપૂર્તિ બેય હજી આ શરૂ કરે જ છે પણ બિન બિન સંસ્થાઓમાં જે જોવામાં આવે છે તે બિનબિન પ્રકારના પ્રયોગો જ છે

લિપિગ્રંથિ ત્રાસ જેવા સામયિકના અવરોધનમાં આયુર્વેદના શિક્ષણ વિચારના વિસ્તારથી વિપરીત કરવાનું પ્રયોજન થુ એ પ્રતિ રાહ જ છે પણ આ સામયિક એ આયુર્વેદના આધુનિક શિક્ષણનું પ્રતિનિધિ છે એમાં પણ મોટે ભાગે ઉભયની તુલનાના ત્રોગો છે એમાંના સેજોને ત્રોગરૂપ ગણવાથી જ એની યોગ્ય કિંમત અકાંપ છે લેખકો પોતે પણ એમ જ ગણતા હશે એમ ધારું છું

આટલું પચાદ્ જુમિકાનું સામાય વિવેચન મ્યા પડી હવે જગ વિગતસાં અનુભવજો પહેલાં જ એ લેખો માથે સાથે જોના જેવા છે પહેલો લેખ છે શ્રી ઓમ્જીવાન કૃપાશંકર બાદ એલ એ એમ નો આયુર્વેદનું દ્રવ્યગુણ ધર્મશાસ્ત્ર કાચ એ સૌથી લાખો લેખ છે જોના લેખક પાટણુ નિવાસના અધ્યાપક છે એમ આપણે ભિષગ્ જાગતીના તત્ત્વોએ ષ્ટલાખ સામંધિકામ લેખના આરભમાં લેખકની કે લેખની પ્રશસ્તિ જુઝ આવે છે તેના અતુકગુણમા ભિષગજાગતીમાં લેખા તે નોધ આપનાનું જે ધોગણ રાખ્યુ છે તે પ્રમાણે આ લેખના અ તમા કરેલી નોધથી જાણીએ છીએ પણ તત્ત્વોએ દ્રવ્યગુણ ધર્મશાસ્ત્ર ને નિદાનોની શબ્દની માગ મારીને વિષય કહ્યો છે તે શા માટે ?

દ્રવ્યગુણ ધર્મશાસ્ત્ર પછી બીજો લેખ છે આયુર્વે મા પાચના અને તેના લેખક છે પાટણુની મસ્થાના મુખ્યાચાર્ય શ્રી નાગ લાલ માદન ના પાકક આયુર્વેદાચાર્ય આયુર્વે મા પાચનાદ એ લેખ વાચતા આપણને તરત મગ ન્ય છે કે લેખની છુદ્ધિએ વિવચને તત્ત્વ સ્પષ્ટ—જૂની પગિલાપામા હતામલકરત્ત મદલુ કરેન છે અને મુખોધ રીતે મુખમનિત રૂપમા લેખકે વિષયનું નિરૂપણ કર્યું છે અન્યત્ર આયુર્વે ને જ મામે ગાખીને તથા ન્યાય વૈરોપિક સાખ્ય વેદાંત વગેરે જે દશનો આયુવદાચાર્યો પાસે તેમજો જોતાના સિદ્ધા તેા બાધ્યા ત્યારે દતા તે તે દશનોના તદ્દતદ્વિષયક વિચારો સાથે મેગરી આયુર્વે ના પાચના નું નિરૂપણ શ્રી નાગરલાલભાઈએ મ્હલુ છે અસ્પષ્ટતાનો અભાવ એ લેખનો મોટો ગુણ છે અન્યત્ર ચાય વરોપિમ્ના અ યોધી અપગિચિત કે અદપ પગિચિત વાચનાગને કાઇ કાઈ ભાગ દુર્મેધ લાગનાનો મંબવ છે પણ એનો ઉપાય ચર્ચ શકે છે પાટણુના વિદ્યાર્થોએ તેા આચાર્ય પાસેથી મમજી રોકે બીજા રાચનાગએ તે તે અથ વચનોને પૂર્ત્યાગ મમથ સાથે વાગી વિચારી સમજી રાખે

હવે દ્રવ્ય ગુણધર્મશાસ્ત્ર વિષયની ચર્ચા શરૂ કરતા જ લેખક મ્હે છે તેમ જો કે દરેક જાગતમા સમ નન ચર્ચ શકે તેમ નથી તેા પણ પોર્વાત્ય સિદ્ધા ત માન ગપ મૂતક નથી જોવુ વાચનાગ સ્પષ્ટ જોઈ શકે એ રીતે વિષયનું નિરૂપણ મ્હવાનો લેખકને હુદરા છે ઉપરના વાચના જાપાદોષને તેા ન ગણીએ પણ જોનો અગનવ ન કરી શકાય તે પોર્વાત્ય સિદ્ધાન્ત જોટો એવો વિચાર ઉપરના વાચ્યમા ગર્જિત છે તે પણ જાગમગ નથી અન્યત્ર પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી વિરુદ્ધ કે અનુમાનથી અમાલ મ્થન પછી પાચનાનું કે માચનું તેને જોડુ માનવુ જ જોઈએ પણ ઉપરના વાચ્યમા એ વાત નથી

શ્રી ઓમ્જીવાન બાદ આયુર્વેદના દ્રવ્ય ગુણધર્મશાસ્ત્રને લગતા મ્હેવાય એવા વિચારો જે આધુનિક પાચાત્ય શાસ્ત્રો કેમીરદ્રી મીઝીકમ મેગરીઆમેડીકા વગેરેના છુગ વિચારો સાથે તુલના કરીને સમજાવવાનો પ્રયત્ન મ્થો છે પણ એમનું કેટલુક કથન વિચિત્ર લાગે છે દાખલા તરીકે વૈરોપિઃ દર્શન માટે એમણે કૌમમા Nebular theory શબ્દ મુખ્યો છે એ મારી અસ્પષ્ટજિમા તેા ઉત્તરગતો નથી મ્યા ખગોળ શાસ્ત્ર (Astronomy) ની નેખ્યુનરથીચરી અને કયા વરોપિક દર્શન એ મેની જાગના મ્હરાની જગ જ મ્યા છે

પછી પૃષ્ઠ બીજા ઉપર દ્રવ્ય પ્રજ્ઞાનથી ધતુ કર્મ એનું વિવેચન છે તેને ૧ ૩૧ માં કર્મનું જે વિવેચન છે તે માથે મ ખાવો એવો એકની અપ્પટના અને બીજાની સ્પષ્ટતા ખ્યાલમા આવશે

પછી ત્રીજા પ્રાગ્ના દ્રવ્ય પ્રકાર નિષે શ્રી યોગ્યનાયકાર્થ મ્હે છે કે ૭ હજુ દુનિયાની કોઈ જગત માનવાતેયાર નથી તે સ્મ ગુણુ વીર્ય વિપાકના મિદાન્તમા ગણાવત પ્રજાવ છે શાસ્ત્રારે જ્ઞાનને અગ્નિ ત્વ મ્હેન છે અને ત્રણિ વગેરેના દાખના આપ્યા છે પણ શાસ્ત્રમગને ઔષધનો જ પ્રકાર વિવક્ષિત છે ત્મ ગુણુ રીર્ય અને વિપાકથી જોનો જોનો પુત્રાસો ન થાય એની જે ઔરમની અમર તે પ્રકાર અને ઔષધમા આવી અસર હોવાનું તેા એલોપથી અને યુનાની માને જ છે

પણ આ લેખની સવિમ્તર પરીક્ષા ગ્વાનો મારે આશન નથી તુનનાનો જ્ઞાત સ્તુત્ય હોના છતા આ લેખમા અરપષ્ટતા છે મે તરફ લેખનું ધ્યાન દારના જ પ્રયત્ન મ્થો છે લેખકો તુલનાની ઉતાવળ ન મ્હે એમ હું તેા ઠપ્પુ છુ પણ પ્રયોગ તરીકે આવી તુનનાઓને આવધાર આવવા તપાઝ છુ વાચનાગઓ પણ આ તુલનાનો પ્રયોગ છે એ વસ્તુ ધ્યાનમા રામે આરા લખાણા ઉાર વિદ્યાનયની દીર્ઘગી સોસોઈગીમા ચર્ચાઓ થાય કે નિદ્યાર્થોઓ તરફથી વિશેષ વિવેચન લખાઈને જિરગમા તીના અકોમા જ છપાય તેા આવા વિષયો વધારે અપષ્ટ થાય એમ માનુ છુ

પગ હવે આમળ આલીએ આ જા મા ત્રીજો લેખ પૂ ર પડિત હરિત્રપત્ર નિષે એમના શિષ્ય પાટણુ વિદ્યાનયના અખાપ શ્રી નિઝનાય જેઠાવાલ રાવળનો લખેતા છ ત્રી ત્રિ મનાવભાઈ વર્ષો સુધી પડિતજના અ તેરામી હતા અને સ્મયોગ સાગરનું ધણુ મમ એમને રાથે થયુ છે જેટલે તેઓએ પોતાના ગરને આ અગ્નિ અપના એમની ઠીક પિઞાન આપી છે ૫ હરિત્રપત્ર નેતા ગમચ નિદાન તપસરી અને ૧૫ નિદાવાગા પુરે વિષ આપણે વધારે નપુરા ઇન્છીએ પણ એ માધુપુરપત્રું વન એવુ સાદ હવું કે મેમની પાસે વર્ષો સુધી રહેના ત્રીતિ પાત્ર સિધ્ધો પણ આથી લાણુ ડવનચરિત્ર લખી શકે નહો એમનું કેટલુ પતિતજની માથે ગયુ છ વરન્જા

પછી આયુર્વેદ પ્રેક સમીક્ષા એ શ્રી મતુરુ ન ત્રિવેદી અને ગોવિંદ સ્વામીએ ૫ શિવશર્માના લાપણુના અમુ લગગમથી રેલો ઉતારે છે નિખિત ભારતવાર્ષવ વૈદ મમેલનના સહાપતિ તરીકે મે લાપણુ આપેતુ હોના છતા અને આયુર્વેદ વિજ્ઞાનમા મે શ્રી વલ્લભ ૮ વાસુદેવ મૂળશકર દિવેદીએ કરેલુ એનુ ભારતરે હાપેતુ હોના છતા મારે કહલુ જોઈએ કે એ મૂળ લાપણુ ભારામા વામ્મ ચનામા અને વિચારામા ધણી જગ્યાએ શિથિત છે

પછી કાર્યધમહિતા-વૃદ્ધ જીરકીય તનનું સુખ્યાચાર્ય શ્રી નાગગાય મોહનનાન પાકે કરેલુ અસ્લોકન છે ૧૨૫૫સગિતાની વિશેષનાઓ તરફ એ વિદ્વાને જે ખાત એમુ છે તે ચોગરજ છે

પછી નજુ લેખો જુદી જુદી વનસ્પતિ નિષે છે તેમા પહેલો લાઈની બાપારાન ગ વૈદનો માતુલુગ અને બીજપૂર છે એમની હમેશની રીતે એ શોધક વિદ્વાને બીજેરાં એ બી રપૂરક અને અકોતગ અચરા પપનમ મેટને માતુલુગ એવો મત એના કાગણા એ સાથે રણુ મ્થો છ સામાન્ય રીતે માતુલુગ અને બી રપૂર એ ગણાર છે પણ એ મે જિ ન ફોનાના નામ હોવા જોઈએ મેમ શ્રી બા ગ વલ્લ દર્શા યુ છે એમણે આપેયાં

કારણો મારે ગળે ઉતરે છે અને મારી હમેશની રીત મુજબ માતૃલુગ એટલે પપનમ એમ એમના કહેવાથી સ્વીકારું છું અને મૌ મ્વીકારે એમ હું છું તેઓ મહે છે તેમ પપનમ જરૂર માનિષ્ટ છે

પણ માનવિકાદિ મિત્રમા ગાળી પાસે જાની હાથે ન જવાય માટે નિદ્રાપૂર્ણ બીજપૂર્ણ લઈને જાય છે એવું વર્ણન છે એ ઉપર શ્રી બાપાનાલભાઈ વધારે પડતો ભાગ મુકે છે એમ લાગે છે રાજા મહારાજાઓ પાસે મ માન અર્થે બીજપૂર્ણ લઈ જવાનો ચાલ હશે એવો અથ એમાંથી માનવાતી જરૂર નથી રિક્તવાણિ વચ્ચે રાજાનું દેવતા ગુપ્ત એ તો સામાન્ય નિયમ હતો-છે પછી વિદ્વપકને રાણી પાસે જતા બે તરીકે મહેનાઈથી બીજપૂર્ણ મળ્યું એટલે એ લઈ લીધું એ તો નિદ્રા એના બીજોગ એવું નમાવું મારા બે તરીકે લઈ જાય તોય એને વાધો નહિ મરાકવિ કાલિસમા કારે ઓળખાતો જિ છે વિદ્વપકને બે લે કોઈ બીજું મેલ તો જીવી નાત હતી આ તો નિદ્રા છે એટલે બીજોજ જ બેટ આપ્યું હશે

એ પછી પૃથ્વીપર્ણી ઉપર ધ્વજચારી જના નનો લેખ છે એમાં અથવેદના એક મત્રમાંથી કદાચ એના દ્રષ્ટા ક્ષત્રિગ્રાએ ધાયો નહિ હોય એટલો બધો અથ માટે છે પછી અરુસી ઉપર શ્રી મૂળશકર જોડીને લેખ છે એનું લખાણ મુખ્યત્વે અરુસી વિશે આજ સુધીમાં અસંમીતોતે હાથે પણ લખાયું છે પરંતુ આ લેખ લખાયું ન કરતા અરુસીનો હુકો માર માખો છે અને હેરટ ચોનામાંથી એ ઉતાગે મરી ચોનાએ નરીન ગોધ ફરી અરુસી ફર અને મમા ફાય નથી કરતી એમ કયું છે તો નશ ચાય છે કે સત્ય થું હશે । ગજજગતે અત્યાર સુધી અનુભવેની અરુમી પ્રે બાધિઓ ઉપર કોઈ પણ કામ નથી મરીતી કે પૈલજગતે અરુસાને ફર વગેરેમાં નશમાનસ્થામાં વાપરી હશે અને એ અરુસી મ્ પિત્ત્વ હોનાથી મ્ વગેરેમાં મ્ને પાતંગો મરી સાધાગણુ રીતે દરદીને તત્માન પડતો આગમ મળતો દગે અથવા તો મ્ગ અગમનાં પ્રાચીનત્વ લાગમમાં અરુમીને માન મ્ પિત્ત્વ મ્ને છે તેની માથે અદ્યતન લખાયું વધુ મળતું આવે છે તેજ માત્ર સત્ય હશે અને અરુમીમાં બીજા ગુણ પાળાથી અરોપિત થયા હશે આધુરેદમાં ખામ મ્ને જ વસ્તુથી આ મમ થયું કે આખા પાંખના કોઈ ખામ ગુણથી તેનો ખામ સ્પષ્ટતાથી નિર્ણય નથી મેટલે અદ્યતન વિરોધાભાસે ડગે તે પગલે આવે છે એમાંથી કોઈ પણ રીતે આપણે મુક્ત થવું મ્ને અને પુનમ્ના ઈત્યાદિને ત્યજીને સત્યની રોવમાં મરી પડવું એમજ

હવેના નિશ્ચય છે તો શુભ એ જ એવો માગ છે પણ એનો અમલ મનેનો નથી પછી પપની વિન ઉ પી આ મતાવિદ્યાનયના નિશામ્ને ડો દાગિરાન નાચાતાન જહુધવાનોતો લેખ છે આ લેખમાં વસ્તુ ય જ્ઞ સ્પષ્ટતાથી નિરૂપાવે છે પચામ્નપપની મુનશ્ચ પર્વની તામપર્વદી વગેરે પપનીના નમરોની જનાનસ્તુ તથા લિ ન લિન્ન પપદીના ગુણોનું એવું સ્પષ્ટ વર્ણન છે કે લેખક લેખા તે છે છે તેમ વિદ્યાર્થીઓ આધુરેદિ માંએ મારી જીતી તેમજ નરી દષ્ટિએ વધુ માદિતી મેગવે અને જવિધ્યમાં આધુરેદિ દ્વાઓ નાપરના જ પ્રેરાન તેમજ એલોપથીકે વાઓ નાપરના લાઈ ઓને પણ આધુરેદિ દ્વાઓ સમધી કાઈ ખ્યાલ આવે એ લેખ તો ઉદ્વેગ પાડે એવો લેખ છે

૩. જલુધવાનાને મેં તુનાત્મક લેખ લખવા એ વાગ નિતિ કરેલી એના આ રીતે અમન થયેને જોઇને મને મતોષ થાય છે પછી શ્રી હરિહર જોડીને મારે અનુભવ નામનો લેખ છે વિદ્યાર્થી દંદીએ પોતાનો અનુભવ ઉતાર્યો છે એનું દર ૩ ભરત્યાની ચિકિત્સાથી મટયુ છે એમાથી ચિકિત્સાનુ ગદ્ય તો વાચનારે પોતાની મેજે જ શોધવાનું છે

આ પછી નેત્ર રોગ નામનો ઉભયવિદ ૩ વ્યાતકૃષ્ણ અ પાઠકનો લેખ છે જેમા આયુર્વેદાકત તે તે નેત્ર રોગ સામે એલોપથીમાથી પર્યાય મુકેની આયુર્વેદાકત નેત્ર રોગોની યાદી આપી છે વિદ્યાર્થીઓ આ યાદીને પહેના પ્રગટ થયેન ૩ મ્હરકરની આવી યાદી સાથે જાતે સગપાવી જેશે એવી આશા છે

પછી શ્રી રતિનાન ત્રિવેની વૃશ્ચિક શના ચિહ્નો તથા ઉપાયો નામનો વ્યવહાર શૂચનાવાળો રુકા લેખ છે જેમા વૃશ્ચિક શથી થતા ચિહ્નો લખ્યા પછી ઉપાયો લખ્યા છે તેમા પોતે કહે છે તેમ કેનાક અજમાવેના કેટલાક શાસ્ત્રીય અને કેટલા આસનનો પાસેથી માલગેના છે છેવટ બહુ ઉપોગમા આવતી કૃષ્ણામૃત નામની જનાવટનો નીચેનો પાઠ આપ્યો છે

કપુર અજમાના કુન તથા ઇનમેટના કુલ આ બધા સમ્મે ભાગે લઈ શીરીમા ભગવા આથી પાણી યશે તે લઈ લેવું

પછી શ્રી શકરના મોધરીનો વાતરકત ઉપર લેખ છે લેખકે વાતરકત એટલે Gout અને આમવાત એટલે Rheumatism એવો નિશ્ચય કર્યો છે એ હીમ પણ આ વિષયમા પહેલા થયેલી ચચાનો જે અછડતો ઉ લેખ લેખકે કર્યો છે તેથી વાચનાગે સ્પષ્ટ ખ્યાન આનને મુશ્કેલ છે ૫૫ સાધારણ જનસમુદે આપેનું નામ મહાકુષ્ઠ લેખ્રસીને અર્થે વાપરી શકાય એમ (૫ ૮૧ મા) લખ્યુ છે તે સાચુ છે? લેખ્રસીને મહાકુષ્ઠ નામ કાણે પહેતુ આપ્યુ એની લેખકને ખચર તો હોવી જોઈ એ બાકી સાધારણ જનસમુદ લેખ્રસીને મહાકુષ્ઠ કહેતો હોર એવુ લેખકે ક્યાં સાબળ્યું? મેં તો સાધારણ જનસમુદ પાસેથી નથી માલજ્યુ કે ગણનાયમેન જેવા ઉપર એ લેખમા કટાક્ષ છે પણ આ લેખ તુ પોતાનું વક્ત ૧ અરપષ્ટ જ રહે છે

પછી શ્રી બ્રહ્મચારી જનાદનો લધુત્રથીના લેખકો એ નામનો લેખ છે પણ લેખમા લધુત્રથીમાથી એક જ શાર્ફધર અને તેની ત્રણ ટીકાઓના લેખકોની ચર્ચા છે આ પહેલો ગડગડ પછી શાર્ફધર વિષે જે લખ્યુ છે તે યા ઉપરથી લખ્યુ છે એ લેખકે કહ્યુ નથી પણ સમજ્યા વિના લખીને ગડગડ રી છે બ્રાહ્મણ શાર્ફધરને રાજનો દીકરો દરા થો છે એ નાના લેખમા ઘણી ગડગડો છે બધી યા નોધવી? પણ છેત્તા પારિ આદમા એમ હેવાય છે કે વૃદ્ધ માધવ ભાવમિત્ર ચક્રપાણિ મ રીનાથ સિવદાસ ઈત્યાદિ દીકરો અને શાર્ફધર જેવા આચાર્યો એ બધા મેક / મકામા યયા હતા અને તેઓ મોગન સામાન્ય આર્ષાવતમા પ્રવર્તેનું હતુ તે વખતમા વિક્રમના દસમા સેમમા યયા હતા વિદ્યાર્થીઓને આયુર્વેદો તિહાસ સમ તવવા નીકળેના લાઈએ દિંદુરતાનના સામા ૫ ઈ તિહાસનું ભયમર અનાન ઉપરના વાક્યમા બના ૩ છે મોગન સામા ૫ વિ ના દસમા સનમા આર્ષાવતમા પ્રવર્તતું હતુ એવુ લેખમા આ શીખ્યા? અને ૪ માધવ ભાવમિત્ર અને ચક્રપાણિ એક જ મેકામા યર્ષ ગયા એવુ અનાન પણ વિદ્યાર્થી માટે ગોભાગ્ય નથી

પછી શ્રી તુળગતકર પોપટનાન જોયોના તમા પદ નામનો લેખ છે જેમાં (Rose and Carless Surgery) માથી મગજામણી માટે પુષ્ટિ વિતારા આપ્યા છે લેખનું નામવ્ય અષ્ટ છે રિપવની પદ માગી કે અને ચિત્ર દાખરસની ગટધી લેખ સુવાચ્ય થયો છે તમા રાગોના જે પ થિ લખકે આપ્યા છે તે મને તો કીમ લાગે છે દતવેષ્ટ = Phprrho a Alveolaris ન્તર ગ તે Tartar રીતા તે Bleeding gums અભિદાનજન્ય ન મ તે gingivitis અને ઉપદ્રુશ તે scurvy લે મકની આ છે હી રાધ વિદાનોએ રિયાગવી વે છે પુ ૮૨મા આ ન પારદનિદ્રિતિનું વખન લેખ ની શૈનીનુ મરમ દષ્ટાત ઇ

પછી શ્રી મણિશ ૨ પડ્યાનો માસુદ્રિક અને વદ્ય નામનો લેખ છે એ લેખની છેલ્લી ગિકામા લેખનું નિદિષ્ટિ બતાવ્યું છે અને એ દરિદ્રી માસુદ્રિક રાજનો તેમજ ચરના ઇદ્રિચ્ચ નનો અભ્યાસ રામા વાધો નથી લુ ૧ લુ ૧ અભ્યાસીગોદાગ અવતા ખો મોટા પ્રમાણમા ચર્ચ તે એના પછિણમે પ્રગટ થાય તો અવિષમા આમા ચૂં વિરમ્ય કાર્ક સત્યાશ મળવાનો મલ્લ છે

પછી વૈદ્ય મૌલામ પાનીશી એન એ એમ ૧૦ પચકમની ઉપયોગિતા વમન અને વિરેચન નામનો લેખ છે લેખ દુરો છે પણ નદોએ પચકમનો શાસ્ત્રીય રીતે શ્રી આપણા સમાજમા પ્રચાર કરવો જોઈએ એ લેખ તો ઉપદેશ સાચો છે એમજો જંકુ બદ્ધના ભાર્ક સ્વ વૈદ્યના પોપટભાઈ વમન વિરેચનના જે પ્રયોગો પ્રગવતા તેનું વણન મ્યું છે એ આશુર્ વિજ્ઞાનના વાચનાગે પણ ઉપયોગી થશે ધારી અદી ઉતાયુ છે

તેઓ આ પ્રયોગ બાદ વાધો આસો સુવીમા અથવા કાગણુથો ચૈન મુધીમા કગવતા હતા તથમ શેગીતે સાત દિવસ સુધી સવાર માજ ગાનુ તાલુ દોરેયુ દુધ ગે ૧ અને ઘી તો ૨ મેગવી પાતા રતા અને માદા બાગમ આપતા હતા પછી આડમે દિવમે દુદીતે સખત તા આપીને સ્વે ન પ્રગવતા હતા (નાદ લેવા માટે એમ જગીમા પાખી લીખડાના પાન અને થોડા મરી નાખીને ખુ ૧ જ ઉમગતુ પછી એક માચી ઉપર મેમીને આણુમાલુ ગ મ માગે એનીતે દેગડાનુ દા બુ ધી ધીર ઉગાડી ૧ આપ લેરી આખો બધ રાખવી) પછી નવમે દિવમે મરાગમા મીંગતુ ચૂ ૧ રાન ૪ રાને પીક વાલ ૨ આપીને વમન પ્રગવતા અને બગ ૧૨ વગન ચયા રી તગવીને મગતુ એમામખુ અને નીસો કાત આપરામા આવતો બીજે દિવમે નમોતર ચૂ ૧ વાલ ૪ આપીને વિરેચન કરાવવામા આવતુ હતુ બી પછી ૮ રામાગે બો ન આપવામા આવતુ હતુ આ પછી અપામાર્ગ બીજન નૂળ પાણીમા મેગવી તેના ૧ ની નામમા નાખીને સિસે વિરેચન ગનવામા આવતુ હતુ આ પછી એમીમ દિવસ સુધી બેગમ તરિકે માન મગ અને કાત આપતા હતા દાક્ષ દાકમ આપમા રગે ની ખટાઈ આપરામા આવતી હતી દવા તરીકે શેગ સનાર અને રાને રાડિન કુખુ વા ૪ મેગવીતે મધ માથે આપતા અને ને મજાત જણાય તો તેમા નિવા વાન ૪ ઉમે તા (૫ ૬૭-૮૮)

ઉપરનો પ્રયોગ સુતોમ વિગતજનનો પ્રોમ છે એ પ્રમિદ ૨ લેખકે એને વમન વિરેચનનો પ્રોગ શ્લો છે એ આવ્ય છે એન એ એમ વધતે ૨ આગુ પણ

ખાનમાં નહિ હોય! ઝડબદબ એ પણ વિગતનું પ્રશ્નનો પુષ્ટિ અનુભવ લીધેનો એ મ એમના જીવન ચરિત્રમાં નોંધ્યું છે

આ પ્રયોગ વિષે લેખકે લખ્યું છે કે આ પ્રમાણે શુદ્ધિનો એમ માસને પ્રયોગ કરાવવામાં આવતો હતો અનેક રોગીઓ આ પ્રયોગના ઉપયોગથી પોતાના ભયર રોગો માથી મુક્તિ મેળવીને નવજીવન પામ્યા છે વદનાજીના ઠાકા સાહેબ ખાત્રિદાનને પણ આ પ્રયોગ પ્રાપ્તિમાં આવેલ હતો આ પ્રયોગથી રમ્પની શુદ્ધિ થાય છે તેથી કનવિદ્યના રોગો ફોરમના ઉપદ્રવો માથાના જૂના દુખાવા ખમ ખગજ વગેરે આમડીના અનેક રોગો નાશ પામે છે

છેલ્લો લેખ Is the Koch Bacillus the only culprit? એવા અંગ્રેજી મથાળાની નીચે M & D Pandya એ મેડીકલ જુરેનીનના એક ૧૫૧માના આર બી બીલીમોરીઆ બી એ એમ ડી પાગમી જનરલ હોસ્પિટલ મોરમેના ફીઝી સીઅન અને એન એર સનેટોરીઅમના સચાનના લખેલા એક અસામાન્ય નિબંધનો સામાન્ય પરિચય મગવ્યો છે ઉપરના લેખમાં ક્ષેત્ર ઉપર જે ભાગ મુખ્ય છે તે તો આયુર્વેદના અભ્યાસીને આશ્ચર્ય છે જ પણ બીજી રે કેટલીક મરમ વાતો એ લેખમાં છે દા ત એક ગદીને મૂત્રમાં શકરાનું પ્રમાણ ૫ થી ૭ ટકા હતું સાથે સાથે જમણા ફેફસામાં કેવીની હતી ઉભામાન ૧ ૧ મીટ્રી ૧ ૨ ડીમી હતું આ દરદીને અમાખ્ય ગણેલ પણ તેને વાતરકનને વ્યાધિ હતો આ પ્રમોગે તેના વાતરકને ઉધસી ખાધી અને તેનું ઉભામાન એાધુ ધર્ધ ગયું અને કોઈપણ બીજા કાગળ વગર એ જ પ્રમાણે રહ્યું અને વરોના વર્ષો આ પ્રમાણે તેને રહ્યું અને તે બી ન કોઈ ૨ થી નહિ પણ વૃદ્ધવરધાથી મૃત્યુ પામ્યો

હિન્દી ભાગતીના તત્ત્વોએ પ્રયેજ ઉપર તથા લેખોને ડેડે ઉતાગ મુક્યા છે આમાં શુ ધોરણ છે તે મને સમજાય નથી ફક્ત તેજસ્વી વિચારવાગુ વાક્ય પસ કરવાનું ધોતણ રાખ્યું હોય તો જુદી વાત નહિ તો એકમા આયુર્વેદની પ્રશસ્તિ ત્યારે બીજામાં ૫ ૪ ઉપર મોપ્રાના વચનમાં આયર્વેદની તથા પાટપુ જેવી મિન શિક્ષણવાળી શાળાઓની નિ દા છે

ભિષગ્વિદ્યાર્થીનું આ અવલોકન પ્રમાણમાં ધણુ લાભુ થયું પણ એના એક મગતા વધારે કારણો છે પાટપુની મરથા ઉપરનું મમત્ત એ એમ કારણ મિનશિક્ષણની વિદ્યાર્થીઓના માનસ ઉપર અસર વિષે કહેવાની મને આ રીતે તક મળી એ મીજી કાગળ ત્રીજી મરણ મારી લખતી વખતની પરિસ્થિતિ છે છેવટે આ અવલોકન દ્વારા મારે જે ના લેખકોને કહેવાનું છે તે હુકામાં કહીને પૂર્ણ કરીય

આના વિદ્યાનય તરફથી નીકળતા સામયિકોમાં પ્રગટ થતા લેખોમાં ગુલના હોય કે ન હોય પણ ભાષા અને વ્યાકરણની શુદ્ધિ-સૈનીની સચોટતા વિચારોની સ્પષ્ટતા જરૂર હોવા જોઈએ અને વક્તવ્યમાં નવીનતા બલે ન હોય પણ ખાસ કરીને નિરૂપણીય વિષયના પૂર્વે એ વિષય ઉપર ચએલી ચર્ચાઓ સાથે જોડા અવ્યામ એટલું જરૂર હોય એમ હું ઇચ્છુ છું

જોધપુરનું ૨૯ મું નિ ભા આયુર્વેદ મહાસંમેલન

જોધપુરનું ૨૯ મું નિ ભા આયુર્વેદ મહાસંમેલન જાહેર થયા પ્રમાણે ડીસેમ્બરની તા ૧૯ થી ૨૧ મા ગોચરે ભરાઈ ગયું એની સાથે ગળપૂતાનાનું પ્રા તીય મમેલન પણ હતું ના ૧૮ મીએ જ પ્રા તીય સમેલન તેમજ મહામંડળ અને વિદ્યાપીઠની માર્ગદર્શક સમિતિઓની બેઠક હતી એટલે તા ૧૭મીથી જ વધો આનંદ માડવા ઉતાગની તથા ભોજનની વ્યવસ્થા હીમ હતી અન્યત્ર કાર્ડ પ્રાઈ સુસ્ત સનાતનીઓનો આચાર બરાબર નહિ સચવાયો હોય

તા ૧૮મીએ સનાતે જ સભાપતિનું સરઘસ નીમળ્યુ હતું દેશીગાન્યમા ઘોડા, બે ૩ વગેરેનો ઠાઠ તો હોય જ સરઘસ રાહરમા ફરીને મભામંડળ પાસે આ યુ ત્યારે સૌઆન્યવતી ઓએ સભાપતિને તિલક કયુ અને આરતી કરી

બપોરના ત્રણ બજે જોધપુરના મહારાજ રેસિ ટની માથે સભામંડળમા પધાર્યા પછી પાચ ષલ્લચારીઓએ સ્વગ સાથે ૫ પાઠ થોં મરકૂત પઘોમા મગલકામના થઈ પછી ચારણે રાખ્તની નશાવળીનું તથા શુભોનું ગાન કયુ પછી સ્વાગતાધ્યક્ષે વિનંતિ મરવાથી મહારાજાએ મમેલનના ઉદ્ઘાટનનો પોતાનો સંદેશ અંગ્રેજીમા સભળા થો પોતાની ગળધાનીમા મમેલન ભરના માટે વધોનું સ્વાગત મરતા મહારાજાએ કહ્યું કે અસાધારણ પરિસ્થિતિને હીધે અત્યારે આયુવદનુ અધ પનન થઈ રહ્યું છે એટલે આયુર્વેદને જેટલી મળાયના અને જેટલુ પ્રોત્સાહન આપી શકાય તેટલુ આપવુ જોઈએ આયુર્વેદમા મંગલન અને અ વેનણુ (organisation and research)ની ધણી ખામી છે જો રોગન નયતન કરામા આવે તો આ ખામી તરત જ થઈ શકે એવી ૯ સરચિકિત્સા પદ્ધતિઓનો મૂળ મિદ્ધાન્ત એક જ છે કે રોગી માનવસમાજનું કુખ જ મરુનું એટલે મારી નફા છે કે મરચિકિત્સા પદ્ધતિઓમા જે સારી સારી નાતા છે તેને એમન કરી આધુનિક દાળામા નાખી એવી રીતે આયુર્વેદમા મેળવી દરી જોઈએ કે આયુર્વેદના મૂળ મિદ્ધા તેનો મરી ક્ષતિ ન પહોચે આયુર્વેદ વિજ્ઞાનની ટું દરેક રીતે મદદગતા તથા ઉન્નતિ ચાહું છુ

મહારાજના ઉપના ભાવણુ પછી મમેલનના સભાપતિ ય શ્રી ચિવરામોએ મનાગળને અંગ્રેજીમા ધન્યવાદ આપ્યો અને આ જ સુધી ક્ષત્રિય શરવીશે અને ગળ મહારાજાએ જ ભારતીય વિજ્ઞાન અને જ્ઞાની રજા રી છે અને દાલમા પણ આયુરવદની ઉન્નતિ શ્રીમત જેના કર્મવીર તથા દાનવીરના આશ્રય ઉપર આધાર રાખે છે જોધપુર નગર અને આયુરવ વિદ્યા બે ય ભાગતવપના મહાન ભૌરવના પ્રતીક છે પ્રાચીન હોવા છતાં પણ મ નરીન રહેનાર આયુર્વે વિદ્યાનું ચિન્તન મરવા માટે આથી વધારે માફે સ્થાન મ્યા મળવાનું હતુ આ મહાન આ ર તથા આતિથ્ય માટે આયુર્વે મહામંડળ તરફથી આપનો તથા અદ્ધોના અધિમારીવર્ગનો હ્રદયથી ઉપમાગ માનું છુ

આ પછી મહારાજાએ શ્રીમ ત ગેન્નાગ્યા તેમજ મોટા વઘગળે જે દાગર નહોના થઈ શકે ના અને જેના તાગપરો આન્યા હના તેના નામે પ્રધાનમત્રી ડા આચારન દેહ પચરને વાચી મંભળાવરા મરેશાઓ જઇ દના તેમાથી ઔધના શ્રીમ ત ગળ સાહેબનો જે તાગ આન્યો હતો તેનો સારાચ આપવા જેવો છે

૨૯મા નિ ભા માયુર્વેદ મહામહેનનના સ્વાગતાધ્યક્ષને નિમનણુ માટે ધન્યવાદ પાપુ છુ ભાગતપણુ ચિંતિતા વિજ્ઞાન વર્તમાનમા ઉરનિની પગકાઠાએ પહોંચ્યુ હતું પણ દુર્ભાગ્યને લીધે જે ના પચાસ વર્ષમા પાચાત્ત સંબંધતાના દુર્ભલાવથી આ વિદ્યા પણ આ ધકાગપણુ ધર્મ ગઈ છે સત્વથી વિશેષ ઉપયોગી આ વિજ્ઞાનો ભુત્તની દવામા આવ્યુ પણ હાતમા મદ્દલાગે કેટલા નવો આ પ્રાચીન વિજ્ઞાનમા નવો જીવ નાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેઓ તે પ્રયત્ન સફળ થશે એવી મને આશા છે અને આ ૨૯ મા નિ ભા આયુર્વેદ મહામહેનનના અધિવેશનમા ઉદ્દારો પદાચારના પગના મડાગે આ ઉદ્દેશ એટલે ભાગતમા ત્રિ શી ઓં નાં આ દ્ર યોની હ નિમગ્ન આયાનને રાખી ને એ રીતે રાખીયુ જીવનના આ વિભાગમા પ્રત્યે ભાગતીયને માતાના પગ ઉપર રહેવાને મેગ્ન દવાવેલું હું આ મહેનતની દરમ રીતે સફળતા ઇચ્છુ છુ

આ પછી સ્વાગતાધ્યક્ષ નાણાચાર વધારતમ રાજવલ્લોપાધ્યાય ભટ્ટાગક આયુર્વેદ માર્તંડ શ્રી પ C ૫૧ ૬૭ મહાગગ્ન આલેદ-યુગસાત્તમ મેમણે પોતાનુ ભાગ વાચી સભગી યુ (ભુજો) ને લાપણુ માટે ન સ પ ડીમમ્મ ૧૮ ૬ અ)

સ્વાગત લાપણુ પૂરે થયા પછી સભાપતિ પ શિવરામો પ્રમુખની ખુરશી ઉપર બેસા પછી મસ્તકમા સ્વાગત વાન થયુ પછી સભાપતિના લાપણુની સ કૃત દિન્દી તથા અંગ્રેજીમા રૂપારેની ન લો નજરામા આવી એ એાછી પ તા પત્રોના પ્રતિનિધિઓને પણ ન મગી શખા પછિણામે તેઓ મહામહાપ્રભાથી લે આકિટ મ્યો પછી સભાપતિ મહોદય આયુષ ત્રાય પ ની શિવરામોએ પોતાનુ ભાગ વાચી સભગી યુ

પછી શ્રી પ મકુરદત રામી (લાલોગ) એમનુ સ્વાસ્થ્ય અને દીર્ઘજીવન' એ વિશ્વ ઉપર મુ વ્યાખ્યાન થયુ અનમત વખત ન હોવાથી એ ભાગ અધુરે રાખુ પડ્યુ અને છ બન્ને સાજે બોજનાદિ માટે સભા પૂરી મગવામા આવી

આક બન્ને ફરી કાર્યક્રમ શરૂ થયો અને ત્યારે એ નામ મુધી ધૂતપાચેશ્વર આપો પધિ રાખાનુ પત્રવેન ત્રિપુરીકાગ્રેય ૨૮મુ અ-ભા-૧૪ સમંન અને મર્પ તથા નોળીઆની લક્ષ્મી વગેરેના મિત્રેમા મતાવવામા આ ગો પછી વળી ૮ નજે શ્રી પ ઠાકુર ત રામોએ સ્વાસ્થ્ય અને દીર્ઘજીવન ઉપર પોતાનુ અકુર રહેતુ લાપણુ ફરી ચાલુ પુ જે દશ બન્ને પૂરે થયુ

એ પછી મ્યામનની હવેલીમા વિષય નિર્વાચન મમિતિની બેઠક શરૂ થઈ આયુર્વેદ મહામહાગ્ન અને વિદ્યાપીઠના નધાન મત્રી શ્રી ડા આશાન જી પચગલ એમણે મહામહાગ્નના મંગલન માટે જે દગવ મુક્યો હતો તેના ઉપર લાભજ એ કનાક સુધી ચર્ચા આવી છેવટ ડા લક્ષ્મીપતિ અને શ્રી એમ કે મુખ જીની સાભાઓ મદ્રાસ અને બાગી નાનતમા અનુભવ લેવાય રના સુધી પાછી બેચી લેવામા આવી રાતના ત્રણ બજા છતાં બધા દુગલો ઉર વિચાર ન થત રાક્યો જેટલે એક ઉપસમિતિ નામરામા આવી તેને બાકીના દુગલો મનારે તપાસી જે ઠીક લાગે તેને પુ ના અધિવેશનમા જુ મરવાનો અધિકાર આપવામા આ યો

૨૦-૧૨-૧૯૦૧ ના નવ મઝે મરાઠે મલામડપમા પ્રાણાચારી શ્રી ૫ ટ્રિગોરી તથા શાસ્ત્રીના પ્રમુખપણા નીચે વિપચિત્તિયા સલાખા પમિયો ગો આગલ થયો શ્રી ૫ સુમનગલ મહેતા (જોધપુર) તેઓએ મન વિપ નિ પોતાનો અનુભવ જણાવે કે સર્વ વિદ્યાર્થીઓના રોગી ઉપર ફારા કર છે ગાર ઉપર સાધવાધા ગાર એમી નવ ૭ તે મારક મથી પછુ આવાથી અકીળ પેટે નસો આવ કે ૮ ઉપર પાળુ ફારો છે મુમમા પછા કામ લાગે છે નગી તેઓએ જુ કે મપ્પ પામનાર પાછ આપો કે કોનઓ નથી હોતો તેઓએ સર્વ વિપ તરા પોતાનો બના મા

શ્રી નુનીનાન રોશામર જુ કે આની ઉત્તરિત નકૂટવિનથી ૪ એ નજુ પ્રમારુ સાય છે સ્થાનર જગમ અને મયોગી મારિ ના અથલાસમા જગમ વિપદાર વિપકન્યા તરા કરી તે ઢાગ પતેલર ગમના નાશનુ નજુન મજે છે ૧ ૧૦મા આજો વિપ યો વિષે મ્યુ મન્યુતા નથી ૨

શ્રી જસગજર (જોધપુર) તેઓએ વિદ્યાર્થીનું સ્વપ્ન મ્યુ અને ૬૫ કે નવ કોર્મ આ વિપ પુરુષને પોતાના જામા લઈલે તો મે સાગ મમારને વરા મી શકે તેઓએ ક્યુ કે વિપ ચિત્તિયા મે પ્રાગની યાવ ૭ (૧) નવિપની ચિત્તિયા અને (૨) વિનથી રોગોની ચિત્તિયા મન વિનિ ચિત્તિયા મા મપમા તેઓએ જુ કે રામીની અનગજાન તો ૮ અપી શેર સાણીમા રમી ના નાગ પાવથી મપ વિ ઉનગી ૧૧ ૯

શ્રી મકુર ન મમા (લાહાર) તેઓએ મ્યુ કે આપણા માઓના વિદ્યાર વિપ ધણુ વધુ છે પછુ આપણે અનુભવ થી રી જોગો મે આગો કોપ છે ૧ ૧૦ મુનમા લપ્પુ ૨૦ કે અમુક ઓધિઓ ૧૦૧ તથા નગાર ઉપર નગીને તેન વમા નાથી દુરિત વામુ શુદ્ધ મધ ૧૫ જે અપરા પાણીમા ઓધિઓની લગમ નાપરાથી જલ મુદ્ધ થઈ જાન છે તેઓએ મ્યુ કે સર્વ વિદ્યાર મે કા ઓધિઓ મોગ્યુયુ અરી ૧ આમલીના ક્યુકા વગેરે મજાવી સમાય પછુ કોઈ ચોકસ નથી આપણો વિપ ચિત્તિયા મનથી માતો અનુભવ એકે કરી પુરત છપાસુ નેઈ એ અને પછી તેનો અનુભવ મી પુરત લખતુ નેઈ એ

એ વખતે એ મહાશય જલો પોતાનું નામ ૧ આપ્યુ તેલે એક જગી નગી અને જાહેર મ્યુ કે જડી માર વિપને દર ૧૦મા ઉપમ આપ છે જુ એને એપ્રેગ મિદ્ધ કરી આપે તેને પોતે સો રૂપિયા આપરા તથા છે નો એમી વગેરે માગી દરા જતાવ નાગને જસો આપના તૈયાર છે એ મોગીઆના વિપને પછુ દર ૧૦ આ જડીનું દશ માછ નામ પાકમુ નથી આ ઉપ થી કેવલા વધોમે એ જગી નેરા માગી અને પછી મ્યુ કે એનું નામ સનતી છે

શ્રી મુજુ યાનર (અમનસર) એ ક્યુ કે અદિપેન અને અદિપિત એ ૧ ૧૦ નો વિપ છે એ મે ૫ પ્રમારના વિરો ઉપર પોતાનો અનુભવ નાગરા તેલ મ્યુ કે અમીજુ

૧ ૫૫ તેથરનો વિરક યા તા પાલ કા માની વલ કોટિ ૫ વાયરાસમા નદિ પાલ મુ રા સમા છે પાલ મલાયા પરિત મા એમ ૪ કે કારે જી ચાલે છે નગી આ વિ

૨ સર્વ વિપ આવા કોઈ ઉપાયથી નાગ નથી એ ૧ ૨૨૨૬ પ્રયોગથી શિષ્ય કર્મીના વાન આ વિન સલાખા પરિવહના પ્રમુખે પોતાના જામલમા કદી છે તમો આ વિ

૧ તાલો મારમીરી કેમ ૧ તોલો જામફળ ૧ તોના એ નળે ચીકોને મારી રીતે ખચ કરીને મધ સાથે એક એક ગતિની ગોળા બનાવી એ ગોળા પાણીમાં ઘોળી પીવડાવવાથી મપ વિપ ઉતરી નય દે પગ બી નયે આ વૈદ્યના કથનનું ખડન કરતા મુ કે બગાડું લોહી અફીણના ઝેરને જરૂર દૂર કરે છે

શ્રી જગન્નાથજી સારસ્વતે મુજુ કે એ ડાના પાનનો સ અફીણના ઝેરને તથા ગાડિનાઝડી (બન્ગા) સપ વિરોધે દૂર રે છે

આ પછી વિન ચિમિત્તા મહાપા પરિપ ના અધ્યય ત્રી પ શિરીદત્તજી સાક્ષીએ જી । જી । મોનનાગઓના પ્રતો ઉપર પોતાનો મત દર્શાવે તથા પોતાનું ભાષણ વાચી સભાગાંધુ જે હવે પછી છપાશે આ રીતે મવાગને મધ્યમ પૂરા થયો બપોરે એક વાગે મહામહેનતની મેઃ પાછી શરૂ થઈ શરૂઆતમાં જી । જી । વિજાગના અધ્યક્ષોનો તથા પદાધિ રીઓનો પરિચય સરકુન પદમાં કગવવામાં આ ચો પછી વિષનિર્વાચિનીમાં પમાર થયેના ઠગવો પમાર કગવામાં આવ્યા

(ઠગવો વૈ સ પ ડીસેમ્બર ૧૯૮૮ અકમા છપાયા છે તેવા કોઈ લેવા એમાંથી એક જ દરાન મહાવિદ્યાતપનો અતિ અમલનો પાછળ છાપે છે)

લગભગ સામાન્ય બન્ને (ધા ઠગવો પાસ થ) ગવા પછી કાયકમમાં મહાપતિનું અગ્રેજીમાં વ્યાખ્યાન હતું પણ સભાની ઇચ્છાને અનુસરી તેઓએ હિન્દીમાં વ્યાખ્યાન આપ્યું

રાતના લગભગ માન બન્ને આ વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થયું અને ભોજનાર્થે માટે સભા ઉઠી પછી રાતના માડા આઠ કાજે સ્વાસ્થ્ય રક્ષા મંજારા પરિમા ડા લક્ષ્મીપતિનું વ્યાખ્યાન થયું પોતે અગ્રેજીમાં મોનતા હતા અને ત્રી પ મણેશ તજી સાગસ્વન એવું હિન્દી કરતા હતા ભાષણ થ્યાં પછી એમણે પોતાની માનું લીનામ પુ અને તેના રૂ ૧૫) આપ્યા તે મદદમ રીતે આપ્યા

લગભગ ૮ બન્ને ઉપની પરિપ મગાપ્ત થયા પછી કુઆમનની તબેલીમાં શ્રી જાને દનાથજીની અધ્યક્ષતામાં વિષનિર્વાચિની સભાની બેઠક થ) અને તેમાં અધ્યાપક સમેનતમાં પમાર કરવાના ઠગવોનો વિચાર થયો

૨૧-૧૨-૩૬ સવારે મા । આઠે મહા મડપમાં શ્રીયુત વઘ શિરોમણિ કવિગજ મણિ દ્ર જાન મ મુમ એમ એ એમ બી મંદિરન (કનકતા)ની અધ્યક્ષતામાં આગર રક્ષા મહારા પરિમા લશર્ક અધ્યક્ષ મહોદયે પોતાનું ભાષણ અગ્રેજીમાં વાંચ્યું એના સિધ્ધ શ્રી હરિગોપાનજીએ તેનો છપાયેલો હિન્દી અનુવા વાંચ્યો (ત્રેનો મુજરાતી અનુવાદ છપાશે)

લગભગ નવ બન્ને રાગ પરિક્ષણનો આરંભ થયો રોગીઓમાં મધી તવના લોહી હતા કેટલાક અમાધ્ય રોગીઓ પણ ભાગતવના મોટા મોટા રોગી પધાર્યા છે તો વખતે આપણને કાયદો થઈ જાય એવી આશાએ આપ્યા હતા પણ રાગ પરિમણ માટે જે મમિતિ નીમનામાં આવી હતી તેવો રોગી પોતાના મન દર્શાવી બીજાના નામો આપી દતા હતા

અ ભા આયુર્વેદીય પદમાર અને લેખક મેનનનું નયમ અધિવેશન અધ્યક્ષના બારથી એ સુધી આ મા નક્કજ ત્રિ મજી આચાર્યની અધ્યક્ષતામાં થયું આ સમેનત નારોગ દપણના મધા વઘ મોખીનાથજી મુમનાં અનુવાદથી બેઠાવવામાં આવ્યું હતું અને તેઓએ મુકેગ દગરને અનુમતી એ અ ભા આયુર્વેદીય પદમાર અને

લેખક મવની સ્થાપના કરવામાં આવી ઉપમહાગમાં પ્રમુખે ભાષણ કરતાં એ કે જે લોકો કમાવાની આશાથી પૈસા કાઢવા ઈચ્છતા હોય તેઓને મારી મનાવ કે જે એવી જૂઠા ન કરવી આ ધધામાં આ દેશમાં ધનોપાર્જન હજી નથી માત્ર પ્રચારની દૃષ્ટિથી કાઢને પૈસા કાઢવું હોય તો જાહેર પત્રોમાં વિવિધ પ્રમદના લેખો લેવા જોઈએ જે ઈ નવી ગાથો જગતમાં થાય તેની માહિતી હોવી જોઈએ અનુભૂતયોગો વિચાર વા વગર ન જાપના જોઈએ જે પ્રાચીન સાહિત્ય હજી સુધી અમુદ્રિત છે તેના પ્રમાણન ઉપર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ ભાગતરપમાં ગાંધીભાવાનું સ્થાન હિ હીનું જ છે એટલે જુલ જુલ પ્રા તના પત્રોના અધિક પ્રચાર માટે નાગરી લિપિમાં તેઓ જપાય એ જરૂરનું છે તામિલ આદિના પત્રોમાં પણ એમ બે લેખો જરૂર હિ દીમાં જોઈએ પત્રોનો પગપગ મદના થા એ વિરોધ પ્રચાર માટે આવશ્યક છે જે વિદ્યાનમે પામે આતુર નો હાય તેઓએ પોતાના અનુભવો પ્રગટ કરવા જોઈએ

બપોરના દોઢ વાગે અધ્યાપક સમેલન પ્રિરાજ શ્રી સાને નાથની અધ્યક્ષતામાં શરૂ થયું અને દગવો પસાર કરવામાં આવ્યા જેમાં એક એવો દરાવ છે કે —

શ્રી પી મુનર્ષ મદ્રાસ બગાળા આ પ્રાતોમાં જે મોડે ગ્રાફ ઈપિન મેડિમીન ગ્રપાયેન છે તેને આ સમેલન અનુરોધ કરે છે કે તે પોતાની યોગ્યતા પરીક્ષા માટે વિદ્યાપીઠ સમત પાઠ્યક્રમનો સ્વીકાર કરે

ત્રીમમાં આ ભા વેદગમેલન માટે ત્રણ સ્થળેથી નિમનણુ હતા (૧) હગ્ગાથી (૨) ઉદેયુથી અને ત્રીજી લખનૌથી તેમાંથી લખનૌનું આમતણ ત્રીમગવામાં આ પુ પછી મદ્રાસમાં અને વિદ્યાપીઠના પાધિમરીઓની સુદણી થઈ પડે નંચેનમાં આવેલી વગ્ગુઓમાં જે મર્વોત્તમ હરી તેને પુ રકાર આપવાની તેમજ ઉત્તમ નિ લા માટે પુરસ્કારની જાહેરાત થઈ છેવટ પગપગ ધન્યવાદથી સમેલન જરમો મમામ થયો

મર્યાદાપૂર્ણ આયુર્વેદ મહાવિદ્યાનય સ્થાપનાનો ઠાપ

(દગવ પમે) આ અધ્યાપક સમેલન દગવ કરે છે કે ગયા વૈ મ્હાસમેલનની અધ્યાપક પરિષ મા ચથેલા દરાવથી વિદ્યાપીઠો પાતાવ સર્વાંગપૂણુ વિચાર આયુર્વેદ મદા વિદ્યાલય સ્થાપનાનો જે આદેશ આપનારમાં આ રો છે તેને આ વડુમાં મવરૂપમાં ઉતારવો

અને ત્રીજેનું ઉચ્ચુદશન નજી મદિનાની અગ મયનો આગલ રે રે પ્રાન્તમાંથી જોહામાં જોહા પાય પાય હજાર રૂપિયા એમ કરે દરે પ્રાન્તના મુખ્ય વધો એને મદ કર

આવના સમેલનની એક મુધીમાં રૂપિયા એ ર રીને મદા સમેલનમાં બદ્ધમતથી જે સ્થાન પગ થાય ત્યા વિદ્યાલયની સ્થાપના કરી જે પ્રાત મૌથી પડેના એક લાખ રૂપિયા આપે ત્યા વિદ્યાપીઠ સ્થાપીરૂપમાં હ

આ ઉચ્ચુદશનમાં પાય નામ છે અને તેના સમાજ છે ગાયસાજે પ મીદત ગાનાની શ્રી પતિજીએ ઉપના દરાવને ટેકા આપવા જોવના કે તી અપીન પરી અને પોતે રૂ ૫૦૦ પહેલા જાયા પડી તો એક હ ન એમ હજાર રૂપિયાના વચનો મળ્યા અને જગજગ દશ હજાર જેટલી રકમ વધોમાંથી જ એ રી થઈ

નોન — જોધપુરના વઘ સમેનનની ઉપર દુખી હામીત નોધી છે મહાવિદ્યાલય વિદ્યાપીઠ તરફથી સ્થાપવાની માત નવી નથી પણ મમેનનોમા કોઈને કોઈ રૂપમાં આ હામી આવી ગયો છે ના પહેલાં એ ઉપુશન ગમનએને મળેતુ અને અમુક રૂપિયા મનાવાની ખાતી પણ અપાનેની પણ પગિણામ કાઢ ન આધુ જોધપુ ના સમેનને નિમેલા ઉપુશનના મયોજક શ્રી કલશર્મા મ્હે છે તેમ હામી પમાર ૫ વા ટાણે મમેનનના મડપમા જોનવામા જે ઉત્માહ જોનામા આવે છે તે પડી નથી રહેતો જતા આ ઉપુશન પોતાનું માર્ગ મ્હે અને આવતા મમેનનની મેક પહેલાં મહાવિદ્યાન સ્થાપે એવી આશા ગાખીએ છીએ અને ત્યારે વઘોનુ રજીસ્ટ્રેશન બધા પ્રાતોમા થવા માડયુ છે ત્યારે વિદ્યા પીઠને પોતાનું મહાવિદ્યાન્ય હોનાની અત્યત આનરમતા છે

વૈદ્યમમેનન ઉપર મેટનાક વા નથી એમા કાજ સાચુ કામ થતું નથી અને એ અમુક ગણ્યાગાણ્યા પ્રતિષ્ઠિત વઘોનું મમકુ તથા મામા ૪ લોકો માટે એક તમાસો બની ગયેલ છે એવો આરાપ ખાનગીમા ઘણીવાર અને નહેરમા કોઈ વાગ મુકનામા આવે છે મમેનન તરફ સામાન્ય વૈદ્યો ઉભોન થતા થાય છે અને માન કોમિસ નામ આપવાથી માત્ર લાભ નહિ થાય એવી વાત સમેનનના નૂના અને પીઠ મય તાંઓને પણ નોધરી પડે છે (જુઓ સુધાનિધિ ૧૮૩૧ નવેમ્બરનો અમ્રનેખ) વિદ્યાપીઠની સ્થાપના પડી અને તેના પ્રતિનિ વૃદ્ધિ પામતા કાય માટે અત્યત આનર્ય એના પાઠ્યપુસ્તકો માતવાર વિદ્યા લયોની તથા કેદ્રિય વિદ્યાનયની સ્થાપના વગેરે સાચાં ઉત્તિકારક મારાં વાગવાર મારો થયા છતાં થઈ શકતા નથી અબ્યામકમમા મિથ્ર અને શુદ્ધતા ઝવડાએ વૈમનગ્ય જીતપત કરવા સિવાય મ્શુ ફળ જીતપત કયુ નથી પાચાત્ય પ્રામ્યનો મમ ર્ય તો હજુ દૂર જ છે સભાપા પિપિ હાગ વૈજ્ઞાનિ ચર્ચા યમ્ર ને નૂના સદલો દુર થો અને તા મતો પ્રામ થશે એ આશા ફગી નથી ઉતડુ નાચકની પહંલો મભામા પગિય કરતા પણ છે લી જોધપુરનોમા વિદ્યાનું વાલાવરણ જીતગતી કોટિનુ હવુ એમ માલજ્યુ છે નવુ જ્ઞાન મેગવ વાની કે જૂનાને વ્યવગિયન કરવાની વૃત્તિને બલે નિર્મિત એવગદિત અદ્ધમહિકા જ વ્યાપ દેખાય છે [જુઓ રિપ સભાપા નરિર નો હેવાન] આ જાનરથાનો માધાન થવાની સૂચના કરે છે અને મહાવિદ્યાન્ય મેયો દરાન જો નામા પરિબમે તો ઉજ્જવન લાખિનો સૂચક છે લગનાન ધ વ તગિ મહા વલ સમેનનને ઉત્તિને પથ દોરો મે / પ્રાચના

સિદ્ધભેષજ મણિમાલા

[અનુસંધાન સપ્તમ્યસ્ક અક ૮ પાન ૨૮૮ થી ચાલુ]

મહાવલ સિન્ધવિલમ્બિકેન્ન સુર્યામલ સ્થૂલમ્ભેરથ.

આલસ્યયુક્તોઽતિ યમીરનુદ્ધિ સ્વપ્નઽમ્બુદર્શી મુમના તિલાસી ॥ ૮૯ ॥

કદ પ્રકૃતિવાળો માણસ મહામનવાન હોય છે સિન્ધ લાખા સ્વામવાળ વાળો હોય છે શરીર સ્થૂલ આલસ્યયુક્ત ખૂબ જ પ્રખર સુદ્ધિયુક્ત રાત્રિમાં પાણી જોનાર ખૂબ ખુશમિજાજીમાં રહેનાર અને વિનાસી હોય છે

મહ શ્રેષ્ઠાણિ પાનસે ગરગદે વુષ્ઠે વિપે ત્યાદ્ધમિ

ગર્ભિણ્યા તિમિર શિરોરુત્તિ મરદુક્ પાણુકે નો હિતા ।

કુપ્રાશ ક્રિમિપાણુ ગોણિત મરદવિસર્પ વિષ્ઠમ્બિનો

રેચા દુનલ ગુર્વિણી ક્ષયયુજા નો રચયોગ્યા મતા ॥ ૯૦ ॥

પ્રમેહ મ્હના રોગો પીનસ ગર કુષ્ટ વિના-આ રોગોમાં ઉતરી શ્રાવરી દિનકર છે ગર્ભિણી તિમિરવાળા માથાની વેનાવાળા વાતજય રાધિઓ અને પાણુરોગ-આટલા માટે વખત હિતકર નથી

કુષ્ટ અથ કૃમિ પાણુ વાતરુક્ત વીમષ ત્રિષ્ટલ-આ રોગોમાં વિરચન દિતારક છે ગર્ભિણી અને ક્ષયરાગીને મ્હી વિરચન આપવું ન જોઈએ

સુધાદ્રવક્ષાલિતમિત્તિમાગ રાચિષ્ણુધવત્તરિચારચિત્રમ્ ।

ઉચ્ચાચપ્રાન્નલકાચકૃપી વિ યસ્તતત્તદસદર્શનોયમ્ ॥ ૯૧ ॥

હૃદાસ્પીટલ કેવી દેખી જોઈએ ?

જોની બિંબો ચૂનાથી જ્વાલિતવૉશ ચએલી જોમાં ધન્વન્તરિ ભગવાનનો સુદર દેહો વા ચિત્ર દાગેડુ હોય ત્યાં નાની જોની તેજસ્વી મીઠીઓમાં વિવિધ જ્વતના રસો વગેરે ભરેલું હોય

યથા મિપક્ત ત્ર ત્રિચિત્ર યત્ર કોશ સ્ફુરત્ત્વમ્સુસાદિગ્નમ્ ।

દીપ્તદિવોદ્ગાનિષ્ઠ પ્રલગ્ન ત્રિમયરથનાનાવિવલેહ્યમાણમ્ ॥ ૯૨ ॥

જ્યાં સરખ પુસ્તકમનના હોય ત્ર ચતુરો હોય કાચના મારોમાં મ્હુખાં સજ્જો જ્યાં જોરવેના હોય ગજપુટ વગેરે આપનાની જ્યાં બહોઓ સગગતી હોય જ્યાં સ્વચ્છ અને સુદર સીમઓમાં વિવિધ જ્વતના ચાટણ અવનેક મુગ્ધા આમવાગિષ્ટ વગેરે રાખેના હોય

પવિત્રપદ્મસનરાત્રમાન શ્રી વદગજક્ષિતરુગ્ણસ્તમ્ ।

ઉપયુપર્યાપતદ્રાતસાર્યપ્રદાયમાનાત્તત્તચાચુજ્ઞાનમ્ ॥ ૯૩ ॥

પવિત્ર વિશાળ આમન ઉપર પ્રેસીને ત્યાં વદગજ રતીની નાડી રખના હોય જ્યાં ગેમીઓના ટોચેટોળા ઉપર ઉપરી આવના હોય અને તે બધાને ઉચિત ઔષ્ધ (જાયુ-ઔષધ) અપાતા હોય

વિશાગ્ગાતાયનમદમ દ પ્રવાહવાહાકુરજોપજુષ્મ્ ।

ગ્ધુરયો હત વૃદ્ધતરયા વા રપ્થ પઠ્ઠિવટુમિ પ્રધુષ્મ્ ॥ ૯૪ ॥

જ્યા રિશાત ખારીગોભાથી આવતા મ મ પવનવાગા ઓગડાઓમા બેસીને બહાર
ચારીઓ લધુત્રવી અને વૃદ્ધતરયાનો સારી રીતે અભ્યાસ કરતા હોય

[ટિપ્પણકાર લધુત્રવીમા--નિદાન ચારગધર અને નિદર ગણાવે છે તે જરા
વિચિત્ર લાગે છે]

આઝાદનાલમ્વિતલોદ્દશુ વિલોગ્ગાચદ્વચમકૃતામ્ ।

શિલાવિભક્તૈશ્ચતુરસ વદ્ધચતુષ્ચક્ષ્તદલીપ્દમ્બમ્ ॥ ૯૫ ॥

ધરિપતાલના બે માળના અતિચુર મ નામા ટેકેર નાના મેજ ઉપર રેખાધૃષ્ટ
ખીજારીને ઉપર મચનાઝાઝ ધાતુની ભૂતિઓ પહેરે આશ્રયમા મગાવ મેરે એવી વસ્તુઓ
ગોરવેની હોય ચોગાનમા નવા ચિનાઓ વડે ચો સંચોટનાઓ પનાવેના ભેડ અને કંઠીના
વૃદ્ધો વા પવનમા મદમ દિંચી ગલા હોય

સવચ સર્વતુલ્યસુખપ્રેશ સમાપત કૃપતટીનિવેશમ્ ।

પ્રાચી મુખ તદ્દદુદ્દમુસ વા તત્તાદુગુસેધિરિદ્ધસ વા ॥ ૯૬ ॥

સર્વચ મવ ક્ષતુઓમા સુખ આપે એવી આ ધરિપતાની પાસે કૂવા નદી પડ્યું
આન્યા હોના નોંધએ ધરિપતાનનું કાર પૂરતું કે ઉત્તરનું હોતું નોંધએ જીયાર્થ (પ્રીય)
ખડુ ન હોવી નોંધએ

ઉદ્દલ્લભ્યર્ણનિપણસ વ તત્તા તર તત્તદુપરકરૌષૈ ।

અપ્પુચ્છશાલ પરિતો વિશાલ વુષાચિસ્તિસાદૃમિદગાદુ ॥ ૯૭ ॥

જ્યા ખાડા કરીને મોટા મોટા ખરલોને જમીનમા બેગાડેલા હોય જ્યા અનેક
જાતના સાધનોના દગ હોય જ્યા ચોતરફ વિશાલતા-પગતાસ-હોય-આતુ ચિકિત્સાદૃ
દારિપટલ-હોતુ નોંધએ

[આ પછી મુક્તક સગ્રહ નામનો વિભાગ શરુ થાય છે ટિપ્પણકાર કહે છે
તે પ્રમાણે આ વિચિત્ર ગુરુઓ સહ ૫ મનુષ્યોના ચિત્તને અમલકારમા નાખવા માટે છે તેમજ
વૈદ્યને રમ લેવા માટે છે શ્રી કૃષ્ણગમ બદ્ધ સ્વગસિકતા પ્રેર કરવાના આશયથી
આ ગુરુઓ યોજેલું છે આનુ પ્રયોજન દરદીઓના ચિત્તને ખુશ કરી જરૂરવેગ નિવારણ
અર્થે છે દ દીઓના ચિત્તમાથી વિષા કાઢી નાખવા માટે આ અસત્કૃતિ પ્રધાન પ્રયોગો
આપનામા આવ્યા છે વિષા એ રાગ વધારવાર છે એમ લગવાન અરક વિષાન
રાગવધનામા પશુ મહે છે

પરકાલ ચ વેગ ચ ચિત્તયન્ મયતે તુ ચ ।

તરયૈરૈસ્તુ વિચિત્રૈથ વિપયૈ નાશયૈ સ્મૃતિમ્ ॥

અર્થ--તાવ ભગવાનો વખત થયો છે એવો વિચાર કરી પ્રીતે જે તાવને લાવે છે-
તેવા રાગીની સ્મૃતિને ધૃષ્ટ-મનપર અત વિચિત્ર વિવેચી દર્શાવી

આ બધા મોઢો આરંધ મનથી નથી કેવળ ચમત્કાર સમજ છે દાખવા તરિકે —

જપાપ્રસૂનપ્રકરપ્રમાર્જિત જુરોમુતલ્લિનનગીનનિમ્બુકમ્ ।

ક્ષતાદલ લાહિતગ્રહિત ડરીન્ રસસ્ય વિદ્વિ કયતાડવિ વપતિ ॥ ૧૧૫ ॥

જુરીમુત અર્થાત્ ચાંડુના પાના ઉપર ચમત્કારના કુરુની મોઢો ખૂન ધમતી પછી આ ચાકુથી તાજ વિંધુ માપવું જ્યારે તુરતના ધામાથી લાસચોગ લોહીના ટીપા ડાઠ કરે તે ત્યમ આ લિખુમાથી લોહી જેના લાન ગમના ટીપા પડશે

ક્ષયિત ચીનધાસેન પયસો દ્વ સંહૈવ ચ ।

ઊરરી કુરત ગોત્ર રચાભાવ ન સશય ॥ ૧૧૭ ॥

ચીનાર્ધ ધામ (અગર અગર આ હોય એમ માનુ અનુમાન છે)ને દૂધ અને ચાકાક પાણીમા નાખી જમાણી કંડુ માડનાથી દૂધ ગળી જાય છે આ મનાવડ છોકરા ગરબેવો નામથી ખાય છે દૂધનું જમાનવું એ ચમત્કાર ?

કુમ્ભા ૮૮ થી ૧૨૭ સુધીના મોઢો ચમત્કાર પ્ર ૧૫ હોઈ એ તે પાડી દીધા છે વૈદ્યકના પ્રયોગમા આવા મોઢોને ધ્યાન ન લાવું જોઈએ એવો મારો નમ મન જે વગી આ બધા મોઢો મને બગબગ બેસતા પશુ નથી આથી આ શુ ઠ મેં છોડી દીધું હ મારી ખાતી છે કે આથી વાચકો કડપણ નરિ શુમાને આ ગ વધ

આ પછી રાધુપચળનમ્ એટલે આતમ ઘણું જે દારૂખાતુ કે તાતુ પ્ર ગુપ્ત આરે છે આ પ્રકરણમા કુલ્મ જી (કુલ્મર્જી) કેમ તનાવરી કેરી કેમ મનાવરી વગેરેન વખત છે મોઢા ૧૨૮ થી ૧૫૩ એટલે ૨૫ મોઢા મેં છાડી દીધા છે

આમ આ તૃતીયગુરુ મગામ સાય ૧૨ પાના નવું ગુરુ ૧ એ મિદ્ધલેખન મણિમાલાનો પૂર્વાર્ધ ગણાય છે એટલે મિદ્ધલેખન મણિમાલા પૂર્વાર્ધ મગામ — એમ મેં જુ છે

હવે ચોથા ગુરુ શરુ થાય છે અને તરનો ચિત્તિમા શરુ થાય છે આ ગુરુમંત્રી જે ખૂબી છે તે હવેજ શરુ થાય છે અનેક મા ૧ સિદ્ધ ઉપાનો મિત્રે અદિ જાનાયા છે કેમકારે યુનાની ઓરધેને મિત્રે અપના મા જે માસતનો અનેક મ મ જનાવરી આ પ્રકરણમા આપણને જોવા મળે છે આ ચતુર્થ ગુરુજી ચિત્તિમા વિભાગ શરુ થાય છે અને તે ધ્યાનથી વાચવા લાયક છે આ પ્રયોગો તદ્દન વિદ્યામાદ છે આમા કોઈ જનનો મજે ગખવાનું પ્રયોજન નથી વિદ્યમાન વદ્ય માત્રિ યમાથી જે નથી મળવું તે આ મેં ધમાથી મળે છે એટલી એની કિંમત છે સુનોને વિશેષ ચ મેં જુ ૧ મા ૧ વૈધ]

મોક્ષિતઃ જ્વરઃ એટલે હિંદીમાં જેને મોતી જગ (Typhoid) કહે છે એ ટાઇફોઇડ તાન આ તારમાં—

૧ મુક્તાપિષ્ટ મધ સાથે આટવું
૨ સોનાનો રૂખ અથવા સુવર્ણરૂખ મધ સાથે આટવું
૩ મોતી પિષ્ટ અને સુવર્ણરૂખ બન્ને લર્નિંગ અને પ્લાઝીના વ્વાય માથે લેવું
(૪) લર્નિંગ અને મહુ પર્લી (આપણે જંગાતમાં જેને પ્લાઝી મ્હીએ છીએ) તેનો ક્વાથ પીવો

(૫) બે નથુ માખીમો (પામો ૧૮૧ નાખી) ફાળીમાં ટૂંકી પીતી

(૬) બાજરીની રાસ (૫ શન ૧૧ રગ ધૃતિ પ્રમિશ્વ શાનિરિગેષ) પીતી

સૂત્રપ્ય સુત્તમસદૃતવપૃટ્ટુલ્મિલિ દમોત્તિનીમૂલમ્ ।

મૌક્તિકક્ષર પરરજ જયતિ ન કિં કટિતિ ગાન્નરમૂલમ્ ॥ ૨૧ ॥

મિલિ મોતીનો પગિચા દિપ્પણી રે બળ્બૂન વિશેષ આપ્યો છે આ પરિચય કઈ પણ પ્રકાશ પાડી શકે એવો નથી પરંતુ આયુર્વેદ મહોપાધ્યાય રસાયનાચાર્ય પે ભગીરથ સ્વામી તેમના મિદ્ધાપર મણિમાલા નામના પુસ્તકમાં (૫ ૧૧) લખે છે— સપ્તે કુલરાજા દ્વારાનો વવગ-પુન સુગંધિત હોય છે આ જાનગનું નામ જ્યપુરી બારામાં ગદિલી છે એ પી મા એને રિયા હે છે ૫ દેવરા ૮૭ વેદવાચરપતિ મિનિ મોદિનીનો અથ માધરી ૩ છે ગદિની જાનગનું કામગ મૂળ આવી આવીને ચૂસડુ એથી ગમે તેવો દુસ્તર મોતીજશ તાન મટે છે

વનમ્સિકા શાકરસગતા મના

કિરાતવીયૂપન્તાગૃતન ય ।

દ્વિસધ્યમાસસદિન વિત્રે મ્લા

ન તસ્ય જીર્ણવરનામતા રજ ॥ ૨૨ ॥

કરિયાતુ અને ગળોનો વ્વાય મનારી તેમાં બનફસાનો શરમત સમભાગે મેળવવો આ પ્રવાહો માથે ખૂબ લા (પાનનીબાર) તુ ચૂર્ણ સરાગ સાજ ફાડી જવું એજ્વરની પે ના ટળી જરો

(બનફસાના સંગ્બતની ત્રિધિ આગળ ૪૭ ૪૪ ઉપર આપરામાં આરી છે)

ષા યનાગરનિયૂહ સનિમ્બૂકામ્બુશકર ।

શારદ જ્વરમ હાય પ્રસભ્ય હરતેતગમ્ ॥ ૨૩ ॥

ધાણા અને ચુંદના ક્વાથમાં એ લોણુનો રસ અને સાકર મીનારી પી જવાથી શરદીથી આવેલો તાવ મટે છે

પચ્ચાશમરિચાનિ વિરચશક્લ પ્રસ્થાન્નિર્ણયે પચ

ત્વાથ સામિનિપેદુપિ પ્રતિકિરત્ સ્ફોટાસિતાયા વંહન્ ।

ઉપદ્યત યદા પુન વચનસ્તગ્રાધતત્તુદ્રમ

સિદ્ધ સાદૃતિરુગ્મમેન હિ વિવચ્છીનઞ્ચરો ઉત્તય ॥ ૨૪ ॥

પુત્રસ્થિતામરિષ્ટસ્ય શરાણામેનવિંશતિમ્ ।

પિટ્ટા તત્તુ યમરિષેર્જલ દત્ત્વા દ્રવીકૃતામ્ ॥ ૨૯ ॥

તત્તમદ્વિત્તનિષેષામતાગશિશિરીકૃતામ્ ।

નિપીય મુચ્યત તત્તુ શરાતદ્વાજ સશય ॥ ૩૦ ॥

લીંબડાનો લીલી ૧ મળીએનો પુટપટ કરી તેની માથે ૨૧ મરી ઉમેરી ૧૦ તોલા પાણી નાખી ખૂન ઘૂટવું પછી એક ગ્લેસ થઈ ગેરના એ પાણીમા, માગીના માગડાને લાલચોળ થાય ત્યા સુધી દેવનામા તપાવી છમગરવો આ ગમગાગમ પાણી પી જવાથી પુરત જ તાર ઉતરી જાય છે

શતકૃત્વો જલૈર્ધાના કારવી સકળાપદ્મ ।

પિટ્ટામ્બુગાન્ધિતા કોળ્યા પીતા તીર્ણ શરાપદ્મ ॥ ૩૧ ॥

૧ માસા અજમાને સો વાર પાણીમા ઘોડ નાખી પછી તેમા ૧ લીંડીપીપર ૧ માસા સિંધાતુણ નાખી ૧ ગેર પાણી નાખી ખૂન ઘૂટી પછી પાણીને વજ્રમાગ કરવું આ પાણીને મેજેજ ગમ મરી પી જવાથી સન જરો નાશ પામે છે

[ટિપ્પણીમા સમજીતી આપવામા આની છે ગત ઉપર ૧ માપા અજમે અને ૧ લીંડીપીપર પાણીમા ગખી મૂકવું સવારમા પીપર કટી લઇ અજમાને સો વાર પાણીમા ઘોવાથી ઉપગના છાંડા ની ગી જરો એટલે તેમા ૧ મામે સિંધન નાખી પીપર સાથે વાગી પાણી કરી લઇ વજ્રથી તે પાણી શાગી લઇ પિત્તળના વામણમા ભરી અગ્નિ ઉપર મૂકવું ૨ પલ જેટલું પાણી આખી રહી મેટને ઠંડુ થાય ત્યારે પી જવું]

નનુ રામસનકાળટ પ્રચિરત્તમ યાજ્ઞદ્રવ્યય ।

વિં કુરત વૈવપત વર ક્ષટિતિ જજગીકુરુત ॥ ૩૨ ॥

કરિયાતાના ચૂાને ગતખ ગમ પાણીમા લીંડીનો ગખી સવારમા ગાળી લઇ કાચમીઝ (લીંડાધાણ) નાખી પીવાથી હે નવપતે । શુ થાય છે? આ પીવાથી જલદીથી તાવ ઉતરી જાય છે (ડિગ્રાઇટાઇઝર્ડ ફ્યુઝન ઓગમના કટરો પણ છુટે દાથે વાપરે છે) ગત્રાવટા ગલે નિંસા પિટ્ટા પાતા સિતાયુતા ।

નિર્હાત પિત્તજ દાહ દુર્ગા ગુમામુર યવા ॥ ૩૩ ॥

૧ તોના ધાળાને ગત નપતે ૫ ટેન્સ પાણીમા મીંગવી ગખી સવારમા તેને ખગલમા નાખી ખૂન ઘૂટી આદર સા ૨ ૧ તોલા નાખી પી જવાથી પિત્તજ જ્વર તર્જન્ય દાહ મટે છે

ભારતીય નિયતિ ઘટ કુટિમ્બપણાનિ ધા યકાન્સુપરિ ।

સમતમગ્નુ નિર્નાપિતમપહરતિ કરાહ્નિતલ્નાપમ ॥ ૩૪ ॥

પાણી ભરેલા એક ધડામા મરિયાતાની પાડી અને ધાળાના ચૂાને નાખી રાતભરે રહેવા દઇ તે પાણીમા દાઘપગ બોળી રાખવાથી દાઘપગને તગાયે બળતી બાળતરા ચાંત થાય છે [આ પાણી પીવાના કામમા પણ લાઈ શકાય]

(અપૂર્ણ)

આ માસિકના ગ્રાહકો અને લેખકોને સૂચના

(१) आल्फोने जेष्टानवानु : १ युआरी अ थी आधुन विज्ञाननु २२ मु वर रा
थान डे नरा थनाऽ आल्फो जे थनाज्मना पमा म ओ थी ओ नरा तो तेमो न
ओ? पाये तत्त मग ।

() નતી અધનયથી ના થનાગને પણ નતી રાઝઆતથી જ નાહ થએ ના
મળી ની જે જા નુઆરી મામથી જ ઇધા અકે મો ની આપનામા આવ કે

(3) ગ્રાહકોના મગનામાં અણુ 1 હાર 5 1 લા આપે તેમજો પૂર કે 1 લેલુ મ નામુ ત ન મો શ્રી આપવુ જોથી અ ગેર ને ન તથ આ બા તમા ગ્રાહકની સુ હારાથી 1 પાડો આપે તા પ્રીથી તે અણુ મોટાને ગ્રાહકને શિર ગેરો માટે મગનામુ પૂર તથા 1 લેલુ હોર તા 1 લેલુ મગનામુ તગ મો ની આપવુ

(४) आ। यसा ममर के व। मेगनवा म।ध स।रगे प।न।न।ह। व्यनरथाप
“आयुन निजान” आ।हिय मुद्र।न।वय, न।य म। व्यम।ना ओ मगनाम र।

(૫) આ માસિકતા લેખકોએ રોતાના લગા કે માત્ર મા આપતા લેખો મળે છે. આ રીતે રોતા તરીકે સંજ્ઞાએ આપેલ છે.

(१) नाम नासनेगीला माटे वरि नासने मात १-८- गणनामा व्यापन छ

(୭) ଯା ଭାଗି ଖା ଛପାତା ତା ଖା ଭାଦେ ନେ ମ ଶେ ଟା ଲ ରୋ ଜବା ।। ୪

(૯) આ મામિ ના લેખાને અન અકુ કામા યુગિ ન રમ્મ લી ની ૧૫નીતિ
(police) ની મે ૧૫ નથા

॥ भूयः नमः ॥

આપુર્વ વિજ્ઞાનની ૯૮/૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯- ૦- ૧ - ૨ - ૩
૮૪ એમ ૪ નંબરી જુદી જુદી નગર માધેલી થઈને જ ગા ૧-૮-૦ થી મળ્યા

લખે।

પાછલા સ્વર્ણની નકલો માટે જુદા નર્મગીત રૂમ /

આનુ વર્તના અમે માટે બ્યરન્થાય -આણ- જિનાન

३ आदित्य मुद्गलिय, नायब - २०४१११

આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓએ અવશ્ય સંગ્રહવા

ચોગ્ય આયુર્વેદનો અમુલ્ય ગ્રંથ

પ્રત્યક્ષ શારીર

નો

ગુજરાતી અનુવાદ

હમણા જ બહાર પડેલા આ અમુલ્ય ગ્રંથ આયુર્વેદના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ
વૈદ્યો માટે અત્યંત મહત્વના સાધન છે. આ ગ્રંથે શારીરના પ્રત્યક્ષ નાન / નદી વિધાનો માટે
પાઠના મ મ રિ / ગણનાયમેન સ વતી એમ મે તેન એમ તેમ કૃત મ કૃત
પ્રત્યક્ષ શારીરના પરના તથા બીજા ભાગનો આ ગ્રંથ અત્યંત પાર એમ મી મી
એમ એમના ગ્રંથો આશ્વિન સંવત ૧૯૭૧ના ૧૨મા માસના આ વિષય
મા રહેલું છે.

૧. પૂર્વાના ૨ મો પાનાના મથિત પુસ્તકની કિંમત માત્ર રૂ. ૮- -

આવે ના વિદ્યાર્થીઓને હવે પ્રમાણપત્ર મળવાની ક માનમાં મંગલ

પ્રશિક્ષા
વેદ જી નજી ત્રિ મજી આચાર્ય
તથા
વેદ ભુવતરામ શાસ્ત્ર પ્રસા
કાનગારી સુ મધ

મગરાના ઠેાળા
૧ પ્રમથમ પામેથી
૨ હકુ નર્મસીના સુ મ્ય એજ દા પાઠ થી
ગુજાત આયુર્વેદિ નર્મસીની સુ મ્ય
તથા આ ચ ઓ નોમાથી

વડોદરા નગરની લાયબ્રેરીઓ માટે મળ્યું થયેલું

વૈદક મિદ્ધા-તોને તુલનાત્મક દષ્ટિથી તથા
અનુભવની દષ્ટિથી, ચર્ચનાર વૈદક માનિક

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

પુસ્તક- ૨૨ તદેવ યુત્ત મેષ્ય યદારોગ્યાય કલ્પતે । નવેમ્બર-ડીસેમ્બર
૧૯૧૨ ૧૯ સ ચવ મિષ્ણા શ્રેષ્ઠો સેવેમ્બો ય પ્રમોદયત્ ॥ ૧૯૨૬

તરી અને પ્રમાણ

દુર્ગાશક્ત કુવળગમ શાસ્ત્રી

અફ ડામર્મિયુટીકન ર્દશ લી૦ તરદ્ધી

૭ સયાની રાડ મુખાધ-૧૪

શુદ્ધ આયુર્વેદોય દવાઓની માત્રક શુદ્ધ આયુર્વેદ
મળધનુ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ તમને જડુ કાર્મમી
તરફથી પ્રકટ થતા આ માનિક દ્વારાજ મળશે

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન.

$$= \alpha \gamma$$

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

1
1
1
1

नवोदय-विशेष आरना अर्थात् पार्श्व

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

ઈ સ ૧૯૩૯, મુસ્લિમ રેરની અનુકમણિકા

Copy

६५५

३३

286 287

અધિષ્ઠેવે। અને આપુર્વદત્તો ઇતિહાસ

આશુર્વેદ ૩ ૫ સાહિત્યની પ્રતિ

શા દીને ચામ :

ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ନିୟମାବଳୀ

64
65

अगाधश्च नदीतम द्वा

2

આમુર્તઆ મદાર્યવિદ્યાન

આપુર્વદીપ ઝાંખધિ-સંશોધનની વ્યાસ

ਅਮਰੇ ਦਿਸ਼ਾ।

ਗ੍ਰੇਸ਼ਮ ਡੀ. ਐਚ. ਐਸ. ਟੀ. ਐਸ. ਟੀ.

742

આપુર્વદીપ વિદ્યાલયો અને મુખ્ય

સાચી જાણ

वैद्य अमृतदास दीर्ग

25 26

આધુનિક સંખ્યાની નવા સંખ્યાગણ

આપણા માટે રહેલું નથી

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન

નમો વ્રહ્મજાપત્યશિવલલિત્તિભવન્તરિસુશ્રુત-
મરદ્વાજપુનર્વસ્વપ્રિવેશચરકમ્ભતિભ્ય ॥

પુસ્તક ૨૨ મુ]

તારીખ ૧૯૭૧

[પૃષ્ઠ ૧૧]

સુશ્રુત સહિતાનુ સૂત્રરથાન, શ્રીચક્રપાણિદત્તવિરચિત
ભાનુમતી વ્યાખ્યાન સાથે, મહામહોપાધ્યાય કવિરાજ
ગણનાથસેન સરસ્વતી મહોદયે લખેલા
ઉપોદ્ધાત સાથે

સંજ્ઞાપક — આયુષ્ય માર્તે શ્રી યાત્રલ્લ ત્રિમલ્લ આચાર્ય તથા જયપુર મંડુક
મહાવિદ્યાલયના આયુર્વેદના પ્રધાનાધ્યાપક બિરગાચાર્ય પ ન શિશો શર્મા

પ્રકાશક શ્રી ગ્વામીનદ્ધી ગમરવામીનિધિ મત્રી પં શ્યામસુ ૨ શર્મા એમ એ
વિ સં ૧૯૮૫ મુ ૪ રૂપિયા

આ ભાનુમતીની વ્યાખ્યા સાથેનુ સુશ્રુતસૂત્રરથાન એ શ્રી સ્વામી લક્ષ્મીરામનિધિ
અ યમાળાનું પહેલુ પુસ્તક છે સ્વ આયુર્વેદ માત્ર લક્ષ્મીરામ સ્વામીએ પોતાની મિમત્તનુ
જે દ્રષ્ટ નરેલુ તેમા વીશ દાન રૂપિયાના વ્યાખ્યાથી અયુષ્ય અમધી નરીન પુસ્તકો
ગ્યનાર વિદ્વાનોને પુરસ્કારપે મદ આપનાની તથા પ્રાચીન અર્ચીન અમુદિન આયુર્વેદિક
પુસ્તકો પ્રકાશિત ક નાની યોજના છે એ યોજના અનુસાર શ્રી સ્વામી લક્ષ્મીરામ
અ યમાળાનું આ પહેલુ પુસ્તક પ્રકાશિત થયુ છે

સુશ્રુતમંત્રિતા ઉપર ચક્રપાણિ પે ગ્વેલી ભાનુમતી રાખ્યા છે એમ વિદ્વાનોના જાણ
વામા ધણા વખતથી છે એ વ્યાખ્યા સૂત્રરથાનના નાગીમ અધ્યાય સુધી પહેલા અગાળી
નિપિમા મહામહોપાધ્યાય વિગત રિજવગતમેન અને કવિગમ શ્રી નિશિઞ્જન્તમેનદારા
મંપાદિત થઈ છપાયેલ છે પણ દાન જે સ્વામી લક્ષ્મીરામ દુરદશામામા છાર્ધ છે તેમા
અંખર્ણ સૂત્રરથાન છે વળી એનુ સુદ્રલ વતામરીમા છે અને તિશુરમાગમા થએલુ હોઇ
અતિ સુન્દર છે એટલુ જ નહિ પણ આ સપા ન પણ આયુર્વેદી અસ્તુ અ થોના મપા ન
કાયમા જેજે આખુ આયુષ્ય ગાળ્યુ છે તથા પગમ નિપુણતા પ્રાપ્ત થી છે તે અમાગ મિત્ર
આયુર્વે માર્તે ૧ વલ્લ ત્રિકમલ્લ આચાર્ય છે અને એમણે ઉપનમ્ય માધનોનો
પયોગ કરી લીધો છે એ જોના જદુ પડે ત્યાં પુનઃશુધ્ધી વિશેર કરના જેવુ ભાનુમતી
આખ્યા માટે રહેતું નથી

મંપા ન મર્ષમાં આ મા જન વદ્યાર્થ એ જે આદ્યપુસ્તકોનો ઉપયોગ કરી છે તેની નોંધ એમણે જ મપા મના નિવે નમા નીવે પ્રમાણે આપી છે બાનુમતી વ્યાખ્યાનું પહેલું આ શ્રુતક તેમ જ નામાં છપાયેલું ઉપર દેતું પુસ્તક અને ખીજી લગનની ધડીઆ આદિસ માંથી પુસ્તકો લાગે છે એવીએ દલ રીમય છ રીટયુ માગત મગાવતું દસ્તખિખિન પુસ્તક જેમા માત્ર જાનુમતી વ્યાખ્યા જ છે નૂન સુત્રપાઠ નવી આ દીખના મૂળ સુત્ર સ્વતોના મપાદન માટે નજી આ રા પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરી છે (૧) તેપાગ મ ત્યુ પ તેમ જ શમાંના મ થ સમદમાંથી મળતુ તા ન ઉપર લખેતુ દસ્તખિખિત મૂળમાત્ર (૨) એમણે પોને જ પ્રમાણિત કરેતુ અને નિયુગમગમમા છપાયેતુ નિમધર્મમદ વ્યાખ્યા મનેત પુસ્તક એ ખીજી અને રવ દાગલુચ સદ્ગતીએ સપાદિત તથા એમણે પોતે જે સુત્રનાથ મદીપનભાવ માથેતુ છપાયેતુ પુસ્તક એ ત્રીજી આ પુસ્તકના મપાદનની એ મુરદેનીની મપા કે નોંધ કરી છે તે પણ ખ્યાનમાં લેતા જેની છે તેઓ મહે છે કે નિમધ સમદ વ્યાખ્યા માથેના સુત્રના નેટના દસ્તખિખિત પુસ્તકો આજ સુધીમાં મળ્યા છે તે બધા મળ્યા છે અને તેથી નિમધ મદ વ્યાખ્યા મનેત સુત્રમહિતાનુ મગાધત મગા દણુ મમત મૂળ પાઠ દેતે નકો મરનામા મદ મુરદેલી પડતી નથી પણ ચક્રપાણિ ત વિચિત જાનુમતી વ્યાખ્યાનું તો એકલી વ્યાખ્યા જ જમા છે અતુ એક જ દસ્તખિખિત પુસ્તક મળ્યું છે અને સુત્રચાનમા જ દલો જેની વ્યાખ્યા મેલી છે એવા પામેથી ત ન છુ । ચક્રપાણિની વ્યાખ્યાવાળા પામે છે એટલે તે મધે ચક્રપાણિ મમત મૂળપાઠ મા દેતો એ નકો મગુ અત્યત મુરદેન ધધ રહે છે પણ આપણા મુમાગે તેપાગ દેશમાંથી મળેન તાડપન પગ નખાનોના પુસ્તક મા ઘણા સ્થગોમા ચક્રપાણિની વ્યાખ્યાત ઘણા પામે ગળ્યા અને નત અનુસરીને ચક્રપાણિમમત ના નૂનમા વ્યાખ્યા છે અને મુદ્દિન પુ તમગાજો ર મુમમત પાઠ પા ડિપ્પણીમા આપ્યો છે અને ત્યા તા પત્ર પુસ્તકમા પાઠ ન મળ્યો ત્યા પા ડિપ્પણીમા આ વ્યાખ્યાનસારી પાઠ ન મળવાથી મૂળમા નથી નમ્યો એમ તોધ્યુ છે

ઉપર પ્રમાણે અલિશય મહેનત લખને જાનુમતી વ્યાખ્યામનેત સુત્રના સુત્રચાન મપાદિત કરવા માટે અમાગ મિત્ર આ મા જન વદ્યાર્થ ત્રિકમજ આચારને ધન્યવાદ આપી કે છીએ અને એમની જ સૂચનાથી સ્વામી લક્ષ્મીગમ નરટના વ્યવસ્થાપકોએ આ પુસ્તક પ્રગટ કર્યું માટે એમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ સ ગત રામીજીએ જ ત્યા સુધી થી જન વદ્યાર્થ જીવતા દીપ ત્યા સુધી એમની અનુમતિથી આયુર્વેદીય અન્યો છપાવવા એવી સૂચના દરદયા જ રી છે એ જોના મ થમાંનાદા । ઉત્તમ આયુર્વેદીય સાદિત્ય પ્રકાશિત થશે એવી સ્વાભાવિ આશા રહે છે

આ જાનુમતી વ્યાખ્યા વિષે વિશેષ હેવાનું નથી વિદ્યતો અને વિદ્યાર્થીઓ જોના ઉપયોગ કરે એ જેની માથમના અને આ મ થ સાથે જોડેન ઉપોદ્ધાતનો મગગ અનુવાદ આ પછી આપ્યો છે એટલે એ રિરે અદી મથુ નથી લખ્યુ

૧ જાનુમતી વ્યાખ્યા ઉપર નોંધ્યુ છે તેમ એક વાર જ જાગમા છપાયેલ છે એના સપાદક વિદ્વાનો બેરે વિદ્યમાન ન હોય પણ તેના વારસો અથવા સિ ધો તો હશે ર અને ત્રીજાએ પાસે પણ જ જાગમા જાનુમતીની હાથ મેતો દોવાનો સબલ છે છતા સડનથી એક જ હાથપ્રત મળી એ આશ્ચર્ય જનક દર્શકત વિષે શું કહેવું ? તરી આ વિ

ભાનુમતી ટીકાયુક્ત સુશ્રુતસહિતાના સંસ્કૃત ઉપોદ્ધાતનો અનુવાદ

મળ લેખક મ મ કવિરાજ શ્રી ગણનાથ મેન સરસ્વતી

સુશ્રુતનો આ ઉપોદ્ધાત અનેક દુર્બલ આયુર્વે નિબ ધોના ઉદ્ધા મપાદનમા અતિકુશલ અને મા । પરમમિત્ર આયુર્વે માર્તંડ જેવુ યથાર્થ બિરૂદ ધાણુ પ્રનાર શ્રી યાદવજી ત્રિકમજી આચાર્યના અનુરાધથી લખવામા આવે છે અને પ્રત્યક્ષ શારીર ના ઉપોદ્ધાતમા જે કલ્પ છે તેમાનુ જ મોટે ભાગે થોડું અહીં મ્હેવામા આવે છે વળી તેઓએ પણ અતિહાસિય નિસ્તારનુ હમણા જ વર્ણન કરેલુ હોવાથી સુશ્રુત વિષયક થોડું જ મ્હેવાનુ ગ્રહે છે છતાં વિદ્વાનોના ચિત્તના નિર્ભર માટે કાષ્ઠક યથામતિ વિચાર અહીં ના ? આ ખોમા જેટલુ પણ તેઓની જ્ઞાનામૃતની તૃપાને છીપાવવા માટે પૂ તુ યશે એવી આશા છે અને અગત્યની ઉપમા જેને આપી શાય એવા મહાશુદ્ધિશાળીની જ્ઞાનપિપાસાને નિરાગ ના માટે તો અતિ રમૃતિ રઘકાન્તિ અને રાત્રોમા નિષ્પ્રજાત અને અમાગ અત્યંત આપી એવા નેપાળગજ ગુરુ શ્રી હેમગજ શર્માની અતિહાસિય તરનામૃતના પાગનાર જેની ૧૩૫૫ મહિતાના ઉપોદ્ધાતરૂપ રૂતિ જ સંકિતમાન થયો

હવે સુશ્રુત મહિતા એ આપતત્રરૂપ સમુત્પન્ન અમૃ વરત્ન છે કે જે આયુર્વે ૧ પામકોના મહાભાગે હારીતાદ સરિતાની પેઠે અઘાપિ નુષ્ઠ થયુ નથી કે બેઠ કાશ્યપા મહિતા પેઠે કીટાદિ વડે અતિ ખવાઈ ગયુ નથી એ પ્રાચીન રાયત્રનુ અત્યારે પણ નુષ્ઠ છે વિદ્ધાધિપાદિના જ્ઞાનાક્રમત્રોતુ નિધાન છે ધ વ તર્તિ એ ઉપરેશન કાપચિકિત્સાને આકર છે અગ્નિવેશાદિ છ નિપિઓએ ગચેન કાપચિકિત્સા તનાના અચતુ મગ્ન સ્થાન છે અને કાશ્યપા એ ગચેન મૈમાગ્નત્વાદિ ત્રોતોના સારાદ્વાગને માચવવાનો મપુટ છે

આ જ્ઞાનનિદાનના નિમિષ આપતત્ર કોપ મ્વરે ચ્યુ એ જિજ્ઞાસાના ઉત્તરમા થોડું કટેનામા આવે છે આ તત્રમા ખશિરાજ ધ ન તર્ગિને રાય જેવુ પ્રધાન અંગ છે એના આ આયુર્વેદના ઉપ દ્રા મ્હેલા છે અને એ ઉપદ્ધાના નાતા તરીકે સુશ્રુત ઓપરેનવ ઓગ્રજ પૌષ્કલાવત બોજ વત જુદાદિ નિપિઓના નામ હા છે તે રધાત્રે જુ હા । તત્રા લખ્યા જેમાના પહેના ચાર ર યાગના મૂળ હતા એમ કહેતુ છે ૧ આ બધા તનો હતાગ વર્ષ પહેના સુનલ હતા એમ તેમાવી નૂના મીમકારોએ પાકો ઉતાર્યા છે તેથી નક્કી થાય છે તેમા પશુ વાગવાર ઉતારેના યત્ર રજ્જ અને શારીર વગેરેનુ વણન આપનાગ બોજતન્ત્રના પાઠોથી વિગેષજોને ખાત્રો થાય છે કે આ તત્ર મળે તો નૈધા ઉપગ ધણો ઉપકાર થાય

હવે થોડું ધ વ તર્તિનુ વૃત્તા ત કહેવાય છે પુરાણોમા એ વિરતાગથી મળે છે પુરાણોમાથી બે જ ધન્વ તર્ગિને પત્તો લાગે છે તેમાના પહેના ધ નન્તર્ગિ તે મધુદના મથનમાથી ઉત્પન્ન થયેના વિપ્લુના અશાવતાર રૂપ અખજ નામના જેવુ વણુન હવિશ મહાભાગત ભાગવત વિપ્લુપુરાણુ વાયુ બ્રહ્માડ અને આગેવ પુરાણુમા મળે ૪ ૨ તેને ભાગવતમા

૧ ઓપષેતવમીરઞ્ચ સૌત્રુત પૌષ્કલાવત ।

શપાર્ગા ગલ્યસત્રાણા મૂલા વેતાનિ નિર્દિનન્ ॥

સુશ્રુતોક્ત પ્રાચીન પદ્ય

૨ વિસ્તારના ભયથી તે તે પુ જોમાથી અઘા હતાત નથી કર્યા થોડુ દિગ્દર્શન મા ઉતાર્યું છે તે નીચે બેડ

આયુર્વેદ દગ અને આગનેયમા આયુર્વે પ્રવત્ત દેહને ૯ સમુપચયનો વૃત્તાન્ત કૃતબનો છે માટે આ ધન્યન્તરિ આદિ દેવ છે તે પણ નક્કી પછી બીજા ધન્યન્તરિ મહારાજના વશમા ધન્યન્તામના ગગના પુત્ર રૂપે (વિષ્ણુ અને ભાગવત પુરાણ પ્રમાણે દીર્ઘ તપમના પુત્રરૂપે) ઉત્પન્ન થયો છે એ પ્રથમ ધન્ય તરિના જ દ્વિતીય મશ્રુતિમા અનતાર છે એમ સર્વત્ર પુરાણોમા મ્હેલુ છે એ ય લોભમમા નાગવશુનો અવતાર થયા છે એમ ભાગવતમા રૂપક કહેલુ છે^૧ જુઓ —

ઘાવતર દ્વાન્ગમે પ્રયોદગમે દગ ચ ભાગવત રૂપ ૧ અ—૩

અને હરિવગ્ગાદિમા અખન્ધ વન્તરિને વિષ્ણુ કહે છે કે —

દ્વિતીયાયા તુ સમ્મૃત્યા લોકે રથાતિ ગમિષ્યસિ ।

અણિમાદિષ્વ તે સિદ્ધિગમસ્થસ્ય મરિષ્યતિ ॥

તતૈવ ત્વ દારારણ દેવ વ પ્રાપ્સ્યસે પ્રમો ।

ચરૂમ ત્રૈવ્રત્તત્તપ્યિ યચ્યતે ત્વા દિજાતય ॥

ધન્ય તરિની જ મમ્મા પપુ એમા જ નીચે પ્રમાણે મ્હી છે

દ્વિતાય દ્વાપર ગાત સૌ હોત્રિ સ કાશિરાટ્ ।

પુત્રકામસ્તપસ્તેપે ધર્વા^૨ દાર્ધ મહત્તદા ॥

તસ્ય ગદ્ધ સમુપન્નો દવો ધ વન્તરિ રતદા ।

કાશિરાજા મહારાજ સવરાગપ્રણાસન ॥

આયુરદ મગ્દાજાત્ સપ્રાય સમિપ ક્લુ ક્રિયમ્ ।

તમદધા પુનર્યસ્ય ડાપ્યમ્ય પ્રયગદ્યત ॥

(રરિવરા પર્વ ૧ અ—૨૪ વાસુ પદ્માઃ પુરાણોમા ઘણકરી એ જ પાઠ છે)

(ઉપરના વચનોથી ધન્યન્તરિનો બીજા દ્વાપરમા જ મ ભગદ્વાજ પાસેથી આયુર્વેદનું ઇદમ્ અને અજ્ઞાત વૈદની અપ્તધા વહેચણી એટલા અથ ની લે છે મશ્રુતમા પોતાના ઉદ્ધ પાસેથી મ આયુર્વે પ્રાપ્ત કરી જેમ દ્હોને પોતાનું શિષ્યપણું કહેલુ છે તેનું મમાપાન જુદા જુદા મ્દપની પનાથી અથવા ૫ મ મુરૂની પનાથી થઈ શકે છે)

હવ સુતતાના ઉપદેશ્તા તરિકે જે દિવાદાસ નામના ધ વ રગિનું મશ્રુતમા કથન છે તે ત્રી ન ધન્યન્તરિ હોય એમ ભાગે ૯ પુરાણોમા ડસરમા ધન્ય તરિના પ્રખેત તરીકે

૧ જુઓ આમલો ટિપ્પણી

૨ હરિવરામા જ અ યત્ર આદિ દેવ ૬ વન્તરિની કથા જેવી (જુઓ ભગવત રૂપ ૮—અ ૨) અને અન્નિપુરાણ (અ ૩) મા પશુ જેમા ત્ત્ત ધ વન્તરિ રિંજુરાયુ દ પ્રવત્ત એ રીતે વચન છે

૩ વિષ્ણુપુરાણમા કાઠક જુની રીતે વશપરમા આપી ૯ જેમકે કાલ્યણ કરેલ કાળિરાજ

તદ્માદ રાજ રાટ્થય નાપ્તવા પુત્રો મન્ત્ર ધ વન્તરિસ્તુ દાધાવરા પુત્ર (વિષ્ણુ અ—૪ અ ૨) મા ભાગવતપુરાણ રૂપ ૬ અ—૧૩ મા એમજ છે એટલે રાટ્થ ૫ મા દેમરા રામાએ દર્શાવત વ રાજ પરા પાત્રી મુધારવી ૫ રી

એક વિવેકામ નામના ગગ્ગનો C નેખ મળે કે નહય (પ્રથમ મ ન) મા ઉપનિષદો (મેધીતકી આદિ) મા અને મહાભાગતમા શોધવીવાળા વિવેકામ નામના પાનુ વપુન મળે છે પણ આને સુશ્રુતમહિતા મિત્રાય કાય આયુવદ્વાપ્તેશમ મ્હેવ નથી છતાં યજુ આજ વિવેકામો ભીમચ્ચના પુન અને પ્રત નના પિના ત કિ ૧૬ મદાજા ત અને પુગણોમા સમાન પચિચ આયો છે માટે આ વિવેકામ ૧૭ નુપપરગત વિદ્વાનો અધિ પારો અને વશ પ્રાપ્ત થ વ તગિ નામ હાસાલી થ વ તગિ સુશ્રુતનો ઉપ પટા હોવો જોઈએ એવો કેટનામનો મત છે પણ એ ક્ષીમ નથી હાથપુ મણુ કે કુનિ ઇતિહાસ અને પુરાણનો વિગથ આવે છે આને ક્રોમ રીતે અમ વર મ્નો શમય નહિ જ્યારે સુશ્રુતમા અમગ્વર કહાય છે! અમગ્વરપણુ તો બીજા થ વ તગિમા બેમે છે કાગણુ કે તે શરીરથી જ તમે દેવત્વને પ્રાપ્ત કે જો એવુ વિષ્ણુનું વરદાન હતુ ૨ માટે સુશ્રુતોમ્ત વિવેકામ પદમા સનો જ રીતે દિગ્દિવિષ્ટ દેવાના દાગ મપ્રદાનથી એવા અથ રીતે વિવેકામ નિશેષણનો અથ કરી મમાધાન મ્સ્વુ છે

અહ હિ થ વતરિ રાદિદેવો

જરાજામૃત્યુહરોઽમરાણા ।

શ યાત્રમજ્જરપરૈસ્પત

પ્રાણોમિમા ગા મૃય દ્વહોપમ્દુર ॥

એ સુશ્રુતોક્ત ધન્ય તગિ વચ્ચે પણ બીજા થ વ તગિ મા મોહામા જ ગોમે છે પણ તેના પ્રપૌત્ર દિવેકામના મોહામા નથી ગોળતુ આ પણ પ્યાનમા લગાડુ છે વળી ઉપગના નજેરથી છુ । એ થ વ તગિ નામના વિદ્વાન (વદ્યાચાર્ય કે મરિ) વિક્રમાર્ત્ય નામના । નના મહાભાગતમાના વિદ્વાન નવ ત્તોમાનો મ્મ હતો એમ પણ મહાભાય છે કે તે ઉત્તમ વધ હોનાની ગભાવના ૪ ગણુ કે નવત્તોની ક પના છે એમ્તે તેમા અને પ્રમાગના બુદ્ધિમાનોતો જ અમાવેશ થો હોયો જોઈએ જેમકે તેમા થ વન્તગિ એ રૂઢગજ છે સુપણુક એ ગૌહલિયુ છે અમ ગિદ કોપા છે મનિામ રીદ છે - વગાહમિતિ જ્યોતિષાચાર્ય છે વ રૂચિ વયા છાચાર્ય છે આ વિવેકામી મૂનક ૫ પના સુક્તિ યુત છે તે આ થ વન્તગિ સુશ્રુતનો ઉપ પટા હો એમ કેઈ શ । કમ્પુમથી વળી

૧ સુશ્રુતના આરભમા અથ નન્દ મમગ્વ-તમમસ્વરમૃપિગ્ગવરિવૃત્તમાપ્રમત્સ્ય કાશિરાજનાન્દાન્દ શાશવન્તાર ગે રીતે ગળે છે

૨ હનિવશનો ઉપર હતારેનો પાક નુઓ વિષ્ણુગુણુ (અક ૪ અ ૮) મા વિષ્ણુના વરદાનથી તેને અનમાગના બોમ્તા ૨૧ છે

૩ આ સમાગાન અગ્નિતકિતિ નેતુ છે અને મત તા એમનુ નથી (વની આ વિ)

૪ કાવ્ય સમ્રોધાન નોતુ પવ પ્રસિદ્ધ છે -

થ વ તરિ મગ્ગચામરતિન્નદુ

વતાલમૃષ્ટાપરવાલિન્નમા ।

મગ્ગતો વગાહમિતિશ ઉપતા સમાગા

રનાતિ વ જગમ્ચિદવ વિદ્યમત્સ્ય ॥

તે પણ ધાતુમંત્રી એ હમર ૪૫ જેટલો પ્રાચીન છે એમ અનુમાન થઈ શકે છે કારણ કે નિકમ મંત્રને ૧૯૮૫ વા ચર્ચ મળા છે.

આથી જુદા એક બ્રાહ્મણના ગોત્ર પ્રવતક ધન્વ તરિ ચર્ચ મળા છે અને તે પણ વદ્યમ્ના આચાર્ય હતા એવું અનુમાન થાય છે કારણ કે તેના ગોત્રના વદ્ય અગ્નના સાગરના બ્રાહ્મણો હાનમાં પણ પળાવે મિથ અને જગામમાં છે તેઓ ધન્વન્તરિ અપ્સાર નૃપધ્રુવ અને મમ્મય એ રીતે પોતાના પ્રવર મળાવે છે એ જોતા કાશ્યપ રાજાના જણાય છે કાશ્યપ વંશની પરપગ પણ આથી જ સમજાવ છે આ મમ્મય તે ક્યા ? કાશ્યપ સહિતાના મ્ના કે ખીજ કાઈએ આપણે જાણના નથી સૂક્ષ્મદષ્ટિવાળાઓએ આ નરુની શોધ કરવાની છે.

ઉપર પ્રમાણે પાચ ધન તરિ મળ છે આ તરિ વિચાર કરતા ધન ગાળના પુત્ર તે જ સુદૃઢ આદિના ઉપરેશક ધન તરિ એવો નિર્મા થાય છે તે ધન તરિ ખીજ દ્વાપરમાં (દ્વાપરના અન્તમાં ?) ઉત્પન્ન થયા હતા એમ ધણા પુરાણોના મ્થનથી જણાય છે આ રીતે દ્વાપરના અતમા અથવા કલિની મંથામાં આનેલા કુરુક્ષેત્રના મહાયુદ્ધમાં ધનન્તરિ મેનદાપના જ વેલો શયો કાઢવાના કામના રોકાયેલ હશે એવું અનુમાન કાઢવું શક્ય છે અને એ મહાયુદ્ધને પાચદશ વય થયા છે એમ મહાભારતમાં કહેલી કાનગણના વડે તે જ્ઞાનાન્તમાં વિશામ રાખે રા નનીન અતિહાસિકોના નિપુણથી નક્કો થાય છે. આટલે એ કરતા પણ પાચસો વર્ષ પહેલાં આધ સુદૃઢ તત્ત્વની ગચના ચર્ચ છે એમ કહ્યું કરવું પડશે કલિયુગના આરંભને પાચ હમરને ચાગીશ વય થયા છે એવો જ શાંતિનો મિદ્ધા ત છે એથી પણ કુરુક્ષેત્રનું મહાયુદ્ધ દ્વાપરના અન્તમાં થયું હોવાનું સિદ્ધ થાય છે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું મનાપ્રવાણ એ પછી થયું છે એ વાત પૂર્વોક્ત નિપુણને ટેકા આપે છે.

ખીજાઓ વળી મિનિ દ પ્રકાશિ જોડસાહિત્ય મ થોમાં તથા પાણિનિસૂત્ર વાર્તિક પાતજલ મહાભાષ્યાદિ અનીહમર વર્ષથી ઓછા જૂના નહિ એવા મ થોમાં ધન્વ તરિ

૧ કુદલાઃ આયુર્નિક અતિહાસિકો વિક્રમાદિત રાવનો રામચંદ્ર ઉ સ પાચમા રાત્રમાં મુકે છે પણ ચ દ્રવ્યક નામનો સાદરક રાત જુરો જ છે કારણ કે વિક્રમાદિત્ય રોકારિ છે અને તે પચમ રાત્રમાં દોવાનો સભવ નથી કારણ કે રાત્ર રાત્ર તે પહેલાં થઈ ગયા છે (કવિશાળ અભ્યાસોની ઉપરની ફલીસ અને જરાજર નથી લાગી ગુરુત્વ રાત્રા પાચમા રાત્રના ચ દ્રવ્યક રાત્રનું ગિરિદ વિક્રમાદિત્ય હવ અને તેણે સુરા દૂના રાત્ર દ્વત્રપ રાત્રને હરાવી પોતાનું રાત્રનું ગુજરાતમાં ફેલા ઉ હવ વળી ઉપરના પદ્યની પણ ઐતિહાસિક કિંમત કાઈ નથી કારણ કે વરા મિદિર છઠ્ઠા રાત્રમાં થઈ ગયા છે એ ચોક્કસ છે તત્રી આ — (વિ.)

૨ ઉપરનું વાક્ય કાઠક ગુ છે પણ એમાં મહાભારતના યુદ્ધના સમય વિશે મતભેદનું અસ્તિત્વ સૂચિત છે ખરી વાત એ છે કે અપવાદમૂલ ઐતિહાસિકોને આદ કરતા એ યુદ્ધને પાચ હમર વર્ષ પહેલાં માનવાનો ઐતિહાસિકોના મોટા વાનો મત નથી વસ્તુત ઉપર કવિશાળ કહે છે તેમ પાચ હમર વય પહેલાં મ્થન થયું કે કલિ સવત્ પ્રવૃત્તિએ જ્યોતિષ સ પ્રદાયનો જ મત છે પુરાણો પોતે એથી જુદો ઈ સ પૂર્વે ૧૪ ની તથા મહાભારતના યુદ્ધનો સમય ૨૫૮ દશાંબે છે (જુઓ મારો કૃષ્ણ મર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ સ ૧૯૬૫ની આ પુ ૬૧ તત્રી આ વિ.)

સુશ્રુત આતિનો નામોત્તેજ્ય જોઈને આઘ સુત્ર તરીકે એથી હવે ત્રણ વર્ગનું એવે તરીકે છે આ ઉપર ગનિથી મગની ગોષ્ઠ અમાગ મિદા અને આધ્ય નથી

વિશ્વામિત્રમુત શ્રીમાન્ સુશ્રુત પરિવૃષ્ટતિ મે રીતે સુશ્રુતમા અને ધા ઉત્તેજ્ય મગની હોવાથી સુત્રતાના મમયનો નિયુષ્ઠ પશુ વો જોઈએ અને તે અમા । વિદ્યાન્ને એ છે ગમાળ્યુ અને ચોગવામિદ્યમા વિશ્વામિત્ર નામના નરિ ભગવાન ગમચ ના ધનુષિયાના ઉપદેશ હોવાની ધ્યા મળે છે એ મેતાયુગમા ચર્ચ ગયા મગલ કે ભવતા નતયુગમાં થયો છે બીજી વિશ્વામિત્ર જોઈ દા ધન્વન્તર્યુ નવરત્ન દગી લીધું હતું જેથી મહામા નમ કયા છે તે દ્વાપ યુગમા થયા અને એ સુત્રતા પિતા હોવાનું મદ ભાગવત્ત જ મદન છે મારે સુત્રોત્તમા ધન્વ તર્ગિ સુશ્રુતનો અવાદ દ્વાપ યુગનો કરે છે એ કેમ નરિમગમા તેનો ઉત્તેજ્ય છે તે વિશ્વામિત્ર પશુ એ જ હોના જોઈએ । શુક્રે એ મન વિમન રસ નમા અથ ત્રેતાયુગનો જ ઉત્તેજ્ય છે દ્વાપ નો નથી વળી સુત્ર તથા એ । વિશ્વા । મગલે જ નથી શાનિત્ર સુનિના પુત્ર સુદુલ્લા મના વધનો અશ્વ વધ ગા । તેમ જ અગિષ્ઠા ખુમા તો ગગર્વધઃ, અશ્વનઘઃ અને જોનઘનો પશુ સુત્રને ધ તર્ગિ એ જ ઉત્તેજ્ય છે હોવાનું કહે છે અને આ વાન એ પુગળમા જ છે બીજો નથી

હવે અત્યારે ઉપનય્ઠ સુશ્રુત મહિતાનો પડના પ્રતિમત્ત । થયો છે કે નદિ અને ધરો હોય તો કેને હોયે થો । અને તે પ્રતિમત્ત કયા પ્રમા નો જ એ ક્રમ છે અને ન્ને સમય શુ આ રીતે ચાર પ્રકારે ઉત્તેજ્ય છે જોનો ઉત્તર પ્રાતઃ શાગી ના ઉપેદ્યાનમા અને પહેના આધો છે અને હાવમા ભગુત્તરો મે । જ રામાને આ વગુની અવિમત્ત આનોચના મરી છે જના પોતાની કુહિતા મગોધન મારે એની મરી આતેચના મ રામા આવે જે

પહેના કહે છે તેમ પાચ દહમ વધ પૂર્વે આજેવ આઘ નુત મહિતાનો વખતે વખત ભાગવર્ષના અદ્યના તથા મનાગના ચતુર્થા ભાગ દહમ વખત જગી રહેવા ધરેમા પુનઃ જગી ભાય વગેરે મ પોથી તથા (હાપખાનાના મ મવે) પ્રચાર જોડો નોવાથી વાગવા લોપ મર્ધ ગયો કે એ નિમત્તય છે હા મુ કે પશુ પ્રામાનિય મ થો પુમ થર્ધ ગયા છે જ્યારે બીજા બેન મત્તયમહિતા જેવા અનિશા ખડિન ઉપમા મગલ અને બીજુ કારણ એ છે કે એ મ તથા મત્તયમ મહિતામા પનિ નગ । નો મપદ ઉત્તેજ્ય છે પ્રતિસરકારનું મવ પ દર્શવના દા મન મે છે કે —

વિત્તારયતિ લશ્કીકત સતિષયનિ વિત્તરમ્ ।

મમ્જર્જા કુમ્ત તન્ન પુગળ ચ પુમનરમ્ ॥

માટે નિ સમૂત તત્રમા નિ મગતાના વચનો પુખ્ત હોવા જોઈએ વગી

૧ આ સુલધી પ્રા વ અને પાક્ષાધમતોનો વિત્તર વિત્તર પ કી દેમર ૧૨૨૪૫ કમ્પત તત્રમા ઉપોદ્યાનમા થઈ છે ને આ ૧ જોવા (૫ -૧૧ પૃષ્ઠામા) ૫૫ તેલે એ ૫ વર્ગરિનો સમય કલિપુત્રમા મુક્યા છે તે પૂર્વોક્તપુત્રામ પ્રમજ્યોરી વિદ્ય દારો છે અથવા કલિમ વામા વપદ છે એમ નબીને મેગ રો સેવો

૧ શાન્દિગ્રન્થિન પ્રપ્ત મુપત પરિવૃષ્ટતિ ।

અવ પૃષ્ઠ પુગળ શાન્દિગ્રન્થમાગત ॥

અતિ વિસ્તારનો સંક્ષેપ કરે છે એ સમજા જોના વિસ્તાર વ્યાખ્યાનાર અન્ય આપવચનો છાંડી દવાવા પશુ હોય તથા ચંદ્ર પ્રતિમંતૃતપણ ચંદ્ર પોતે પ્રધાન મધુ નથી પણ તે પછી ચંદ્રેલા પ્રતિમંતૃત દૃઢ બને તેથી જ એ જ રીતે સુતુતના પ્રતિ મંતૃતિએ પોતે પોતાનું નામ નથી આપ્યું એમા મંતૃત નવા નથી પણ જીવી રીતે મધુ જ છે જેમકે ઉત્તરત નના આગ્રહમા નીચેનું વચન —

શાલક્યત ત મિહિતા વીરેદાધિપતિર્વિતા

વળી તીમટના પુત્ર (વાગ્બ ૧૧ નીચે) ચંદ્રે સુતુતત નના બધા પારે શુદ્ધ થયા છે આ ચંદ્ર પદ સ પાચમા શતકના અંતમા ઉત્પત્ત થયો છે એવો મારો તથા અન્યજી આચાર્યનો નિર્ણય છે.

૧મા વાગ્બટે કવિ જીતે ત્રીતિ રૂ ધર્ત્વા પદદ્વાગ ચગ્મ મનુન અનાય હોવાનું અમરા બધા અનાય વચોવાગા મ થો હોવાનું મેન છે. સુતતનું પ્રતિમંતૃતપણ તે બધા જૂના ટીકામત્રા મ્ત્રી રે છે. હનાચાય તે બધારે સ્પષ્ટતાથી મેન છે કે પ્રતિસરકર્તાવીદ માગજુન જવ આ વચનભગીથી મમમય છે અને જવ ૥ ભાગથી બીજન પ્રતિમંતૃતર્કાઓનો નિર્ણય થાય છે ચંદ્રાચાર્ય સુતતના પાત્રુ સોધન મધુ છે કે એમ જેજગટની નીકા જેવાથી જણાય છે અને એથી જે જગટય મેન પણ સુતુતનો પ્રતિ મંતૃત થો છે. એમ સૂચના થાય છે.

હવે સુતુતના પ્રતિ સરકર્તા નામાજુન તે કોણ? એના જવાબમા કહેવાનું કે શુદ્ધના જ મ પછી જારતરપમા અનેક નામાજુનો ચર્ચ બધા છે. તેમા મિદ્ધ નામાજુન નામના એક હતા જેને વિષે ચક્રપાણિ ત કહેલું છે કે — નામાજુનો સુતી નામાજુનો લોહાગ્રમતિ કે મધુપુટ લોકશાસ્ત્ર ચોગચતમદિ મ થોના મ્ત્રા તોદાચાય નામાજુન તેજ સુતુતના

૧ તીસશાયનો રચેલો ચિદ્રિમા કવિમા નામનો મ ય હમલા મળો અ યા છે અને સ્વ વચ મ નરે દ્રમા મિત્ર છપા ૥ છે એની ટીકા તીસટના પુત્ર નદ્રે રચેલી એ સારી છપાઈ છે તીસટ વા બટનો પુત્ર કે શિ હોવાની પ્રસિદ્ધિ થ તદ્વચ એ સુતુતના ઉપોદધાન (પૃ ૧૨)મા સપ્રમાનુ નોધી છે.

૨ ઉપરના મ્ત્રોનાની ટીકામા અરુણ ૨૧૪૮ કહે છે ચરકસુતુત વન્નાપમપી નુજવજવા મદદિ પ્રાણમ (નોંધ પા ૧૧ બહતના આ વાક્યનો ૧૫ આ યા મટનુ રચેલ ત ત અનાય હોવા છતા સુક્રત પદે સુમધપિત શ્રવવાતુ હોવાથી એ ગ્રાહ છે એમ કહેવાનો અભિપ્રાય છે પણ ચરક સુતતને અનાય કહેવાનો અભિપ્રાય નથી એવો જી આયુરે નાનક ની લક્ષ્મીશમ સ્વામીનો મત છે એમ કવિરા નાનારસેનની ટીપ ઉપર જી ચાલવજ આચારે દી. કરીને નોંધ કરી છે.)

૩ આ બાબતનું પ્રમાણ દિ ૪ માને મ્ત્રો ૫ છે
૪ જે નદ્ર અને ચંદ્રે સુક્રતનો > પ્રતિસરકાર કરી તે કેવળ પાકમ સોધન પ છે અને વિહુમ મ થનુ આ પૂરણ વિસ્તાર સમય વગેરે રૂ નથી એમ નદ્રે / મ યા તે લખેલા વળી નજાય છે સૌનું વચ્ચેન મિવક્તીમદસૂનનાં.

પાઠશુદ્ધિ જ્ઞાત ત ટીકામાગ્રવ્ય ગજગટોમ્ ૥

નદ્રવજ આચાર્ય

૫ કાર્યપસહિતાના ઉપોદધાનમા ૬૪ ૬૫ પૃષ્ઠામા નામાજુનનું વિવરણ હુએ
૬ ચક્રદત્તાના ચિદ્રિ સાસાર સમયમા એ પૃષ્ઠ છે — વળી નામાજુન ના પ્રાદિયો પલ પ્રસિદ્ધ છે નામાજુનનું લિપિનાસ્તમ્ને પાટલેનુચક મ્ત્રાદિથી સૂચિત થશે નામાજુન વહીમા પણ નામા જુનનો ઉલ્લેખ છે.

પ્રતિસરકર્તા નાગાર્જુન એમ લાગે છે તેણે સુશ્રુતમા માત્ર પ્રતિમરૂત સૂત્રો મૂક્યા છે એમ નથી પણ ઉત્તરગતન્ત્ર જે સ્વરૂપ અવશિષ્ટ હશે તેને બીજા પ્રાચીન તત્ત્વનો સાર લખતે વધાર્યું પણ છે એમ અમને લાગે છે વાસ્તવે પણ મર્યાદામહિતામા એમજ કહ્યું છે એમ એ પોતે કહ્યપરથાના તે કહે છે આ સિદ્ધ નાગાર્જુન આતવાહન ગળના મમયમા થઈ ગયો બોધિસત્ત્વ સ્થાનને પ્રાપ્ત થયો હતો મહાવિદ્યાન હતો તત્ત્વનિદામાં નિપુણ હતો રસાયનમા પ્રસિદ્ધ અને વૈદ્યમા પણ વિદ્યાન હતો એવો ગણ્યશ્ચ ૫ લેખગળ શર્માએ નિશ્ચય કર્યો છે શાતવાહનનો મળ જુદ જ મ પછી બરસો વર્ષે એમ અતિદાસિકા મ્હે છે અને જુદ જન્મને અઢી હજાર વર્ષ થયા છે માટે સુશ્રુતના પ્રતિસરકર્તા સિદ્ધના ગર્જુનને મવા બે હજાર વર્ષ થઈ ગયા એમ મિદ્યાન્ત મરી રામય આ રીતે અતિ દીર્ઘ મળમા વાગ્યાર સુશ્રુતમહિતા પ્રતિસરકર્તાને યોગ્ય થઈ જતી હતી અને અને આચાર્યોએ વિદ્યુમ ભાગને નવુ લખાણ સક્ષિપ્ત થતોનો વિસ્તાર તથા કેટલાક વિસ્તારનો ત્યાગ વગેરે ક્રિયાઓદ્વારા સુશ્રુતનો વાગ્યાર પ્રતિમર ૧૦ કર્યો છે એવું અનુમાન થઈ શકે છે કવચિત્ કવચિત્ દાલમા પણ સુશ્રુતનો પ્રતિસરકર્તા કરવામા આવે છે

હવે ૫ શ્રી યાદવજી આચાર્ય બીજી ગીતે સુશ્રુતના ઢાગનો નિષ્ક્રમ સાધે છે સુશ્રુતમા શસ્ત્રકર્માદિ બધા કમો પ્રશસ્તતિથિ મરણ મુદત અને નક્ષત્રમા કરવાનું કહેલું છે તેમા પ્રશસ્તવારનો ઉલ્લેખ નથી તે તે વાગ્યાર શુભાશુભના વિચાર સાથે રવિ-સોમાદિ વારની ગણના શકાગલ પહેલા હજાર વર્ષ પહેલા આનુ થઈ છે એવો આધુનિક વૈજ્ઞાનિક ઇતિહાસ વાદ્યોનો મત છે શમ્ભુને ૧૮૬૧ વર્ષ થઈ ગયા તે પહેલા હજાર વર્ષે એટલે ત્રણ હજાર વર્ષ પહેલા રવિ-સોમાદિ ગણના શક થઈ અને તે પહેલા સુશ્રુત મહિતા રચાઈ છે

અહીં કાઈ પૂઝે કે ટીકાગ્રંથોએ જેમ થી પાઠો લીધા છે એવા જૂના વખતમા પ્રસિદ્ધ વૃદ્ધસુશ્રુતનું સ્થાન કયા ? અને વતમાન સુશ્રુત સાથે એને શો મમય છે ? તો તેના જવાબમા કહેવાનું કે આજ સુશ્રુતતન્ત્ર તે જ વૃદ્ધસુશ્રુત જે બહુધા ખડિત તત્ત્વો (મંદ્રેપણુ વિસ્તારશુદ્ધ) અને પ્રતિમરૂતાઓએ પ્રતિસરકર્તા મરીને રચેલી મહિતા તે દાલમા મળતી સુશ્રુતસહિતા આ જ ઢાગણથી વૃદ્ધસુશ્રુતના મ્હીને ઉતારવામાં આવેલા કેટલાક મળતી વતમાન સુશ્રુત સહિતામાં મળે છે ત્યારે કેટલાક નથી મળતા દાલમા મળતા સુશ્રુત મ થમા ના મળતા કેટલાક પાઠો ટીકાકારાના મળમા હતા પણ તેમજ અત્યારે ઉદ્ધને સ્વીકારેલા કેટલાક પાઠો ચક્રપાણિને સમત નથી અને એથી ઉનકુ ચક્રપાણિને સમત પાઠો ઉદ્ધને સમત નથી અને તેપાલમાથી મળેલ તાડપત્ર ઉપર લખાયેલ જુની દાથ તત્ત્વના ઘણા પાઠો જુદા છે બીજા કેટલાક પાઠો જેજગટ ગયા સ આદિએ સ્વીકારેલા છે તેમજ કેટલાક છોડી દીધા છે આ મધુ આ મ થમા પરમ કુશન ૫ યાદવજી આચાર્ય નીચે દીધેમા મોટે ભાગે બતાવ્યું છે ૨ વૃદ્ધ ભોજ વગેરેના વિષયમા પણ આ જ નમ પી

૧. શાતવાહનના આ સમય માટે કયા અતિદાસિકાનો મત ઠાકયો છે તે સમજાવ નથી સાધાત્મ રીતે તો ઇ સ પછીનો સમય મનાય છે તત્ત્વ આ વિ

૨ જુઓ સુશ્રુત સહિતા સૂત્રસ્થાનના પૃષ્ઠ ૮૭ ૭૮ ૮૧ ૧૧૩ ૧૨૬ ૧૩૫ ૧૫૧ ૧૮૧ ૧૯૧ ૧૯૫ ૧૯૪ ૧૯૬ ૨૩૯ ૨૪ ૨૪૬ ૨૭ ૨૮૪ ૩ ૬ ૩૭ વગેરેની ટિપ્પણીઓ

લેવેા વૃદ્ધત્વ એટલે વયથી યુગલ્લુલ્લુ જ નહિ પણ મોટાપણુ મે ખરૂં જેમકે વૃદ્ધ વાગ્મા નામથી પ્રસિદ્ધ અષ્ટાગ સમ્રાટના કેળનાક પાઠો અષ્ટાગ હૃદયમા હુમામા પદમા મુખ્યા છે

હવે સુત્રુતના ગીમા રોનો પણ જેટલો જાણુવામા છે તટયો પચિય અઢી આપવામાં આવે છે તેમા દશ જ (અથવા બાર) સુત્રુતના ગીમારો પ્રમિદ્ છે જેમકે (૧) જેજનટ (કે જૈયટ) (૨) ગયદામ (૩) ભારમ (૪) શ્રીમાધવ (૫) બલવ (૬) ડદન (૭) ચક્રપાણિ (૮) કાર્તિક (કે કાર્તિક કુડ) (૯) સુધીર (૧૦) સુકીર, વળી દિપ્તનીકાર લક્ષ્મણુ નામ કવચિત્ મળે છે અને ગૃહ પદભજ નામની સુત્રુતની ગીકા કે માખ્યા હતી પણ એના મ્તાનુ નામ જાણુવામા નથી આ મધી વ્યાખ્યાઓમાથી પ્રકત ડદને રચેની નિમ ધ સમ્રાટ નામની યાખ । જ મૂલ મળે છે બીજી મે દીમાએ અમુક અશમા જ મળે છે જેમકે ગયદામની યાર ચારમા નામની ગીકા નિ નાસ્થાતની જ મળે છે અને ચક્રપાણિનો લાનુમતી સુત્રરથાતની જ મળે છે માધીની દીકાઓના નામ જ લા છે અને અઢી નીચેના ચાર દીકાકારોનો પચિય જેટનો મળે છે તેમનો આપવામા આવે છે

(૧) જેજનટ કે જેનુ જે અત્યાર જાણવામા આવેન સુત્રુતના દીકામરોમા સૌથી પ્રાચીન છે તેની ચગ્ગ ઉપરનો નિર તર પદ માખ્યા નામની ગીકાની હાથમત પ ૧૬૯૭ આચાયે મદ્રામની ગવનમે ટ તાવજેરીમાથી મેળવી છે એ વયાકગ્જ કેમરી કેથ્મ અને માન્યપ્રકાશ ૧૨ મ મટનો લાઈ હતો એવી અમારી ગુરુપરપરામા પ્રસિદ્ધ કિંવદન્તી છે વાગ્માટ તીમટ ચ દ્રટ રેડે આપણુ મિધુક્સનો દસે એની મમાવના છે જેજનટની દીકા તીસટના પુત્ર ચ દ્રટના સમયમા પણ પ્રમિદ્ હતી એમ ચ દ્રટના સુત્ર પાંદશીધનથી અનુમાન થાય છે તીચન્ટના પુત્ર વચ ચ દ્રટ જેજનટની ગીકા જોધને સૌશ્રુતતત્રમાં આ પા શુદ્ધિ મરી છે પ્રમે એજે પોને લખેનું છે અને તીમટ વાગ્માટનો પુત્ર કે શિષ્ય હતો એવી પ્રમિદ્ધિ હોવાથી ચ પાચમા કે જકા (માગમટનો કાજ) શતકથી અસો વષથી જૂનો આ ગી કાર નહિ હોય એમ માની શાય આ જેજનટ અને તીસટ મુશ્રુતના પ્રતિમરમગ્ક હતા એમ પણ હેતુ મોજ છે

(૨) ગા ।મ-ગમ ।સાચાય નામના અતિપ્રમાણિક મુશ્રુત દીકામર ધર્મ ગયા જેનો ડદને મુખ્ય આધાર લીધો છે એનુ જ નહિ પણ તેના રવીકારેલા પાઠો જ ડદને કષુન મ્તા છે અને બી ન પાઠો તે ગયોને કષુન નથી તવ-હતિગદી એમ મ્દોને મોટે ભાજે હોડી દીધા છે (ગયી એવા હુ । નામથી ડદને તેનો મોટે ભાજે નિર્લય કો છે)

ગય ।સના મ્તાનો ઉતારો ડદને ચચિત્ એક જ પ્રમંથમા હસત વાર કર્યો છે ગય ।મ દીકા હમણા મારા મિત્ર પ થી યા વ- આચાય શોધી મગી છે અને સરસરીતે

૧ લાનની દીમા આર ભમા જ લ યુ છે રીપકાર મી જેનટ પચિનકાકાર મી જયદાસ અને ભાસ્કર તથા દિપ્તનીકાર મી માધવ જલદેવદિને આધાર લખને આયુર્વદશાસ સુપ્રતની યાખમા મોટે નિબધસ-૧૬ લખાયે ૧ અઢી કહેલા બીજી દીકાકારોમાથી ડદ્દન અને ચક્રપાણિ મે પાડો ઉતર્ણા છે તેમજ મુકોષ દીકાના આર ભમા વિજયરદિને તેઓનો નિર શ કર્યો છે

૨ આ મ્તોક પહેલા દિપ્તનીમા આપી છે (તવી આ વિ) કવિરાજ જલનારસેન અઢી દીમા કહે છે કે એમણે આ પ્રમાણ મી ચાદવજના મુશ્રુતના ઉપોદ્ધાતમાથી લીધુ છે

૩ જેજનટ મ્દાર હવિય દ્રવી અર્વાચીન છે કાલ મ પોનાની ચરમની રીમામા તેમજ હવિય નામ લીધુ છે એમ મી ચાદવજ આચાય કહે છે

સપાદિત કરી છે. તેઓ લખે છે કે ગયમ વહનથી પ્રાચીન છે મરણ્યુકે ઘણું ઠેણે તેના પાઠોનો ઉદ્ધારે ઉતારે મ્યો છે અને જેજગદથી અનાચીન છે મરણ્યુકે પાંજામાં ગયમ સે ઘણું ઠેણે જેજગદ મનને ક્ષય આપ્યું છે માટે એ બેવના મધ્યજામાં ગયમ થઈ ગયા એમ અનુમાન થાય છે હવે નીચે ડાનનનો સમય સમા શતકમાં નક્કી કરનામાં આવશે અને જેજગદ સાગલ પહોંના ચર્ચા કરે છે માટે આ મેની નચ્ચે ઇ સ નીચ ક્રે ચોથા શત મા ગરદાગ ચર્ચ ગયા એમ ક્ષયના ની યોગ્ય છે ર

૩૮૫ન- ક્ષયનાચાય અથવા ૩૮૬પુરે એ રીતે પ્રમિદ્ધ સુતની નિમધસમ્રાટ ની ના કર્તા ઇ મ દશમા શતકમાં ચર્ચ ગયા એવું અનુમાન થાય છે તેઓ મથુરા પાસે આવેના ભાલનમ દેશમાં ભ તપાલ વઘપુત્ર અને મર્યા ગમનના પ્રીતિપાન હતા એમ નિમધ મમહના આગલામાં પોતાનો રચિય આપ્યો છે આ ગમન ગાત્ર એવું બીજી નામ હતું અને તેઓ ભાલમના ગમનના અમ સુત ઉત્તમનના રક્ષા અધ્યાનની ડીગને છેડે આવેના નીચેના પદાથી જણાય છે જેમકે—

સન્નુધ પ્રસત્ર પદ સુયશસ સદ્વચન ત્રિયા
માત્રાસ સુદતી ત્રિયાસુ નિપુણ શ્રી રહનાયો મિપક્ ।
શ્રી માદાનકનાયસાહલ્યપમ્યાતીય યા વલ્લભ
શાસ તસ્ય તિનધસમ્રટ્ત્વ ઇતિ ત્યતપરિત્રીતલે ॥

આ સહપાન ગમન મથુ । પ્રદશના કાર્ષક ભાગનો અધિપતિ પણ જાતે સામત હશે એમ લાગે છે મરણ્યુકે ભાદાનનાચ એવા સાદા સમ્રાટે તેને વિષે નાપર્સા છે આ રાજ્ય ભાગનના કૃતિદાસમ ત્રિદ દેશ પ્રદેશમાં તમ જ થી / ગ ય મ નાગ મહીપાન નામના ચ દ્રજેખગ નાનો પૂરજ દરો એવું અનુમાન થાય છે । નાકે તેના જ મમરમાં (ઇ સ ૧૧મા શત મા) ગમનીના સુતતાન મહમુદે મોની સેના માથે સત્તગનાર મોની લુટકાટ તથા નાશ માથે સોમનાચ પાટપુ દીઠી મથુ । વગેરે ઉપર ચર્ચાઓ કરી છે જેવો ઐતિહાસિકોનો નિષ્ણય છે ૪ અને એવો વિશ્લેષ ચાલતો હોય ત્યા નિમધસમ્રાટ જેના ન ચની ગચના સંલવિત નથી પાલ નામના રાજ્યઓ મગાળમાં જ નહિ પણ આખા આર્યાવર્ત ઉપર દશમા અગીઆગમાં શતકમાં રાજ્ય રતા હતા અથવા અતિદામિકોનો નિષ્ણય છે ૪

વળી ઐતિહાસિકોને સારી રીતે જાણીતા જાણના રાજ્ય નયપાલના સમયમાં થઈ ગયેલા ચક્રપાણિ તને બીજી ટીકાઓમાંથી પુષ્પળ ઉતારા કરનાર ઉદ્ધારે કાર્ષકે ઉદ્ધેષ્ય કર્યો નથી એ ઉપરથી તેઓ ચક્રપાણિ પહોંના ચર્ચ ગયા હોય એવું સ્પષ્ટ થાય છે વળી

૧ સુશ્રુત સહિતાની નિપુચસાગરમાં છપાયેલ ૧૮૩૮ ની આવૃત્તિમાં

૨ રહી વિશા / પાનારસે ની કાર્ષક સરનુક ચર્ચ લાગે છે ૮૧૧ અને ૭ ૮૮ની વચ્ચે ગચદાસ એમ નક્કી કર્યા પછી ચાહા ૭ ૮૮ પહેલાં ચાહાસને સુ તા હાય એમ ક્ષાય છે ખરી રીતે છકા સાતમા શતકમાં ગચદા નો સમય જાય (ત ની આ વિ)

૩ મથુ । પ્રદેશમાં રહનાર લાન્ડ વન નામ ની ટીક લા । છે ત દશમા શત નામ ના તાત ના પશુ પ્રચાર છે ક હાને મળતુ ૮૮પુત્રો કાર્ષકીતવાસીનુ / નાપાનો સમય થી તુ નહિ

૪ જુઓ થી સે રસ્મિધની ઓફસર્ડ દિસ્ક્રી ઓફ ઇડી ૫ ૧૮૬ ૧૬૦

ચક્રપાણિએ લીધેલા સુત્રના પાઠોથી રૂઢનના પાઠો થશે કે જે સિત્ત છે કતા રૂઢને તેનો ઉલ્લેખ કોઈ ઠેકાણે કર્યો નથી ખીજી તરફથી નામ લીધા વગર પણ રૂઢનના મતનું ચક્રપાણિએ ખ ન કર્યું છે જેમકે બદ્ધ દિ ઘનતરિસદિ દબો ર્ત્યાદિ પદ્યની ભાદિદેવ શકર એવું રૂઢનનું બાખ્યાન ચક્રપાણિએ એમ જ્ઞાપ્ય કર્યું છે એ રીતે ઉતાર્યું છે અને દર્શન ગણ્ય છે (જુઓ સુત્રુત સ. ૧) ખરી રીતે અર્થ રૂઢનનો મત ખોટો જ છે કારણકે અર્થ આદિપ પદ્ધતિ ધ વ તગિનું વાચક છે આ રીતે પ્રત્યક્ષશરીરના ઉપોદ્ધવાતમા રૂઢન ચક્રપાણિના સમમહાન છે એમ જે મળ્યું છે તે દ્વે થોડું સુધારવું જી

(૪) ચક્રપાણિ—ચક્રપાણિ ત નામના વૈદ્યમઆય જેણે ચક્ર સુત્ર એવ ઉપર દીકા લખી છે તથા ચિકિત્સાસાર ગ્રંથમાં મિ થો લખ્યા છે તેઓ નરદત વૈદ્યના શિષ્ય (ચરકની દીકામા એવો ઉલ્લેખ છે) ગૌડેશના રામના વિશ્વાસના વૈદ્યરાજ નારાયણના પુત્ર અને ગૌડાધિનાથના અન્તરંગ જાનુ રતના દાના પાઈ હતા એ પ્રમાણે ચક્રદત મથકને અ તે તેણે પોતાનો પરિચય આપ્યો છે આ ગો ગગ તે ઇતિહાસ ત્રસિદ્ધ નરપાત્રદેવ એમ શિવરાસમેને લખ્યું છે બનુદતનો પરિચય હીઝટરી એક એમા નામના મ થમા તે ૥ લેખ્ય શ્રી ગોરિદ મુખોપાધ્યાયે ત્રમગોપાત નીચે પ્રમાણે આપ્યો છે જેમકે ગૌડાધિનાથ નરપાત્રદેવના વણ ચક્ર તના અનુજ (કે મોટાભાઈ) જાનુદત હતા નરપાત્રદેવ બગાળ અને િહાગના પાનવ મના રથાપક ગોપાન મ નથી અગીઆરમા રામ હતા અને જાનુ ત એના મુખ્ય મેતાપતિ હતા તેના વશના તરીકે પોતાને જોખખારના ટેટલાક રિદ્ર માપુમે અત્યારે પણ ત્યા ગળી આવે છે ખજી જાનુદતના વશને પહેલા અતિમમુદ્ધ અને જમીનના માનિક હતા ચક્રદત પોતે પોતાનો નીચે ૥ શ્લોકમા આપેનો —

ગૌડાધિનાથરસત્રયધિકાર પાત્ર

નારાયણસ્ય તનય સુનયોત્તરમાત્ ।

માનોરનુ પ્રથિત લોત્રસ્ત્રીકુલ્લોન

શ્રી ચક્રપાણિરિદ્ધ કર્તવ્યપદાધિકારી ॥

પોતાનો પરિચય ઉપરના વણન સાથે મળી રહે છે નયપાલ રામનો સમય ઈ સ ૧ ૪ થી ઇ સ ૧ ૧૭ મનાય છે માટે ચક્રપાણિનો સમય અગીઆરમા શતકની પાછલી અર્ધા સંતાળની નજીક માનવો જોઈએ ?

હવે ચક્રપાણિના રચેના મ થો—ચરકે સુત્રની બાનુમતી દીકા અને ચરકની આયુર્વેદ દીપિકા નામની દીકા એટલું જ લખ્યું છે એમ નથી પણ દ્રવ્ય ગુણ સમૂહ નામની

૧ ઉપર ચક્રપાણિ લન પછી થઈ ૧૫૫ એમ નક્કી કર્યું છે પણ સુત્ર ઉત્તરતત્રના ૪૬ મા અ માયના ૧ મા રતની દીકામા હવે પચમૂલી મન્ત્રીનિ ચી કાકાર સ્વપત્ત ચક્રપાણિ એ તે રિદ્ધ એક જ વખત ચક્રપાણિના નામનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે રિદ્ધિત જેવા લાગે છે કારણકે ત્યા જ પચમૂલીરિદ્ધતા પ્રેના એ અર્થોની રતને ચાખ્યા કરી છે વળી પહેલા કથા ય ચક્રપાણિનું નામ ન લેનાર રૂઢન ખાસ પ્રધોજન કથા નથી એવા મ થમા આ ટેટલાલા મા તેનું પ્રમાણ રાકે એ સમવદ્ધ નથી અમે તો કહીએ છીએ કે હાસીઆ વપવનુ દિપ્પણ કથારેક અદર ધુસી આ યુ છે

નહોતો અન્ધ અને ચિકિત્સામાત્ર મગ્ધ નામનો એક ય ય એ પણ રમેન છે ચક્રપાણિના રમેલા બધા અન્ધો અહણ ક્રવા મોગ અને અતિ નિશ્વસનીય છે મે નિદાનોના બલણવામા જ છે ચરમની આ લાનુમતી ટીમ સુદ્યુતના સૂત્ર સ્થાન ઉપર જ મળે છે બીજા આતોની ટીમ ચક્રપાણિએ લખી હતી કે નહિ તે પણ આપણે જાણતા નથી મારણ કે બીજા અન્ધોમા તેના પાઠો મળતા નથી જો ઉત્તરતનમાનો ચક્રપાણિનો મત હતો ઉત્તરાર્થોને જે દાખલો ટીપમા આપ્યો છે તે સાચો હોય તો આખા સુદ્યુતતત્રની લાનુમતી ટીમ રચાર્દ હતી એમ અનુમાન થાય વર્નોધિર્લજ્જુતા ઉપોદ્ધવાતમા શ્રી વિગ્ગતચરણ વિગળે ૩ લન મતનુ ચરદ ટીકાના આગલમા ચક્રપાણિએ બહુન થ્યું છે એમ જે લખ્યું છે તે ચિત્ત છે માણ કે છપાયેન ચરદ ટીપમા કિન્ન વિધના પ્રસંગમા ૩૬૧૧ના નામનો ઉત્તેષ મળતો નથી વસ્તુત ચક્રપાણિએ નીધેના સુદ્યુતના પાઠો ત્યને લીધેલા પાઠોથી અત્યંત ભિન્ન છે છતાં કો) એકે બી નો ઉત્તેષ મો નથી એ આગ્યકાગ્ધ છે

હવે હવન આ ચક્રપાણિની ટીકાઓના ઉત્તરાર્થ રતો વિચાર ૩ ના ચક્રપાણિની લાનુમતી ટીમ પરેષ મા પોતાના ઉત્તરાર્થ રાવે છે અને તેમા ચક્રપાણિની ગબીર પ્રવેશિતા ઉચ્ચક્રાદિનુ પાર્તિય અને વ્યાખ્યાન કુશળતા દખાય છે પણ નિદાર્થોએને ઉપકારક પાર એવી સલાહના મીજન મનેને મગ્ધરાની નિપુણતા અને અનેવિધ પ્રાચીન પાઠો દર્શાવવાની કુશળતા વગેરે નનના ગુણો ત્રતમનોન છે અને નિદાર્થોએને બોધ થવામા એની ખામ ઉરોગિતા હોવાથી નિમ ધ મગ્ધ ટી નો રધારે પ્રચાર થયો છે સુદ્યુતના મોટા પાઠોને મઢી નાખીને જેનો અથ યકિત્યુક્ત હોય એવા પાઠો નકો કરવાનો તો એ ટીપકારોમાથી એકેયને આમદ નથી પણ જેનો અથ અમગત હોય એવા ત્રાચીન પાઠોનું પશુ મમે તેમ કુશળતાથી વ્યાખ્યાન કરા તરુ તેઓનુ ધ્યાન છે આનુ દષ્ટાન્ત જેવુ હોય તો પ્રમંગોપાન આપરામા આવે છે જેમકે સુદ્યુતના પ્રથમ અધ્યાયમા કસ્માત્ લોકસ્ય દ્વિવિધ્યાત્ એ વાક્યના વ્યાખ્યાન પ્રમ મે રિતિ પ્રકરણાય એનુ જ કહીને ચક્રપાણિએ પતાવ્યુ ત્યારે ૩૬૧ને મહેર પણ મારી વગર અથની મુરુની જોળગી નાખી અને અથની સ્પષ્ટતા મરી જ નહિ ખરી રીતે તો લોકસ્ય તપ્તિયત્વાત્ એવો પાર જે અમારી પાસેના હસ્તનિખિત પુસ્તકમા મળે છે તે વધારે સારો છે નહિ તો પુરુષ પ્રધાન તસ્યોપકરણ મન્વત્ એ રીતે પછીનુ વા ય અને તદ્વિક્રિયા સંધિષ્ઠાનમ્ એ આગળનું વાક્ય એનો મેળ એમતો નથી ત્ર થતો વિસ્તાર થઈ જવાનો બી થી આ જાતના બી ન ઉદાહરણો નથી આપ્યા પણ પ્રત્યક્ષ શારીરંગા ઉપોદ્ધવાતની ત્રીજી આરુત્તિમા જોઈ લેવા

ચક્રપાણિએ પોતાના રમેના ચિકિત્સામા મગ્ધમા ચિકિત્સામા ધાબી કુશળતા મતાવી છે એ નિ મેદહ છે તેણે પોતાના ત્ર થમા કેવળ આપી ચિકિત્સા જ કહી છે એમ નથી પણ અમપપી તાત્રોગ લોહનો પ્રોગ વગેરેનુ લોકોપકાર માટે મારી રીતે વણુન કયુ છે તેણે માયચિત્સાના નિધિનુ જ વ્યાખ્યાન થ્યું છે એમ નથી પણ શલ્યતત્રના કર્મોતો પણ મોટેભાગે ટી ઉપ રા રો છે જેમકે પચમીમા પચરી કાઢરાનો નિધિ ચૃધ્રસીમા નાડીની અન્ધ છે મન્ગ્રોધમા વિમ્બાપન અરમેય । ઉપનાત પાગન વગેરે રમો અથ અને લગ્નમા શાંર મ્ અગ્નિ મ્ અને છે ન પ્લીદ અને યકૃતમા શિ । રધન વિંગનાશ (મોતીઆ)મા કાયનુ શનાકાવેધનાદિ રાસ્ત્રકમ વગેરે આ ઉપથી ચક્રપાણિના મમમા પણ વૈદ્યો મોગેલાગે

હાર અગ્નિ યત શસ્ત્ર રોરેના ક્રોધ ક્રતા હતા એમ નિપુર ધાય છે હારના વૈદ્યોએ સસ્ત્રકર્મો તો તજી દીધા છે પણ અચિકિત્સામા તેઓને મુખ્ય આધાર ચક્ર તનો છે એ નાત દોણ નહિ સ્વીકારે ?

ચક્રપાણિનો ગ્લેનો દ્રવ્યશુભ્રસમઠ પશુ નાનો હતા ઉપા યત ય છે તેમા ચક્રક્રમનોકા દ્રવ્યશુભ્રોના પૂર્વાર્થનો માર સમજવામા આયો છે તે મા ગણવામા મહેનો છે એ માગ્યથી પહેલા કદાચ એ વિદ્યાર્થીઓમા અતિત્રિય હશે એમ અનુમાન થાય છે શિવમની મીઠા માથે આ નિબધ દેવાને પરમઉપકાર છે આ યત ય પદના સ્વક્રતામા ઈસ ૧૮૮૨મા શિવમની દીકા અને બગાળી અનુસાર સાથે વિગત શ્રી વીશય ન વિગતે સુદ્ધરપમા છપા ગો હતો એ પુસ્તક અમારો પુસ્તકાલયમા સચવાઈ ગયું છે પછી ૫ શ્રી જનવજ આચાર્યે સારી રીતે મપાદન કરીને નિષ્ક્રયમાગર પ્રમમા ૧ ૨૨મા જગ્યાએ નરતુન પહેલા રાગનઓ તથા શ્રીમનો જે નિત્ય મેવન મગા ગોગ ન થોના યુક્તિ પુખ્તતા તેદ થોના યુક્તિનું વર્ણન કરાશે આ યત ય છે હવે તો કોઈ એમ પૂછવું નથી અંતે પૂછે તો પણ એ રીતે સ્લોક દાકીને જરામ ગરાની જરૂર નથી રહી ચક્રપાણિને ખીખ પશુ ય થો ગ્રમા હતા એમ મનાગાય છે તેમા એક તો શત્રુચક્રિ નામનો અને અચરાગા મેષભાના વાય શબ્દોની બાખ્યા કરનારો યત ય છે અને બીજો સામ્યતરચક્રિ નામનો છે તેની હાથમન એ જુરાનામા ભેદ હતી પા નિગીરી કે મગ્ધી ન લીરી એમા નર તના શિષ્ય અને નાગયજ્ઞના પુત્ર ચક્રપાણિની આકૃતિ છે એવું નખેતુ હોવાનું સ્મરણ છે ચક્રપાણિ પાણિનીય સમગ્રજીવ પ્રસાનમા અતિનિપુણ હતા એવું તો ચક્રસુતતરીકીકાઓ ભોવાથી દેખાય છે તેઓએ મેરોમાએ પાણિનીના પ્રમાણે ઉનારો છે એક મીઠું નાના કદનું મનોગમા ખડન નામનું ચક્રપાણિનું ગ્લેતુ પુખ્ત પહેલા કાશીમા છપારેતુ છે જેની એ પ્રત અમારા પ્રતમાનમા છે મનોગમાના નાં બહોલ પછી થોન હોવાથી આ કોઈ અરીચીન ચક્રપાણિ છે ચક્રપાણિ ત નરિ

ચક્રપાણિજીવ બગાળાના વૈદ્ય નનિના બાહ્યજી હતા કે બીજી નાતના હતા એવી કેટલાક શકા કર છે પણ ચિકિત્સામાર મગ્ધને કોને —

મત્રયાત્રપદવેન્નિદા તનેન

દત્ત પતેદ્ સપાન્ મૂઘનિ તસ્ય નાપ ।

એ વચનથી વે વાગમા સુનિખ્યાત મત્રા પોતે આપેના શાપનું ભર આ રીતે યત યના અચ એરો મારે નકેરું યું છે એમ અનુમાન થાય છે આરો શાપ આપના તે પોતે જ હોવા જોઈએ એ મેમ માત્ર છે

તેઓ નવ નનિના બાહ્યજી હતા એવી મોખમા નના છે અને નુનિ સ્મૃતિ બ્યારજી આર્ શાસ્ત્રોમા જે નિપુણપણુ એનો મીમા દખાય છે તે ઉપરી મા તાને પુષ્ટિ આપે છે

સુનુતસહિતાનુ મુખ્ય પદનું ચારે આ કોને હથે થયુ એ પણ મા ગણવા જેવું ન તમા મો નપ પદના તગન મા જ યસથેન મરૂત મતાવિદ્યાનના આયુર્વેદમા

૧ મુદ્રુત પદ મા મમા કદે કર્મો ન ચક્રપાણિ નર વિજ્ઞાન વચ નતે અનુમત લીધા વાર પદા ઉતારી શકે એ સબજ જેતા ચક્રપાણિના વા મા તને તન અનુમત હતો એમ દલાવ એવી વિશેષતા છે નહિ તે કવિતા ન મુનાવસેન નેવતુ બેકલ હવે તરી આ વિ

નિખિલ ભારતીય આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠનો ૧૯૩૮મા વર્ષનો હેવાલ ૩૩૫

૫ મહુમ્મદન ગ્રુપ્તે સુનુત મહિતા પહેનીરાગ ળપાવેની પછી પચામ ૧૧ મહેના વિગજ અવિનાશચન્દ્ર નિમન્ધ ગગ્રદ દીકા માથે આ ગ્ર થ ળપા ચો અને પછી ૫ વિદ્યાસાગરે રધામતિ મંશોધીને ળપા ચો પછી મુમર્ષ વગેરેમા ચણુ આ ગ્રન્થ ળપાયો જાનુમતી દીમ સાથે આરભથી ચાળીમ અધ્યાપ સુધીનો ભાગ પચેલા મહામહોપાધ્યાય કવિરાજ શ્રી વિજય ગ્લસેને તથા કવિગજશ્રી નિશિકા તમને કવ તામા ળપા ચો હતો હાનમા છે ના પદર ૧૫મા મુ (૧)ના નિણુસાગરમાથી અપાગ મિત્રાય શ્રી ગ્લ યજી આચાર્યને હાથે મપાદિત થઈ ને તજ મુર આદૃતિઓ સુનુતની મહાર પડી છે આનુ ના પ્રતિમરારની અવૃત્તિ કરતા અને છુદ્ધ ધતિ ગ્મૃતિ અને નિદાધો વિમૂષિત તથા ધાર્મિક એના ત મહાન ૧૪ દીર્ઘાધુરો ચાન અને વિજય પામે

નિખિલ ભારતીય આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠનો ૧૯૩૮મા વર્ષનો હેવાલ

નીચેનો વિદ્યાપીઠનો હેવાલ વિદ્યાપીઠ મત્રી શ્રી નગિન્દ્ર રાસ્ટ્રીએ નેધપુરના મહા સંમેલનની આગળ રણુ કર્યો હતો —

શ્રી ભગવાન ધ વ તગિની અનુકપાથી નિ ભા આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠનો ૨૮ મા વર્ષનો હેવાલ રણુ કરવા માટે હુ ઉભો થયો છુ મુમળના ગયા મમેનન વખને આપની આતાથી બનારમથી કાર્યાનતે નાહાર દેવવામા આ યુ આ મગ્ધા જૂતામા જૂની હોવા છતા કાયાલયના ફેગ્રાગથી જાા શરૂ થઇ હોય તમ ઉન્નતિ તમ્મ મ ગતિ રી શક છે એ જાણુ છુ વળી ક મર્મજ્ઞિઓ ફરી જતા ના જાવનાર આ સરચાનો નિજાવ કેમ થાય છે તેથી અગ્નહ્યા દોય છે રચાના ફેગ્રાગથી સાધનોની પણુ ગણ્ય મર્ધ જાય છે અને એ તણુ વરે જા કાયજ્ઞિઓ નવા પાવગ્ધા યાય તા તેા સામે મહામનય પેઠે રચાનનો ફેરફાર આરીને ઉભો રહે છે હીજ આ જાગતમા તો આપ મૌના જાયમા તમ છે એટલે વધારે કાર્યાનુ નથી

પરીક્ષા નૃત્તાત—કાયલયના ફેગ્રાગથી જો કે વણા વિદ્યાર્થીઓને અને અધ્યાપકોને કળેનો અનુભવ થયો છતા જાગના વધા માથે સરખાનતા આ નવે ઘણી વધારે મજ્જામા વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષામા મેગ હતા તેમા આચાર ૧૧મામા ૨૫ વિશાગ્દ પરીક્ષામા ૬૨૮ અને લિપક પરીક્ષામા ૧૪૫૧ વિદ્યાર્થીઓ એગને કે કેન ૨૩૦૪ને પરીક્ષામા મેસવાની ગ્લ મળી હતી પણ તેમાથી ૯ દાજ ૧ યથા મગ્ગિતમ નેધએ તો આચાર્ય પરીક્ષામા પ્રથમ ૧૪૭ીમા ૨ દ્વિતીય ૧૪૭ીમા ૮ અને તૃતીય ૧૪૭ીમા ૧૮ એટલે કુલ ૬૮ પાસ થયા વિશાગ પરીક્ષામા પ્રથમ ૧૪૭ીમા ૩ દ્વિતીય ૧૪૭ીમા ૧૮ અને તૃતીય ૧૪૭ીમા ૧૮૬ અર્ધાત

૧ પહેલી ધ સ ૧૮૩૬મા ળપાયેથી સુનુતસહિતારી મારા (ગ્લનાયસેનના) પુસ્તકાલયમા છે આ મહુમ્મદન ગ્રુપ્તે જ ઈ સ ૧ ૩મા રથપાલેવ મેડિકલ કોરે ૮ આદુ એ નાવ નામના વિદ્યાલયમા મડકુ ચીરીને શારીર શીખવાતુ રાર ક્યુ અને તેના એ સાહસના માનમા કલકત્તાના ફાટ નીવીઅમ ઉપરથી તોપ ફેડવામા આવી હતી

કુલ ૨૧૭ પામ થયા ત્યારે બિાફ પરીક્ષામાં પ્રથમ ત્રણીમાં ૮ દ્વિતીય ત્રણીમાં ૭૪ અને તૃતીય ત્રણીમાં ૪૨૪ એટલે કુલ ૫૦૬ પાસ થયા બધી પરીક્ષાઓમાં મળીને કુલ ૭૬૭ પામ થયા ત્રણી બિાફમાં ૨૬, વિશાગ્દમાં ૪ અને આચાર્યમાં ૧ એ રીતે કુલ ૪ છોકરીઓ પણ પરીક્ષામાં મેડી હતી જેમાંથી બિાફની પ્રથમ ત્રણીમાં ૧ દ્વિતીય ત્રણીમાં ૨ અને તૃતીયમાં ૩ મળી કુલ ૬ પામ થઈ વિશાગ્દ પરીક્ષામાં તૃતીય તથા દ્વિતીયમાં એક એક પાસ થઈ ત્યારે આચાર્યમાં ૩૬ પામ ન થઈ

ઉત્તરોત્તર વિદ્યાપીઠના પરીક્ષાર્થીઓની સખ્યામાં કેવો વધારો થતો ગયો છે અને આયુર્વેદીય શિક્ષણ માટેની નૃપજ્ઞા કેમ વધતી ગઈ છે તે તીએના કોઠાથી મળતો —

વ્ર	આચાર્ય પરીક્ષા		વિશાગ્દ પરીક્ષા		બિાફ પરીક્ષા		કુલ પાસ
	આવ્યા	પામ થયા	આવ્યા	પામ થયા	આ રા	પામ થયા	
૧ ૭	૧૭૭	૨૧	૩૬૯	૬૪	૮૮૬	૨૨	૨૮૭
૧૯૩૮	૨૬	૪૬	૪૩૭	૧૦૧	૧૨૪	૩૨	૫૪૮
૧૯૯	૨૧૮	૬૯	૬૧૭	૨૧૭	૧૪૪૮	૫૬	૭૮૨

આ જેતા સમયનો વિચાર કરીને વિદ્યાપીઠ તરફથી જ જે એક કે દ્વિતીય વિદ્યાર્થી સ્થાપવામાં આવે તો આશાતીત પરીક્ષાર્થીઓની મખ્યા વધે અને સ્નાતકોર્નુ લાવિ પણ વધારે છે જ્યવ થાય એવો મને તો વિશ્વાસ છે વળી પ્રા તીય મગકારો તરફથી પોતપોતાની આયુર્વેદીય શિક્ષણક્રમ વ્યવસ્થિત થતા વિદ્યાપીઠ પાસે આ ય વિદ્યાનર ન હોવાથી રાત્ન તરફથી મદદ કે ટેકા ન મળતા વિદ્યાપીઠ તરફ નવ ન થઈ જતા એ ધ્યાનમાં રાખી જેમ અને તેમ જનદીથી કે દ્વિતીય વિદ્યાલયની સ્થાપના કરવાની જરૂર છે એમ મારી આપતી આગળ જાયતા છે

પરીક્ષકો—આ વડે પરીક્ષા દીઠ આઠ એ રીતે ત્રણ પરીક્ષાઓમાં થઈને ચોવીસ પરીક્ષકોને નીમવામાં આ રા હતા તેઓએ કૃપા કરીને બધુ ૧૫ વખતસર કર્યું એ કારણથી તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે અને બિાફ પરીક્ષા માટે પ્રા તીય લાખા પરીક્ષક સમિતિઓ પણ થ મવા ને પાત્ર છે

વિદ્યાપીઠ સભ્ય સંસ્થાઓ—તથા વામાં વિદ્યાપીઠ મગદ્દ મસ્થાઓ પચીસ હતી જેમાં વિદ્યાપીઠે નક્કો કરેલા પાઠ્યક્રમને અનુમરોને લાપ્તાવવામાં આવે છે અને ત્યાં લલેના વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાપીઠની પાયાઓમાં મેમે છે

વિદ્યાપીઠથી અનુમત અધ્યાપકો—સુખર્ષના મદાસમેનન સુધી ખામ વતન મ્યાં છતાં વિદ્યાપીઠને અનુમત એવા અધ્યાપકની યોગના વિરે નિશ્ચય થઈ શકતા નથી મારો મન તો એવો છે કે પહેલાં વિદ્યાપીઠ જેને છુન કરે એવા એ સમા ર અધ્યાપકો જેની યોગ તેના વિદ્યાર્થીઓ દેવાની પગોમાં કરતા વધારે છે એવું છુન મે તે જ અધ્યાપક વિદ્યાપીઠમાં પરીક્ષાર્થીને મોકલવા યોગ્ય ગણુા અનમત છે ને નિશ્ચય તમારે સ્વી રતની અપેક્ષા રાખે છે

પરીક્ષા કેન્દ્રો—આ વડે ૨૮ કે દ્રો અને ૯ ઉપકે દ્રો હતા કે દ્ર વસ્થાપકોએ પરીક્ષાની સવ વ્યવસ્થા સારી રીતે પાઠ પાડી અને ગે માટે તેઓ થ વનાદને પાત્ર છે

રાજવૈદ્ય પ્રાણાચાર્ય શ્રીયુત પ કિશોરદત્ત શાસ્ત્રી કાનપુરનું ભાષણ ૩૩૭

આનન્દ ખર્ચ—આનન્દ અને ખર્ચ તમારી આગળ રહ્યું છે (કિશોરદત્તની વેદ સંમેલન પત્રિકામાં એ ઉપારેન છે) એનું જેન પ્રતીત જરૂર પ્રકાશિત કે નુ જોઈ એ એવો મારો પણ મત છે

માર્ગદર્શક સમ્રાટવાયો પ અતિ આવશ્યક પત્ર પુનઃકાલિ સાધનોના રક્ષણ માટે વિદ્યા પીઠનું સ્થાપી માર્ગદર્શક અત્યાવશ્યક છે એ આનન્દમાં કોઈને જ નહિ દોષ એમ ધારે છું આ આનન્દમાં આપે તુલ્ય મધ્ય સદ્ધિર વિચાર મગે જોઈશે વળી વિદ્યાપીઠની આનન્દમાંથી ગેહની મતલ વિદ્યાપી તરફથી સ્થાપી વિદ્યાવધની સ્થાપનામાં તથા બીજા વિદ્યાપીઠના ઉપયોગી કાર્યોમાં વપરાય એની ગોમવલ્ય કમવાની તથા એની બચત માટે એમ વિશ્વામયોન દૂર નીમરાની જરૂર છે

આ વર્ષે વિદ્યાપીઠની ૧૫કારિણીના આગ અધિવેશન થયા છે જેમાં સ્થાનિક સભ્યો વિવાયના જે બહારના મહાનુભાવોએ ખામ થમ નહ કામમાં મદદ કરી છે તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે

હું તો સરથા અનુમવશ પ છું આપના લક્ષ્ય અનુમાર ગમે તેમ કરીને આ ભાર ઉપાડું છું તેમાં આપના આશીર્વા નીજ ખૂબી છે ખામ પ્રીતે અનેક જાતના મષ્ટોને કાપવામાં કુશળ અને મારા પુત્ર નાગપુરના શ્રી હાગાણીએ વારવાર વાતમલ્ય ભાવથી મલાહ આપીને મારો રસો સહેલો પ્રા છે એ માટે એમનો ઉપકાર માનું છું વળી મારા અભિજ્ઞ હૃદયમિત્ર અને અમારી બધી મુશ્કેલીઓમાં દાયરુપ શ્રી શિવશર્માજીએ તથા સ્થાનિક મિત્રોએ એમતથી મને જે ટેકા આપ્યો છે તે માટે ધન્યવાદ સિવાય મારે મંઈ કહેવાનું નથી (વેદ સંમેલન પત્રિકા-જાન્યુઆરી ૧૯૪૪ અકમાંથી અનુવાદ)

વિધચિકિત્સા સલાખા પરિપદના અધ્યક્ષ

રાજવૈદ્ય પ્રાણાચાર્ય શ્રીયુત પ કિશોરદત્ત શાસ્ત્રી

કાનપુરનું ભાષણ

જોધપુરના સંમેલનમાં

યદ યાઘ ચેન રચિત જગદેતચ્ચરાચરમ્ ।

સ વો મવતુ મન્યાય મૂતાત્મા મૂતમાવન ॥

યપત્રપત્રાનિલત કાલત્યાલવિષાનલ ।

સ્વય ગામ્યતિ ત વદે મિસુ ધવતરિં હરિમ્ ।

મૂક મરીતિ વાચાલ પમુ લઘયતે મિરિમ્ ।

યકૃષા તમહ વદે રામનાગયણ ગુરમ્ ॥

અગદ તપના નામથી એક વખત વિધ નિમિત્તમાં પુણ્યપ્રમા પ્રચલિત હતી અને એ તત્ર આયુર્વેદનું અવિચ્છેદ્ય ભાગ મનાવું આ અઘના જાન્યુઆર વદ સત્રમાંથી એક પરપરા

પ્રત્યવિન દત્તી અને યુગાનુસાર પ્રત્યવિન થતી વિધિઓ તેમાં મેગની લેવામાં આવતી એ માગ્યથી આ ભાગ જે રખત ચિગિત્મા પ્રધાન હોવા છતાં એમ મને તત્ત્ર પ્રધાન થત મયો દત્તો એટલે દાનમાં પણ આવા યત્ન નમય કોઈ પુસ્તકો મળે છે

અગ તત્ત્ર જે સત્ર દાનમાં દત્તું તે દાનના પ્રવાહમાં તજાનું થયો અને જોઈય રહેવાના માગ્યથી એ તત્ત્ર પાગ મત્રાપ સથે પુષ્ત થઈ મધુ અગ તત્ત્રના તજાકારેના અગાર હોવાથી વિચિત્તિમાંની અમારા પરિ રેરી તારો જે જે એ માનનમાં માર મીત ખતુ યોગ્ય પર તુ આત્મરે આ રો આ રાકુ ધ મેમાળી મખત્ર જે અત્ત્રક કે આ રાકી પામે શ દત્ત અને અત્પાર શુ થિ કે એ જગરા વગર આ રો આપણા મર્થનો તથા તેની શિશો વિચાર ન કરી શખમે પરેના આ રાળી નીચેને મન મી નઈએ પળી આગમ વધીમે આપણું ક્ષત્ર મિદ્ર રા મારે અમન મીએ માગ મૂક્યો નથી

અર્થ દાનર ગ્રહના વિ ત મમુ પાયા આ વિવરના રા ૧૧ ૧૨ મજ્જનો પણ હોય મેનો મજ્જ કે પર તુ મને માગમાં તા એ વિવરન અનાનાપલ રાજ દેખાય છે દત્તે એ રખત નથી કે આપણા પૂરજોની યશયાયા માઈને આપણે પોતાને વિદ્વાન તરે કરી શખએ દાનમાં તે માપણે આ અગ વિદ્યામાં લીન મને અચિન છીએ મેટા રાકોના નનના રાત માન રાકારી આપણ ગિ ૧૬ નઈ થાય

આયુર્વે ના માન માન અંગોની સગખામણીમાં અગ તત્ત્રની ક્ષતિ મોંથી વધારે થઈ છે આ ૭ જે વિવર ન શી મવાર છે તેના ૧૬ના અગ મનુ તે નામ નથી લેવાતું માત્ર પા ભણી જવાથી જો આ રો પોતાને વિચિત્તિમાં પ્રવેશવાથી તે એ વિવરના જ થયે

આયુર્વે વિદાને મે ભાગમાં વહેમ્યુ કે (૧) રથાવર અને (૨) જગમ એની સે ડા ત્રમગની શાખાઓ જે પશુ તેની ધરત્ત કેમની દત્તી એનો પત્તો નથી નિ ભા વૈદ્ય મેમનનના ૨૧ મા અધિવે નનમાં અપ રા ઉપર ૧૫ તી ભાગતવર્ષ વનસ્પતિઓ નામનો એ નિમધ વાયવામાં આ રો દત્તો એના લેખક છે આપણા પગિચિત વિદ્વાન ડા કે મેમ કુકર મને રે કુકર કે એક મયમ આપણા નિવરુઓમાંથી કુર વન પતિઓના તથા ૭૮ પ્રોગોના સર્થ રા ઉપરના અગતવર્ણ તેમાં વધાન છે તેમાં જે મર્થ ૧ થુ કે તે તરોના કુદિ નાનુમાર મત્રમાખ વ થુ ૨ લેખકોએ એ ઔષધિઓનો અનુભવ વિધિ માત્રા વગેરે અનુમાર લીધો હોવા છતાં પગિચામમાં સપડાશમાં મિનકુન નિષ્કળતા મળી છે એમ રખ્યુ છ

આ જમાનામાં આપણી નિવરુ ઔષધિઓની આવી વિશદ પર્યાયના મારી મમજ પ્રમાણે તો મીજત કોઈ મે ની નથી એમ ગ્ના કોઈ વધ મી છે એવા સમાચાર માળે જવામાં આવશે નો મને આશ્ચય થશે

મ ન અથવા શાસ્ત્રને વાગવાર અનુનનમિદ્ધ ન કુવાથી એ વિદ્વાન યાદ જાવ છે અનન્યાસે વિવ જ્ઞાન એ રીતે જોતા આ રો આ માનનમાં તદ્દન અગ થઈ ગયા છીયે એમાં માધ નનામ નથી પર પગગત વિચિત્તિમાં મેર ૧૨ પાપ ઉપનબ્ધ પ્ર પોતી આગતમાં મારી સમજ તમામ ૧૪ ખ્યાન નથી આપ્યુ તેઓને જ માણુમ હતુ અને જોને તેઓ યુક્ત રખતા હતા એવા પ્રોગો તેમાં કર્યા છતાં અગે નો એની પણ અતે કશા પ્રો સંજો છે કે કોઈ અગ અ પે કે તો મારીને કે મુક આવા ન કરીને મનચિકિત્સકો

રાજવેદ્ય પ્રાણાચાર્ય શ્રી પ કિશોરદત્તજી શાસ્ત્રી કાનપુરનું લાખણુ ૭૩૬

મ નચિન્તિતા મર છે અને મ શા લાખનાના ઉપર મહક કિના મ વાથી જેને વિપત્તી અમર ૧-ત મપ મર વાથી તો એનું એ ઉતરી આવ છે હવે આમા શુ અમર ૧૦ હ એ જાણુ આપણે મામ અમભર છે

જગમ અને મધાવ રિપ પગમ્પ સામમરોધમ મ ધાન નાનાની વાન મોધકો માનતા નથી ૧૨૫ કે મેએને એવો પુગવો મળ્યો નથી તેએએ મો લાગે મુનગમો ઉપર પ્રયોગો કરલ છે અને તેમા તેએને સમયા સધે વિપદન હોય એવુ કાર્ આધમ મળ્યુ નથી ૧

મથારુ વિષો ઉપર ભાગતીય વનમ્પનિઓના પ્રયોગનુ વર્ણન બિનમુલ નની કરનામા આવ્યુ મ તો આ વિરમ તેએએ લેના પુસ્તમ્પની મર ૧૦ છે અમતા આપુરેમકત વિપદન વમન નિમ્યનન યાદિગ જગમવિપત્તી ચિન્તિતા થવી તેએના વિચારમા અમ્ભવિત છે કે શુ કે આમાશયકારગ અ ૧૨૫ વિષનુ અપહણ વચનવિવેચનકારગ મભવિત છે તેમ પ્રયોગોદ્વાગ માધ્ય પશુ છે પગ તુ આપણામા રથાનગતી ચિન્તિતા પૂરી મીન નચનિત નથી પહના થાડી ઘણી નચલિત હમે તો તે પશુ પોર્લમની દમ ૧૧૧ તથા કા દગની ધમખને પગિણામે ત્રયાગમાથી નીમ્મી ગઇ છે લેકોની પશુ દ્ર ધાગપ્પા થઈ ગઇ ૮ કે દામ્તરો ગમે તે મી શકે એો દ્ર ૮ પશુ બીજો મહ એના કામમા લાય નાખે તો એનો ૩ થઇ ૧૩ હ માર એના એ માણુગ સાથે મમગ પડેનો કે જે આ ચિકિત્સાના વિપયનો જાણુમાર હતો પશુ એ કેસના પચનામાની આપતમા તેને પોલીસથી એટલી હ નગતિ વધી પડી કે પડી તેને એ રિપચિન્તિતા પદ્ધતિના કામને છાડી દવુ પડ્યુ

નિપ ચિન્તિતાનુ ક્ષેન આજમાલ પહના ૭ ના નિશળ થઇ ગયુ ૮ હવે વળી એો નમાગના દાહમ મારક મોહમ વગર નિદેશી દ્ર થોની ચિકિત્સા આ નિપરમા આવે છે આ મ ૧૨૫ આપણે મારે આપણુ ના મીન અગ તત્રો સુવાગવાની તથા દાધરની ૧૨૭ ઉપગત પગિર્ધિન કરાની પશુ જરૂ છે

હવ તો આપણા જાણેના વધામાથી કોઈ આ સમ્ર ૧૨૭ ફરી હવનો ૭૨ અને અનુભવપૂર્વ પાતાના માગતી નની ગ્યતા મર એ જરૂરનુ છે જેથી આ ચિન્તિસાગ પશુ રૂપમા આપણા હાથમા આવે શલ્યતાલામ્ય ચિન્તિતા પેકે આપણે મારે આનુ મપાદન પશુ કિનપ્ટ છે જતા ગમ નાની જરૂ નથી મ્યોબ્યાસ મગતા ગતા મનુષ્ય મિત્ર થઈ શકે છે મહુ સીખતા સીખતા કાલા થા જય છે કોઈ સીખાને નમ્મતું નથી વિપદન પ્રયોગોના વાગવાર અનુભવ મ તા મરેતુ જોઈએ નાના મોટા ઝેરો ઉપર જે પ્રયોગ વારનાર નિષ્પળ ગાય તેની તથા નિષ્પળ અથેનો કિયાઓની પોતાની નોટમ્પ મા નોધ મરી લેની જોઇએ એ સાથેજ તે તે ઝંગના મામ લક્ષણો નોધી લેવા જોઇએ જેથી લવિષ્યમા મારૂ દેમ્ડ તથાગ થરો આચુર ના આ પદ્ધતિમા મને હજી મરેહ છે કે રથાનગ

૧ ૧ ૧૨૩૨ દ્વારા તરો ઉપર થયેલા પ્રયાગો જેમા દૂર દૂર થી આવેના અને પેગીમોથી મજોલી સર્પ વિષ ન આપધિઓ અને નન્ન કિયા ૭ કદિ નિર્ણ મયેલ નથી એમ એ વિચચિન્તિસકો કહેતા હતા તેના પ્રયોગ પછી સર્પ વિપત્તી ૬ જેકરાન આવેલા તરા લાભગ પીસાલીશ મિનિટમા મરી જતા અને જલે લેવા છે જે સર્પ વિષ નમીરમ આનુનિકાએ તૈયાર કેવ છે તેની પરીમા પશુ એ ન રીતે જતા ઉપર કરવામા આવે છે અને મે મફદ ગાય છે તની આ વિ

વિષે ઉપર જગમ વિષ લાભ મે છે કે જગમ વિષ ઉપર સ્થાવર વિષ ગ્રેનો બ્યવહાર અનુભવ ન હોનાથી આપણને આ બાબત સ્વસ્થ છે એ કે આ મોગી બાબત છે અને એનું ગદ્ય જાણવું જરૂર છે વિષેના અને એ હોવાથી કિત્ત કિત્ત સ્થાવર વિષે કિત્ત કિત્ત જગમ વિષેના નાશ હોય એ મત છે પણ એની શોધ કરવાની જરૂર છે આપણા પ્રાચીન આચાર્યોએ પણ આ મિદા ત મા રો છે પણ કેમ માન્યો છે એ શોધવાની જરૂર છે

નિઘટુઓમા લખેની એક પણ વસ્તુ સપ વિષનાશ ન માનુમ પડી અથવા ક્રિયા વિશેષના કારણથી સર્પવિષ નાશકતા મિદ્ધ ન થઈ એટલું સાત્તમને જ આપણે યુગ રહેવાની જરૂર નથી અને શોધો સેમડો વા નિધ્ન ગવા પછી સફળ થઈ છે એ પ્રસિદ્ધ છે અસફલતા નક્ષપ્રાપ્તિમા વિદ્યરૂપ છે પણ વિધોતો યે મ્યારક છેડો આવે છે એમા ૨૬ વિચારવાળા માણસોનો સગની હોવાની જરૂર છે કાચ લાપચ નરીરં વા ઘાતની પ્રતિક્ષા કરીને મગ્યા રહેવું જોઈએ તો છેવટ જરૂર સમજના મને છે એમ સમારમા કાષ્ટ એ જ ક્રિયા નથી એની હજારા ગેત છે —

उत्थात य जागृत य योक्तय मूर्तिर्मनु ।

भविष्यतीत्येव मन कृत्वा सत तमय यै ॥

કા જુમા સર્પોની મખ્યા ઘણી છે ત્યાના વેતસપત્ર સપને ત્યા કુરસા મ્હે છે તેના કગડની ચિમ્લિસા અધાગમા રાખીને થાય છે ત્યાના ચિમ્લિમ્કો રો ચિમ્લિસા કરે છે તેના યાનનો સમ્રદ કરવાની જરૂર છે કેટલાક પડાડી ૨ રોમા તથા જોધપુરમા વીંછીનું જો છે ત્યા સફળ કે નિધ્ન પણ ૧૭૬ રથોએ કરવામા આવે છે આપણે તેની શોધ કરવી જોઈએ

એક સત્તજને મને એ જડી આપી ૮ એ વિષ આપનાર કહ્યું છે કે આ કરીના મૂળમા થાય છે એ ખાધને નોગાઓ પોતામા સપ વિષમ્ શક્તિ ઉત્પન્ન કરે છે લોકોએ આ જોયું છે એ આના પ્રયોગનો અનુભવ મવામા આવે તો મારૂ છે આ પ્રયોગમા કાઈ તત્ત્વ હોય એવો મખર છે * મારૂ આ લાપણ અગ તત્ત્વના પુનરુદ્ધાર માટે પ્રાચના માત્ર છે સ્થાપ એ પ્રયત્ન મટે બદ્ધ પરિમર યરો એવી મને આસા છે

(વ સ પ ૧૮૪ કેલુઆ ૧ અંકમાથી અનુવાદ)

* નોંધ — નોગાઓ અમુક વસ્તુ આધ અને એનામા સપ વિષમ્ શક્તિ ઉત્પન્ન થાય માટે એ વસ્તુમા સપ વિષમ્ પુણ હોવા જોઈએ એ તર્કમા સદ્ય પ્રાચીનોના સરી મા ખાંડેલા પદાર્થોમાથી તત્ત્વ ૩૬૧ જ ગુણવાળા છે એ સ્થિતિ ચોચનીય છે સદ્ય પ્રાચીનોના સરી મા ખાંડેલા પદાર્થોમાથી તત્ત્વ ૩૬૧ જ ગુણવાળા પદાર્થો ઉત્પન્ન કરવાની સ્વાભાવિક શક્તિ છે સપની દાગની કોથળોમા ભચકર પ્રાબલ્ધર હેર ઉત્પન્ન થાય છે એ કાઈ જેરી પ થી ખાવાની નવી યજ્ઞ એના સરીમા ઉત્પન્ન થાય છે એ જ પદાર્થોથી બીજા પ્રાણીમા એ જ વસ્તુ તત્ત્વ નથી થતી

કાય-કલ્પ સપત્તિ*

વચ મહિરશ્ચ નાનિવાસ યાજ્ઞિઃ (૫૧૦૮૩)

મજાસી કામમી- ૧૪૬૩૭

કાય-કલ્પ વિષયમાં ઘણા વિદ્વાન નદોએ લેખો લખી કાય પાનન મ્યુ છે અને આયુર્વેદના અથોમાં લખેના પ્રયોગોના સ્પષ્ટ જી હોદી તે પ્રગટ થોઈ છે તેમજ માનવિયાજીએ કાય-કલ્પનું અનુદાન થો પછી દેશના ખુણે ખુણે કાય-ક પત્રી ચર્ચા થવા લાગી છેવટે ગુજરાત આયુર્વેદિ રામમી (અમદાવા)એ ભેજ તગકે એમ કાય-ક પ નિજાન અન્ય પ્રગટ કર્યો છે એટલે હવે આ વિષયમાં લખવાનું પ્રયોજન હેતુ નથી મિત્રુડી પ્રવેશ તેમજ ચરમ વાગ્યટમાં બતાવના નયોગાનાઃ માધનેતો ના અભાવ હોય તરા આવા વિજ્ઞાન વિષયમાં મધ્ધ તે કાય-કલ્પનો અનુભવ મગ્ગો એમ મતજ શકા થાય ન એમ એક મિત્રની સૂચના થતા ૧૫-૨૬૫ તગકેના વાગ્યટિ માધનેતો નિત્ય માનવ જાતિનો પાસેજ હોય છે પરંતુ આલમન એ વાસ્તવિક શાતિજન નિવડતુ નથી તેમજ પગવલમન પર ગહેની કાય-કલ્પની બને લન્ય સામગ્રો હોય તો પણ તે કાય-ક પ અનુદાનમાં સમ્પૂર્ણ રૂપમાં વિજ્યો નીવડે નહિ તે સ્વાભાવિક છે એમ માની અને 'કાય-કલ્પ સપત્તિ' આપણે સ લતાથી કેવી રીતે પામી શકાય અને મ્યા મ્યા સાધનોદ્વારા કેવા પ્રકારના અનુદાનોથી તે પ્રાપ્ત મગ શકાય તે વિષયમાં ઔરધિ દ્રવ્યોના નમગમાં આનુવેં જેમ સાક્ષી આપે છે તેવી જ રીતે ૧૫-૨૫ મપત્તિ પ્રાપ્ત વાગ્યટનશ માધનેતો મ્યા છે અને તે સાધનોદ્વારા સપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે ન તેમાં નમારા શુ અને તે મપત્તિની પ્રાપ્તિ બૂન કાળે કાળે કરલી છે વગેરે વગેરે તત્ત્વોની શાસ્ત્રીય વિચારણા મગવાના હેતુથી આપણે પ્રથમ માનસ શાસ્ત્રનો આશ્રય લઈશું પછીથી શાગેગિઃ વિજ્ઞાનની પ્રક્રિયા અને ઉત્કૃષ્ટ સાધન રૂપ ઉત્પા ક અવયવોમાં થતી રકુરણના વિજ્ઞાન વિરે વિચા ણા કગી કાય- પ સુમાધ્ય થઈ શકે તેવી રાનીયો વિચારો ગજી કરીશ

શુભ નિશ્ચય અને મક પમાં એવી ભાવના મન વન્ટી ગદ્ કે મારો વિગમ અને જીવનની વૃદ્ધિ નિત્ય થવા જ મરે છે ન્યાવો ગ પ મગવાથી વૃદ્ધિ અને વિકામ સ્વાભાવિક થાય છે જ આ માનસ શાસ્ત્રનો મિક્ષાત એ પણ વર સ્થાપનીય અર્થોત્ વચ ન રિયગ ગાખવામાં પ્રથમ પદ છે

અદ્રષ્ટ મતા જેને આપણે કુ રત મગો છે છાએ તેની પામે માનવ જાતિના કુનન વિકામ અને આરોગ્ય માટે અખૂટ ભડાગ જરેલા છે પણ તે કુ રત આપણને પુરૂસાય મ્યો વિના આપતી નથી પણ કુ રત પોનાના નિયમને અનુકૂળ વતનાગને જ મોતે રૂળ આપે છે અને આ પ્રમગનું પ્રત્યક્ષ નમાણુ જેનએ તો બાળમ્નુ કુન છે માગકનું જીવન કુદરતને અનુકૂળ હોવાથી તેના વન્ટી વૃદ્ધિ અને વિજ્ઞાન મળતાથી થવા જ કરે છે

નકાય પુરાની રાસીરના ત્રમ જે સાવિક રાસ અને તામસ સાવિક રાસીરના સાત ભેદ શાસ્ત્ર રાસીરના છ ભેદ અને તામસ રાસીરના ત્રણ ભેદ છે

૨ કલ્પ પુ વિદ્યો રોગ મુક્તો રાસીરના વિધ વિધ રોગોથી મુક્ત થવ તે કાય ક પ છ

માનવ દ્રાણી અજગમન થઈ શકે છે આ એ આપણા પ્રતો મિહાત ૮ એવું માલગી થયા પુરુષાધર્મી વેગળા ગ્રહેનાગ્રહો જગ શ ૧ ૪૩ શ્રી શ્રી કે બે અજગ અને અજગ થવું એ વાત મત્ત હોય તો અજગમનની વાતો મના ૧ કે લખનારાએ પોતે મૃત્યુ શા માટે પામે છે ૧ આ શ ૧ એ સ્થૂલ નિયા નુ પશિમ ૪ પશુ આપણે નિયુષ રવે ભેદ એ કે જ્યારે અજગમનની વાતો મના અજગમન દ્રાણીના પુરુષાધર્મી વેગળા ગ્રે તો તેઓ પશુ તે લાલ પાળી શકતા નથી આ ૧૨ શાસ્ત્રના ઉપચારા કાય વધની આયુર્વે સામગ્રી દ્વા ૧ જહાનરથા પર જય પ્રાપ્ત ૨ નાના સધોતો મગ જનતા પાસે ગળુ ૨ છે પશુ તે માગો એટલા મુમાધ નથી કે આપણે તત્કાલ તેનો પ્રયોગ કરી ગોળું નિયુષ કરી પ્રાપ્ત કરો શ ૧૫-મે પશુ આરાગ શાસ્ત્રની કાય ૫ સમૃદ્ધિ એ ભારતવધની મંદિત છે

આયુર્વે શાસ્ત્રોએ દીરાયુન પ્રાપ્ત રના ૨ વધની વિચા તણી ગળુ કરી ૪ પશુ તે આયુર્વેનુ વિજ્ઞાન મવાશે સત્ય હોવાની ખાત્રી માટે વધ જેવામા પાપ —

કદયપસ્ય ત્રિયાયુષમ્ જમદગ્નયાયુષમ્ ॥

જમદગ્નિ અને કમ્પ જેવું દીર્ઘાયુન નામ રાની મૃત્યુના પ્રેલી છે એટલે ૧૫૦૩૫ વે ૩ થોમા દીર્ઘાયુષ એ વ્વાભાવિક છે અ પ્રમાણની કાય ૫ વિદ્યા માટે વધારે શ્રદ્ધા ન થાય છે

ઉપરનું નાદ દન ૧૫ પડો આપણે વધ રથાપન મનામા શરૂગતા ફેરી રીતે થઈ શકે અને આ ૧૫ મથાપનરૂપ માય ૬ પનુ ચતુષ્ઠાનદાગ વ્યાધિ અને દહાવરથા પર જય પ્રાપ્ત કરી શકીએ

આપણે ફરી પ્રવેશ વગેરે સધનો દાગ નેમજ પચમ્મ દાગ માય ૫ મામતોને જ્યા રમગ આવ છે ત્યા તપ્પ થઈ જરાય ૧ ગળુ કે ખાત્રી રરથા મનાનું સાધન સપૂજ નમાયુમા આપણો પામ નથી આ તો માન આયુર્વેદની ઘટ્ટો દીર્ઘ જીવન તૈયાર મનાની એ જીવ જાની મરુતિ છે તેમ ૪ શ્રદ્ધા પ્રાધાન્ય નિજુષ ૫ થો પડે છે ત્યાં વધ રથાપન (માયક ૫) વ્યાધિ અને દહાવ થા પગ જરા પ્રાપ્ત મનામા આયુષ ના ૧૫૬૨૫ વિધાન ઉત્તમ જેનો આયુષ પશુ વધીકાર કર છે તેવું વિધાન વધો જેવા વિશ્વમા ૫ સાહિત્યમાથી પશુ મળી આવે છે

આ રીતે આયુષદથી અધિ નમાયુજીવ વધોની ૧૫ મથાપનીય મંરુતિ પર સમાજની દષ્ટિ જીવ ગા નગી પશુ વે ૩ મે વ્વાભાવિક રીતે જ વધ રથાપનીય બગ અને મામતો પ્રાપ્ત રી શ ૧૫ તેની ટિપ્પણી કરે છે

માનવ દ્રાણી નિતર યુવાવ થામા જ હે એવો મદગતો આશય છે અને અ યુવાવરથા રિથ ૧ ખરાની ઈ જાનુ રજીસથાન ને રેમ્મા જ ૨ અને ઉત્પા ૨ અવયવોમા ગ્રહેવું છે અને આ રીતે આ ૧ ૧ અવરથો કય-૨૬૨ ઘટ્ટો ફેરી રીતે યુવાવરથા રિથ ૨ ગણવામા મદાય ૪ છ તો વિચાર રીતે

માધારજી મને આપણા મોઢા રાજુમા ૧૨ કે વાનમ્તો જ મ થય છે ત્યાંથી તામની કિયા લેવાય છે અને મનમા ૫૫૫ શ્વાસ લેવાની તમની ઈ-૭૧ હોય તેમ વાર્ષિક જણાય છે અને તે શ્વામની કિયા જીવનના જીવિમમા મનાય ૨ વ્વાભાવિક કિયા છે આ

[illegible]

આમની ક્રિયા જોઈલી રય રિયર ૫ વામા મતાવ ૫ છે તેજી જ મદાય શક્તિ
જઠરમા પણ છે આ રક્ત પુ પણ ગભરી આગી મુલુ પવત ગદે જે પ્રદુગ્ધનના પર
માણુઓની વિગેય રચના અન્ન દ્વારા થોલી તવાથી અતમમદે ૧ એવુ વાતની નકિયામા
તેને નામ આપવામા આ યુ છે અના પરમાણુ નિષાન્ધ યુન સરીગમા તોવાથી
અનના આહારની ઉપયોગિતા પણ છે રપૂન સરીગના પરમાણુનો કાય થતો હોવાથી
તે કાયનુ રચાન પુરવા તેમ જ તવા પરમાણુઓની ચના માટે જરૂર આદારની નિષ્ઠા
કરે તે ગ્વાલાવિ છે

ગરીબ ગચનામાં જો કોઈ અદ્ભુત અને આશ્ચર્ય ચના દેશ તો ને એ જાહેરની
 જે કાચના કે અરના ગરમીને જોઈ પાનાનામાં મદલુ મરી તેના જે શિંગ શામ જે
 મલમલ પીપ વગેરેની ગચના મે જે અરના રમણી વાગે જ આપરો આપણા પચાવના
 પુરગ ને પોણ આરીજો છીએ તાપુ જન વગેરે તરવા પગ અલના આદાર કાગ
 આપરો પ્રાન મરીએ છીએ નથી ભેજનની કિયાને પૈષ્ મર્મા ધ્યાન અપાયુ જે અને
 વિધિપૂરક ભોજનની કિયાની સચના વર્ષ મામડે ના જે થોમાં ભેવાય છે અને તે
 કાગળથી ભોજનની કિયાને જૂનમળના વર ધ્યાપનોન તરવનોએ (સરિઓએ) પુણ
 આપનાર કિયા ગળી કે તેમજ ભોજન વિધિમાં આઅવતા પોગર અને માગો પ્રાન તે
 મુનિઓએ માનવજાતિનું લમ એટલુ કે આરીને જામ અને જલુ અને હનને પોણ
 મગવામાં મદાય છે તેવી રીતે આ રચ ધ્યાપનીય રવના મા ઉપયોગી સમિ ઉપા
 અવધવો જેને આપણી પતિભારમાં જનનેવિય મ્દો રકાય જે તેમાં રગ, મગે ધ્યાપી જે
 આ રાદ્ય જ ર આપના પમાડો મેટુ જે નદિ પજુ આજના યથાથ આગના રવ રને
 નરિ આનાગ ત્યાગી વાને આવા ૧૫-૩૫ મામે ઉ મીનતા પળ મદે આગે મળા
 મામરી એવી મા યના આપણા વાગમામાં મળી જે જે જનનવિય અમથી વાન મ્દો તે
 પજુ પાપ અથવા મદાયા વિરુદ્ધ ગળ્યાવ જે મામ-૧ રીતે સ્વાભાવિક મંપતિનું પ્રમવસ્થાન

શ્રીપુરોનો શાસ્ત્રીય સાધ છે અને શ્રી પુરપના શાસ્ત્રીય પવિત્ર મંથ મકન વિધની આરોગ્ય વિધિતિનું વિજ્ઞાન છે અનંત અનંત સુખમપત્તિ અનંત અનંત આરોગ્યરૂપ કે પ વૃક્ષની આવી જે પવિત્ર ગૃહસ્થાશ્રમરૂપે ગ્લાએલી છે તેની આજે અરગણના અને કાય મંથની વામનિશાનું જ્ઞાન આપશે આજે વાચીએ છીએ

અજગમગત્વ તેમજ વ્યાધિ અને વૃદ્ધત્વ પા વિગત્ય મેગવવામા સહાયક લગનની ક્રિયાને વે જેવા પવિત્ર શાસ્ત્રોમા ગ્ધાન છે તેમજ લગનના તેમજ ગર્ભાધાન મંદકારના પ્રત્યેક મનોમા નૈમર્ગિક કાય-મંથ સપત્તિનું સૂચન કરેલાસાગર નિમિત્તિઓએ કરેલું છે

શારીર રચનામા જ કુ ગ્તે વા મધ્યપનીય શક્તિ ઉત્પાદ અવયવોમા સંગ્રહી છે તેથી ઉત્પાદક અવયવોમા તે ધમ્મા રસાભાગિક ગેલી છે

ઉપર જણાયા પ્રમાણે દુસા જરૂર અને ઉત્પાદ અવયવો આ નજીનો વિધિપૂર્વક ઉપયોગ તે વૈદિ મમયની કારક પ મંપત્તિ છે અને તે વિધિપૂર્વકનો ઉપયોગ વ્યાધિ અને વૃદ્ધાવસ્થા પર જરૂર મેગની સુવાવરધાને સ્થિત ગણે છે

જરૂર અને દુઃખાની પ્રગતિના વેગ તેને વિધિપૂર્વક વૃદ્ધ કરવામા માર્ગો આપુર શાસ્ત્રોમા મતાગરા છે નાયકો મમક્ષ આ વિચારએલી ગ્તુ કરતા સામાજિક નીતિનું રમણુ થાય છે પણ આવા સાન્નિયોની આજે પુરતી જરૂરિયાત છે

આજે શ્રી-પુરુષામા રહેલ અદૂર્ મપત્તિરૂપ અને મહાનકૂળ આપનાર તેમજ અજરામર થવામા પરમ મહાયક જાતીય વિધયની રચા કરાય તો તેને અસંખ્યતા કહેવાય છે દુખનો વિધય છે કે જે વિધય રચિતતાના પૂર્ણા મગો છે જે વિધય નસર્ગિક કાય કદમ કરવામા પરમ મહાયક છે તેમજ જીવન અને આરોગ્ય માથે જેનો નિકટનો સમ્બ છે તેના શ્રી-પુરુષેના જાતિય મમધી વિજ્ઞાનની વાતોને આજનો કૃતજ્ઞી પામેતો વર્ગ પણ અપવિત્ર ગણે છે આ કૃતજ્ઞી ગમે તેવી ગણવામા આવે પણ ભારતવર્ષની પ્રાચીન કૃતજ્ઞી પાસે તે મગેલી જેવી મનાશે

કાય-મંથનુ સામુ સ્વરૂપ અને ચચાર્ય જળ તો શ્રી-પુરુષોના ઉત્પાદક અવયવોમા કુ રતે મગ્રહી ગખ્યુ છે અને પાણીમે મીન પ્યાસી મોહે સુનસુન આવન હાંસી આ મ્પીરજીના મ્થન જેવી હાસ્યપાત્ર સ્થિતિ આજે પ્રજાની જોવાય છે

માનવજાતિથી આટલી પશુ પક્ષી જક્ષા પ્રત્યેક ાર મોનિના ઉત્પાદક અવયવોમા સુવાવરધા સ્થિર ગખવાની મામમી કુ ગ્તે સમ્રહી રાખી છે આ વાતની પુષ્ટિમા વેદોના પુરુ મ મગો છે પણ અદો વળુરેદનો એક મત આપીશ શિવોનામાડસિ નિવસવામ્યાયુરેડ માહાય પ્રજાનવાય રાયસોવાય મુજજાદવાયમુકીર્યાય) આ વે મતમા શ્રી-પુરુષના વિધિ પૂર્વકના જાતિય મંમધી પ્રાપ્ત થતી સપત્તિનું વિધાન છે વિધિપૂર્વકના જાતિય સમ્બધારા પ્રજાનન (સુપ્રજોતપત્તિ) અને નવજાનન નતુ જીવન જેને વયસ્થાપનીય અથવા કાય-કદમ મપત્તિ મહીશુ તે ઉપર પ્રજાની મંપત્તિ નાપત થાય છે

જેવા અધ્યત્મપૂજા અથવા પણ શ્રીકૃષ્ણે જનતાને મોકલે મોં ? કે ધના વિરુદ્ધ જાગોડરિય
જાગોડરિયનું મરતપમ । હે અર્જુન ! ધર્મથી અનિગ્રાહ્ય । મ (પરિત્રાપ્યને ઉત્પાદક
અવયવોનું મિત્ર) તે (મારું મન છે) ૨ છુ

સ્ત્રી અને પુરુષના ઉત્પાદક અવયવોનું વાસ્તવિક મિત્રને સુખ આપનારૂં હોય તે
જનજનને સામાન્ય બાધાકોશમાં યુક્તિનિપજ કરેવાય છે સરકારી અને નાનીઓની
પરિભાષામાં પ્રકૃતિ કાણુવા તેમજ સંયોજન પૈગ્મ્યાલ્પવાદ (બાયોમેમ) મુદ્દા છે

મહદારબુખની એક પક્તિ મળી આવે છે દિગ્ગમક પુરુષિકમસિ લઘ મનુષ્યાણાં દક
પુરુષિક મૂલ્યાસમ । હે સૂર્ય તમે જે । શિશ્વોના મળરૂપ છે તેમ મનુષ્યોમાં ૨ અતિય
કમળ રૂપ થઈ આવી જનતા આપણા ભાગત વાના મુખજનન શાસ્ત્રના મિદ્ધાત ધગા જ
પ્રાચીન મળના છે આવા મમો ધમગાઓમાં કામશાસ્ત્રોમાં અને આયુર મા પણ
વર્ણુવામાં આયા છે ચક્ર ચિકિત્સા રથાન મપ્રયોગ લગ્નીમન વાહુ છુ પા નામનો
માયનાધિમાનો ખીજ અધ્યાય, રાજીકરણમપ્ર ચ મપ્ર છો યા પ્રદર્શિથી તેમજ ત્રો
વૃણ્યતમા મતા । સૌથી મેષ વાહુ છુ ક્ષેત્ર છે અને અપને ઉત્પાદકના રાગી સ્ત્રી ક્ષેત્ર છે
સ્ત્રી સૌથી ઉત્તમ વાહુ છુ છે ઉપગના આયુરેના રાહુ છો અધિકાર છે, આ પ્રજનન
અને નવજનન વિદ્યાનો અવસ્થિત રીને અભ્યાસ મળતાનું ધોણુ માયવીને આજે પશ્ચિમમાં
ધર્મ મળી છે મામાન્ય શિક્ષિત પ્રજા પણ મારી । સામ્યોને આ વિષયની ચર્ચા પણ કરી શકે
પ્રજનનના નિષ્પમ્મા બજે છે-એક જોડાની લિંગી સૃષ્ટિ (મેમરયુશન) ૭૪૦ ૭૫ વપમા
૧૮૦૦ ૦ વ્યક્તિઓને પ્રમટ મરી શકે છે

આ જનતાનું વિજ્ઞાન યથાચરૂપમાં તૈયાર કરવા પશ્ચિમમાં આજે પુરુષાચ ધાય છે
લેમાકટ લેન્ડેએ એ પોતાના પ્રજનમતામાં નિરપણુમાં લખ્યુ છે નિમત્વ સીપુરોને
પ્રજનન કામમાં જોડવા એ તેને ઉત્તરન કરનાર વદક દાપવાળુ છે અને તેની રાજમે
પ્રજનન કાયમાં રોકાવું નહિ એવી શામલ મર્ચાદ કરવી જોઈતે

ક્રાસિક જોડન તેમનો જ મ સન ૧૮૨૨માં બર્મિંગહામ પામેના ગ્વાકલ્પ શહેરમાં
થયો હતો તેમણે આ શાસ્ત્રનો મારો અભ્યાસ મર્ચો હતો તેમજ મુખ્યત્વે વિદ્યમ્મા બે
નિમધો પણ લખ્યા હતા અને સુપ્રજનન મારે તણે યુક્તિનિપજ લખદને રથોજ માનુષો
લુક્ષિ શમ્પિ (લુમન ટી)નામના નિમધમાં આ છે અો પોતાની પૂજા આ સિદ્ધાપ્રાચીન
જોધખોજ કરનાર મ અને આપેની છે

પશ્ચિમમાં બ્રેગિમમાં આ વિદ્યાના નવજનનો રચાઈ મકપથી ધર્મ રહેવ જે જમનીમાં
પ્રજનશુદ્ધિ અર્થે એક મળ રથાપવામાં આ મુ છે ક્રાસ મટાલી મે કુઅમ કે મા
હોલેન્ડ વગેરે દેશોમાં પણ આ વિદ્યાના મળો રથાપવામાં આવ્યા છે કુવનને પ મોપયોગી
આ સુપ્રજનન વિદ્યા તેમજ નવજનન (મપ્ર ૫ મપ્રિ મુના સ્ત્રી પુરુષોને કરી રીતે મળી
શકે તેની યોજના કરામાં આવી ૫ તેમજ સુપ્રજનન મમારોચક (યુક્તિનિપજ ટિન્યુ)
મટ ધાય છે સમાજના અધિમા મુખ્ય તેને મમજાવવા લીવ પુન માચેટર તામગો
બર્મિંગહામ ગેરે રથજે તેની શાખાઓ પુખી છે મ ૧૮૧૧માં મર્ચોનમાં જગરેલી
સાવર્જનિક આરોગ્ય મહાસભા (મર્ચેમ એમ નેરનન દલ્થ)માં સુપ્રત્વ વિદ્યા અને વિજ્ઞાનને
રથાન આપવામાં આગ્યુ હતું

માનવજાતિ મિથ્યા વનસ્પતિ મંસાગ્રમા પશુ આ વિજ્ઞાન કેવું વિકાસ પામ્યું છે તે હા ઊગ જ્ઞેન તેજે લખેન છે કે સૃષ્ટિના વૈભવો અને હ્રાન વિકાસની બચવાન ચાવી સ્ત્રી જાતિમા છે આ મિદ્ધાતને અનુશ્ન આપજા બાગીચ શાસ્ત્ર પશુ કથન ઉચારે છે કે સ્ત્રનાસુ વિશિષ્યતે :

મુગ્ધજનન શાસ્ત્રના ત્રણ વિભાગ પાડવામા આવે છે

(૧) વિધિશાસ્ત્ર એટલે સુદ્ધ પ્રગ્નના ઉત્પત્તિ હેતુ મોતે રમના વિષયો કેમ સ્ત્રીપુરુષોએ પ્રગ્નનન મરોતી જવા તારી લેવી અને મંત્રિતિ ની વૃદ્ધિમા રોકાવું

(૨) નિરોધશાસ્ત્ર અશુદ્ધ પ્રગ્નની ઉપત્તિ નિવારક ઉચારોતી રોજના અને કેવાં સ્ત્રી પુરુષોને પ્રજેત્વપત્તિથી નિવૃત્ત થવું તે

(૩) મગ્ધશાસ્ત્ર અનુલ્પ જાતિનાં તીજમા ગરુડું વિગ્નતીક વિષ દુષ્ પ્રગ્નની ઉત્પાદક નિકૃત પામેના રક્તિ મોમા ન ઉનરે તેવી સાવધાનતા મા નિરોધો તે આ રીતે પતિમતી વ્રજ આજે આ મપત્તિનો મગ્ધ કરી ગદેન જે તેવી જ રીતે ભૂતકાળે બાગ્ન નરેમા આ કારમ્બ મપત્તિન માદિત્ય વૈદિક મંરકાર વિધાન તેમા પશુ લક્ષ મરકાર તે કાયમ મપત્તિન ઉત્તેજક માદિત્ય જ છે

કૌપીનમા ઉપનિષદ જોતા જણાય છે કે વદિકલક્ષ મંરકારના પ્રયોજન માત્ર ત્રણ જ હતા (૧) પ્રગ્નતિ (શુદ્ધ વ્રજ પ્રાપ્તિ) (૨) રતિ (મસાગ્રમુખ) (૩) આનંદ, અમંસાશીસુખ એટલે અવિનાશી સુખ જો પશુ લક્ષદાગ મળી મકરું એમ પૂરવાર કરે છે ચીત્પૂર્વક કામાસ્થોના જ્ઞેનો મવ નરવે ૨-૮૫-૮૪ દેવમમ્બાગાજ તું ધીગ પુત્રને જ મ આપનારી થા આપા મા સુમો અને આજેગરતે પ્રગટાનનારી થા આ રીતે સુખ અને આજેગરુપ મપત્તિ એ પળ પ્રાપ્ત સ્ત્રીદ્વા । થવાનું વિધાન વદામા છે તદેવનુવમિરમ્બાય રોગાલકિ જ્ઞતકત્તુ સચ્ચિલપ । કામચૂન આ શાસ્ત્ર પાચ મધ્યારમા ઉગલમ્બા પુન મ્બેતકેતુગે મંમદ મ્બુ હતુ આ રીતે વ્રજમુદ્ધિ અતે સમાજશાસ્ત્રના નજીક પ્રાચીન મુનિઓને મમાજમા મોટા ભાગ માત્ર ત્યાગી વૈગ ની તરીકે જ નજે છે પશુ મામશાસ્ત્રનું મમાજશાસ્ત્ર માયે અવિરોધી ઘડતર કરનાર મમાજ સુધારક તરીકે કોઇ ભાગ્યે જ મળનું દશે આ પ્રકારે ઉત્પાદક અવયવોના પૂરપૂરના પતિન અને માત્રિ આદ્યાનુ કે મિનનને આસ્વાભાવિક રાકવાનો જે વ્રજન કરે છે તે એક વ્રજના વ્રજનત્વનો નાશ મ્બનાગ તરવોને આવ ન આવે છે

વ્રજન પ્રાણના પ્રમેયમા નરિ માત્ર આમશાના પ્રયોગથી જ સુવાવધા પ્રાપ્ત ની સમ્યા હતા કે તે વ્રજન પ્રાણવતેદના મોનરેમા વ્રજન મુનિના નવજનન (નવજનન) રૂપ મર ત્વ મપત્તિનું વિધાન લેના તરુ શાસ્ત્રો લક્ષ ખમ્બે છે તે જોવાનું રમ્બુ વ્રજનના પ ની મુકન્યાએ વ્રજનના વાકરોમાથી વ્રજન આપનાર દનાં તે શાસ્ત્રમ્બ વાર્તા છે

(હમ્બા)

अरिचु (अलियम् रिसिनि)

५५५ ४२ गतिनाथ भोदुनदान उपाधि ओ १ अम ।

[રામાણી પ્રાગ-૨૯- આરો યત્રુવન બ લાણ નેપુર કાઠિયાવા]

એરિડુ એ ગ્રામીન સ્થિતિનિઓએ પમ કરેલુ આપણ છે વગી તે યુપદામા
વસનાર ક ગાલ જનમમાજને માટે પણ સુપ્રાપ્ય ઓમક છે તમગ ધિટિલ ફામાકોપરિઓ
જેવી સંગથા જે આપધાની પમ ગીમા યજ્ઞી ટકક છે અને એમદ ઓપધની અમગમગના
વિધ ગ્સાયનિક નિષ્ટિએ સોએ મો ટકા ખાતી થમા મિત્રપ તે પોતાના ભવન્ય ગ્લોમા
ખમર ગ્લી નથી તેણે પણ એરિડુ પસદ કરેલુ છે એટલે આર્ આપધ નરીકે નને
વિશેષ મહત્વ આપણુ જરૂરુ છે

તેની ગણના અગ્રેજ વૈજ્ઞાનિકોએ મગ્ન વિવેચનમા કરેલી છે તેમા મુદ્દા ન
તરવો આતમ ની ક્રિયાને ઉત્તેજિત કરી માની માતાથી એકા પાયો ખાડો લાવ છે તજ
પાણી જેવો મળ તેનાથી થતો નથી

તે અગ્નિત અથવા પીગારા પડતુ જિન ધ અવાજ છે તમા સહજસાગ મધ
સાહ્યાનમા તે અરચિત અને તીખાસરાતુ સાગતુ નથી પણ પીગારી તુ સાધ
અથાતુ નિષામમા તીધુ અને રૂન છે

શુદ્ધ મધ્ય (રિગ્વિદ્યુષ્ટ ધિયગિટ) મા પ્રણુ ગણો તેમા નાખનાયી તે પીમગી જ ।
તેનું પ્રિયો ગુરુ ન -૮૫૮ થી -૮૭ ૬ એટલે પાણીમા તે ન છે

આધુનિક ઓપનાયુ આદા રાજની વિગે વિગે ગુરુ પામી જવા
અ પાના ગાં મહા નો વિધા છે તુ સાન રાજના ગુરુની રાજના (વપવા
નિરો) ધરોપા નની રેનદામા કનબબ ટ હાનાથી તખાને પાતાન અ નાન ગુરુની
આનિત્યમા ઉનાગાની ધૂટતા સેવરી અનિનાય ચઇ પડી છે

એક ડીઆઆ મુખ્ય તત્વ રિમિનોલિન (અથ તનમાગ) નામનું તત્વ છે એક કનન
માગમાં બે પ્રકારના અણુઓ મુખ્યત્વે છે (૧) ડિનમિલિવ (મધ્યક) અને (૨) રિમિનોલિન
અંશિક (એકેડ તનમાગ) ઉપરાંત તેમાં આશરે ૧૦ રિમિનોલિન અણુ (એકેડ) પણ છે
જેવી રચના એકેડ તનમાગને મળતી છે વળી તેમાં ટ્રાનસ્ટિમિલિન (મ વા વિ ૧) નામનું
તત્વ પણ છે એ મિત્રાવ તેમાં ટ્રિઅંગિલિ અણુ (વમા-૧) મળી બનતું મીડી તત્વ તર
પણ રહેતું છે આ અધા તરફના ગુણ પ્રમાણ રીપ વગેરે વિવિધ પ્રકારના હાર્ડિય ૧
તન તથા બીજા શારીરિક તત્વો ઉપર અનેક પ્રકારની અસર પડે છે જેમને એકમ
અને અગ્રેજી માદિત્વનું વિશાળ ગાન હોય તેવા નિર્માતા પ્રકારે આ નિર્માતા પીગીઆ
એકેડના ગ્રામ્યનો ગુણ નથી અને બીજા દિ દી માદિતામાં ગ્રામ્ય-કેનાગવાની
પ્રાચના કરવી એ આર્થો અવસ્થાન નથી

પ્રાચીના દરેકી એ આર્થિક અવસ્થાન નથી
એક જિનાની માતા ૧ થી ૨૪ મિનિટ એકે પચ્ચાની માગથી ગવા પિપા
ભાર સુધી કે પછી નિ ૧ પ્રમંદે અર્થ રૂચિભાગ ઉપાન આપવાની પચ્ચ કે જ પડે જ
માનાડિયન દવ માર્ગન નામના એક જાણુન નિ ૫ આદ્યમા તેનો ઉપાન તાપા રો

આયુર્વેદોપદેશોપુ વિધેય પરમાદર ।

લેખક નથ પાનાલ શાસ્ત્રી

આનુ જમાનામા વિશેષ કરીને સામાય રીતે મનકાળ મનુષ્યોને દરેક વિષયમા એક પ્રશ્ન અનશ્ય થાય છે કે શા માટે અમુક ધોગ્ય મારે સ્વીકારી લેવું જોઈએ તથા વિરોધી કેટલીએ ખામતો એવી પણ હાય છે કે જેમા એ પ્રશ્ન અર્થાતે અથવા તો ખીનજરૂરી જણાય છે આયુર્વેદ માટે આ જમાનામા એ પ્રશ્ન જોગ્યોરથી મનન યોગ્ય લાગે છે મુનર્મમા દાક્તર ગી ડૉ સાહેબે એક મનમના ક્રેપાટે આયુર્વે ના વિચારને ખો દીધો ત્યારે મદ્ર સમા દો રામનના ચરમા વડે જોનાર ગી ગજોપાલાચાર્ય આયુર્વે ના ઉપામકોને વિરોધી વનણ્યી શુભળાવી નાખવા પ્રયત્ન કર્યો

આયુર્વેદ તરફ ઉપેક્ષાના અનેક કારણોમા સરકારી વનણે એક ઉમેરો કર્યો છે એમ કહીએ તો કશું ખોટું નહિ ગણાય લોનિકવાદીઓની દ્રષ્ટિ તમેશા એના પ્રકારની તથા અધુરી જ હે છે ગસાયનવિધાને તેઓ પગ-આમવાય સમાન-પ્રમાણ્ય માનનાગ હાય છે તેથી એ વિદ્યા હજી ઉઠતી આવે છે ત્યા તેના ઉપર બટુ આધાર રાખી આનવામ અધેનવ લીધમાના ચલાયા । જેની આપત્તિ આવી પડે છે એ વાત પુરી નહિ સમજવાથી કેટલાએ અધદગી પોતાના જીવ ઉપર આવી જાય છે આવા પુરુષોને આપણા સ્ત્રી મુનીઓના પ્રમાણ્ય ખ્યાલી અને તરંગી જણાય છે પરંતુ એ જ નાત ત્યારે વિરોધી વિચારો દ્વારા તેમના જાણસમા આવે છે ત્યારે તેને સ્વીકારતા જગતજી આવકો નાગતો નથી

આયુર્વેદનું મતજ સમ નરતા પૂર્વે માપણે જોચા ગામ્યા પ્રમાણ્યૂત ગણાતા દાક્તર ડમણ્ય એચ હે (W H Hay)ના ઉક્ત રીતુ તેઓ એક રચન લખે છે કે —

Scientists who have achieved much who have proved to the world their ability to think independently and reason correctly are still unable to apply these mental traits to their own bodily condition They seem to have much respect for the thoughts of others outside their own field of research that they go to the clinic and in all good faith accept the findings of a group of men who have made a deep study of disease perhaps yet who are finite minds subject to all the mistakes in observation & reasoning from cause to effect that is usual in every other field of endeavour

If we know the intimate body processes we might perhaps call medicine a science but the internal Chemistry & Zymotic activity of the body are still a very deep secret as enzymes or ferments, are not subject to exact chemical analysis and their processes must be guessed at largely

One specialist whom I have known for many years treats asthma yet he is a fearful wheezer himself. Another specialises in rheumatism and arthritis but he is a sufferer from the very same malady he treats also his wife suffers equally from the same condition. Still another specialises in digestive troubles, while both he and the members of his family are victims of various digestion disorder. Verily it looks like the blind leading the blind."

ઉપર જણાવેના અતરંગોથી એટલું તો અતર જણાય છે કે અખત ૧ ના ૧ અનુભવી પુરોષો પણ અધપર ૫ મા અથવા ૧૦ ના નિના રહેતા નથી. મીઠુ રીતે રીઝે તો આ રીપાય એટલો મદન છે કે તમા પૂર્ણ અનુભવી વિચારગ્રામી નપુંગ મદારની અપેક્ષા રહી જાય. આજન વિજ્ઞાન હજી અડધું છે એમ મહેરાનું જાણ એટલું જ ન કે આ જાણનો એ પોતાની અપણીથી કરેના અખતગ મમય જતા સુધા ૧૧ પર ૧ અથવા તો એ અખતરાને બીજા વધારે શુદ્ધિબદ્ધાણા ખોટા કરાવે છે.

સૃષ્ટિનું અખલિત નિયતજી ક નાગની અશાધશક્તિનો સ્વીકાર સદુ કાર્ષ મે ૮ અંગે એ સૃષ્ટિના નિર્માતાએ પૂર્વકલ્પમા નસિદ આયુર્વેદનું સમગ્ર મગી પ્રજાપતિ અધિનીકુમારો ઈ દ્રેવ આત્રેયાઈ મહર્ષિએ વગેરે મમય સેનાભાવી ઉપમા ૧૧૫૫ પુરોને મમગ્રા અતે આખરે અગિવેશ-નપુંગમ વગેરેએ તેના વિભાગ પાડી રતન તરો લોકાપ મે ૧૧૫૫ સમને ગમ્યા સ્વાર્થમાધુ પુરોષો આયુર્વે ના રદરથો ઉતરવા પ્રેગાય છે ત્યારે તેમથી ઉપ ભાવ ઉડી જાય છે અને આયુર્વેદની ઉપમાગિતા બોલી થતી ચાન છે અર્થાત્ ધર્મીય સુખ માધન આયુર્વેદ રહી શ તો નથી.

આયુર્વેદના ઉપચારકોને માત્ર પમા ધની પેરાની જ જ્ઞતિ હોન તો એ માગ આટના વગસોએ નામરોધ પશુ રહી ન હોન પાશ્વત્ય દેશોમા પશુ કે કુ જે-અન્ય-હે વગેરે પ્રનતકે સેવાભાગથી પ્રેગમેલા હોવાથી જ જગત મમય પોતાનું મન્ય ૧૫૮ રીતે રજી રી શમ્યા છે.

આયુર્વે મા ઉપચાર દ્રવ્યને ઔષધ મહેવામા આવે છે અને ઔષધ સખ ના પ્રાકૃતિક અથ (root material) આવે છે કે જોરાનું ગ્યાન નઈ શકે વધારે આગળ વધીને મ્હીએ તો ઔષધિ અજનું પશુ સ્વભાવ રચાન છે (ઔષધિઓ જમ્).

અન્ય ઉપચાર પદ્ધતિએ માથે સગાવતા આયુર્વ ના આયો અમિગા વગેરે અજનું સ્થાન સર્ક શકે છે અર્થાત્ એ દ્ર વો જોગાની ગગ્ર મારે છે આ દષ્ટિને આજનીને આયુર્વેદની સરજાત સ્વસ્થવતથી ૧ વામા આવે છે prevention is better than cure એ મિદ્ધા ન જોડવો આયુર્વે અપના યો છે તેટલો અન્ય ઉપચાર પદ્ધતિમા સ્થાન પામેનો જોવામા આવતો નથી.

આમ જતા મનુષ્ય પ્રાકૃતિ પોતાના મન ઉપરનો મજી મવમ જગતી શકે નહિ અને તેથી જીવવાહોસને વશ વગતી પ્રકૃતિ નિરિદ આચરજી મેવતા તેવા મોગી ઉમરે પડેએલા

પ્રગતિ થઈ કે ન થઈ હોત તે પ્રગતિ ક્ષણ એ ક્ષણ અટકત એવા મિથ્યાભિમાનમાંથી પરમાત્મા બચાવે એવી પ્રાર્થના કરૂ છું

મારી વાત અહીં પૂરી થાય છે અવસ્થાના સ્વભાવગળથી નિર્વેદના વિચારો મને આવતા હોય તો પણ એ વિચારોનો ભાર આ મામિકના વાચનાગમ્યોને માથે નાખવાનો મને કરો અધિભાર નથી પણ માગ લેખક મિત્રો જોએ એ આ માસિક ચલાવવામા મને આજ સુધી સહાય કરી છે એ સૌનો આ વિદાય લેતા ઉપમા માત્ર છું આયુર્વેદિક માહિત્યના જગતમા સાથે કરતા હવનની જે આત્મી ક્ષણો ગાળી છે તેના સ્મરણથી ચિત્ત ધન્યતા અનુભવે છે કેટલાક લેખકો અત્યારે આ ભૂમિ ઉપર નથી તેઓને તો અદ્વાઈતજિન આપનાની રહે છે પણ જે લેખકો હજી આ ભૂમિને અનકૃત કરે છે એટલું જ નહિ આયુર્વે જગતને પોતાની સેવાઓ આપી રહ્યા છે તેઓન આ અક્ષરાજનિ અર્પુ છું આ મિત્રો પાસેથી વિદાય લેતા એક આશ્વાસન મને છે ખરૂં કે એમના વિચાર જીવનનો મને તો આયુર્વેદ વિજ્ઞાનદ્વારા નહિ તો નીજી રીતે પરિચય રહેશે અને માફ સ્મરણ કાર્ષવાર એ મિત્રોને થશે તો એને હું ઈશ્વરનો અનુગ્રહ માનીશ

આયુર્વેદ વિજ્ઞાનને બધ મરતા એક વ્યવહારિક સૂચના નોંધવાની રહે છે શ્રી ગુજરાત હૃદય કાર્ડિયાનાડ વૈદ્યમંડળના મુખપત્ર તરીકે 'આયુર્વેદ મંમેનન પત્રિકા' નો આ વર્ષથી આગલ થયો છે એ પત્રિકાના તત્ત્વોમંડળની માગણીથી આયુર્વેદ મંમેનન પત્રિકા સાથે આયુર્વેદ વિજ્ઞાન જોડાય છે એમ જાણવાની અનુમતિ આપી છે અને આયુર્વેદ વિજ્ઞાનના જે ગ્રાહકોએ આજ સુધી એને પોતાનું ગળ્યું છે તેઓ હવે આ મંમેનન પત્રિકાને અપનાવશે અને એ રીતે તત્ત્વોમંડળનો એ પત્રિકાને ઉચ્ચશક્તિ આપવાનો ઉદ્દેશ્ય જગતપર પાળનારો એવી આશા છે

તા ૬ આ હેના ગાકમા આયુર્વેદની ભારતીય તથા વિશેષન ગુજરાતી વર્તમાન રિચિતિતું સિદ્ધાન્તો ન જેવું માર્ફક લખવાનો પહેલા વિચાર હતો પણ પાછળથી એ ઈશ્વરેચ્છા હશે તો અ ૫ રથાન મારે મુનતવી રાખી અહીં તો મધુરેણ સમાવયત્ત એ ન્યારે લેખક વાચનારની હર્મત્વ્યા વચમ્ એટના જ ચખ્દોથી રમ માત્રુ છું

છેલ્લા ખખરો

મુનર્ધ પનાકાના વૈદ્યોનું રજીસ્ટ્રેશન તા ૧૩-૩-૩ થી શરૂ થઈ ગયું છે મરાઠી, અંગ્રેજી અને ગુજરાતી એમ ત્રણ ભાષામા અરજી કરવાના માર્ગ જાણ્યા છે જે વધો કે કમીઓ રજીસ્ટર્ડ થવા માગતા હોય તેઓએ અરજી કરી ફોર્મ મંગાવી લેવું જોઈએ અને તે ફોર્મ ભરી ઓફીસમા મોકલી આપવા સાથે રૂ ૧૧-૮-૦ રોકડા કે મુદતમા જો મોકલના જોઈએ રૂ ૧ તો રજીસ્ટ્રેશન ફી છે આ અરજી તથા રૂપિયા મોકલવાનું છે -

‘રજીસ્ટ્રેશન ની અરજીના ફાર્મમાં નામ ઠેકાણ જ મનાગે ન, શિખણ હીંચુ હોય તેની વિગત કોઈ માન્ય પરીમા આપી હોય તો મૂળ સર્વોદ્દેશ સાથે બીજી અને પરીક્ષા ન આપી હોય તો કનારથી ધરો કરતા માણ્ય છે તેનું વર્ણન છે સ ૧૮૨૮ અગાઉ પ્રેમીસ સરૂ મી હોય તો એ બાગનની ખાત્રીના નીચેના ગૃન્થોમાંથી એકની સહી આથેનો ૫૧ મામેન રાખવા જરૂરી છે (૧) મેનિફેસ્ટ (૨) મનગજ (૩) મામલનગર (૪) જે પી (૫) જોનરરી મેનિફેસ્ટ આ પાચમાંથી ગમે તે એકની સહીવાળી ખાત્રીપત્ર અરજ સાથે મોકલવું પણ જેમોએ કોઈ પરીક્ષા ન આપી હોય તેમ જેઓ ઉપર મહેના પાચ અધિકારીઓમાંથી કોઈનું ખાત્રી પત્ર ન મેળવી શકે તેઓએ તેમના દવાખાતામાં રાખવામાં આવેલ દરદીઓનું રજીસ્ટર જે જગ્યામાં દવાખાતું હોય તેના ભાડાની રમી ને બખરમાંથી તેઓએ ખરીદેલી દવાઓનાં મિતો વગેરે ગળુ કર્યા દર્શવાથી સધારે મુ તના દરો તે પુરાવા તરીકે કાઈ ઉપયોગમાં આવશે

જેઓને ૨૧ વર્ષ ધધો મતા નથી થયા તેઓના નામ નોંધી લઈ ધરો કરવાનો હક્ક આપશે પણ રજીસ્ટર્ડ વૈદ્યના હક્કો તેમને મળશે નહિ

આગલા ૫૫ પેઠે આ વરો પણ મુમ્મદ ઇતમનાં દલી રૈયના વિદ્યાનગરને સરમાર તરફથી એકી રૂબ ગ્રાન્ટ મળી છે એટલુજ નહિ પણ મુમ્મદમાં સરમારી આધુવદિક કોલેજ ધણુ કરી આરતા વપમાં ઉલ્લવાના ચિ હો દેખાત છે મુમ્મદના નિ લા વૈદ્ય ગમેલન વખતે મુમ્મદની તે વખતની કોએમ સરમારના જે મનીઓએ ગમેલનની બેકમાં હાજરી આપીને ઉદ્દાટત સમાર લને અગે લાપણો આપ્યા હતા તેમાંથી મુમ્મદ ઈતમકામાં ચારેક કોલેજો ઉલ્લગરો એરી આસા બધાઈ હતી પણ પછી તો દેશનુ ભગ્ગીય વાનાવગળુ ફરી ગયુ કોએમ સરમાર ખસી ગઈ અને એ સ્થિતિમાં અપારેલા વચનો પગાવાનો અંભવ લાગેજ ન ગ્યો પણ હાલની મગકા માધાગળુ રીને પટેલા ચહુ થરેલી નીતિને વાગી રહે છે અને દેશીવલ્લના ઉત્તમનની યાગતમાં કોએસ સરમારે યરૂ કરેલી નીનિ ધણુ અરો ચાલુ રહી છે પણ આધુવદિક કોલેજોની બા તમા બીજીનું ગમે તે યાચ પણ શેક્ષરી પોતદાગનું લાન જાહરૂ થઈ ગયેલું હાવાથી મુમ્મદમાં તો કોલેજ ઉલ્લગરો એ માગે મુમ્મદ સરકારે વરની ઉપર જમીન મક્કત આપી છે અને તે ઉપર સાકાચણુ લાખ રૂપિયાનું એકાન બવાવાનું કામ સરૂ થઈ ચૂક્યુ છે એ કોલેજ માટે ફર્નીચર વગેરે પ્રાથમિક ખચ માટે સરકારે પોણો લાખ રૂપિયા આપ્યા છે અને અધ્યાપકોને નીમવા બાટે અ છઠ્ઠો માગવામાં આવે છે બનતા મુધી આવવા વર્નના સરનો આગલ એ નવી ફાને મા થો

બીજી તરફથી રજીસ્ટ્રેશનને અગે સરમાર માન્ય વિદ્યાનગરો માટે અને ઉપર કહેલા નવા વિદ્યાનગર માટે પાઠ વક્ત્ર ચોક્કસ કરવાની જરૂર મીથી પહેલી હોય એ દખાનુ છે બોડની બવરથાપક કમિની વડે સખ્યામધ વિદ્યાલયોના પાચકોમાં તપાસી તે ઉપરથી જે પાઠવક્ત્ર મળાય છે કે ધડામો છે તે અવજલ જેને શરૂ નહિ પણ મિત્ર કહે છે તે ધોરણને અનુસર છે એની ના પડાય એમ નથી રજીસ્ટ્રેશનના માધવામાં જ એ વસ્તુ તો ફરજિયાત છે પણ આધુવદમાં જે અસ લખા છે તે અસ રીમાંથી પછી આવસલક અસ જ બીજેથી લેવા એ ધોરણને નાથી અમરવામાં આવ્યુ છે એમ હું સમજુ છુ વળી

ધીમે ધીમે પ્રત્યેક વિાપના ઉપગતા ધોગો પામ્યુસ્તરેકા તવાગ મગવી કોઈને કોઈ રસ્તે
છપાવી નાખના માટે જોડના સભ્ય અને આયુર્વેદિત અધ્યયન અધ્યાપનને લગતા કા્યને
પોતાની સર્વ શક્તિ મમપનાર આયુર્વેદ માર્તંડ ૪૧ ત્રિ આઆપ પગમપરિશ્રમ કરે છે એમનો
શ્રમ સફળ થશે અને મુનર્ધ ધનાકામા આયુર્વેદનુ શિક્ષણ ઉત્તમ પ્ર દિશામા પ્રગતિ કરશે
એવી આશા છે અસ્તુ

શિવદાસસેનની લઘુવાગ્બટ-ટીકા

(લેખક કવિરાજ શ્રી જ્યોતિષય ડ્ર મરરનતી કનમ્તા)

શ્રી શિવદાસેનને ટીકા ૧૭ તરીકે તો બધા વેલો જોાગે છે તેની દ્રવ્યગુણ મંચદ
ઉપગની કે ચક્રમગ્રહ ઉપગની ટીકા ન જોઈ હોય એવો કામુક જ વૈદ હરો આ એવ અન્યો
મપૂણ્ય મળે છે અને ઘણીરાર ધપાઈ ગયા છે શિવ દાસેને ચક્ર સહિતા ઉપર પછુ ટીકા
લખી હતી પછુ તે પૂરી નથી મળતી મસ શિવદાસેનો નવ મમાજને આટલો જ પરિશ્રય
છે તેઓએ લઘુવાગ્બટ ઉપર પપુ ટીકા લખી હતી એ મોધને ખબર નથી પણ
મદ્દબાગમે મને તેની હાયપ્રત મળી છે જનતાની માહીની માટે એ વિરે અદો એ
શબ્દો કહેના માગુ છુ

આ હાયપ્રત અત્ય ત છપા છે ને એને છપાવવાની વ્યવસ્થા તરતમા નહિ થાય
તો એ નજ થઈ જવાનો ભય છે આ હાયપ્રતમા અષ્ટાગહ્ડયના ઉત્તરગતવની ટીકા છે
એની લગાઈ ૧૫૬૬ ઇસ અને પહોળાઈ અઢી ઇંચ છે પૃષ્ઠ મખ્યા ૨૧૪ છે પછુ બેય પૃષ્ઠ
ઉપર એ જ સખ્યાક હોરાધી કુલ ૪૨૮ પૃષ્ઠ છે દરે પાના ઉપર બગાળી અધુરમાં
પાચ પતિઓ છે ડીમનુ નામ અષ્ટાગહ્ડય તત્ત્વમોધ છે આ તારાટ નામના એક
તાલગ્નતિના ઝા ના પાન ઉપર નખાયેન છે લેખ તું નામ જગરાય સર્મા છે અને
શકાબ્દ ૧૪૪૮ મા લખાયેન છે અને એ પુરાવાથી ૪૫ વય પહેલા શિવદાસસેન થઈ ગયા
છે એટલુ ચોક્કસ કર છે અને એ સમય બગામર લાગે છે મરણ કે એના પિતા બગાળના
નરાય બાજુ શાળના રાજવૈદ હતા અને એ નવામે તેના પિતાને અન્તરગનો કુનજીખતાન
આપ્યો હતો ઈ ખૂનથી મુદ્રિત મ થોમા નીચેનો પાટ છપાયો છે —

ચોતરણ પદ્મો તુ દુરાપા ઝગમગ્યનુચ્છકોર્તિરવાપ ।

ગોટમુદિ પતેરવસિસાહનુ તમુતસ્ય વૃક્ષિન કુનિરણા ॥

જે મોટા છે અને એને પરિણામે શિવ દાસેનનો મમય ચોક્કમ થઈ ચકયો નથી
લગભગ પચીશ વય પડતા ૪ માધવ નામનો માતા એ નિન ધ બગાળના એ
માસિક પત્રમા છપા નો હતો અને તેમા ઉપગતા નો ના જર્જીકમાહાનુ પાડને બદલે
વાલકસાહાત્ એવો પાક જોડ્યો એમ પ્રનિપાદિત કતુ હતુ આ જે મારો વિચાર માનો
હતો એમ જણાય છે મગાળાનો નસા ૧ બામ માદ દતિદામ પ્રમિદ છે રદુઅર્ માહેએ
પોતાના બગાળના ઈ તિદાસમા બામ શાળનો મમય ઈ ૪ ૧૪૫૭ થી ૧૪૭૭ આધ્યો છે

શિવદાસનેન મમય આના પાછના ભાગમા આવે છે શ્રીકૃત પ મદવચ્છ નિમ્મજ્જ આચારે
શિવદાસ કોર્ન હિ દુ ગમ્મનો ગમ્મનો આશ્રિત જ્ઞો અને તેનો સમય ૧૩ મી હતામ્મીના
અ ત ભાગમા છે ' એમ લખ્યું છે એ ઉપનવી તથામ્મથી આ ત હે છે

શિવદાસનેન ચરક અને વા લટ ઉપર પૂરી ટીમ લખી હતી કે નહિ એ મહિંધ
છે લઘુ વાગ્દત્તના ઉત્તરતનની જે મીમ મારી પાસે છે તેમા મગનાચરણ તથા માતૃભિના
નામોનો ઉલ્લેખ રીને ગ્રામ્ય મ્યો છે એ ઉપ થી ઉત્તરતનની દી તથી સરુઆત મરી
હોય એવુ અનુમાન થાય છે ચરક ઉપર પણ મુગ્ધાનથી આગળ મીમ નહિ મરી હોય
એવુ અનુમાન થાય છે જન મુધી પધારે ટીમ ન મને ત્યા મુધી આ અનુમાન મિક છે
શિવ દાસ અરુણદત્ત પછી થયા છે । છુ કે આ મીમા અનેમ્મા અરુણ તને
ઉ નેખ છે આમા ત્રણ વાગ્દત્તના નામ મને છે (૧) વૃદ્ધ વાગ્દત્ત (૨) મધ્ય વાગ્દત્ત
(૩) અને લઘુ વાગ્દત્ત કોઈના મતે વાગ્દત્ત એ જ હતા પણ શિવ દાસ ત્રણ માને છે

આમાથી એ પાઠ મહિતોના નિચા મારે નીચે ઉતાર છુ હાનમા આપણે મો
માનીએ છીએ કે ચરક સહિતા જોટલી મળે છે તેટલી મપૂજુ છે પણ ચરમના અનમા
નીચેનો મ્યો છે

તસ્માદેતા પ્રવચ્ય ત મિત્તરગોત્તર પુન ।

તત્વજ્ઞાનાર્થમસ્થૈઃ તત્રસ્ય મુણ્દોક્ત ॥

આ મ્યો ની વ્યાખ્યામા અપાણિ ત પુ છે કે તસ્માદેતા વ્યવહારિક મ્યોકા ઉમેગ્તા
તત્રમા ત ત મુક્તિ વ્યાખરણને હે છે પણ વૃદ્ધો એ મ્યોને અનાય મળે છે કારણ કે
અશિવેશ તત્રમા ઉત્તરતન જ અનાર્થ છે ચરમના ઉપનો પાઠ અકપાણિના સમયમા પણ
હતો મારે પ્રશિષ્ઠ ન મ્મી શવાય (શા માટે ન મ્મરાય અકપાણિ પહેલા નક્ષિપ્ત થયો હોય
તત્રી આ વિ) મતલમકે તે નખતથી જ ઉત્તરતનનો પત્તા નથી મગના માત્ર લઘુ
વાગ્દત્તની આ ટીમા એનો નીચે તમાણે ઉલેખ છે —

ચરકોત્તરતત્રપ્યુક્તમ્—મહુવકાગતિત્ત્વા મ પ્રવ્યયુક્તસિચકૈ

ત્હેત્ પૂર્વવિધાનન વપાય ચીરવૃત્ત ચૈ ॥

મણ્દુપ સૈભમેમિર્વા સિદ્ધ નસ્ય પ્રક પયેત્ ॥

આ મ્યોક મુક્ત અને વા જમ્ના ઉત્તર તનમા નથી મગ્મનો વર્તમાન ચરમમહિતામા
પણ આ સ જનતુ વિધાન નથી શિવ દાસ આ પા રો ઉતારો ચરમના ઉત્તર તનમાથી
મ્યો છે કે કોઈ ટીમમાથી તમે મમજાતુ નથી મને તેમ હો ચરમમહિતાના ઉત્તરતનનો
આ મીમમા પત્તો મળે છે

આ ટીમ તથ પ્રચલિત થયો જોઈ એ એવો મારો મત છે એથી આપુરો સમજ
થરો જો કોઈ જાને જ્ઞાનના છત્ત તો ' એને પૂરી મ મરીશ (જાના ઉપર ન મ
પત્રિગના મપાદકે મીમ રી છે કે મુદ્ધવ વોનિસ્ય ના નિચારાથી અમે મમન છીએ
કૃપા કરીને તે પાતે મપા ૧ ૨ પ્રચલિત મગ્મનો અમે ઉપદમ કરશ વ મ પ
ઉમેગ્મ ૧૬૨ માથી અનુરા)

આયુર્વેદીય ઔષધિ-સરોધનની વ્યાપ્તિ અને દિશા

(લેખક વૈદ્ય ચૈતન્ય દેસાઈ)

[૫૨૧ અક ૬ હપ થી આગળ ચાલ]

આયુર્વેદીય ઔષધિવિજ્ઞાન અને તેમાં સુધારો

જે વખતે મનાદિ સૂત્રમ અને વિદ્યાન માધનેા અને દ્રવ્યસાત્ર-*(Chemistry)*ના જ્ઞાનચતુ માનરને પ્રાપ્ત થયેલા હતા તદ્દિ તે પ્રાચીન મગમા આયુર્વેદ ધણા ખરા ૫૫ ગોધી કદાગી ગણ્યા હતા જે પેની વિવિધતા અને મર્લાગીજીતા જોઈને આપણને દુનિયાના આ આદ્ય રૈદ્યકશાત્ર માટે અત્યતમાન ઉત્પન્ન થાય છે આજે એનોપથીમા જે કદ્યો વાપરવામાં આવે છે તેમાંથી ધણાખગ ૬૫ આયુર્વેદે જોળી મળેલા છે અમ્લોમાં ત્રિવુદાન્ત (*citric acid*) કાચિવાન્ત (*acetic acid*) મૂત્રાન્ત (*Uric acid*) વગેરે સેડિન અને શરવ ત્ર (*Nitromuriatic acid*) જેવા નિર્ગોન્ન આત્મા સુવા જેવી આ પલવનસીન સૈન (*Volatile oils*)વાગી ઔષધિના તિયકપાતન (*distillation*) વડે જલકુતિઓ (*Aqua*) પાક મળેલાતા એવા શ ગમિનિત કવન્દો (*Confectio* વનમ્પતિ દ્ર યોના જનદ્રાવિત તરવોના ૫ પો તરીકે દિપ્ત અને પાટ (*Infusum*) ક્વાપ (*Decoction*) અને ધન તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી રક્ષિયા (*Extractum*) વનોપધિનો સ્વસ્થ નામકદ્ય (*Fresh extract and succus*) ગિનસરીનની જગરા મધનેા ઉપયોગ જોળી એના કદામા અને લેપમા મગ્વાની યોજના (*Glycerinum and mel*) લગાડવા મળેના સારા યા અધધનતત્ર અને હેવ (*unguentum Lotio and Linimentum*) િય (*fixed*) અને બાબાભવન સીન તૈલકલ્પ (*oleum*) ઘુગ (*Pulvis*) ઘુમીશ (*Pilula*) *Suppositoria* and *Trochiscus*) શગમન મ્હેવાના રાગ (*Syrupus*) ઔષધિ ૫ દ્રાવિત કાસવ *Vinum* વિ દ્યકદ્યપના આયુર્વેદ તથા એનોપથીમા એક સગખી જ છે કેટલાક કે પોમાંની વ્યકદ્યપના પશુ સમાનજ લાગે છે જેમકે *Extractum Gentianae* અને વાસદળધરગુ રસાજન *Infusum chiratae* અને કરીલાઆતાનો ફાટ *Linimentum camphorae* અને કપુરતૈવલેપ, *Pilula Aloes et Ferri* અને કન્યાલોહાદિ વગી *Pilula is cinnaomomi Co* અને ચાગ્નતચૂર્ણ *Vinum Fern* અને કાદાસવ વિગેરે એનોપથીમાના કેટલાક સારા કદ્યોનું અનુમરણ હાલમા આયુર્વેદીયો કરવા લાગ્યા છે જેમકે *Pulvis (Pilula) Rheico* અને શિવાસારપાયન તથા શુધીકરીતકી ઘુટિ । *Pulvis Glycyrrhizae co* અને સ્વાદિષ્ટ વિરેચન ખાધી અને તેટના થોડા દ્રઓના અને આવરવક તેવાજ યોગો પોતાના કદ્યોમા બતાવવાનો સયોગ એનોપથીએ ગણ્યો છે અને બી ન ફાવે તેવા અસખ્ય યોગો *Prescription* રૂપે બતાવવાનું ચિત્તિકની ઇચ્છા ઉપર રાખ્યું છે જ્યારે આયુર્વે ના યોગો અને તેમાંના દ્ર યો અસખ્ય છે અને કેટલીકવાર અનાવરવક વધારેના લાગે છે વગી *chemistry*નું સનાય ન મગવાથી આયુર્વેદના ધણા ખગ કદ્યો અને બનાવટો જલદીથી બગડી જાય એવા હોય છે અને એજ નાવદ અનેક રૂપ જો ધગવતી કે ઓછા વધતા ગુણુવાળી નીચે છે । *Chemistry* એ એનોપથીને કારિક

શુષ્ક અને રૂપવાળી તથા Alcoholic extracts & Tinctures જેવી દીર્ઘકાલી બનાવેલી ગોઢી મઢવા અને બનાવવા શીખ્યાયુ તેમજ chemistry ને Physiology અને Pharmacologyની મદદથી મિલતી જોડ મળી જવાથી Injections Vaccines અને Serums આદિ દ્રવ્યો એલોપથીને શોધ અને નિશ્ચિત ચિકિત્સા પદ્ધતિની મનીમા ચલાવવા સમય થતા સ્થાણુકો (Bacteria)ના અશ્વાસ વડે Vaccine અને Serum ચિકિત્સા શ્રમ્ય બની તેવી રીતે અત સાર પ્રયોગો (Endocrines)ની શોધ થવા પડી તે પ્રયોગોના કે પ એનોપેથીમા જરૂરી થવા વળી Chemistry અને Pharmacology વડે અશીલ જેવા ઔષધિ દ્રવ્યોથી Morphine જેવું કે જેમાં અક્રીજાના સ્તબ્ધતા દોષો નથી એવા મૂળતત્ત્વો અવગ કરી વાપરવાનું શ્રમ્ય બન્યું મતનય કે એનોપેથીની આ નથી પ્રગતિ જોતા આયુર્વેદની પ્રશિક્ષા આ વદશામાં લાગે છે। એલોપથીની વા મનાવની આપણી ક્ષમસીએ। પણ આવાવસ્થામાં લાગે છે એલોપથીના પ્રયોગો બનાવવામાં કે ઔષધિ ય નિશ્ચય કરવામાં આપણે જ્યાં દલું નિશ્ચયો છીએ, ત્યાં આયુર્વેદી એવીશધનો શુદ્ધરૂપ નિશ્ચય અને એલોપથિસમ પ્રયોગ તથા પ્રવામાં આપણે બહુ આગળ નથી વધ્યા એ સ્વાભાવિક છે પાછળ બનાવવામાં આયુજ છે કે હો ત્યોમાં કે મહુસમર વગેરેએ કરેલ ઔષધિમેશોધન ઉપરગણી। (Clinical) અને ત્રિદોષાત્મક નથી એટલે આયુર્વેદિક દ્રવ્યો તેના મરોધનથી વિશેષ ક્ષમદો નથી આજે આપણી મેચાર ક્ષમસીએ પોતાના હાથમાં ઔષધિવિદ્યો અને ઔષધિનું શુદ્ધ કર્મ વિવેચન શુદ્ધ આયુર્વેદિક મીત હોના જોઈએ એવી જ્યો પાડતા દેખાય છે અને તે સાચું છે છતાં કેવી રીતે શક્ય છે આ એક પ્રશ્ન છે તોપણ ઔષધિક દ્રવ્યોનું ત્રિદોષાત્મક મેશોધન મરી આયુર્વેદ શાસ્ત્રને કાર્ષ હવળ રાખી શકે ત્યાં સુધી ઔષધિક ય દિશામાં આપણે કેમિસ્ટ્રીની મદદ લેવાનું ક્ષામારક તો થશે જ

બીજા વનસ્પતિકર્યો અ પછી છે આ વાત આયુર્વેદને મમનર્થ મન ત્યાં થી એટલે કે વાગમટ પછીના રસ મદમ-લ્લવ ઉપર આયુર્વેદિક મેશોધકો વધારે ધ્યાન આપવા માંડ્યા અત્યાગ સુધી એલોપથીને અસાન એવી છુલ્લ જેવી ધાતુ આયુર્વેદ ચિકિત્સામાં સેકડો વર્ગ પહેલોથી વપરાશમાં આવેલી ખાસાની દવા તરીકે રજતજ્વળ અને તામ્રજ્વળ રૂપે જગીર ધાતુના chlorate carbonate અને sulphate ચેલો એલોપથીની વપરાશમાં દુજી આવી શમ્યા નથી આયુર્વેદિક ધાતુ ય વનસ્પતિના મયોગથી બનાવવામાં આવે છે જેમાંથી તે સેદિય (organic) બને છે અને સરીગમાં જનદીથી મળી (assimilate) જાય છે એવા તર્ક કેટલાંક વિદ્વાનો મના અને આજે એલોપથી પણ Tannate albuminate જેવા ધાતુના મેદિય પ્રયોગો બનાવતા જાય છે આ વિદ્યામાં આયુર્વેદિક ધાતુ-ખનિજ પોતું પણ મેશોધન મરવાનું ગાઈ છે શુદ્ધિયામાં ભાવના અને અસખ્યપુનો વિધિ આજે કેવળ શ્રધ્ધેય થયો છે વહનામની ગોમૂતમાં શુદ્ધિ કરવાથી હૃદયપદમાદ વહનામ હૃદય અને છે આ વાત હવે એલોપથીની લેમેટેરીમાં મિદ્ધ યદ નુદી છે દન્ય શુદ્ધિમાં સેડ દ્રવ્યોપહરજ, કે દન્યરૂપાતર કરવાનો હજી કમિટ્ટી આ બાબતમાં કેતોમ માગ બનાવતો તોપણ તે પોતે જ દહ કેટલીક બાબતોમાં અપૂર્ણ થઈ પડે છે આ ચિયનિમાં દ્રવ્યશુદ્ધિ લાવના અને અસખ્યપુર ક્રિયા બાબત આપણે દરદીએ ઉપર અનુભવ લઈ નિમ્ન્ય કરવો

તે ઉપગત ખીન્તુ સાધન દેખાતું નથી બરમોને અસખ્ય યુગ આપવાથી અને પાછા પો કુપીપ ન ખરી જાવવાથી અત્યંત સુક્ષ્મ થાય છે અને શરીરમાં તરત લાગી જાય છે એવી એક દ્રવ્યના છે હેમમ્મોટોન ક્રે ચ્લો ય ચટા વાથી દગ્દીની નાડ (pulse)ની ગતિ તમજ સાગ પ્રમાણમાં વધી ગઈ એવા દાખનાઓ વૈદ્યગણે મ્હેતા સભાગ્ય છે આ વસ્તુનું મેશોધન થતુ આવશ્યક છે અને તે ખુ અનર નથી જ Lime oxide નમરમાંથી ભે ચાર રૂપિયા ગતવના બાવે લઈ આવી જસ લક્ષ્મ તરીકે નણ રૂપિયા તોના વેચવાવાળા ય એક બે ધુટમાં જ ભરમ બનાવી તેની ઉપર શધી એ દગ્દી પુખ્ત લેખત ચોળાના લોકા યા કાર્મસીઓ પામેથી આના મેશોધનની આશા ખાવી જોઈ છે નવચિક્ષિત વૈદ્યો અને ચારી કાર્મસીઓ આ ૧૫ ઉપાદી નહ શકે

પારાના દ્રવ્યો વધારે પગિણામખરક દીર્ઘની અને મગવડખરેલા લાગનાથી આયુર્વેદે તેઓને અપનાવા અને તેઓની બનાવટમાં અને ઉપયોગમાં એટલા સુધારા કેમિસ્ટ્રીના જ્ઞાન વગર ખરી શક્યા તેનું આપણને જરૂર આશ્ચર્ય લાગશે પારદની કળજી છે આ મામા ય દ્રવ્ય પિત્તસાવી સ્પ્રસન અને કૃમિધન હતો તેને કુપીપમ્વ એટલે sublimed કરી તેના મકલ્પચાદિ (ચોદયાદિ) દ્રવ્યો બનાવ્યા કે જે હ ય ઉપર જતદી અમર કરી શકે છે વળી મજલીરે Sulphateને ઉજ્જુતા આપી પીગળાવી એના Sulphideમાં રૂપાંતર કરી વ્વટી નામ દ્રવ્ય બનાવે કે જે જઠરમાંથી રૂપાંતર થયા વગર આંતર ઝામા પહોચી શકે છે અને ત્યા જતુધન ક્રિયા લાવી શકે છે આ ઉપગત રમકપૂર રસપુષ્પ અને પીતમ્મ (yellow Mercuric oxide) નામીન આયુર્વેદિકા બનાવી શકતા અને તે તે રાગમાં વાપરતા આ વાત ય મહરવની છે પારદાદિ ધાતુદ્રવ્ય ક્રિયા અને તેના ક્રમ (actions) પ્રાચીનોએ માન અનુલવના આધારે રોધી મટેના જે ઉપરથી તેમની અસામાન્ય શુદ્ધિમતા અને પ્રયત્નક્ષમતા દેખાઈ આવે છે માથે સાથે જ પારદાદિ ક્રિયામાંની કેટલી ક્રિયા આજે નિરૂપોગી પણ લાગે છે કે આપણને મમત્તની નથી કેમિસ્ટ્રી વગેરેના આપણે તેમાં હજી ઉપયોગ કરી શકતા નથી સંશોધનમાં કે ય બનાવ વામાં તેથી આપણુ અસામા ય આંતરર પણ દખાઈ આવે છે આધિક પોતી નાનાવિધ ક્રિયા આપણને અર્થ વગરની લાગતી હોય તો પછી તે મ્યરો આપણે ટેની દેવો બેધએ પણ આપણને તેટલુ થૈય નથી અને ૧૬ દહાડે આપણે દાભિ બનતા ન્ધએ છીએ આપણા કેમિસ્ટો તો આયુર્વેદ દ્રવ્યક્રિયાને ધર્તિગ જ માને છે અને આપણા મુશિક્ષિત વદા વૈદ્ય-શિક્ષકો અનેજ મિત્રિના અધ્યયો ઓ મેમરા કે મનાવિદ્યાનયોના વિદ્યાર્થોએ પણ આયુર્વે ની કેમીસ્ટ્રી પદ્ધિ નિરૂપોગી માને છે હતા આયુર્વેદ વિદ્યાનવના અજ્ઞાસ ક્રમમાં આ બાબત સુધા ૧ મરવાનું ધય આ લોકોમાં નથી તેમજ ઉક્ત દ્રવ્યક્રિયામાં શ્રદ્ધાથી મેશોધન કરવાનું તનું નથી આ આયુર્વેદ માટે યે રીને કુચિ હ જ ગણવા બેધએ પ્રાચીનોની ધાતુક્રિયા ાસ્તસિદ્ધ હતી નહિ પણ એક નાતરીકે હતી અને આપણા માટે હજી પણ તે ખા જ ગ્દી છે (Chemistry as it was practised thousands of years before the christian era History of chemistry by Sir E Thorpe)

શીઘ્ર પરિણામી પાત્ર ઇપ્તની માફક જ રસાયન વિધિ તથા આયુર્વદનું મહત્ત્વનું વૈશિષ્ટ્ય ગણવું જોઈએ સરીગની શક્તિ અને હનન મધાગનાના ઔષધિ દ્રવ્યો રસાયન (Alterative) નામથી આયુર્વે મા કહેના છે વાનડીંગ ભીનામા ખેડસાર ગળો ભાંગેરો હરડે વગેરે સાધાગણ્ય દાનાના રસાયન પ્રયોગ ઉપર આયુર્વે ખૂબ ભાગ આપ્યો છે અને જીર્ણ તથા અસાધ્ય ગણાતા વ્યાપ્તિઓ ઉપર સાયન પ્રયોગ જેવો ખીન્ને એકે ય ઉપાય આપે એક પો બીમા રખાતો નથી હર્ષ મ્લેચ્છોપમા આજે ય મહાદાદિ કવાય માટે ડોઝટરો જનામણ્ય રતા દખાય છે એવી જ રીતે આયુર્વદના કેટલાક કલ્પ-જેમકે દિગ્દાષક મીતોપનાતિ અશ્વઘાતિ અભયાતિ ભાગ્યાદિ નામાયને વ્યવનપ્રાશ તિલ્લાનૂત ત્રિભુવન નીતિ ચને ન ગમીગતગ હેમગળ ચરસા યોગગજ મશમની વગેરે બનાવગે આયુર્વેદના દુશ્મનોના આજે ન છુડે વાપગના ખાય છે અને ઉચ્ચ મ્લેચ્છો અજગમર મ્લેચ્છો કેમકે તેઓની બનાવગમા આયુર્વ ની દીન તરફના છે તેઓની શોધમા Chemistry કેમિસ્ટ્રીનું ચદમ અને તાત્ત્વિક જ્ઞાન નથી નણ્ય તીન પ્રતિભા ઉચ્ચ યોગજતા અને ઉડો અનુભવ છે આમા રપગની ચીન્ને જેમકે ભાગો પાયા અશોક જીવતી હિંગ હરડે ગુણગ, શિનાતુ વગેરે માચી અને સારી નાપરી શાસ્ત્રોક્ત પાક પ્રમાણે ચીન્ને મનાવાય તોય આ શિશમા ધણુ યુ મ્લેચ્છાય કેટલીક ઔષધિના નસ કપો બનાવી શકાય, નવા અંગેનો ઉપયોગ (જેમકે અગુસીના મૂળની ઝાનનો ઉપયોગ) કરી શકાય કેટલીક નરી અમ્ભોગ ઔષધિના કલ્પ મનાવી શકાય અને વળી પ્રમિદ્ધ અને ઉત્તમ દેવી વનસ્પતિના મઘાકકદ્ધ એટલે કે દિગ્ધરો બનાવી શાય પણ આ દલી તો હજી બહુ દૂર છે. એમ આજની આપણી કામસીઓની સ્થિતિ જોતા નાગે છે છતા આ દિશામા જેમાન કેમિસ્ટ-કામગી એ અને લોસ લેમોરેટરી જેણે પહેલા પગલાનાખેના તેનું માર્ક અનુકરણ હવે બધી કામસાઓ કરતી દખાય છે જેથી ભવિષ્યમા વધારે મુધાગની ખાતરી ગખી શકાય છે

કુપીપમ્વ રસાયનો આયુર્વ નું વૈશિષ્ટ્ય ગણાય તેરીજ રીતે પચકમ-વિધિની ચિદ્વિસા આયુર્વેદનું એ- મહત્ત્વનું અગ ગણાવું જોઈએ કે જે આજે નજીક ચયુ છે મદ્રામ બાણુમા આ ચિકિત્સાગ તજી જવત છે એમ કહેનાય છે આ અગ ફરીથી પ્રચારમા આવવું જોઈએ અને તેનું સરોધન ચવુ જોઈએ પચકર્મોમા ખામ કરી વસ્તિ એક અનેરો ઉપાય લાગે છે અને પચમ્ભના નાસ સાથે આયુર્વે કમ નજીક ચયુ એમ કહેવાની ફરજ પડે છે આ પ્રમાણે જ નેત્રગેગ ચિદ્વિસા ગર્ભાશાય ગેગ ચિદ્વિસા, અને મણુ ચિદ્વિસાના ઔષધિ દ્રવ્યોનો અનુભવ અને સરોધન ચવુ આયુર્વ ની ઉન્નતિ માટે જ નહીં પણ માનવી જી ગી વધારે સુખી મરના માટે આવશ્યક છે આ બામતમા વે ઝકુ ભટજ અણ્ણમાહોન પટવધન અમૃતલાન પટણી જ ન-ભાર્દ વગેરે વૈદ્ય શ્રેણીએ અને અદમદ નગર કાર્મસી એ કેટનોઝ અનુભવ લેવાના પ્રયત્નો ખ્યા છે જે ઉ નેખનીય છે

આપણો દેશ અને પ્રજા પદેશો લૂટાગઓએ ગરીમ મરી નાખ્યો છે પદેશમા હવે કુ રતી ઔષધિ મરના કૃત્રિમ સરોગ (Synthetical product) વાપગવા ઉપર જોર છે અસી દના અદોવા મોધી પડે છે અને લડાઈ જેના પ્રસંગ ઉપર તો મગતીજ નથી એવી કૃત્રિમ દના આપણા મરખાનાઓ ન મનાવી શકે તા સુધી તેઓની જગ્યા

(Sharch) તે ખાવો જ નહિ એવું અથવા અતુમાન અને અતુરો એનોપેથીની જેમ આયુર્વેદમાં નથી પણ મધુમેદમાં મધ વલેનો અને વિકૃત હોય છે તે રોગનું માગણ છે અને તેને પી નાખવા માટે મધ અને જલ આ રક્ષક પદાર્થો લેવાનું આયુર્વેદે પછી અને કેમિસ્ટ્રીની દૃષ્ટિથી મધમાં સાંચું જલમાં સ્થાયી હોય. વર્ગીકરણ અને ઉપપત્તિ (classification and theory) આ દરેક શાસ્ત્રના બે પ્રાણ છે અત્યાંક મુશ્કેલીનું ધુવેલ શાસ્ત્ર ૨ ટકા જેટલું માત્ર છે એમ પણ કેટલાક પાશ્ચિમાત્મક વિદ્વાનો કહે છે એટલે ત્રિદોષમિદ્ધાત કે સમચિકિત્સા સિદ્ધાંત વગેરે બીજા વધ શાસ્ત્રના મૂળમિદ્ધાતો કેવળ પ્રતિષ્ઠિત વસ્તુ પણ હોઈ શકે પણ પૂણ્ય મત્ય જ્યાંમુધી ન જરૂર હોય ત્યાંમુધી દરેક શાસ્ત્રમાં અર્થ સત્ય અને પાંચ મત્ય (Half truths & quarter truths) તેની જગ્યા લઈ આપણને આગળ વધારે છે. Atomic theory Kinetic theory of matter Relative theory Quantom theory Electric theory વગેરે નાનાવિધ ઉપપત્તિઓ તત્યક્ષ અને સ્પૂન જેવા કેમિસ્ટ્રી જેવા શાસ્ત્રમાં પૂર્ણસત્યના આત્માને ઝાંખું પણ ચિતરવાના પ્રયત્નો બહુ હોયથી કરી ગયા દખાય છે અને મે પાંચ વગસે વળી એ દેવની Theory ની જી પડે એવી બીજી લા કરે છે યદનનો મદાન ગુરુત્વા વ્યુત્સિદ્ધાંત પણ વારંતરિ રીતે એક પ્રવચના જ છે પણ તે કંપનાથી અત્યાર મુધી બીજા શાસ્ત્રના ૧૫ આગળ ધપાવવામાં સહાય જ થયું છે વધ શાસ્ત્ર તો ચિકિત્સાક્રમે ક્રિયાત્મક જ હોવાથી તેને કોઈ મૂળસિદ્ધાંતની જ્ઞાનચક્ષુની વિશેષ જ જરૂર રહે છે ઉપનખ્ધ નાનાશયી અત્યાંક કામ આજી રાખવા માટે આયુર્વેદે પણ માખરશાસ્ત્ર વગેરે જગતના તત્ત્વોને બીજા શાસ્ત્રોના આધારે પચમહાજ્ઞ સિદ્ધાંતાત્મક ત્રિદોષસિદ્ધાંત સ્વીકાર્યો છે એમ મ્હી શકાય અને એનોપથી જેવા બનવાન અને ત્રોગશીર ન શાસ્ત્રે જ્યાંમુધી દુનિયાને ત્રિદોષસિદ્ધાંતની જગ્યાએ વધુ સારો કે મત્ય પ્રેવો બીજો મિદ્ધાંત આપ્યો નથી ત્યાંમુધી ત્રિદોષ સિદ્ધાંતને સત્ય અને માધ્યમ માન્યા નગર આપાતને તો છૂટકો નથી એનોપથીમાં પણ મૂળ ત્રિદોષમિદ્ધાંત હતો અને આજે તેણે તેનો ત્યાજ કર્યો દખાય છે તોય Nervous Temperament Lihary Temperament વગેરે રોગીના નચ્ચિના વર્ગો એનોપથી ન છુટકે દવાના વપુનમાં વાપરે છે વળી શારીરમાં મેદાચત્ર (Nervous system)ની વચ્ચુનમાં Anabolic (ફની વિચનક્રિયા) અને Katabolic (પિત્તની આદાનક્રિયા) આવા વર્ગીકરણો આનય જખેખીના જગત્રમિદ્ધ પ્રયક્રમે Strumpell અને Seyfarth લેતા દેખાય છે (A practice of medicine p 2170) આ ઉપરથી આટલું જ સિદ્ધ થાય છે કે મોટેથી ના માડીએ તોય ફૂનિમાં આપણને કોઈ મિદ્ધાંતનો આનય લેવો પડે છે અને નિદાનચિકિત્સા સુચવા માટે ત્રિદોષમિદ્ધાંતનો એવો નિમિત્તી ઉપયોગ છે એનોપથી ભવિષ્યમાં કોઈ નધારે મારો મિદ્ધાંત મોધી માટે ત્યારે આપણે પ્રુતીથી ત્રિદોષને મૂળી ધયા ત્યાંમુધી તો આયુર્વેદનો અને નવી લક્ષ્યે તે એનોપથી ત્રોગેની ઓશધિ ઉપયોગ કે ચિકિત્સા આપણે ત્રિદોષમિદ્ધાંતના ન આધારે સ્ત્રીમાં વી જોડે પછી ડાકટરો અને ત્રિદોષની મજકરી છે. મીજી મારી અખો વેલ શાસ્ત્રને ન મગે ત્યાંમુધી આપણી ત્રિદોષની આજી મોડી ન નાખવી. તેવી ફુલ છરણ કોઈ ડાકટરો કે નરવંશા ત્રદર્શિવ છે તેઓને આજી પાસત્ર ગણના

આરોગ્ય અને આપધિ

માનવી પ્રાણી રોગોની હોરાથી મોજા પ્રાણીઓને બાજુ કરીને જ તે જીવી શકે છે અનુભવથી એમ જણાઈ આવે છે કે મિલ્ક યજુ છે એમ તો જોતા જાયે—કે આપધિનિજન્ય અતઃ ખીજા પ્રાણિજ ય અતઃ મરતા માપામના અપરોગ્યને વગરે પોતા છે આમા ક્રમત દુધ અને તજજ ય પાયો અપવાદ તરીકે ગણના જોઈએ માણસનું આરોગ્ય ભુનભરેના આત્મા—નિર્માથી અને કટલી નાગ હવા પ્રાણીની નસર્ગિક પ્રતિકૂળતાથી બગડે છે અતઃ પ આપધિમા ક્રમ ગ્રાથી આ આરોગ્ય પાણુ મળી શકે છે સાથે નિદાગમા પણુ ક્રમ મોવો જોઈએ એવી રીતે વા અને પડેજ મળીને આદાર નિદારના આ દેરકારને ચિન્તિસા મહાયા જે પશુ વગેરે રા. થાય છે ત્યારે તેઓ પણુ આદારમા એવા દરકાર કરે છે યા વમન અને અપરામના ઉપાયો કરે છે મનારોગ જણાવ ત્યારે નિનાડી અને મુનરાઓ લીનુ વાસ માતા દેમા છે મેથી ગીતે માણસ અબદ્ય વનગ્ધતિ જેવી વગેરે-દરા તરીકે ખાના મ પો. પછી મ્ત પ્રાણીજ ય સ્ત્રીજોના ઉપયોગ થવા મડો ત્યાર પછી ખતીજો ઉપયોગમા આ ના અને આજે કૃમિજ ય નિપા (Serums etc) આકૃમિજન આદિ નાયુ નિદાત અને કાં છા ઘનાં નિચિન પાયો. ઉરોગ આ તેવાજ સદમ મ પો મેનાથી ચિન્તિસાપ્રણાવી રુ સાધન નન નાને ને મારક થઇ છે ચિન્તિસાના આદના બધા માધનો જોઈને આપણો જ્ઞાન થવો જોઈએ અને રોગોને માટેની બીક નાટ કે જોડી થવી જોઈએ તણુ પરિપુમ ઉત્કુળ આગ્ય છે વેદમા સદમ અનેક ગોવો લાગના છે અને નિદાન ચિન્તિસાના સાધનો હગ્યા અતઃ વધ્યા છે પણુ તે સાથે જ આપણા રોગો વધ્યા છે અને બીક શતગણી વધી લાગી છે આનું તણુ આ છે કે સાધનો વધતા પડેના જ તેવા સાધનોને ઉત્પન કરી શકતી રહેણી ગણી (જોને આજે મન્કૃતિ કે સુધારો મ્લીએ છે તે) ઉત્પન થતી હોય છે અને આ નવી ગણેણી—ગણી જ નવા અનારાગને ઉત્પન્ન કરે છે એને વેદકતી વાણીનો મુગે બળા આટલુ ચાલીને પશુ પહેના મતા પાછા જ પડેલો ગ્રાયા આ ઉપ થી એમ હલનામા નાધો નથી કે ચિન્તિસાશાસ્ત્રની શોધ કરનામા નાના રસારનો સકડો ઇન્કેશનો અને અને પેયીઓનો ચરો રમાગમા આપણે જેટલા પ્રયત્ન કરીએ છીએ તેના હમ્મરમા લાગના જેટલા પ્રયત્નો આપણે આપણુ આરાગ સાચવનામા અને આરોગ્ય મગાડનાર ગેળીક ણીને ત્યાગ કરનામા—રીજે—કુડમા કદીએ તો નસર્ગિક આદાર નિદારણુ સેનન કરીએ તો જનને જ પાચ શ રોગોનુ નામનિશાન રહેજે અને વધવા વેદ સાસ્ત્ર સાથે વધતા રાજો જોવામા તણુ આરોગે નિર્મા આ દૃષ્ટિથી નિચાગ મતા ગર્ભ એના નિષુધ ઉપર આવી વન્ય કે મારાસ પાડો મારજગની થાય તો સાર તો માન નથી Back to Nature એવી ખૂજો આપણે ધણીનાર સાલગીએ રીએ પણ આમ માણસ પાડા તેની પ્રાથમિક જગતી ચિનિમા અથ કે ચાગ પગ ઉતર અનન્ય મડે મેવો પશુ થાય મે તો મન્કૃતી પનુ નથી અને શક્ય પશુ નથી ત્યારે જ ને સ્થિતિનો સમ તણુ ગ્રાનુ તણુ રિન્કુ સન્કૃતિ આ અમ નવના લેવડ-દેવડ ઉપર ઘડાયની છે અને આપણા મામડાનુ જીવન આ જાનતમા આપણને માગ રતારી શકે તેની ચર્ચા કરાણુ આ સ્થગ નથી પણ મામ ના ખેડૂતનુ મહેનતુ અને સનાન

લમી જીન ત્યાની છુટી વસતી થયેલ હતાપણી અને તાતે નિમેજ અને સાદો આહાર આ માનવી સર્પૂર્ણ આરોગ્યશાસ્ત્રની સૂત્ર ચતુર્થી છે એમાય યોગ પળા અંગતી પ્રકારના રોગો થાય તે મામાન્ય આરધિના મેવનથી જીવ મગી મળ્ય. આના માનન-જીનન સિદ્ધા ત ઉપર આયુર્વેદ શાસ્ત્ર ન્યાયનુ હતુ ને કે પછીની વિલામી ગેહુથી તેમા પણ મેગ્દાર એટલે સુધારો થયો પણ આપણા ઋષિઓની આ દષ્ટિ હતી અને આ / તે આપણે જૂલી ગદા હોએ પછી તેમા આપણે પાશ્વિમાત્યોની આસુરી સરકૃતિના પૂગરી નતા જઈએ એએ પણ આમ લાગ્યા વખત સુધી નદિ આતે નિયાને જીનનુ લેાય તેા એક નખન રૂગીથી આયુર્વેદના સિદ્ધા તાનો સ્વીકાર કર્યો પડયો રાકભાજી ધા ન દુધ વગેરેના આનુર કઈના ગુણ અભ્યગાદિ ઉપચારા ઋતુચર્યા વગેરે આયુરવેદના આરોગ્યશાસ્ત્ર કે માનુસને લાગ્યા વખત આરોગ્યથી વાડવા માટે જે ગમાયન જેનુ કે અને જે માટે પાશ્વિમાત્ય ગોધકો પણ હજી મધ ગમા છે તેનું સપૂણ અધ્યયન રી ન ન તમ વત ત્યારે વવકશાઅના માયો ઉપરોગ થયો કહેવાય માનવી આયુષ્યનુ આરોગ્ય અને આરોગ્યનું આ મમ જનથી ઋતુચર્યા અને તેમ વતના કવચિત રોગો થાય તેા તેમા ઉરોગી થાય એવી માગી આરધિના શુદ્ધધર્મો મુગ અને સાદો રીતે કહેતો આયુર્વેદ નુ ગાથી શ્ર ૦ નવી ?

જેઘપુરના ૨૯ મા નિ ભા આયુર્વેદ મહાસ મેવનની આતુરરક્ષા
સલાખા પરિપદમા તા ૨૧મી ડિસેમ્બરનુ તેના સલાપતિ
વૈદ્ય શિરોમણિ કવિરાજ મણિન્દ્ર લાલદાસ શુભ
એમ એ એમ બી ડવિરતનુ અભિભાષણ

માનનીય બહેનો અને લાઈએ

મરુકૃત લાખામા આવુર શુભ નો અથ ગદી અથવા રોગયુકત એવા થાય છે એટલે આપણે રક્ષા સાથે એટલે દરદીત્રોની સભાળ સાથે આપણા વિચારોને નેડરા પડશે આ / ના મુખ્ય વિદ્ય ઉપર હુ આવુ તે પછેના ૨૯ મા નિ ભા આયુર્વેદ મહા સંમેનનની સ્વાગત મગિતિનો આ વિશિષ્ટ શાખાના ગભાર્પતનુ મો માન આપવા માટે મારે ઉપકાર માનવાનો છે આયુર્વેદ ના મેડ અમેવ તરીકે નિ ભા આ મ સંમેનનની આ શાખાના પ્રમુખ માટે મન પામરીને મો નુ માન આપ્યુ છે તેનું મને સાભાર માન છે આ અતિ માનનીય અને તેજમ પરીવાળા સ્થાન માટે જેમા આયુર્વેદના વિદ્ય પ્રાપ્તપદો જ નરિ પણ મહારાષ્ટ્રો પણ માતૃશ્રમિના દુનના લાજોમાથી આરીને એક । થતા હોય એવી આ એમ જ નિદિન લગતવરોધ સરથા હ એ તેના ખાસ રીતે હુ મને પોતાને અયોગ માનુ છુ મારી ક્ષતિમો જે કે અ અખખ ની જે તે માટે હુ તમારી સાનુચ્છ દષ્ટિની પ્રાર્થના કરે છુ

વૈદ્યશિરોમણી કવિરાજ મહિન્દ લાલભાઈ શુભ કવિરત્નનું અભિલાષણ ૩૬૭

ચરમ મ્હે છે કે —

મિપગ્દયાણ્યુપસ્થાતા રોગી પાદચતુષ્ટયમ્ ॥

ગુણવત્ કારણ નૈય વિકારસ્યોપશાતયે ॥

વળી મ્હે છે કે —

શ્રુત પર્યવ્રાતૃત્વ વહુશા દટ્કર્મના ॥

દાસ્ય શૌચમિતિ નૈય વય ગુણ ચતુષ્ટમ્ ॥

શાસ્ત્રજ્ઞાન વૈદ્યમ્નો હોજો અનુભવ વધક મની હુશીતા અને પવિત્રતા એ આગ વૈદ્યમા આવરતુ ગુણો છે ચિદ્વિત્તાના તાબીના તથા પા માટે બિનભિન્ન મન્યનો નિર્દેશ મગવામા આ ગો છે ચરકનો ડેવરમા કહ છે કે —

કારણ જાહકાગુણ સિ ધૌ પાદચતુષ્ટમ્ ।

વિનાતા શાસિતા યોક્તા પ્રધાનો મિપગત્રલુ

મતલબ કે દ દીના ઉપચારની મુખ્ય નોખમ રી બિનકુને માથે છે દ ન ઉપચારતાં અને રાગી તો ગોણુ છે માગ નહ નીમે પ્રમાણે વનન ગખલુ નોધએ —

મેત્રો કારૂણ્યમાર્તપુ શક્ય પ્રીતિ રૂપેક્ષણમ્

પ્રકૃતિસ્થપુ મૂતેપુ વૈય દુત્તિર્ચતુર્વિધા ॥

આ શ્લોકમા મ્હેના ગુણોવાળો વધ જ આતુગની સભાળ લેવા માટે યોગ્ય છે યુગાણુ કાળમા ગમે તે રોગથી પીડાતા આતુગની અભાગ વધ લઈ શકતો અષ્ટાગ આધુર્વેદ એટલે કે કાયચિકિત્સા શબ્દ શાનામ્ પ્રસૂતિતત્ત્વ કામારનત્ત્વ વિપત્તિ મૂતવિદ્યા મેસાપન અને વાહકરણ એ મધા મગો ઉપર વૈદ્યનુ પ્રભુત્વ તત્ત્વ તરત સુવાવડ આવવાની સમજવાળી સગર્ભાની પ્રમાગ લેવામા કે શરીરમાથી ત્રપુષ્ટ થ મને તદાર કાઢવાની નામતમા એ વૈદ્ય અચમતો નહિ વળી આખ જાન નામ અને મળાના દગોની શસ્ત્રવિદ્યામા જેઓ કુશળ હતા એવા નિમિ વિદ્ત વગેરના નામો આપો વાચીએ છીએ વળી આધુર્વેદિક વૈદ્યનુ ક્ષેત્ર કેવળ મનુષ્યમા પર્યાપ્ત થતું નથી વૃક્ષાધુર્વે ગમ્મધુર્વે વગેરે પણ એકાધેન હતા વૃક્ષાધુર્વેદમા નિનર્પાતના રોગોના લક્ષણો અને ચિકિત્સા વળુવાય છે વનસ્પતિ અને સ્થાવરજીવ મ્હેલ અને તેઓને સુખ દખ થાય છે એવુ મા યુ છે (અત્ત સ ા મવન્યે સુખ દુઃખ સમન્વિતા)

પ્રાચીન વૈદ્યોના આધુનિ ના મને તથા મુશ્કેલીઓના સામનો મગવાનો છે પહેનુ તો દેશના અત્ત મ્હે અને એક પછી એક આવેના પગદેશી હુમના મોથી તથા તેમથી પરિણમતી પરાધીનતાને લીધે એ નહ કેવળ પ્રચિકિત્સા મ્હે છે વિષજ્ઞા મળિપી અથવા તત્ત્વ આધ્ય ગદી ઉપચિત્ત થતા વૈદ્ય એ ગદીને હાથમા લઈ શમ્તો નથી એટલુ જ નરિ પણ પ્રચિકિત્સાના ક્ષેત્રમા પણ દરદી જુનો નમળો અને અગ્નિષ્ટ લક્ષણવાળો હોય અથવા જલો ૨ અણી પક્ષવધ અથવા ગમ્મધમા જેવા શુભ નાધિધી પીડાતો હોય ત્યારે જ વધને જોનાવવામા આવે છે જમાગમા મતિ જરો કે સાન્નિપાતિ નવર (ટાઇફોઇડ) વાતરલેખોદમ્બ મળિસાત (યુમોનીઆ) ત્રવાકિકા (એમીબીઝ—

ડીસે ટરી) સાનિપાતિક અતિસાર (એસીનરીડીસે ટરી) અથવા ગ નોડ લુખાગ-
કે અભિન્યામ વગ (મેરીગો પાઇનલ રીન) જેવા વ્યાધિમા વછતે કાર્ષ મોનાયતુ નથી
આનું મ છુ આયુર્વેદિક વધ આ તીન વ્યાધિની ચિંતિ મા નથી રી ૩ તો મે નથી પણ
સમાજને આવા રોગો માટે આધુનિક વધ ઉપર વિશ્વાસ નથી

અને આ અસ્વિશ્વામનું ૧૭જી એ છે કે માસ્કિંગ બા ૧૧મા આપણને પાવાયોએ
૭તી લીધા છે અને આપણી યુનામી મનો શા માપણ નિમ્નના મગાવડાવાને ઉપર મ્હી
તેરી ચિનિમા મુતલના રાચમા મોપનાની આડે આવે છે

અહીં પશ્ચિમ જગતમાં લડાઈ માટી નીમવાને લીધે ૫૨ રી વા ખામ મ્હીતે જે
દરાઓ પગદરામા ખનની દોષ તે અત્યારે વિગ્ન થઈ પડી છે જે રખામ્ન નોધવી નેષએ
પણ એમ જતા આપણા દેનીનાઈ મો એનો અધિક મતરેની સનાહ લે ૭ અને
પરદેશી રાગોની અનિ ભાર કિંમત અગ્યે છે ત્રો દોરની ન ડોંઝાગેન કોસ્માઈન
કેમ્પોનન વગેરે વાઓ અધિકતાની ન તરમા લડાઈ પોનાના ભાવ મ્હતા બમળા નમણા
ભાવે આ દેશમા આર્થિક મોધાગ્ન હોના છતા વેચાર છે અહીં ૧૨ હમી ન નોધવી
અરથાને નથી કે ૧૮૧૪ના મહાયુદ્ધ વખતે ચારે પગેશી દવાઓના લગભગ અઘાવે
ધવાને યુદ્ધની દીધા હતો ત્યાર જે પ્રખ્યાત ફાર્માસ્યુટિકલ કારખાનાઓનો આ દશમા
ઉદ્ભવ થયો છે તેનાથી આ કોરડાનો ઉકેલ યોગ્ય નથી મ્હવાતા મોગ ફાર્માસ્યુટિક્સ માર
ખાનાઓ ૫ દશથી આવેની વાઓને નાટનીઓમા લરનાર તથા ઉપર પોતાનું
લેનલ ચોડનારથી વિશેષ નથી અને આ ૧૨દશી વાઓ મેટ્રીભાગે આપણા શત્રુ
રાજોમાથી આવે છે

જો આપણે ૧૨મર મિત્રો તરફ નેષએ જોએ તો તેઓ સાપાત્ર સ્થિતિમા આવી
પડેના છે ચિકિત્સાના ક્ષેત્રમા મોધમોગની બડીમડી વાતો દવે અને તેમ નથી આપણી
સગકાર મોટા પગારવાળા મોધમોગના પરિતોને પાવતમા રાડો રૂપિયા અરથે છે પણ
આ મોધમોગથી આપણા દેશનું યુ જનુ ચયુ ? એ પ્રશ્ન અહીં પૂછવામા માર્ત જોડુ છે
એલોપથિક દા નરો પોતે પણ સમજે છે કે પોતે પગેશી દવાઓના કેનવાસરાથી વધારે
કશુ નથી જે રોગો આપણા દેશમા ભારે મનુષ્ય નાશ રે છે તેવા રોગો માટે એક બે
અથ દરામો મોધી ૧૬વા મિત્રાવ દેનાતા મોધમોગના પરિતોને માર્ત થું નથી
એટલુ જ નહિ તા ૧૧૮૨ વછક જગના સુપ રોએ ૫ ૧ આ દેશની પીતિ જનતાને રોગ
મુકત મ્હવા માટે કશુ યુ નથી

વગી દવાઓના અભાવના આ સ્વિમોમા આપણા દેશભાઈઓ પોતાના મગ
વડાના માટે આયુર્વેદિક ચિંતિ મકની સનાહ લેવા મ્હતા મગવાનું વધારે પમ કરે છે
મગજ કે મેનીપથિક દા તરની સમાન કક્ષામાં આયુર્વેદિક ચિકિત્સક ગણાતો નથી અને
એના ઉપર એટલો વિશ્વાસ પણ નથી મારા ધધાભાઈઓને આ પ્રશ્નનો તોડ તેવી રીતે
નીકળે તેનો વિચાર કે નાની સચના રૂ છુ આપણા સાસ્ત્રોના લુપ્ત થયેના અમ્મતા
આપણે શી રીતે શોધી સમજે પાપણા દેના દુતમ ખૂણાના ગામડા સુધી આપણી
ચિકિત્સાપદ્ધતિ શી રીતે પહોંચે ? પગેશી વાઓને મોનાગતના આ જમાનામા આપણા
ભાઈઓમા જ પોતાના મિત્રો—આયુર્વેદિક વૈદોની સનાહ તેવાની શુદ્ધિ શી રીતે ઉત્પન્ન

વૈદ્ય શિરોમણિ કવિરાજ મણિ ડ્ર લાલદામ ગુપ્ત કવિરતનનું અભિલાષણ ૩૬૬

આપ ૧ વગેરે પ્રત્યેનો વિચાર મગ્વાની જરૂર છે માગ મન ખીન વધા પ્રશ્નો મગ્તા ઉપરના પ્રત્યેનો આપણ ગંભીર વિચાર મગ્તો જોઈએ મગ્ત કે આ પ્રત્યેના તો ઉપર આધુનિક આયુર્વેદીયોના ઉદ્ધારનો આધાર છે

આધુનિક વૈદ્યની ઉપર જોઈતી મુશ્કેલીઓ દર મગ્તા માટેની થોડી મુશ્કેલીઓ નીચે મુજબ છે પહેલું તો આયુર્વેદીય શિક્ષણમંથાઓમાં મગ્તાના આયુર્વેદીય શિક્ષણની જે દુર્દશા છે તે ઉપર મન અધ્યાપકોનું તથા ખાસ કરીને આયુર્વેદીય કોનેજો તથા રમ્પોના અધ્યાપકોનું ધ્યાન ખેંચુ છું માગ મતે તો મગ્તનું મધ્યમા પરીક્ષાની થોડી જાણ જોઈએ હોય નહિ તેવા કોર્સ વિદ્યાર્થીને દાખલ ન રહે જોઈએ માગ વિરોધીઓ આયુર્વેદીય શિક્ષણ દેશીભાષા દ્વારા આપવાની ગમે તેટલી દિમાલત કરે પણ મારી તો ખાની છે કે મગ્તનના સામાન્યજ્ઞાન વગર આયુર્વેદનો કોર્સ નિર્માણ થોવાના અભ્યાસને રૂઝ ન્યાય ન આપી શકે વળી પાઠ્યક્રમ એવો ધરાવે જોઈએ કે આયુર્વેદ ના આડે અગોનો અભ્યાસ થાય-ખામ કરીને કામચિત્તિસા રા પશાનામચિત્તિસા અને પ્રસૂતિતત્ત્વો મપૂ. સમાવેશ થવો જોઈએ સૈદ્ધાન્તિક તથા વ્યવહારિક પ્રેય જનનું જ્ઞાન વિદ્યાર્થીને મગ્તો એની જોડવણ થવી જોઈએ જ્યાં જ્યાં રમ્પ હોય ત્યાં શારીરગ્ના શીક્ષણમાં રમ્પ રમ્પ ની વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ માગ મત પ્રમાણે પાશ્ચાત્ય વૈદ્યશાસ્ત્રના ભાગોને દાખલ કરીને આયુર્વેદનો વિસ્તાર કરવાનો પ્રશ્ન ખરેખર મગ્તો હોય તો ખીજ કોર્સ શાખા મગ્તા આયુર્વેદની શારીરવિદ્યામાં પાશ્ચાત્ય એનેટોમી ના ભાગો ખામ મગ્તામાં એ વધારે રથાને છે આ લક્ષ્યમિ દુ નગ્તમાં રાખીને હમણા હમણા ચરમચૂતના શારીરગ્થાનોની એનેટોમી માધી વિચારો લખીને જેમાં રમ્પતર વ્યાખ્યા કરવામાં આવી હોય એવા સમગ્ર પ્રયોજ લખાયા છે આ પ્રયોજને આયુર્વેદિક અભ્યાસક્રમમાં ખામ રી શકાય

ખીજી થોડા વખતથી અમુક અધ્યાપકોમાં સામાન્ય મગ્તન શિક્ષણ માટે થોડા મા વપરાતી પદ્ધતિ પ્રમાણે આયુર્વેદ શીખવવાનું વનજી જોનામાં આવે છે તેમજ વલકના વૈજ્ઞાનિક પ્રયોજ નહિ પણ માહિત્ય કે જાગરણના પ્રયોજ ગોખવતા હોય તે રીતે અગ્ત સુશ્રુત વાગ્બટ શાર્કાધરનો પણ પાઠ આપે છે ખરી રીતે આ શ આયુર્વેદિક અધ્યાપન તો એવું હોવું જોઈએ કે જેમાં સૈદ્ધાન્તિક ભાગો માથે એની વ્યવહારિક કિરા (થોડાજણ) પણ શીખવવામાં આવે આ મગ્તે આપણી પાસે સારું હર્મેટીઅમ માધનમંપન ગસથાળા (જેમાં પાઠ ના વિવિધ રર રો તથા ધાતુઓના શોધન માગ્ત વગેરે થઈ તકે) જેમાં વનરપતિના ખનિજના અને આયુર્વેદિક યત્રોના નમૂનાઓ ગમેના હોય એવું મંત્રહસ્થાન પ્રાકૃત અને વિકૃતશારીરમભારનું અગ્તરથાન તથા શિક્ષણમાં ઉપયુક્ત મીગ્ત ઉપકરણો હોવા જોઈએ પણ સૌથી નધારે જરૂર તો જેમાં દરદીઓના ખાટનાઓવાળી ધરપીતાન અને ખાલ રદીઓની ચિત્રિત્તમાં માટે ધર્મીય ઓલવાલય તેમ જ નાડીપરીક્ષા અને વિવિધગ્તે યુક્ત પચકર્મ ઉપર ખામ ભાગ આપીને વિદ્યાર્થીઓને રોગ નિપુણ અને ચિકિત્સાનું પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ આપવામાં આવે તેમજ પદ્યવિધિ આતુર પગિયથા પ્રસૂતિ પરિચર્યા થો પાપચાર અને શિશુ પરિચર્યાતો જેમાં ગમાનથ હોર એની આતુર થાળા હાવાની છે

નીજી ઓલવઈ દીઆ મેડી ન કાઉન્સીનના ધોગણ ઉપર આયુર્વેદિક ગાઉ સીનની રથાપના કરવી જોઈએ આ ખામનમાં પણ આપણે નિરપાર છીએ મરણકે દાકતરો ઉપર

આધિ વિપરીત અથવા હેતુગ્રાધિ વિપરીત ચિન્હિત્વાવડે તથા દાષો અને દુષ્ક્રોમાં માત્રા વચ્ચેની પુનઃસ્થાપના થવી એ છે ઉપાય તરીકે વધારા સાધનો કાર્ત્ત વખત હેતુમુખ હોય છે ક્રોધગ્રાધિ આધિસમ હોય છે અને ક્રોધગ્રાધિ હેતુગ્રાધિ ઉભયગમન (વિપરીતતાયકારી) હોય છે. દા. ત. સોજન ઉપ શેક મગડામાં વિરચન આ મિદ્ધાત હોમીઓપોથીના Similia Similibus Curentur ને મળતો છે.

આયુર્વેદિક ઇસ્પીતાલો-સ્મરણાતીત ગળથી દિલ્હીસ્તાનમાં ઇસ્પીતાનો હતી મહા ભાગતમાં સ્કંધાસગ્રુ વણુન મળે છે. ગળી સુગ્રતમાં પ્રસૂતિ આગામી મગધમાં પ્રસૂતિ માટે જુદા સ્નાનગૃહ તેમજ અવગ્રાધી ચિન્હિત્ત તથા સુગ્રાધાગિણી માટે જુ. ગ્રહો વગેરે આવશ્યકતાઓની સૂચના મળે છે. વળી ચગકમાં મુસાગાગ્રુ મગ્ધ સ્નાન છે અને કુમા ગાગ્રાધી દ્વારમાં જોને Baby Clinic મેંસમાં આવે. તે મેંસની મતનય છે અગ્રામના સમયથી ઇસ્પીટનું ચાલુ વણુ. મગ્ધે મેંસમાં મતનય માટેની કુગ્રાધિવિધિ આધુનિક મનોરોગીયમ ચિન્હિત્ત માથે મગ્ધાની સમય પુરૂ અથ લશ્કરી ગ્રાણી માથે ઇસ્પીતાલો ગળથાનો જુના વખતથી પ્રચાર હતો. મિધમાં મોટેજોડેના જોદ-કામમાં એ અતિ જુના કાગમાં ઇસ્પીતાલો તથા જાત આરોગની મગધકો દાનાની નીચાનીઓ મળી છે.

હવે નીચેના રાગોમાં મગ્ધતાપૂર્વે જે ઉપચાર ગ્રણાલી. આપણ ઉપચાર કરીએ છીએ તેની નોંધ કરીશ.

- (૧) સાન્નિપાતિક જ્વર (ટાઇફોઇડ જ્વર)
- (૨) વાતજ્વરોદબ્ધજ્વર (યુમેનીઆ)
- (૩) અભિ યામજ્વર (મેની જર્નલિમ)
- (૪) શોથ (નેફ્રાઇટીસ ખીજ ઇડીમેન્ટ કીડન)
- (૫) જ્વરો (એમાઇનિમ)
- (૬) ગ્રાણી (કોની કાયેરીઆ કે Tabes Mesenterica)
- (૭) આમ નાત (એમ્પુલ હમેગીમ્પીવ)
- (૮) મ મૂરુગ મત્ત્યાસ (ખનડમેશ)
- (૯) મત્રિપાત ૦ જ્વર - એનોર્થિક ટાઇફોઇડનાવ એ આપુર નો સાન્નિપાતિક જ્વર

પ્રકાશી મ્હી શકાય સાન્નિપાતિક જ્વર તથા દાષના પ્રમાણને ધી તર જાતના છે તેમજ લક્ષણોના ક્રમને અનુમતી ટાઇફોઇડ તાના પણુ અનેક જો. હ ટાઇફોઇડના સર્વ પ્રકારોમાં નાના આત્મકાના છે ના લક્ષમાં ક્ષન પડે છે અને તેમથી વિશેષ ઉત્પન્ન થાય છે જે તાવનું મગ્ધ તે માથે જોમાં આવતા લક્ષણોનું મગ્ધ મને છે રોગ અમુ અપ્રાકીઆ સ્પી ચાલુ રા. હ અને એ પછી જોગ અપ્રાકીઆમાં ઉચ્ચમાનમાં ફેલાયેલાં થાય છે કે -

સપ્તમી દ્વિગુણા ચૈવ નવમ્યક્ષદરા તથા ।

ત્રણા ત્રિપમર્યાગ મામાય ચ ચથાય ચ ॥

નનવો પરી જ્વર છે એ રખતે કટુરી મગધજ અતુલ્લભજ અને મૃતમૃતવની સુગ
જેવા હૃદયપદો ઉપરોગી થાય છે મ્યુગનો ભુગ શરીરે ગોળી સમય

ન્યૂમેનીઆમા દરદીને ખૂબ ખુલ્લી જવાનો તથા પ્રાણનો વાળ મરે અને નિતાન્ત
આરામ ગહે એમ સુતારી રાખવો જોઈએ હાનિ થવાની માટે દરદીને બીલુલ હનવાચનવા
ન દેવો છાતીનું શરદીથી અને હવાના ઝપાટાથી ગ્રહણ ગુ મ જોડે ઠંડી લાગતા મેકમાની
અંદરનું કાણુ ગબીર મને એવો મલક ખરે

(૩) અભિ યાસ જ્વર — આયુર્વેદના અભિ યાસ જ્વર માથે મેની બર્ધગીમને
શરખાવી શકાય વાયુ અને શ્લેષ્માના પ્રાધાન્યવાળો એ પણ એમ મિષિપાત જવર છે, પણ
આ રોગમા એવું સ્થાન શરીરના બીજા કોઈ ભાગ માં મળતું મા છે અને એ મગજથી
દરદી લગલગ એવાન સ્થિતિમા આ રોગમા જોવામા આવે છે આ ખરાય રોગ મટિ
આયુર્વેદમા મારી ચિકિત્સા છે પણ દમણા સુખી આપણે જ માધા માં હી ગયા જતા
છેલા ઝટલા વપાથી મનસ્તાને આ રોગે બારે ભોગ લાધો આ ગાંડુ ખીગોને
અને આયુર્વેદગોને આશીરાદરૂપ થયો અમે આયુર્વેદીય ઔષધો વાપરી અને તે ખૂબ મા
માધ્ય નીરડા એમા મુખ્યત્વે મર્પિય કે સ્વિકાભગમ અને નૃમિહમ અને ઘઉંનજમ
વગેરે દવાઓ વપરાય છે ગબીર રોગમા માયાનો આમડીમા છગ્ગા રી સ્વિકાભરણ
લગાડવામા આવે છે આ રોગમા શ્લેષ્માનું પ્રાધાન્ય હોવાથી મૃદુવાલુમરવે માધા ઉપર
સારો છે આ ચિકિત્સાક્રમથી પશ્ચિમો ધણા સાગ આવ્યા છે

(૪) જોથ — આ રોગના હેતુર્લિંગ સપ્રાપ્તિ ચરમા નીચે પ્રમાણે આપ્યા છે મરોધનથી
શાર (all ali) અથવા દર્દ આર્થિ ખટાઈ અતિ તાવથી તીખા ગોગડો અથવા અપામ્ય
ખોરડો ખાનાથી વિરૂદ્ધ જોળનથી અસથી મગ વધી જનાથી કૃત્તરદ્વિથી અથવા
અભિધાતથી ગાય રોગ થાય છે આ રોગમા તા મા હોય છે એમ ચરમ મહે છે જેમા
વાયુ મ્ક પિત્ત અને રક્ત વિવિધ આમગસની મ થી ફિપિત રે છે અને જોથને ઉત્પત
મે છે આ રીતે રોથ જોકે ત્રિદોષ જ છે છતા જો દોરનું પ્રાધાન્ય હોય તે દોષના નામથી
જોળખાય છે અને એ રીતે વાતિ પિત્ત અને શ્લેષ્મિક જોથ પ્રકારો થાય છે એ ઉપરાંત
વાતપિત્તજ વાતશ્લેષ્મજ ત્રિદોષજ અભિધાતજ અને વિષ એટલા રોથ પ્રકારો થાય છે

પાશ્ચાત્ય રક્ત પ્રમાણે જોથનો નફાર્ધગીમ નામનો એ પ્રકાર મનાય છે જેમા મૂત્રપિ
દૂષિત હોય છે, અને પાશ્ચાત્યો એના તીવ્ર (acute) અને છા (chronic) એવો બે
પાડે છે વળી હર્ણના મે બે પડે છે chronic parenchymatous અને chronic
intestinal nephritis આ પ્રકારેને આયુર્વ ના નિર્ણય સાથે આપી શકાય અને
આધુનિક મક્રમક રોથ (Epidemic dropsy)ને ફળ જોથ સાથે આ પ્રકારમા અરૂચી
લાલાસાન ઉત્ત આવવી ઉત્ત અને મ મિ એ લક્ષણો હોય છે હોય અને ન્યુ ગમે તે
હોય પણ જોથ રોગમા નીચેની દવાઓ અદ્ભુત તમ મે છે પુનન માટ મ થય ના પાડ
હોય તે મેમાથી મ્ક અને હગે કાની નાખવા અને તેને મદને અર્તિવિય અને મ્કાખ
નાખવા એ ઉપરાંત નવારમયોદ મદત્ત્ય પ્રમા મુજબ અનુરાન અથવા તુલ્યપચમૂનના
મ્વાથ માથે અને ગ્યુપચુર્તિ રોદ મેતકુનન રાનારમ માથે ફાય રે છે બગાળામા નિતિ
સા વાગા રોથમા જુદ વધો ધગીરાગ દુગ્ધવની વાપરે છે અને પાણી તથા મીઠુ બધ મે

છે એ જ રીતે દધિવર્ગી અને તદ્ધવર્ગી આપી રાખવા ૧૬૮૫ મુજબના નાદર્શન અને સમુદ્રશોષણનું માર્ગ કોઈ પણ એકના માટે અપાર પથમાં માન્ય (૧) એગ્રાક અને દવા મેનું મમ કરે છે

(૬) જનોદર — ઉ ૨ રાગના શાસ્ત્રોક્ત આ ૨૫૦ માં જલેદર એક છે આ રાગમાં આયુર્વેદીય ચિકિત્સા દર્શન વિરોધ (સ્પેશીએલીસ્ટ) ગણાય છે અને પ્રાચીનમાં મેં ધણા એલોપથિ ડોક્ટરોને આ દુષ્ટરાગમાં પોતાના આયુર્વેદી મિત્રોની સલાહ લેતા જોયા છે રોગદાન અનવામન વમન વિરેચન અને નિરૂદ્ધાનના દુષ્ટ યોગથી જલો ૨ કૃત્રી રીતે થાય છે એની મિશ્રતા હિતગ્રાની જરૂર જોતો નથી પણ સાથાત્ય વૈદ ના રાગવિજ્ઞાન (પથોલોજી)માંથી આ રાગના નિ નામથી મેં વાતો હિતગ્રા દર્શન છુ તેઓ મહે છે કે જનોદરમાં અસાધ્ય વ્યાધાત થાય છે ૨ ગુદા (Peritoneal cavity)માં પાણી ભરાય છે અને મામાય રીતે વૃત્તાના મધ્ય પછી આ સ્થિતિ થાય છે આ રાગને તેઓ અસાધ્ય માને છે અને જનોદરના દરદીઓને ૧ ના મિત્રો નિગ્રાચ યર્મને છોડી દે છે આગામાં આ રોગના નામો ભાષા પણ જનોદરના ૨૫૦ દરદીઓને સુધારાનો ગવ તો ખુશીથી મરી શકે સાધ્ય રીતે આ દર હિતગ્રા આપણે પપડી આપીએ છીએ અને તે પણ ક્રમ વૃદ્ધિ દાનિ માત્રામાં મેં હિતગ્રા ૨૫૦ પપડી સ્વલ્પપર્વડી લોહ પપડી પચામૃતપપડી અને ત્રિજલપપડી વપરાય છે આમાંથી કોઈ પણ પર્વડી વાપરનારને નીચેની સૂચના કંઈ જોઈએ પપડી લેનાર દરદીએ ટાંક ડી હવાનો કપડો મૂકવો આગ્રા તાપ કાંઈ અથવા ૧૦ ચિતનથી ૨૦ મહેતુ જોઈએ પથમાં નિયમિત મહેતુ અને મખત મહેતવ કે વ્યાયામો ત્યાં મરે જોઈએ આખા શરીરે શીતળ જળથી રનાન ન કરવું જોઈએ પથમાં આ રીતે દુધ અને ખૂન હિતગ્રા લાન પૂરતી સાકર સાથે લેવા તેથી મેં અસલ તરફ લા ૧ નો લીલા નાગોએનું પાણી અથવા કાકામાંથી (પીનુડી ?) નું પાણી આપી રાગચ શરૂઆતની ૧૫૦ની માત્રા જે ગતિ રાખવી અને ક્રમશઃ એક એક રતિ વધારતા દર રતિ સુધી રોગચાલી અને પાછી મેં એ ગતિ માત્રા ઘટાડતા મૂળ મેં ગતિની માત્રા સુધી પોચી ૧૦ આ રીતે ક્રમ વૃદ્ધિ દાનિવાગા પપડીના પૂરા ૨૫૦ માટે એકથીસ દિવસ જોઈએ અને મોટા ભાગના દરદીઓ આટલા વખતમાં સુધરી જશે

અહીં મારે એક વાત કરવી જોઈએ આગામાં અમે અનિમાગ્રવાળા જનોદરના દરદીને પપડી આપીએ છીએ ૫ ૧ જનોદરના દરદીને સખત ૫૦ આત હોય તો પુનર્નિસારકપાચન નવાવમલોહ પચામૃતલોહ મહુર પુનનરા મહુર અને ૧૦ જળના ઔષધો આ રીતે છીએ

જનોદરચિકિત્સામાં પાણી ૧૦ નાખનાનો પ્રિથિ (Paracentesis કે tapping) તો ખાસત્યેને તેનું સ્વમ જાણ આગ્રા મરેલા આયુર્વેદીઓના તથાવામા દતો જેમ પશ્ચિમમાં જ આ પહેલા ધરસીતાલોનો વિચાર જ મ્યો હતો સુત્રન ચિત્સારથાન (અ ૧૪ મ્નોક ૨૨થી ૨૪) તો રના ટેપીંગનો ઉદ્દેશ આપ્યો છે નાભિની મીધી લીંગીમાં મધરથી ચાર આગળ નીચે ઉ ૨ મા પ્રોલિસુખવચથી અગ્રુષ્ઠો ૨ જોટલો વામો છે પાડવા અને તેમાં કસાર્ક કે રીડ એવી ધાતુની મનાવેલી મેં મોનાવાળી નળી દાખલ કરીને ઉ ૨ ગુદામાંથી

વૈધ શિરોમણિ કવિરાજ મણિ ડ લાલદાસ ગુપ્ત કવિરત્નનું અભિલાષણ ગુણ

ખગમ પાણી કાઢી લેવું નથી સુનુત છે છે કે બધું પાણી ન મળે નાખવું મગજ કે એથી વ્યાપ્તિ થવાનો વખતે મગજનો ભય છે

અહીં આપણે હી રાજીએ કે વૈદીયુખ વચ્ચે એ આધનિ ascites trocar and cannulaનું આરોપ છે વગી મારે એ પણ મહેવું નોંધણે કે પાચાત્મે ઉપર પાગ ની સિદ્ધ (Synthetic) બનાવેલ જેવી કે Salyrgan અને Narsa paral જે જોવા મળી ચિકિત્સામાં ઉત્તમ મૂલ્ય મિદ્ધ થઈ છે તે માટે ચોક્કસ આયુર્વેદ નક્ષત્રી કે પપડીની મદદ શક્તિથી જર્મન ઓપધ બનાવનારાઓ રીત ચર્ચ ગયા અને તેઓએ ઉપર કહેલી મે વાઓએ પુષ્કળ ગોધણાળા મરીને સોધી મારી એ વાઓ ખરેખર ભાગે મૂલ્ય છે પણ એથી લાભાસ્વાદ વગેરે ખગમ અસર પાડનાથી થાય છે નાગે પપડીના ઉપયોગથી એવું કંથુ બનવું નથી

(૬) અહુણી—આ રોગને હુતા મામિ અથવા Tabes Mesenterica સાથે સંબંધી સમાય આ રોગમાં પહેલાં આપણે વત્તમ િ મ્નાય પીયૂષ ની મ ઉત્તમયોમ્ત સારીય સુર બહાર લવગા મહારાજ દ્રવ્ય નમ મહાણી પાટ વગેરેને ઉપયોગ મરીએ છીએ આ વાઓથી એ ગુણ ન થાય તે ગમપગી અથવા સુરણપર્પગીને ઉપયોગ મરીએ છીએ સાધાગણ રીતે અહુણી રોગમાં પણ જોવા મ પડે કમ વૃદ્ધિ હાનિ માનામાં ઉપયોગ કરીએ છીએ કેટલાક વહો એ ગતિની આતુ માનામાં પડીને ઉપયોગ ર છે આમાં પાણી અને મીઠાના પ્રતિભ જેવા સખ્ત પથ્ય નિયમ નથી અને પર્પડી સાથે બીજી વાઓ વાપરે છે

(૭) આમ વાત પાશ્ચાત્ય વૈદ ના Acute rheumatic fever સાથે આમ વાતને ખુદીથી સરખાવી સમાય એવમાં પીડા સાથે તાવ હોય છે માધાઓમાં મોળે તોય છે અને તે સોળે એ માધામાંથી બીજા માધામાં ફરે છે ગોણના સાધાઓ વધારે પકડાય છે માછ હોગની અમર પણ હોય છે ને તે પગિણામે હ વ ઉપર કદાચ અમર થાય છે

રોગ વિગ્નાનની દૃષ્ટિએ આમગમ વધારે પડે એમ થવાથી આમ વાત થાય છે દરદીના દરદાગા ભાગ કે ભાગોને જોવાથી આ વસ્તુ તરત ખામે અને એ ગણથી જ આપણે આમગસને બહાર મળી નાખવાની તથા પાચનની ચિકિત્સા મળી નોંધણે ચર આતમાં અમે રાત્રામસમ મ્નાય હલ્ત વાત બ તકુસ વક્ત્રી દિનામ ગમ પાણુસ વૈશ્વાનર ચૂણુ મન્નર વગેરે વા આપીએ છીએ રિમ પછી ગમપાણુ કે લક્ષ્મી વિલામને બદલે ગ્મોનપિંડ અને ચોગગા / કુમગ વર મરીએ હોએ તેમ / ગમ્નામપ્તકને બ લે ગમ્ના દસમૂન સાથ આપીએ છીએ મ મ નાનુકા (૨) અથવા મગ્ગવાની હાસ આદુ અને ચોખાને નોટ મેમરી સ્નેય ભાગ ઉપર લગાડવાથી મોળે અને પીડા ઓગા થશે દરદીને ચરદી ન લાગવા દવી નોંધણે અને તેણે ગમ પડામાં વપેગા / મહેવું નોંધણે દરદીને ગમ પાણી પીવા નાખવું એડીવા તેમથી કે ઘમ્નીથી રત માફ લાવેલો પછી સ્વ પસિંદના ગુગુચુતુ સાગી અમર મ છે હોગને ને ઉપ વ થાન તેા

૧ આ દૃષ્ટાંત થયાર્થ હોય તેા માતા મતે અતિમાન રેવા થોય નહિ પણ રાત્રામાં થોય છે કાણ કે એવળ વખતમાં પર્પડીના ચોખ રસ રાત્રીઓના વારસ એવા આપડે શું કવું ?
તરી આ વિ

તેની ચિત્તિસા મૂવી પણ એ સ્થિતિમા પશિયામ ગળીગ બાનાતો મજન રહે છે એમાન સાફ આને એ માટે ગોખડરાગા તુલ્યપચમૂન વાધ આપશે

(૮) મ મૂર્ઝા સ યામ Blood-pressor-સામત્ય નચ્ પદ્ધતિ નમાણે નીચેનાં દા ધોથી Hyperpiesia યુક્ત લક્ષણ મમ સાગે આ રોગ યામ છે ૧ ના ૧૧ ભાગની મદ્રાચ સક્તિ મદાધમનીમા વધારે પતા રમ્ત નો ન રક્ત વાહિનીઓની સ્થિતિ યથા ક્ષમાની સ્થિતિ નાની રક્તસાતિનીઓ ધમનીઓની દિરાનોનો પતિરોધ એટના મગ્ધુરી યામ છે ૨મા રમ્તસાહિનીઓની રિરાનોનો પ્રતિરોધ ના કરતા વામનિવયનું માણુ એનું નામ ૫૫૩ પ્રેશર કતનું માણુ રોગ સ્થિતિમા દમેતા ગિધ ૧થી દોતું માણુ આયામ અને નાડી ૧મા ગડ ૧૩ થરાથી મ્તુ રહે છે માગા ૧ માણુ ૧૦ તતનુ અર્ધે સેમય જનન (Systolic) અને નિરક્ષા જગ ૫ (Dyostolic) ૫૫૦ પેલગના વગેનમા પાશ્વત્વો પહેલી જાતનાને numerator અને બીજી તતનાને denominator મ્હે છે અત્રેજમા એક દહેવત ૬ ૩ માણુમ પોતાની રક્તસાહિનીઓની ઉમર નમાણે ધર છે આ રીતે ૫૫૩ પ્રેશર પર્ગિર્નો છે જોઈ રાગય છે સાધારણ રીતે એમ ૫૫૧ સમય ૩ રહીની ઉમરમા નેયુ ઉમેરવાથી Systolic pressure નીચે છે અને તેમાથી એક તૃતીયાય આ કરવાથી diastolic pressure ની છે છે ૧૦ ત આગોશ વાની ઉમરના માણુસર્વ diastolic pressure ૮૫ અને Systolic ૧૩ હોતુ જોઈએ જે જાતના માણુ ૫ ચોતો જે ૩૦ તેને નાડીનું દાણા છે છે અને એ માણુ ૪-૫ થી વધારે હોય તો એ ગમીર નિર ગ્ધાય ૧૦ લમણુ અનેક સ્થિતિમા ઉત્પત યામ છે જમા નીચેના મુખ્ય છે (૧) ૧૧ અલિ (Ventricle)ની અગાધિતિ (Hypertrophy) થી (૨) મુ ૫ Hyperpiesia આ સ્થિતિનુ માણુ અચાત છે પણ એથી વાહિનીઓમા તથા મુનપિડમા રંગારા યામ છે જેને પશિયામે પુટક્રોનિક (Chronic nephritis) યામ છે (૩) શ્કરાગથી (૪) ફેટા જાતના Atrteriosclerosisથી (૫) અસધી અ થી ઓની વિ તિથી (૬) મગજની અ રની જે સ્થિતિથી મગજમા દાણા વધે તેથી (૭) મેગાલિથી પા તત્ય ચિકિત્સો ૫૫૩ પ્રેશરને રહીએમેનેમીટર નામના યત્રથી માપી જુએ છે

અગ્ર સ્થરચાનના વિધિ ગોણિનીય મામતા ૪મા અધ્યાયમાં મ મૂર્ઝા સન્યાસ નામ નીચે ફેટલાક રોગ સમુગેતુ વખનુ કરવ છે આ મોટે ભાગે પા તત્યોના ૫૫૩ પ્રેશર સાથે મરખાવી શકાય છેવેનો સ માસ એ પા તત્યોના Apoplexyને સમાન છે ચર ૧ તુસાગ એ આમ તો રોજિત રોગ છે અને રોજિતને દૂનિત કરનાર કાગોનો નામી યાદી નરિએ આપી છે

રોપિત રિને અગ્ર કુ હ ૩ —

તન્નિયુદ્ધ હિ રુધિર ચલ્લણસુખાલુપા ।

યુનકિ પ્રાણિન પ્રાણ રોજિત હનુવતત ॥

અને પછી રોજિત રોગની ચિત્તિયાનુ સૂત્ર નીચે પ્રમાણે આપે છે —

તુર્ચાજોજિતરાગપુ રક્તપિત્તહરં ત્રિયામ્ ।

વિરકમુપવાસ વા લાવન રાજિતસ્ય વા ॥

વૈદ્ય શિરોમણિ કવિરાજ મણિન્દ્ર લાલદાસ શુભ કવિરત્નનું અભિલાષણ ૩૭૬

રોગની ચિત્તિસાના રિચારમાં પૂન અને પશ્ચિમનો આ રોગ જોડોનો મેળ કાઈ રોગમાં નથી બલકે પ્રેશનની બાગતમાં પાનાત્યો નીચેના ત્રણ મુખ્ય સિદ્ધાંતોને વર્ગીકરણ છે (૧) રિચેન (૨) ઉપરાસ અને (૩) લોહી કાઢવું અને આપણા પ્રાચીન ઋષિઓએ જે જ વસ્તુ ઉપરના રોગો માં હો છે

૧) રોગના ઔષધોનો રિચાર જરીએ દુ નીચેનો ઉપચાર ક્રમ સ્વયં હુ પહેલુ તો દરોગીએ સનારમાં નિષ્ણા વાય લેવો શાસ્ત્રીય ઔષધોમાં રસગજગસ ૧૬૮વાતચિતામણિ ચોગે રસ પાનીચ્છન્નાશુન્ત તિક્તચન્ત અને પટપનચન્ત અને શિવાચન્ત પિપ્પલી ૧૫માન ૫૮૨ લગાડા માટે કૌશલવત સાદ છે

હાનમાં આ દેશની એક રનરપતિ ૨ મપગ ધા જેડુ બગાળી નામ ગેટ ચાગ છે અને હિ ની ધન બચ્ચા છે તે બન્ડ પ્રેશન ઉપર ખાસ ના માનુષ પડી છે પહેલા ઉત્તરદિશ રિચાર અને બગાળા નવો ગા પપુ ઉપર આ રોગ ઉપરોગ ક તા ચો ધણો પ્રમિદ્ધ પેટ ૮ રાગોમાં આ નનરપતિ છે એમ હામ આયુર ૧૧ નખ્યાત પુ ૨ ની અને માગ પૂન ૧ ગુરુ મહામહોપાધ્યાય ગણનાયરો બન્ડ પ્રેશન ઉપર આ વનરપતિના શુભ સમયમાં પુ મળ સોધખોળ રી સર્પગ ધા સાથે એમજો બીજી વસ્તુઓ પણ વાપરી હતી પણ બન્ડ પ્રેશનને ઓછુ ગ્વાનો અને ગિયર ગળનારો મુખ્ય શુભ તો આ સપગધામાં જણુયો એમ સર્પગધા મુગતા ચૂળની ૭ રનિની માનાથી શરૂ કરીએ છીએ અને માના પાનરી લાગ સુધી વધારતા કાર્ડહાનિ થતી થી બન્ડ પ્રેશનને ઓછુ કરાડરી ગો પહેલા નાગની વા છે એ ઉપરત ઉંવ લાવનાર છે મુદ્દ રિચેન છે અને મુલાણને લીધે ૧૧૨૨૨ પણ છે એ રીચાગીના રાણી માથે વાગીને અપાર અથના મધમાં ગોળી વાગીને લેનાર બલ પ્રેશનના દરદીને રાગે માન્દિષ આરાગની લનામણુ મીએ છીએ આતબુએન અને નાઇટ્રોજન નાગા લારે ૧૧ થી ન લેના તેમજ તમામ દાદ નગેરે મા ૨૫ થીનો ત્યાગ કરવો જોઈએ બન્ડ પ્રેશનના દરદીએ ત્રમાણુમગ મસગત દરદી જોઈએ અને માનસિ ૧૫ મ ઓછા કરવો જોઈએ

પ્રસૂતિતત્ત્વ—પાશ્ચાત્યપ્રસૂતિવિદ્યા અને સ્ત્રીરોગ વિજ્ઞાન (Midwifery & Gynecology)ના અગ્રમટથી અગ્રર્ધ જઈને એ ક્ષેત્રમાં આયુરવેદે જે વશગદી ફાળો આપ્યો છે તે આપણે ભૂની ગયા છીએ એ કોટલુ જ નહિ પણ પાશ્ચાત્યો જે માર્ગો જતાં છે તે આયુરવેદિ મ થોમાં જે હેલ છે તે કોટલુ બધુ મગતું છે એ પણ જોતાં થી વગી આયુરવેદે તો એ પગલુ આગળ ચાની સ્ત્રીના વપવિષ્ ઇન્દ્રિયો શરૂઆત કરી તદુ મ્ત શુભવાન અને સાફ બાળક ઉત્પન્ન થાય તેમજ મુલાનડના ઘો સ્ત્રી સ્તન રી શરૂ એ મારે ઋતુ મમયથી સ્ત્રીએ પાગવાના નિયમો આપ્યા છે ઋતુ મમયમાં સ્ત્રીએ ૨૨૨૭ તથા પવિત્ર ગ્રહીને પેટના નિરોધ પાળના છે તેમજ ગર્ભાવસ્થાના દરે મહિનામાં પાગવાના નિયમો બન લેના રી દાઓ જતાં ન છે જેથી ગર્ભ અને તેની માતા તદુ મ્ત ગહે તથા મુલાનડ ન થાય નરંગા મહિનો બેસ કે એને માટે ખાસ તવાર મરેતા બિ વના કે બીગ લાકડાના પાના સુનિ ૧ ધરમાં ૧૫મી જોઈએ આ માન ૧૧ દાગ પૂતળિ મુખ તથા દક્ષિણામુ ૧ હોર્ના જોઈએ મજાન રામુ પેદાગાર્ડ લ દાદનું તથા રનન રનાનચ્છવાયુ

૧ કવિરાજ એ એ નામ *Ranfolia serotina* આપે છે

અવસ્થાથી ચિત્તિગમ્ય અને સુનતામાંથી માટે ગેરમાની મગન નાશુ પ્રસૂતિ મળેતા બીજા મજાગવાળુ આ મુદ્દા રૂઢિથી તમારુ મનપુ જોઈએ મગલાની આસપાસ ઘણી પ્રજાગ્રી દુરળ તથા આનદી બીજો મગની નેહએ પાશ્વત્ય પ્રસૂતિ શાસ્ત્રીગોતે આ ઉપદેશની ખમર જ નથી અને દુર્નાગમન આપણે દુ ગામા પડ્યા છીએ અને આ નિયમોનું મહત્ત્વ જૂહી ગયા છીએ આપણે સૂતિમગ્નને જ ચોડુ મહત્ત્વ આપીએ છીએ પછી બીજા નિયમોની તો વાત થયા ગવી ર સામાન્ય રૂના મગ જે નિધિ અને વ્યવસ્થા આપણાં શાસ્ત્રીમા લાવેન છે તે પાશ્વત્ય મીડસાફરીના વિધાનોતે મગતા છે દા ત પ્રસૂતિ શાસ્ત્ર મા પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી જાણે છે કે જે બાલમુખ નણુ આગમ ખુ નુ ચયુ દોષ અને ગભની સ્થિતિ તથા મલનું ખંદાર આનવાનું વનણુ ગામા થ દોષ અને માચી વેણુ આવતી દોષ તો બાળ ને ખંદાર આનવાને વાર નથી દેવે જુઓ ૧૨૫ મહિના મે છે કે —

અ યાવૃત્ત સિધા ગર્ભાવૃત્તે ચાપરામુલ ।

ગ્રાહીપુ વત્તમાનપુ સા વિવત્તન ગર્ભિગી ।

તીજ્ઞેપુ ગ્રાહીશઠપુ ભિન્ન નાગી પ્રજાયતે ।

શારીરસ્થાન

સુનુતમા આમ નપ્રમનાના લક્ષણો નીચેના શબ્દોમા વણ્યા છે

સુવાન ની માત્રમા આયુર્નિ પ્રસૂતિશાસ્ત્રીગો વાટ જોવાની અને એની મેગે થવાની દેનાની જનામણુ કે છે સુનુત પણ મે છે કે —

જાતં તિ શિષિલે કુશો મુક્ત હૃદયર પત્ન । સજ્જલે જધન નારી હૈવા સા તુ પ્રજાયિની ॥
તત્રોપસ્થિતપ્રસવાયા વટાવૃષ્ટ પ્રતિ સમસ્તારે ના મથ તમોક્ત ગુરીપપ્રકૃતિમત્ર પ્રવિવરે
યોનિમુક્તાત્જુષ્મા વા । આ મેખમા તે બીજુ માર્ગ નથી પણ બાળ ના જ મ મેદાનો
show જેને હે છે તે છે

નીચે જોર ગાનો પ્રસૂત વખત આવ્યા પેલા ન થવો જોઈએ જોગ તે કાઢવાની બા લતમા આધુનિક પ્રસૂતિ વિદ્યાના વિધાનને મગતું જ પ્રાચીનોનું વિધાન છે

સુમગે પ્રવાહરવેતિ નાપ્રાપ્તાગી પ્રવાહર

ચરુ ઉપદેશે છે કે — સ્ત્રિયા રૂપરા ૧ પ્રવત્તા રવારૂતેના મદ્યતમા લ્હી સ્થિતેન પાણિના નાભેઘવરિષ્ટાદ વલગતિવીઢ્ય સ થન પાણિના ટુટલ રૂપસમૃદ્ધ સુનિષ્ઠત નિષ્કુવાલ ।

પ્રસૂતિમા વાર લાગે અને ગર્ભાશય ગક્રિયા રહે (ગમસજ્જા) ત્યારે મત્સ્યપ સુવાનક પગણે પ્રાવરાની ના પાડે છે પણ કેટલાક ધૂપ અને નરસ્યનો ઉપયોગ મવાનું મે છે જેનો દુર્ભાગે અનુભવ લેવાયો નથી એ દવા વાપરવામા આવે તો ધારી ખમર કરે એવી મારી ખાત્રી છે

આમણા શાસ્ત્ર રોગે ગભને ખંદાર આનવાના માધ્યમણુ ક્રમનું નિગતવાગ વાન ક્યુ નથી મણુ કે ગેમા શુ મ ગાની જ ર નથી પણ દ્વારથી મગીન મનો ખંદાર મનવાને લગતી ક્રિયાગો તેઓના ધ્યાન ખંદાર નભાતી અને તેગોમે જુની જુદી ક્રિયાઓનું ઠી વલન ક્યું છે મગરપે મુગનના ચાગ પ્રાણ મ્વા છે જેમાથી પરિધ તે આધુનિક Transverse presentationનો પર્વાય છે જે ક્રમ થાગ મુન મે છે કે વિપુલ અપાન

વૈદ્ય શિરોમણિ કવિરાજ મણિન્દ્ર લાલદાસ શુભ કવિરતનનું અભિલાષણ ૩૮૧

વાયુથી મૃગશલાના પ્રમાણે અમખ્ય હોઈ રોકે મૃગશલા ગભને બહાર નીકળી કિના પાશ્વાત્યોની કિનાને મળતી છે હાથયડે રે પીને ગર્ભને બહાર મારો અરુ ય હોય તો સુનું શાસ્ત્ર કિના (Caesarean section)ની બનામણ થી છે

નરિત્તાર વિપન્નાયા કુલિ પ્રસવ દત્ત યત્નિ ।

તત્પણાજ મનલે ત પાટયિ મોદધેન્ મિપ્ત્ ॥

વળી બાળ મરી ગયું હોય અથવા મૃગશલા મુનાવડને અતિ ના લાગતા માને જીવ જોખમમા જણાય તો ગર્ભને પીને દાઢી લેવા (પાશ્વાત્યોનું Decapitation and evisceration)

આ રીતે બધી બાલુથી રિચાડ કરતા આયુર્વેદોક્ત પ્રચલિત । પાશ્વાત્ય વિજ્ઞાનથી તિરસ્કરણીય નથી માત્ર આ શાસ્ત્રનું ફરી ખેડાયું થયું જોઇએ

મિત્રો મે તમારો બહુ વખત લીધો અને તમારી વીગ્ગની ખોની કરી છે પણ મારી નક્કર રીતે આતુર રમા માટેના વિવિધ માગો તમારી આગળ મળુ ના છે અને હવે પૂર કરે તે ખેલા જે વિચારે ધણા વખતથી મારી દષ્ટિ સમક્ષ એ વિચારની માફ તર્ક કરે છે તે મારે એ સળે હીરા પીડાગ્રસ્ત માનવ મમાગને ગાત્ર આપનાના મયમા આપણે મીએ એ ય કેમવડુ જોએ ચિત્સિકોના ભિરજિત મત્રાભા મળે । હતા છે અને ગહેરો પણ એક પવિત્ર વાગમાના થા મારા તરીકે આપણે મતભે ને ભુની જવા જોઇએ અને આ ગના બેગથી ઉપર થઈને આપણે મારા જોની રીતે ગેગ્રે જોઈએ કે હાલના જીવનસંઘામના વિવેકમા સફળ પાર ઉતરીને ઉપગના કાયના ઉકેલ માટે મને નીચેના ગરતાઓ સૂઝે છે નાના આયુર્વેદિક નસાગરેમ ગ્યારવા જોઈએ મારણ કે બહોળા અનુભવવાળો અને પુરુષ ધધાવાગો વધ બધાને સુનલ ન હોય તે રનામારિ છે મારી ગહેરાની મતનય એ છે કે સાગ વૈદ્ય નાની હોખીગન જેવું બાનું ઉવાડુ જોઇએ કે જેમા પોતે જે રાગોમા નિષ્ણાત હોય તે રાગોની સાસ્ત્રોક્ત મર્મ સામગ્રી સાથે ચિકિત્સા કરવાની ગોડનણ હોવી જોઈએ । ખપતા તરીકે પદ્મવધ કે પદ્મારાત નઇએ તમે મી જાણો કે આપણા વિવિધ રવે । ખાનગી ધરમા મગવિત થી જેમા માધાગણુ દુદીઓની ચિકિત્સા થતી હોય તેની સામાન્ય આયુર ધરપીનાનમા પણ બની શકે તો વાત બ્યાધિના નિષ્ણાત વધ પોતાના ખાનગી નસાગરેમમા આ રવે કિયાઓ કરવી જોઇએ અને આ ખર્ચાળ ખાતાનું ખચ થીમત ગદીઓ પામેથી મેગવી મરીએ ગદીઓને મશ્ત લાભ મળે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ

(૨) મિત્રો, તમે સૌ જાણો છો કે જગત્ત્વગથી ગતિ થર છે અને પણ પોતાની સ્થિતિમા ફેરફાર થર છે આપણા મામા ય જીવનમા પણ થો । વર્ષો પહેલા ના પેતા ફેરફારે થયા છે વખત ગયાવસા માટે લોકો દવામા મુમામરી કરે જોની આપણી પેના નહોતી જીવનની આ નવી સગવડો અને હાનતું ગે દોડીપાણુ જીવન વગેરેથી સાસ્ત્રોક્ત અગ્રુચર્મા અને નિચર્યાની માગતમા આપણે રમાની મના ગીએ અને તેને પરિણામે કેવામા રાગોના ભોગ બા । હીએ રળી જીના રખતના રમામા ગોમા માને અ રુ થત છે અથવા તેનું ગ્યા નર થયુ છે અને નવા રાગો ઉત્પન્ન થયા । આજની પર્ગિ રિધતિ મામે થવાના નવા રમામા આપણે ગોધના જોઈએ અગ્રુ કરે છે કે રાગનું નામ બને ન જાણે પણ ચિકિત્સા આયુર્વેદિક મિદ્ધા વાનુમાર ચિકિત્સા પ્રુગીથી થી રોકે

વિકાગનામાનુદાહા ત્રિહીયા કળાચન ।

ઉપરા વિચારના અનુમોદનમા એમ જે ૧૫ના દુ આયુ છુ પા માત્ર વૈદ્યમનુસાર યોરીશર નામનો એમ તાર છે જેમા તાર ૧૫૫ ઉલગી વમ મેડ (એ બુધીનુરીઆ) અને એક જનતનો મળો એટનાં લક્ષણો હોય છે પટેના આ તાર વેસ્ટર્ડ ગ્રીઝ અને દક્ષિણ અમેરિકામા થનો હતો પણ દાનમા એ રોજો હિંદુસ્તાનના ખીનાગ મુધી પાશ્ચાત્યોના ખેડા પ્રમાણે ગોરાપેનમા મુમાફરી મરી છે માર વખત એ છે કે ૧૫ યોરીશરનો કોર્ડ ગદી આવે તો એની પશુ આપણે આપણી રીતે ચિતિત્મા કરી શકીએ ત્રીજી આપણી શાસ્ત્રીય વામોને લોકત્રિય જનારના માટે મટીરધીના બાવે મની શકે તેના આગળ મગા જેઠાએ જેથી તે વેધેર પોચી શકે તેના આ માટે આયુર્વેદિ મરખાનું ઉમા નાના મતનો છુ પણ એને પસા મગાવાનું માધન ન જનાનતા એનો લાભ જનતાને મળે એ આ મરખાનાના ભરેમટરોએ જેવું જેઠાએ

(૪) આયુષ્ય એલોપથિઃ બાર્ડિઓ આપણી મ માગે ત્યારે એ મ દ આપણમા આપણે મકાચ ન ગાખવો જેઠાએ કટવાંક આયુર્વેદિઃ ઓમવાના દીઘરો તથા એકમેટ્રેપો ફામકોપીઆમા ૧૫ના થી છે જે મને ૫૧ છે આપણી ચિતિત્મા પદ્ધતિની જનહેગત મગા માટે આપણે મ વીધ નિપાઃ અને પ્રવાન સાથે આપણા ઓમવાના અમગમગ તરવો શેરી ૧૫ એનોપથિક દાકતરો આગળ ગળુ કરવા જેઠાએ જેથી જરૂર પતા તે પપ એ મામોને વાપરી શકે પણ આયુરિક દવાઓનો ઉપયોગ ગતા તેઓએ એ ઓમવાના ગસ વીધ નિપા અને પ્રવાન મમગ લેવા જેઠાએ અને આયુર્વેદિ રીતે રોજનુ નિ ૧૫ ગળુ જેઠાએ એમ કરનામા આરો તો આયુરિક રાઓની ગમલાય અમગ મિક્ષ ધન વધી આપણ પદ્ધતિ મક પેના વિશેષી મગે ૫૧ ૨ રોની બામ તમા સમૃદ્ધ છે અને રોનાપથિક દાકતરો પદ્ધતિ સૂચના કરતા પટેના પોનાના આયુર્વેદિ લાઈની સનાહ લેરી અથવા જાને આયુર્વેદિઃ પદ્ધતિપદ્ધતિ મગતરો સમગ લખને પછી ગદીને પદ્ધતિ સૂચના આપી માગ એલોપથિઃ બાર્ડિઓને મારી વિનતી છે કે છે આયુ વેદિ વા મોથી પોતાની ફામકોપીઆને સમૃદ્ધ કરવાને જ લે તેઓએ પોતાનું દક્ષિણ દુ ફેગવનુ અને આયુર્વેદિ વ વાપરતા નતે આયુર્વેદીય થા ૧૫ હિંદુ ધર્મ પેઠે આયુર્વેદ પશુ મગનાહી છે અને દુનિયાનો કોઈપણ વધક મત્રાવ લેને લાભ લઈ શકે છે સામ્રમા કલુ છે કે—

આયુર્હિતાહિત યાવે નન્દાન શમન તથા ।

વિચત્ત યત્ર વિઢઢિ સ આયુર્વેદ ઉચ્યતે ॥

મિનો ઉપર જે આયુર વિજ્ઞાન માગ વિચારો કલ્યા છે આયુરને આપણે શી રીતે ખચારી લખીએ અથવા આધિ દુખના સમયમા એના શરીરની શી મ મગ ગળી શકીએ તથા આયુર મધ રીત એ ૧૧૫મા ઉપોગી ચાર તેનું ૧૫૫ મધુ છે હુ મેના નિમનું ૨૧ ન જેઠે રલો છુ કે ૧૫૫ ના ૧૫૫ મા મે આયુર ફરી પાનાની જમાવટ ૨૨ અને આયુર્વેદીયો વધારેમા વધારે સખ્યાના લો ૧૫ વધારેમા વધારે લાનુ કરે તેનુ જ નહિ પણ પડિનો આયુર્વેદી ૧૫ મગમિ પાસથી એ શાસ્ત્ર શીખના માટે આપણા દેશમા આવના

હોય, બ્યારે આયુષ ની મશાન ધરનાગઓને ૫ દેગોમા પોતાની નિહાના અમૂય ધન વિશે પ્રજાશ આપના માટે આમત્રણ આપવામા આવતા હોય મારા મતે એ બહુ દુઃ નથી આપણે એ વિષયને યોગ્ય રીતે લેવીએ અને આવડ દેવી પૂર્વજોના નાગમ તરીકે ગવ ધા લ કરીએ જેનટ આ મલાપા પગિય ના નમ મલાપતિ તરીકે કપિના શબ્દો મને ગાના દીએ —

નગરી નગરસ્યેન રવસ્યેન રાગ્યમા ।

સ્વશરાસ્ય મધાનો વૃત્યેવનહિતા ભવેત્ ॥

અગ્રક્રમોઽધ્યાન અ પ.

શતાવરી

(લેખ રેઘરાજ નોટગિંહુજી વીભાજી બાટેજા (સુ ખાગરીઆ)

શતાવરીના વેના સવન હિંદુસ્તાન મધ્યાહ્નામા ૧૨૦ દેકાણે આવ છે તે સિદ્ધ ઔપધી છે તેમા અગ્રોધ ઔપધિ તત્વના શુષ્ક રહેના છે પાનર નાગા જેતર નદી નાળાના ફેગડા આદીના રચમા સુવાની લાઇના પાન જેવા મોટા પાન હોઈ કોમળતાવાળો તેનો વેનો વાના મોળથી જુનતો રમીકતાથી રમ્ભે આકર્ષિત થઈ હોય તે આમરગ આપતો હોય તેમ હાનલાવ રૂપ જણાય છે તેમા એ વકાટો હોય છે તેના મુળ તે રાનાવરી છે તેના મુળમા યો રાથી ગરમગની માફક હગરો મુળના ટુકા નીમ્બે છે તે મુળની વચ્ચે દોરી સુતરી જેવો ારો તાતલો હોય છે તેના ઉપરથી પાતળા પીળાસ લેની જાન ઝાય સુખવાથી ઉતરી સંતાઈવાળા મુળ તે શતાવરી છે તેમાથી ગેરો મળી ઉપયોગમા લેવાય છે તેના નામ ત્યા શુષ્ક શતાવરી બહુ સુના બીજ છદીપરી પરી નાગવણી શનપદી શતવર્યા પિપરી આ નામો છે બીજી જાત મગાશતાવરી તેના નામો રામુની અધબીકા મદસ વીર્યા હેતુ રુખા મદાદેરી એ શાસ્ત્રોના નામ છે

એના શુષ્ક શતાવરી બારે રીતજી મ્હવી મધુર રમાયનરૂપ શુદ્ધિરધન દીપન પૌષ્ઠીક ગિન્ધવ નેત્રને હિનમરી અને ગુલ્મ તથા અતિસા ને મગાડનારી વીર્યવધ ધાનશુ વધારાગ, બળવધન વાયુ પિત્ત રક્તમાવ તેને મગાડે છે મદાગતાવ ૧ શુદ્ધિરધન રમાયન ૩૫ રીતરીમ અત્ર ગ્રહણી તથા મધુ સુમડા ને નેત્રોગોને મગાડનાર છે

જી ૧૭૭ । વરદો પર તેના ઓપન તરીકે ઉપયોગ

૧ ધાતુપુટી થના માટે શતાવરીનું ચૂર્ણ રૂ ૧૧ બારે ગાયેનું દુધ ૧૦ ગા અગ્રધ તેમા કેશર તથા મામ્મ પ્રમાણમગ મેગવી જગા મ્હવી ગમીએ પીવાથી એમ માસમગ પ્રયોગ ગાખવાથી ધાતુનીપુટતા માથે શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે

૨ ધાવણુ વધારવા માટે શતાવરી લીનીનો રમ ગાયના દૂધમા સનારે રૂ ૧૧ લાગ લાગનાગટ મામમગ પીનાથી રતનમા દુલ વધે છે

૩ પ્રેશ વધારવા માટે શતાવરીના મુળ લીલાનાની તેનો રસ માથાના વાળમા લારી માથા પર લુગડું બાધી ગનીએ સુઈ રહેવું સવારે માયુ ધોઈ નાખવું એમ પ્રયોગ મનાથી લાના મળ મળના વાગ વધે છે

૪, રીતગાના મગ્ગ આવના હોય તેના આગમથી બચવા માટે શતાવરીનો રમ શગેરે યોળી ૬૬૫ પાણીએ નહાવું તે સવાર મા ૮ મામ્મ મેગવી રમ રૂ ૧૧ લા યી એમ લાગ પીવાથી મુખ રહેવાય છે

૫ ટાલોના તાવ ૫ સનાવરીનો સ રૂ ૦૦ ભાગને ૭૩ રૂ ૦૦ ભાગ મેળવી પીવાથી અટકે છે

૬ રૂઝ વાણ ઉપર સનાવરીના રમ રૂ ૧ ભારમાં મધ મીનાવી પીતુ ત્વરિત શુષ્ક મ્ને છે
૭ રમ્ભાતિમાર ઉપર સનાવરીના રમમા ગાદર નાખી પીવાથી કે ક્વાથ હરી આપ વાથી ફાયદો થઈ મટે છે

૮ મુદ્ધ ૨૦ ઉપર સનાવરીનો વાથ સાદર નાખી પીવાથી પેમા ૧ ઘટે છે
૯ જ નિંગ મ શુભ ૧ પર સનાવરી મ્ચરી તેની ૧૨ની કે વાગી પોષ વાથી અમ્ભ રૂઝાય જાય છે કમરો વોરેનો પી ૧ શાંત થાય છે

૧ વાન ૨૨ ઉપર સનાવરીનો રમ ૧ મળાને રમ ગોક તોતો પીયા
૧૧ અપરમાર (વાઠ) ઉપર દુધમા સનાવરી એક તોલો ઘસી પારી ને તેનું નસ્ય આપવું મમજ પર પશુ ધમવું

૧૨ ૫ ૨ ઉપર સનાવરીનો રમ મધ નાખી પાવો લા ૧૧ દિવસનો પ્રદર મટે છે
૧૩ રૂઝ ૧ રીપાગના વિર ઉપર સનાવરીનો રમ ને ગાયુદુધ આપવું દુધમા જેવું જણાય તો પાણીની અવસ્થા સનાવરીનો રમ પાયા કરવો

૧૪ સનાવરીનું મળત બનાવટ સનાવરીનો રસ રો ૧ ગાયનું દુધ મે ૧ મહક, જેઠીમધ કોદ રીફા ૧૧ ૧૫૫ યોગુ બોષ હોણુ આસો અજોમા દગ ૨ દાર દળ ૨ રોગ મ્કુ મગ નાશ સુખક મ્તાજળી એ દરે ૧૧ ગેદ દોર તોલો તેમા જીવનીય ગણના ઓરો નાખવા મીમા નાખી રીતમર સિદ્ધ કરવું તે ઉત્તમ પ્રકારુ વૃદ્ધ સ્ત્રીઓના યોની રોગને તથા ગાડપણ ઉમા હોમરીઆ ઉપર માર ૧૫ મ્ને છે ને વધ્યત્વ-નાંઝીયાપાગુને દુર મ્ને છે

૧૫ કોમળી ગરમી જોગી મ મી દુર થના માટે સનાવરી વાસનવેન (પેપડી) સુખ નો વેર એ નજો મરખે ભાગે લઇ દુધમા રૂ ૧ ભાગ ખાવાથી મટે છે

૧૬ મ્સુરાવ ગાપાત ઉપર સનાવરી ગોખરુ જેઠીમધ મરખે હીમ્સે લઈ મળના માસવાગના પ્રમાણમા લેવાથી શબપાત થતો અટકે છે

૧૭ નેનરાગ પર તપના પુન સનાવરીનો રમ ને મધ સરખે ભાગે મેળવી આખમા અજન પ્રવાથી તમામ ન રના નેનરાગો દર થાય છે

૧૮ શરીરે કોમળતા લાવવા માટે-સનાવરીના રમ શરીરે યોગવો
૧૯ કપુસાવ ઉપર સનાવરીનો રમ કાનમા ભરવો ને માથે સમુદ્રકીણુ ભભરાવવું પછીથી તે રમથી ૧૫ ધાઈ નાખવો ૫૩ વીગરેને સાફ કરે છે

૨૦ ૧૫ કુષ્ટ ૫૨-સનાવરીના રમમા હીમે ૧ ગરીએ પનાગીને નજુ ચાર હીમે ૧ સવારમા ખાઈ ઉપર રમ તોતો એક પીવો મેમ અકવાડીએ ૫ વાડીએ કર્યા કરવાથી જન્યુનું બધકોન મટે છે

૨૧ જાળ ને ગરમીની છુક લાગે છે તે પર સનાવરીના રસમા ખડીમાગી પનાગી બાગકના સગીરે ખગડ મ્રવો જેથી ઝાઝા ઉનગી ગરમીના મટે છે

૨૨ ઉનગી ઉપર-સનાવરીના રમમા પોષણની હાલની રાખ ખાવાથી ત્વરિત ઉનગી મ્ને તેની દરો તો ૧૫ પગી આગમ થાય છે

૨૩ તનખીઆ નોદ પર-સનાવરીનો રસ ને મુળાનો રસ સરખે હીમ્સે લઈ પતાસનો જુ ૧ રૂ ૧ ભાગ નાખી પખવાડીયુ પીવાથી આગમ થાય છે

આ માસિકના ગ્રાહકો અને લેખકોને સૂચના

(૧) ગ્રાહિકોને જાણાવવાનું કે જાન્યુઆરી અમ્થી આશુર્વે વિજ્ઞાનનું ૨૨ મું વર્ષ શરૂ થાય છે નવા થનાર ગ્રાહિકો જો લાજાજમના પૈમા મ ઓ ધી મોકરો તો તેમને અમ ઓછે ખર્ચે તરત મળશે

(૨) વળતી અધરાયથી ગ્રાહ્ય થનારાને પણ વર્ષની શરૂઆતથી જ માહક થએલા ગણી સર્પને જન્મુઆરી મામથી જ બધા અકો મોકલી આપનામા આવે છે

(૩) આહવાના મગનામા અધુરા હોય કે બધું હોય તેમજે પૂરું કે મધ્યેનુ મર નામુ તરત મોઝની આપલુ જોથી અમ ગેરવ ને ન જાય આ બાબતમા આદમની મુશ્કોટીનાથી આ પાછો આવજો તો ફરીથી તે અમનુ પોરજે આહમને શિર રહેશે માટે મગનામુ પૂરું તથા બધુંય હોય તો મધ્યેનુ સરનામુ તરત મોઝની આપલુ

(४) ब्राह्मक थवा भगधे हे आठ भेगववा समच मधजो पत्र-यवहार व्यवस्थापक
‘आधुर्वे. निज्ञान’ आतिय सुद्रातलय, रायभउ अभम पाव, जे मरनामे कवे।

(૫) આ માસિખ્તા નેષકોએ પોતાના લેખો કે માસિખ્તા આવતા લેખો મળ્યા પા ૧૧૪૧૬૧૭ તરીકે મરનામે કરવો.

(૬) જાહેર સાયબેરીઓ માટે વાર્ષિક સ્વાજન માત્ર રૂ. ૧-૮- ગણવામાં આવેલ છે

(૭) આ મામિયા પાતા લેખો માટે તે તે લેખના લેખકો જવાબદાર છે

(૯) આ મામિલ્લા રેખાને અને જુદા ફર્માઇયુટિયન નમ્બ ની ની વાચનીતિ (policy) ને ઇજો મનષ થી

!! ખાસે લાભ !!

આયુર્વેદ વિજ્ઞાનની ૧૯૮૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯-૯૦-૯૧-૯૨-૯૩-૯૪ એમ ૭ વર્ષની જુદી જુદી વગર બાથેલી કાપડિય કુક્કા રૂા ૧-૮-૦ થી મળશે

દષ્ટ્યે।

પાઠના વર્ષની ગ્રાઈલો માટે ૭૩ ફાર્મસીને, મુબઈ ૧૪

श्यामु वर्षना अ०। माटे व्यनमथापक-आयुर्वे० निज्ञान

ॐ आदित्य मुद्राया नमः, जयभक्त-समूहाना